e. cerneak cinci secole de
război secret

E. Cerneak

cinci secole de război secret

DIN ISTORIA SPIONAJULUI

Editura politică — Bucureşti
1968

Traducere din limba rusă

Нити> CTOJiernfi Taîinofi вонни
II3 HCTopnn paaBejţKH
I13aaieJii>CTBo „HayKa**
Mocaua 1366

în româneşte de !
VL. ZAHARESCU şi S. ANTONIU

Spionajul înainte
Şi
după facerea lumii

Cine nu cunoaşte vestita legendă despre calul troian ? Despre felul cum Ulise i-a învăţat pe grecii care de zece ani asediau fără succes Troia să recurgă la o stratagemă ingenioasă. Grecii s-au prefăcut că ridică asediul şi s-au îmbarcat pe corăbii. în tabăra părăsită a duşmanului troienii au găsit un uriaş cal de lemn. Tînărul grec Sinope, luat prizonier, lc-a spus troienilor, conform planului lui Ulise, că este un cal fermecat. Preoţii au prezis că, atît timp cît el se va afla la Troia, ea nu va putea fi cucerită. Bucuroşi, troienii au dus calul în oraş, iar noaptea, la semnalul lui Sinope, corăbiile greceşti s-au întors pînă sub zidurile Troiei. Oştenii ascunşi în trupul calului de lemn s-au strecurat afară şi i-au atacat pe troieni în timp ce aceştia dormeau. Concomitent, în oraş a pătruns oastea grecească care se întorsese cu corăbiile. într-o singură noapte a fost atins scopul urmărit zadarnic de către asediatori timp de zece ani îndelungaţi...

Spionajul a apărut, fără doar şi poate, cu mult înaintea lui Ulise. Indicii ale folosirii lui duc în adîncul mileniilor. După cronologia biblică, cazuri de spionaj s-au semnalat dacă nu înainte de facerea lumii, în orice caz înainte ca funcţia de conducător al serviciului de informaţii să fi fost preluată de Iehova în persoană. Dumnezeul biblic trebuie să fi trecut la organizarea acestui serviciu la scurt timp după ce a creat „cerul şi pămîntul" şi, desigur, „omul, după chipul şi asemănarea sa“. Nu după mult timp aveau să urmeze întîmplările la care se referă şi acum cu plăcere

agenţii serviciului de in- 5 formaţii american.

Se pare ca era foarte comod să lucrezi cu Dumnezeu : el acorda un ajutor direct agenţilor săi în îndeplinirea misiunilor pe care le încredinţa şi nici nu se dezicea, de obicei, de agenţii prinşi asupra faptului (cel puţin aşa afirmă Biblia, poate prea binevoitoare faţă de Atotputernicul). E drept că asemenea exemple de activitate nu au găsit imitatori : serviciul de informaţii nu este o instituţie de binefacere. De altfel, după actul creaţiei, lui Dumnezeu nu i-a mai făcut plăcere să se omoare cu munca. Prefera ca alţii să scoată pentru el castanele din foc. Conducerea nemijlocită a spionajului a fost încredinţată profeţilor, în special — după cum ni se povesteşte în Numerii din Biblie, capitolul 13 — profetului Moise.

„...Atunci a vorbit iarăşi Domnul cu Moise şi i-a zis :

«Trimite oameni ca să iscodească ţara Canaanului, pe care eu voi da-o fiilor lui Israil, să trimiţi cîte un om din fiecare seminţie, dar toţi să fie dintre voievozi !»

Şi Moise i-a trimis, după porunca Domnului, în pustiul Pa- ran. Aceştia toţi erau voievozi ai fiilor lui Israil...

Şi i-a trimis Moise pe ei să iscodească ţara Canaanului, cu porunca : «Suiţi-vă acolo prin Negheb, apoi să vă îndreptaţi spre munte, ca să vă daţi seama de ţară, ce popor locuieşte în- tr-însa : este tare ori slab, puţin ori mult; şi cum este ţara în care locuieşte : mănoasă sau rea ; cum sînt oraşele locuite : deschise sau întărite ;

Cum este pămîntul : gras ori slab, dacă se află pomi sau nu...»“

Dar să întrerupem expunerea „îndrumărilor Domnului" şi a dispoziţiilor lui Moise, precum şi descrierea „cercetării pă- mîntului", care a durat 40 de zile. Morala pe care o sugerează Biblia este aceea că o cercetare de calitate dă şi roade bogate.

Fragmentul citat din Biblie nu este singurul pe care-1 invoca conducătorii spionajului imperialist întru justificarea activităţii lor.

în Cartea lui Iosua se povesteşte cum acesta, asediind Ieri- honul, a trimis dinainte două iscoade în oraş. „Iar ei s-au dus şi au intrat în casa unei femei desfrînate, pe care o chema Rahab, şi au mas acolo". Regele Ierihonului, aflînd de sosirea celor doi necunoscuţi suspecţi, a ordonat arestarea lor, dar Rahab a ascuns iscoadele în inul întins pe acoperişul ei. Spionii au reuşit

să scape. Oraşul a căzut, chipurile, din cauza sunetului trîmbiţelor Ierihonului. Dar la acest lucru nu mică a fost contribuţia dezmăţatei din Ierihon şi a „casei" ei „conspirative". losua nu a rămas nerecunoscător, poruncind : „Şi cetatea să fie “nimicită, iar tot ce se află într-însa să fie al

Domnului, numai Rahab desfrînata să rărnînă cu viaţă împreună cu toţi cei ce vor fi la ea în casă, fiindcă ea a pitit iscoadele pe care eu le-am trimis".

Biblia relatează cu seninătate şi sfîrşitul acestei întîmplări : „Şi au dat pieirii tot ce au găsit în cetate : bărbaţi şi femei, tineri şi moşnegi, boi şi asini, tot au trecut prin ascuţişul săbiei... Iar cetatea au ars-o cu foc împreună cu tot ce era în- tr-însa, afară de argint şi de aur şi de sculele de aramă şi de fier, pe care le-au vărsat în vistieria casei Domnului. Ci pe Rahab desfrînata şi casa tatălui ei şi pe toţi cîţi erau pe lîngă ea, Iosua i-a lăsat cu viaţă..."

Astfel a luat naştere principiul recompensării agentului secret... Explicaţia îi aparţine lui Dulles, fostul conducător al Agenţiei Centrale de Investigaţii a S.U.A., care a studiat profund experienţa predecesorilor săi biblici.

Dar cine nu o cunoaşte pe filisteana Dalila, a cărei legendă este relatată în Cartea Judecătorilor din Biblie ? Devenind iubita voinicului Samson, Dalila a căutat să iscodească care este secretul forţei lui neobişnuite. A aflat că este suficient să i se taie părul ca Samson să-şi piardă puterea sa fără seamăn. Dalila nu numai că a transmis filistenilor „informaţia secretă" pe care o dobîndise, dar i-a şi ajutat să săvîrşească un „act de diversiune" — să tundă 7 şuviţe din părul de pe capul lui Samson. Voinicul, slăbit, a fost lesne înfrînt. I s-au scos ochii, a fost pus în lanţuri şi forţat să îndeplinească munci umilitoare, de sclav. Fiecare căpetenie filisteană promisese primului exemplar de „femeie fatală" cîte 1 100 de sicii de argint drept răsplată în caz de succes. Dar Dalila a încetat prea devreme să-l spioneze pe Samson. Acestuia i-a crescut la loc părul şi a ştiut să se răzbune crunt pe duşmanii săi.

Despre acţiuni de spionaj putem afla şi din vechile inscripţii în piatră şi din papirusurile care relatează istoria domniei faraonilor egipteni.

în anul 1312 î.e.n., tînărul faraon egiptean Ramses al II-lea a dat o bătălie cu hitiţii în apropierea oraşului Kades din Siria de nord. Doi presupuşi dezertori din oastea hitită i-au comunicat faraonului informaţii false despre inamic. Ramses l-a atacat pe duşman şi a fost

încercuit. Egiptenii au reuşit cu mare greutate să străpungă rîndurile hititilor şi să scape de moarte.

„Iscoada" Dalila a tăiat părul lui Samson, care era izvorul forţei lui. Un tiran al Siracuzei a găsit o altă metodă de utilizare a părului. Dorind să-i incite pe ionieni la răscoală împotriva regelui perşilor, a trimis la ei un mesager. Trimisul a

fost ras în cap, iar pe pielea capului s-a scris textul apelului către grecii ionieni, apoi părul a fost lăsat să crească la loc. Acest procedeu de a duce „corespondenţa secretă" s-a dovedit a fi foarte reuşit.

Autorii antici ne-au transmis informaţii şi despre diferite şiretlicuri folosite în lupta cu iscoadele inamicului. în secolul al IV-lea î.e.n., un comandant de oşti atenian, aflînd că în oastea lui s-au strecurat spioni ai inamicului, i-a pus pe oşteni în front şi a ordonat ca fiecare să-şi supună vecinul unui interogatoriu amănunţit. Spionii au fost prinşi.

Spionajul şi-a pus amprenta şi pe desfăşurarea războaielor greco-persane (secolul al V-lea î.e.n.). Trădătorul Efialte a condus oastea persană pe o potecă tainică ce ocolea trecătoarea Termopile, apărată de 300 de oşteni spartani, în frunte cu regele Leonida. Detaşamentul spartan a pierit pînă la ultimul om într-o luptă inegală.

Inexistenţa sau deficienţele serviciului de informaţii erau cît pe ce să ducă la pierzanie oastea victorioasă a lui Alexandru Macedon. în timpul campaniei din India, macedonenii nu cunoşteau faptul că. ostaşii indieni folosesc pe cîmpul de bătălie elefanţi. Ca urmare, numai un concurs de împrejurări fericite a salvat armata macedoneană de înfrîngere în bătălia de la Hidaspe.

Se cuvine să amintim faptul că Alexandru Macedon a fost primul care a folosit cenzurarea corespondenţei ca mijloc de investigaţie. în anul 334 î.e.n., cînd armata macedoneană desfăşura vestita sa campanie împotriva regelui Persiei Darius, în rîndurile oştenilor au început să se manifeste semne de nemulţumire. Alexandru hotărî să descopere cauzele tulburărilor pe cale de a izbucni şi pe principalii organizatori ai acestora. în acest scop, el a anulat interdicţia de a purta corespondenţă cu rudele, impusă oştenilor la începutul campaniei. Peste cîteva zile, curierii au plecat cu un număr mare de scrisori trimise de oşteni familiilor lor. Alexandru a ordonat ca în drum curierii să fie reţinuţi şi să fie cercetate cu atenţie scrisorile. Acestea au scos la iveală şi cauzele frămîntărilor şi numele acelora care se opuneau cel mai activ dispoziţiilor regelui macedonean.

Vestitul Hanibal, care a înfrînt în repetate rînduri armatele romane în timpul celui de-al doilea război punic (secolul al IlI-a î.e.n.), şi-a datorat victoriile nu numai talentului său de comandant de oşti, ci şi unui serviciu de informaţii bine pus la punct. Odată, cînd Hanibal asedia un

oraş din Sicilia, el a trimis în interiorul oraşului un spion, care, din coliba sa, a dat noaptea cu foc şi fum semnalul pentru atac oastei cartagineze. **8**

Oraşul a fost cucerit. Armata cartagineză care a invadat Italia era precedată în înaintarea ei de zeci şi sute de cercetaşi trimişi de Hanibal pentru a procura informaţii despre oastea romană şi oraşele întărite. Istoricii antici Polibiu şi Titus Livius relatează cum comandantul cartaginez, punîndu-şi perucă şi o barbă falsă, pătrundea nu arareori el însuşi în tabăra romană. în acelaşi timp, el se pricepea să-şi camufleze acţiunile. Odată, cartaginezii, din ordinul lui Hanibal, au legat torţe aprinse de coarnele unor boi, iar romanii au luat mişcarea turmei drept o deplasare a trupelor cartagineze.

Către sfîtşitul celui de-al doilea război punic, tînărul comandant de oşti roman Scipio a debarcat cu armata sa în Africa. Cartagina avea ca aliat pe principele numidian Siphax. Pentru a-şi spori şansele victoriei, romanii trebuiau mai întîi să nimicească trupele numidiene. Dar Scipio nu cunoştea nici efectivul, nici dispozitivul lor. Atunci, el propuse regelui nu- midienilor tratative de pace, sperînd că solii romani vor reuşi să afle care sînt forţele numidienilor. Pentru a nu trezi suspiciunile lui Siphax, Scipio a trimis ca soli persoane civile. Acestea erau însoţite de militari cu experienţă, camuflaţi în sclavi. Conducătorul numidienilor s-a dovedit a fi, într-adevăr, atît de neîncrezător, încît a cerut delegaţiei romane să nu părăsească locuinţa ce i-a fost repartizată şi să circule prin tabără numai însoţită de oşteni numidieni. Şeful „sclavilor“ era prietenul apropiat al lui Scipio, Lelius. Acesta i-a rugat pe soli să tergiverseze cît mai mult tratativele pentru ca el şi „sclavii" să reuşească să execute cercetarea.

Dar timpul trecea, iar romanii continuau să fie păziţi cu străşnicie şi nu reuşeau să afle nimic esenţial. Şeful soliei romane i-a spus lui Lelius că tratativele nu mai pot fi tărăgănate. Acesta l-a rugat să mai stea cel puţin o zi şi a început să se sfătuiască cu celelalte iscoade asupra acţiunilor pe care le-ar putea întreprinde. în acest moment, unul din caii solilor nechează tare şi se cabră, înţepat, probabil, de o insectă. Lelius concepu fulgerător un plan de acţiune. Fără ca garda să observe, romanii îşi iritară caii, adueîndu-i într-o stare aproape de turbare. înspăimîntate, animalele o luară la goană îndepăr- tîndu-se de cantonamentul păzit al soliei romane. „Sclavii" alergară să

prindă caii şi, în scurt timp, romanii cunoscură toate detaliile taberei fortificate, construite de numidieni. Tratativele nu au dat rezultate. Scipio nici nu avusese de gînd să-i acorde lui Siphax rolul de mediator între Roma şi Cartagina, rol pe care se pare că şi l-ar fi dorit domnitorul numidian.

Numidienii, la fel ca şi cartaginezii, îşi construiau taberele

cu muică imprudenţă, nu păstrau o anumită ordine, iar la.ridicarea colibelor pentru ostaşi foloseau găteje, paie, stuf şi alte materiale uşor inflamabile. Scipio a trimis noaptea detaşamente care au dat foc taberei numidiene. Numidienii au luat-o la fugă, urmăriţi de legionarii romani care-i ucideau pe* fugarii neînarmaţi. E drept că ceva mai tîrziu numidienii au încercat totuşi să opună rezistenţă, dar fără succes. Cartagina a pierdut un aliat important şi a trebuit să-l recheme din Italia pe Hanibal — spaima romanilor — cu armata lui, pînă atunci nebiruită. Nevoit să primească bătălia în condiţii nefavorabile, Hanibal a fost înfrînt în bătălia de la Zama. Războiul s-a încheiat cu zdrobirea completă a Cartaginei. Un rol însemnat l-a avut în aceasta şi înfrîngerea lui Siphax.

Comandanţii de oşti din antichitate recurgeau destul de des la dezinformarea inamicului, pentru a-1 determina să acţioneze în dauna propriilor sale interese. în secolul al III-lea î.e.n. în oastea cartagineză comandată de Hannon s-au revoltat patru mii de mercenari gali. Nemulţumiţi de întîrzierea soldei, ei ameninţau să treacă de partea romanilor. Temîndu-se să-i pedepsească pe gali, ceea ce putea să-i împingă la o rebeliune deschisă şi să-i determine să treacă de partea Romei, Hannon a trimis la romani un cercetaş care i-a informat asupra locului unde cartaginezii urmau să-şi facă aprovizionarea cu furaje. Hannon i-a liniştit pentru moment pe gali, făcîndu-le diferite promisiuni, şi i-a trimis la locul indicat romanilor. Aceştia pregătiseră deja o ambuscadă, aşteptînd apariţia galilor, şi i-au nimicit pe cei care ar fi putut deveni aliaţii lor.

în deceniul al 4-lea al secolului I î.e.n., generalul roman Ventidiu, aflînd că în oastea lui se găseşte un spion al părţilor, a răspîndit zvonul că se teme de ofensiva acestora din direcţia unei cîmpii, unde legiunilor, chipurile, le-ar fi greu să reziste atacului călărimii parţiene. Drumul pe acolo era cel mai lung, iar unul scurt trecea prin munţi. Părţii porniră pe drumul cel lung. Astfel, cu ajutorul unui şiretlic, Ventidiu a cîştigat timpul necesar pentru a aduce întăriri şi şi-a înfrînt inamicul.

Unul dintre cei mai vestiţi cîrmuitori din antichitate care a folosit pe scară largă serviciul secret a fost regele Pontului Mi- tridate, care a trăit în secolul I î.e.n. El a urcat pe tron încă copil fiind, a fost răsturnat în urma unor intrigi de la curte şi a pribegit timp îndelungat prin diverse ţări din Asia Mică. Se spune că la 14 ani cunoştea 22 de limbi. Mitridate a reuşit să-şi recapete tronul, ucigîndu-şi după aceasta mama şi multe rude* apropiate. Despot deştept şi necruţător, el se pricepea, luptînd împotriva unui adversar mai puternic — Roma —, să

se dea drept prieten al popoarelor subjugate de legiunile romane. Agenţii IUL Mitridate acţionau neobosit în multe din posesiunile asiatice ale Romei şi în Grecia, speculînd nemulţumirile ce domneau acolo. Mitridate cunoştea, de asemenea, foarte bine situaţia politică internă a Romei, frămîntată de războiul civil dintre partidele lui Marius şi Sylla. Regele Pontului a reuşit să se informeze dinainte asupra evenimentelor ce urmau să aibă loc la Roma şi să folosească în interesul său cunoaşterea situaţiei.

Unul dintre cei mai mari comandanţi de oşti ai lumii antice, luliu Cezar, a folosit pe scară largă spionajul în timpul luptei pentru supunerea Galiei, trimiţînd deseori iscoade cu ştiri false îa inamic. Ulterior însă, Cezar însuşi a fost luat prin surprindere de complotul republicanilor romani.

împăraţii romani, mai ales tirani făţişi ca Tiberiu sau Domi- ţian (secolul I e.n.), au dispus de armate întregi de agenţi se- creţi, care supravegheau toate persoanele suspecte. La Roma ei erau numiţi „delatori".

încă din antichitate erau bine cunoscute multe metode ale activităţii de spionaj care au devenit uzuale : utilizarea ci- frului, folosirea porumbeilor călători şi a altor păsări special dresate (între altele a rîndunelelor) pentru transmiterea rapoartelor. Cu tot rolul însemnat pe care l-a jucat spionajul în epoca antică, nu există informaţii despre existenţa unor organizaţii speciale ale serviciului secret în acel timp.

Povestesc cronicile medievale

în secolul al V-lea, sub loviturile răscoalelor interne şi sub presiunea triburilor barbare, Imperiul roman de apus s-a prăbuşit. Partea răsăriteană a Imperiului roman (Bizanţul), cu centrul la Constantinopol, s-a menţinut, şi timp de secole a rămas unul din cele mai

puternice şi civilizate state din evul mediu.

Tocmai Bizanţul, cu împăraţii săi, cu curtea sa pompoasă şi sîngeroasele sale lovituri de palat, s-a dovedit a fi o ţară deosebit de propice pentru perfecţionarea serviciului informativ. <1 în anul 516, în bogatul Constantinopol, mulţimea specta-

torilor saluta cu entuziasm apariţia pe scenă a unei tinere şi frumoase actriţe. Ne-ar fi greu să spunem ceva despre calitatea execuţiei dansurilor ei bizantine. Izvoarele noastre nu ne îngăduie o asemenea apreciere, punînd accentul asupra altor aspecte. Actriţa nesocotise o dispoziţie severă a autorităţilor oraşului : interdicţia de a apărea pe scenă fără îmbrăcăminte. Lănţişorul subţire de aur cu care-şi încingea talia nu era de natură să atenueze indignarea moraliştilor. Nu a trecut însă mult timp şi moraliştii au înţeles că este în interesul lor să-şi stăpînească limba. Altfel, ea le-ar fi fost pur şi simplu tăiată, poate împreună cu capul.

Actriţa a devenit soţia unui bogat demnitar bizantin, dar, după scurt timp, soţul ei, care nu dorea să-i suporte infidelitatea şi să acopere cheltuielile provocate de nemăsurata ei risipă, a părăsit-o. Un timp, Teodora (acesta era numele actriţei) a dus o existenţă mizeră la Alexandria.

Odată, relatează cronicarii bizantini, Teodora a avut un vis fatidic care îi prevestea că va deveni soţia unui monarh atotputernic. S-a întors la Constantinopol, înfăţişîndu-se în ipostaza de păcătoasă pocăită. Femeia aparent modestă torcea de dimineaţa pînă seara într-o căsuţă în care se stabilise. Avînd însă o experienţă bogată, ea a reuşit să atragă atenţia unui patrician cu vază. Acesta era Iustinian, nepotul împăratului. Mătuşa lui Iustinian, împărăteasa, i-a interzis acestuia sa se gîndească măcar la o căsătorie cu fosta actriţă. Dar peste puţin timp mătuşa muri şi Teodora deveni soţia lui Iustinian. Iar cînd în anul 527 Iustinian a urcat pe tron, Teodora a fost încoronată împărătească. Ea a exercitat o mare influenţă asupra soţului ei. Chiar din primii ani ai cîrmuirii lui, Teodora şi-a manifestat inteligenţa, cruzimea fără margini şi totala lipsă de scrupule în alegerea mijloacelor pentru atingerea scopului. Fiul ei din prima căsătorie, aflînd de ascensiunea mamei sale, se grăbi să vină la Constantinopol şi să se prezinte la palat. Adolescentul dispăru fără urme. în acelaşi timp, prietena cea mai apropiată a Teodorei, soţia vestitului comandant de oşti Beli- zarie, fostă actriţă şi ea, i-a ţinut în temniţă pe propriul ei fiu Fotiu, ordonînd să i se smulgă prin torturi informaţii despre cei care, împreună

cu dînsul, vorbiseră de rău cîrmuirea.

Fosta dansatoare şi soţul ei guvernau în mod despotic un uriaş imperiu, care cuprindea jumătate din lumea cunoscută în acele timpuri. Pentru a-şi consolida puterea, Teodora recurgea la serviciile unui marc număr de spioni, care îi supravegheau pe toţi duşmanii ei şi pe cei care îi inspirau neîncredere. Instruin- du-şi agenţii, împărăteasa nu obosea să repete cucernic : „Jur

pe Isus, cel veşnic viu, dacă nu-mi veţi îndeplini ordinele, veţi fi jupuiţi de vii“. Ameninţarea avea efect. Toţi ştiau foarte bine că soţiei lui Iustinian nu-i place să arunce vorbe în vînt.

Spionii îşi dădeau toate silinţele. Belizarie — generalul care, în urma unor campanii victorioase, recucerise pentru împărat Africa de nord şi cea mai mare parte a Italiei — a spus o dată, într-un moment de enervare, că moartea lui Iustinian ar fi o binefacere. împărăteasa află imediat. Belizarie a trebuit să fie bucuros că, în chip de favoare deosebită, i-a fost lăsată viaţa şi o parte din avere.

Teodora a murit în anul 548, după 22 de ani de guvernare.

Bizanţul şi-a menţinut serviciul secret, bine pus la punct, şi în secolele următoare. Dar pentru Europa în ansamblu evul mediu a fost o perioadă de declin al serviciului de informaţii. E drept că au fost şi excepţii.

Luna mai a anului 878... Regele danez Hutrum şi-a adus ostaşii în sud-estul Angliei, aşezîndu-şi tabăra la confluenţa rîurilor Parret şi Tone. Cuceritorii scandinavi ocupaseră deja multe teritorii din Anglia. Regele anglo-saxon al Wessexului, Alfred, îşi pierduse principalele posesiuni. Iar acum, ostaşii lui Hutrum, instalaţi pe pămîntul aflat pînă nu de mult sub cîr- muirea regelui Wessexului, îşi sărbătoreau victoria. Danezii nu-şi ascundeau dispreţul faţă de duşmanul învins, despre care se vorbea că posedă o mare iscusinţă militară. îi mai rămăseseră foarte puţini oşteni şi nu va mai avea niciodată suficiente forţe pentru a rezista vitezei oşti daneze, obişnuită cu victoriile. Astfel îşi spuneau luptătorii danezi, adunaţi lîngă cortul lui Hutrum.

Discuţia lor a fost întreruptă de sunetele unei muzici melodioase. Cineva cînta la harpă. Era un saxon care înţelegea foarte puţin daneza şi se afla de mai multe săptămîni în tabăra lui Hutrum. Devenise o figură atît de obişnuită, încît danezii se mirau chiar dacă nu-şi făcea apariţia o zi-două în tabără. Harpistu 1 era, desigur, sărac. Purta pe umeri un sac în care punea bucăţile de carne şi de lipii, resturile de mîncare pe care i le aruncau cu nepăsare oştenii danezi, care prăda- seră multe cereale şi vite de la saxonii învinşi.

Harpistul ducea, desigur, familiei sale resturile de la masa ostaşilor. Aceasta era explicaţia ce se dădea absenţelor sale frecvente, deşi de scurtă durată, din tabără.

Harpistul era un bun muzicant. Uneori, închizînd ochii şi zîmbind misterios, ca în transă, el se pricepea să scoată din **13** instrumentul său sunete line, gingaşe, care nu stânjeneau, ci

mai curînd înviorau discuţiile crîncenilor oşteni. Aşa s-a în- tîmplat şi acum, cînd, în acompaniamentul harpei, Hutrum şi cei din jurul său au discutat în amănunţime planul zdrobirii definitive a armatei regelui Wessexului. Danezii erau mari meşteri în folosirea manevrelor şi şiretlicurilor pe cîmpul de bătaie, şi acum s-au înţeles dinainte cum să acţioneze în timpul viitoarei lupte cu saxonii.

Campania începu în curînd. Danezii, primind noi întăriri, erau şi mai siguri de victorie. Ei porniră împotriva duşmanului. Dar îi aştepta o decepţie cruntă. Regele Wessexului, Alfred, avea în realitate mult mai mulţi ostaşi decît presupuneau danezii. Detaşamentele acestora au fost încercuite de saxoni. Nu i-au ajutat nici şiretlicurile militare — saxonii reacţionau ca şi cum ar fi ştiut dinainte ce manevră vor întreprinde oştenii lui Hutrum. Danezii au fost nevoiţi să ceară pace, promiţînd că se vor supune regelui Wessexului. Hutrum şi ceata lui veniră în tabăra lui Alfred pentru a duce tratative şi acolo găsiră explicaţia eşecului lor. Regele Alfred îi primi pe luptătorii danezi cu zîmbetul ce le era bine cunoscut, ţinînd în mîna stîngă harpa.

La începutul secolului al XlII-lea, regele francez Filip al II-lea August şi împăratul german Otto al IV-lea au depus multe eforturi pentru organizarea serviciului de informaţii.

Totuşi acestea erau, repetăm, excepţii de la regulă. în ansamblu, organizarea serviciului secret depăşea forţele de care dispuneau micile principate feudale din care se compunea Europa acelor timpuri. în evul mediu se ştia prea puţin chiar şi despre ţări nu prea îndepărtate. Pînă la cruciade (sec. XI— XIII), europenii aveau cunoştinţe cu totul sumare despre Bizanţ, fără să mai vorbim de alte state din răsărit. Regele Franţei Ludovic al lX-lea a plătit o sumă mare de bani unui beduin care le-a servit drept ghid cruciaţilor. Este însă semnificativ faptul că nici mai tîrziu în Europa nu a fost apreciată însemnătatea vestitei călătorii a lui Marco Polo în multe din ţările Asiei, precum şi a relatărilor lui pline de informaţii importante despre

Orient. Ceea ce aflau cu mare greutate negustorii constituia de obicei „secretul" lor comercial. Dar chiar atunci cînd erau dispuşi să-l împărtăşească, regii şi principii nu se grăbeau să ia cunoştinţă de ştirile aduse de departe.

în Orient, serviciul de informaţii a jucat un rol important în armata lui Genghiz-han şi a urmaşilor săi. Apariţia armatei mongole c; a precedată întotdeauna de activitatea spionilor, recrutaţi deseori dintre neguţătorii străini. Aceste iscoade comunicau date despre drumuri, cetăţi, efectivul garnizoanelor, in

formaţii cu caracter politic, care permiteau comandanţilor de oşti ai lui Genghiz-han să se orienteze în ţara în care mongolii veneau în calitate de cuceritori. Pravilele armatei mongole prevedeau verificarea informaţiilor procurate de spioni prin interogarea prizonierilor. Genghiz-han acorda atenţie, de asemenea, prinderii şi pedepsirii cu cruzime a agenţilor străini care erau depistaţi în poziţiile mongole. Spionajul era folosit pe scară largă şi de administraţia mongolă, pe care o introduceau cuceritorii după supunerea unei ţări. Spionii erau recrutaţi din rîndurile localnicilor, precum şi dintre înalţii demnitari ai cîrmuirii.

în evul mediu tîrziu se practica şi trimiterea deliberată a unor agenţi secreţi din Europa în ţările orientale pentru culegerea de informaţii. Astfel, în 1421, regele Angliei şi ducele Burgundiei l-au trimis în comun în Orientul Mijlociu pe încercatul oştean şi diplomat Ghillebert de Lannoy cu 7 însoţitori, cu misiunea de a face un raport amănunţit asupra situaţiei din ţările pe care le vor vizita. Aproximativ peste zece ani, ducele Burgundiei îl trimite cu o misiune asemănătoare pe cavalerul Bertrandon de la Brocquiere. îmbrăcat în costum oriental, cavalerul reuşi să viziteze numeroase ţări din Orientul Apropiat şi să studieze limbile vorbite de populaţia locală. Umanistul grec Lascaris a călătorit în aceeaşi regiune la sfîr- şitul secolului al XV-lea în calitate de agent secret al cîrmuito- rului Florenţei Laurenţiu de Medici. Numărul agenţilor secreţi care erau trimişi în răsărit, în special din Italia, a sporit considerabil.

Renaşterea spionajului

Epoca Renaşterii a fost şi epoca renaşterii

spionajului. Era perioada formării statelor naţionale mari, a instaurării monarhiilor absolute, care dispuneau de resursele materiale necesare pentru a face un joc politic de amploare la scara întregii Europe. în epoca Renaşterii se elaborează teoria şi practica politicii eliberate cu totul de orice reţineri de ordin religios, moral sau de alt gen, a politicii care ţine cont doar de interesele reale. Ea a fost promovată de regii spanioli, francezi şi 15 englezi, care au jucat un rol deosebit de însemnat în crearea

statelor naţionale, a căror constituire era dictată imperios de întregul mers al dezvoltării social-economice. Niccold Machia- velli demonstra în cunoscuta sa operă „Principele" că monarhul trebuie să posede nu numai firea unui om, ci şi pe aceea a unui animal. Şi adăuga : „Prin urmare, întrucît un principe trebuie să ştie să folosească bine mijloacele animalului, el va trebui să ia ca exemplu vulpea şi leul, deoarece leul nu se apără de cursele care i se întind, iar vulpea nu se apără de lupi. Trebuie, aşadar, să fii vulpe, pentru ca să recunoşti cursele, şi să fii leu, pentru ca să-i sperii pe lupi". Machiavelli povăţuia : „Cel mai bun mijloc de acţiune împotriva duşmanului este acela de a şti să-ţi ascunzi de dînsul intenţiile pînă la înfăptuirea lor".

în perioada constituirii statelor naţionale, reprezentanţii tendinţei spre unitate nu erau numai promotori ai unei politici externe perfide, pe care nu o frînau nici un fel de considerente de ordin moral, dar şi oameni care recurgeau sistematic la spionaj. Monarhii din Europa occidentală care au călcat în picioare libertăţile feudale ocupă un loc de frunte în istoria spionajului. Exemple de acest fel de monarhi sînt Ludovic al Xl-lea — tiran suspicios şi meşter neobosit în a ţese mereu alte şi alte intrigi diplomatice, în păienjenişul cărora s-au încurcat, unul după altul, adversarii săi — cei mai puternici stăpîni feudali ai Franţei, ca şi aliatul lor Carol Temerarul, duce al Burgun- diei, capabil să rivalizeze cu cei mai mari monarhi ai Europei. Zgîrcitul Ludovic se pricepea să-i copleşească cu aur pe demnitarii unui stat advers pentru a-i transforma în agenţii săi. Astfel, în 1475, Ludovic al Xl-lea a plătit pensii anuale principalilor membri ai Consiliului regelui Angliei Eduard al IV-lea : John Howard primea 1 200 de taleri, Thomas Montgoinery — 1 200 de taleri, cancelarul 1 000 de taleri ş.a.m.d. Ludovic a vrut să-l cumpere chiar şi pe lordul Hastings, care primea o pensie de la Carol Temerarul. I s-a propus lui Hastings o sumă de 2 000 de taleri pe an. Ludovic al Xl-lea a reuşit să-1 atragă de partea sa pe Philippe de

Com- mines, consilierul duşmanului său de moarte, Carol Temerarul. Philippe de Commines, care a fost, printre altele, unul dintre cei mai cunoscuţi scriitori din evul mediu, i-a adus lui Ludovic servicii de nepreţuit în 1468, cînd acesta s-a lăsat atras în mod imprudent în posesiunile lui Carol Temerarul şi a fost arestat de burgunzi la Peronne. în 1472, Commines a părăsit pe ascuns tabăra lui Carol, care asedia localitatea Dieppe, trecînd în serviciul lui Ludovic, care i-a stabilit un salariu enorm — de 6 000 de livre pe an —, iar apoi i-a dăruit principatul Tal- mont şi alte posesiuni.

Ludovic, care căuta să aibă o agentură permanentă Ia curţile altor monarhi, era cuprins de furie cînd i se plătea cu aceeaşi monedă. Unul dintre oamenii săi apropiaţi, Balue, după ce a devenit, cu ajutorul regelui, cardinal, a socotit că este avantajos să intre, pe ascuns, în slujba lui Carol Temerarul. Drept urmare, mai multe planuri ingenioase ale regelui francez au fost trădate lui Carol şi au eşuat. Arestarea lui Ludovic la Peronne — regele reuşind să obţină eliberarea sa doar cu preţul unor concesii umilitoare — s-a datorat, de asemenea, maşinaţiilor din culise ale consilierului său. Convingîndu-se de trădarea lui Balue, Ludovic a avut grijă, imediat după eliberare, de soarta cardinalului. Ceva mai înainte încă, acest milos slujitor al bisericii îi sugerase lui Ludovic ideea de a-i ţine pe deţinuţi în cuşti de fier cu dimensiuni de aproximativ doi metri şi jumătate în lungime şi lărgime. Din ordinul lui Ludovic, cardinalul a fost ridicat şi trimis în castelul Loches, unde a stat ani îndelungaţi într-o astfel de cuşcă. în zadar papa Paul al II-lea a intervenit pe lîngă Ludovic al Xl-lea în favoarea lui Balue. Regele a rămas neînduplecat. De altfel, şi poporul considera că Balue şi-a meritat soarta.

Exemplul lui Ludovic al Xl-lea a fost urmat şi de contemporanii săi mai tineri de la sfîrşitul secolului al XV-lea şi începutul secolului al XVI-lea : Henric al VII-lea al Angliei, care a pus capăt sîngerosului război al celor două roze, Ferdinand al V-lea, Catolicul, regele Spaniei, în timpul căruia a fost de- săvîrşită Reconquista — recucerirea de la arabii spanioli (maurii) a pămînturilor din Peninsula Iberică. Fiecare dintre aceştia a folosit pe scară largă războiul secret. Henric al VII-lea ar fi putut chiar să-şi revendice prioritatea în domeniul creării unui organ special de spionaj al coroanei engleze, care îşi avea regulile sale de recrutare, folosire şi retribuire a agenţilor secreţi de toate rangurile — de la înalţii demnitari pînă la cerşetorul care cerea pomană undeva pe o strada zgomotoasă a Londrei, încă din timpul lui Henric al VII-lea Consiliul privat englez a început să ţină în permanenţă agenţi secreţi în străinătate. Aceştia erau plătiţi din fonduri speciale.

Acest sistem s-a dezvoltat şi mai mult în timpul cardinalului Wolsey, care a condus mult timp guvernul regelui Henric al VUI-lea.

Dezvoltarea organelor politice ale statelor naţionale, înveş- mîntate în platoşa monarhiilor absolute în vederea luptei împotriva duşmanilor interni şi externi ai clasei dominante a feudalilor, a extins limitele geografice din trecut ale activităţii des- 17 făşurate de diplomaţia acestor puteri în ascensiune. Totodată

s-au extins şi limitele geografice ale activităţii serviciului de informaţii. Fiecare guvern simţea nevoia să cunoască bine nu numai pe vecinii săi cei mai apropiaţi, dar şi starea întregului sistem de state europene. Mai mult, serviciul de informaţii trebuia să pătrundă tot mai departe, în ţări puţin cunoscute : Imperiul otoman, Rusia moscovită —, cu care cei din Europa occidentală au avut mai înainte prea puţine contacte —, India şi China — despre care în Europa nu se ştia mai nimic.

Desigur, în general spionajul servea politicii, care era înfăptuită cu mijloace diplomatice sau militare sau, în paralel, şi cu unele şi cu altele. Dar şi diplomaţia făcea adesea servicii spionajului. Diplomaţia trebuia nu numai să acţioneze, dar şi să cerceteze, să aprecieze puterea economică a ţării respective şi a regiunilor ei, în ce măsură această putere este la dispoziţia guvernului, organizarea, arta militară şi planurile monarhului, oamenii pe care acesta se sprijină şi cei care i se opun chiar în interiorul statului său. Aceste întrebări — şi altele — sînt puse mereu informatorilor, indiferent dacă ei pătrund în ţara respectivă ca nişte căutători de aventuri sau trec cu pompă hotarul în calitate de soli ai ţării lor. Informaţiile sînt culese cu aviditate şi de neguţătorul bogat, şi de căpitanul corăbiei ce brăzdează mările şi oceanele în căutare de noi căi comerciale, de noi ţări bune de cucerit şi de jefuit. întrebările la care navigatorii din timpul marilor descoperiri geografice primeau misiunea să aducă răspuns se deosebeau prea puţin de acelea care se puneau diplomaţilor şi agenţilor secreţi. Astfel de chestionare au primit Vasco da Gama şi Columb, le-au dus cu ele navele comerciale ale Companiei moscovite din Anglia, care au început să-şi înteţească vizitele în nordul rusesc. Chestionarele cereau să se strîngă şi să se comunice informaţii despre fertilitatea solului, produsele alimentare şi zăcămintele de minereuri, despre forma de guvernămînt, despre punctele fortificate şi drumuri, efectivele şi genurile de trupe, armamentul şi tactica lor. Instrucţiunile destinate neguţătorilor englezi recomandau ca localnicii trebuincioşi să fie îmbătaţi, cu scopul de a se afla de la ei

cele necesare despre ţara respectivă.

Rolurile de negustor, navigator, luptător, spion şi diplomat se contopeau adeseori. Ambasadorul şi în general diplomaţii erau spioni oficiali, care foloseau toată gama de mijloace pentru obţinerea informaţiilor necesare. Dar ambasadorul putea să devină şi şeful contraspionajului, care ţinea sub observaţie atît pe emigranţii potrivnici guvernului său cît şi pe agenţii ce erau pregătiţi pentru a fi trimişi în ţara lui. Şi mai strîns se împleteau funcţiile de spion şi de sol secret; în această privinţă se pot găsi

în cronicile diplomaţiei o mulţime de exemple. Foarte des spionul se transforma în sol secret al ţării sale. Era frecventă şi cumularea de către un diplomat a obligaţiilor de spion şi diversionist, de organizator al unor comploturi politice în ţara în care era trimis. Toate aceste funcţii se împleteau atît de strîns, încît apariţia uneia şi aceleiaşi persoane în toate aceste ipostaze, transformarea ei rapidă din diplomat în spion şi invers nu mai «tîrnea mirarea nimănui.

La renaşterea serviciului de informaţii a contribuit într-o măsură însemnată descoperirea Americii, mai bine-zis scoaterea unor cantităţi enorme de aur de către spanioli din posesiunile lor din Lumea Nouă. Negustorii şi aventurierii din alte ţări europene erau dornici să pună mîna măcar pe o parte din această pradă fabuloasă. Ispita era mare, şi primii care i-au cedat au fost negustorii şi proprietarii de nave francezi. La scurt timp după cucerirea Mexicului de către spanioli, francezii au organizat o expediţie piraterească de vînare a corăbiilor care transportau aurul din America în Spania. Corsarul francez Jean Flairy reuşi să intercepteze multe din comorile ultimului împărat al aztecilor, Montezuma, acaparate de Cortez şi alţi conchistadori spanioli. Pentru a lupta împotriva corsarilor francezi, Madridul a fost nevoit să ţină în porturile franceze La Rochelle, Nantes, Dieppe şi altele agenţi secreţi care transmiteau informaţii despre ieşirea corăbiilor de piraţi în larg şi despre planurile corsarilor. Exemplele rele sînt molipsitoare : pe calea bătătorită de francezi au apucat-o, după un timp, piraţii din Anglia şi din alte ţări. Aşa că spionii spanioli aveau, cu trecerea anilor, tot mai mult de lucru...

Un rol important în istoria spionajului l-a jucat Veneţia. Cea mai bogată republică comercială din evul mediu avea pe atunci şi cea mai experimentată diplomaţie din Europa. La Veneţia devenise un lucru obişnuit încă din secolul al XV-lea interceptarea întregii corespondenţe trimise prin poştă, cu scopul obţinerii informaţiilor necesare. în secolul al XVI-lea la Veneţia spionajul era separat de diplomaţie, deşi în practică ele se completau.

Conducerea serviciului de informaţii a fost

încredinţată „inchizitorilor" din Consiliul celor zece (guvernul efectiv), sau. cum au început să fie numiţi mai tîrziu, „inchizitorilor statului". Doi inchizitori din trei erau aleşi de către Consiliul celor zece din rîndurile membrilor săi. Alegerile aveau loc anual, în luna octombrie. Inchizitorii erau aproape cele mai influente persoane în stat iar veneţienii se temeau foarte mult de ei. Ei puteau să condamne la moarte în secret, fără anchetă şi judecată, orice om şi, tot în secret, să ordone străjilor subordonate

lor executarea sentinţei. Procesele-verbale ale şedinţelor inchizitorilor păstrează numeroase mărturii ale unor asemenea răfuieli tainice, motivul invocat fiind mereu unul şi acelaşi — interesele statului.

Prin 1586 inchizitorii au cerut ambasadorilor veneţieni acreditaţi în celelalte ţări să comunice informaţii despre activitatea persoanelor care fugiseră din Veneţia pentru a scăpa de persecuţii. Pentru îndeplinirea acestor obligaţii, uneori delicate, ambasadorii primeau fonduri speciale. Lippomano, ambasadorul Veneţiei pe lîngă regele Franţei Henric al III-lea, iar mai tîrziu pe lîngă sultanul Turciei, a fost demascat că transmite informaţii secrete diplomaţilor străini. Din ordinul inchizitorilor, el a fost prins la Constantinopol şi tîrît pe o corabie veneţiană. Lippomano ştia ce îl aşteaptă la Veneţia şi a preferat să se sinucidă, aruncîndu-se peste bord.

La Veneţia, poliţiştii supravegheau cu atenţie persoanele care vizitau ambasada Spaniei, precum şi pe cele ale altor ţări.

Serviciul secret veneţian a obţinut numeroase succese nu numai în secolul al XVI-lea, ci şi în secolul al XVII-lea, cînd importanţa internaţională a Veneţiei scăzuse. în anii guvernării cardinalului Mazarin, ambasadorul Veneţiei la Paris avea un om la Luvru, care îl informa în amănunţime despre intenţiile secrete ale curţii franceze. Creşterea prestigiului internaţional al Rusiei a determinat serviciul secret veneţian să-şi extindă activitatea şi asupra teritoriului acesteia. La 21 aprilie 1704 inchizitorii i-au dat dispoziţii ambasadorului Veneţiei la Constantinopol să găsească un om de încredere, cunoscător al limbii ruse, care să poată fi trimis în Rusia cu scopul de a afla situaţia şi planurile secrete ale guvernului acestei ţări.

Experienţa Veneţiei a fost folosită şi de alte puteri. în secolul al XVI-lea a avea ambasadori permanenţi pe lîngă curţile străine a devenit un sistem obişnuit. Ambasadele au devenit centre ale activităţii de spionaj, precum şi ale contraspionajului. Nu rareori diplomaţii îşi vindeau unul altuia ştirile secrete aflate sau făceau schimb cu „marfa" obţinută. Aşa a procedat, de pildă, ambasadorul Spaniei pe lîngă regele Angliei Henric al VH-lea. Deosebit de interesant este faptul că în schimbul ştirilor pe care ambasadorul le primea de la di-

plomaţii spanioli din Ţările de Jos şi Germania, el obţinea informaţii secrete despre Anglia nu numai de la curteni, ci şi de la... Henric al VH-lea în persoană. Pe atunci, Anglia nu intrase încă în conflict cu Spania. Pe timpul lui Henric

al VIII-lea însă, pentru a obţine informaţii, ambasadorul Spaniei a trebuit să recurgă la metoda încercată — să plătească pensii curtenilor de vază.

O dezvoltare rapidă a cunoscut în secolul al XVI-lea şi arta contraspionajului. încă în deceniul al 3-lea al acestui secol, cardinalul Wolsey, ministrul lui Henric al VIII-lea, sau Gatti- nara, ministrul regelui Spaniei, şi împăratul Germaniei, Carol al V-lea, acţionau simplu. Dacă bănuiau pe un ambasador străin că desfăşoară o activitate de spionaj, ordonau să-i fie interceptate depeşele. Abia peste 10 ani, pe timpul altui ministru al regelui Henric al VIII-lea, Thomas Cromwell, s-a marcat un „progres“ în această privinţă. După interceptare, scrisorile erau copiate şi apoi trimise la destinaţie. în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, după cum vom vedea mai departe, s-a mai făcut un nou pas înainte : a devenit cunoscută metoda de a desface în aşa fel plicurile, încît după reintroducerea raportului în plic, cel căruia îi era destinat nici să nu observe că acesta a trecut prin mîini străine.

A devenit un procedeu obişnuit şi cifrarea corespondenţei. La început cifrurile nu erau complicate : fiecare literă era înlocuită cu un anumit semn. Să descifrezi un asemenea cod s-a dovedit a nu fi un lucru greu dacă cunoşti limba în care este scrisă scrisoarea cifrată şi mai ales dacă ai o idee aproximativă despre conţinutul ei. întrucît frecvenţa cu care se repeta o literă sau alta în fiecare limbă este o mărime constantă şi uşor de determinat, nu era prea greu să identifici semnele cel mai des întîlnite, literele cărora le corespundeau, iar apoi şi restul literelor. Deseori codurile nu se schimbau timp îndelungat — uneori ele erau menţinute zece sau mai mulţi ani, deşi erau cunoscute de mult adversarului.

Căile pe care erau trimise mesajele — fie pe uscat, fie pe mare — erau foarte nesigure. Aceste căi treceau nu arareori prin teritoriul unor terţe state, ale căror guverne nu puteau rezista ispitei de a cunoaşte informaţiile secrete ce se trimiteau unei curţi străine. De aceea, de multe ori rapoartele ambasadorilor trebuiau să fie trimise în cîteva exemplare, pe diferite căi, în speranţa că măcar unul va ajunge la destinaţie. Ţinînd cont de

pr/.ctica interceptării rapoartelor, ambasadorii trimiteau deseori mesaje cu informaţii false, în scopul dez- **21** informării adversarului.

Intima „Companie a lui Iisus"

In evul mediu numai biserica a avut 6 reţea de spionaj ramificată aproape în toate ţările Europei. E adevărat, serviciul ei secret nu constituia o organizaţie specială. Pur şi simplu întregul aparat al ierarhiei bisericeşti aduna în permanenţă informaţii despre situaţia locală. Aceste informaţii erau concentrate de capii bisericii care conduceau preoţimea dintr-o regiune sau ţară şi apoi transmise la Roma. Informaţiile veneau, de fapt, deodată prin mai multe canale. în primul rînd, pe firul care pornea de la preotul unei parohii şi ajungea la papa la Roma ; în al doilea rînd, prin ordinele călugăreşti şi, în sfîrşit, de la împuterniciţii speciali ai papei, fie ambasadorii — nunţii — trimişi în diferite ţări catolice, fie alţi reprezentanţi ai scaunului papal.

Posibilităţile de a aduna informaţii erau aproape nelimitate. Dacă preotul de ţară putea să aducă la cunoştinţă şefilor săi spirituali, în toate amănuntele, starea de spirit din satele parohiei sale, apoi duhovnicul unuia sau altuia dintre monarhi era în măsură să prezinte un raport tot atît de detaliat despre situaţia de la curte şi planurile respectivului suveran. Un mijloc eficace de obţinere a informaţiilor era spovedania.

Desigur, mecanismul enorm care furniza Romei informaţiile nu funcţiona fără defecţiuni, mai ales datorită conflictelor ce se iscau nu arareori între papă şi înaltul cler dintr-o ţară sau alta. în ansamblu însă, scaunul papal a fost, pînă la epoca Renaşterii, guvernul cel mai informat — din lumea creştină de atunci — asupra situaţiei din alte state şi ţări.

Un instrument deosebit de important pentru stoarcerea informaţiilor pe care dorea să le capete biserica s-a dovedit a fi aparatul inchiziţiei, mai ales în Spania, unde acesta s-a dezvoltat cel mai mult. Sistemul urmăririi „ereticilor" (de tendinţa spre erezie era suspectată o parte însemnată a populaţiei ţării şi în general prea puţini erau cei feriţi de primejdia de a fi incluşi în categoria celor suspecţi), obligaţia de a furniza informaţii despre vecini, cunoscuţi şi chiar rude, numeroasele arestări şi interogatorii cu aplicarea torturilor — toate acestea aduceau inchiziţiei informaţii nu numai în problema abaterilor de la „adevărata credinţă", ci şi despre orice doreau să afle sfinţii părinţi.

Un rol şi mai mare în dezvoltarea serviciului de spionaj al bisericii l-a avut ordinul iezuiţilor — „Compania lui Iisus“ —, întemeiat în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Ordinul a fost creat în primul rînd în scopul luptei împotriva succeselor Reformei. De regulă, membrii ordinului erau oameni aleşi cu multă grijă, instruiţi în spiritul unei supuneri necondiţionate, oarbe, faţă de şefi. în plus, iezuitul era învăţat să folosească toate mijloacele de influenţare spirituală a credincioşilor, fiind justificate toate procedeele — minciuna, calomnia, otrava sau pumnalul unui asasin plătit.

Statutul şi regulamentele iezuiţilor erau subordonate scopului de a-i transforma în propovăduitori şi agenţi zeloşi ai catolicismului, iar deseori în agenţi secreţi sau în organizatori ai unor servicii secrete. Adesea, confesorul unui rege sau şeful unei şcoli a iezuiţilor era, în fond, rezidentul căruia îi era subordonată o largă reţea de spionaj sau şeful unei şcoli de spionaj. Preoţii audiau cursuri speciale, devenind spioni sau diversio- nişti bine instruiţi. Deseori, rolurile de predicator şi spion erau cumulate de aceeaşi persoană. Uneori, spionul iezuit renunţa la camuflajul de predicator.

Agenţi ai ordinului puteau fi atît membrii lui, cît şi persoane laice. De regulă, iezuiţii acţionau doar ca forţă ce conduce din umbră, căutînd să realizeze cele mai tenebroase acţiuni cu mîini străine. Cîteodată iscoadele „Companiei lui Iisus" unelteau chiar pe teritoriul adversarului, în alte cazuri acţionau pe ascuns, prin persoane interpuse, ei înşişi rămînînd în ţări catolice, inaccesibili duşmanilor lor. Aşa au procedat, de pildă, iezuiţii care şi-au creat centre de spionaj în acea parte a Ţărilor de Jos ce a fost ocupată de trupele spaniole (în ultima treime a secolului al XVI-lea şi la începutul secolului al XVII-lea). Spionii iezuiţilor puteau să acorde sprijin ba regelui împotriva nobilimii, ba nobilimii împotriva regelui sau chiar să incite masele populare la tulburări, să predice pe ascuns sau deschis uciderea tiranilor — totul în funcţie de scopurile pe care le urmărea ordinul în momentul respectiv şi în ţara respectivă.

Iezuiţii aprobau şi sprijineau încercările de a instaura în Europa dominaţia unei singure puteri (catolice, desigur), considerînd că crearea unei asemenea monarhii universale va fi însoţită de triumful catolicismului asupra Reformei. De aceea, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea şi la începutul secolului al

XVII-lea ordinul a sprijinit cu mult zel pretenţiile habsburgilor spanioli şi austrieci la hegemonia europeană. „Compania lui Iisus“ nu ţinea de loc seama de faptul că o **23** asemenea perspectivă era cu totul potrivnică intereselor altor

monarhi catolici, care aveau o atitudine prietenoasă faţă de iezuiţi, precum şi de faptul că succesul acestor planuri îi inspira teamă chiar şi papei Sixtus al V-lea (acestuia îi era frică să nu se transforme într-un simplu vasal bisericesc al regelui Spaniei). Către începutul secolului al XVII-lea s-a conturat falimentul planurilor lui Filip al II-lea şi al urmaşilor săi de a transforma Spania într-o mare putere, iar războiul de 30 de ani (1618—1648) a pus capăt, de fapt, pretenţiilor la hegemonie pe care continuase să le nutrească ramura austriacă a habsburgilor. Atunci, iezuiţii şi-au deplasat simpatiile spre Franţa, care începuse să pretindă o poziţie dominantă pe continentul european.

Pe lîngă serviciul de informaţii, ordinul iezuiţilor dispunea şi de un serviciu propriu de contraspionaj. Acesta nu constituia o organizaţie aparte — obligaţia de a-i prinde pe agenţii duşmani strecuraţi în propriile lor rînduri o aveau, de obicei, toţi iezuiţii. Cu timpul ordinul a ajuns să se teamă mratît de agenţii adversarului în tabăra sa, cît de transfugi. Pe măsură ce adevărata faţă a ordinului se dezvăluia tot mai mult, creştea şi numărul iezuiţilor pe al căror devotament ordinul nu se putea bizui întru totul, ba chiar şi al acelora care părăseau făţiş rîndurile lui. Deosebit de periculoşi erau acei iezuiţi — puţini la număr, de altfel — care nu numai că rupeau cu trecutul, dar şi porneau să demaşte tainele ordinului. Tocmai împotriva acestora acţiona „contraspionajul" iezuit. Astfel, în Olanda protestantă au început să apară operele fostului iezuit Pierre Jarrige, îndreptate împotriva ordinului.

Neavînd posibilitatea de a-1 pedepsi pe apostat, iezuiţii s-au mulţumit la început să-i ardă portretul şi să editeze pamflete cu conţinut polemic. Protestanţii s-au situat imediat de partea lui Jarrige, şi polemica, atrăgînd atenţia opiniei publice asupra dezvăluirilor făcute de acesta, le-a dăunat iezuiţilor cu mult mai mult decît le-a folosit. Atunci, din porunca generalului ordinului, polemica a încetat brusc şi o delegaţie secretă, în frunte cu părintele Pontellieux, a pornit spre Leiden, unde locuia Jarrige, cu scopul de a-1 convinge pe fostul coleg să se întoarcă în „Compania lui lisus". Iezuiţii, travestiţi, i-au adus lui Jarrige o hîrtie semnată de general, conţinînd iertarea deplină a tuturor păcatelor sale. Jarrige s-a căit, s-a întors în

rîndurile ordinului şi a scris o dezminţire a scrierilor sale eretice dinainte.

Adversarii iezuiţilor afirmau însă că toate acestea nu fuseseră decît o comedie menită să şteargă urmele unei crime. Conform acestei versiuni, trimişii iezuiţilor pur şi simplu l-au asasi

nat sau l-au răpit pe Jarrige, care de atunci nu a mai fost văzut de nimeni din afara ordinului. Iezuiţii au anunţat că Jarrige s-a stins în pace în colegiul iezuit al ordinului, la Tulle (Franţa), respectat şi iubit de fraţii săi întru credinţă. Dar e pe deplin plauzibil că a fost ucis sau lăsat să putrezească în temniţă încă cu două decenii înaintea datei morţii sale „oficiale".

Iezuiţii au împărţit întreaga lume în regiuni — provincii. Şeful iezuiţilor dintr-o astfel de regiune — provincialul — conducea, de obicei, şi serviciul secret de pe teritoriul respectiv.

Serviciul de spionaj al iezuiţilor a organizat zeci de comploturi încununate de succes, rebeliuni, asasinate comise de după colţ, nenumărate intrigi la diferite curţi, în cursul cărora se încheiau acorduri politice importante, se încheiau şi se rupeau alianţe între state, se instaurau la putere sau erau răsturnate diferite clici de la curte. Iezuiţii au luat parte, direct sau indirect, la cele mai faimoase asasinate politice de la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în Ţările de Jos are loc revoluţia burgheză. Un deceniu întreg durează lupta provinciilor răsculate aparţinînd coroanei spaniole împotriva trupelor sîngerosului duce de Alba, iar apoi ale succesorilor săi. Armata răsculaţilor era condusă de şeful opoziţiei burghezo-nobiliare împotriva dominaţiei spaniole, prinţul Wilhelm de Orania, supranumit Taciturnul. Acesta s-a dovedit a fi un om politic cu experienţă şi, în pofida înfrîngerilor suferite, un comandant de oşti priceput, care opunea spaniolilor mereu alte trupe. Regele Spaniei, Filip al II-lea, şi iezuiţii furibunzi căutau mijloace pentru a scăpa odată de blestematul eretic.

...Cazul a început în mod cu totul neaşteptat — de la un pericol iminent de faliment ce-1 ameninţa pe negustorul spaniol Gaspar d'Anastro, care locuia, la începutul anului 1582, în oraşul Anvers. Anastro i-a destăinuit starea deplorabilă a afacerilor sale numai unui prieten apropiat, Juan de Isunca, fără a bănui că vorbeşte cu un membru secret al ordinului iezuiţilor. Peste cîteva zile Isunca i-a comunicat lui Anastro, în mare secret, că a găsit mijlocul de a preîntîmpina falimentul prietenului său. Este drept că pentru înfăptuirea proiectului său se cere oarecare curaj, dar şi recompensa va fi mare — 80 de mii de ducaţi ! în plus şi biserica îşi va aduce prinosul — iertarea tuturor păcatelor şi garantarea fermă a fericirii veşnice. I se cere în schimb un singur lucru — să-l ucidă pe

prinţul Wilhelm de Orania, duşman înverşunat al sfintei biserici. Copleşit de necazurile sale, negustorul acceptă : prea ademeni

toare era pentru falit pomenirea celor 80 de mii de ducaţi — sumă enormă pentru acele timpuri. Dar cînd cîntări la rece toate împrejurările, văzu lucrurile în altă lumină. Şansele de a scăpa cu viaţă erau puţine, iar pe lumea cealaltă cine are nevoie de ducaţi de aur ? Să-şi pună la bătaie capul în schimbul Î;aranţiei de a se bucura de fericire în ceruri, nu-i venea de oc la socoteală. Dar nici nu avea vreun rost să lase să-i scape din mînă o afacere avantajoasă.

Anastro luă o hotărîre demnă de un negustor : îl chemă pe casierul său Venero, care lucra la dînsul de mult şi se bucura de încredere. E drept, Venero nu acceptă nici el dubioasa cinste, în schimb, propuse să găsească omul potrivit. Acesta fu un oarecare Jean Jaureguy, un tînăr catolic fanatic. Isunca şi Anastro acceptară propunerea lui Venero şi se apucară, toţi trei de data aceasta, să-1 prelucreze pe tînărul fanatic ales de ei. Acesta îşi dădu acordul, iar confesorul său, călugărul dominican Antonius Timmerman, se strădui în fel şi chip să-l convingă pe Jaureguy că intenţia sa este lăudabilă.

Jaureguy hotărî să săvîrşească atentatul la 18 mai. în ziua respectivă Isunca şi Anastro se grăbiră să dispară din Anvers şi fugiră la Tournai, unde se aflau trupele spaniole. Jaureguy îl aşteptă pe Wilhelm de Orania la biserică, dar nu reuşi să se strecoare prin suita curtenilor. Mai tîrziu însă obţinu o audienţă. Abia a apucat Wilhelm să intre în camera în care aştepta Jaureguy, că acesta a şi tras cu pistolul în prinţ din imediata apropiere. Wilhelm fu doar rănit în maxilar, dar căzu, ameţit de zgomotul împuşcăturii şi orbit de focul exploziei, care îi pîrlise părul. Curtenii îl spintecară cu săbiile pe Jaureguy. în buzunarele caftanului celui ucis ei găsiră documente care au făcut posibilă identificarea lui Jaureguy şi a complicilor săi. Venero şi Timmerman au fost prinşi şi au dat în vileag toate amănuntele complotului.

Pentru Wilhelm însă atentatul nereuşit nu a fost decît o amînare. Filip al II-lea îl declarase încă în 1580 în afara legii şi iezuiţii căutau mereu un nou prilej favorabil pentru a ucide pe căpetenia ereticilor din Ţările de Jos. Unealta lor deveni un oarecare Baltazar Gerard, pe care un predicator iezuit îl convinse definitiv să se decidă să

săvîrşească noul atentat. Gerard făcu rost de acte false pe numele lui Guyon, fiul unui cunoscut protestant, executat pentru că aderase la noua credinţă. Numele de Guyon l-a ajutat pe Gerard să cîştige încrederea celor din tabăra lui Wilhelm de Orania. Un timp el părea că şovăie şi, aflîndu-se în trecere prin Trier, se sfătui pe rînd cu patru iezuiţi. Ordinul lui Iisus însă nu era în zadar vestit prin centra-

lizarea sa bine pusă la punct. Toţi patru dădură unul şi acelaşi răspuns. La 10 iulie 1584 Gerard s-a prezentat la palatul lui Wilhelm şi a cerut o audienţă. Prinţul de Orania era ocupat şi a promis să vorbească cu vizitatorul după masă. Asasinul rămase să aştepte în curte. Cînd Wilhelm ieşi cu cîteva persoane din anturajul său, Gerard se apropie şi trase dintr-un r
pistol încărcat cu trei gloanţe. Wilhelm de Orania fu rănit mortal. Agentul iezuit dădu să fugă, dar fu prins de soldaţi. Peste cîteva zile a fost executat.

Iezuiţii avură în curînd ocazia să se convingă că moartea lui Wilhelm de Orania a schimbat prea puţin starea lucrurilor. Olandezii au continuat să lupte, cu un succes crescînd, împotriva trupelor spaniole. Ordinul a încercat încă o dată să decapiteze mişcarea, organ izînd un nou complot — de data aceasta împotriva fiului lui Wilhelm, prinţul Mauriciu de Orania. în 1595 agentul iezuit Peter Pannet a apărut la Lei- den, unde se afla Mauriciu. El a fost întîmpinat de doi iezuiţi deghizaţi, care i-au îndrumat acţiunile înmînîndu-i un pumnal sfinţit de către cucernicii părinţi. Pannet a avut ghinion. întrebările pe care le tot punea cu privire la Mauriciu de Orania au trezit bănuieli. A fost arestat şi executat. Inspiratorii săi iezuiţi au dispărut fără urme.

Meditaţii în noaptea Sfîntului Bartolomeu

La Paris, august 1572 promitea să fie una din cele mai liniştite luni. După mulţi ani de războaie religioase între catolici şi protestanţi (denumiţi în Franţa hughenoţi), începu, în sfîrşit, să mijească speranţa într-o împăcare durabilă a celor două tabere. în capitala Franţei, unde precumpăneau zeloşii partizani ai partidei catolice, începuseră să sosească fruntaşii protestanţilor : şi bătrînul ostaş amiralul Coligny, şi tînărul prinţ Conde, fiul comandantului de oşti hughenot căzut în- tr-una din bătăliile fratricide, şi regele Navarrei, Henric de Bourbon, a cărui mamă, judecînd după zvonurile care circulau 27 stăruitor, fusese otrăvită de mama regelui Carol al IX-lea, pu

ternica şi perfida Caterina de Medici. Mai mult decît atît — Parisul urma să devină în curînd martorul solemnei căsătorii a „ereticului" Henric cu Margareta de Valois, sora regelui Carol. Tocmai pentru a participa la festivităţile prilejuite de acest eveniment se adunaseră la Paris sute de nobili, floarea hughenoţilor.

Rămăsese în urmă un deceniu marcat de toate grozăviile unui război înverşunat, în care marile bătălii alternau cu nenumăratele ciocniri armate între diferite oraşe şi localităţi, între familiile nobile influente din una şi aceeaşi regiune, cu măcelărirea populaţiei paşnice din departamente întregi. Erau folosite deopotrivă forţa, viclenia şi înşelăciunea. Trimiterea de agenţi în tabăra inamică, încercările permanente de a afla intenţiile duşmanului, forţele şi resursele sale, de a-1 induce în eroare cu privire la intenţiile proprii, de a-1 înşela acceptînd cu prefăcătorie tratative şi concesii pentru a pregăti din umbră comploturi, folosirea pumnalului şi a otrăvii — toate acestea erau metode de luptă uzuale. Devenise o „normă" şi apelarea la ajutorul unor monarhi străini. Catolicii se bucurau de sprijinul regelui Spaniei, Filip al II-lea, şi al guvernatorilor săi din Ţările de Jos, al altui reprezentant al dinastiei habsburgice — împăratul german, precum şi de sprijinul statelor italiene şi al principilor catolici din Germania, al papei şi iezuiţilor. Protestanţii apelau la ajutorul Angliei.

încă în 1560 a fost organizat vestitul complot de la Amboise, cu ajutorul căruia prinţul Conde a liotărît să pună mîna dintr-o lovitură pe regele Francisc al II-lea şi pe puternicii conducători ai partidului catolic, ducii de Guise. Conde spera că, răfumdu-se cu familia de Guise, îl va supune pe rege controlului său. Complotul a fost pregătit îndelung, şi principalul său organizator, Jean du Barry, sieur de la Renaudie, îndeplinea misiunea primită nu numai de la prinţul Conde, ci şi de la regina Elisabeta a Angliei. Ea dădea cu plăcere banii pentru a paraliza familia de Guise, din care provenise una din reginele Scoţiei şi care intervenea activ în treburile acestei vecine dinspre nord a Angliei. Complotul ameninţa serios influenţa ducilor de Guise, dar secretul său nu a putut fi păstrat. De existenţa complotului au aflat, printre alţii, agenţii ducelui de Savoia şi ai cardinalului de Granvelia,

guvernatorul spaniol al Ţărilor de Jos, care s-au grăbit să comunice totul ducilor de Guise. Aceştia au primit informaţii, deşi destul de imprecise, şi prin alte canale. încercarea de a lua curtea prin surprindere la Amboise a dat greş : complotul protestanţilor a suferit un eşec total. De Conde nu au îndrăznit să se atingă,

dar zeci de participanţi de rînd la complot au plătit cu viaţa. (Du Barry a fost ucis într-o încăierare cu soldaţii regelui.)

Complotul de la Amboise a fost numai unul din multele exemple ale neîntreruptului război secret ce se desfăşura în culisele războaielor religioase, care ba se stingeau, ba se reaprindeau. Dar hughenoţii nu au putut fi frînţi nici prin forţă, nici prin viclenie. Baza partidului protestant nu o constituia acea parte a nobilimii care, sub drapelul religios, spera să-şi apere independenţa — menţinută în măsură însemnată faţă de coroană. Adevărata bază o forma burghezia din sudul şi vestul Franţei, care a găsit în calvinism (variantă a protestantismului căreia îi aparţineau hughenoţii) ideologia ce reflecta interesele ei de clasă. După o luptă infructuoasă, dusă timp de un deceniu, se părea că însăşi Caterina de Medici şi chiar ducii de Guise, care se situau pe poziţii extremiste, ajunseseră să admită lipsa ei de perspectivă. Nu era însă suficient să se încheie un armistiţiu. Mai rămînea să se dea în vreun fel o ocupaţie nobilimii, deprinsă cu războiul, brigandajul şi jaful.

în prima jumătate a secolului al XVI-lea terenul spre care putuse să fie îndreptată nobilimea l-a constituit Italia, unde francezii şi spaniolii îşi disputau influenţa predominantă. Şi nu a fost de loc întîmplător faptul că sfîrşitul războaielor italiene a coincis cu începutul războaielor religioase din Franţa. Nobilimea, reîntoarsă atunci din Italia, şi-a reluat ocupaţia obişnuită pe pămîntul francez. Acum, firește, printre adepţii unui acord între catolici şi hugheroţi a luat naştere ideea de a consolida acest acord printr-o participare comună la un război împotriva Spaniei. Ţările de Jos, care se răsculaseră împotriva jugului spaniol şi cereau ajutor, ofereau un teren ideal pentru o astfel de abatere a forţelor peste hotare.

De aceea, atunci cînd Filip al II-lea căuta să împiedice o înţelegere între forţele în luptă în Franţa, el nu pornea numai de la interesele credinţei ; iar numeroşii agenţi ai ambasadorului spaniol organizau de-a dreptul provocări, cu scopul de a nu permite o împăcare. Filip a fost nevoit chiar să recheme, la cererea curţii franceze, pe un ambasador spaniol prins cu asemenea fapte. Noul ambasador a continuat, desigur, aceeaşi linie. Deşi se părea că totul se îndreaptă spre o înţelegere trainică între partide, simţul fin al diplomaţilor străini a surprins tocmai în vara anului 1572 nuanţe noi în relaţiile dintre catolici şi protestanţi. Amiralul Coligny dobîndea, se pare, o influenţă tot mai mare asupra

lui Carol al IX-lea, slab de caracter — dacă nu chiar de minte —, căutînd să submineze poziţiile Caterinei de Medici. Detaşamentul francez trimis de

amiral în Flandra tară declaraţie de război fu nimicit de trupele ducelui de Alba, care primise din timp informaţii de la spionii săi din Paris despre trimiterea detaşamentului. Caterina de Medici folosi insuccesul pentru a obţine în consiliul de coroană hotărîrea de a se renunţa la planurile de război împotriva Spaniei.

Dar Coligny nu-şi pierdea speranţa de a reuşi, cu ajutorul regelui, să schimbe această hotărîre. Căutînd să speculeze vanitatea lui Carol, el îl îndemna — nu fără succes — să se emancipeze, în sfîrşit, de sub tutela mamei sale. Era prea mult. Caterina de Medici şi liul ei favorit, ducele de Anjou (viitorul rege Henric al III-lea), au hotărît să scape cu orice preţ de amiral. Sprijinul ducilor de Guise, care îl urau de moarte pe Coligny, le era asigurat. între timp fuseseră convinşi ambasadorii străini, în special nunţiul papal : mai devreme sau mai tîrziu se va face încercarea de a scăpa de Coligny odată pentru totdeauna. La 17 august a fost celebrată în mod festiv căsătoria lui Henric de Navarra cu Margareta de Valois. Festivităţile prilejuite de nuntă au continuat în zilele următoare. în ziua de vineri 22 august, cînd Coligny se întorcea de la şedinţa consiliului de coroană, dintr-una din case au răsunat împuşcături. Amiralul fu rănit. Nobilii din suita lui dădură buzna în casă, dar găsiră acolo doar servitori care nu ştiau nimic. Lîngă una din ferestrele de sus s-a găsit aruncată o archebuză, care mai fumega. Casa aparţinea ducesei de Guise. în curînd fu identificat şi cel care trăsese din archebuză — un oarecare Maurevel, asasin plătit, la ale cărui servicii apelase nu o dată regina-mamă. Urmărit de servitorii lui Coligny, el dispăru pe domeniul unuia din apropiaţii Caterinei de Medici.

Carol al IX-lea a aflat de atentatul săvîrşit împotriva amiralului în timp ce juca mingea. Aruncînd mîniat racheta, regele exclamă cu ciudă : „Oare nu voi avea niciodată tihnă ? Iar supărări, din nou supărări !“ Carol se grăbi să-i transmită şefului hughenoţilor părerile sale de rău. A doua zi, regele veni în persoană la cel rănit, însoţit de mama sa, fratele său şi o mulţime de curteni. Coligny îi solicită regelui o discuţie între patru ochi. Ieşiră toţi, inclusiv Caterina, care abia îşi ascundea neliniştea ce o frămînta. La întoarcere, ea îl întrebă pe

Carol despre ce-i vorbise Coligny. Amiralul îl sfătuise pe rege să ia în propriile sale mîini puterea acaparată de regina-mamă. Hotărîrea Caterinei de a-1 lichida pe temutul adversar deveni fermă. îşi cunoştea prea bine fiul, pentru a se îndoi în privinţa succesului.

La Luvru Caterina şi ducele de Anjou îi declarară regelui

deschis că Maurevel trăsese din ordinul lor, că partizanii amiralului îşi dădeau, oricum, seama care este adevărul şi că trebuie mers, fără a ţine seama de nimic, pînă la capăt — şeful hughenoţilor trebuia înlăturat definitiv. După o slabă rezistenţă, Carol a cedat : dacă acesta este singurul mijloc de a-şi redo- bîndi liniştea, fie... Dar, cuprins pe neaşteptate de furie, a adăugat — atunci, o dată cu Coligny să fie nimiciţi şi ceilalţi eretici, pentru ca nimeni să nu-i poată reproşa monarhului că şi-a călcat cuvîntul. Marii seniori catolici care o însoţeau pe Caterina aprobară bucuroşi planul. Parisul fu împărţit în sectoare de care să răspundă persoane special numite. Dreptul de a-1 ucide pe amiral îi fu acordat ducelui de Guise.

Fu chemat în grabă fostul staroste al negustorimii din Paris, Marcel, unul dintre catolicii fanatici şi, după spusele autorităţilor poliţieneşti, viceregе, fără a fi numit de nimeni, al Parisului. Cîţi oameni va putea Marcel să pună la dispoziţia regelui în decurs de o zi ? Vreo douăzeci de mii sau mai mult, răspunse starostele negustorilor. Marcel primi ordinul de a lua legătura cu şefii sectoarelor, care trebuiau să dea de fiecare casă cîte un om înarmat. în ferestrele caselor urma să fie aprinsă lumina. Ducele de Guise îi adună pe căpitanii sectoarelor dîn- du-le instrucţiuni amănunţite. Unii aristocraţi, ca mareşalul Tavannes sau ducele de Nevers, primiră misiunea de a ucide pe unul sau pe altul dintre secunzii amiralului şi pe alţi hughe- noţi de vază.

Spre amiaza zilei de 23 august pregătirile febrile au provocat deja în Paris o agitaţie prost ascunsă. Către seară 1 200 de archebuzieri, chemaţi cu trei zile mai înainte în capitală pentru a asigura mai bine menţinerea ordinii, fură dislocaţi de-a lungul riului Sena şi mai ales în apropierea străzii Bethisi, unde se afla casa amiralului. Mişcarea trupelor nu a putut scăpa atenţiei hughenoţilor. Unul dintre ei se grăbi să meargă la Luvru, spre a-i cere regelui un detaşament înarmat pentru paza reşedinţei lui Coligny. Regele era foarte surescitat şi, ascultîndu-1 pe hughenot, trimise după mama sa.

— Ce se întîmplă, ce înseamnă toate acestea ? ! — strigă regele la apariţia ei. Dînsul spune că parizienii se înarmează şi pregătesc o răscoală.

— Ei nu fac nici una, nici alta. Dacă vă aduceţi aminte, sire, azi-dimineaţă aţi ordonat ca toţi să stea la casele lor, pentru a evita izbucnirea unor tulburări.

— Este adevărat, dar eu am interzis să fie purtate arme — răspunse repede regele.

Trimisul hughenoţilor îşi repetă rugămintea. Ducele de Anjou, care venise împreună cu mama sa, interveni în discuţie :

— Aveţi dreptate. Luaţi-1 pe Causseyn şi cincizeci de soldaţi din unitatea de gardă.

Hughenotul făcu, prudent, remarca că şase soldaţi ar fi su- ficienţi pentru a opri, folosind autoritatea regelui, gloata.

— Nu, nu — insistă regele. — Luaţi-1 pe Causseyn, nu veţi găsi un om mai nimerit.

Trimisul nu îndrăzni să mai insiste. Părăsind Luvrul, el întâlni un nobil hughenot.

— N-ar fi putut găsi un duşman mai mare pe care să-1 pună să vă păzească — spuse îngrijorat acest nobil coreligionarului său.

Causseyn şi cei 50 de soldaţi ai săi ocupară două prăvălii de lîngă locuinţa amiralului. în urma lor veni ofiţerul regal cu încartiruirea şi transmise nobililor catolici ce stăteau prin apropiere ordinul regelui de a părăsi clădirile în care locuiau. Hu- ghenoţii primiră indicaţia de a ocupa locuinţele eliberate, pentru a fi în mai mare siguranţă şi toţi laolaltă în apropierea amiralului. Numai o parte dintre hughenoţi au apucat să execute acest ordin.

Seara a avut loc la locuinţa lui Coligny un consiliu al conducătorilor partidului hughenot. Unul dintre participanţi a insistat, cu simţ realist şi perseverenţă, asupra plecării imediate din Paris. Dacă va fi nevoie, îşi vor croi drum cu săbiile. Dar majoritatea nu vedea să existe motive pentru măsuri extreme. Şedinţa s-a terminat tîrziu şi participanţii s-au despărţit în linişte. Henric de Navarra şi prinţul Conde s-au întors la Luvru. Cu Coligny au rămas doar cîţiva oameni de-ai casei şi cinci soldaţi — mercenari elveţieni. în drum spre palat, pe Henric şi suita lui i-a frapat numărul mare de ferestre luminate, la această oră tîrzie. La palat domnea de asemenea o animaţie de neînţeles — peste tot lumină, toţi în picioare, pe feţele curtenilor zîmbete forţate şi impresia, prost ascunsă, că ar aştepta ceva...

Tîrziu seara a fost chemat la Luvru Charron — starostele oficial al negustcrimii pariziene, succesorul lui Marcel. Lui Charron i s-a comunicat doar că a fost descoperit un complot hughenot şi că s-a hotărît ca acesta să fie preîntîmpinat prin- tr-o serie de măsuri care să asigure securitatea familiei regale, a capitalei şi a

întregului stat. Charron a primit ordinul de a închide toate porţile oraşului, de a aduna într-un singur loc şi a lega cu lanţuri toate bărcile de pe Sena, de a pune în stare de luptă pe toţi poliţiştii şi pe toţi locuitorii capabili să poarte

arme, de a disloca detaşamente în toate cartierele şi la toate încrucişările de străzi, de a instala tunuri în piaţa Greve şi în faţa clădirii primăriei. Toate casele în care locuiau hughenoţi fuseseră din timp însemnate. Despre toate aceste pregătiri, considerate măsuri defensive, s-au făcut la miezul nopţii consemnările cerute de lege în registrele municipalităţii pariziene.

Ultimul hughenot căruia i s-a permis să părăsească Luvrul a fost La Rochefoucauld, un grăsun jovial, partenerul de toate zilele al regelui la diferite jocuri. Către ora 11 atmosfera care domnea la Luvru a început să-l apese chiar şi pe el. înainte de plecare regele l-a sfătuit să-şi petreacă noaptea în apartamentele regale. Hughenotul refuză politicos şi plecă la locuinţa sa din strada Saint-Honore.

Noaptea, la ora fixată, o ceată de ucigaşi, condusă de ducele de Guise, apăru în strada Bethisi. Soldaţii din unitatea de gardă se alăturară suitei ducelui. Uşile fură repede forţate. Servitorii lui Coligny căzură sub loviturile de pumnal ale oamenilor ducelui şi ale soldaţilor regelui. Cîţiva hughenoţi reuşiră să fugă sărind prin fereastră. Gloata dădu buzna în camera lui Coligny şi peste un minut corpul neînsufleţit şi mutilat al bătrînului amiral fu aruncat pe fereastră la picioarele lui de Guise. Ducele coborî de pe cal şi şterse sîngele de pe obrazul celui ucis. „El este — rosti de Guise. — îl cunosc". Şi dădu semnalul : „Ucideţi, ucideţi !“ în Paris bat clopotele. Mii de catolici înarmaţi năvălesc în casele hughenoţilor, luînd viaţa tuturor, fără alegere — tineri şi bătrîni, bărbaţi şi femei, copii din braţele mamelor şi bolnavi lipsiţi de posibilitatea de a se ridica din pat. Se ucide peste tot : în camere şi pe scări, pe străzile înguste, unde cornişele caselor ieşite în afară păreau că se ciocnesc, pe acoperişuri, în pieţe, în apele Senei, unde îşi caută scăparea oameni cuprinşi de groază şi sînt aruncate sute de leşuri mutilate. La Luvru este masacrată cu sînge rece suita lui Henric de Navarra, iar el, ameninţat cu moartea, trece la catolicism.

Trei mii de oameni căzură jertfă ucigaşilor în zorii zilei Sfîntului Bartolomeu — 24 august 1572. Noaptea Sfîntului Bartolomeu a fost urmată la Paris de altele, tot atît de sînge- roase. Apoi măcelul s-a extins în multe oraşe ale Franţei.

Urmărind groaznicul spectacol de la Paris, amsabadorul Spaniei se grăbi să-şi bucure stăpînul : „în timp ce scriu aceste

rînduri, ei îi ucid pe toţi ; le smulg hainele, îi tîrăsc pe străzi, le jefuiesc casele, nu cruţă nici copiii. Binecuvîntat fie Domnul, 33 care i-a întors pe prinţii francezi spre servirea cauzei sale !

Fie ca el să le însufleţească inimile întru continuarea a ceea ce au început !“ Iar de la fereastra altei ambasade, sîngerosul masacru era urmărit de ambasadorul reginei Angliei, sir Francis Walsingham. înainte de a ocupa acest post, el apucase să treacă printr-o serioasă şcoală a activităţii de spionaj, călătorind în calitate de agent secret prin multe oraşe din Europa. Prea multe lucruri au rămas nespuse îndărătul frazelor zgîrcite, alese cu grijă, ale rapoartelor trimise de dînsul la Londra. La ce trebuie să se fi gîndit el, protestant aspru şi politician lucid, maleabil, în aceste nopţi de august înecate în sînge ? La faptul că amiralul Coligny şi ceilalţi conducători hughenoţi, care, deşi deprinşi din copilărie cu războiul şi ştiind că nu poţi obţine un succes dacă nu cunoşti forţele şi intenţiile inamicului, se lăsaseră atraşi în cea mai banală cursă, cursă care se dovedise a fi cu atît mai sigură cu cît nu fusese prevăzută dinainte. (Mai tîrziu papa şi Filip al II-lea au declarat, e drept, că noaptea Sfîntului Bartolomeu fusese rezultatul unor eforturi îndelung pregătite, dar au făcut-o doar pentru a da şi mai multă importanţă acestei „acţiuni sfinte".)

Nu se poate spune că şefii hughenoţi nu avuseseră agenţi în tabăra adversă, că nu încercaseră să obţină informaţii despre acţiunile duşmanului. Dar acest lucru se făcea de la caz la caz, de către fiecare din propria sa iniţiativă şi fără coordonare cu ceilalţi. Nici unul dintre agenţii hughenoţilor nu a aflat sau nu a apucat să comunice secretul în care fuseseră iniţiaţi mii de oameni care primiseră sarcina de a face numeroase pregătiri în vederea odioasei crime, ceea ce ar fi permis ca măcar o parte din cei osîndiţi să scape de moarte, aşa cum au scăpat, adunîn- du-se şi sărind pe cai, cîţiva nobili hughenoţi (ei trecură Sena înot, scăpînd de urmăritori). Eforturile desperate ale agenţilor partidului hughenot — slăbite, în plus, în momentul cel mai critic — n-au fost de loc la înălţimea sarcinilor. Ele nu au putut face faţă acolo unde se cerea organizare şi activitate sistematică, unde numai însumînd informaţiile primite din diverse izvoare se putea trage o concluzie despre intenţia duşmanului, unde insuccesul unui agent trebuia să fie compensat de succesul altuia, unde eforturile hotărîtoare ar fi trebuit să fie concentrate în momentul hotărîtor la locul hotărîtor.

Astfel, sau aproximativ astfel, trebuie să-şi fi formulat concluziile omul rece, perspicace, căruia regina Angliei —

Eiisa- beta — i-a încredinţat pentru mulţi ani conducerea spionajului englez. în orice caz, acestea erau principiile pe care a întemeiat el serviciul de informaţii al Angliei.

Noaptea Sfîntului Bartolomeu nu a constituit o lovitură mortală pentru hughenoţi. Războaiele religioase au continuat cu aceeaşi înverşunare. Fratele lui Carol al IX-lea, Henric al III-lea, care i-a urmat la tron, a continuat, în ansamblu, politica predecesorului său. El ba se războia cu hughenoţii, ba se împăca cu ei, pentru a împiedica domiţiaţia totală a organizaţiei create de catolici — Liga catolică — şi a şefului acesteia, ducele Henric de Guise. Regele ştia prea bine că Henric de Guise aşteaptă doar un prilej favorabil pentru a pune mîna pe tron. în cele din urmă, conflictul dintre Henric al III-lea şi Liga catolică deveni făţiş. Regele fu nevoit să părăsească Parisul, unde Liga catolică domina totul. Henric se împacă încă o dată cu conducătorul hughenoţilor, Henric de Navarra. începu „războiul celor trei Henrici". Oastea regelui a asediat capitala nesupusă. Henric al III-lea ceru ca ducele de Guise să se prezinte la dînsul pentru a da explicaţii, iar cînd ducele de Guise socoti că îi convine să vină pentru tratative, Henric al III-lea ordonă oştenilor din garda sa personală să-l înjunghie cu pumnalele.

După asasinarea lui de Guise războiul dintre Henric al III-lea şi Liga catolică a continuat. în fruntea Ligii trecu fratele mai mic al lui de Guise, ducele de Mayenne, şi sora sa, ducesa de Montpensier, care au hotărît să se descotorosească cu orice preţ de regele odios, ultimul reprezentant al dinastiei Valois. Moartea lui ar fi deschis familiei de Guise calea spre tron.

Drept unealtă pentru înfăptuirea planurilor familiei de Guise a fost ales călugărul dominican Jacques Clement, în vîrstă de douăzeci şi doi de ani. Era un tip brutal, hotărît şi totodată cam redus, stăpînit de cele mai absurde superstiţii. Stareţul mănăstirii din strada Sfîntului Iacob s-a străduit să-i inspire fratelui Clement convingerea că lui îi este scris să să- vîrşească o faptă măreaţă pentru binele bisericii. Călugărul fu chiar convins că posedă miraculoasa însuşire de a se face nevăzut pentru privirile altora.

Cînd armata regală s-a apropiat de Paris, Clement a declarat el însuşi şefilor săi spirituali că doreşte să săvîrşească ceva măreţ. Prudent, fără a întreba în ce constă fapta, stareţul s-a străduit să-i întărească hotărîrea. Au circulat zvonuri că,

pentru mai multă „siguranţă", i s-a dat un drog. Clement a fost

prezentat şi ducesei de Montpensier. în pofida trupului ei de-

şelat şi a picioarelor scurte, aristocrata îmbrăcată luxos a produs o puternică impresie asupra tînărului călugăr. Ea s-a străduit să-l convingă pe Clement să nu abandoneze în nici un caz lăudabila sa intenţie. Au fost puse în funcţiune toate mijloacele de ademenire, promiţîndu-i-se pălăria de cardinal şi fericirea veşnică în ceruri. în plus, adăugă ducesa, ea va ordona arestarea ca ostatici a unui mare număr de partizani ai lui Henric al III-lea, aşa că nimeni de la cartierul general al regelui nu va îndrăzni să-l atingă nici măcar cu degetul pe fratele Clement. în curînd călugărul a aflat că, în această privinţă, ducesa se ţinuse de cuvînt : fuseseră luate sub pază 300 de persoane, acuzate de indiferenţă faţă de cauza Ligii catolice şi de simpatie tăinuită faţă de partidul regelui.

Clement se duse la stareţ cerîndu-i aprobarea să se mute la mănăstirea din Saint-Cloud, unde se afla cartierul general al regelui. Stareţul nu-i puse nici un fel de întrebări, se grăbi să-i procure un permis de ieşire din Paris şi îi înmînă cîteva scrisori (una veritabilă, celelalte false) de la partizanii lui Henric al III-lea arestaţi la Paris.

Clement plecă la rege sub chipul unui curier secret din partea adversarilor Ligii. Curtenii regelui crezură povestea sa şi a doua zi i-au aranjat o audienţă la Henric, căruia călugărul promitea să-i dezvăluie un important secret de stat. Clement i-a dat scrisoarea... şi a înfipt cuţitul în abdomenul regelui.

— Călugăr blestemat, m-a ucis — strigă îngrozit Henric. Călugărul nici nu a încercat să fugă, sperînd ferm că se va petrece o minune. Straja, venită în fugă, l-a ridicat, furioasă, în lănci. A doua zi, la 2 august 1589, Henric al III-lea a murit. Războaiele religioase au continuat încă cîţiva ani, pustiind ţara. în cele din urmă, pînă şi nobilimea franceză simţi nevoia de pace, mai ales că în ţară începu pîrjolul răscoalelor ţărăneşti. Henric de Navarra îşi schimbă, o dată în plus, religia, rostind cu acest prilej vestita frază : „Parisul merită o liturghie". învingîndu-şi duşmanii şi devenind regele Franţei Henric al IV-lea, el începu să promoveze o politică urmărind rezolvarea a două sarcini — refacerea economiei ţării, distrusă în timpul războaielor religioase, şi consolidarea puterii regale.

La rezolvarea celei de-a doua sarcini, Henric s-a izbit imediat de rezistenţa marilor seniori, inclusiv a acelora care luptaseră de partea lui împotriva Ligii catolice. Printre cei nemulţumiţi se număra şi mareşalul Biron. Faptul acesta fu observat chiar şi la curţile străine. Cînd,

în calitate de sol al lui Henric, Biron i-a făcut o vizită Elisabetei, aceasta, arătînd spre sutele de capete tăiate ce serveau drept sumbru ornament Podului din

Londra, i-a spus că aşa se procedează în Anglia cu toţi trădătorii.

Biron nu a acordat atenţie acestui avertisment. El a încheiat o înţelegere cu duşmanii lui Henric — ducele de Savoia şi, desigur, Madridul. împreună cu complicii săi (ducele de Bouillon şi alţii), hotărî să împartă Franţa într-un anumit număr de posesiuni semiindependente sub protectoratul Spaniei. Situaţia ţării era grea, şi complotiştii intenţionau să-i folosească în interesul lor pe toţi nemulţumiţii — atît pe catolici, cît şi pe protestanţi.

Complotul a fost descoperit, probabil, nu atît datorită eforturilor serviciului de informaţii al regelui, cît faptului că unul dintre complotişti, La Fin, şi-a făcut socoteala că este preferabil să treacă de partea lui Henric al IV-lea. La Fin şi-a dat seama de caracterul şovăielnic, slab, al lui Biron, de încrederea copilăroasă pe care o avea acesta în astrologie şi în magia neagră, de faptul că bătrînul oştean, care-şi arătase de atîtea ori vitejia, îşi pierdea deseori cumpătul şi săvîrşea acte stupide din cauza prostiei, vanităţii şi cupidităţii sale. La Fin cunoştea bine preţul promisiunilor ducelui de Savoia şi mai ales ale noului rege al Spaniei, Filip al III-lea. îndeplinind serviciul de curier între complotişti şi Savoia, el a hotărît să-l ţină la curent pe rege, în secret, cu toate planurile lui Biron.

Pentru a motiva arestarea ducelui de Savoia era nevoie de dovezi. La Fin Ie obţinu. într-o seară, Biron scrise în prezenţa lui La Fin o scrisoare în care expunea ţelurile complotului. La Fin spuse că documentul este prea periculos pentru a fi păstrat în original. Spionul regelui propuse să copieze el însuşi scrisoarea şi pe urmă să o distrugă. Biron a acceptat. La Fin făcu repede o copie şi aruncă originalul în focul din cămin. Biron nu a putut, desigur, să observe că fatala scrisoare nu a nimerit în foc, ci în spaţiul îngust dintre partea din spate a căminului şi peretele de piatră. în cursul aceleiaşi întîlniri La Fin îl rugă pe Biron să-i dea în scris ordinul de a arde toate hîrtiile mareşalului. în curînd, ambele documente fură în mîinile regelui, în plus, existau scrisorile lui Biron către La Fin. Acum dovezile erau suficiente. La Fin făcu apoi un drum pînă la comandantul trupelor spaniole din Italia, contele Fuentes, dar spaniolul, suspicios, simţi că e vorba de o cursă şi — de comun acord cu încă un participant străin la complot, ducele de Savoia — hotărî să scape de La Fin. Dar dacă Fuentes începu să-1 suspecteze pe La Fin, apoi acesta avu şi mai repede suspiciuni cu privire la generalul spaniol. Pe scurt, La Fin a apucat 37 să fugă.

în vara anului 1602 Biron fu chemat la curte. După o oarecare şovăială, el, care nici nu bănuia de trădarea lui La Fin, veni. Fu arestat şi executat pe baza sentinţei date de parlamentul parizian. Pînă în ultimul moment orgoliosul mareşal a crezut că sentinţa de condamnare la moarte este doar o comedie şi că dînsul, Biron, căzuse datorită vrăjitoriei şi uneltirilor diavolului, cu care avea legături La Fin. în realitate, acesta avea, după cum am văzut, cu totul alte legături.

După executarea lui Biron, lui La Fin i-a fost imposibil să rămînă la Paris. Numeroşii complici influenţi ai mareşalului executat au jurat răzbunare. La Fin a stat ascuns în provincie, păzit de soldaţi ai regelui. Abia peste cîţiva ani s-a hotărît sa se întoarcă în capitală, contînd pe memoria scurtă a duşmanilor săi. Socoteala pe care şi-o făcuse se dovedi greşită. Pe podul Notre Dame, La Fin a fost atacat de un grup de oameni înarmaţi, dat jos de pe cal şi ucis cu cîteva focuri de pistol.

In decursul întregii sale domnii, Henric al IV-lea a trebuit să lupte împotriva a tot felul de comploturi : se intenţiona ba răsturnarea lui Henric şi urcarea pe tron a vreunuia dintre fiii săi nelegitimi, ba predarea Marsiliei sau a Narbonnei în mîi- nile inamicului. în spatele tuturor comploturilor se profilau, ca şi mai înainte, umbrele Spaniei şi ale ordinului iezuiţilor.

La 27 decembrie 1595 regele îşi primea sfetnicii apropiaţi, care îl felicitau pentru victorie. Pe neaşteptate s-a repezit la dînsul un tînăr şi a încercat să-1 lovească cu pumnalul în piept, în acel moment, Henric s-a aplecat să ridice pe un curtean ce stătea în genunchi. Asta i-a salvat regelui viaţa — lovitura nimeri în gură şi Henric se alese doar cu un dinte scos. Atentatorul, Jean Châtel, acţionase incitat de iezuiţi — părinţii Guiniar şi Guere. El fu trimis la spînzurătoare, iar iezuiţii fură izgoniţi în acelaşi an din Franţa. Dar nu pentru multă vreme. în 1603 Henric al IV-lea a fost nevoit să permită revenirea lor, luîndu-şi chiar, în chip demonstrativ, un confesor iezuit. După aceasta, atentatele au încetat pentru un timp, împăcarea a fost însă de scurtă durată. Lupta a reînceput imediat după ce s-a văzut că Henric începe să acţioneze consecvent împotriva dominaţiei Habsburgilor spanioli şi austrieci în Europa.

La 13 mai 1610, cu puţin înainte de a pleca la război, Flenric făcea o plimbare cu careta regală. Pe una din străzile pariziene, într-un loc unde ea se îngusta, careta se opri, trecerea fiind împiedicată de nişte care încărcate. Un

om roşcat reuşi să sară în echipaj şi să împlînte pumnalul în pieptul lui Henric. înainte de a fi imobilizat, atentatorul a apucat să mai lovească de

două ori. în spatele lui Ravaillac — aşa se numea asasinul — era iarăşi umbra iezuiţilor. Dar aceştia reuşiră să şteargă urmele. După uciderea regelui puterea a trecut în mâinile soţiei sale, Maria de Medici, care şi-a luat titlul de regentă pe lîngă fiul minor al lui Henric. Catolică fanatică, Maria de Medici a dispus ca Ravaillac să fie judecat astfel încît să apară drept singurul vinovat. Ordinul iezuiţilor putea să se felicite pentru încă o faptă îndeplinită cu succes întru „slava Domnului".

Reginele rivale

în a doua jumătate a secolului al XV-lea Anglia a fost bîn- tuită timp de decenii de războiul celor două roze. Aşa s-a numit lupta între cele două ramuri rivale ale familiei regale — Lancaster şi York — pentru tronul Angliei. Coroana a trecut în repetate rînduri din mînă în mînă. Au fost săvîrşite toate fărădelegile imaginabile ; răfuielile sîngeroase şi executarea în masă a celor înfrînţi a devenit ceva obişnuit. Vechea aristocraţie engleză s-a măcinat în această luptă intestină. Războiul s-a încheiat în 1485 cu urcarea pe tron a unei rude îndepărtate a Lancasterilor, Henric al VH-lea Tudor. în timpul domniei lui rîndurile rărite ale aristocraţiei feudale s-au completat cu o nobilime nouă, provenită din orăşeni ce s-au ridicat servin- du-1 pe rege. Această nouă nobilime, tudoriană, care a început să-şi împrejmuiască posesiunile funciare izgonindu-i pe ţărani de pe pămînturile lor, a trecut la noi metode de gospodărire. Tot ea l-a sprijinit pe fiul lui Henric Tudor — Henric al VlII-lea (1509—1547), cînd acesta a rupt legăturile cu papa, s-a proclamat capul bisericii engleze, a dizolvat mănăstirile şi a confiscat imensele lor proprietăţi funciare, precum şi moşiile a numeroşi nobili rămaşi credincioşi catolicismului. Partea principală a acestei prăzi bogate a încăput pe mîna noilor vîrfuri — aristocraţia tudoriană. Aceasta avea acum motive temeinice să se teamă de o restaurare a catolicismului, care ar fi implicat şi retrocedarea pămînturilor către vechii proprietari.

Viaţa de familie a primului cap al bisericii anglicane a fost foarte încîlcită. Henric a fost căsătorit de şase ori. E drept că 39 nu toate soţiile sale au avut soarta celor ale lui Barbă-Albastră.

Totuşi, două dintre ele au urcat treptele eşafodului, acuzate fiind de adulter, iar căsătoria cu ele a fost declarată ca nevalabilă. Cu celelalte regele a obţinut fără dificultate divorţul. Pe scurt, după moartea sa drepturile urmaşilor la tron erau destul de disputabile, dînd diferitelor fracţiuni rivale posibilitatea de a-şi susţine candidaţii proprii. Cîţiva ani a domnit fiul său, adolescentul Eduard al VI-lea (1547—1553), apoi tronul a fost ocupat de fiica lui mai mare, Maria, care a restaurat catolicismul, dar s-a temut să ceară noilor proprietari ai pămînturilor confiscate să le restituie bisericii romane. După moartea Măriei a urcat pe tron, în 1558, Elisabeta Tudor, care a întors cîrma statului iarăşi spre protestantism. Ea era fiica lui Henric al VUI-lea din căsătoria cu Ana Boleyn, una dintre soţiile executate. întrucît după execuţie căsătoria cu Ana Boleyn a fost declarată nelegală (în ce-i priveşte pe catolici, ei au considerat-o astfel de la bun început, deoarece papa nu-i aprobase lui Henric divorţul de prima soţie), dreptul Elisabetei la tron putea fi pus sub semnul întrebării. A început să-l dispute regele Spaniei, Filip al II-lea, căsătorit cu Maria Catolica. A revendicat tronul şi regina Scoţiei, Maria Stuart, care era rudă îndepărtată cu casa regală engleză.

Maria Stuart a crescut în Franţa şi s-a căsătorit cu regele Franţei Francisc al II-lea, care peste puţin timp a murit. După moartea lui, Maria Stuart s-a întors în patrie. Aici, dintr-un capriciu, s-a recăsătorit cu un om de nimic, frumosul aristocrat englez Henri Darnley. După un timp scurt însă, ea, împreună c,u amantul ei, ducele Bothwell, s-a descotorosit de soţul care îi devenise greu de suportat, ucigîndu-1. Anunţîndu-şi căsătoria cu Bothwell, Maria s-a certat definitiv cu baronii scoţieni şi a fost înfrîntă în războiul deschis care s-a iscat cu ei. Maria a fost aruncată în închisoare, de unde a fugit în vara anului 1568 în Anglia. Elisabeta, care o ura, a transformat-o repede pe „scumpa ei soră" într-o prizonieră, privînd-o de onorurile cuvenite unei persoane de rangul ei chiar în recluziune.

Chipul romantic al reginei scoţiene, soarta ei tragică i-a inspirat pe mulţi poeţi şi scriitori, de la Schiller la Ştefan Zweig. Le-a stîrnit interesul şi conflictul dintre Maria — seducătoare, impetuoasă, capabilă de fapte nesocotite — şi urîta, raţionala, calculata Elisabeta. Aceste femei încleştate într-o luptă pe viaţă şi pe moarte şi-au legat numele de două forţe adverse puternice — feudalismul în declin şi

orînduirea nouă, burgheză, care se năştea. Lupta dintre cele două regine era o ciocnire între contrareformă şi Reformă. Era conflictul dintre Spania cato

lică, ce tindea spre dominaţia mondială, şi Anglia protestantă, a cărei forţă creştea rapid.

Cit timp Maria Stuart trăia în Anglia, fie şi în detenţiune, regina Scoţiei rămînea capul tuturor intrigilor catolice, deosebit de periculoase din cauza sprijinului de care se bucurau din partea puternicei Spânii şi a întregii Europe catolice. O parte însemnată a populaţiei engleze, inclusiv numeroase familii de nobili, mai era în timpul acela catolică, îndeosebi în nordul ţării. Experienţa arătase că efervescenţa de care era cuprinsă ţărănimea nemulţumită putea fi canalizată pe făgaşul unei răscoale sub lozinca restaurării catolicismului. Căci trecerea pămînturilor în mîinile noilor proprietari adusese ţărănimii doar o creştere considerabilă a birurilor, iar în multe cazuri chiar izgonirea ţăranilor de pe loturile lor, cu scopul de a curăţi terenul pentru crescătoriile de oi, aducătoare de mari profituri.

Războiul secret dintre Anglia Elisabetei şi contrareforma catolică, condusă de regele Spaniei Filip al II-lea, s-a desfăşurat în această ambianţă socială saturată de material inflamabil, în atmosfera prevestitoare de furtună a apropiatei ciocniri ho- tărîtoare.

Flamandul Baillie Ş« marii mucenici

într-o zi a anului 1571, la vama oraşului portuar Dover a fost controlat bagajul tînărului flamand Charles Baillie. Baillie mai vizitase Anglia şi stăpînea la perfecţie limba engleză. Vameşii nu ştiau că vorbea la fel de liber franceza şi italiana, că în Anglia era luat drept englez, iar în Scoţia drept scoţian. Cu multă uşurinţă se dădea drept un nobil de viţă veche, drept negustor sau actor, schimbîndu-şi de fiecare dată înfăţişarea fără a trezi bănuieli. Vameşii nu ar fi acordat nici de astă dată celui sosit o atenţie deosebită dacă nu ar fi primit dispoziţia expresă de a-i face o percheziţie de la ministrul principal al reginei Elisabeta, William Cecil lord Burghley, duşman de moarte al partidului catolic şi al Măriei

Stuart. Spionii lui Burghley, care conducea serviciul secret al Elisabetei, urmăreau

de mult călătoriile străinului cam prea descurcăreţ şi îndemânatic. Percheziţia dădu rezultatele scontate. în bagajul lui Baillie au fost descoperite scrisori şi hîrtii cifrate, pe care Bur- ghley dorea de multe luni să pună mîna...

Se apropia de sfârşit al treilea an al şederii reginei Maria Stuart în Anglia şi prietenii ei nu pierdeau timpul. Regina captivă avea în arsenalul ei un mijloc puternic pentru a-i atrage de partea ei pe duşmanii de ieri. Acest mijloc consta nu atît în farmecul ei personal, cîntat de poeţi, sau în faptul că apăra vechea religie catolică, cît în speranţele ispititoare într-o căsătorie cu prizoniera, care putea deschide calea spre coroana Scoţiei şi — cine ştie — poate că şi spre cea a Angliei. Acestei ispite i-au căzut pradă nu numai cîţiva nobili catolici. Nu i-a putut rezista nici puternicul, dar mărginitul duce Norfolk, protestant şi unul dintre cei mai bogaţi aristocraţi din Anglia. Cînd Cecil i-a comunicat Elisabetei că Norfolk, care fusese numit membru al comisiei ce ancheta rolul Măriei Stuart în asasinarea soţului ei, a trecut de partea acesteia, mînia reginei Angliei nu a mai cunoscut margini. Norfolk, încercînd cu stîn- găcie să-şi ascundă trădarea, în prezenţa Elisabetei o vorbea de rău pe Maria Stuart. Făcînd aluzie la participarea ei la uciderea lui Darnley, ducele spunea că dînsul e obişnuit ca noaptea să nu se aştepte la o lovitură de după colţ. „Mylord — remarcă cu răceală Elisabeta —, uitaţi-vă mai de aproape la perna pe care vă lăsaţi capul".

Norfolk a fost arestat şi aruncat în Turnul Londrei — închisoare pentru deţinuţii politici —, unde partizanii lui au mai încercat să ţină legătura cu el, trimiţîndu-i bileţele în sticle de vin.

Răscoala catolică dezlănţuită în nordul ţării a fost înăbuşită. Mii de răsculaţi au fost spînzuraţi fără nici o judecată. Bur- ghley a dat ordin ca trupurile celor spînzuraţi să atîrne „pînă cînd se vor face ferfeniţă". Căpeteniile răscoalei, conţii Westmoreland şi Northumberland s-au ascuns în Irlanda. E drept, consilierul lor cel mai apropiat, sir Robert Constable, se pronunţa pentru întoarcerea lor în Anglia. El căuta să-l convingă pe Westmoreland că va fi cu siguranţă graţiat. Contele Westmoreland nu ştia că Robert Constable este agentul lui Burghley, împuternicit să cheltuiască impunătoarea sumă de 1 000 de lire sterline pentru

capturarea conducătorului catolicilor din nordul ţării. Cu toate acestea, Westmoreland a preferat să fugă în Spania. Northumberland s-a întors peste doi ani în Anglia şi şi-a sfîrşit viaţa pe eşafod, iar Norfolk, îm

potriva căruia nu existau pro'oe directe, a fost eliberat provizoriu din Turn, dar i s-a fixat domiciliu forţat.

Complotiştii au continuat însă să acţioneze. Printr-o bula specială, papa Pius al V-lea a excomunicat-o pe Elisabeta din sînul bisericii catolice, căreia, de altfel, fiind protestantă, nici nu-i aparţinea, şi a declarat-o pe regina Angliei detronată. Capul complotiştilor deveni episcopul catolic scoţian de Ross John Lesley. El făcea parte dintre curtenii Măriei Stuart pe care ea primise aprobarea să-i păstreze pe lîngă ea. Oficial, Lesley era considerat ambasador al reginei Scoţiei în Anglia. Un alt participant de seamă la complot a fost bancherul italian Ridolfi, care era în acelaşi timp agent al papei, al lui Filip al II-lea şi al guvernatorului său în Ţările de Jos, sîngerosul duce de Alba. (De aceea, mai tîrziu s-a vorbit de „complotul lui Ridolfi".) Italianul obţinu acordul lui Norfolk de a sprijini o invazie a spaniolilor în Anglia. Ducele a promis să înceapă o răscoală şi să reziste timp de 40 de zile împotriva trupelor regale dacă i se va da un ajutor financiar, iar organizatorii îşt vor lua obligaţia să-l sprijine prin debarcarea unei armate spaniole cu un efectiv de 6 mii de oameni.

Ridolfi plecă în Flandra la ducele de Alba, precum şi la Madrid şi Roma. Alba era, ce e drept, sceptic, considerînd că nu poate fi păstrat un secret cunoscut deja de prea mulţi oameni şi că aceasta condamnă la eşec planurile conspiratorilor. El i-a recomandat, în schimb, lui Filip să se gîndească la înlăturarea Elisabetei prin asasinarea ei. După aceasta, Ridolfi îl trimise pe Baillie cu scrisori cifrate adresate lui Lesley, Norfolk şi încă unuia dintre complotişti — lordului Lamly. Baillie ducea şi cheia cifrului, ascunsă cu grijă, precum şi lucrarea lui Lesley, tipărită în Flandra, „Apărarea onoarei Măriei, regina Scoţiei", în care erau expuse fără echivoc drepturile acesteia la tronul Angliei.

Iată deci cu ce bagaj periculos fusese reţinut Baillie de către vameşii din Dover. Dacă ar fi fost vorba numai de transportarea unor cărţi cu conţinut rebel tipărite în engleză, şi tot era un motiv suficient pentru arestarea lui. Flamandul, împreună cu scrisorile şi hîrtiile ce-i fuseseră confiscate, a fost trimis sub escortă la reşedinţa guvernatorului porturilor din sud, lordul William Cobham. în drum, Baillie reuşi să-i dea de veste lui Lesley despre arestarea sa.

Odată scrisorile deschise, s-a văzut că în ele nu sînt indicate numele destinatarilor, ci doar numerele 30 şi 40.

Baillie afirmă că fusese, pur şi simplu, rugat să ducă scrisorile şi că nu cunoaşte nici cifrul, nici semnificaţia numerelor. Dar în curînd

cifrul fu găsit sub căptuşeala hainei lui Baillie. în felul acesta, în mîinile lui Cobham se aflau firele unui complot urzit de contrareformă împotriva guvernului Elisabetei. Guvernatorul, care nu ştia încă cine se ascunde sub numerele 30 şi 40, avea intenţia să ducă imediat hîrtiile capturate lordului Burghley. Auzind acest lucru, Baillie s-a uitat într-un fel ciudat la fratele guvernatorului, Thomas, prezent la interogatoriu ; acesta trecuse nu de mult, în secret, la catolicism. El înţelese semnificaţia privirii şi spuse că dacă aceste hîrtii vor ajunge la Burghley, ducele Norfolk este un om sfîrşit. Dar nici Thomas, nici Baillie nu avură curajul să-i explice lui Cobham ce aveau comun misterioasele numere 30 şi 40 cu puternicul duce. Guvernatorul hotărî să plece la Burghley.

Pe drum, în barcă, Thomas încercă să-şi convingă fratele să nu-i predea lui Burghley hîrtiile. Această rugăminte avea cu atît mai multă greutate, cu cît însuşi William Cobham era, într-un fel, în legătură cu Ridolfi şi se temea că ministrul principal va afla acest lucru. Dar cum să tăinuieşti de Burghley şî de agenţii săi omniprezenţi nişte hîrtii confiscate în mod oficial de vameşi şi aduse lui Cobham ? Barca se apropie de casa ministrului. Cobham, care continua să şovăie, dădu cărţile confiscate cu ocazia arestării lui Baillie... şi se întoarse cu scrisorile acasă. Trebuie să se hotărască într-un fel. în loc să-i transmită scrisorile lui Burghley, Cobham le-a trimis lui Lesley, însoţite de o scrisoare politicoasă în care îl ruga pe episcop, în calitatea sa de ambasador al suveranei străine, să vină a doua zi la dînsul pentru a desface împreună misterioasa corespondenţă. Abilul prelat ştiu ce are de făcut. Fără a pierde timpul, se repezi la ambasada Spaniei şi acolo se apucă, împreună cu ambasadorul — don Gerau Despes —, să fabrice în grabă nişte scrisori false, care urmau să fie substituite celor veritabile. La întocmirea mesajelor false a fost folosit acelaşi cifru ca în cele autentice. S-a păstrat tonul duşmănos la adresa Elisabetei, dar au fost eliminate toate indiciile existenţei unui complot. în pachet fură adăugate cîteva alte scrisori, ca, de pildă, o scrisoare a Măriei Stuart către don Gerau, cu scopul de a adormi cu totul suspiciunile lui Burghley. în ce priveşte scrisorile originale, ele fură trimise în grabă lui Norfolk şi lordului Lamly. După ce corespondenţa falsificată i-a fost remisă lui Burghley, Lesley, pentru mai multă veridicitate, ceru chiar oficial restituirea ei, invocînd

inviolabilitatea corespondenţei diplomatice.

Pentru un timp, scrisorile false l-au indus în eroare pe Burghley. L-a mirat însă tonul insolent al cărţii lui Lesley care trebuia să ascundă planuri ce ţinteau departe. în plus, bănu

ielile ministrului erau alimentate şi de rapoartele agentului său John Lie, trimis în Flandra. Acesta se dădea drept un catolic care a fugit de persecuţiile guvernului, reuşind să se introducă în cercurile nobililor catolici care emigraseră din Anglia şi participau activ la comploturile împotriva Elisabetei. Lui Bur- ghley însă nu-i plăcea graba inutilă. El se călăuzea după principiul : „să arunci piatra astfel, încît să nu se vadă mîna care a aruncat-o“. Din prudenţă, el îl trimise pe Baillie la închisoarea Marshalsea, cu toate că Lesley, aflînd acest lucru, căută în zadar să demonstreze că flamandul este servitorul său şi se bucură de imunitate diplomatică.

Burghley a fost, în parte, indus în eroare, dar şi simţea acest lucru (probabil că aflase cîte ceva şi de la ambasadorul Franţei). Cu toate acestea, el hotărî să continue jocul şi să-şi întreacă în viclenie adversarii. Atuul său principal era arestarea lui Baillie şi teama lui Lesley şi a lui don Gerau că omul lor de legătură va spune ceva în contradicţie cu versiunea plăsmuită de ei cu ajutorul scrisorilor false. Presupunerile lui Burghley că se vor face încercări de a se stabili legătura cu Baillie se adeveriră. Mai întîi, don Gerau a trimis un om de încredere cu misiunea de a pătrunde la flamand, apoi Lesley a trimis la el un preot irlandez. Nici unul dintre ei nu s-a mai întors. în acest moment interveni o întîmplare fericită...

într-o noapte, în celula igrasioasă în care Baillie, tremurînd de frig, stătea culcat pe o legătură de paie, se strecură pe neaşteptate o siluetă. Deţinutul recunoscu cu bucurie un vechi cunoscut. Da, era Thomas Gurghley, considerat de către bunii catolici un sfînt şi un martir. Văr cu lady Northumberland, soţia conducătorului răscoalei catolice care avusese loc de cu- rînd, Gurghley fusese aruncat în închisoare pentru participare la această răscoală. Deţinuţii şi vizitatorii închisorii Marshalsea l-au văzut pe nefericitul martir încătuşat şi ţinut săptămâni în şir în încăperi subterane, primind drept hrană numai pîine şi apă. Catolicii, inclusiv episcopul de Ross şi don Gerau, îl considerau pe Gurghley drept o victimă nevinovată a protestanţilor. Mulţi căutau chiar să primească sfatul sau binecuvîntarea celui închis, convinşi că asupra lui coboară harul divin. Acest din urmă lucru este, desigur, greu de dovedit. Se ştie însă cu certitudine altceva : Gurghley s-a aflat tot timpul în solda lordului Burghley ; nu s-a stabilit un singur amănunt : daca a încercat sau nu să ceară o

plată suplimentară pentru gloria sa de sfînt. în orice caz, el s-a oferit să ia parte la răpirea sau 45 asasinarea oricărei persoane, după dorinţa lordului Burghley.

La serviciile acestui om atît de amabil a apelat ministrul în încercarea de a-1 demasca pe Baillie şi rolul său în complot.

Toate acestea îi erau, desigur, necunoscute lui Baillie. După ce Gurghley îi împărtăşise nişte „secrete importante", el i-a relatat la rîndul său multe lucruri pe care a doua zi dimineaţa le-a ascultat cu viu interes curiosul William Cecil. „Marele mucenic" se văzu apoi solicitat şi de alţii. Avînd în vedere că i se permiseseră întrevederile cu vizitatorii, Lesley i-a adresat rugămintea de a stabili legătura între episcop şi Baillie. Gurghley se arată dispus să satisfacă dorinţa prelatului. Se înţelege că după scrisorile pe care el le transmitea de la Lesley lui Baillie şi de la Baillie lui Lesley se făceau copii exacte în cancelaria lordului Burghley. Aceste scrisori erau însă cifrate, iar cifrul n-a putut fi găsit. între timp, la una din întîlnirile sale cu Baillie, „sfîntul" nu şi-a jucat cu suficientă abilitate rolul şi s-a trădat. Baillie a înţeles că are de-a face cu un spion al guvernului. Atunci ministrul a ordonat ca Baillie să fie adus Ia dînsul şi îi ceru să descifreze corespondenţa sa cu Lesley. Flamandul afirmă că pierduse cheia cifrului. Burghley dispuse atunci ca prizonierul să fie mutat la Turn, pentru a fi mai bine izolat de ceilalţi complotişti şi supus torturilor pînă cînd va da în vileag conţinutul scrisorilor cifrate.

Pe peretele celulei lui Baillie s-a păstrat o inscripţie făcută de acesta la 10 aprilie 1571 : „Oamenii înţelepţi trebuie să acţioneze cu băgare de seamă, să se gîndească bine la ceea ce intenţionează să spună, să se uite bine la ceea ce au de gînd să ia în mînă, să nu se împrietenească cu oamenii fără discernă- mînt şi, mai presus de toate, să nu le acorde nesăbuit încredere. Charles Baillie". Dar, după cum vom vedea, autorul însuşi s-a pătruns prea puţin de sensul învăţămintelor pe care le-a tras din relaţiile sale cu Thomas Gurghley...

în cursul lunilor aprilie şi mai 1571, Baillie a fost supus unor interogatorii însoţite de torturi, care, de altfel, după concepţia contemporanilor, nu erau prea grele. Don Gerau, care urmărea evenimentele cu o atenţie lesne de înţeles, comunica că „pe Baillie mai mult l-au speriat decît i-au pricinuit mutilări corporale". Lesley nu putea împărtăşi calmul spaniolului : acesta era ameninţat, în cel mai rău caz, să fie expulzat şi trimis în patrie, pe cînd în faţa episcopului, deţinător al dubiosului titlu de „ambasador" al

captivei Maria Stuart, se contura perspectiva de a cunoaşte personal plăcerile Turnului. Nu-i de mirare că el se străduia să întărească moralul lui Baillie, trimiţîndu-i schimburi de aşternut, mîncăruri gustoase

şi mai ales amintindu-i mereu felul cum s-au comportat în temniţele păgîne sfinţii creştini, care au făcut gloria bisericii.

Anchetatorii nu voiau să-l lase în pace pe ghinionistul flamand. Trucul cu Gurghley fusese atît de izbutit, încît Cecil hotărî să mai încerce o dată o manevră asemănătoare. Pentru a înlătura neîncrederea lui Baillie, s-a hotărît să se facă apel la serviciile unui preot a cărui reputaţie era în afara oricăror bănuieli. în Turn era închis în acel timp John Story, doctor în teologie. Catolic fanatic, care îndemnase la uciderea Elisabetei, fugise în Flandra după urcarea ei pe tron şi devenise supus spaniol, continuînd să unelteaască împotriva guvernului englez. Ducele de Alba i-a încredinţat lui Story o misiune plăcută lui Dumnezeu — să percheziţioneze la Anvers navele şi să confişte cărţile protestante care se introduceau prin contrabandă în posesiunile regelui Spaniei. O dată, cînd venerabilul doctor în teologie a venit la bordul uneia din nave, echipajul a ridicat pe neaşteptate ancora şi, cu toate pînzele sus, s-a îndreptat spre portul englez Yarmouth. Era o navă trimisă special cu misiunea de a pune mîna pe Story şi de a-1 aduce în Anglia. Tribunalul l-a condamnat pe Story, ca trădător, la moarte. Dar Ehsabeta făcea încă, în acei ani, pe caritabila şi refuza să semneze condamnările la moarte pentru delicte politice. (Mii de participanţi la răscoala din nord fuseseră totuşi executaţi fără judecată, dar aceştia erau simpli ţărani !) în orice caz, Story continua să stea în Tum, aşteptîndu-şi soarta, iar autoritatea sa printre catolicii zeloşi creştea cu fiecare lună de detenţiune.

Ce-i drept, doctorul Story, care îndeplinise cu rîvnă misiunile primite de la ducele de Alba, nu părea bun pentru rolul de agent al lordului Burghley. Dar nu era în obiceiul ministrului să se poticnească de astfel de fleacuri. Doar Baillie nu-1 cunoştea pe Story la faţă, flamandul ştia doar că onorabilul doctor stă într-una din celulele vecine. Rolul lui Story a fost încredinţat unuia dintre abilii agenţi ai lui Cecil, un oarecare Parker (chiar acela cate organizase răpirea teologului din Anvers !).

Noaptea în faţa lui Baillie a apărut figura slabă şi înaltă a noului sfînt. Putea oare să aibă îndoieli faţă de doctorul Story ? Mai ales că el nu-1 întreba nimic pe Baillie, ci doar îl compătimea şi îşi exprima dezolarea faţă de nenorocirile ce-l loviseră pe flamand. Şi nu numai că era dezolat, dar, în plus, i-a dat lui Baillie un sfat înţelept, cum să evite tortura, mai grea decît cele anterioare, care îl aştepta a

doua zi şi, totodată, să servească cu credinţă sfînta biserică şi pe regina Maria. Baillie trebuie să intre în serviciul lordului Burghley şi să-l spioneze,

comunicînd episcopului de Ross cele aflate. „Sfîntul“ spunea că nu va fi de loc greu să intre în serviciul lui Burghley : ministrul aflase oricum, nu se ştie prin ce mijloace, cheia cifruiui. Aşa că cel mai bine va fi dacă Baillie va dezvălui acest cifru, cunoscut deja de ministru, cîştigînd astfel încrederea lui... Baillie cedă propunerii ispititoare de a scăpa de tortură şi de a-i ajuta totodată pe complotişti. A doua zi el dezvălui cheia cifruiui şi fu cît se poate de uluit cînd înţelese că şi-a trădat cu totul mandatarii. Oferta lui de a intra în serviciul lui Burghley fu, desigur, respinsă. Nefericitului flamand nu i-a mai rămas altceva de făcut decît să umple pereţii de piatră ai temniţei sale cu aforisme moralizatoare despre răul pe care îl aduce nerăbdarea. Aforismele erau scrise în limbile engleză, franceză şi latină. Peste cîţiva ani avea să fie eliberat şi trimis în patrie.

Dar Baillie nu ştia, şi de aceea nu putea să trădeze secretul principal, pe cine desemnează numerele 30 şi 40. Burghley a încercat să afle acest lucru chiar de la Lesley, cu ajutorul vechii noastre cunoştinţe Thomas Gurghley. Episcopul de Ross nu bănuia adevăratul rol jucat de Gurghley, deoarece nu primea nici un fel de informaţii de la Baillie şi continua să menţină cu dînsul legătura prin oamenii de încredere. Dar oricît se plîngea martirul, scuturîndu-şi lanţurile, de persecuţiile pe care le suferea din partea păgînului ministru al reginei eretice, trimisul episcopului nu a putut să-i comunice semnificaţia celor două numere misterioase. în plus, scrisorile, chiar dacă puteau fi descifrate, erau false — lucrul acesta îi era acum clar lui Burghley. Trebuia să intre în posesia scrisorilor originale.

în curînd episcopul primi o scrisoare de la Gurghley. Marele mucenic îi comunica lui Lesley că a fost din nou interogat şi ameninţat cu tortura. în scrisoarea sa Gurghley apela la ajutorul şi încrederea episcopului. Acesta, cu toată compătimirea profundă ce o simţea pentru chinurile martirului, nu vedea totuşi vreun motiv ca să-i comunice conţinutul corespondenţei sale secrete.

Nu mai rămînea nimic de făcut. Din ordinul Consiliului privat, Lesley fu arestat şi interogat cu privire la scrisorile pe care i le adusese Baillie şi la misiunile încredinţate lui Ridolfi. Episcopul a încercat să scape cu ajutorul unei noi manevre, declarînd că „30“ înseamnă don Gerau, iar „40“ Maria Stuart şi că arsese ambele scrisori. în ce priveşte scrisorile trimise prin Ridolfi, afirma Lesley, ele conţineau

o cerere de ajutor adresată papei şi ducelui de Alba pentru lupta purtată împotriva duşi*.anilor din Scoţia ai Măriei Stuart. Episcopul căuta cu

desperare să şteargă urmele participării sale la complotul împotriva Elisabetei şi să ascundă însăşi existenţa acestui complot.

Burghley nu a crezut, desigur, nici un cuvînt din depoziţiile episcopului de Ross. Dar ministrul tot nu ştia încă cine se ascundea în realitate în spatele celor două numere. Pînă una alta, episcopul, luîndu-i-se în considerare titlul şi funcţia
— care, e drept, devenea iluzorie — de „ambasador străin", fu ţinut sub arest la reşedinţa unui episcop anglican. Asprimea regimului căruia îi era supusă Maria Stuart creştea vizibil. Servitorilor ei li se interzisese să mai părăsească locul de detenţiune al reginei după apusul soarelui.

Lupta continua. Consiliul de stat spaniol, primind propunerea ducelui de Alba, a trecut la discutarea diverselor planuri de ucidere a Elisabetei. Ridolfi fu primit cu onoruri la Roma şi la Madrid. Burghley, la rîndul lui, a continuat cu perseverenţă încercările de a descoperi toate firele complotului. în acest scop a fost folosit, în mod cu totul neaşteptat, John Hawkins — unul dintre „piraţii reginei", care, cu aprobarea efectivă a Elisabetei, purtau pe mare un război nedeclarat contra Spaniei, interceptînd corăbiile spaniole încărcate cu aur şi argint în drumul lor din colonii spre patrie. Pentru a-şi elibera marinarii luaţi prizonieri de spanioli şi deţinuţi în închisorile inchiziţiei, John Hawkins luă chipul omului care a hotărît să se întoarcă în sînul bisericii catolice. Obţinînd o audienţă la Maria Stuart, el trimise la Madrid pe agentul său George Fytzwilliam cu o scrisoare de recomandare din partea reginei Scoţiei. Filip al II-lea, indus în eroare, dispuse ca marinarii englezi să fie puşi în libertate şi să i se dea fiecăruia cîte 10 ducaţi. Regele Spaniei ordonă, de asemenea, să i se remită lui Hawkins o cartă care îi acorda titlul de grande spaniol şi
— lucru mai important — o sumă mare de bani, 40 de mii de lire sterline. La rîndul său, Hawkins a promis să treacă cu fiota sa de partea Spaniei. In septembrie sau octombrie 1571, navele engleze trebuiau să plece în porturile flamande şi să se pună la dispoziţia ducelui de Alba. La 4 septembrie Hawkins îi scria cu satisfacţie lui Burghley despre partenerii săi de tratative spanioli : „Sper că Domnul Dumnezeu le va zădărnici planurile şi ei îşi vor frînge gîtul de pe urma propriilor lor uneltiri".

Rămînea puţin cam nelămurit doar cine trebuia, după părerea lui Hawkins, să-şi frîngă gîtul. De fapt, bravul marinar considera că aceasta va depinde de împrejurări. Burghley ştia că Hawkins începuse tratative cu spaniolii din proprie iniţiativă şi abia cînd Consiliul privat a aflat de ele a început să 49 acţioneze din împuternicirea guvernului Elisabetei. Dar

Burghley nu ştia că Hawkins nu comunicase nici pe departe tot ce ştia despre planurile de invazie ale spaniolilor. Căpitanul piraţilor îşi rezervase posibilitatea ca, în cazul că ducele de Alba va izbîndi, să îndeplinească înţelegerea cu spaniolii, pe care deocamdată Hawkins o încheiase din însărcinarea lui Burghley cu scopul de a-i înşela. Dar evenimentele se desfăşu- rară astfel, încît patriotismul lui Hawkins nu a fost supus unei încercări serioase.

Să ne întoarcem însă la „complotul lui Ridolfi". Burghley avea cunoştinţă de planurile spaniolilor încă înainte de a fi primit scrisoarea lui Hawkins — îi scriau despre ele, de peste hotare, diplomaţii şi agenţii secreţi englezi. în comunicări se pomenea numele lui Norfolk. în acest moment lui Burghley îi veni din nou în ajutor o întîmplare fericită. Maria Stuart ceruse curţii franceze un ajutor financiar pentru lupta împotriva duşmanilor săi din Scoţia. Ambasadorul francez i-a trimis lui Norfolk suma mare de bani primită de la Paris, iar acesta i-a ordonat secretarului său Higeford să trimită banii primiţi la Shropshire, de unde urma să fie transportaţi în Scoţia. Higeford a rugat pe un negustor care pleca la Shropshire să ducă pînă acolo un sac nu prea mare cu monezi de argint, pentru a-1 remite administratorului uneia din moşiile ducelui. Acesta a acceptat cu plăcere să îndeplinească o astfel de rugăminte, cu totul obişnuită. Pe drum însă începu să aibă bănuieli — sacul se dovedi a fi neobşinuit de greu. Negustorul rupse sigiliul sacului. înăuntru găsi o cantitate mare de aur şi o scrisoare cifrată. Negustorul se întoarse din drum şi îi predă sacul lui Burghley. Higeford fu numaidecît arestat, dar afirmă că nu cunoaşte cheia cifrului. Servitorul lui Norfolk însă, speriat, divulgă pe loc existenţa unei ascunzători în dormitorul ducelui. Funcţionarii de poliţie, trimişi de Burghley, descoperiră în ascunzătoare o scrisoare cifrată a Măriei Stuart cu privire la planurile lui Ridolfi. După aceasta Higeford cedă şi divulgă cheia cifrului folosit în scrisoarea găsită în sacul cu aur.

în aceeaşi noapte Norfolk a fost arestat şi trimis la Turn. La început el a adoptat o atitudine de totală negare, dar apoi, cuprins de spaimă pentru viaţa sa, a promis să spună totul. Burghley i-a trimis lui Norfolk un chestionar lung. în curînd comandantul Turnului a adus în locul răspunsului o scrisoare interceptată, pe care ducele încercase s-o trimită printr-un servitor al său. în scrisoare, ducele dădea dispoziţie să fie arsă corespondenţa sa cifrată. După aceasta

Burghley a putut să acţioneze mai sigur. Unul din secretarii lui Norfolk a recunoscut imediat şi a arătat unde sînt păstrate scrisorile Măriei

Stuart ; alt secretar a încercat să reziste, dar i-a fost smulsă recunoaşterea prin tortură. Servitorii arestaţi ai ducelui au iost duşi la închisoarea Marshalsea, unde, în calitate de prieten grijuliu (şi confident atent), a apărut cunoştinţa noastră, Thomas Gurghley. El lucra în acel timp din plin, făcea chiar şi ore suplimentare.

Acum îi veni rîndul şi lui John Lesley. Acesta a încercat să-i ducă cu basme, pînă cînd i s-a dat a înţelege că este în joc viaţa lui. Asta avu darul să schimbe atitudinea episcopului. Onorabilul prelat nu era un duşman prea înverşunat al plăcerilor vieţii. S-au păstrat instrucţiunile pe care le dădea, chiar în închisoare fiind, servitorilor săi ca să-i prepare mese copioase, iar gurile rele afirmau că episcopul ar fi avut trei copii nelegitimi. într-un cuvînt, nu a fost nevoie să i se repete de două ori aluzia ce i s-a făcut. „Este o prostie să ascunzi adevărul cînd vezi că n-ai încotro", făcu cu această ocazie remarca sentenţioasă episcopul de Ross.

El vorbi despre tot ce ştia : despre participarea Măriei Stuart şi a lui Norfolk la pregătirea răscoalei catolicilor dm nord, de curînd reprimată, despre planurile unei noi răscoale, de data aceasta în Anglia de est, şi despre intenţia de a o captura pe Elisabeta. Dorind să cîştige bunăvoinţa Elisabetei, el a declarat din proprie iniţiativă că, după cum ştia cu precizie, Maria Stuart ştia de uciderea soţului ei Darnley (lucru de care era acuzată în Anglia şi pe care îl nega cu încăpăţînare). Mai mult decît atît, cu eleganţa unui curtean cu experienţă, Lesley, în calitate de episcop al bisericii catolice, compuse pe loc un mesaj către Maria Stuart, în care o îndemna părinteşte să renunţe la comploturi, punîndu-şi nădejdea în mila lui Dumnezeu şi a reginei Elisabeta. „Acest popă este un bandit feroce, un popă groaznic", strigă cuprinsă de mînie regina Scoţiei, primind efuziunile episcopului. în plus, Lesley scrise şi o predică adulatoare şi servilă în onoarea Elisabetei. După toate acestea, episcopul de Ross putea să nu se mai teamă de braţul răzbunător al justiţiei engieze. E drept, avea temeri de alt gen : să nu fie predat de Elisabeta guvernului Scoţiei în schimbul unor participanţi la răscoala catolică din Anglia, arestaţi acolo. Dar, în cele din urmă, scoţienii l-au vîndut pur şi simplu autorităţilor engleze pe cel mai important dintre aceşti prizonieri pentru suma de 2 000 de lire sterline.

Acum, episcopul de Ross putea să contempleze cu calm filozofic desfăşurarea evenimentelor. La 2 iulie 1572 el

avu posibilitatea să urmărească, prin fereastra sa din Turn, executarea ducelui Norfolk. Priveliştea i-a provocat doar cugetări elegiace

asupra soartei lui Norfolk, care n-ar fi fost, probabil, mai bună dacă ar fi reuşit să devină soţul Măriei Stuart. într-o discuţie avută cu doctorul în teologie Thomas Wilson, episcopul explică că regina Scoţiei şi-a otrăvit primul soţ, l-a ucis cu ajutorul amantului pe al doilea şi a încercat să scape pe aceeaşi cale de complicele ei.

După ce a eşuat în încercarea de a lichida cu ajutorul unor asasini plătiţi pe lordul Burghley, Don Gerau a trebuit să părăsească Anglia.

Aşa s-a terminat vestitul „complot al lui Ridolfi". Dar Lesley ? — va întreba, poate, cititorul care va dori să afle ce soartă a avut episcopul după ce a fost eliberat din Turn şi a plecat în Franţa. Viaţa acestuia a fost închinată în continuare binelui mai multor persoane — şi al reginei Elisabeta, şi al lui Filip al II-lea, şi al regelui Franţei Henric al III-lea, şi al papei... într-un cuvînt, el îşi oferea serviciile oricui în speranţa să-şi asigure o pensie respectabilă şi să obţină restituirea pă- mînturilor ce-i fuseseră confiscate în Scoţia. Cum însă scopurile tuturor acestor persoane erau, de regulă, cu totul opuse, Lesley a fost în repetate rînduri demascat pentru duplicitate, învinuit de spionaj, furt şi falsificare a unor acte oficiale, precum şi de multe altele. Dar, cum era şi de aşteptat, onorabilul prelat s-a dovedit a fi prea sus-pus, pentru a da atenţie uneltirilor duşmanilor.

Copoii lui Walsingham

Dezvoltarea pe care a luat-o serviciul secret în timpul Eli- sabetei a făcut necesară o serioasă reorganizare. Burghley deveni lord-cancelar (şeful efectiv al guvernului), iar în postul lui — de „secretar principal" al reginei — titlu pe care îl purtau miniştrii — fu numit Francis Walsingham. Serviciul secret al coroanei engleze i-a fost subordonat lui Walsingham, deşi Burghley şi-a păstrat îndrumarea generală a activităţii serviciului.

Protestant convins, spion abil şi norocos, diplomat

iscusit (a fost, după cîte ne amintim, ambasador al Angliei la Paris în timpul nopţii Sfîntului Bartolomeu), Walsingham îşi însuşise

excelent metodele şi vicleşugurile războiului secret elaborate de italieni, în special de florentini şi de veneţieni, precum şi de iezuiţi. Era adept al luptei intransigente împotriva Spaniei, încă în diplomaţie fiind, Walsingham se ocupa cu căutarea unor oameni potriviţi pentru Burghley. Elisabeta îi spunea oacheşului Walsingham „maurul", îi reproşa în public că-i protejează pe „eretici" — puritanii care criticau biserica anglicană pentru faptul că păstrase prea multe elemente din catolicism. „Nu vreau război, nu vreau război !“ — a strigat în timpul unei audienţe prudenta regină, strunindu-şi ministrul prea belicos. Dar Elisabeta, cu priceperea care o caracteriza de a-şi alege oamenii, nu a avut niciodată îndoieli cu privire la fidelitatea, capacitatea şi inteligenţa secretarului ei principal.

În primii ani după numirea sa în postul de ministru, Walsingham a călătorit în repetate rînduri peste hotare cu diferite misiuni diplomatice, cumulînd funcţia de ambasador cu cea de şef al serviciului secret al reginei. De altfel, în anii aceia, el conducea pe oamenii care fuseseră recrutaţi de Burghley. în deceniul următor însă Walsingham şi-a creat o reţea ramificată proprie de spionaj, care a jucat un rol însemnat în lupta dintre Spania şi reacţiunea catolică, pe de o parte, şi Anglia Elisabe- tei, pe de altă parte, luptă care a lăsat o amprentă atît de puternică în istoria Europei.

Planul lui Filip al II-lea şi al aliaţilor săi — împăratul german, papa şi toate forţele contrareformei catolice — rămînea în esenţă acelaşi : nimicirea focarului de „erezie" din posesiunile olandeze şi belgiene ale coroanei spaniole, care trebuiau să fie lipsite de orice ajutor din partea Angliei, doborîrea de pe tron, printr-un complot sau asasinat, a Elisabetei, instalarea pe tronul Angliei a Măriei Stuart, care îşi oferea mîna regelui Spaniei. în felul acesta, urma să se instaureze hegemonia deplină a Spaniei şi a catolicismului. (Franţa, măcinată de războaie religioase, nu putea deveni o piedică hotărîtoare în calea înfăptuirii acestor planuri.) În cazul cînd nu reuşea înlăturarea Elisabetei prin mijloacele războiului secret, rămînea în rezervă planul debarcării în Anglia a unei armate spaniole, socotită pe atunci drept cea mai bună din Europa apuseană.

Anglia căuta să zădărnicească aceste planuri în primul rînd prin organizarea unui război neîntrerupt împotriva flotei spaniole. Capturarea şi jefuirea corăbiilor spaniole de către corsarii englezi slăbeau Spania şi, totodată, sporeau

considerabil resursele Angliei, serveau în mod direct la îmbogăţirea claselor avute — de la negustorii londonezi pînă la Elisabeta însăşi, care 53 era în secret acţionară a companiei „piraţilor regali". Servi

ciului secret englez îi revenea, în primul rînd, sarcina de a zădărnici comploturile, de a urmări pregătirile de debarcare în Anglia a armatei spaniole şi, în sfîrşit, de a culege informaţii care să le înlesnească piraţilor englezi războiul naval. în ansamblu, reţeaua de spionaj a lui Walsingham a făcut faţă cu succes acestor sarcini.

Calvinist zelos, care credea în doctrina predestinării, Walsingham era sincer convins că face parte dintre aleşii Domnului. El nu se dădea în lături să folosească serviciile unor criminali de profesie, aventurieri, bandiţi, de care nu ducea lipsă nici un oraş european. Aceştia făceau parte din gloată, erau oameni asupra cărora nu se extindea mila lui Dumnezeu. Un păcat în plus nu mai conta pentru aceste suflete şi aşa condamnate la blestemul veşnic. Fidelitatea unor astfel de oameni se asigura cu ajutorul fricii şi al aurului. „O informaţie utilă merită orice preţ" — spunea Walsingham.

Călugărul modest care-şi făcea studiile în colegiile iezuite de la Douai sau Saint-Omer, nobilul englez reîntors în sînul bisericii catolice, italianul bogat — indiferent dacă era într-ade- văr născut în Italia sau originar din vreun comitat englez şi care şi-a luat un nume italian —, funcţionarul portuar dm Malaga sau negustorul francez, duelistul parizian sau studentul vreuneia dintre vestitele universităţi germane —, fiecare din aceste chipuri putea ascunde un spion al lui Walsingham. Acesta avea agenţi de profil diferit — spioni „pur şi simplu", spioni provocatori, specialişti în descifrări, maeştri ai falsificării de scrisori şi sigilii.

Aşa, de exemplu, în 1580 a plecat pe continent un oarecare John Sladd. Luni de zile a călătorit în tovărăşia unor preoţi catolici englezi fugari din Anglia, a fost şi la Roma. S-a întors la Londra cu un raport detaliat despre 285 de englezi aflaţi peste hotare — studenţi, militari, negustori, preoţi. Raportul indica în amănunţime legăturile de rudenie ale acestor persoane, semnalmentele, pentru cazul că va fi necesară urmărirea lor, şi aşa mai departe.

Reţeaua lui Walsingham avea o osatură alcătuită din oameni de încredere folosiţi în mod permanent, al căror număr era, probabil, relativ redus, şi un număr mai mare de agenţi folosiţi de la caz la caz, contra unei retribuţii modeste.

Anglia nu era încă acea ţară bogată care a devenit mai tîrziu. Calculata Elisabeta cunoştea bine valoarea banilor şi nu era prea darnică cu serviciul secret. Nu o dată,

ambasadorii ei, ba chiar şi Walsingham însuşi, au trebuit, oftînd, să mai adauge din propriul lor buzunar banii care nu au putut fi obţinuţi cu

nici un chip de la zgîrcita regină. Cu toate acestea, cînd era vorba de lupta ce se ducea în sectoarele principale ale neîntreruptului război secret, banii nu mai erau drămuiţi. Agenţii care se distingeau în mod deosebit primeau pensii şi mici funcţii la curte.

Walsingham nu avea încă la dispoziţie un aparat funcţionăresc căruia să-i încredinţeze conducerea complicatei sale maşinării. Secretarul principal ţinea singur legătura cu numeroşii săi agenţi. Ajutoarele cele mai apropiate ale lui Walsingham erau secretarii lui personali — Francis Mylls şi Thomas Fe- lippez. Pe acest Felippez — un om scund, roşcat, cu faţa ciupită de vărsat — îl vom mai întîlni în expunerea ce urmează Felippez cunoştea multe limbi străine, era considerat un specialist neîntrecut în citirea textelor cifrate, în plastografii şi în desfacerea scrisorilor fără a le rupe sigiliile. Avusese în trecut nişte conflicte cu legea şi Walsingham îl scăpase de pedeapsă, astfel că loialitatea lui Felippez era asigurată nu numai prin recunoştinţa faţă de salvator, ci şi prin teama ca nu cumva afacerea clasată de Walsingham să fie redeschisă. Este cunoscut şi un alt „expert" de încredere al lui Walsingham — Arthur Gregory ; acesta era specialist în cenzurarea discretă a scrisorilor şi în confecţionarea de sigilii false.

„Problema engleză" a iezuiţilor

Ordinul iezuiţilor îşi continua pregătirile pentru „convertirea" Angliei. Agenţii iezuiţi debarcau unul după altul pe ţărmul englez, ţineau în taină predici împotriva reginei „eretice" şi se ocupau, mai ales, de organizarea tuturor forţelor partidului catolic, de pregătirea unor noi comploturi în favoarea Măriei Stuart, a unor noi răscoale, care să vină în sprijinul plănuitei invazii a armatei spaniole.

Conducătorul recunoscut al comploturilor era părintele Ro- bert Parsons, care în 1580 a condus personal

„misiunea" ie- zuită vizitînd clandestin Anglia. însoţitorul lui Parsons, Campion, a fost prins şi spînzurat, Parsons însă a reuşit să fugă. De atunci el a fost timp de mai mulţi ani de fapt adversarul 55 principal al lui Walsingham în războiul secret, urzind de la

Roma mereu alte comploturi. Iezuiţii reuşiră chiar să tipărească ilegal în Anglia pamflete îndreptate împotriva reginei. Parsons avu grijă să elaboreze şi planul viitoarei organizări a statului englez după victoria lui Filip şi a iezuiţilor. Episcopii catolici urmau să obţină dreptul de a-i numi pe membrii Camerei comunelor a parlamentului englez ; trebuia să fie introdusă inchiziţia.

Alţi conducători de vază ai comploturilor catolice au fost cardinalul Allen (emigrant englez, ca şi Parsons) şi îndeosebi Hugh Owen, nobil din Wales. Conform unor zvonuri — poate şi inexacte —, Owen luase parte, încă din 1571, la „complotul lui Ridolfi". Rolul său era, ce e drept, modest : el urma să asigure schimbarea promptă a cailor pe tot parcursul drumului pe care intenţiona să fugă Maria Stuart. După ce a emigrat, Owen a elaborat, împreună cu Parsons şi Allen, un plan detaliat al invaziei trupelor spaniole în Anglia. Timp de cîteva decenii, zgîrcitul guvern spaniol i-a plătit cu regularitate lui Owen o pensie însemnată. Şi nu degeaba. Casa lui Owen din Bruxelles, situată în apropierea halei de brînzeturi, devenise un centru de spionaj al puterilor catolice care luptau împotriva Angliei. De aici plecau oameni care urmau să apară, în alte haine şi sub alte nume, într-o tavernă din Londra ori la un conac nobiliar undeva în Shropshire sau Northumberland, ca acolo să se ocupe de îndeplinirea misiunii primite. Ei duceau scrisori ascunse într-o cavitate scobită într-un baston elegant, sau în tălpile încălţămintei. Scrisorile erau scrise pe hîrtie fină — nu o dată agenţii au reuşit după arestare să mestece repede şi să înghită un document compromiţător. Adesea cîte un om părăsea, învăluit în noapte, casa de lîngă hala de brînzeturi din Bruxelles, pentru ca peste două zile să intre în reşedinţa din Londra a lui sir Francis Walsingham. Şi invers. Acum, după aproape patru secole, este imposibil de lămurit pentru cine anume lucrau în realitate mulţi dintre agenţii înscrişi în acelaşi timp şi în listele colaboratorilor serviciului secret al Angliei, şi în cele ale puterilor catolice, ce-i erau adversare.

Lupta era necruţătoare. Owen şi Parsons erau odată cît pe-aci să nimerească în mîinile unui detaşament al trupelor engleze care operau în Flandra. în acest caz, soarta lor ar fi fost decisă repede — guvernul Elisabetei ceruse extrădarea lui Owen încă din timpul complotului lui Ridolfi. Altă dată, Owen şi agenţii lui au reuşit să convingă să dezerteze un detaşament alcătuit din soldaţi din Wales, care, în plus, le-au predat spaniolilor fără luptă fortăreaţa Deventer.

Comandan-

tul detaşamentului, William Stanley, deveni colonel în armata spaniolă. Detaşamentul lui, care acţiona în Flandra, se completa cu catolici emigranţi, şi complotiştii au scontat mulţi ani pe sprijinul lui în cazul unei lovituri de stat şi al răsturnării Elisabetei.

La începutul deceniului al 9-lea, iezuiţii au pus la cale un nou complot (denumit de ei „Problema engleză"), cu scopul de a o asasina pe Elisabeta şi a o urca pe tron pe Maria Stuart. Walsingham a aflat de data aceasta despre complot mai curînd datorită unei întîmplări fericite, şi anume în urma găsirii unei oglinjoare. Posesorul acesteia — agent al lui don Mendoza, noul ambasador al Spaniei — a fost arestat în 1582 de către autorităţile engleze. Cu ocazia percheziţiei s-a descoperit la el oglinjoara, în al cărei perete din spate erau ascunse documente importante.

în curînd fură primite informaţii suplimentare din Scoţia. Acolo fusese arestat George Douglas, un admirator romantic al Măriei Stuart, căruia ea îi încredinţase diferite misiuni. Supus torturii în castelul Edinburgh, el recunoscu că regina Scoţiei purta corespondenţă cu puterile catolice cu ajutorul ambasadorului Franţei, Castelnau de Mauvissiere, sau al oamenilor din suita lui. După aceasta, Henri Fagot, agentul lui Walsingham, reuşi să intre în serviciul ambasadei franceze şi, în plus, să-l corupă pe Chairell, secretarul de încredere al ambasadorului.

Prin Fagot, Walsingham a aflat că principalul organizator al noului complot era Francis Throckmorton. Cu ocazia arestării acestuia au fost găsite listele participanţilor la complot şi planurile invaziei.

Throckmorton era un om călit. El reuşi să arunce pe fereastra celulei sale din Turn o carte de joc pe care scrisese în grabă cîteva fraze. Le comunica complicilor săi că va nega totul, în pofida oricăror torturi. Dar Throckmorton şi-a supra- apreciat forţele şi bărbăţia. El a respins cu indignare oferta de a fi graţiat dacă va divulga de bunăvoie toate detaliile complotului. Walsingham a ordonat să fie supus celor mai crunte torturi, făcînd într-una din scrisorile sale următoarea sumbră remarcă : „Am văzut cum au putut fi frînţi oameni nu mai puţin hotărîţi decît Throckmorton". Torturile şi înşelăciunea (deţinutului i s-a promis graţierea în schimbul unei mărturisiri făcute în scris) şi-au atins scopul : guvernul a intrat în posesiunea tuturor informaţiilor trebuincioase. Printre altele, a ieşit la iveală sprijinul activ acordat complotului de către mem- brii familiei de Guise — rude ale reginei scoţiene.

în spatele complotiştilor se profila din nou umbra ambasadorului spaniol don Bernardino de Mendoza. Walsingham a încercat să-1 înconjure cu o reţea de oameni de-ai săi. Printre aceştia era şi Borghese, secretarul ambasadorului. Nici agenţii lui Mendoza, ca, de pildă, medicul Rodriguez Lopez, pus să-1 spioneze pe favoritul Elisabetei, contele Leicester, nu erau prea de nădejde. Rodriguez Lopez, intrigant cu experienţă, bun cunoscător al otrăvurilor (cunoştinţe utile pentru un om de la curte), a fost în mod cert un agent dublu.

Don Mendoza fu rugat să aibă o întrevedere cu membrii Consiliului privat. în prezenţa acestora, Walsingham îi reiată cu lux de amănunte spaniolului, stupefiat şi înfuriat, despre participarea sa la complotul lui Throckmorton. Ambasadorul lui Filip al II-lea fu invitat să părăsească în termen de 15 zile Anglia. Elisabeta obţinuse încă o victorie în încleştarea ne-întreruptă a războiului secret.

Dar şi după descoperirea complotului, secretarul ambasadorului Franţei, Chairell, a continuat, cu o rîvnă bine răsplătită să facă copii după corespondenţa pe care Maria Stuart a mai purtat-o prin intermediul ambasadei Franţei, cu agentul ei principal din Paris, Thomas Morgan.

Aventurile cameleonului

în pofida misterului ce-1 învăluia iniţial, tot ce priveşte complotul lui Throckmorton este mai mult sau mai puţin clar. Scopurile participanţilor la complot şi cele ale oamenilor lui Walsingham care-i urmăreau pe complotişti reies limpede. Spîn- zurătoarea la care a fost trimis Francis Throckmorton şi porţile ambasadei care s-au închis în urma lui don Mendoza atunci cînd a plecat au pus punct acestui complot. Dar nu şi ultimului complot în favoarea Măriei Stuart (sau a „viperei*[1], cum a început s-o numească în corespondenţa sa particulară Walsingham, de loc tentat să împărtăşească admiraţia ce o manifestau poeţii pentru regina scoţiană).

Luînd cunoştinţă de complotul următor împotriva

Elisabetei, pe care-1 despart de cel al lui Throckmorton doar doi-trei ani, dăm de cu totul altceva. Aici terenul e nesigur : nu sînt clare nici rolul real, nici motivele care i-au condus pe princi

palii protagonişti. Faptele admit interpretări diferite, de-a dreptul opuse. Rămîne nelămurit cine a fost adevăratul organizator şi cine trebuia să fie victima acestui nou complot...

Anglia continua să fie frămîntată. Circulau zvonuri despre pregătirea — încet, dar sigur — a invadării ţării de către o uriaşă armată spaniolă, despre noi conspiraţii ale iezuiţilor.

Dar, mai întîi de toate, trebuie să facem cunoştinţă cu unul din personajele principale — doctorul William Parry. Despre trecutul lui se ştiu prea puţine lucruri sigure. El se dădea drept descendent al unei familii nobiliare nu prea bogate, dar vechi. Guvernul afirma că Parry este fiul unui birtaş şi al fiicei unui preot de ţară. Ambele părţi au minţit însă atît de mult şi de des în relatările lor, încît ar fi greu să dăm preferinţă uneia sau alteia dintre cele două versiuni. Mai important este faptul că Parry a ajuns un om destul de cultivat pentru acele timpuri. Venind în căutarea norocului la Londra, a primit, la început, o slujbă la un aristocrat bogat, apoi, în 1570, a fost chiar primit în serviciul reginei, ocupînd probabil o funcţie neînsemnată la curte. Documentele nu înfăţişează nici pe departe cu trăsături pozitive chipul viitorului complotist. A fost de două ori căsătorit cu văduve bogate şi era vădit că în ambele cazuri s-a însurat pentru bani. Parry nu s-a dat în lături să-i intenteze fiului celei de-a doua soţii un proces, cu scopul de a pune mîna pe o parte mai mare dintr-o moştenire. Doctorul a risipit repede averile soţiilor — şi a celei dintîi, şi a celei de-a doua. Explicaţia pe care el însuşi o dădea ruinării sale se referea la administrarea nepricepută a pămînturilor, precum şi la dărnicia excesivă pe care o manifesta faţă de rude şi prieteni. Dar clienţii permanenţi ai cîrciumilor londoneze aveau în această privinţă altă părere.

La scurt timp după ce i-a secat punga, Parry pleacă pe continent cu scopul evident de a scăpa de creditori. El vizitează Italia, Roma, fără îndoială în calitate de agent secret al lordului Burghley. în 1577 se întoarce în Anglia, ca peste vreo doi ani să fugă din nou de creditori în străinătate. De data aceasta Parry se stabileşte pentru mult timp la Paris. în arhive s-au păstrat scrisorile pe care le trimitea de acolo lui Burghley. Acesta avea atît de multă încredere în agentul său, încît i-a recomandat chiar nepotului său Anthony Bacon, cînd acesta **a** plecat spre capitala Franţei, să stabilească legături de prietenie şi să folosească sfaturile lui Parry. în schimbul sfaturilor binevoitoare, Parry a izbutit să împrumute imediat de la nepotul ministrului o sumă serioasă de bani — se înţelege, fără să o mai i9 restituie.

Misiunile pe care le îndeplinea Parry erau, flupa toate probabilităţile, de natură foarte delicată. în rapoartele sale către Burghley, el ruga insistent ca secretul corespondenţei lor să fie păstrat cu străşnicie. Parry îi ţinea sub observaţie pe catolicii emigranţi, dintre care foarte mulţi locuiau în acel timp la Paris.

în toamna anului 1580, Parry s-a întors la Londra, unde a fost însă imediat împresurat de creditori, care îl aşteptau de mult. Un zel deosebit a manifestat unul dintre ei, un anume Hugh Gare. în culmea furiei, Parry a dat buzna în casa acestuia, cu evidenta intenţie de a lichida şi pe creditor, şi datoria care-1 plictisea, ba, poate, şi de a pune mîna pe ce-o găsi în casa acestuia. Planul nu reuşi, şi doctorul fu adus în faţa judecăţii, care-1 condamnă la moarte. Regina l-a graţiat, dar se pare că Parry a mai rămas aproape un an în închisoare. La începutul anului 1581, Consiliul privat i-a cerut să-şi găsească nişte garanţi şi să-şi ia obligaţia de a-i achita lui Gare datoriile. Dar nu a fost eliberat nici după aceasta, şi într-una din jalbele sale îi implora pe lorzii Consiliului să ia măsuri „împotriva cămătarului viclean şi neruşinat, în favoarea aceluia care merită un tratament mai bun din partea suveranei sale şi a ţării". în cele din urmă, în 1582, Parry fu pus în libertate, după ce a dat o cauţiune şi şi-a luat obligaţia de a nu-i cauza daune corporale lui Hugh Gare.

Indulgenţa faţă de delincventul graţiat era dictată în mod evident de speranţa de a-1 folosi din nou în serviciul secret. La scurt timp după eliberare, Parry a primit permisiunea de a pleca pentru trei ani în străinătate. Walsingham i-a dat chiar o scrisoare de recomandaţie către ambasadorul Angliei la Paris. S-au păstrat scrisorile pe care Parry le-a scris lordului Burghley şi lui Walsingham din această nouă „deplasare".

La Paris, Parry s-a întors în sînul bisericii catolice. Era un tertip folosit frecvent de oamenii lui Walsingham, şi Parry nu reuşi să risipească bănuielile pe care le aveau în ce-1 priveşte emigranţii englezi. Se grăbi să plece de la Paris la Milano, unde treburile i-au mers mai bine. La Milano fu întîmpinat cu onoruri şi reuşi să primească de la inchiziţie un fel de certificat de loialitate. Din Milano doctorul s-a mutat la Veneţia, şi aici acţiunile lui începură să capete un caracter ambiguu : agentul lui Walsingham a iniţiat, după toate probabilităţile, un joc propriu, ascunzînd cu grijă acest lucru patronilor săi.

Obţinînd sprijinul iezuiţilor, abilul agent fu prezentat nunţiului papal din Veneţia. Cu ajutorul lui, Parry a trimis o scrisoare ministrului principal al papei, cardinalul Como, în care

arăta că el — un nobil englez — venise pe continent cu o misiune secretă din partea Elisabetei, dar ajunsese la concluzia că îndeplinirea acestei misiuni nu va fi spre onoarea lui şi doreşte să-şi consacre toate forţele servirii bisericii catolice. Apoi, Parry adăuga că vrea să comunice papei informaţii deosebit de importante.

Oamenii papei erau în mod vizibil încurcaţi, neştiind cu cine au de-a face — cu un spion al duşmanului sau într-adevăr cu un agent, apărut pe neaşteptate, util în războiul secret purtat împotriva reginei Angliei. Parry nu a primit un răspuns direct la scrisoarea sa, dar i s-a comunicat că, dacă doreşte, poate veni la Roma. Dar Parry avea şi mai puţină încredere în cuvioşii părinţi decît aceştia în dînsul. El i-a adus la cunoştinţă lui Como că se teme să nu fie reţinut la Roma. O întîrziere acolo l-ar trăda faţă de guvernul englez şi — adăuga doctorul pentru a-şi da mai multă importanţă — ar putea duce la pieire pe oamenii care au legături cu dînsul. Drept răspuns, Como i-a comunicat nunţiului că verbal i se poate da lui Parry cuvîntul de onoare că nu va fi arestat la Roma, eliberarea unui permis scris ar fi însă, evident, inoportună. După toate probabilităţile, este, totuşi, o iscoadă a guvernului englez şi nu s-ar putea afla de la dînsul nimic preţios.

Parry nu a făcut uz de permisiunea verbală şi, în loc să plece la Roma, s-a dus la Lyon. înainte de a porni la drum, i-a comunicat nunţiului că trebuie să plece, deoarece nu se simte în siguranţă. în plus, ca să aţîţe curiozitatea suveranului pontif, îi destăinui unui nou prieten al său, iezuitul Palmio, că are de gînd să dezvăluie papei un plan cunoscut doar de Elisabeta, de favoritul ei principal (desigur, lordul Burghley) şi de dînsul, Parry, care a fost 14 ani în serviciul reginei (în această cifră erau în mod evident incluşi şi anii petrecuţi în închisoare în calitate de deţinut de drept comun !). Planul este de o asemenea importanţă, încît cunoaşterea lui îi va permite papei să dea o lovitură puternică reginei. După ce va comunica papei planul, el, Parry, avea de gînd să plece în Franţa, dar, dacă interesele cauzei vor cere, este gata să rămînă la Roma, izolat total de oameni. Dacă nu s-a dus la Roma, nu a făcut-o pentru că se teme de tratamentul prost la care sînt supuşi acolo englezii. în caz că papa îi va trimite totuşi un paşaport ca să vină, îl roagă pe părintele

Palmio să-i transmită acest paşaport la Lyon...

Tocmindu-se pentru a se angaja în slujba unor noi stăpîni, **61** Parry nu-i uita nici pe cei vechi. Din Lyon el i-a trimis lordului

Burghley un raport amănunţit, în care se lăuda că discreditase în faţa Romei cîţiva emigranţi englezi deosebit de periculoşi şi, în general, jura să nu-şi precupeţească viaţa pentru interesele preamilostivei regine Elisabeta şi pentru a zădărnici intrigile catolice. Parry n-a pomenit însă în această misivă de activa lui corespondenţă cu cardinalul Como.

între timp, cei de la Roma au început să regrete că respinseseră un om preţios. Cardinalul Como i-a dat dispoziţie nunţiului din Veneţia să-i scrie lui Parry o scrisoare care să servească drept aprobare oficială a vizitei. Nunţiul a transmis instrucţiunile date de cardinalul Como iezuitului scoţian Wil- liam Creechton, care se afla la Lyon. Acesta i-a adus la cunoştinţă lui Parry că i se permite trecerea prin toate posesiunile papei. Iezuitul îl lăuda pe Parry pentru că are cap, dar adăuga că un lucru nu este clar, şi anume ce se ascunde în acest cap. Primind permisiunea pe care, se pare, se străduise atît de mult s-o obţină, Parry a plecat, cu toate acestea, nu la Roma, ci din nou spre nord — întîi la Orleans (pentru a-şi continua, chipurile, studiile), apoi, la sfîrşitul anului 1583, la Paris. Mai tîrziu, într-o scrisoare adresată lui Como, doctorul căută să-l convingă că permisiunea venise prea tîrziu. Aceasta este o minciună evidentă, deoarece Parry a mai stat un timp la Lyon şi după sosirea scrisorii nunţiului — acest lucru îl dovedesc, printre altele, datele pe care le poartă rapoartele lui către lordul Burghley.

La Paris, Parry şi-a continuat activitatea de agent al guvernului englez : îi ţinea sub observaţie pe emigranţii englezi, recomanda oameni potriviţi pentru serviciul secret, printre alţii un spion care putea să informeze precis despre situaţia din Veneţia. Pentru a-şi mări preţul în ochii şefilor, a comunicat în repetate rînduri informaţii despre pregătirea unei noi răscoale catolice în nordul ţării. Concomitent, Parry a stabilit legături strînse cu principalii reprezentanţi ai Măriei Stuart la Paris — Thomas Morgan şi Charles Paget. Amîndoi erau în relaţii foarte încordate cu părintele Parsons şi cu cardinalul Allen. Aceasta îi convenea de minune lui Parry, deoarece atît Allen, cît şi Parsons îl considerau pe doctor spion şi nu făceau nici un efort pentru a-şi ascunde această părere. în convorbirile pe care le avea cu Morgan, Parry discuta problema asasinării Elisabetei.

Astăzi este imposibil de stabilit cui i-a aparţinut această iniţiativă.

în noaptea de 10 decembrie 1583 două siluete înfăşurate în mantii au bătut la uşa casei nunţiului papal din Paris. Erau Morgan şi Parry, deghizat în preot catolic. Prin intermediul

nunţiului, Parry i-a trimis cardinalului Como o nouă scrisoare, în care se scuza că nu a putut veni la Roma şi comunica că, la rugămintea prietenilor săi, s-a mutat la Paris — mai aproape de Anglia. în aceeaşi scrisoare se reconfirma dorinţa vie a doctorului de a servi în mod destoinic cauza sfintei credinţe catolice şi se cerea, de asemenea, iertarea păcatelor. Pentru a-şi întări cele scrise, Parry se referea la părerea unor asemenea onorabili gentlemani catolici ca Morgan, Paget, iezuitul Cre- echton şi vechea noastră cunoştinţă, episcopul de Ross, care locuia în acel timp la Paris. Parry i-a părut nunţiului foarte suspect, de aceea doctorul a aşteptat zadarnic un răspuns la scrisoarea sa. Dar acest lucru nu l-a tulburat pe versatul aventurier. Peste cîteva zile el a ticluit un mesaj către papa în persoană, comunicînd că intenţionează să întreprindă acţiuni care vor aduce un mare folos întregii creştinătăţi şi mai ales intereselor reginei scoţiene, şi-l ruga pe papa să-i acorde iertarea tuturor păcatelor.

In timp ce această scrisoare parcurgea drumul pînă la Roma, ambasadorul Angliei, sir Edward Stafford, a scris de două ori lui Walsingham şi chiar reginei despre meritele lui Parry. în aceste scrisori se arăta, printre altele, că doctorul intenţionează să se întoarcă în curînd în Anglia, unde îi va comunica maies- tăţii-sale informaţii deosebit de importante. Asigurîndu-şi asemenea recomandări serioase, Parry a pornit spre Londra.

în ianuarie 1584 Parry a fost primit de regină în palatul Whitehall. Abilul doctor a informat-o că fusese trimis din Franţa de către Thomas Morgan şi iezuiţi, cu aprobarea papei, pentru a o asasina. El, Parry, urma să primească în curînd de la Roma o scrisoare conţinînd aprobarea acestui plan. Se înţelege că dînsul — supus devotat al reginei — intrase în complot cu singurul scop de a-1 dezvălui Elisabetei. între timp, la Paris a sosit din Roma răspunsul la scrisoarea lui Parry. Cu toate că nunţiul informase Roma despre faima pe care o avea Parry, Como i-a trimis scrisorile papei şi a lui, care au fost retrimise aventurierului la Londra. în aceste scrisori, i se acorda, pe un ton foarte amabil, iertarea tuturor păcatelor ; ele conţi- neau promisiunea unei răsplăţi darnice în ceruri — cu atît mai mult cu cît Parry însuşi nu pretindea, din modestie, să

tragă ceva foloase lumeşti.

Scrisorile, ca şi întreaga corespondenţă a lui Parry cu Roma, erau scrise în termeni destul de prudenţi, lucru lesne de înţeles 63 dacă se ia în considerare foarte puţina încredere ce şi-o acordau

reciproc părţile şi, în general, teama de a aşterne pe hîrtie fapte compromiţătoare. Planul asasinării Elisabetei fusese discutat cu Parry doar verbal, şi chiar şi aşa doctorul nu putuse să obţină un răspuns direct, limpede. Cu greu s-ar putea însă pune la îndoială faptul că tocmai acest plan îl avuseseră în vedere cei de la Roma, atunci cînd papa şi cardinalul Como îi recomandau lui Parry în scrisoare : „înfăptuiţi-vă deci nobilele şi sfintele intenţii şi aveţi grijă de sănătatea dumneavoastră". De aceea, încercările făcute — mult mai tîrziu — de a-l absolvi pe papă de complicitatea la conjuraţia împotriva Elisabetei (încercări care nu au încetat nici pînă în zilele noastre) sînt în mod vădit zadarnice.

Parry i-a arătat imediat reginei scrisorile primite de la Roma. Elisabeta l-a onorat de cîteva ori cu audienţe personale pe agentul ce se evidenţiase şi, lucru mai important, i-a acordat o pensie serioasă. în noiembrie 1584 William Parry a fost ales, datorită influenţei curţii, membru al parlamentului din partea localităţii Queensborough din comitatul Kent.

Prosperitatea fu însă de scurtă durată. Nici măcar pensia regală nu l-a scăpat pe Parry de dificultăţile financiare care îl urmăreau permanent. De asemenea, el nu a primit o funcţie de stat avantajoasă, aşa cum sperase în mod evident. Onorabilul membru al parlamentului din partea localităţii Queensborough s-a pus din nou pe treabă...

Tocmai în acel timp s-a întors la Londra un oarecare Edward Neville, care, ca şi Parry, era un spion englez în Franţa, în oraşul Rouen. Ca şi Parry, Neville ducea mare lipsă de bani şi, în plus, avea pică pe lordul Burghley. El se considera moştenitor al lordului Latimer, fratele bunicului său. Dar întreaga avere a bătrînului lord i-a revenit fiicei sale Dorothy, căsătorită cu fiul lui Burghley. E uşor de înţeles că nu numai Neville era nemulţumit, dar că şi autorităţile îl considerau un personaj suspect. Şi iată că Parry i-a explicat acestui Neville, cu care se afla în relaţii de rudenie îndepărtată, că singurul mijloc de a întoarce soarta în favoarea lui este acela de a o asasina pe Elisabeta. Doctorul a revenit de mai multe ori la acest subiect, dar Neville a refuzat să discute propunerea şi mijloacele cam fantastice cu ajutorul cărora urma să fie înfăptuit planul de atentat al lui Parry.

în decembrie 1584 s-a petrecut un episod cam greu de

înţeles. Parry, membru al Camerei comunelor din partea localităţii Queensborough, a luat o poziţie netă împotriva noii legi

contra catolicilor. în condiţiile „libertăţii cuvîntului" existente atunci, chiar Camera a hotărît arestarea deputatului nesupus. Abia după intervenţia reginei şi după scuze repetate şi umile, Parry a fost iertat şi i s-a permis să-şi ocupe din nou locul în parlament. Rămîne neclar ce sens a avut această luare de poziţie a lui Parry. Poate că prin acest gest a căutat să-şi crească acţiunile în cercurile catolice. în orice caz, această acţiune este greu de explicat — fie că îl considerăm pe Parry, ca şi pînă acum, un agent al Elisabetei care-1 ducea de nas pe papă, fie, din contra, un agent al papei, care pregătea într-a- devăr uciderea reginei. La cîteva săptămîni după incidentul din Cameră, Parry i-a propus din nou lui Neville un plan în vederea asasinării Elisabetei. De data aceasta, Neville nu a mai răbdat şi... s-a grăbit s-o denunţe pe ruda sa lui Walsingham.

Primind denunţul lui Neville, atît Walsingham, cît şi Elisabeta au părut a fi cam încurcaţi, neştiind încă bine ce ho- tărîre să ia. Walsingham l-a chemat pe Parry pentru o discuţie prietenească şi l-a întrebat dacă a vorbit cu cineva despre organizarea unui atentat împotriva reginei, desigur cu scopul de a demasca astfel de planuri. La început Parry a negat complet că ar fi avut loc asemenea discuţii, dar apoi şi-a amintit brusc că, într-adevăr, vorbise despre aşa ceva cu ruda sa Neville. Chestiunea s-a pus, se înţelege, pe plan pur teoretic, fiind, chipurile, vorba despre aprecierea doctrinei expuse în noua carte a cardinalului Allen, care afirma că este permis să ucizi un monarh, dacă acest lucru corespunde intereselor consolidării credinţei catolice. Parry adăuga că nu purtase nici un fel de discuţii cu privire la un atentat împotriva reginei Elisabeta. La confruntarea cu Neville, Parry a declarat că împotriva sa există doar mărturia unei singure persoane (conform unei legi adoptate în 1552, în timpul domniei lui Eduard al Vl-lea, pentru ca cineva să fie acuzat de înaltă trădare era nevoie de depoziţiile a cel puţin doi martori, şi Parry, probabil, a contat pe acest lucru cîncl şi-a început jocul periculos cu Neville).

Arestat după discuţia cu Walsingham, Parry a redactat, peste cîteva zile, o „mărturisire" scrisă — ea conţinea multe afirmaţii false, inclusiv evidente autoacuzări exagerate. Nu se ştie cum a reuşit lordul Hudson, care acţiona din ordinul lui Walsingham, să smulgă fostului

spion acest document. Se pare că Parry nu a fost torturat, deşi s-au exercitat asupra lui presiuni cu ameninţarea că va fi supus torturilor.

65 A fost oare suficientă totuşi o asemenea ameninţare, pentru

a-1 obliga pe un om cu atîta experienţă, cum a fost acest dublu spion, să facă o mărturisire care-1 condamna la moarte ? în zadar Parry îi striga lordului Hudson : „Nu am avut niciodată intenţia s-o omor. Fie ca sîngele meu să cadă pe regina Elisabeta şi pe dumneavoastră, în faţa lui Dumnezeu şi a lumii întregi !“ în zadar argumenta că fusese forţat să scrie mărturisirea. Formal, Parry, oricum, intrase într-un complot trădător care urmărea asasinarea reginei ! Tribunalul s-a bazat pe faptul că a existat un complot catolic, că Parry îşi asumase, din însărcinarea papei, executarea planului de asasinare a Elisabetei. în acest scop, chipurile, s-a şi întors Parry la Londra, prefăcîndu-se că trădează reginei complotul papiştilor.

Dar, dacă ar fi să credem că Parry intenţionase într-adevăr să săvîrşească un atentat, atunci de ce nu s-a folosit de asemenea ocazii ca cele cîteva audienţe particulare pe care i le acordase Elisabeta ? Documentele privitoare la „complotul lui Parry® au fost, conform indicaţiilor lui Burghley, falsificate în mod intenţionat, pentru a dovedi o versiune convenabilă guvernului, şi publicate în felul acesta. Printre altele, a fost trecută sub tăcere o scrisoare — încăpută pe mîna guvernului — a lui Parry către Morgan, cel pe care-1 prostise, în care doctorul declara deschis că renunţă la planul de asasinat, fiindcă nu consideră că aceasta ar fi o treabă plăcută lui Dumnezeu.

La 2 martie 1585 Parry a fost executat în public ; s-a sărbătorit solemn eşecul a încă unui complot papist. în realitate, precum ne-am convins, adevărul era mult mai complicat. Acesta nu a fost nici pe departe unicul caz cînd serviciul secret al Elisabetei scăpa în felul acesta de cîte un agent al său propriu. Peste cîţiva ani a fost arestat agentul secret al lui Wal- singham pe lîngă don Mendoza, Lopez, amintit de noi mai înainte. Tînărul favorit al Elisabetei, Essex, primise unele informaţii despre activitatea de spionaj desfăşurată de Lopez în favoarea Spaniei, activitate ce-i servea pentru a-şi acoperi rolul de agent englez. Essex, care nu s-a descurcat în această complexă reţea a spionajului „dublu“, a aflat de pretinsa

intenţie a lui Lopez — pe atunci medic al reginei — de a o otrăvi pe Elisabeta. Prudentul Burghley a socotit că e preferabil să nu intervină în această afacere, şi Lopez, ca şi Parry, a fost supus execuţiei chinuitoare care se cuvenea trădătorilor patriei... Să ne întoarcem însă înapoi, la perioada care a urmat nemijlocit execuţiei lui Parry.

Comploturile lui Ridolfi şi Throckmorton au fost conspiraţii catolice împotriva Elisabetei. Complotul lui Parry a fost o simulare pusă la cale de un spion dublu, de care s-a folosit guvernul. Complotul lui Babington a fost o provocare a guvernului, căreia i s-au creat aparenţele unei conjuraţii catolice. Poate că şi această „evoluţie" oglindea consolidarea poziţiilor Angliei elisabetene în lupta împotriva Spaniei şi a aliaţilor acesteia.

Se poate naşte o întrebare legitimă — pentru ce a avut nevoie guvernul englez să mai fabrice şi comploturi închipuite, cînd şi aşa nu se ducea lipsă de comploturi reale ? Doar nu există nici o îndoială că în Europa a fost creată, cu centrul la Madrid, o întreagă organizaţie, care, chiar dacă nu era, ca şi alte iniţiative ale lui Filip aî II-lea, bine pusă la punct şi nu funcţiona suficient de sistematic, relua totuşi mereu încercările de a scăpa de Elisabeta printr-un asasinat, o lovitură de palat sau o nouă răscoală catolică.

Oare nu erau suficiente comploturile, chiar şi pentru Burghley şi Walsingham, cărora le convenea ca poporul să considere că asupra Elisabetei planează un pericol de moarte din partea regelui Spaniei şi a aliaţilor săi şi să accepte din această cauză, de dragul asigurării securităţii ţării, fără să crîcnească povara impozitelor ? Burghley şi Walsingham aveau mereu nevoie s-o sperie pe Elisabeta cu comploturi, acesta fiind singurul mijloc de a o determina pe zgîrcita regină, care nu o dacă a redus fondurile destinate serviciului secret, să deschidă punga, în plus, conjuraţiile adevărate nu se desfăşurau după scenarii întocmite conform dorinţei regizorilor de la Whitehall. La acestea puteau să nu participe în mod nemijlocit tocmai persoanele de care guvernul englez căuta să se debaraseze cu orice preţ sub pretextul că au sprijinit intrigile spaniolilor. Parti- cipanţii la comploturile adevărate nu cădeau nici pe departe întotdeauna în plasa lui Walsingham. Iar cei care cădeau erau, de regulă, persoane de mică importanţă. Executarea lor exemplară cu greu putea să impresioneze poporul, obişnuit cu spectacolele sîngeroase permanente din pieţele Londrei şi cu expunerea pe zidurile turnului a capetelor, urechilor şi limbilor tăiate pe eşafoade. în această privinţă, un complot „propriu", conceput şi

înscenat în conformitate cu planul întocmit la **67** Whitehall, prezenta avantaje serioase faţă de conjuraţiile reale.

Burghley şi Walsingham considerau absolut necesar să termine, în sfîrşit, cu „vipera" de Maria Stuart. Căci dacă s-ar fi întîmplat ceva cu Elisabeta, regina scoţiană ar fi ocupat tronul Angliei (nu întîmplător, mulţi curteni perspicace, inclusiv favoriţii Elisabetei, contele Leicester şi Hatton, căutau să menţină în taină şi unele legături cu periculoasa deţinută). Moartea Măriei Stuart ar fi făcut să dispară izvorul permanentelor intrigi catolice. Dar să faci să cadă sub securea călăului capul unei prizoniere care, oricum, formal mai era regină a Scoţiei şi-şi încredinţase de bunăvoie soarta rudei sale, Elisabeta, nu se putea altfel decît obţinînd dovezi temeinice, de netăgăduit asupra participării sale la un complot. Şi neapărat la un complot urmărind asasinarea Elisabetei, care-i acordase azil Măriei Stuart. Cum să obţii însă astfel de dovezi, dacă laşi complotul să se desfăşoare la voia întîmplării ? A o atrage pe Maria Stuart într-un complot pus la cale chiar de ei — hotărîră Burghley şi Walsingham — e mult mai sigur şi mai de nădejde. Rămînea partea tehnică ; de aceasta s-a apucat, ca un bun cunoscător ce era, Walsingham. Desigur, numai concepţia trebuia să aparţină şefului serviciului secret englez ; executori nu puteau fi decît oamenii de încredere ai Măriei Stuart. Mulţi dintre ei nu puteau fi corupţi. Cu atît mai bine ! Neştiind ce fac, vor juca cu atît mai firesc rolurile ce li se vor încredinţa şi nu vor putea apoi să facă mărturisiri jenante la proces.

Complotul a fost iniţiat de iscoadele omniprezente ale lui Walsingham. Dintre ei, să-1 reţinem pe un anume Robert Pooly. îl vom mai întîlni într-unul din capitolele următoare ale relatării noastre, cînd ne vom ocupa de cu totul alte enigme ale războiului secret. Tocmai aceste iscoade au sugerat cîtorva nobili catolici — mărginitului Anthony Babington şi prietenilor acestuia — să purceadă la alcătuirea unui plan în vederea eliberării din captivitate a Măriei Stuart. Babington îl numea pe Pooly „scumpul său Robin". Pentru agenţii versaţi ai lui Walsingham nu a fost apoi prea greu să le sugereze entuziaştilor conjuraţi, care la început se gîndeau numai la eliberarea reginei scoţiene, ideea asasinării Elisabetei. Printre participanţii la complot erau fanatici înverşunaţi de felul preotului Ballard sau al lui John Savage, sosit de curînd de peste hotare, care jurase s-o ucidă pe Elisabeta. Savage,

desigur, nici nu bănuia că onorabilul gentleman catolic Gilbert Gifford, care la Reims îl îndemnase stăruitor la o aşa faptă lăudabilă, avea în acest sens instrucţiuni precise de la sir Francis Walsingham şi îi prezenta acestuia cu regularitate notele de plată pentru serviciile aduse. Acelaşi Gilbert Gifford l-a convins pe Thomas

Morgan, agentul principal al Măriei Stuart la Paris, să-i comunice în secret reginei scoţiene că trebuie să aibă încredere în Anthony Babington. După aceasta Maria Stuart, care fusese pînă atunci ţinută sub pază severă, a fost mutată la un castel din apropierea moşiei lui Babington, iar supravegherea ei a devenit, în aparenţă, mult slăbită.

Laţul a fost deci întins. E drept, cîteodată conspiratorii sînt cuprinşi parcă de vaga presimţire a unei nenorociri, de simţă- mîntul tulbure că o mînă nevăzută încîlceşte tot mai mult plasa invizibilă care urmează să-i ducă la pieire. Babington însuşi intenţionează să lase totul baltă şi să plece în străinătate : el îl informează chiar de acest lucru pe prietenul său intim Ro- bert Pooly ! La Paris, Gifford îi arată lui Morgan necesitatea de a o determina pe Maria Stuart să stabilească o corespondenţă directă cu Babington pentru a-1 încuraja pe credinciosul ei partizan. Pe Morgan îl cuprind îndoielile — el înţelege prea bine ce rezultat îngrozitor pot avea asemenea scrisori dacă ajung în mîinile lui Walsingham. Dar ispita e prea mare. Şi Morgan se hotărăşte să facă un compromis — el însuşi redactează, alegînd expresiile cele mai prudente, textul scrisorii pe care Maria Stuart trebuie s-o trimită lui Babington. Pentru început e bine şi asta, gîndesc, probabil, cei de la Londra.

Oamenii lui Walsingham au avut grijă să pună la punct şi un sistem de legătură permanentă între regina Scoţiei şi conjuraţi. Fidelul majordom al Măriei Stuart scotea dintre butoaiele cu bere ce se aduceau pentru slugile ei un bidonaş astupat conţi- nînd mesajele preţioase. Legătura funcţiona ireproşabil în ambele direcţii. Nu întîmplător ea fusese concepută de un om cu atîta experienţă ca Gifford, care a ţinut cont, se-nţelege, şi de interesele şefilor săi : orice bileţel destinat Măriei Stuart sau expediat de dînsa este acum descifrat în linişte şi copiat de Thomas Felippez, secretarul lui Walsingham. în plus, Gifford în persoană, în calitate de om de încredere al lui Morgan, se grăbeşte să vină la faţa locului. El îl convinge pe Babington că este de datoria sa să o iniţieze pe Maria Stuart în planurile conspiratorilor, să o informeze despre faptul că va scăpa în curînd şi de captivitate şi de eretica aceasta care a

ocupat în mod ilegal tronul Angliei. Babington scrie scrisoarea fatală şi — după cîteva zile de şovăială chinuitoare — Maria Stuart răspunde. Ea aprobă planurile complotiştilor.

La Londra nerăbdarea este atît de mare, încît Thomas Felippez este trimis să descifreze scrisoarea la faţa locului şi să 69 comunice totul cît mai repede la Londra. Succesul este deplin.

Pentru a-1 spori, Felippez adaugă un post-scriptum la scrisoarea Măriei Stuart, conţinînd rugămintea de a i se comunica numele celor 6 gentlemani care juraseră să o ucidă pe regină.

Este greu de ştiut dacă e adevărat că Walsingham, după cum susţine legenda, i-a arătat Elisabetei un tablou în care erau zugrăviţi aceşti şase complotişti. Dar în rest nu mai sînt nici un fel de îndoieli. Agenţii lui Walsingham îi urmăresc de aproape şi îi arestează pe rînd pe toţi participanţii la complot. Urmează obişnuitele torturi, procesul şi execuţia barbară. Iar după ce au fost judecaţi complotiştii, a avut loc procesul complicei şi inspiratoarei lor — Maria Stuart. Probele împotriva ei sînt copleşitoare, sentinţa hotărîtă dinainte. La 8 februarie 1587 viaţa ei se stinge sub lovitura de secure a călăului. A fost făcut încă un pas important spre victoria Angliei protestante asupra contrareformei catolice. Dar încleştarea hotărîtoare abia urmează să aibă loc.

„Jumătate de regat pentru un cal“, sau un papă cu simţul umorului

Executarea Măriei Stuart a stîrnit indignare în multe capitale europene. Dar în majoritatea cazurilor totul s-a redus la proteste pe hîrtie. Regele Franţei, Henric al III-lea, care avea destule griji cu supuşii săi turbulenţi, a dispus să se oficieze o liturghie solemnă la catedrala Notre-Dame din Paris şi cu aceasta a socotit că şi-a făcut întru totul datoria. Fiul Măriei Stuart, regele Scoţiei Iacob, deşi — pentru a salva aparenţele — îşi exprima cu glas tare mînia şi chiar ameninţa cu războiul, în secret trimitea la Elisabeta oameni de încredere, asi- gurînd-o de deplina sa loialitate, în schimbul promisiunii de a-1 proclama moştenitor al tronului Angliei. Totuşi, pentru orice eventualitate, spionii lui Walsingham îi raportau acestuia fiecare pas al regelui Scoţiei. Cei mai de încredere servitori ai lui Iacob erau agenţi englezi. Meticulosul ministru al Elisabetei îi instruia cum să se comporte şi ce trebuie să afle în amănunţime de la suveranul lor. Curiozitatea lui Walsingham se extindea

literalmente asupra tuturor aspectelor vieţii monar- 70

hului vecin — de la dragostea lui pentru cîini pînă la sentimentele, vădit mai puţin călduroase, pe care le nutrea pentru regina Elisabeta, fără să mai vorbim de cele mai mici amănunte ale corespondenţei dintre Iacob şi curţile străine. Din această direcţie nu existau motive de nelinişte.

Doar Filip al II-lea a adoptat o altă atitudine. El primea, se-nţelege, informaţii amănunţite despre complotul lui Babing- ton şi a fost, ca şi înşişi conjuraţii, înşelat în ce priveşte adevărata identitate a iniţiatorilor întregii afaceri. Regele Spaniei a aprobat chiar un memoriu special ce-i fusese înaintat, în care erau menţionaţi sfetnicii Elisabetei ce urmau să fie capturaţi şi executaţi după reuşita complotului. Desigur, pe această listă figurau, alături de alţii, numele lui Burghley şi Walsingham. Şi iată un lucru uimitor : fanaticul şi ursuzul rege din palatul Escurial, căruia îi era străin orice sentiment de milă, a făcut doar o singură excepţie — pentru William Cecil lord Burghley. „Nu trebuie să avem prea multe griji în privinţa lui Cecil — a dispus Filip. — Deşi este un mare eretic, e foarte bătrîn şi tocmai el a recomandat să se ajungă la o înţelegere cu ducele de Parma (guvernatorul spaniol şi comandantul suprem al trupelor din Ţările de Jos. — *E.C.).* în plus, el nu dăunează cu nimic". Aşadar, bătrînul vulpoi Burghley, careşi lua tot timpul înfăţişarea omului „moderat", ostil extremismului unor fanatici protestanţi ca Walsingham, reuşise să-şi ia măsurile necesare pentru orice eventualitate. Ar fi interesant doar de ştiut dacă creatura lui Cecil — Francis Walsingham — ştia prin ce mijloace reuşise lordul Burghley să cîştige o atitudine atît de condescendentă, sau mai bine zis binevoitoare din partea celui mai aprig duşman al Elisabetei. Dar aici — mai e oare nevoie s-o spunem ? — faimoasa reţea de spionaj a lui Walsingham, care ştia totul despre orice străin ce sosea în Anglia şi despre oricare englez ce pleca în străinătate, a rămas complet surdă şi oarbă.

Filip al II-lea a fost prostit, ca şi ceilalţi participanţi la complotul lui Babington. Dar nu şi-a pierdut speranţa de a se răzbuna. Şeful contrareformei catolice continua, în felul lui domol şi posac, să pregătească o flotă de proporţii nemaivăzute — „Invincibila Armada". Aceasta urma să debarce armata spaniolă în Anglia şi să stingă periculosul focar al ereziei, care stătea în calea planurilor de făurire a unei monarhii „universale", mondiale, cu centrul la Madrid. Pentru realizarea planurilor sale, Filip al II-lea conta, ca şi mai înainte, pe sprijinul multilateral al

papei şi al ordinului iezuiţilor, care considera atotputernicia regelui Spaniei drept chezăşie a consolidării şi răspîndirii ca- **71**
tolicismului.

Noul papă, Sixtus al V-lea, politician energic şi necruţător, susţinea în aparenţă în mod activ planurile curţii de la Madrid şi promisese chiar o subvenţie de un milion de ducaţi de aur, făcînd, ce e drept, prudenta rezervă că va fi acordată în rate şi mai ales *după* debarcarea armatei spaniole.

Un istoric italian (G. Leti), care a trăit în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, prin urmare la aproximativ 100 de ani după evenimentele la care ne referim, şi a avut posibilitatea să cerceteze în Anglia arhive particulare care ulterior s-au pierdut, face o relatare interesantă. După toate probabilităţile, i se poate da crezare, deoarece alte relatări analoge ale lui Leti îşi găsesc, de obicei, confirmarea în documente care s-au păstrat. Guvernul englez a trimis la Sixtus al V-lea un agent secret, un nobil cu numele de Carr (evident un pseudonim), catolic, ale cărui rude erau în majoritatea lor protestanţi. Carr mai fusese la Roma şi-1 cunoscuse pe Sixtus al V-lea încă pe cînd acesta era cardinal, precum şi pe nepotul favorit al acestuia, Alessandro Peretti. Carr ştia că relaţiile dintre capul bisericii catolice şi regele Spaniei erau departe de a fi atît de prieteneşti cum păreau la prima privire. Papa dorea să anexeze la posesiunile sale regatul Neapolelui, în care erau stăpîni spaniolii. Cînd ambasadorul spaniol i-a dăruit noului papă din partea suveranului său un cal de rasă, Sixtus a făcut, iritat, observaţia că nu este atît de prost încît să schimbe un regat pe un cal. Spaniolii să ia trăpaşul şi să-i dea Neapole.

Sosind la Roma, agentul englez fu întîmpinat cu atenţiile care se acordă solului unei puteri prietene. Cu ajutorul lui Peretti, el obţinu o audienţă la Sixtus. Papa fu darnic în complimente la adresa reginei şi făcu chiar şi o glumă grosolană — el, Sixtus, şi Elisabeta ar fi trebuit să se căsătorească, pentru a dărui lumii un nou mare monarh care să-1 egaleze pe Alexandru Macedon. Preasfîntului părinte îi plăcea în general să se exprime în felul acesta. Altă dată el a făcut observaţia că protestantul Henric de Navarra petrece mai puţin timp în pat, decît capul Ligii catolice franceze, ducele de Mayenne la masă, prezicînd, în mod evident, victoria desfrînatului asupra mîn- căului. Sixtus a apelat, prin intermediul lui Carr, la Elisabeta, ca aceasta să acorde un sprijin mai mare ereticilor din Ţările de Jos, pentru a-1 lega de mîini pe regele Spaniei.

Carr, care era concomitent spion şi sol secret, oficial se

dădea drept emigrant. Guvernul englez i-a confiscat chiar, de formă, moşiile. Se înţelege că ambasadorului spaniol nu-i puteau fi pe plac desele vizite ale englezului la papă, dar acesta i-a explicat reprezentantului lui Filip al II-lea, care se alar-

mase, că dînsul, locţiitorul Sfîntului Petru, îl primeşte pe Carr doar din caritate, ca pe unul ce a avut de suferit pentru fidelitatea faţă de credinţa catolică.

Stabilind legături cu vîrfurile clerului roman, Carr a făcut cunoştinţă şi cu cardinalul Allen, storcind de la acesta informaţii cu privire la emigranţii englezi. Dar asta nu era totul. Filip al II-lea îl informa pe Sixtus de planurile sale, cerîndu-i binecuvîntarea, iar papa transmitea informaţiile primite la Londra. Se pare că pe această cale a primit guvernul englez informaţii suplimentare şi asupra complotului lui Babington, deşi este greu de presupus să fi avut mare nevoie de ele.

Aflînd de executarea Măriei Stuart, acest papă înzestrat cu simţul umorului a exclamat: „O, fericită regină, care a fost socotită demnă să vadă un cap încoronat căzînd la picioarele ei !“ După ce şi-a exprimat în acest mod original convingerea că harul Domnului pogorîse asupra ereticei engleze pentru că **o** executase pe regina catolică, Sixtus, sub presiunea regelui Spaniei, a excomunicat-o peste puţin timp încă o dată pe Elisabeta...

Prin Roma circulau pe timpul acela zvonuri cum că papa are o amantă aflată în serviciul lui Walsingham. Sfîntul pontif nu-şi făcea iluzii în această privinţă, dar privea faptul cu indulgenţă, preferind, se pare, să-şi împartă cheltuielile cu serviciul secret englez. Izvorul nostru — Letti — respinge însă cu indignare aceste zvonuri, referindu-se la virtuţile lui Sixtus al V-lea şi la faptul că acesta interzisese la Roma casele de toleranţă. După părerea sa, gura necruţătoare a lumii îl confundase pe marele pontif cu nepotul său Peretti, care întreţinea într-adevăr legături amoroase cu englezoaica Anne Aston, aflată în serviciul lui Carr.

Papa nu păcătuia printr-o prea mare dărnicie. Cît a căutat el să-i stîrpească pe tîlharii din Roma, care nu prea ţineau cont de organele puterii papale. „Fie ca închisorile să rămînă pustii, iar spînzurătorile să se îndoaie sub greutatea trupurilor !“ — proclama răspicat reprezentantul Sfîntului Petru. Dar bani nu dădea — poate doar pentru procurarea unor funii groase. Chiar şi recompensa promisă pentru prinderea bandiţilor, şiretul Sixtus a pus să fie plătită de rudele acestora şi de populaţia locului de baştină al infractorilor.

Sub presiunea spaniolilor, capul bisericii romane a fost nevoit să dea totuşi, cu inima strînsă, lui Filip al II-lea un avans de o jumătate de milion de ducaţi din milionul promis ca subvenţie pentru realizarea unei asemenea fapte

cucernice cum era cucerirea Angliei eretice. Dar numai gîndul la această

cheltuire forţată a bunilor bani ai bisericii, pentru ca regele Spaniei să mai capete o posesiune, îl făcea pe Sixtus aproape să turbeze. Ambasadorul spaniol îi raporta lui Filip al II-lea că preasfinţia-sa se află în permanenţă într-o stare de jjuzernică mînie, îşi tratează slugile cu cuvinte necuviincioase cînd stă la masă şi sparge înfuriat vasele. „El nu doarme noaptea — adăuga ambasadorul — şi în general se poartă în modul cel mai indecent". Iar un diplomat veneţian raporta că papa şi mulţi cardinali vorbeau cu speranţă despre un eventual succes al englezilor.

Sixtus al V-lea avea motive temeinice să nu întrerupă tratativele secrete cu Londra — ulterior el a adus chiar vorba despre trimiterea trupelor engleze în Italia pentru a-i izgoni pe spanioli din Neapole. Nu întîmplător Sixtus al V-lea se duşmănea cu iezuiţii şi se prea poate să fi fost chiar otrăvit de aceştia.

„Misterele curţii din Madrid"

Momentul încleştării hotărîtoare se apropia rapid. Spania tot mai dispunea de cea mai puternică flotă militară şi de cea mai puternică armată, şi Filip al II-lea se hotărî, în sfîrşit, să le rişte pe amîndouă. Căci acum, în cazul răsturnării Elisabetei, tronul Angliei urma să-i revină nu Măriei Stuart, care avusese strînse legături cu Franţa, ci lui Filip al II-lea în persoană, proclamat de regina Scoţiei drept moştenitor al ei!

Sarcina asigurării pe linie de spionaj a debarcării plănuite a fost încredinţată de către Filip al II-lea lui don Bernardino de Mendoza, pe care-1 cunoaştem deja. Fiind amestecat în complotul lui Throckmorton şi nevoit să părăsească Anglia, arogantul spaniol îi declarase Elisabetei înainte de a pleca : „Menirea lui Bernardino de Mendoza nu este să provoace tulburări în alte ţări, ci să le cucerească". Mutîndu-se în 1584 la Paris, Mendoza s-a cufundat la început cu totul în

lupta dintre catolicii şi hughenoţii francezi. Războaiele religioase erau încă în plină desfăşurare şi fiecare partidă — Liga catolică, iezuiţii, regele, hughenoţii şi, desigur, spaniolii — îşi crease serviciul

său de informaţii. (în 1587 parlamentul parizian şi-a creat chiar un serviciu propriu de contraspionaj cu scopul de a-i ţine sub observaţie pe agenţii tuturor celorlalte partide.) Dar, con- solidînd serviciul secret spaniol din Franţa, Mendoza nu pierdea din vedere Anglia.

A hotărît să acţioneze, în primul rînd, cu ajutorul încercatei metode a coruperii. Trebuie să remarcăm că deosebirea dintre mită şi primirea „legală" a unei pensii din partea unui stat străin era pe timpul acela atît de aproximativă şi nesigură, încît părţile interesate puteau — cu deplin temei — să nu acorde prea multă atenţie acestei deosebiri. într-un cuvînt, oamenii trebuincioşi din Anglia au început să primească bani spanioli. Mendoza culegea stăruitor informaţii şi cu ajutorul emigranţilor catolici englezi. în anii 1586, 1587 şi 1588, Filip al II-lea a primit din partea lui Mendoza informaţii de importanţă extremă cu privire la forţele flotei engleze şi la mişcările navelor, la construcţia de noi corăbii şi altele. E drept, **informaţiile nu** erau totdeauna exacte, iar uneori apucau să se **învechească** pînă ajungeau la Madrid. Mendoza a organizat şi trimiterea unor agenţi proprii la Londra, unde aceştia găseau întotdeauna prieteni care să le înlesnească obţinerea informaţiilor. Datele dobîndite erau deseori transmise prin ambasadorul Franţei la Londra, precum şi pe alte căi. Mendoza şi-a recrutat agenţi permanenţi şi în multe oraşe portuare.

în această perioadă s-a produs şi „trădarea" ambasadorului englez la Paris, sir Edward Stafford, despre a cărei semnificaţie istoricii nu reuşesc, de mai bine de o jumătate de secol, să ajungă la un punct de vedere comun. Nu există dubii asupra faptului că Stafford, care înainte îl ura pe Mendoza, a început aproximativ din anul 1587 să vîndă Madridului, prin ambasadorul Spaniei şi aristocratul catolic emigrant Charles Aroundel, informaţii importante. S-au păstrat scrisori în care sir Stafford se plînge că nu primeşte la timp sumele care i se cuvin pentru aceasta. întrucît Stafford, aşa cum ştim deja, devenise încă de mai înainte colaborator al lui Walsingham, se naşte întrebarea dacă el a devenit agent dublu sau îi prostea pur şi simplu pe spanioli, trimiţîndu-le informaţii false. Ambasadorul englez era un pasionat jucător de cărţi şi apucase să facă multe datorii, aşa că nişte sume mari de bani din Madrid îi veneau cum

nu se poate mai bine. Se ştie, de asemenea, că Walsingham i-a adus de mai multe ori diferite acuzaţii, dar Stafford şi-a menţinut cu toate acestea postul. E clar, de asemenea, 73 că nu s-a putut păstra un secret absolut asupra legăturilor spa-

molilor cu Stafford. Unele lucruri au început să transpire. în 1587 Filip al II-lea a aflat că Longle — ambasadorul Franţei la Madrid — ştia de întîlnirile secrete dintre Stafford şi Mendoza. De la Madrid a urmat un ordin către Mendoza să păstreze mai strict sec'ctul.

Paralel cu Menuoza încerca să-şi creeze o agentură în Anglia şi guvernatorul spaniol din Ţările de Jos, Alexandru de Parma. El era împotriva debarcării armatei spaniole în Anglia pînă nu vor fi cucerite complet Ţările de Jos şi de aceea căuta să constituie, cu ajutorul coruperii membrilor Consiliului privat englez, un partid al adepţilor păcii cu Spania. Lorzii englezi primeau cu plăcere toate şperţurile pe care li le dădea guvernatorul spaniol, dar corespondenţa lor cu acesta se purta sub controlul strict al lui Burghley şi Walsingham...

Fireşte, eforturile serviciului secret englez se concentrau tot mai mult asupra culegerii datelor privitoare la pregătirea enormei şi greu manevrabilei Armade (circa 8 000 de corăbii, 30 000 de marinari, 60 000 de soldaţi), care trebuia să pornească din porturile spaniole pentru a cuceri insulele britanice. în orice loc din Europa s-ar fi aflat, agenţii lui Walsingham urmăreau cu aviditate ştirile ce veneau de la Madrid. Şi informaţiile care parveneau prin toate canalele dădeau, în ansamblu, o imagine suficient de completă şi precisă despre ceea ce se petrecea. Folosind legăturile dintre negustorii englezi, bijutierii de pe Lombard-Street şi bancherii din nordul Italiei, Walsingham a reuşit să obţină chiar ca aceştia să refuze a-i acorda credite lui Filip al II-lea, ceea ce a încetinit în mod serios pregătirile de război ale acestuia.

Un izvor important de informaţii îl constituiau portughezii, pe mulţi dintre ei nemulţumindu-i cotropirea ţării lor de către armata lui Filip al II-lea. G. Pardo şi B. Luiz, rudele doctorului Elector Nunez, care se stabilise la Londra, cumulînd spionajul cu comerţul de contrabandă, aduceau din Spania, în afară de mărfuri coloniale, date despre pregătirea Armadei. Regele Spaniei a dispus, în cele din urmă, arestarea eelor doi spioni-contrabandişti, dar Pardo reuşea, chiar şi din închisoare, să expedieze la Londra scrisori, pe care le ducea căpitanul unei corăbii germane.

Un agent al Jui Walsingham în Italia, Anthony Stunden — care purta în Italia numele de Pompeo Pellegrini —, a trimis la Madrid un flamand al cărui frate servea în suita marchizu-

lui de Santa Cruz (comandantul suprem al Invincibilei Armade).

Flamandul îşi trimitea rapoartele prin ambasadorul Toscanei la Madrid, Giuseppe (sau Giovanni) Filliazzi. Este interesant faptul că încercatul navigator marchizul de Santa Cruz a murit subit tocmai înainte de plecarea flotei şi a fost înlocuit cu ducele de Medina-Sidonia, incapabil şi cu totul lipsit de experienţă în problemele conducerii marinei. Această înlocuire a contribuit în mare măsură la succesele navelor engleze în lupta împotriva flotei spaniole. Walsingham a primit o copie după darea de seamă asupra stării Armadei înainte de ieşirea acesteia în larg alcătuită pentru Filip al II-lea. Nu întîmplător, după întoarcerea lui Filliazzi de la Madrid în patrie Stunden a promis să-i obţină o scrisoare specială de mulţumire din partea reginei. (Folosirea ambasadorilor unor puteri prietene acreditaţi pe lîngă guvernele statelor inamice, precum şi în general a diplomaţilor care puteau fi determinaţi să aducă servicii Angliei devenea din ce în ce mai mult o practică obişnuită a serviciului secret al Iul Walsingham.) Pe lîngă flamand, Stunden avea în Spania şi alţi agenţi şi a putut să comunice precis că Armada nu va porni în 1587.

Ştirile curgeau spre Londra neîncetat tot timpul cît a durat pregătirea armadei. Walsingham a crezut la un moment dat că a pierdut firul lor, dar în realitate nu existau ştiri noi, corăbiile nu părăsiseră încă porturile spaniole. în curînd însă informaţiile au început din nou să parvină -în mod regulat. Stunden a organizat o reţea de spioni pe toată întinderea litoralului atlantic al Franţei, de-a lungul căruia se deplasa Armada. îndată ce un agent al lui Stunden observa la orizont corăbiile spaniole, încăleca şi gonea spre unul din porturile franceze din Canalul Mînecii, traversa canalul şi se prezenta ca să-i raporteze lui Walsingham. Galioanele spaniole înaintau încet, agenţii lui Stunden cu mult mai repede, şi Walsingham ştia precis în orice moment locul unde se afla inamicul. Căpitanii englezi ştiau dinainte cînd va apărea inamicul, cum să se apropie mai bine de galioane pentru a fi în afara bătăii tunurilor spaniole.

Informaţiile au continuat să parvină pînă în ziua cînd navele engleze, dispunînd de datele preţioase ale -spionajului, au început să întreprindă atac după atac împotriva masei greoaie a corăbiilor inamice. Restul l-au făcut vînturile adverse şi co-

mandamentul nepriceput. Invincibila Armadă a lui Filip al II-lea a suferit o înfrîngere totală, iar o dată cu aceasta s-au 77 prăbuşit şi toate speranţele lui într-o victorie. Dar contrare-

forma catolică a mai persistat mult timp în refuzul de a recunoaşte eşecul său.

Walsingham a murit la scurt timp după zdrobirea Invincibilei Armade, iar peste cîţiva ani s-a stins şi lordul Burghley, care ţinuse timp de 40 de ani cîrmele guvernării. Lui Walsingham i-a succedat, în 1596, fiul mai mic al lordului Burghley, Robert Cecil, un cocoşat care moştenise de la tatăl său o minte ageră şi priceperea de a urmări ferm scopul propus. Urmînd exemplul lui Walsingham, Robert Cecil a fabricat chiar cîteva comploturi, nu prea mari de altfel. Noul ministru a dus o luptă perseverentă împotriva iezuiţilor, care-şi înteţiseră activitatea în Anglia. Vechiul agent al lui Walsingham Robert Pooly s-a întors — în schimbul promisiunii de a i se acorda o pensie — în serviciu şi a reuşit să afle multe căi tainice prin care pătrundeau iezuiţii în Anglia. Cecil a menţinut reţeaua de spionaj a lui Walsingham atît în interiorul ţării, cît şi peste hotare, în- noind-o, ce e drept, cu oamenii săi.

Lupta a continuat. învăţînd din experienţa amară, spaniolii au căutat să pună la punct activitatea serviciului lor de spionaj şi contraspionaj. în fruntea acestuia a fost numit în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea Andre Velăsquez de Velasco, căruia i-au fost subordonate toate instituţiile şi persoanele care se ocupau de spionaj şi contraspionaj. (Mai tîrziu, în 1613, a fost creată oficial funcţia de „spion principal" — Espia Mayor —, ocupată de Velasco.)

în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea, spaniolii au reuşit să-şi asigure accesul la secretele Consiliului privat englez ; rapoartele despre activitatea acestuia parveneau cu regularitate la Madrid.

în 1597 un oarecare „escroc inveterat, pe nume Montpalmer“, cum era caracterizat în documentele oficiale, a propus autorităţilor spaniole să le dezvăluie „toate secretele Angliei, de asemenea pe mulţi spioni care se aflau în Spania, precum şi planurile lor". Edmond Palmer (acesta era adevăratul nume al „escrocului inveterat") propunea amabil să procure toate aceste informaţii în schimbul unei sume de 500 de escudos. Să te scumpeşti la aşa ceva nu face, şi autorităţile spaniole acceptară, nu fără un oftat, oferta. Palmer a reuşit chiar să pună condiţia ca o parte din veniturile provenite din confiscarea avutului ne- gustorilor-spioni englezi pe care îi

dădea pe mîna spaniolilor să-i revină lui. în plus, Palmer, om trecut prin şcoala lui W’al- singham, a considerat că ar fi o prostie să neglijeze veniturile Pe care i le-ar aduce serviciul în folosul englezilor. Timp de

7 ani (pînă în 1604), el a trimis rapoarte şi la Londra, încasînd retribuţia cuvenită.

Un astfel de joc nu era însă întotdeauna lipsit de pericol, după cum o dovedeşte exemplul negustorului Richard Barly, care a locuit din 1580 la San-Sebastian. El a denunţat autorităţilor spaniole pe un alt negustor, John Donne, ca fiind spion englez. Cînd a început războiul dintre Spania şi Anglia, Barly a intrat în serviciul spaniolilor. Noul funcţionar spaniol propunea stăruitor să se recruteze în flota regelui Filip al II-lea un număr mare de englezi catolici. Dar cei de la Madrid s-au temut să nu facă în felul acesta jocul agenţilor englezi care se camuflau în emigranţi catolici şi au respins această propunere a lui Barly, la fel ca şi un număr de alte proiecte ale acestuia. Temerile s-au intensificat atunci cînd, peste un anumit timp, au început să circule zvonuri că Barly este o iscoadă a englezilor. în 1593 zvonurile păreau să se confirme, dar guvernul spaniol a continuat să-1 menţină în serviciu încă doi ani. în 1595 Barly a fost arestat şi a stat în închisoare tot timpul războiului. Abia în 1603 a fost pus în libertate, explicîndu-i-se că arestarea sa fusese o eroare ; i s-a plătit salariul pe toţi anii petrecuţi în detenţiune şi i s-a acordat dreptul de a servi în flotă. Explicaţia acestui straniu caz poate fi găsită în memoriile amiralului englez William Monson. Robert Cecil îi trimisese lui Barly o scrisoare în care îi mulţumea pentru meritele (născocite de serviciul secret englez) pe care le-a cîştigat în slujba reginei. Spaniolii au dat crezare conţinutului scrisorii şi au băgat în puşcărie pe unul dintre partizanii lor cei mai activi din rîndurile emigranţilor englezi.

În pofida unui număr de căderi, reţeaua de spionaj din Spania a lui Cecil a funcţionat pînă la sfîrşitul războiului. Printre altele, Cecil a avut opt rezidenţi în principalele oraşe şi porturi spaniole.

încă înainte de moartea Elisabetei, el a început în secret o corespondenţă cu Iacob, regele Scoţiei, promiţînd întregul său sprijin pretenţiilor acestuia în ceea ce priveşte succesiunea la tronul Angliei. Cînd în 1601 trimişii lui Iacob, care nu era de loc sigur de şansele sale, au apărut la Londra, o ştire îmbucurătoare i-a uluit. Atotputernicul Robert Cecil, fiul lordului Burghley, mîna dreaptă a Elisabetei, trecuse de partea regelui Scoţiei. La întrunirea secretă din casa lui Cecil de pe Ştrand, în chiar centrul Londrei, a fost stabilit un cod pentru corespondenţă.

Iacob era reprezentat prin numărul 30, Elisabeta prin 79 24, Cecil prin 10 ; celelalte personalităţi de vază au primit,

de asemenea, cîte un număr. Vicleanul „10“ a reuşit repede să-şi asigure influenţa asupra lui Iacob, sugerîndu~i, de fapt, programul de acţiune. Faptul că Cecil se străduia pentru candidatul sau nu era întîmplător — el urmărea pe această cale să-şi asigure bunăvoinţa viitorului rege al Angliei şi să înlăture alţi pretendenţi posibili (mai ales pe principesa spaniolă lsa- bela, căreia Filip al II-lea îi transmisese „drepturile" sale la tronul Angliei).

Dar în ocbii bătrînei Elisabeta, care se agăţa de viaţă, tratativele secrete purtate în spatele ei cu Iacob nu se deosebeau cu nimic de o înaltă trădare. Destui oameni au urcat scările eşafodului pentru crime cu mult mai mici. Robert Cecil îşi însuşise foarte bine adevărul pe care poetul englez J. Harrington l-a exprimat în următorul distih spiritual :

„Trădării nu-i e dat succesul să-1 cunoască
Sau nimeni nu va îndrăzni trădare s-o numească".

Şi pentru ca nimeni să nu îndrăznească a o numi astfel, Cecil învăluia schimbul de scrisori cu Iacob într-o adîncă taină. Serviciul secret al Elisabetei acţiona de data aceasta împotriva reginei însăşi.

Odată, cînd secretarul de stat Robert Cecil o însoţea pe regină într-o călătorie, atenţia Elisabetei fu atrasă de sunetul de corn al unui poştalion. Ea dădu ordin să fie oprit poştalionul. în poştalion călătorea un curier. Ea dădu ordin să-i fie remise secretarului — lui Cecil — scrisorile ce-i fuseseră trimise acestuia din Edinburgh. Cecil, palid, luă hîrtiile, neştiind ce hotărîre să ia. A nu deschide scrisorile însemna să trezească cu bună ştiinţă suspiciunile Elisabetei, iar a le deschide... Cine ştie ce conţinea corespondenţa primită ? Ministrul fu salvat de ingeniozitatea sa. El luă un cuţitaş de la unul din curteni, deschise plicul, îl mirosi şi declară că scrisoarea trebuie ţinută un timp la aer înainte de a o citi în prezenţa maiestăţii-sale, deoarece emană un miros urît. Cecil cunoştea repulsia reginei pentru parfumurije proaste, ea se dovedi a fi mai puternică decît suspiciunea. „10“ a putut să vadă fără martori corespondenţa înainte de a o arăta Elisabetei.

Legătura tăinuită a şefului serviciului secret englez cu un suveran străin a continuat pînă în ziua — mult aşteptată de către Iacob — din primăvara anului 1603, cînd un curier sosi pe un cal înspumat la Edinburgh anunţîndu-i regelui Scoţiei moartea bătrînei regine. Iacob al Vl-lea al Scoţiei devenea

din acel moment regele Iacob I al Angliei.

Haremul din Anfeeld Chase

La începutul secolului al XVII-lea, la Anfeeld Chase, situat la hotarul dintre comitatele Essex şi Hertford, se afla o casă singuratică. Pe timpul acela Anfeeld Chase era o periferie îndepărtată a Londrei, sau mai bine zis o comună suburbană. De centrul capitalei îl despărţeau patrusprezece mile — o distanţă considerabilă, deşi oraşul crescuse mult în întindere pe contul grădinilor, al parcurilor, crîngurilor şi poienilor ce înconjurau casele.

Casa izolată din Anfeeld Chase se deosebea prea puţin de sutele de case asemănătoare. Poate doar prin faptul că proprietarii ei manifestau o înclinaţie deosebită spre intimitatea pe care o creează izolarea faţă de zgomotul oraşului. Probabil tocmai din această cauză, casa singuratică era înconjurată din toate părţile de o grădină mare, iar frunzişul des al pomilor şi gardul înalt o fereau bine de privirile curioase.

Conform unui obicei, care s-a menţinut în Anglia pînă în zilele noastre, multe case au o denumire proprie, la fel cum pretutindeni se dau denumiri străzilor sau navelor. Clădirea din Anfeeld Chase se numea White-Webs. White-Webs semăna doar pe din afară cu construcţiile din vecinătate. Această casă scundă, pe jumătate din piatră, pe jumătate din lemn avea multe colţuri tainice, numeroase intrări şi ieşiri, uşi camuflate în pereţi, podele care se desfăceau, camere secrete, subsoluri de la care porneau căi subterane spre micul rîu ce curgea prin apropiere...

De altfel, puţinii vecini şi încă şi mai rarii trecători nu prea se gîndeau la ciudăţeniile de construcţie ale White-Websului. Nu puţine erau ascunzişurile în clădirile din Londra ridicate în anii furtunoşi ai războaielor dintre cele două roze, cînd puterea a trecut de multe ori din mînă în mînă, sau în perioada, nu mai puţin periculoasă (ai cărei martori au fost daca nu mulţi dintre oamenii care mai trăiau în acea vreme, în orice caz părinţii lor), cînd s-a schimbat de cîteva ori religia oficială a Angliei, iar la fiecare schimbare spînzurătorile şi capetele tăiate ale ereticilor constituiau o privelişte permanentă pe podurile londoneze şi pe Tower-Hill. într-un cuvînt, propriul cap nu-i era nimănui de prisos, iar o ieşire secretă în plus îl **81** ajuta deseori să-1 păstreze pe umeri.

White-Webs avea o reputaţie suficient de serioasă pentru a nu atrage atenţia spionilor lui Robert Cecil. Ca şi întregul An- feeld-Chase, cu 30 de ani înainte de timpul de care se ocupă relatarea noastră, casa aparţinuse coroanei. Elisabeta o dăruise lui Robert Guevyk, medicul curţii, iar acesta a închiriat-o, după un timp, lui Roland Watson, funcţionar regal. în curînd apăru un nou pretendent la închirierea clădirii.

Cu puţin timp înainte de descoperirea conspiraţiei lui Essex, pe vremea cînd atotputernicul mare senior căuta să stabilească legături cu emigranţii catolici şi cu nobilii catolici nemulţumiţi din Anglia, la Robert Guevyk s-a prezentat un vizitator. Era un om destul de corpolent, de vîrstă mijlocie ; după îmbrăcăminte putea fi luat drept un arendaş avut de la ţară. Vizitatorul a declarat că se numeşte Meaze şi că este de baştină din comitatul Berkshire. Are o soră, Perkins după nume, femeie destul de avută. Ea ar dori să închirieze o casă într-un loc liniştit, unde să trăiască departe de zgomotul oraşului şi unde prietenilor ei din Londra le-ar fi uşor s-o viziteze. Condiţiile propuse de Meaze au fost, probabil, destul de avantajoase, deoarece medicul reginei, fără a sta mult pe gînduri a închiriat White-Webs-ul noii chiriaşe. E drept, ea nu se grăbea să se mute în clădirea ce-i fusese închiriată. Ţinea, se pare, ca mai întîi casa să fie reamenajată pe gustul ei. De acest lucru s-a ocupat administratorul ei, Robert Skiner. Terminînd lucrările, el a plecat la Londra, lăsînd în casă un servitor abia atunci angajat de dînsul, pe numele de familie Johnson.

După toate aparenţele, missis Perkins nu era o femeie pur şi simplu religioasă, ci o bigotă zeloasă. Una din camerele casei a fost transformată în capelă, dar şi în celelalte puteau fi văzute la tot pasul cărţi cu conţinut religios şi toate cele necesare pentru oficierea slujbei catolice. Missis Perkins era catolică, ca, de altfel, un număr încă însemnat dintre englezi în acel timp. Nu era nimic surprinzător nici în faptul că toţi servitorii ei, destul de numeroşi, inclusiv Skiner şi soţia acestuia, erau de asemenea catolici. Era firească tendinţa de a te înconjura de coreligionari, mai ales că atitudinea protestanţilor faţă de persoanele care rămăseseră fidele credinţei catolice era departe de a fi tolerantă.

Missis Perkins era o femeie tînără, căreia îi plăcea să-şi adune în casa ei prietenii şi cunoscuţii. Unii dintre aceştia rămîneau pentru mai mult timp, alţii veneau şi plecau des.

Uneori avea loc un adevărat congres de oaspeţi, care rămîneau cîte două- trei zile. Cantitatea impresionantă de vînat şi de vin roşu care

se aducea la White-Webs înaintea fiecărei recepţii de acest fel dovedea că această societate era departe de a ţine un post colectiv. S-ar putea spune că missis Perkins avea o comportare cam libertină pentru o femeie necăsătorită. De altfel, nu era prea clar dacă este sau nu căsătorită. Printre oaspeţii ei se afla un oarecare mister Perkins, care venea deseori la White-Webs ca la dînsul acasă şi uneori rămînea acolo pentru mult timp, în plus, după scurtă vreme în casă a început să locuiască şi sora lui missis Perkins, deci şi a lui mister Meaze, care se recomanda drept soţia negustorului londonez Thomas Jenkins. Soţul ei — un om scund şi îndesat, cu o barbă roşcată — îşi vizita din cînd în cînd soţia. Puţin cam surprinzător pentru servitori a fost faptul că mister Meaze, care s-a întors după o nouă absenţă, destul de îndelungată, a dispus să i se spună acum mister Farmer, iar în timpul unei discuţii unul din oaspeţi l-a numit, din imprudenţă, părintele Whalley. Servitorul James Johnson — acela care fusese angajat de Skiner — a aflat cu uimire că fratele stăpînei este un preot catolic, iar ea însăşi, după cum s-a văzut peste puţin timp, nu este nicidecum missis Perkins, ci fiica necăsătorită a lordului catolic William Wox, iar „missis Jenkins“ — a doua sa fiică, Hellen, căsătorită cu deţinătorul bărbii roşcate, Bartholomy Broockesby. Acest moşier bogat achita din buzunarul său o importantă parte a chiriei pentru White-Webs, cuvenită medicului reginei.

Dar nimeni, în afară de puţinii oameni iniţiaţi în taină, nu putea presupune că White-Webs devenise centrul unui nou complot internaţional al contrareformei împotriva adversarilor ei, cărora încerca iarăşi să le dea o lovitură pe pămîntul Angliei.

Venerabilul mister Meaze (alias Farmer) nu era altul decît însuşi Garnett, şeful ordinului iezuiţilor din Anglia. Iezuiţi erau şi servitorul său John — complotistul încercat Nick Owen — şi servitorul lui „mister Perkins" — preotul Old- corne. Oaspeţii casei erau de asemenea iezuiţi, care soseau acolo sub diverse înfăţişări — Fisher, care îşi lua numele de Percy sau de Fairfax, Gerard, care îşi dădea ba numele de Standish, ba cel de Brooke, şi, în sfîrşit, Greenway, cunoscut sub numele de Greenwill şi Tesemond.

Veneau la White-Webs şi alţi vizitatori, fără sutană. Erau, în majoritatea lor, catolici participanţi la răscoala favoritului Elisabetei Essex, căzut în disgraţie în 1601. Ei cereau sfatul iezuiţilor cu privire la planurile de acţiune pentru viitor. Vi-

zitatori deosebit de frecvenţi ai White-Webs-ului erau un tînăr 83
gentleman înalt, Robert Catesby, şi un om scund şi gras, căruia

tovarăşul său îi zicea Tom. Acesta din urmă era un vizitator foarte important, reîntors nu de mult din Roma, unde discutase cu părintele Parsons. Asemenea vizitatori nici nu-şi spuneau numele — administratorul Skiner, om cu experienţă, îi conducea pur şi simplu direct la adevăratul stăpîn al casei — mister Meaze.

De remarcat că acest cuib de complotişti a fost mai tîrziu supranumit harem sau serai. Desigur, şederea părintelui Garnett cu două „fiice spirituale'[1] într-o casă izolată a trezit multe gînduri frivole. Era şi greu să se evite aşa ceva, deoarece Hellen Broockesby a născut chiar un băiat, pe care l-a botezat Garnett. Micuţul s-a născut chel, şi judecătorul suprem Coke a pus pe şleau întrebarea dacă băieţaşul nu avea cumva tonsură, creştetul capului ras, cum purtau călugării catolici. Mai tîrziu Garnett, după ce s-a despărţit de ospitalierul White-Webs, îi scria Annei Wox că, deşi are tot ce-i trebuie pentru o viaţa confortabilă, îi lipseşte „plăcerea de dimineaţă".

Dar asta s-a întîmplat mult mai tîrziu, cînd de părintele Garnett au început să se intereseze îndeaproape autorităţile judiciare şi nu-i mai ardea de asemenea fleacuri. în schimb, cu mult timp înainte, a trebuit să suporte aluzii impertinente din partea propriilor săi colegi. în primul rînd, din partea vechilot catolici, adică a acelei părţi a clerului catolic englez care era împotriva iezuiţilor şi a politicii lor filospaniole. De aceea, căutînd să apere prestigiul ordinului, şefii iezuiţi au trebuit să trimită un anchetator special, pe Griffith Floyd, pentru a afla dacă şeful iezuiţilor din Anglia căzuse într-adevăr în păcatul lăcomiei şi imprimase un caracter nepermis de intim relaţiilor cu admiratoarele sale aristocrate.

Părintele Floyd a comunicat că a „descoperit prea multe". Acest „prea multe" în gura unui anchetator iezuit nu putea nicidecum să însemne prea puţine şi a tras mai mult în balanţă decît toate tăgăduielile ulterioare ale lui Garnett. Acesta n-a putut să invoce decît fidelitatea sa faţă de „morala iezuită", care nu constituia însă o garanţie serioasă. Cunoscutul teoretician iezuit părintele Moullet, scria în ale sale „Baze ale moralităţii" : „Cine ia o fecioară cu forţa, prin ameninţare sau viclenie, acela este obligat să o

recompenseze pe dînsa şi rudele ei pentru dauna pricinuită în felul acesta... Dacă însă fapta rămîne cu totul necunoscută, nu are obligaţia morală s-o recompenseze". E drept, aceste cuvinte au fost scrise cu mult mai tîrziu, dar practica iezuiţilor anticipa cîteodată teoria.

Divergenţele care îl separau pe părintele Garnett de vechiul partid catolic erau, după cum am mai spus, mult mai serioase decît discuţiile despre o mai bună comportare care s-ar fi cerut îndrumătorului spiritual al Annei Wox şi al Hellenei Broockesby. De aceea, disputa a continuat cu o forţă mereu crescîndă. în focul polemicii Parsons însuşi, cu stilul lapidar ce-1 caracteriza, îi numea pe oponenţii săi pedanţi şi proşti. Preotul William Watson, care îi răspundea în numele vechilor catolici, şi-a intitulat tratatul „Zece întrebări delicate", fapt pentru care a şi fost poreclit „delicatul Watson". Tocmai acest „delicat Watson" şi un alt preot, William Clark, se ocupau cu un zel deosebit de demascarea ambiţiilor „regelui" Garnett, condamnînd cu hotărîre planurile referitoare la acordarea de sprijin unui eventual atac al spaniolilor. Neavînd la îndemînă asemenea fapte bune de exploatat ca exerciţiile „duhovniceşti" ale şefului iezuiţilor din Anglia, Parsons, în răspunsul pe care l-a adresat vechilor catolici, nu numai că i-a acuzat pe toţi aceştia laolaltă de dezmăţ şi beţie, dar nu a uitat să pomenească nici de înclinaţia lor păcătoasă spre jocul cu zaruri, nici de furturile vaselor de cositor.

A rămas nelămurit caracterul legăturilor dintre părintele Garnett şi Hellen Broockesby. în schimb se ştie precis şi bine că, în timp ce ea se pregătea să nască, Garnett l-a trimis pe soţul ei să săvîrşească o faptă plăcută lui Dumnezeu — mai întîi să se alăture unui complot al vechilor catolici, apoi să-1 trădeze guvernului, revenindu-i acestuia sarcina să-i trimită la spînzurătoare pe incomozii adversari ai ordinului iezuiţilor.

în acest timp catolicii ajunseseră să se convingă că fiul Măriei Stuart, care ocupase tronul Angliei, nu numai că nu intenţionează să rupă cu protestantismul, dar nu are de gînd nici măcar să-şi ţină promisiunea de a abroga legile represive promulgate contra adepţilor bisericii romane pe vremea Elisabetei. Părintele Watson, căruia Iacob îi făcuse la timpul său această promisiune, a obţinut o nouă audienţă la rege, care se mutase de la Edinburgh la Londra. Cînd însă i-a amintit lui îacob

de promisiunea sa, a primit drept răspuns o explicaţie care lămurea complet situaţia : „întrucît acum de partea mea **85** sînt toţi protestanţii, nu am nevoie de papişti". Preoţii Watson

şi Clark hotărîră să-i arate lui Iacob că îi sînt încă „trebuincioşi“ catolicii, că ei reprezintă în Anglia o forţă şi să influenţeze în felul acesta atitudinea noului rege, care nu făcea de fel parte din tagma celor curajoşi. Aceasta ar fi avut drept rezultat imediat realizarea de către partidul vechilor catolici a tuturor scopurilor sale : egalitatea în drepturi pentru catolici în Anglia şi discreditarea iezuiţilor, ai căror rivali ar fi reuşit să obţină un asemenea succes hotărîtor.

Nimic de zis, scopul era atrăgător, dar mijloacele cu ajutorul cărora Watson şi Clark sperau să-1 atingă s-au dovedit a fi puţin realiste. Cei doi preoţi aveau de gînd să-1 uluiască pur şi simplu pe rege, adunînd lîngă Londra nobilimea catolică, care, aliniindu-se în front ca înaintea unei bătălii, i-ar înmîna lui Iacob o petiţie conţinînd revendicările ei şi apoi ar intra în Londra. După aceasta regele s-ar întoarce la sînul sfintei biserici catolice şi, fără îndoială, în primul rînd... i-ar izgoni pe iezuiţi, care s-au dovedit a fi duşmani ai ţării şi ai Domnului Dumnezeu. Nobilii catolici au răspuns însă anevoie la chemarea de a înfăptui acest plan atrăgător, dar cu totul irealizabil. Iniţial, în complot a putut fi atras fostul ofiţer Greefin Markham, un om care în acea perioadă dccăzuse cu totul din cauza beţiei şi a dezmăţului, şi Anthony Copley, un pupil al iezuiţilor care fusese iertat de guvernul englez şi devenise din acel moment un duşman înverşunat al ordinului. Printre ceilalţi participanţi la complot — puţini la număr — era şi Broockesby, care, după cum ştim, a fost pentru fracţiunea antiiezuită a catolicilor o achiziţie de valoare dubioasă.

Mult timp lucrurile n-au depăşit faza de discutare cu aprindere a planurilor la o cană cu bere în circiuma din apropierea catedralei Sfîntul Paul. Nici unul dintre catolicii in- fluenţi nu înclina să ia parte la complot. Dar cei doi preoţi considerau că încă nu este totul pierdut. Dacă nu a reuşit atragerea catolicilor, de ce să nu-şi încerce norocul la marii seniori protestanţi ? Aceştia erau adversarii politicii de conciliere cu Spania, pe care o promova Cecil, şi, în această privinţă, puteau fi aliaţi potriviţi pentru partidul vechilor catolici, care era în relaţii ostile cu iezuiţii filospanioli.

Părintele Watson a reuşit să-1 convingă pe ginerele lui Cecil George Brooke să accepte rolul de mediator în tratativele cu unul din aceşti mari seniori — lordul Grey. Ambele părţi manevrau. Brooke i-a declarat lui Grey că este

vorba doar de a-i înmîna lui Iacob o petiţie din partea nobililor catolici şi l-a rugat să ia parte la această acţiune, care va contribui la lămurirea regelui asupra uneltirilor lui Cecil. Petiţia trebuia să fie

înmînată atunci cînd regele, care se afla în acest timp la Greenwich, va porni spre palatul său din Windsor. Grey a declarat că nu are nimic împotriva planului preconizat.

Peste cîteva zile Grey a primit vizita lui Brooke şi a lui Markham, care i-au pus delicata întrebare : cum ar trebui să se acţioneze în cazul în care escorta regelui ar ataca detaşamentul de nobili atunci cînd aceştia se vor apropia de Iacob pentru a-i înmîna petiţia ? Grey a remarcat prudent că în nici o împrejurare nu trebuie să se opună rezistenţă străjii regale. Solii, dezamăgiţi, s-au întors cu această veste la Watson. Ce era de făcut ? Abilul preot şi-a modificat repede planul. Grey era doar de acord să meargă împreună cu un grup de alţi nobili pentru a înmîna petiţia. Deci o încăierare cu suita regelui putea fi provocată fără a-1 informa pe dînsul dinainte. De pildă, cineva dintre participanţii la complot ar putea să tragă, chipurile întîmplător, un foc de armă sau să-şi cabreze calul, şi atunci soldaţii din corpul de gardă ai regelui ar fi atacat cu siguranţă detaşamentul care s-ar fi apropiat. Dar aceasta nu era încă totul.

Hotărîndu-se cu inima uşoară să-i trădeze pe protestanţii cu care se duceau tratativele, părintele Watson a hotărît la fel de uşor să-i sacrifice şi pe propriii săi complici întru complot. La vînătoarea de raţe sălbatice, acestea sînt deseori momite cu o raţă domestică ţinută în apropierea puşcaşilor. Tocmai rolul unei asemenea „raţe de momeală“, cum se exprimă vînătorii, a fost atribuit de Watson celor ce-1 ajutau să organizeze complotul...

în curînd întreprinzătorul preot s-a prezentat la moşierul din Somersetshire, sir Edward Perham, care poseda, din punctul de vedere al lui Watson, trei calităţi necesare, şi anume : fidelitatea faţă de biserica catolică, un caracter hotărît şi — lucru nu mai puţin important — o minte suficient de redusă pentru a purcede fără a judeca la îndeplinirea misiunii ce i s-ar încredinţa. Watson l-a informat pe Perham, ca despre un mare secret, că regele este pe cale de a adopta credinţa catolică, iar după el se vor întoarce la sînul sfintei biserici majoritatea marilor săi seniori. Perham trebuie, de asemenea, să cunoască şi faptul că însuşi papa Clement a dispus ca toţi credincioşii catolici să-l păzească pe suveran de pericolul ce-1 ameninţa. „Ce pericol ?“ — a întrebat Perham, uluit de toate aceste ştiri. Şi atunci Watson i-a destăinuit un secret şi mai grozav, pe care, după cum a explicat preotul, el îl comunică interlocutorului său exclusiv pentru a-1 recompensa pentru fidelitatea lui neclintită 87 faţă de biserica catolică şi mai ales luînd în consideraţie marile

lui calităţi, care trebuie să-i aducă lui Perham primul loc la curte.

în ce consta totuşi secretul ? Iată despre ce era vorba. El, părintele Watson, a aflat că un grup de protestanţi intenţionează să-l atace pe rege şi pe curtenii catolici credincioşi acestuia. Dacă, şuşotea vocea insinuantă a lui Watson, sir Edward ar reuşi să-şi adune prietenii catolici, el ar putea să se folosească de un asemenea prilej unic. L-ar salva pe rege de complotişti, după care nu încape îndoială că maiestatea-sa, dus înapoi la palat, nu numai că va anula imediat toate măsurile represive luate împotriva catolicilor, dar îl va face pe salvatorul său — Perham — primul om în stat, după persoana sa. Alte argumente nu au mai fost necesare.

Lui Watson i se părea că complotul este gata şi că fiecare participant la acesta va acţiona conform planului, fără a bănui cîtuşi de puţin ce rol îi era atribuit în realitate. Dar Grey era mai deştept decît Perham şi a simţit cursa. Cînd trimişii lui Watson au venit din nou la dînsul, el a explicat că dacă catolicii doresc să înainteze regelui o petiţie, ei pot face acest lucru singuri, fără participarea protestanţilor. La scurt timp după aceasta Grey a plecat în Flandra, unde trupele engleze luau parte la războiul împotriva Spaniei.

Unde e aţa subţire, acolo se rupe — spune un vechi proverb. Deşi plecarea lui Grey a încurcat planurile lui Watson, aceasta nu însemna încă eşecul lor. în plus, putea fi găsit altcineva pentru rolul destinat lui Grey. „Subţire" s-a dovedit a fi aţa într-un loc cu totul neaşteptat, şi anume acolo unde la consfătuirile conjuraţilor era prezent grasul mister Broockesby, acela a cărui consoartă l-a fericit la White-Webs cu un moştenitor. Pe scurt, Broockesby i-a comunicat lui Garnett toate amănuntele complotului. La rîndul său, şeful ordinului iezuit din Anglia l-a trimis, fără a ezita măcar o clipă, pe un subaltern al său — părintele Burnaby — la episcopul anglican Richard Bancroft cu toate informaţiile necesare asupra complotului şi a locului unde se află conspiratorii. Aceasta echivala însă cu denunţarea complotului chiar lui Robert Cecil în persoană.

Cu greu se putea face atotputernicului ministru un cadou mai valoros decît acest complot nereuşit, care crea un pretext minunat atît pentru intensificarea măsurilor represive împotriva catolicilor, cît şi pentru o reprimare a aristocraţilor nemulţumiţi care se pronunţau contra tratativelor de pace cu Spania. Drept urmare, Watson,

Clark şi Brooke şi-au încheiat viaţa pe eşafod. Ceilalţi au fost graţiaţi, iar Copley şi iscoada

iezuită Broockesby au fost chiar repuşi în drepturi. Dimpotrivă, aristocraţii din opoziţie — Grey, precum şi Northumberland şi celebrul navigator Raleigh — atraşi într-un fel în complot, s-au mutat pentru ani mulţi în Turn. Cecil (cam în această perioadă a primit titlul de viconte de Cranbourne, iar în curînd a devenit contele de Salisbury) s-a folosit de serviciile iezuiţilor, dar nu a considerat că le datorează recunoştinţă. Din contra, faptul că iezuiţii erau bine informaţi arăta că ordinul avea legături vaste şi influenţă în Anglia, care, după părerea ministrului principal, trebuiau să fie lichidate în modul cel mai hotărît.

Tunelul

Tot în acelaşi timp se urzea un alt complot, pe care iezuiţii nu mai aveau de gînd să-l denunţe autorităţilor. Organizatorii lui erau cîţiva nobili catolici. Printre aceştia se număra bogatul moşier Robert Catesby, un participant la rebeliunea nereuşită a lui Essex. Catesby şi-a petrecut dezordonat anii adolescenţei, în compania altor cheflii aristocraţi, interesîndu-se prea puţin de problemele religioase şi doar ascunzînd faţă de tovarăşii de băutură protestanţi că era catolic. Dar încă în 1598, cînd a împlinit 20 de ani şi după ce au murit pe rînd tatăl şi soţia lui, s-a petrecut o transformare ■— nu chiar atît de rară în acea epocă — a dezmăţatului chefliu într-un fanatic religios, absorbit în întregime de gîndul de a sluji biserica. A pus la dispoziţia acesteia averea şi spada sa, după cum s-a văzut în curînd, aroganţa rece, educată în el din copilărie, a aristocratului obişnuit să ordone şi hotărîrea înverşunată a complotistului. Pentru participarea sa la răscoala lui Essex, Catesby a trebuit să plătească o amendă colosală — peste 2 500 de lire sterline. Plin de ardoare, el îi considera pe însuşi papa şi pe iezuiţi ne- hotărîţi, insuficient de zeloşi în acţiunea de

readucere a Angliei în sînul- catolicismului şi visa să atingă dintr-o lovitură acest ţel sacru.

Un alt organizator în faza iniţială a complotului a fost Thomas Winter, fiul mai mic al unei nobile familii catolice, puţin avute, din comitatul Worcester, rudă îndepărtată şi 69 prieten apropiat al lui Catesby, care avea de asemenea pose

siuni în acest comitat. Foarte cultivat, vorbind limbile franceză, italiană şi spaniolă, Winter deveni un fel de „ministru de externe" al complotiştilor. întîmplarea a făcut ca tocmai de numele lui Thomas Winter să fie legate documente importante cu privire la care se mai duc şi astăzi, după trei secole şi jumătate, dispute între cei care caută să pătrundă tainele nedescifrate ale caselor conspirative, ale cancelariilor guvernamentale şi sumbrelor cazemate subterane ale Turnului... Dar deocamdată Winter vizita deseori White-Webs, unde „mister Thomas" era primit cu ospitalitate de Garnett şi de alte persoane care locuiau în acest refugiu al iezuiţilor.

Pe lîngă Catesby, un alt conducător al complotiştilor a fost Thomas Percy. Acesta era mult mai vîrstnic decît ceilalţi par- ticipanţi la complot, avînd 45 de ani, în timp ce majoritatea celorlalţi abia se apropia sau abia trecuse de treizeci de ani. Văr al contelui Northumberland, cel mai de vază dintre lorzii catolici, descendent al unei spiţe nobile vestite în istoria Angliei, Percy ocupa în societate o poziţie mult mai înaltă decît complicii săi. Frecventînd cercurile de la curte, el putea să afle ştiri care ar fi fost greu de obţinut pe altă cale. Acest aristocrat din născare, cu picioarele scurte, cu corpul lung, parcă întins, Îţîrbovit şi cu faţa stacojie înconjurată de o barbă lungă şi argă, fusese cunoscut înainte mai mult ca un bătăuş şi un vizitator frecvent al cîrciumilor şi al altor locuri de desfătare din capitală, unde lăsase o parte considerabilă a averii sale, şi ca un om căruia îi păsa prea puţin de treburile religioase. Dar, ca şi în cazul lui Catesby, avusese loc şi la el o cotitură bruscă, şi fostul chefliu s-a transformat într-un păcătos pocăit, isto- vindu-şi cu posturile trupul şi urmînd ascultător sfaturile cu- vioşilor părinţi iezuiţi. Nesocotirea de către rege a promisiunilor făcute catolicilor el o privea ca pe o jignire personală, pentru care, în discuţiile cu prietenii, ameninţa să-1 ucidă personal pe Iacob.

Omul acesta era parcă ţesut din contradicţii. Caracterul ne- stăpînit şi aroganţa înnăscută a familiei Percy,

care îl împingeau spre faptele cele mai nesăbuite, convieţuiau într-un mod ciudat cu calculul rece şi cu chibzuinţă soldatului încercat. Catolic zelos, care abia la vîrsta de 40 de ani trecuse deschis la f catolicism, credincios fanatic, care nu s-a oprit însă în faţa *f* păcatului de moarte al bigamiei ; un om pe care unii îl considerau unealtă a iezuiţilor, iar alţii provocator în slujba guvernului ; poate un conspirator care alterna participarea la adunările secrete ale complotiştilor cu vizite nocturne şi mai misterioase la Robert Cecil. Printre multele enigme ale complotului, o

mare enigmă a rămas şi unul dintre organizatorii lui princi- pali — Thomas Percy.

Şi, în sfîrşit, Guy Fawkes — cel mai cunoscut dintre toţi complotiştii, care a jucat însă, de fapt, doar rolul de executant al unor planuri concepute de alţii. Originar din Yorkshire, Guy Fawkes a servit încă în tinereţe în regimentul lui William Stan- ley, compus din catolici emigranţi din Anglia. în rîndurile acestui regiment, Fawkes a luptat împotriva francezilor şi a ajuns la gradul de ofiţer. Ostaş înalt şi aspru, cu barba de un roşcat închis, hotărît şi ascultător faţă de indicaţiile preoţilor, Fawkes reprezenta o unealtă ideală pentru organizatorii complotului catolic.

Va trebui însă să ne întoarcem în timp şi să aflăm cum a luat naştere şi ce fel de scopuri urmărea acest complot, atît de cunoscut în istoria Angliei şi în cea a războiului secret. Dar aici apar imediat dificultăţi de neînlăturat. Secretele principale au fost duse de complotişti în mormînt. O parte din ceea ce a devenit, chipurile, cunoscut trezeşte suspiciuni, şi nu întîmplă- tor. Prea erau puternici oamenii interesaţi să nu iasă niciodată la iveală întregul adevăr despre complot. Aproape tot ce ştim despre complot a trecut prin cenzura lor, şi adevăratul mers al evenimentelor poate fi reconstituit, chiar şi parţial, doar storcind picătură cu picătură adevărul din informaţiile deliberat falsificate sau denaturate într-un mod greu de observat, dar în esenţă, căutînd verigile ce lipsesc în locurile care au fost necu- noscute sau inaccesibile acestor persoane.

Multe date îngăduie ipoteza că ideea complotului s-a născut în capul lui Robert Catesby. I-a fost oare inspirată de cineva ? Poate de către Thomas Morgan, fostul agent al Măriei Stuart la Paris şi din acel timp participant nelipsit la numeroasele acţiuni de spionaj de mare şi mică amploare ale iezuiţilor — de la repetatele încercări de a o ucide pe Elisabeta, pînă la ispitirea ofiţerilor corpului expediţionar englez din Flandra să dezerteze, de la urmărirea prostituatelor din tabără, bănuite că transmit informaţii secrete rebelilor olandezi, pînă la ţinerea sub observaţie a activităţii guvernatorului spaniol şi comandantului suprem al trupelor spaniole, prinţul Alessandro Far- nese în persoană, care nu a fost scutit de suspiciunea bolnăvicioasă a curţii din Madrid. încă cu puţin timp în urmă, Morgan, care îşi petrecea timpul în cîrciumile din Anvers sau Ostende, dispărea pentru a apărea la suprafaţă în calitate de consilier al amiralilor spanioli din Sevilla, foarte

îngrijoraţi de succesele piraţilor englezi, şi pentru a se afla peste cîtăva vreme la Paris, în chiar centrul de interferenţă al unor periculoase

intrigi de palat. Circulă versiunea că Morgan a conceput planul complotului, pe care l-a comunicat lui Owen, cel deja cunoscut de noi, iar acesta, la rîndul său, a adus planul la cunoştinţa lui Robert Catesby. Se poate să fi fost chiar aşa, dar trebuie să spunem încă o dată că pentru acreditarea acestei versiuni a complotului aveau interes oameni prea influenţi şi tocmai datorită acestui fapt ea trezeşte unele îndoieli. în plus, nu prea era nevoie de Thomas Morgan, cu experienţa lui internaţională în materie de spionaj, pentru a concepe acest plan şi de abilitatea lui Owen pentru a-1 convinge pe Catesby să-şi asume realizarea lui. Pentru aceasta era suficient să-şi aducă aminte de un eveniment care avusese loc, ce e drept, înainte de naşterea lui Robert Catesby şi aproape a tuturor participanţilor la complot, dar pe care-1 cunoşteau foarte bine toţi contemporanii săi.

Cu vreo 40 de ani mai înainte, în noaptea de duminică spre luni 10 februarie 1567, o explozie groaznică a zguduit toate clădirile din Edinburgh, capitala Scoţiei. A zburat în aer căsuţa Kirk o'Field, în care Maria Stuart îl instalase pe cel de-al doilea soţ al ei, Henry Darnley. Pe acela cu care se căsătorise cuprinsă de o pasiune fulgerătoare şi a cărui nimicnicie a înţeles-o chiar în prima lună după nuntă. Pe acela care luase parte la complotul lorzilor împotriva ei, care locuia deja de mult la Glasgow — refugiu de nădejde —, printre prieteni, de unde putea, în plus, să se îmbarce în orice moment pe o corabie, totdeauna pregătită pentru ieşirea în larg, şi să fugă în Anglia. Toţi ştiau că Darnley stătea în calea puternicului conte Bothwell, amantul reginei, care o subordonase cu totul influenţei sale. Ascultîndu-1 pe Bothwell, Maria Stuart a plecat la Glasgow, a jucat comedia împăcării cu soţul redus la minte şi, prefăcîndu-se a avea grijă de acesta, bolnav de variolă, l-a atras la Edinburgh. Acolo, în căsuţa izolată Kirk o'Field, ea l-a vizitat doar cu cîteva ore înainte de catastrofă, pentru a pleca după puţin timp la palat, unde se sărbătorea nunta a doi servitori credincioşi ai ei. Iar peste cîteva ore,

servitorii lui Bothwell, care se prefăceau a ancheta asasinatul, au scos de sub ruinele în care fusese transformată Kirk o'Field cadavrul lui Darnley — tatăl viitorului rege al Angliei şi al Scoţiei Iacob I.

Fără îndoială că acest exemplu nu putea să nu stăruie în memoria viitorilor complotişti, pentru care istoria tragică _ a Măriei Stuart era unul din evenimentele cele mai memorabile din trecutul apropiat şi de neuitat. Este important să adăugam — mai departe cititorul va înţelege de ce acest lucru

este important — că evenimentele din 10 februarie 1567 trebuiau, desigur, să stăruie şi în memoria deţinătorilor puterii, în primul rînd a lui Robert Cecil, care cunoştea foarte bine şi în amănunţime întreaga poveste a Măriei Stuart, atît din documentele oficiale, cît şi din arhivele de familie, precum şi din propriile sale amintiri.

De altfel, întîmplarea din Scoţia nu era singura de acest fel. S-au făcut încercări de a arunca în aer clădirea în care-şi ţineau şedinţele la Anvers Farnese şi consilierii săi, ca şi clădirile instituţiilor de stat din Haga. Michael Moodie a făcut o încercare asemănătoare încă în timpul domniei Elisabetei. într-un cuvînt, erau suficiente exemple pentru a nu fi nevoie de sfaturile lui Morgan şi Owen atunci cînd Catesby şi prietenii săi avură ideea de a se debarasa de Iacob I, care nu-şi ţinuse promisiunile făcute catolicilor. Un asemenea plan putea să apară drept singurul posibil în situaţia internaţională care se crease. De acest lucru Catesby şi prietenii săi avură ocazia să se convingă o dată în plus atunci cînd Thomas Winter, trimis de dînşii la Madrid, s-a întors cu mîinile goale. E drept, la început curtea spaniolă a promis să-i ajute. Dar în curînd veni vestea morţii Elisabetei şi a întronării lui Iacob, de care erau legate multe speranţe într-o schimbare de către Anglia a liniei politice anti- spaniole din trecut. Spania nu avea mijloace pentru organizarea unei noi armade, iar Filip al II-lea, care pînă la moartea sa, survenită în anul 1598, a continuat să urmărească cu încă- păţînare un scop nerealizabil — supunerea Angliei —, nu mai trăia.

Madridul sconta în mod vădit pe pace, şi considera că se poate obţine mult mai mult cheltuind rezervele — din ce în ce mai mici — de aur pentru a da mită lui Cecil, Northampton şi altor favoriţi ai lui Iacob I, decît subvenţionînd pe catolicii englezi, care nu reuşiseră vreodată să obţină nici măcar un succes vremelnic în lupta pentru putere.

încercarea de a organiza o răscoală fără ajutor străin era sortită dinainte eşecului. Toţi îşi mai aminteau eşecul total pe care-i suferise nu de mult Essex, deşi acesta avusese cu mult mai multe şanse de succes decît Percy şi Catesby. Timp de decenii asupra catolicilor a planat acuzaţia că vor să aducă la tron nişte străini, duşmani ai Angliei — pe scoţiană Maria Stuart, pe Filip al II-lea sau pe infanta

spaniolă. Acum catolicii au întrevăzut posibilitatea de a specula sentimentele patriotice jignite, lipsa de popularitate a noului rege scoţian şi a mulţimii de favoriţi pe care-i adusese cu sine. Căci scoţienii erau consideraţi, ca şi mai înainte, duşmani seculari ai Angliei,

urîţi, s-ar putea spune, nu mai puţin decît francezii sau spaniolii. Dacă s-ar reuşi să se buimăcească ţara cu ştirea pieirii lui Iacob I, a fiului său mai mare, moştenitorul tronului, Henric şi a principalilor consilieri, oare nu s-ar putea pune mina prin surprindere pe vreunul dintre copiii mai mici ai regelui — prinţul Carol sau prinţesa Elisabeta — şi crea în numele lor, sub forma unei regenţe, un guvern catolic înfăţişîndu-1 drept un guvern patriotic englez care va pune capăt preponderenţei scoţiene ? Detaşamentele nobilimii catolice concentrate dinainte la Londra şi regimentul de emigranţi al lui Stanley, care ar fi transferat acolo în grabă, ar da acestui guvern un sprijin militar substanţial.

Astfel, sau aproximativ astfel, puteau să-şi facă complotiştii raţionamentul, în orice caz, dacă se poate acorda încredere documentelor care au ajuns pînă la noi. Vom mai vedea dacă li se poate acorda încredere. Aceste planuri par destul de fantastice, dar complotiştii erau oameni de acţiune şi poate că apreciau mai bine starea de spirit care predomina pe atunci şi situaţia decît oamenii de ştiinţă care-i critică trăind într-o perioadă pe care o despart de evenimente peste trei secole.

Este însă timpul să relatăm cum a luat naştere şi cum s-a dezvoltat complotul propriu-zis. în noiembrie 1603, într-una din casele din Londra ale lui Catesby, în apropiere de cheiul Tamisei, s-au adunat, din iniţiativa gazdei, Thomas Winter şi John Wright, cumnatul lui Thomas Percy, pe care îl cunoaştem deja. Catesby a expus, fără prea multe introduceri, planul său de „a restabili, dintr-o singură lovitură, fără nici un fel de ajutor străin religia catolică" şi de a arunca în aer, în acest scop, clădirea parlamentului. „în locul acesta — a declarat Catesby —- ne-au adus ei tot răul şi poate Domnul a sortit acest loc pentru a fi pedepsiţi". La îndoielile exprimate de către prieteni, el a remarcat doar : „Caracterul bolii cere un medicament cu acţiune atît de puternică".

Dar, pentru a înfrînge şovăielile prietenilor, Catesby a propus să se verifice încă o dată dacă se poate conta pe ajutorul spaniolilor. Winter a plecat în Flandra, unde

conetabilul Castiliei se pregătea să plece la Londra pentru încheierea tratatului de pace dintre Anglia şi Spania. Se înţelege că cei de acolo au scăpat de Winter cu promisiuni lipsite de temei de a interveni pe lîngă regele Iacob în favoarea catolicilor englezi. Este posibil ca în Flandra Winter să se fi întîlnit cu Owen şi cu iezuiţi, cărora le-a expus planurile complotiştilor. Este posibil, spunem noi, întrucît nu avem alte dovezi asupra acestui fapt decît cele din documentele care, probabil, nu merită încre

dere. în aprilie 1604 Winter s-a întors din călătoria sa însoţit de un om de încredere — Guy Fawkes, care i-a fost recomandat de către colonelul Stanley. Fawkes, se înţelege, s-a prezentat în Anglia sub un nume născocit — John Johnson. Peste două săptămîni a fost atras în complot Percy, care sosise la Londra. Iar peste încă cîteva zile toţi cei cinci conjuraţi, adunîndu-se în chiar centrul capitalei, pe Ştrand, jurară să păstreze cu sfinţenie secretul, să nu-şi trădeze camarazii şi să nu renunţe la planurile lor, după care au ascultat în camera de alături o liturghie slujită de un iezuit — părintele Gerard, venit pentru acest lucru de la White-Webs — şi s-au împărtăşit. Ştia oare Gerard despre ce discutaseră fiii săi spirituali cu cîteva minute înainte de a veni să asculte liturghia ? După cum vom vedea, nu este uşor să se răspundă la această întrebare, de aceea vom aştepta cu concluziile pînă ce vom lua cunoştinţă de toate faptele importante.

După liturghie, Catesby şi-a expus amănunţit planul. Dînsul se informase încă mai înainte despre casele învecinate cu Camera lorzilor, unde, conform tradiţiei, regele era prezent la deschiderea sesiunii parlamentare. Pentru ca cele ce au urmat să poată fi înţelese, trebuie să amintim că clădirile erau dispuse acolo în forma literei „H“. Linia orizontală reprezenta Camera lorzilor, jumătatea de sus a verticalei din stînga aşa-numitele încăperi ale prinţului, iar jumătatea de jos a acestei linii casele funcţionarilor parlamentari şi ale altui personal de deservire. Jumătatea de sus a verticalei din dreapta era alcătuită din galeria de artă, în care aveau loc consfătuirile împuterniciţilor Camerei lorzilor şi ai Camerei comunelor. Casele ce alcătuiau jumătatea de jos a verticalei din dreapta nu merită să fie amintite, deoarece nu joacă vreun rol esenţial în relatarea noastră. Mai jos de clădirile parlamentului, aproximativ la 50 de metri, curgea Tamisa. Sub Camera lorzilor se putea pătrunde ori prin încăperile prinţului, ori prin casele funcţionarilor parlamentului.

încăperile prinţului nu puteau, firește, să intre la socoteală ; rămîneau casele funcţionarilor.

Clădirea Camerei lorzilor avea un etaj. Camera propriu-zisă ocupa etajul, iar parterul fusese închiriat fără prea multe ezitări negustorului Bright pentru a-1 folosi ca depozit de cărbuni. Prin urmare, complotiştii trebuiau să aşeze pulberea nu direct sub Camera lorzilor, ci sub acest depozit de cărbune. Dar, mai înainte de toate, trebuia găsită posibilitatea de a închiria una din casele ce aparţineau vistieriei şi erau situate alături de clădirea Camerei şi care, după cum am mai arătat, erau ocupate de funcţionarii parlamentului. Dintre acestea, poziţia cea mai

favorabilă o avea Venegr-house, închiriată de un oarecare John Veennyard, care făcea parte din garda personală a regelui. Desigur, Catesby, un rebel de curînd iertat, nu putea, fără a trezi suspiciuni, să încerce să-l convingă pe Veennyard ca să-i cedeze închirierea unei case situate în apropierea nemijlocită a clădirilor parlamentului. E drept că servitorul Thomas Bates, trimis de dînsul să afle amănunte, i-a adus la cunoştinţă că această casă era dată de Veennyard cu chirie unui oarecare Henri Ferrers, ale cărui posesiuni din comitatul Warwick erau învecinate cu moşiile lui Catesby. Ferrers era catolic. Şi totuşi nu se putea risca, deoarece Ferrers îi simpatiza în mod vădit pe vechii catolici — adversari ai iezuiţilor.

Singura persoană dintre complotişti care putea încerca să închirieze casa fără a atrage atenţia era Thomas Percy, fiind aristocrat şi servind, ca şi proprietarul casei, în garda regală. Percy s-a apucat de această treabă. Nu a fost lucru complicat să-l convingă pe Ferrers, om deja în vîrstă, colecţionar de antichităţi rare, care stătea puţin în oraş, să-şi cedeze drepturile asupra închirierii lui Venegr-house. Dar Ferrers l-a informat că nu-şi poate transfera drepturile altei persoane fără consim- ţămîntul lui Veennyard, care în acel timp nu era în oraş. Percy a reuşit însă să o convingă pe soţia lui Veennyard ca să ia o hotărîre înainte de venirea soţului. Suma relativ mare pe care Percy a acceptat s-o plătească, precum şi situaţia lui înaltă la curte au convins-o pe proprietară, care era preocupată în egală măsură de bani şi de faptul ca chiriaşul ei să fie demn de a locui în casa lui Veennyard. Venegr-house avea o mică construcţie auxiliară, în care locuia portarul Gedeon Hibins şi soţia lui; deocamdată, Percy le-a încredinţat acestora toată casa ca să aibă grijă de ea. Apoi s-a mutat în casă, pentru a sta permanent în ea, Guy Fawkes, care continua să figureze sub numele de Johns'on, şi drept servitor al lui Thomas Percy. Acesta din urmă pleca deseori din capitală, îndeplinind misiunile încredinţate de ruda sa, contele Northumberland, de a încasa renta de la arendaşii întinselor sale moşii.

Venegr-house era la dispoziţia complotiştilor. Un singur perete gros de piatră separa subsolul acestei case

de încăperea de la subsolul Camerei lorzilor. Dar Venegr-house era prea mică şi se afla prea la vedere. în ea nu se putea aduce pe neobservate şi păstra cantitatea mare de pulbere necesară pentru a face să sară în aer clădirea parlamentului. Pentru depozit a fost aleasă una din casele din Londra ale lui Catesby, situată în Lambeth, pe malul rîului, nu departe de Venegr-house. Robert Keyes, fiul unui preot anglican care a servit mult timp pe lordul ca-

tolic Mordaunt, a fost atras în complot pentru a fi paznicui depozitului. în această casă, depărtată de zgomotoasele străzi ale capitalei, Keyes şi cu Winter au făcut toate pregătirile necesare, depozitînd sacii cu pulbere într-un loc ascuns al portului fluvial. Barca ancorată acolo nu era vizibilă din altă parte. Iar în întunericul rece al serilor de toamnă londoneze nimeni n-a acordat atenţie unei bărci singuratice care a ancorat de cîteva ori la cheiul din apropierea lui Venegr-house. E drept că o dată, un servitor, întorcîndu-se de la lucru din clădirea parlamentului, a observat barca şi nişte oameni care descărcau şi transportau ceva la Venegr-house. Dar printre aceştia era paznicul Hibins, aşa că totul se petrecea în mod vădit cu ştirea şi acordul noului stăpîn al casei, mister Percy ; îl putea oare cineva împiedica pe nobilul domn să aducă la el acasă orice poftea ? Martorului întîmplător nu putea să-i treacă prin gînd ca paznicul Hibins nu înţelegea mai mult decît dînsul semnificaţia faptelor care aveau loc şi nu ştia ce anume aduceau în casă oamenii din porunca tăcutului şi ursuzului mister Johnson.

Dar complotiştii şi-au făcut toate socotelile fără a ţine seama de adevăratul proprietar al casei : casa era a statului. Dînd cu chirie Venegr-house, el îşi menţinea dreptul de a o ocupa din nou cînd va avea nevoie. Şi o astfel de nevoie, într-a- devăr, a apărut. în această casă s-a considerat nimerit să se ţină, fără publicitate, conferinţa care discuta proiectul cu totul nepopular al contopirii într-un stat unic a Scoţiei şi Angliei, care aveau acelaşi rege.

Lovitura a fost groaznică, şi Fawkes, primul care a aflat de acest lucru, a trimis urgent după Thomas Winter. Ce era de făcut ? Nici nu putea fi vorba de a scoate repede din casă pulberea adusă acolo şi scîndurile de care era nevoie pentru săparea tunelului. Le rămînea doar să spere că înalţii partici- panţi la conferinţă nu se vor gîndi să se uite în subsolul întunecos, neprimitor al clădirii şi că servitorii nu vor fi ma curioşi decît stăpînii lor. Calculul s-a dovedit just. Drept urmare, tratativele, la care din partea engleză a participat Francis Bacon, eminent filozof, iar ulterior cancelar al Marii Britanii, au avut loc, probabil, chiar deasupra sacilor cu pulbere.

Cu toate acestea, lucrurile s-au sfîrşit cu bine. Conferinţa şi-a încheiat lucrările, iar complotiştii au devenit din nou stă- pîni la Venegr-house. Fawkes a fortificat chiar casa, pe cît era posibil, pentru ca în caz de nevoie să se poată

rezista în ea unui asediu de mai multe ceasuri. După aceasta el a rămas de strajă, 97 observînd terenul înconjurător, gata să dea alarma la cel mai

«nic semn de pericol. Ocupat cu aceste pregătiri, Fawkes, nu a participat, la început, la săparea tunelului, deşi el era singurul dintre complotişti care, în timpul serviciului militar, căpătase o oarecare experienţă în minarea subterană. Ceilalţi patru — Catesby, Winter, Percy şi încă un participant la complot, Wright, s-au apucat cu însufleţire de treabă, dar fundamentul solid de piatră ceda greu eforturilor lor. Obişnuiţi să mînuiască spada, nu tîrnăcopul, ei şi-au supraapreciat forţele. Lucrurile au au mers mai bine nici după ce au fost chemaţi în ajutor Keyes şi Cristofor Wright, ginerele lui John Wright.

Timp de două săptămîni complotiştii au continuat să sape cu îndîrjire. Odată, de după zidul de piatră, care rezista cu incăpăţînare loviturilor de tîrnăcop şi de lopeţi, s-a auzit un vuiet surd. Au încercat să afle cauzele vuietului folosind un imijloc sigur : au stropit peretele cu apă sfinţită, de care, date fiind legăturile strînse cu White-Webs, nu duceau lipsă. „Necuratul" s-a dovedit a nu avea nici un amestec. Totuşi zgomotul le-a trezit complotiştilor o idee care pînă atunci dormitase în mintea lor : ce se va întîmpla dacă subsolul, la prima vedere părăsit, al clădirii parlamentului nu va fi gol ? De unde se poate şti dacă nu este ocupat de vreun depozit ? în acest caz săparea tunetului nu ar fi numai inutilă, ci chiar fatală pentru reuşita complotului. l awkes, coborînd în subsol, nu a putut să determine nici el cauza zgomotului.

A fost nevoie să se facă o cercetare. în curtea îngrădită de lingă apartamentul prinţului cîţiva oameni intrau şi ieşeau pe o mică uşă care ducea în subsolul rîvnit. Lui Fawkes nu i-a fost greu să afle că negustorul Bright, care, după cum ştim, ţinea cu chirie parterul şi totodată şi subsolurile, îşi vînduse rezervele de cărbune şi dreptul la închirierea încăperii unui oarecare Skeener, un comerciant din King-street. Trebuiau deci să-l convingă cu orice preţ pe Skeener să cedeze, la rîndul său, dreptul la închirierea subsolului. Percy a făcut din nou o vizită doamnei Veennyard şi i-a explicat că aşteaptă să-i sosească soţia, care locuieşte în afara Londrei. Pentru a pregăti Venegr- house în vederea venirii ei, trebuie să cumpere o rezervă suficientă de cărbune pentru încălzit. într-un cuvînt, nu ar accepta oare doamna Veennyard să vorbească cu doamna Skeener ca aceasta din urmă să-şi sfătuiască soţul să-i cedeze lui Percy închirierea subsolului său ? Desigur, doamna Veennyard nu va fi în pierdere dacă îi va îndeplini rugămintea. Douăzeci de şilingi s-au

dovedit a fi un argument irezistibil pentru doamna Veennyard, iar pentru Skeener a avut un rol identic propunerea de a revinde cu un cîştig mare dreptul său de închiriere. Afa

cerea a fost încheiată. încăperea joasă de la subsol, cu bolţile scunde, creînd numeroase colţuri şi unghere întunecoase, era la dispoziţia complotiştilor.

în scurt timp, din Venegr-house şi din casa lui Catesby din Lambeth au fost transportaţi în acest subsol sacii cu pulbere, acoperiţi deasupra cu un strat de cărbune pentru a fi feriţi de privirile curioase. Pregătirile s-au încheiat, dar timpul pentru punerea în aplicare a planului încă nu a venit. Guvernul a amînat, fără cauze vizibile, deschiderea sesiunii parlamentara ordinare de la 7 februarie la 3 octombrie 1605. Aveau deci timp pentru a se ocupa de pregătirea altor aspecte ale complotului. Fawkes a plecat în Flandra pentru a coordona planul de acţiune cu Owen şi cu colonelul Stanley. Catesby şi Percy au luat asupra lor organizarea acţiunii catolicilor care trebuia să aibă loc după reuşita complotului.

Trebuiau să se gîndească la atragerea în complot a unor noi oameni, fie şi din cauză că pregătirile cereau fonduri însemnate, care pînă atunci fuseseră acoperite de Catesby. Resursele lui începeau însă să se epuizeze. Catesby şi Percy primiră din partea celorlalţi complotişti periculosul drept de a comunica, (după propria lor apreciere, taina complotului oricăror persoane pe care sperau să le atragă de partea lor. Vizitînd moşiile prietenilor săi, Catesby a atras treptat în rîndurile participanţilor la complot pe Robert Winter, fratele lui Thomas, şi pe John Grant. Celorlalţi Catesby nu le-a dezvăluit în întregime planurile sale, ci a căutat să obţină acordul lor de a intra în regimentul de cavalerie al voluntarilor catolici, cu un efectiv de 2 000 de oameni, pe care Iacob îi permisese guvernatorului Spaniol al Flandrei să-1 recruteze pe teritoriul Angliei. Astfel au fost, de pildă, atraşi în complot verii Stephen şi Humphrey Littleton, vecini de moşie ai lui Robert Winter din comitatul Huntingdon. Printre cei primiţi în rîndurile complicilor lui Catesby a fost şi Ambrosie Rokewood, un bogat moşier din Suffolk, proprietar al unei crescătorii de cai; trăpaşii de înaltă clasă care îi aparţineau aveau să-şi joace rolul în istoria complotului.

Dar ce făceau în tot acest timp onorabilii locatari ai White- Webs-ului ? La întrebarea aceasta e greu de răspuns, mai bine zis nu este uşor de a se da un răspuns precis. Ştim că primii cinci complotişti s-au împărtăşit, după ce şi-au jurat credinţă, 4in mîna unui trimis de la White-Webs — părintele

Gerard. Dar, după afirmaţiile lor, iezuitul nu numai că se afla în altă cameră a casei lui Catesby, dar nici nu ştia nimic de jurământ. **99** Acest lucru l-a afirmat ulterior Fawkes, şi nici măcar torturile

nu l-au făcut să-şi schimbe depoziţia. Şi totuşi, este greu, foarte greu să-ţi închipui ca măcar în acest timp iezuiţii să nu fi bănuit de existenţa complotului, deşi poate nu îl considerau deosebit de necesar.

Se ştie, printre altele, despre Catesby că a avut cu Garnett discuţii pe teme „morale", şi anume dacă este permisă uciderea unor nevinovaţi în numele unui scop just. Aceste discuţii au avut loc în iunie 1605, şi formal s-a discutat despre războiul din Flandra. Se punea problema dacă este îngăduit să distrugi o cetate inamică, în care, în afară de duşmani, ar putea să fie şi catolici credincioşi. în cazul acesta nu există cîtuşi de puţin intenţia de a-i ucide tocmai pe ei — găsi imediat răspunsul iezuitul —, catolicii sînt ucişi într-un astfel de caz numai din întîmplare. Oare se va opune cineva amputării unei mîini rănite de un glonţ otrăvit ? Or, în acest caz nu se amputează numai locul atacat de otravă, ci întreaga mînă şi degetele, care, deşi sănătoase, sînt legate inseparabil de mînă. Se înţelege că în continuare Garnett a uzat şi de pilde din Biblie.

Organizatorul complotului, foarte satisfăcut, l-a rugat pe şeful iezuiţilor să păstreze secretul asupra acestei discuţii atît timp cît ei, Catesby, va fi în viaţă. Şi părintele Garnett i-a îndeplinit bucuros dorinţa. E drept că, după remarca atît de semnificativă a lui Catesby, iezuitul hotărî ferm să se mai întâlnească o dată cu dînsul şi să-1 avertizeze împotriva unor acţiuni nechibzuite. Dar, ca un făcut, întîlnirea nu a mai avut loc. Iar Garnett a vorbit despre lăudabilele sale intenţii mult mai tîrziu, cînd era în interesul lui să demonstreze insistent că avusese într-adevăr asemenea bune intenţii. în schimb Catesby a putut să folosească discuţia cu Garnett pentru recrutarea de noi participanţi, convingîndu-i pe cei şovăielnici că are sprijinul şi aprobarea bisericii.

în a doua sau a treia săptămînă a lunii iulie, Catesby a povestit, ca bun catolic ce era, despre complot, spovedindu-se părintelui iezuit Tesemond, iar acesta l-a informat de acest lucru, aproximativ între 23 şi 25 iulie, tot la spovedanie, pe şeful său, Garnett. Din afirmaţiile lui Garnett şi în general din izvoare iezuite reiese că el a fost zguduit de cele ce-a aflat, a condamnat în toate privinţele planul complotului, comunicînd acest lucru Romei, dar nu a putut să facă nimic, fiind legat de taina spovedaniei.

Este greu să te descurci pînă la capăt în această împletire de jumătăţi de adevăruri şi de minciuni sadea. Politica papală a suferit în acei ani deseori modificări,

oscilînd de la ostilitatea veche şi deschisă faţă de guvernul englez, pînă la încercările de

a-şi ţine adepţii în supunere deplină faţă de acest guvern, în speranţa că Iacob I va trece la catolicism sau va abroga cel puţin legile împotriva catolicilor. (Ce e drept, tocmai în vara anului 1605 a început o nouă intensificare a acestor legi represive.) Este posibil ca lui Garnett să i se fi părut nerealist planul răscoalei. în sfîrşit, este foarte posibil ca mărturiile iezuiţilor să constituie nişte documente justificative alcătuite dinainte cu abilitate. în orice caz, argumentul că iezuiţii nu au trădat complotul pentru a nu încălca taina spovedaniei nu este de loc convingător. Un asemenea argument este în măsură să provoace doar rîsul celor care cunosc faptele ordinului.

La scurt timp după ce Garnett a aflat de complot, el a hotărît — potrivit propriilor sale mărturisiri — să părăsească White-Webs-ul. Ca şi în alte călătorii, a fost însoţit tot timpul de „doamna Perkins" şi de sora acesteia. Servitorii au primit ordinul strict de a ţine casa totdeauna pregătită pentru primirea acelor gentlemani, care îi vizitaseră înainte pe ospitalierii stă- pîni. Şeful ordinului iezuit din Anglia şi cele două doamne au pornit după aceasta spre Hoters, moşia catolicului Everard Digby, un bogat proprietar de pămînturi. De acolo au plecat, însoţiţi de cîteva zeci de moşieri catolici, spre izvorul Sfîntului Bonifaciu, din comitatul Flint (Wales), preferind să călătorească prin comitatele engleze centrale, unde o parte însemnată a populaţiei rămăsese fidelă catolicismului.

La 28 iulie guvernul a declarat că deschiderea sesiunii parlamentare se amină de la 3 octombrie pentru 5 noiembrie. Complotiştii, adunîndu-se din nou la Londra, făceau ultimele pregătiri. Fawkes şi Winter au verificat dacă pulberea nu se umezise şi i-au completat rezervele. Catesby a continuat cumpărarea de cai, chipurile, pentru regimentul de voluntari. în acelaşi timp, el l-a atras în complot pe Everard Digby, cel deja amintit de noi, care a primit misiunea să preia conducerea răscoalei catolice în comitatul Warwick, preconizat a fi centrul răscoalei, şi pe cumnatul lordului catolic Monteagle, Francis Tresham, vărul lui Catesby şi al lui Winter. Tresham a intrat în complot după multe şovăieli şi foarte tîrziu — la 14 octombrie 1605. în povestirea noastră va trebui să mai revenim nu o dată la rolul lui Tresham în evenimentele ce au urmat, rol confuz în multe privinţe, dar fără îndoială important.

„Complotul pulberii" era gata. Mina fusese pusă, şi Fawkes, care avea misiunea să provoace explozia, trăsese

deja pînă la sacii cu pulbere un fitil lung. în răstimpul de un sfert de oră cît avea nevoie focul ca să ajungă la mină, Fawkes intenţiona

să urce într-o barcă pregătită în apropiere şi să se depărteze cît mai mult cu putinţă de clădirea parlamentului. Pe rîa Eawkes urma să fie aşteptat de o ambarcaţiune care să-l duca imediat în Flandra. Acolo ei ar fi putut să le comunice lu» Owen şi lui William Stanley că venise momentul mult aşteptat ol acţiunii.

Mai rămîneau zece zile pina la deschiderea sesiunii parlamentului.

Cina de la castelul Hoxton

In seara de sîmbătă 26 octombrie lordul Monteagle, care locuia la Montague-Close, în apropierea nemuritorului teatru ai lui Shakespeare, „Globus", a plecat pe neaşteptate să cineze la castelul său din Hoxton, pe care i-l adusese ca zestre soţia .sa, Elisabeth Tresham. înainte de moartea reginei Elisabeta, Monteagle, împreună cu alţi viitori participanţi la „complotul pulberii", luase parte la rebeliunea lui Essex, fapt pentru care fusese obligat să plătească o amendă enormă de peste 5 000 de lire sterline. Lordul Monteagle se afla în legături de rudenie mai mult sau mai puţin apropiate cu mulţi dintre complotişti, menţinea legături de prietenie cu Catesby, cu Francis Tresham, cu sora căruia era căsătorit, cu Thomas Winter, care servea în suita lui, şi cu alţii. Dar, după urcarea lui Iacob pe tron, Monteagle l-a anunţat pe rege printr-o scrisoare că doreşte să adopte religia anglicană. După aceasta, lui Monteagle i-au fost restituite moşiile, iar el a fost făcut membru al Camerei lorzilor. In perioada de care ne ocupăm, Monteagle se bucura deja de încrederea şi sprijinul lui Robert Cecil. Catesby şi camarazii săi n-aveau cum să ştie acest lucru. Secretul a ieşit la iveală abia după mai bine de trei secole, în urma cercetării atente a arhivei de familie a Cecililor.

Aşadar, în seara de 26 octombrie, Monteagle a plecat să cineze la Hoxton. El avea ca oaspete pe Thomas Ward, un nobil din suita lordului Montague care se alăturase complotu-

dar nu depusese jurămîntul. Cînd cina prietenească era în

toi, a Intrat în camera un paj, ţinînd în mînă o scrisoare. Pajul apunea ca scrisoarea îi fusese înmînată de un necunoscut, cu

rugămintea de a fi dată personal lordului Monteagle. Acesta rupse sigiliul şi dădu hîrtia lui Ward, cu rugămintea de a o citi cu glas tare.

în această vestită scrisoare, alcătuită în termeni foarte confuzi, Monteagle era sfătuit ca, dacă îi este scumpă viaţa, să nu participe Ia şedinţa parlamentului, deoarece Dumnezeu şi oamenii au hotărît să pedepsească necredinţa cu „o lovitură îngrozitoare". Scrisoarea, ambiguă, dar plină de aluzii alarmante, a fost citită de Ward în prezenţa pajilor şi a servitorilor, care au fost cu atît mai uimiţi de cele ce se petreceau, cu cît Monteagle, fără a pierde timpul, s-a ridicat de la masă şi *st* ordonat să fie înşeuaţi caii. La ora 10 seara, după un galop turbat, el sosi pe un cal înspumat la clădirea guvernamentală Whitehall. Cu toată ora tîrzie, acolo se aflau însuşi Ceci! şi patru lorzi catolici — Notingham, Northampton, Worcester şi Suffolk —, care fuseseră incluşi în Consiliul privat al regelui. Lorzii veniseră să cineze la Cecil, dar, în pofida orei destul de înaintate, încă nu se aşezaseră la masă. Monteagle, intrînd precipitat în sală, i-a înmînat lui Cecil misterioasa scrisoare primită. Cei de faţă o citiră şi luară hotărârea de a păstra un secret absolut asupra întregii chestiuni şi de a nu întreprinde pimic pînă la întoarcerea regelui, care era la vînătoare la Royston şi era aşteptat în curînd în capitală. Monteagle nu a considerat însă necesar să ascundă această hotărîre faţă de Ward, care şi aşa cunoştea deja scrisoarea.

...Tîrziu în noaptea de duminică spre luni, Ward dădu buzna la Winter, care dormea, şi îi povesti cele întîmplate. în zori, Winter, căutîndu-i în grabă pe iezuitul Oldcorne şi pe John W right, goni împreună cu ei la White-Webs, unde se afla Catesby. Dar încăpăţînatul Catesby nu a considerat totul pierdut nici după primirea ştirii fatale. El nu credea că secretul complotului a fost dezvăluit, ci susţinea că este vorba de o intrigă a lui Francis Tresham, care abia primise o moştenire bogată şi îşi ascundea şi mai puţin decît înainte neîncrederea în succesul acţiunii plănuite.

Trebuiau să se convingă dacă fusese descoperită taina subsolurilor clădirii parlamentului, dacă Cecil ştia de pulberea ce se afla acolo. Catesby hotărî să-1 trimită pe Fawkes pentru a afla cum stau lucrurile. E drept, Winter şi-a exprimat părerea că este o misiune foarte periculoasă, dar Catesby a declarat sumbru că grija de a păzi pulberăria este datoria lui Fawkes şi că, în plus, nu este obligatoriu să i se arate cauzele care au determinat

necesitatea unui control suplimentar.

Miercuri dis-de-dimineaţă Fawkes a pornit spre capitală şi

s-a strecurat pe neobservate în subsol. I-a fost suficient să deschidă uşa şi să facă cîţiva paşi, pentru ca îngrijorarea să-i treacă. Toate semnele făcute cu iscusinţă de Fawkes, care ar fi fost cu siguranţă atinse dacă cineva ar fi intrat în încăperea de la subsol, erau la locurile lor. întorcîndu-se la White-Webs, Fawkes a comunicat că mina este neatinsă şi nu a fost găsită de iscoadele lui Cecil.

Şi totuşi cine trimisese scrisoarea fatală ? Catesby continua (să-1 suspecteze pe Tresham. întorcîndu-se joi la Londra, Winter i-a trimis lui Tresham invitaţia lui Catesby de a se întîlni a doua zi pentru o discuţie deosebit de importantă. în cazul că în cursul întîlnirii avea să reiasă că Tresham a trădat, Catesby era hotărît să-1 înjunghie. Vineri 1 noiembrie la întîlnire, Catesby l-a întrebat de-a dreptul pe vărul său dacă nu el trimisese scrisoarea, călcîndu-şi astfel jurămîntul ? Dacă Tresham s-ar fi zăpăcit măcar o singură clipă, nu încape îndoială că Catesby l-ar fi omorît pe loc. Dar Tresham respinse cu indignare acuzaţia. Desigur, Tresham era un elev al iezuiţilor, dar Catesby nu era în stare să creadă că el ar putea să calce cu uşurinţă un jurămînt dat cu mîna pe cartea de rugăciuni. E drept, Tresham nu-şi ascunse părerea că guvernul cunoaşte secretul complotului şi că Catesby trebuie să fugă imediat în Franţa. Dar acesta tot nu voia să admită eşecul. El declară că va rămîne la Londra îri orice caz pînă la întoarcerea lui Thomas Percy, care trebuia să revină din călătoria prin comitatele din nord, unde strîngea renta pentru contele Northumberland.

Catesby hotărî totuşi să verifice sinceritatea lui Tresham cerîndu-i 200 de lire sterline pentru cumpărarea de arme şi cai. Dacă Tresham era deja în legătură cu guvernul, era greu de presupus că va avea curajul să se compromită şi mai mult printr-un astfel de sprijin acordat complotiştilor. Tresham a promis imediat banii (conform explicaţiilor pe care le-a dat mai tîrziu, el sconta că vărul său îi va folosi pentru a fugi în Franţa). Noaptea Tresham i-a înmînat lui Thomas Winter primele 100 de lire sterline şi, drept răspuns la rugămintea de a aduce mai repede restul, a promis să facă rost de ei pînă sîmbătă 2 noiembrie. într-adevăr, în seara de sîmbătă Winter a primit încă 90 de lire sterline ; mai mult, a explicat Tresham, el nu **a** fost în stare să procure într-un termen atît de scurt. Tresham **a** confirmat din nou că,

după părerea lui, complotul este descoperit şi a oferit pentru fugă iahtul său, care staţiona pe ,Tamisa.

La 3 noiembrie Winter a primit ştiri şi mai sumbre. Ward i-a comunicat că regele se întorsese în oraş, citise scrisoarea

adresată lui Monteagle şi ordonase lorzilor membri ai Consiliului privat să păstreze despre toate acestea cel mai strict secret. Fusese dat ordinul ca subsolurile de sub clădirea Camerei lorzilor, îndeosebi acea parte a lor care se afla sub tronul regal, să fie percheziţionate fără întîrziere şi pe neobservate.

La White-Webs, Catesby şi Percy, care, se întorsese deja, ascultau cuprinşi de nelinişte relatarea emoţionată a lui Winter. Dar nici de data aceasta nu aveau convingerea că complotul fusese descoperit. Poate că percheziţia nu va fi prea minuţioasă, şi pulberea nu va fi descoperită sub stratul de cărbune şi scîn- duri care o ascundea. Seara complotiştii s-au întors la Londra. Fawkes a coborît din nou în subsol. Mina era neatinsă. Strecu- rîndu-se pe neobservate pînă la Whitehall, complotiştii au putut să se convingă că acolo nu se observa nici un fel de activitate deosebită, nici un fel de semne de alarmă. Totul era calm. După o noapte neliniştită petrecută la locuinţele lor, Catesby şi prietenii săi au aflat dimineaţa de la Fawkes ca în încăperea de la subsol totul este în regulă. Percy a cumpărat un ceas — lucru scump pentru acele timpuri — şi l-a trimis lui Fawkes. Complotiştii au plecat spre locurile convenite, iar Greenway şi cu Oldcorne au părăsit Londra pentru a-i comunica lui Garnett informaţiile culese. Catesby a plecat la White-Webs, Percy la contele Northumberland. Caii erau ţinuţi gata pregătiţi şi participanţii la complot puteau în orice moment să ajungă repede ia locurile care trebuiau să devină centrul răscoalei.

La scurt timp după ce complotiştii şi-au ocupat locurile convenite, lîngă clădirea Camerei lorzilor au apărut lordul-şambe- lan Suffolk şi lordul Monteagle, însoţiţi de un paj. Au intrat în subsol, unde erau observaţi cu atenţie de Fawkes, care se afla acolo. Lordul-şambelan a întrebat cine este şi ce-i cu grămada aceea de cărbune. Fawkes a răspuns că este servitorul lui mister Percy, căruia îi aparţine cărbunele îngrămădit acolo. Suffolk spuse ironic ceva pe tema pregătirilor mari pentru crăciun, şi lorzii, care în timpul vizitei lor nu au încetat să rîdă veseli, au plecat repede. întorcîndu-se la rege, unde se aflau Cecil şi alţi cîţiva membri ai Consiliului privat, Suffolk i-a informat despre cantitatea suspect de mare de cărbune adunată pentru încălzirea casei în care Thomas Percy venea atît de rar. Suffolk a fost, de asemenea, izbit de înfăţişarea lui Fawkes, care era, după spusele lui, „un tip înalt, capabil, judecînd după înfăţişarea sa, de acţiuni desperate".

Lordul-şambelan a remarcat, de asemenea, că, după părerea lui Monteagle, autorul scrisorii era, probabil, Percy. Este posibil ca acesta să fi vrut să-i 105 salveze pe Monteagle, ţinînd cont de prietenia strînsă ce-i lega.

După vizitarea subsolului de către Suffolk, Fawkes se grăbi să comunice acest lucru lui Percy. în întunericul nopţii de noiembrie, complotiştii au examinat încă o dată de departe clădirea palatului şi clădirile guvernamentale. Era linişte peste tot. După toate aparenţele, nici Iacob, nici Cecil nu ştiau ce îi aşteaptă a doua zi. încă înainte, Fawkes a coborît în subsol cu ceasul şi un felinar, a cărui lumină aproape că nu se vedea dintr-o parte. După ce a pregătit şnurul căruia intenţiona să-i dea foc cînd va veni momentul, Fawkes a ieşit în curte, în spatele apartamentului prinţului...

Fawkes abia apucă să iasă din subsol, că asupra lui se şi aruncară oamenii care îl pîndeau, în frunte cu judecătorul Knyvett, trimis să procedeze la o nouă verificare a subsolului. A fost suficient un minut pentru ca prizonierul, căruia îi fură legate mîinile, să înţeleagă că totul este pierdut. întrebat de Knyvett ce face acolo, Fawkes nu a considerat necesar să se ascundă : „Dacă m-aţi fi prins înăuntru — răspunse el —, v-aj fi aruncat în aer pe voi, pe mine şi întreaga clădire". Din ordinul lui Knyvett subsolul fu supus unei percheziţii minuţioase. Butoaiele cu pulbere fură descoperite şi făcute inofensive.

Complotiştii au început să părăsească în grabă capitala încă înainte de a afla despre eşecul complotului. Aceasta se făcea în conformitate cu planul lor, care preconiza începerea simultană a răscoalei într-o serie de comitate din nord-estul Angliei, în curînd, şefii complotiştilor au fost ajunşi din urmă de Rokewood, care organizase dinainte pe parcurs staţii cu trăpaşi din crescătoria sa. Rokewood a adus ştirea arestării lui Fawkes. Cînd Catesby şi Percy au sosit ta castelul complicelui lor Digby, acolo se adunase deja un grup de moşieri locali, care intenţionau să ia parte la răscoală. Dar ştirea despre eşecul complotului le-a luat curajul. Majoritatea s-a retras în grabă. Catesby şi prietenii săi hotărîră să fugă în munţii din Wales şi să răscoale populaţia catolică destul de numeroasă de acolo.

în curînd începu urmărirea... La Holbeche-house, casa lui Stephen Littleton din comitatul Staffordshire, complotiştii au făcut un scurt popas. Catesby şi cîţiva dintre cei ce-1 însoţeau au încercat să usuce pulberea, pe care o udaseră la trecerea prin vadul unui rîu. în timpul uscării o seînteie căzu pe tava în care se afla pulberea. Catesby şi prietenii săi fură azvîrliţi la o distanţă destul de mare cu feţele înnegrite şi arse. Forţa exploziei a fost atît

de mare îneît a aruncat un sac de pulbere prin acoperiş în curte. Majoritatea complotiştilor care nu au fost atinşi, inclusiv Digby şi Robert Winter, au fugit. Ceilalţi

au fost după scurt timp încercuiţi de un detaşament adunat da Şeriful comitatului. Catesby şi Percy au fost împuşcaţi ; după ei au pierit alţi cîţiva complotişti. Thomas Winter, rănit la mînă, Rokewood, Morgan şi Grant au fost făcuţi prizonieri, în cursul săptămânilor următoare au fost prinşi în diverse locuri şi alţi participanţi la „complotul pulberii". îi aşteptau cazematele Turnului, torturile şi spînzurătorile ridicate la Londra şi în alte oraşe pentru executarea exemplară a tuturor complotiştilor.

Dar ancheta, interogatoriile şi torturile nu numai că nu au clarificat, ci, din contra, mai curînd au încurcat — şi poate că în mod intenţionat — istoria „complotului pulberii".

Cei doi părinţi Gerard

Astfel, de pildă, există motive pentru a considera că vizita făcută de lordul-şambelan lui Fawkes în subsol nu este decît o născocire. Şi această născocire — dacă a fost o născocire — a lui Cecil şi a ajutoarelor sale care au alcătuit raportul despre complot nu a fost de loc întîmplătoare, cu atît mai mult cu cît ei puteau conta întru totul pe tăcerea lui Suffolk şi a lui Mon- teagle, iar Fawkes, în acel moment, nu mai putea să relateze nimănui nimic despre ceea ce se întîmplase în realitate. Iar pentru a înţelege de ce i-a fost necesară guvernului această ticluire, trebuie mai întîi să sărim cu gîndul peste aproape trei secole — de la începutul secolului al XVII-lea să facem un salt la sfîrşitul celui de-al XlX-lea.

în acest răstimp lumea s-a schimbat, ajungînd de nerecunoscut. Au dispărut de mult divergenţele care opuneau burghezia engleză papalităţii. Slugile credincioase ale acesteia — iezuiţii — s-au raliat cu toată ardoarea la lupta împotriva mişcării revoluţionare a clasei muncitoare şi s-au transformat în ajutoare de nădejde ale burgheziei. Din păcate însă, reputaţia acestor oameni utili era mai mult decît compromisă, căci multe generaţii ale aceleiaşi burghezii fuseseră educate pe

baza povestirilor despre uneltirile iezuiţilor împotriva Angliei, des- 137 pre „complotul pulberii". Despre acest lucru relatau în araă-

nunţime operele celor mai respectaţi istorici burghezi. „Compania lui Iisus" era direct interesată ca asemenea „neînţelegeri" ;ă fie aplanate şi s-a apucat de treabă cu tot rafinamentul propriu acestui ordin.

Cititorul nu l-a uitat încă, probabil, pe părintele John Gerard, din mina căruia complotiştii au primit împărtăşania după ce s-au legat printr-un jurăniînt de credinţă, şi care nu a ştiut, chipurile, de jurămîntul dat în camera de alături. Mai tîrziu acest iezuit a fugit din Anglia şi în 1606 a scris o relatare detaliată, deşi nici pe departe adevărată, despre „complotul pulberii". Peste mai mult de două secole şi jumătate, un alt iezuit, John Morris, a publicat în Anglia relatarea părintelui Gerard. Iar în 1897 un alt John Gerard, de asemenea membru al „Companiei lui Iisus", s-a apucat să dezmintă în întregime istoria tradiţională despre Catesby, Guy Fawkes şi complicii lor. I-a răspuns cel mai de vază istoric liberal, Samuel Gardiner, apărînd versiunea tradiţională. Prestigiul lui Gardiner era atît de mare, încît puţini au mai stat să citească multiplele obiecţii pe care a continuat să le publice părintele Gerard şi mai puţini au fost aceia care să le creadă. Dar sămînţa iezuită a căzut totuşi pe un teren favorabil. Omenirea păşise în secolul al XX-lea, cu furtunoasele sale evenimente revoluţionare. Creştea reacţionarismul burgheziei engleze şi tendinţa acesteia de a-şi găsi orice fel de aliaţi în tabăra reacţiunii clericale. Nu este de mirare că versiunea iezuită era primită tot mai favorabil. într-adevăr, pînă în zilele noastre continuă să apară cărţi care caută stăruitor să-i convingă pe cititor de veridicitatea versiunii „iezuite" a „complotului pulberii".

Desigur, iezuiţii nu ar fi ei înşişi dacă relatarea lor ar fi constituită, doar din neadevăruri uşor de demascat. Dimpotrivă, după cum vom vedea, ea cuprinde destule elemente asupra cărora închideau cu încăpăţînate ochii adepţii istoricului versiunii tradiţionale a complotului. Iezuiţii loveau în punctul cel mai vulnerabil al adversarilor lor — în încercarea acestora de a înfrumuseţa, într-un fel sau altul, chipul guvernanţilor de atunci ai Angliei şi în primul rînd al lui Robert Cecil, în lipsa lor de dorinţa de a recunoaşte în ce măsură au contribuit agenţii provocatori la desfăşurarea complotului, în ce măsură acest complot a slujit direct interesul atotputernicului ministru, care căuta un pretext pentru a repune pe deplin în vigoare legislaţia

anticatolică din timpul Elisabetei.

Dar apărătorii iezuiţilor afirmau ceva mai mult, şi anume că întregul „complot al pulberii" a fost ticluit de Robert Cecil,

iar iezuiţii, curaţi ca nişte prunci nevinovaţi, aflând de planurile lui Catesby doar în ultima fază, erau în sinea lor îngroziţi de acest lucru nemaiauzit, dar nu puteau face nimic — gura le era pecetluită de taina spovedaniei. Pentru a ne dumeri cum au stat lucrurile în realitate, să ne întoarcem la evenimentele deja cunoscute.

Fără îndoială, multe lucruri rămân de neînţeles. De pildă, problema tunelului pe care l-au săpat conspiratorii din Venegr- house. Conform versiunii **oficiale, guvernul a primit informaţii** despre tunel numai de la complotiştii **arestaţi, cu mult după ce** luase cunoştinţă de scrisoarea adresată lui **Monteagle** şi începuse cercetările. Este oare verosimil **ca în timpul acestor cer**cetări să nu fi fost descoperit tunelul, care înaintase destul de mult, din casa apropiată, aparţinând unui participant deja cunoscut la „complotul pulberii", Thomas Percy ? Oare versiunea guvernamentală nu a fost determinată de necesitatea de a susţine că urmele săpăturilor fuseseră înlăturate temeinic de către complotişti şi a da astfel o explicaţie acceptabilă faptului că nimeni nu văzuse tunelul propriu-zis ?

Dar asta nu este încă totul. Gîndiţi-vă ce munte de pămînt se înalţă cînd se sapă o groapă chiar nu prea adîncă. **Ce s-a** făcut oare cu pămîntul scos în timpul săpării tunelului ? Este greu de crezut că o asemenea cantitate de pămînt putea fi aruncată în micuţa grădină a casei fără a provoca curiozitatea vecinilor şi a trecătorilor într-un loc atît de frecventat cum era f>iaţa din faţa parlamentului. Doar alături se aflau alte case ale uncţionarilor parlamentului. Versiunea oficială nu prea este salvată nici de argumentul invocat de S. Gardiner, că pămîntul era, probabil, aruncat în Tamisa, care curgea pe aproape.

Şi mai misterioasă în istoria „complotului pulberii" este problema pulberii propriu-zise. După cum scria caustic al doilea părinte Gerard, „imediat după descoperirea pulberii de către guvern, pulberea descoperită dispare din istorie". în timpul anchetării complotului au fost studiate cu grijă detalii de tot felul, uneori absolut neînsemnate, dar o problemă atît de importantă a rămas — greu de presupus că întâmplător — cu totul în umbră. Pentru explozie era nevoie de multă pulbere. Iar pulberea era, din 1601, monopol de stat şi se păstra sub un control sever în Turn. De consumul de pulbere

răspundea prietenul apropiat al lui Cecil, contele Devonshire, precum şi locţiitorii săi Carew şi Brookner. Cînd, mai tîrziu, în legătură cu problemele financiare, a apărut necesitatea de a verifica con- 109 sumul de pulbere, s-a aprobat ca acest lucru să fie făcut pentru

anii 157S—1604. Cu ahe cuvinte, verificarea era întreruptă tocmai în anul „complotului pulberii**. Documentele privitoare la consumul de pulbere în aed an s-au pierdut mai tîrziu cu totul.

încă un amănunt. în primele dări de seamă ale guvernului era menţionată o uşă interioară, a cărei cheie se afla în inimile guvernului, prin care se putea pătrunde în subsolul unde era depozitată pulberea. Conform primei dări de scamă, $ir Thomas Knyvett a intrat „jntîmplător", tocmai prin uşa aceasta, în subsol şi acolo l-a întîlnrt pt Fawkes. în darea de seamă următoare uşa a dispărut — ea concorda prea puţin cu afirmaţia că guvernul au ştia încă nimic despre complot. în schimb a apărut vizita lordului-şambe.an. Ca urmare a unor date contradictorii se afirma că Fawkes a fost arestat în subsol sau pe stradă lîngă subsol, sau chiai în propria sa locuinţă.

Dar să mergem mai departe. Ceie mai multe amănunte care »-au ştiut despre complot se bazau pe o dare de oană ©iidală **a** guvernului, dată publicităţii !a scurt timp după descoperirea lui. Nu încape îndoială că aceasta minte în multe chestiuni esenţiale. Se poate discuta doar în care anume chestiuni şi în ce măsură denaturează darea de seamă adevărul. Dar pe ce se bazează însăşi darea de seamă ? înainte de toate, pe depoziţiile celor arestaţi, făcute în majoritatea cazurilor sub tortură sau sub ameninţarea torturii (oficial a fost supus torturii numai Guy Fawkes, dar în corespondenţa lui Cecil s-au găsit dovezi că au fost torturaţi şi alţi acuzaţi). Oamenii de ştiinţă au cercetat cu atenţie procesele-verbale ale interogatoriilor şi s-au convins că judecătorul suprem Coke „a îndreptat" deseori cu propria sa mînă depoziţiile, tăind pasajele care-i păreau, dintr-un motiv oarecare, „incomode" şi introducînd frazele de care avea nevoie. în majoritatea cazurilor cauzele acestor eliminări şi introduceri sînt destul de transparente, dar într-o sene de pasaje importante motivele lui Coke rămîn misterioase, fapt care învăluie şi mai mult procesele-verbale ale interogatoriilor, care s-au păstrat, în ceaţa confuză a minciunii şi tertipurilor.

Dar nici aceasta nu este încă totul. Faptele cele mai esenţiale privind istoria complotului şi planurile conjuraţilor au devenit cunoscute din mărturia scrisă în închisoare de Thomas Winter, singurul dintre conducătorii „complotului pulberii" care mai **trăia. Acesta** este documentul

în jurul căruia se strînge cercul **de suspiciuni.** Dar, pentru a le expune, va trebui pentru **un** timp **să ne** depărtăm de povestea complotului.

Probabil că cititorul nu l-a uitat pe Thomas Felippez, care a jucat un rol atît de însemnat în complotul lui Babington ţi în procesul Măriei Stuart, pe monstrul mic de statură, cu faţa ciupită de vărsat şi privirea mioapă. Pe acel specialist în codan ţi plastografii în diferite limbi, pe care îl aprecia atît de mult Walsingham. E drept, Cecil a considerat posibil să-1 scoată pe bătrînul spion la pensie. Felippez, care înţelegea cît se poate de bine care este cauza scoaterii lui la pensie, a scris o scrisoare smerită lui Iacob I, afirmînd că el, un om mic, nu avea nici un amestec în executarea mamei maiestăţii-sale. El, Felippez, nu se ocupa decît de descifrarea scrisorilor, iar aceasta o făcea din ordinul şefilor săi. Dar regele, deşi nu putea fi învinuit de excesivă veneraţie a memoriei mamei sale, căuta totuşi să păstreze aparenţele, şi petiţia lui Felippez a fost lăsată fără răspuns.

Cu toate acestea, spionul pensionar, care ocupa o funcţte bună în administraţia portului din Londra, nu-şi pierdea speranţa de a cîştiga recunoştinţa lui Cecil şi de a ajunge din nou în serviciul lui. Urmărind cu atenţie pe pasagerii care soseau şi plecau, Felippez, cu privirea sa experimentată, a dibuit sau, mai bine zis, a adulmecat, cu flerul spionului de profesie, complotul ce se înfiripa. Dînd de o urmă, el nu s-a mai putut opri ţi a hotărît să întreprindă o cercetare pe cont propriu.

Felippez avu ideea să intre, în acest scop, în corespondenţă secretă cu conducătorul recunoscut al emigranţilor şi organizator de comploturi de-a lungul anilor, Hugh Owen, care locuia la Bruxelles. Corespondenţa a fost unilaterală, deoarece Owen, intrigant cu tot atîta experienţă, a bănuit o cursă în scrisorile sosite de la un oarecare „Vincent" (aşa îşi semna Felippez mesajele). Dar o astfel de piedică nu-1 putea opri, desigur, pe bătrînul falsificator de scrisori să-şi asume cu generozitate şi alcătuirea unor mesaje de răspuns din partea lui Owen, semnîndu-1 cu numele de „Benson“.

Felippez nu a ţinut cont de un singur lucru, şi anume

de faptul că nu numai el, ci şi Robert Cecil trecuse prin şcoala lui t Walsmgham. Comparînd între ele scrisorile interceptate ale lui „Vincent“ ţi „Benson“, Cecil şi-a dat seama imediat despre ce 111 este vorba. în ianuarie 1605 ministrul înfuriat a dispus ca

spionul să fie arestat şi adus fără întîrziere în faţa lui. Felippez nu şi-a negat prea mult faptele în faţa atotputernicului demnitar şi a recunoscut repede totul. Plîngîndu-se amarnic de sărăcia sa, spionul a dezvăluit încă un motiv, neaşteptat, al acţiunilor sale : dorea ca prin Owen, care avea legături cu curtea spaniolă, să se înfrupte din banii pe care îi risipea cu dărnicie ambasadorul Spaniei la Londra pentru a consolida partidul adepţilor păcii încheiate de curînd ! Dacă funcţionarul portului din Londra ar fi putut să ştie că neînchipuit de bogatul Cecil i-o luase înainte şi în această afacere, acceptînd imediat după încheierea păcii o pensie din partea guvernului spaniol, căruia i-a promis să-i trădeze secrete de stat ale Angliei ! Dar, după cum spune un vechi proverb roman, „quod licet Iovi non licet bovi". într-un cuvînt, Cecil a ordonat ca Felippez să fie trimis, pentru intervenţie samavolnică în treburile statului, la închisoarea Gatehouse, unde acesta a rămas pînă în primăvară, îşi petrecea timpul liber alcătuind scrisori de căinţă şi cereri de graţiere. Felippez se jura că „nu doreşte nimic cu mai malta ardoare, decît posibilitatea de a vă face dumneavoastră (adică lui Cecil. — *E. C.)* orice serviciu".

De data aceasta bătrînul spion nu minţea. După eliberarea din închisoare, Felippez era un om ruinat. Singurul său vis era să-şi îndrepte situaţia, angajîndu-se în serviciul lui Cecil. în loc de aceasta, în ianuarie 1606, cu cîteva zile înainte de judecarea participanţilor la „complotul pulberii", Felippez fu din nou arestat şi închis în Turn.

împrejurările care au dus la această a doua arestare au ieşit la iveală abia în zilele noastre (ca urmare a publicării arhivei lui Cecil) şi merită toată atenţia, deoarece, printre altele, caracterizează metodele de „lucru" ale cîrmuitorului efectiv al Angliei. împreună cu Felippez, cînd acesta lucra sub ordinele lui Walsingham, a fost folosit şi un alt încercat falsificator de scrisori şi spion de profesie, Thomas Barnes, care, printre altele, încercase, din ordinul guvernului, să cîştige încrederea lui Hugh Owen şi să devină agentul lui. Spre deosebire de Felippez, acesta mai era în serviciu în 1605.

Exact la sfîrşitul anului, Barnes a falsificat, din dispoziţia directă a lui Cecil, o scrisoare a lui Felippez către Owen.

Peste cîteva zile, i s-a înmînat lui Barnes un paşaport pentru străinătate semnat de însuşi Cecil. Paşaportul era pe numele lui Thomas Wilson, unul din secretarii lui Cecil (nu se ştie dacă acest „secretar Wilson" nu era şi în Anglia tocmai Barnes). După ce şi-a pus semnătura pe paşaportul lui Barnes-Wilson, Cecil a scris în aceeaşi zi cu propria sa mînă o scrisoare parti

cularã comandantului portului Dover, sir Thomas Fane. în scrisoare se dădea indicaţia ca omul cu numele de Thomas Wilson, care intenţionează să plece din ţară, să fie arestat în cel mai strict secret, fără pic de zgomot. Şi spre marea indignare a lui Wilson, el fu arestat, deşi jura că la mijloc este o eroare şi că dînsul acţionează în strictă conformitate cu ordinele. lui Levinus Monk, secretarul principal al atotputernicului ministru. Fane l-a închis pe Wilson, conform instrucţiunilor primite, într-o celulă separată, iar scrisorile găsite asupra lui le-a trimis la Londra pe adresa lui Cecil şi a lordului Northampton, care ocupa funcţia de guvernator regal al cîtorva oraşe din sud, inclusiv al Doverului.

întregul truc consta în faptul că formal prima dată Felippez fusese arestat din ordinul lui Northampton, nu al lui Cecil. Acum Northampton, fără a bănui intriga, a dispus a doua oară arestarea lui Felippez. în felul acesta, vicleanul ministru a obţinut, pe de o parte, izolarea totală a lui Felippez, iar pe de altă parte se putea preface că arestarea avusese loc fără ştirea şi participarea lui. Totodată, din punctul de vedere al ministrului, arestarea lui Barnes era un act de intimidare, care nu era de prisos pentru acest agent. Curînd, Barnes a fost pus în libertate. I s-a permis să-şi continue drumul spre Flandra, ceea ce a şi făcut, asigurîndu-1 insistent pe Cecil de fidelitatea sa faţă de el şi de devotamentul pentru slujba ce-i fusese încredinţată.

Iar Felippez stătea, pînă una alta, în Turn. Lumea însă, după cum de mult se ştie, nu duce lipsă de oameni buni. Doi oameni, de obicei puţin înclinaţi spre sentimentalism, au manifestat interes pentru soarta fostului spion. (Şi această „grijă" din partea lor apare deosebit de semnificativă în lumina faptelor care ne sînt deja cunoscute.) L-au compătimit pe Felippez doi oameni care-i erau, s-ar putea spune, colegi de muncă — Levinus Monk şi comandantul Turnului, sir William Wade, care în alte împrejurări era cunoscut doar ca un schingiuitor sadic al deţinuţilor şi un provocator, concediat mai tîrziu din postul său pentru furtul unor briliante aparţinînd unei rude întemniţate a regelui. în felul acesta, Felippez nu numai că a fost izolat, dar a ajuns în situaţia cînd îi rămînea o singură scăpare : să-i facă un serviciu însemnat lui Cecil, căruia i s-au adresat de altfel în favoarea lui Felippez atît Monk cît şi 113 Wade. Nu trebuie să uităm, de asemenea, că pînă în ianua

rie 1606 Cecil putea folosi şi serviciile lui Barnes, trimis cu grija în Flandra, la fel cum Felippez fusese trimis în Turn. Era tocmai perioada cînd tribunalului i-a fost înfăţişată „Confesiunea'[1] lui Thomas Winter.

Enigma depoziţiilor lui Thomas Winter

A fost oare această confesiune un fals ? La 8 noiembrie Winter a fost capturat la Holbeche-house. Fusese rănit de o săgeată în mîna dreaptă şi de aceea nu s-a putut apăra (dacă ar fi să dăm crezare „Confesiunii" lui, el a căpătat în timpul luptei şi o altă rană, iar mai tîrziu a mai fost rănit de cîteva ori). Drept urmare, Winter nu s-a mai putut folosi de mîna dreaptă, şi în timpul primului interogatoriu, luat de şeriful din Worcestershire, nu a putut semna depoziţiile. Dar peste o săp- tămînă, la 21 noiembrie, Wade i-a comunicat lui Cecil că rana de la mîna lui Winter, care se afla în Turn, s-a vindecat în aşa măsură, îneît el intenţionează să aştearnă pe hîrtie tot ce i-a spus ministrului în timpul convorbirii pe care au avut-o cu puţin timp în urmă, precum şi tot ceea ce va reuşi să-şi mai ■amintească.

Originalul „Confesiunii" a dispărut şi toate încercările de a-1 găsi prin arhive au rămas pînă în prezent fără succes. Acest original trebuie să fi stat la baza textului de zece pagini al „Confesiunii", datat 23 noiembrie 1605. Scrisul de pe acest document aminteşte de scrisul lui Winter aşa cum fusese înainte de rănire. Dar el cuprinde un amănunt care te pune imediat în gardă. Se ştie că grafia numelor de familie nu era atunci încă bine precizată (să ne amintim că s-au păstrat mai multe grafii ale numelui de familie al lui William Shakespeare, care a trăit în aceeaşi epocă, fapt ce a oferit nu o dată pretext celor mai diferite presupuneri şi teorii, deseori de-a dreptul fantastice). Deşi, la drept vorbind, grafia diferită a unuia şi aceluiaşi nume de familie era la începutul secolului al XVII-lea mai mult o excepţie decît o regulă.

Winter, în toate semnăturile lui care s-au păstrat şi nu suscită îndoieli cu privire la autenticitatea

lor, scria invariabil şi foarte clar „Wintour". în textul „Confesiunii" figurează semnătura „Winter", aşa cum scriau de obicei numele său de familie alţii, nu el. Compararea semnăturii din „Confesiune" cu alte autografe păstrate ale iui Winter exclude aproape cu desăvîrşire ipoteza că ea a apărut astfel deoarece din fuga condeiului cele două litere „ou" s-au transformat în „e". Fără îndoială, un falsificator ar fi căutat să reproducă exact semnătura lui Winter. Dar o greşeală a falsificatorului este totuşi mai verosimilă decît o greşeală a lui Winter însuşi.

Levinus Monk a făcut o copie după acest text al „Confesiunii", considerat drept original şi păstrat în arhiva familiei Cecil, care a fost prezentată regelui. Iacob a făcut pe ea diferite însemnări marginale, indicînd, în special, o frază care i s-a părut neclară şi care a fost apoi refăcută. Tocmai această copie făcută de Monk, care s-a păstrat în arhivele statului, a fost publicată în darea de seamă oficială a guvernului.

Să ne întoarcem însă la presupusul original, care poate că este pur şi simplu un fals sau o copie mai mult sau mai puţin prelucrată şi prezentată drept original. în partea de sus a primei pagini data de 23 noiembrie este, nu se ştie de ce,- schimbată, cu scrisul caracteristic al judecătorului Coke, în 25 **no**iembrie (deşi în copia lui Monk a rămas data de 23 noiembrie). Faptul că nu este o greşeală întîmplătoare ne-o dovedeşte împrejurarea că Coke a făcut anume la începutul şi sfîrşitul „Confesiunii" completări în care arată că acest document **con**ţine depoziţia lui Thomas Winter făcută de bunăvoie la 25 noiembrie în faţa membrilor comisiei pentru anchetarea complotului şi scrisă de acesta cu propria mînă în aceeaşi zi. Deşi nu există nici un fel de mărturii că **Winter a făcut, în-** tr-adevăr, această depoziţie în faţa lorzilor care **făceau parte** din comisie, în copia lui Monk ei sînt toţi amintiţi **cu grijă,** fiind notaţi de mîna lui Cecil, în calitate de martori. Semnăturile lor proprii lipsesc.

în copia lui Monk, datată 23 noiembrie, se găsesc pe margine două completări mici şi puţin importante, asemănătoare cu completările făcute de rege în textul dat la tipar. Dar completări identice, scrise pe margine, găsim şi în „original", şi încă cu acelaşi scris ca şi restul textului ! Este clar că în „original" completările au fost făcute după ce acest „original" îi fusese adus din Turn lui Monk pentru a face copii după el. Este puţin > probabil ca, după ce a fost făcută copia,

originalul să-i fi fost restituit lui Winter cu dispoziţia de a introduce în el aceste **115** modificări, care nu au nici un fel de însemnătate practică se

rioasă. Din contra, dacă considerăm „originalul" un fals, este lesne de presupus că falsificatorul a făcut adăugirile în conformitate cu completările pe care le-au introdus în copie şefii.

în sfîrşit, s-a păstrat un fragment de cîteva rînduri dintr-o altă depoziţie, din 25 noiembrie, a lui Thomas Winter, despre călătoria întreprinsă de el în 1602 în Spania. Depoziţia este semnată „Wintour". Şi deosebit de interesant este faptul că, nu de mult, printre hîrtiile lui Cecil a fost găsită o scrisoare a lui Wade din 25 noiembrie, în care acesta anunţa că Winter făcuse mărturisiri despre activitatea desfăşurată de el în Spania, pe care le-a expus el însuşi pe hîrtie. La scrisoarea lui Wade a fost anexată depoziţia lui Winter, scrisă pe două pagini şi semnată „Wintour". Dar întregul text al scrisorii este scris în mod vădit de aceeaşi mînă ca şi „originalul" „Confesiunii". Mai mult decît atît, în această depoziţie este inclus, într-o formă puţin schimbata, şi fragmentul din textul scris într-ade- văr de mina lui Winter. Cu alte cuvinte, o depoziţie a lui Winter a fost transcrisă, într-o formă modificată, de o altă persoană, care falsifica scrisul complotistului arestat, iar la sfîrşitul acestui document fie că Winter a fost forţat să-şi pună semnătura, fie că aceasta a fost de asemenea falsificată.

Această fabricare a depoziţiilor din 25 noiembrie ne permite să tragem în orice caz cu o doză mare de probabilitate concluzia că şi „Confesiunile" au fost falsificate. Spunem „cu o doză mare de probabilitate", deoarece pentru o concluzie definitivă este necesară o cercetare mai temeinică a scrisurilor tuturor documentelor amintite.

Trebuie să facem doar o rezervă : chiar şi metodele descoperite de noi ale muncii falsificatorului demonstrează că acesta nu „inventa" depoziţiile, ci modifica, în funcţie de planurile şi intenţiile lui Cecil, mărturiile autentice ale celui arestat. Este greu, de altfel, să presupui că totul a decurs altfel — falsul ar fi fost în acest caz prea grosolan şi nu ar fi putut să-i inducă în eroare pe contemporani. Şi nici nu era nevoie de un astfel de fals total — trebuia doar să fie eliminat ceea ce Cecil avea interes să ascundă şi inclus ceea ce dorea să le atribuie complotiştilor.

Nu credem că e posibil să depistăm aceste adăugiri şi omisiuni fără a avea adevăratul original. Ne rămîne doar să tratăm „Confesiunea" lui Winter cu maximum de

prudenţă, mai ales acele pasaje ale ei a căror introducere în text era în mod vădit convenabilă lui Cecil. Dar să renunţăm complet la ea nu este posibil, deoarece numai cu ajutorul ei se poate face o

relatare cît de cît închegată a „Complotului pulberii" ; iar asupra faptului că acest complot a existat, nu avem nici un temei să ne îndoim. Alta este întrebarea : ce rol a jucat în organizarea lui acţiunea provocatoare a guvernului.

Dacă ar fi să nu dăm crezare „Confesiunii"

Dacă ar fi să nu credem în autenticitatea „Confesiunii" lui Thomas Winter, multe acţiuni ale participanţilor la „Complotul pulberii" pot apărea în cu totul altă lumină. De pildă, închirierea lui Venegr-house putea fi doar o urmare a dorinţei lui Thomas Percy de a avea o locuinţă în apropierea palatului regal. Casa a fost închiriată la 24 mai, iar la 9 iunie, datorită intervenţiei lordului Northumberland, Percy a primit o funcţie la curte, lucru pe care îl ştia, desigur, dinainte de la ruda sa influentă. Chiar şi întoarcerea lui Fawkes putea însemna cu totul altceva. în lunile în care slăbiseră represiunile împotriva catolicilor, un număr însemnat de emigranţi s-au întors în Anglia. Iar faptul că Fawkes a luat numele de Johnson putea fi o măsură de prudenţă care a fost luată de mulţi emigranţi — şi nu fără temei.

Dar faptul existenţei complotului nu poate fi pus la îndoială şi de aceea nu există motive de a bănui că relatarea făcuta pe baza „Confesiunii" lui Winter nu corespunde, în ansamblu, realităţii.

Se naşte însă întrebarea dacă au dreptate acei autori catolici care îl indică în mod direct pe Cecil ca organizator al complotului ? Ei se referă la faptul că aceasta era o metodă obişnuită a guvernului (de pildă, organizarea complotului lui Ba- bington). Nu încape îndoială că descoperirea la timp a „Complotului pulberii" i-a convenit foarte mult lui Cecil. Acest lucru îi permitea să-şi sporească simţitor influenţa asupra regelui, să-l oblige pe acesta să renunţe la gîndul de a atenua legile îndreptate împotriva catolicilor, lucru spre care tindea lacob şi care contravenea total intereselor lui Cecil şi ale cercu-

 rilor nobilimii protestante pe care le reprezenta. Şi ce putea

fi

mai potrivit pentru acest scop decît descoperirea unui complot care îşi propunea uciderea regelui, a moştenitorului tronului, a majorităţii celor mai înalţi demnitari ai statului şi constituirea, în schimb, a unui guvern catolic ?

Dar dacă Cecil a fost organizatorul întregii afaceri, cum a putut el sa sădească ideea complotului în mintea lui Catesby ? Răspunsul se impune de la sine : prin lordul Monteagle. Acest fost rebel nu numai că fusese iertat, dar era în mod vădit în favorurile ministrului şi în legătură permanentă cu acesta. Un amănunt foarte important pledează în favoarea unei asemenea, ipoteze.

începutul şedinţelor sesiunii parlamentare din toamna anului 1605 nu urma să fie. din punct de vedere juridic, o deschidere a unui nou parlament, ci doar o reluare a şedinţelor celui vechi, vremelnic întrerupte. La o astfel de reluare nu urma să participe regele. în 1605 lacob a hotărît să încalce regula, deoarece parlamentul urma să hotărască o problemă de însemnătate excepţională — legiferarea unirii Angliei ou Scoţia. Această hotărîre a regelui era cunoscută de un cerc restrîns de persoane, printre acestea fiind şi Monteagle, în calitate de membru al delegaţiei engleze care discutase cu scoţienii condiţiile unirii. Dacă nu s-ar fi ştiut că regele hotărîse să fie prezent la reluarea lucrărilor parlamentului, nu ar fi putut să existe nici „Complotul pulberii". Iar lucrul acesta l-a aflat Catesby probabil de la Monteagle.

Acestui argument nu trebuie să i se acorde o însemnătate prea mare. Monteagle putea să-l informeze pe ruda sa Catesby despre hotărîrea regelui fără nici un fel de gînd ascuns. Catesby, care făcea parte din cercurile moşierimii bogate (deşi nu din cele de la curte), ar fi putut să primească şi pe alte căi, necunoscute de noi, informaţii despre faptul că lacob intenţionează să ia parte la ceremonia reluării lucrărilor parlamentului.

'Toate acestea sînt adevărate, totuşi este cert că Monteagle a îndeplinit rolul de spion al lui Cecil şi a aflat de complot cu mult timp înainte de a juca comedia cu primirea scrisorii **la** castelul Hoxton. Nu încape îndoială că aceasta a fost o reprezentaţie bine gîndită dinainte. Nici nu mai vorbim de faptul că un alt personaj, Thomas Word, pe care Monteagle îi invitase la cină şi îl rugase să citească cu glas tare scrisoarea **primită,** era, probabil, de asemenea un agent secret al lui **Cecil.** Scena a fost organizată în mod vădit cu scopul de **a** arăta într-o formă

dramatică cum a aflat guvernul, care nu **bănuia** nimic, pentru prima dată despre complot. în plus, **lipsa de** perspicacitate a miniştrilor trebuia să scoată în evi

denţă descifrarea rapidă de către rege a sensului ascuns al scrisorii, ceea ce crea fundalul necesar pentru relevarea înţelepciunii, de inspiraţie divină, a lui Iacob. O astfel de prezentare a evenimentelor îl măgulea nespus pe rege, care avea o părere mai mult decît bună despre capacităţile sale intelectuale. Robert Cecil intenţiona mai puţin decît orice să-1 scoată pe suveranul său din această rătăcire plăcută.

Un fapt caracteristic. Ministrul, care avea o mare experienţă, nu obişnuia să acorde nimănui încredere deplină, inclusiv lui Monteagle, desigur. Iată procedeul lui: unui din spionii lui, un oarecare Gage, vecin al lui Francis Tresham, i-a făcut acestuia din urmă propunerea prietenească de a-i scoate din greutăţile financiare în care se afla pînă la primirea moştenirii cu condiţia ca acesta să devină agent secret al lui Cecil. Era în mod vădit o încercare de a găsi un izvor suplimentar de informaţie despre relaţiile dintre Monteagle şi rudele sale participante la complot.

Francis Tresham nu a devenit agent al lui Cecil. De asemenea, nu există dovezi directe că tocmai el ar fi fost cel care a scris scrisoarea către Monteagle, fapt de care l-au bănuit Catesby şi Winter. Cu toate acestea, rolul lui Tresham rămîne în multe privinţe enigmatic. Timp de cîteva zile după arestarea lui Fawkes şi fuga altor complotişti, el a rămas la Londra şi, după unele informaţii, şi-a oferit chiar serviciile pentru căutarea fugarilor. Deşi Fawkes în depoziţiile sale date sub tortură, l-a enumerat imediat pe Tresham printre ceilalţi participanţi la complot, timp de patru zile guvernul nu a emis ordinul cu privire la arestarea lui, iar el se comporta, la rîndul său, ca un om care nu are a se teme de autorităţi. Tresham a fost arestat abia la 12 noiembrie. Comportarea lui înainte de descoperirea complotului poate fi explicată presupunîndu-se că a încercat verbal să-l prevină pe Monteagle (şi pe un alt cumnat al său, lordul catolic Stowrton) să nu meargă la parlament şi că în timpul convorbirii cu acesta şi-a dat seama că guvernul ştie despre complot. Sau poate că Tresham ştia prea multe lucruri despre rolul lui Monteagle şi considera acest lucru drept o garanţie a securităţii sale. La rîndul său, se pare că guvernul, de asemenea, a şovăit să-1 aresteze pe Tresham, dar în cele din urmă a hotărît că este mai periculos să-1 lase liber. O mînă grijulie a şters din depoziţiile lui Tresham orice aluzie la Monteagle. Şi totuşi Tresham era în

mod vădit un deţinut prea periculos pentru a putea fi judecat, ca şi alţi complotişti, în instanţă publică.

Cu ocazia percheziţiei făcute la locuinţa fratelui mai mic al lui Tresham, unde locuia şi secretarul său particular, au fost găsite două copii ale unui tratat despre modul ambiguu de exprimare a gîndurilor. Titlul uneia din copii fusese modificat de mîna părintelui Garnett în „Tratat împotriva minciunii şi a ipocriziei". Dar în el, sub forma „limitării" domeniilor în care acestea trebuiau să fie aplicate, se dădeau sfaturi practice cum trebuiau folosite. Se pare că Francis Tresham urma întocmai sfaturile cuprinse in acest tratat iezuit, deşi nega că l-ar fi cunoscut.

La şase săptămîni după arestare, el era deja un om bolnav, într-una din nopţi — la 23 decembrie — i-a dictat secretarului sau o scrisoare către Cecil în care îşi dezminţea depoziţiile, negînd că ar fi cunoscut pe Garnett şi că ar fi ştiut de trimiterea lui Winter în Spania. El a rugat-o pe soţia sa, care se afla de faţa, sa transmită această scrisoare ministrului. în aceeaşi noapte Tresham a murit.

Oficial, moartea lui a fost explicată prin „asana" („boală de care a suferit timp îndelungat"). Dar, întrucît cu şase săptămîni în urmă Tresham arăta ca un om pe deplin sănătos, nimeni nu a dat crezare explicaţiei oficiale. Mulţi contemporani au considerat că Tresham a fost otrăvit şi că acest lucru a fost opera lui Monteagle. Este foarte probabil că Tresham cunoştea rolul adevărat al lui Cecil şi Monteagle şi nu făcea un secret deosebit din faptul că posedă informaţii atît de periculoase. Tocmai aceasta i-a şi hotărît soarta. S-a păstrat o scrisoare a lui Wade către Cecil, datată 23 decembrie 1605, în care Wade îşi exprima îngrijorarea pentru faptul că nu s-a primit dispoziţia cu privire la înmormîntarea cît mai grabnică a cadavrului. Aceasta ar putea, de asemenea, să fie o dovadă a dorinţei de a ascunde faptul otrăvirii. Este foarte suspectă şi o afirmaţie făcută de Wade în aceeaşi scrisoare : Tresham însuşi, precum şi alţi participanţi la complot considerau că, dacă el se va face bine, „nu au a se teme de justiţie".

Şi totuşi nu trebuie să tragem concluzii pripite. Dacă ar fi fost atît de îngrijorat încît să-1 facă pe Tresham să tacă pe vecie înainte de a ajunge la proces, ar fi permis oare Cecil soţiei şi secretarului omului învinuit de a fi comis crima înaltei trădări să stea tot timpul, aproape pînă la sfîrşit, în celula lui, iar pe urmă să părăsească nestingheriţi Turnul ?

Făcînd bilanţul, trebuie să spunem că nu există probe directe că Cecil ar fi provocat complotul ; de altfel, ele nici n-ar fi putut să se păstreze. în schimb, este foarte probabil că el a

aflat de complot la scurt timp după ce conspiratorii au trecut la acţiune şi chiar că a primit informaţii concomitent din cîteva surse, deşi rămîne neclar cît de detaliate au fost ele. Una din sursele posibile de informare a putut fi Monteagle. Alta —■ Thomas Allison, care frecventa în Flandra cercurile emigran- ţilor. Guvernul a primit informaţii şi de la un anume Henry Wright, care ocupa un post la curte. încă în aprilie 1604, Wright l-a informat despre complot pe sir Thomas Challoner, om de încredere al lui Cecil, şi, după cum se plîngea Wright, nu a primit nici un fel de recompensă pentru strădaniile sale, care au durat aproape doi ani, pînă la primirea scrisorii de către lordul Monteagle. Wright a apelat chiar la rege, care, după cum reiese, nu numai că ştia de „serviciul" lui Wright, dar l-a şi aprobat nemijlocit.

După arestare, Fawkes nu a divulgat la început, deşi a fost torturat, nici un nume. El a recunoscut doar că propriul său nume nu este Johnson, ci Fawkes. Astfel, pînă la 8 noiembrie, cînd, supus unor torturi mai crunte, el i-a numit pe ceilalţi complotişti, guvernul ştia oficial doar de participarea la complot a lui Fawkes şi Thomas Percy, care închiriase subsolul de sub Camera lorzilor. Cu atît mai semnificativ este faptul că deja la 7 noiembrie a fost publicată o declaraţie oficială care ordona arestarea lui Catesby, Winter, Rokewood, Grant şi a unui număr de alţi complotişti. Prin urmare, guvernul deţinea unele informaţii, poate nu prea exacte şi explicite. El avusese datele necesare pentru a începe să acţioneze, şi dacă a zăbovit mult timp, a făcut-o pentru că a aşteptat momentul cel mai convenabil pentru „descoperirea" complotului.

Adepţii versiunii despre „fabricarea" complotului de către Cecil afirmă că el ar fi falsificat întreaga anchetă. Printre membrii comisiei care i-au interogat pe complotişti erau însă cîţiva duşmani şi rivali făţişi ai lui Cecil, care în nici un caz nu ar fi acceptat să devină unelte ale ambiţiosului ministru. Dimpotrivă, ei s-ar fi străduit mai curînd să demaşte imediat în faţa lui Iacob înscenarea de către Cecil a complotului, a cărui descoperire contribuia atît de mult la realizarea planu- rilor sale.

Trebuie, de asemenea, avut în vedere că au existat, de

fapt, două comploturi — „complotul pulberii" propriu-zis şi planul răscoalei catolicilor, sub conducerea lui Everard Digby. Despre cel de-al doilea complot Cecil a fost încunoştinţat de către <121 iscoadele sale. El putea să-i suspecteze pe Thomas Percy şi pe

Catesby, dar să nu ştie de intenţia de a folosi Venegr-house. Printre hârtiile lui Cecil se găsesc multe scrisori conţinînd aluzii vagi la complotul ce se pregătea, la posibilitatea unei noi încercări de răscoală catolică. Un avertisment anonim, aruncat într-o cutie de lemn pe un drum, a fost scris de un servitor catolic, care dorea să denunţe complotul la care participa stă- pînul său. Scrisoarea avertiza că pericolul îl ameninţă pe rege, pe lordul Salisbury şi pe judecătorul suprem Papham.

Se pare că legăturile internaţionale ale participanţilor la complot erau mult mai vaste decît se poate presupune la prima vedere. în orice caz, Cecil a primit un avertisment direct din partea ambasadorului Angliei la Paris, sir Thomas Parry. Acesta din urmă, prinzînd, se pare, din zbor o aluzie făcută de către ambasadorul Veneţiei, a transmis că trebuie supravegheat cu atenţie ambasadorul Franţei la Londra, contele de Beaumont. într-adevăr, Beaumont a părăsit în grabă Londra, pentru a nu participa la deschiderea sesiunii parlamentului şi, ajungînd pe litoralul francez, l-a anunţat pe regele Henric al IV-lea că în ziua reluării lucrărilor parlamentului se va face încercarea de „a-i ucide pe Iacob şi toate personalităţile de seamă". Nu este însă clar dacă Beaumont a aflat acest lucru de la complotişti sau de la spionii săi din cancelariile guvernamentale. Oricum ar fi, Henric al IV-lea l-a avertizat pe Parry asupra posibilităţii unor atentate împotriva lui Iacob.

Spionii lui Cecil John Raynolds şi George Sawthake la Cala is şi Willyaston la R.ouen urmăreau cu străşnicie activitatea iezuiţilor care intenţionau, chipurile, să-i înmîneze lui Iacob petiţia scrisă de părintele Parsons la Roma. La un moment dat, willyaston şi-a exprimat temerea ca nu cumva aceştia „să se atingă de persoana maiestăţii-sale sau a vreunuia dintre copiii săi". Willyaston comunica, de asemenea, prin Parry că iezuiţii intenţionează sa debarce în Anglia sub înfăţişarea unor negustori scoţieni. Spionii lui Cecil i-au urmărit pas cu pas, dar aceştia s-au făcut nevăzuţi în ultimul moment, plecînd cu o navă scoţiană.

Aceste informaţii, ca şi altele asemănătoare, erau de natură să accentueze dorinţa lui Cecil de a-1 găsi pe şeful iezuiţilor, Garnett, şi pe ajutoarele lui cele mai apropiate. La 8 ianuarie 1606 a fost arestat în Worcestershire Stephan Littleton, care se ascundea după ce-i părăsise pe

Catesby şi pe alţi complotişti, şi vărul său „roşcatul Humphrey" Littleton, precum şi Robert Winter, fratele lui Thomas. Sperînd să-şi salveze viaţa, „roşcatul Humphrey" a divulgat ascunzătorile iezuiţilor.

Sfîrşitul şefului iezuiţilor din Anglia

In Anglia centrală, pe un deal înalt, de pe care împrejurimile se zăreau pe o distanţă de multe mile, se înălţa un castei care semăna prea puţin cu casa scundă, pe jumătate din lemn, numită White-Webs. Construită în caracteristicul stil „tudo- rian“, această casă se deosebea de numeroasele castele cavalereşti, clădite în ţară în decursul a multe secole. Nu era o fortăreaţă capabilă să reziste mult timp la asediul unei armate inamice. Zidurile nu-i erau adaptate pentru a trimite de pe ele ghiulele şi gloanţe asupra inamicilor. Dar, deşi Hindlip- house fusese construită recent de tot de bogatul latifundiar catolic Thomas Abington, ea semăna doar ca înfăţişare cu palatele aristocraţilor şi cu conacele bogate din timpurile Elisabetei. Căci dacă White-Webs fusese doar adaptată pentru un sediu al iezuiţilor, Hindlip-house a fost clădită anume pentru a servi drept refugiu părintelui Garnett şi oastei sale creştine.

întregul castel constituia un mister. Fiecare cameră avea nişe camuflate, pereţii aveau o puzderie de ascunzători, tavanele mascau mansarde invizibile. Chiar şi sobele aveau **o** ieşire dublă — una pentru fum, iar alta pentru iezuiţi în eventualitatea că ar avea nevoie să dispară fără a lăsa urme. Căminul din dormitorul gazdei era unit printr-un tunel îngust cu una dintre nişe, unde în felul acesta se putea trimite mîncarea şi vinul — pe care locatarii ascunzătorilor îl preferau în mod vădit apei — fără a trezi suspiciuni. Arhitectul iezuit nu **a** lucrat după şablon, fiecare ascunzătoare îşi avea „secretul* său, şi descoperirea uneia nu înlesnea găsirea celorlalte.

Cînd a sosit ordinul de la Londra de a se face o percheziţie la Hindlip-house, lui sir Henry Bromley, căruia i s-a încredinţat această misiune, i-au fost în mod special indicate măsuri excepţionale de vigilenţă : să pună străji la toate uşile, să supravegheze pe toţi servitorii şi mai ales să urmărească unde este dusă mîncarea, să smulgă tapetele şi astereala pereţilor, să măsoare lungimea fiecăreia din camere, pentru a determina prin compararea suprafeţei de **la etajele de** sus şi **de jos unde ar putea exista nişe camuflate. In sfîrşîţ, i se ordona în mod special să controleze toate coşurile.**

. Sarcina i-ar fi depăşit pe sir Henry şi echipa sa, dacă nu 123 ar fî operat descinderea la castel prin surprindere. Garnett şi

trei subalterni de-ai săi, care se aflau acolo, abia au apucat să se refugieze în două ascunzători. Dar ascunzătorile nu erau pregătite pentru un asediu îndelungat al castelului. în loc de rezerve de hrană, în ele se găseau, după expresia lui Bromley, doar „boarfe papiste". Acestea îi incomodau foarte mult pe locatarii ascunzătorilor, împiedicîndu-le mişcările. Bromley şi echipa lui s-au convins că numărul paturilor depăşea numărul persoanelor care locuiau în casă şi că unele paturi, chipurile nefolosite, erau calde încă. Cu toate acestea, cînd oamenii lui Bromley au început să măsoare pereţii şi tavanele, nu au găsit nimic. Dar ştirea care le-a parvenit în curînd despre depoziţiile lui Littleton (la început guvernul acţionase, se pare, pe baza unor simple bănuieli) i-a stimulat să-şi dubleze eforturile. Pînă la urmă, talentele de copoi ale lui sir Henry, care nu slăbea din ochi pe locatarii casei, au dat rezultatele scontate. Lihniţi de foame, subalternii lui Garnett, iar apoi şi şeful în persoană au ieşit din ascunzători şi s-au predat învingătorului.

Ei au fost aduşi la Londra, unde însă nu s-a putut obţine de la ei recunoaşterea participării la „complotul pulberii". în cazul lui Garnett, Cecil nu s-a hotărît să recurgă la torturi. Pentru a-1 înşela pe iezuit, a fost trimis la el un temnicer care s-a prefăcut că simpatizează cu catolicii. El i-a aranjat lui Garnett o întrevedere cu un alt arestat, părintele Oldcorne (peretele care despărţea celulele lor s-a dovedit a avea o spărtură ce putea fi descoperită deplasînd o scîndură). Convorbirea lui Garnett cu Oldcorne a fost, se înţelege, înregistrată cuvînt cu cuvînt de către agenţii lui Cecil, care se aflau alături într-o ascunzătoare. Cele două convorbiri ale iezuiţilor au constituit apoi una din probele de care avea nevoie tribunalul pentru a-i condamna pe Garnett şi pe complicii săi. O altă împrejurare, foarte defavorabilă iezuitului, a fost descoperirea tratatului despre modul ambiguu de exprimare, sau limitele permise ale minciunii, care, după cum ne aducem aminte, a fost găsit la Tresham. Ce preţ au mai avut afirmaţiile lui Garnett

că nu **a** ştiut nimic despre „complotul pulberii" în afară de cele ce i s-au spus la spovedanie, dacă el însuşi a fundamentat „teoretic" necesitatea de a recurge la minciună în diverse situaţii ?

Garnett şi subalternii săi, cu excepţia acelora care au reuşit, ca Tesmond (Greenway) şi Gerard, să fugă peste hotare, au fost spînzuraţi.

Noua nobilime îmburghezită şi burghezia engleză au cîşti- gat încă o rundă în îndelungata luptă împotriva reacţiumi catolice şi a instrumentului ei fidel — ordinul iezuiţilor. Dar încă din primii ani de domnie a lui Iacob I s-a văzut că absolutis

mul englez a încetat să joace un rol progresist; el intra tot mai mult în contradicţie cu interesele burgheziei şi ale „noii" nobilimi. Absolutismul începea să caute sprijin la adversarii săi de ieri — acele pături ale nobilimii care nu fuseseră atinse de dezvoltarea capitalistă a ţării şi înclinau spre vechile rîn- duieli, feudale — şi făcea paşi spre împăcarea cu biserica catolică. S-a modificat şi politica externă a Angliei, care a încheiat pacea cu Spania. Ambasadorul Spaniei Gondomar, diplomat iscusit şi experimentat, a cîştigat repede o influenţă mare la curtea lui Iacob I. Gondomar a creat în Anglia o reţea de spionaj alcătuită din agenţi de profesie. El nu se dădea în lături nici să cumpere informaţii „cu bucata". în hîrtiile sale pot fi citite asemenea însemnări: „D-lui La Forest şi altor persoane de la ambasada franceză — 4 533 de reali pentru ştiri preţioase ; servitorului ministrului Lake, pentru reproducerea unor depeşe importante, 300 de reali ; persoanei care mi-a dat copiile tratatelor... din arhivele engleze — 1 200 de reali".

Gondomar a cîştigat încrederea Iui Iacob şi, sub forma unor întrebări prieteneşti, căuta să afle de la rege planurile sale. Dar interlocutorul ambasadorului spaniol s-a dovedit a fi o fire capricioasă şi înclinată spre înşelătorie, mai mult din pricina toanelor sale. După întîlnirile cu Iacob, spaniolul era nevoit de fiecare dată să-şi frămînte mintea, căutînd să-şi dea seama care dintre informaţiile pescuite de la prietenul său încoronat corespundeau realităţii şi care erau doar un rod al fanteziei regale. Problema nu era de loc dintre cele mai uşoare.

Aristocratul Gondomar lasă o parte însemnată a muncii brute în sarcina lui Jean Baptist van Male, ambasadorul arhiducelui Albert, pe atunci guvernatorul (în mod formal domnitor suveran) al Ţărilor de Jos spaniole. Acest diplomat, care s-a ridicat din rîndul conţopiştilor, se ocupa cu recrutarea în serviciul Spaniei a tot felul de funcţionari de mîna a doua. Astfel, de pildă, în august 1620, el a încercat stăruitor să-1 corupă pe cifratorul guvernului, un oarecare Vincentio, care stătuse deja 6 luni în Turn pentru legăturile avute cu serviciul de informaţii spaniol. Van Male a vrut să-1 determine pe Vincentio să refuze descifrarea unor scrisori importante ale ambasadorului spaniol la Viena către arhiducele Albert, interceptate de agenţii englezi. Lui Vincentio i s-au propus bani. Părţile aflate în tratative se tîrguiau ca la piaţă. în plus, înainte de a plăti, Van Male voia să se convingă de capacitatea lui Vincentio de a descifra codul spaniol. Vînzătorului i s-a cerut 125 să aducă o mostră a „mărfii" sale. între timp însă, autorităţile

engleze au prins de veste şi i-au propus lui Vincentio să se grăbească cu descifrarea dacă nu doreşte să facă cunoştinţă cu camera de torturi...

într-un cuvînt, cifratorii cu experienţă erau la preţ mare. Pînă în ultimul timp istoricii nu au ştiut ce s-a întîmplat cu Thomas Fellipez după evenimentele legate de „complotul pulberii". Urma a fost găsită în corespondenţa lui Gondomar. în 1621, spa,niolul îşi comunica intenţia de a-1 cumpăra şi expedia în Flandra pe acest „bătrîn neruşinat, care a trecut de şaptezeci de ani".

Dimpotrivă, serviciul de informaţii englez a început să decadă încă în timpul lui Robert Cecil, care, după cum ştim, primea el însuşi o pensie mare de la curtea spaniolă şi nu era dispus să-şi caute prea stăruitor complicii. Conducătorii serviciului secret care i-au succedat lui Cecil au folosit serviciul mai mult pentru a-şi ţine sub observaţie rivalii de la curte decît pentru a lupta împotriva puterilor adverse. Ei nu puteau rivaliza cu Gondomar, care, în plus, dobîndise influenţă asupra lui lacob I însuşi.

Cu toate acestea, se întîmpla să sufere eşecuri şi abilul ambasador spaniol. Se întîmpla ceva ciudat cu mesajele pe care Gondomar le trimitea la Madrid. Acolo, ambasadorul Angliei, sir John Digby, obţinea pe căi necunoscute copii, descifra pasajele scrise cifrat şi îşi trimitea captura la Londra, lui lacob I. Aşa s-au petrecut lucrurile în decurs de mulţi ani, în pofida mîniei neputincioase a lui Gondomar şi spre satisfacţia celor cîţiva oameni iniţiaţi. E drept că la Londra oameni de încredere aduceau imediat la cunoştinţa ambasadorului faptul că noua lui depeşă trimisă la Madrid a fost adusă regelui Angliei. De obicei, această ştire îi era comunicată lui Gondomar de către vreun demnitar cumpărat (Calvert sau altul). în zadar schimba Gondomar cifrul şi curierii, în zadar cerea ca la Madrid rapoartele sale să ajungă doar în mîinile unor persoane de absolută încredere. în zadar „spionul principal", don Andre Velâsquez de Velasco, trimitea noi iscoade, deosebit de fidele, la ambasada engleză. în zadar ministrul spaniol, ducele Lerma, întindea curse membrilor Consiliului de stat şi secretarilor lor, căutînd să-1 descopere pe trădător.

Izvorul informaţiilor nu a fost descoperit niciodată. Gondomar a ajuns la concluzia că este totuşi vorba de vreunul dintre membrii Consiliului de stat. Peste mulţi ani, cînd a revenit din Spania, Digby, cedînd rugăminţilor

stăruitoare ale lui Gondomar, a dezvăluit secretul. Mesajele erau interceptate şi copiate în timp ce curierul se odihnea la ultima staţie de

poştalion din apropierea capitalei spaniole. Nu se ştie dacă Digby a spus adevărul sau a încercat şi de data aceasta să-i ducă de nas pe nenorocosul său coleg spaniol.

Printre altele, Digby a avut posibilitatea să alcătuiască pe baza rapoartelor lui Gondomar o listă completă a persoanelor care primeau pensie de la Madrid. Printre acestea erau multe din anturajul lui Iacob. Dar sir John Digby a avut suficient tact pentru a nu-1 include în această listă pe regele însuşi, care primea de asemenea o substanţială subvenţie din partea spaniolilor.

Războiul secret Ş» William Shakespeare

în 1606, cam pe cînd avea loc procesul lui Garnett sau ceva mai tîrziu, a apărut o nouă tragedie a lui William Shakes- peare, „Macbeth“, pe care trupa sa a jucat-o chiar în prezenţa regelui Iacob. în această tragedie, a cărei acţiune se desfăşoară într-o atmosferă sumbră, încărcată cu crime, există o scenă umoristică, care schimbă, de altfel, prea puţin coloritul general al piesei. Este vorba de monologul portarului. Acest monolog cuprinde, între altele, cîteva rînduri nu prea clare pentru spectatorul de azi, dar care erau cu totul pe înţelesul contemporanilor marelui dramaturg. Auzind bătăi în poartă, portarul întreabă cine a venit. Şi adaugă : „O fi vreo cutră care putea să se jure pe amîndouă talgerele balanţei..." Piesa conţine o aluzie directă la adresa şefului iezuit şi la tratatul său, care a stîrnit multă vîlvă. O aluzie nu prea binevoitoare. Cu toate acestea, s-au găsit oameni gata să-1 implice pe Shakespeare în activitatea iezuiţilor şi să amestece numele marelui scriitor în războiul secret al contrareformei împotriva duşii ailor ei, război ce se desfăşura cu atîta înverşunare la sfîrşkul secolului al XVI-lea şi începutul secolului al XVII-lea.

în istoria literaturii este cunoscută „problema shakespearian;", cu alte cuvinte problema dacă William Shakespeare este într-adevăr autorul marilor opere publicate sub semnătura lui. în legătură cu această problemă s-au scris multe.

De ce **127** a fost pusă această problemă ?

La aceasta a contribuit penuria datelor biografice asupra lui Shakespeare. Se ştie că el s-a născut în 1564 la Stratford, se pare că părinţii săi au fost analfabeţi, şi nu este sigur dacă el a urmat vreo şcoală. Shakespeare s-a însurat la vîrsta de 18 ani cu Anna Hathaway, care era cu 8 ani mai în vîrstă decît el, şi a avut trei copii. Părăsind Stratfordul, Shakespeare **a** venit la Londra, a devenit actor şi acţionar la vestitul teatru „Globe". Contemporanii îl considerau autor al unor piese. întorcîndu-se la Stratford cu cîţiva ani înainte de moartea sa, care a survenit în 1616, el a devenit posesorul unei proprietăţi imobiliare, se ocupa cu cantata (deşi în piesa sa „Neguţătorul din Veneţia" a demascat cu pasiune cămătăria), a alcătuit un testament în care a amintit cu grijă chiar şi de un „pat mai prost", dar nu a pomenit nici un cuvînt despre genialele sale creaţii. Nu cumva actorul Shakespeare ştia că ele sînt străine, că nu-i aparţin ? Nu sînt amintite în testament nici cărţile — foarte scumpe la începutul secolului al XVII-lea —, care ar fi trebuit să existe în casa sa dacă el ar fi fost un om atît de multilateral instruit, cum a fost, fără îndoială, autorul operelor editate sub numele lui. Nu s-a păstrat manuscrisul nici uneia dintre piesele lui Shakespeare, nici o scrisoare de-a lui. Sînt îndoielnice chiar şi semnăturile lui Shakespeare puse sub cîteva acte juridice. Se pune întrebarea dacă nu cumva în locui clientului semnau notarii, ceea ce se făcea atunci cînd clientul era analfabet.

în testamentul scris cu cîteva zile înainte de moartea lui Shakespeare, numele său este scris o dată într-un fel, iar în alte patru cazuri în alt fel (Willim Shackspeare şi William Shakespeare). Aceste neglijenţe pot fi atribuite notarului Francis Collins. Piesele lui Shakespeare dovedesc o cunoaştere excelentă a literaturii antice, a dreptului roman şi englez, a geografiei, a unui număr de limbi străine, a multor probleme de cîrmuire a statului, care pot fi întîlnite doar la un om politic experimentat. în unele piese, autorul îşi exprimă făţiş simpatia faţă de aristocraţie şi dispreţul faţă de plebe, destul de stranii la fiul unui locuitor dintr-un mic orăşel de provincie.

Moartea lui Shakespeare s-a produs fără a fi fost remarcată la Stratford şi cu atît mai puţin dincolo de hotarele lui. La moartea lui nu s-a scris nici o elegie, cum se obişnuia în acele timpuri. Nici un contemporan nu vorbeşte în mod direct despre actorul Shakespeare ca

despre autorul operelor publicate sub acest nume. Iar alte menţiuni vagi făcute de contemporani permit o interpretare ambiguă. Numele lui Shakespeare nu este menţionat nici de actorul Al'lan, care ţinea un jurnal

notînd în el multe din evenimentele şi întîmplările de la teatru. Ginerele lui Shakespeare, doctorul Hali, nu spune, de asemenea, în jurnalul său, nici un cuvînt despre faptul că socrul său a fost autorul unor opere cunoscute.

Toate portretele lui Shakespeare sînt apocrife. Stîrneşte bănuieli chiar şi monumentul ridicat pe mormîntul său. El înfăţişează un om care seamănă prea puţin cu cel de pe portretul inclus în prima culegere de opere ale lui Shakespeare, apărută în 1623, adică la şapte ani după moartea actorului la Stratford.

Şi încă un amănunt curios. în 1665, anticarul William Dugdale a publicat o descriere a locurilor istorice din comitatul Warwick. în această lucrare este reprodus monumentul lui Shakespeare. Aceeaşi figură se găseşte în prima biografie a lui Shakespeare, aparţinînd condeiului lui Rowe, care **a** văzut lumina zilei abia peste încă o jumătate de secol, în 1709. în aceste două desene monumentul arată cu totul altfel decît mai tîrziu, cînd a devenit obiect de veneraţie a nenumăraţilor admiratori ai geniului marelui dramaturg. în primele desene monumentul înfăţişează un om greoi, bărbos, care strînge cu amîndouă mîinile pe pîntece un sac (sau o pernă). Prin urmare, după anul 1709, cînd numele lui Shakespeare a început să cucerească un renume mondial, locuitorii Stratfordului au modificat monumentul. în locul sacului, într-o mînă se află acum o pană, iar în alta o foaie de hîrtie. într-un cuvînt entuziast de laudă la adresa lui Shakespeare, compus în legătură cu apariţia primei culegeri de opere în 1623, eminentul dramaturg Ben Jonson, un contemporan care l-a cunoscut bine, **a** aruncat misterioasele cuvinte : „Tu eşti un monument fără mormînt" („Thou art a Moniment without a tombe“). Oare nu este suficient numai acest lucru pentru a suscita o îndoială asupra faptului dacă actorul Shakespeare a fost autorul pieselor ce-i sînt atribuite, dacă nu cumva se ascunde aici, de secole, o enigmă, pe care insistenţa şi inteligenţa cercetătorilor sînt chemate să o descifreze ?

Asupra faptului că Shakespeare a fost autorul atîtor opere şi-au exprimat îndoieli mari scriitori, chiar Byron şi Dickens, care scria că trebuie să fie rezolvat „misterul" problemei shakespeariene.

Contestarea tezei că actorul Shakespeare a fost autorul pieselor a avut la bază motive felurite. Nu rareori a fost vorba de tendinţa de a nega posibilitatea ca genialele creaţii shakespeariene să aparţină penei unui om ieşit din popor şi de **a 129** le

atribui unuia dintre reprezentanţii vîrfurilor guvernante.

Deseori a jucat un rol însemnat şi goana după senzaţie, dorinţa de a propune o nouă rezolvare, cu efect, a enigmei seculare, în multe cazuri însă a fost vorba de dragostea sinceră pentru marile creaţii ale geniului englez (nu întîmplător lucrările unui număr de adversari ai recunoaşterii actorului William Shakespeare drept autor au contribuit în mare măsură la studierea operelor shakespeariene), de protestul împotriva acelui chip de filistin din Stratford, mulţumit de sine, cumsecade şi bine intenţionat, pe care istoria literară burgheză îl zugrăvea pe baza puţinelor date biografice despre marele dramaturg.

Au fost propuşi numeroşi „candidaţi la opera lui Shakespeare". în secolul al XlX-lea locul principal printre aceştia a fost atribuit eminentului contemporan al lui Shakespeare, filozofului şi omului de stat Francis Bacon. Apoi a fost inclus în rîndul pretendenţilor contele Rutland (această ipoteză a avut în deceniul al treilea o oarecare răspîndire şi în U.R.S.S.). Mai tîrziu locul lui Rutland l-au luat conţii Derby şi Oxford, care se menţin în calitate de pretendenţi principali pînă în zilele noastre. în Anglia şi S.U.A. există societăţi ştiinţifice speciale care au drept unic scop să fundamenteze „drepturile" candidatului pe care l-au ales — fie acesta Bacon, Oxford sau alţii. Numărul pretendenţilor creşte mereu, în rîndul lor au ajuns nu numai bărbaţi, ci şi femei — soţia lui Shakespeare şi chiar regina Elisabeta în persoană. Astăzi se numără deja peste cincizeci de candidaţi (57). Au rămas puţini reprezentanţi ai aristocraţiei din timpul Elisabetei cărora să nu le fi fost atribuită măcar o participare la scrierea sonetelor, tragediilor şi comediilor shakespeariene. Despre mulţi dintre pretendenţi barem nici nu se ştie ca ei să fi scris vreodată măcar cîteva versuri sau să fi manifestat interes pentru teatru.

Pe lîngă „argumentele negative", care, după cum am văzut, trebuie să dovedească că *nu* actorul Shakespeare este cel ce a scris piesele editate sub numele lui, au mai fost născocite multe altele, menite să demonstreze că piesele au fost create tocmai de pretendentul cutare şi nicidecum de vreun altul. Astfel, baconienii, de pildă, au descoperit în piesele lui Shakespeare un cod. Dacă se iau după un anumit sistem litere din diferite pagini ale primei

ediţii a operelor sale, se poate, chipurile, alcătui o frază care atestă că autorul este Francis Bacon. Adepţii ipotezei că autorul este Rutland au stabilit că acesta din urmă a studiat în Italia împreună cu nişte studenţi danezi care purtau numele de Rosencrantz şi Guildenstern. Tocmai acestea sînt numele unor personaje din „Hamlet". Prin străduinţele antistratfordienilor — aceasta este denumirea comună

tuturor celor ce contestă că Shakespeare din Stratford este autorul —, în piesele shakespeariene s-au găsit multe episoade care coincideau într-o măsură oarecare cu evenimentele din diferite ţări, al căror martor a fost (sau putea fi) în timpul călătoriilor sale în străinătate cutare sau cutare aristocrat proclamat „pretendent".

Sau un fapt şi mai izbitor — coincidenţa bătătoare la ochi dintre cugetările descoperite în carnetele lui Bacon şi cele din piesele lui Shakespeare. Filozoful însă nu a expus aceste cugetări în lucrările editate sub propria sa semnătură sau, chiar dacă le-a expus, a făcut-o numai după publicarea tragediilor şi comediilor shakespeariene în care se găsesc observaţiile şi afirmaţiile paralele. Este greu de presupus ca actorul Shakespeare să fi avut posibilitatea de a lua cunoştinţă de notiţele pe care le făcea un mare senior, omul de stat Francis Bacon, exclusiv pentru folosinţa sa personală, în carnete care nu erau de loc destinate unor priviri străine. Oare din aceasta nu rezultă că Bacon însuşi şi-a repetat cugetările, notate la început în carnete, în piesele pe care le-a publicat sub numele lui Shakespeare ? Antistratfordienii, care încearcă să dovedească că Shakespeare din Stratford era doar un camuflaj, o mască în spatele căreia se ascundea adevăratul autor al operelor shakespeariene, notează în lucrările lor multe coincidenţe şi întrebări de acest gen...

Există însă şi un revers al medaliei. Stratfordienii atacă însăşi temelia raţionamentelor adversarilor, acuzîndu-i în primul rînd de faptul că ei îl studiază pe Shakespeare fără a cunoaşte mediul în care a trăit acesta, fără a cerceta creaţia altor dramaturgi din epoca sa. îndată ce vom plasa studierea lui Shakespeare în acest cadru, multe îndoieli vor dispărea de la sine.

Nu s-au păstrat aproape nici un fel de date biografice şi nici un fel de manuscrise de la Shakespeare ? Dar Shakespeare nu este o excepţie — în aceeaşi situaţie se află cunoştinţele noastre despre aproape toţi dramaturgii contemporani lui. S-au pierdut şi manuscrisele lor. în ochii contemporanilor, Shakespeare nu era încă decît unul dintre scriitorii de piese cunoscuţi, el era pus în acelaşi rînd cu alţi autori. Pentru contemporani el nu era acel geniu măreţ, neegalat, cum a

devenit pe bună dreptate în conştiinţa posterităţii. Abia în secolul al XVIII-lea şi mai ales în al XlX-lea a început să se bucure Shakespeare de un renume universal. Se înţelege că în decursul cîtorva gene- **531** raţii, pentru care Shakespeare „încă nu era Shakespeare", ma

nuscrisele sale s-au putut pierde, ca şi manuscrisele majorităţii celorlalţi dramaturgi care au trăit în timpul domniei Elisabetei I şi a lui Iacob I. în plus, scriitorii de piese se aflau în perioada aceea pe o treaptă de jos a scării sociale. Cînd Ben Jon- son şi-a editat piesele sub titlul de „Opere", fapta a provocat glume şi batjocură. în epoca aceea oamenii încă nu se învăţaseră să dea o înaltă apreciere creaţiei dramaturgilor.

în legătură cu aceasta, se poate răspunde, printre altele, la întrebarea de ce Shakespeare nu spune nimic despre piesele sale în testament. Pur şi simplu pentru că ele nu îi aparţineau, nu se găseau la Stratford. Manuscrisele constituiau, desigur, proprietatea teatrului în care se puneau în scenă aceste piese şi trebuiau să fie păstrate în biblioteca teatrului. Faptul că în testamentul lui nu se menţionează nimic despre cărţi nu înseamnă de loc că acestea nu existau. Cercetătorii au studiat testamentele unor savanţi şi oameni de stat de la sfîrşitul secolului al XVI-lea — începutul secolului al XVII-lea. în majoritatea testamentelor nu sînt menţionate cărţile, nici chiar în testamentul lui Francis Bacon însuşi ! Dimpotrivă, uneori în testamentele unor simpli yeomani se pomeneşte de cîteva cărţi. Poate că era încă mai dinainte hotărîtă trecerea cărţilor lui Shakespeare în proprietatea doctorului Hali.

Shakespeare era fiul unor părinţi relativ înstăriţi, oameni bine văzuţi printre locuitorii din Stratford. De aceea nu sînt motive pentru a presupune că el nu ar fi urmat şcoala locală. Desigur, aflîndu-se la Londra, el a trebuit să-şi completeze cunoştinţele ca autodidact. Dar aceasta a fost calea multora dintre dramaturgii contemporani lui. Iar cărţile nu au fost de fel pe timpul acela atît de scumpe cum presupun antistratfordie- nii. Ediţiile ieftine se vindeau la preţul de cîţiva penny volu- maşul, preţ cu totul accesibil pentru un acţionar al teatrului „Globe". în aceste ediţii ieftine au apărut numeroase cronici istorice, traduceri din clasicii greci şi romani, lucrări de geografie şi altele. Studierea pieselor lui Shakespeare arată în plus că imaginea despre autorul lor, ca posedînd o erudiţie neobişnuită, este exagerată. Toate informaţiile pe care le conţin, Shakespeare le putea

lua dintr-un număr nu prea mare de cărţi editate în acea perioadă, iar erorile grosolane, în special de geografie, pe care le face cu greu pot fi atribuite unor aristo- craţi cu studii înalte, şi cu atît mai puţin marelui savant Francis Bacon.

Pe de altă parte, piesele Iui Shakespeare reflectă într-adevăr cunoştinţele profunde ale autorului lor într-un domeniu al le

gilor teatrului, cunoştinţe fireşti pentru un actor profesionist şi puţin verosimile în cazul unor diletanţi aristocraţi. Nu este nimic ciudat nici în cunoaşterea moravurilor de la curte, a comportării oamenilor de stat, pe care o vădeşte Shakespeare, actor al unui teatru de pe lîngă curte. Informaţiile asupra unor detalii ale traiului şi ale geografiei altor ţări putea să le fi luat nu numai din cărţi, ci şi din povestirile colegilor săi actori (trupele engleze plecau în acei ani nu o dată pe continent, unde dădeau spectacole ce se bucurau de o mare popularitate). în sfîrşit, multe din piesele lui Shakespeare sînt prelucrări geniale ale unor piese mai vechi, construite pe aceeaşi temă (o astfel de metodă de a crea noi opere pentru teatru era considerată pe atunci întru totul normală). „Detaliile" pe care le indică antistratfordienii puteau fi, fără îndoială, luate de Shakespeare din piesele folosite de el drept material, piese care în mare parte nu au ajuns pînă la noi. Tot aceste izvoare explică şi misterul coincidenţelor dintre diferite pasaje din carnetele lui Bacon şi piesele lui Shakespeare — şi unul şi altul au folosit, probabil, aceleaşi materiale.

Cele mai „incontestabile" argumente ale antistratfordieni- lor se năruie la o analiză atentă a lor ca un castel de nisip. De pildă, enigma monumentului. A fost cercetată cu mai multă minuţiozitate cartea în care monumentul lui Shakespeare are o altă înfăţişare decît cea de acum. Şi ce s-a constatat ? Autorul ei — William Dugdale, care a scris pe la mijlocul secolului al XVII-lea — nu nutrea încă un respect deosebit faţă de numele lui Shakespeare. Monumentul marelui dramaturg este desenat de el alături de un număr de alte „antichităţi" locale. Au fost comparate schiţele din carte ale altor monumente cu originalele lor şi s-a stabilit că venerabilul anticar încurca deseori, desenînd, se pare, din memorie, zeci de monumente văzute de el în fugă. Iar autorul primei biografii a lui Shakespeare, Rowe, a copiat pur şi simplu desenul din cartea lui

Dugdale. în felul acesta, afirmaţia despre modificarea monumentului se transformă dintr-un fapt aproape incontestabil în- tr-o vădită legendă. în 1725, monumentul avea deja, neîndoielnic, înfăţişarea de acum. Există, de asemenea, mărturia învăţătorului din Stratford Joseph Green. El a luat parte, în 1749, la colectarea de fonduri pentru repararea pietrei funerare. în luna septembrie a aceluiaşi an, după ce reparaţiile fuseseră deja efectuate, Green menţiona că s-a arătat o grijă **133** deosebită pentru a se păstra monumentului înfăţişarea sa an

terioară [1]. Este puţin probabil ca învăţătorul din Stratford să fi făcut în scris o asemenea declaraţie fără a se teme că va fi imediat învinuit de fals de către sute de martori dacă monumentul ar fi fost supus unor modificări. Şi nici nu existau motive pentru a aduce în mod special justificări şi a minţi : pe atunci nu exista încă „problema shakespeariană".

Analiza literară spulberă mitul despre simpatia lui Shakespeare pentru aristocraţi, arătînd că ar fi naiv să-l identifici pe dramaturg cu personajele pieselor sale. în plus, nu trebuie uitat faptul că Shakespeare era omul epocii sale, iar la sfîrşitul secolului al XVI-lea rolul progresist al monarhiei în Anglia încă nu era cu totul epuizat. „Codul" din piesele lui Shakespeare, descoperit de baconieni, s-a dovedit, de asemenea, a fi, după cum au arătat lucrările experţilor în ale cifratului, o invenţie. Cu astfel de metode „de descifrare" se poate extrage din textul pieselor orice frază, inclusiv afirmaţia că ele sînt scrise de Shakespeare din Stratford.

Sau problema semnăturilor lui Shakespeare. Analiza grafologică detaliată arată că ele toate au, în diferite documente, trăsături caracteristice comune şi, prin urmare, aparţin uneia şi aceleiaşi persoane. Iar grafierea diferită a numelui nu a fost, după cum ştim, o raritate în Anglia elisabetană. Numele multor personalităţi istorice şi scriitori din acele timpuri au ajuns pînă la noi în zeci de transcripţii. De asemenea, cad şi argumentele în ce priveşte „analfabetismul", care în general sînt absurde, avînd în vedere că se referă la actorul unei trupe de la curte, obligat să înveţe repede rolurile ce îi sînt încredinţate.

în sfîrşit, sînt puţin convingătoare argumentele prin care antistratfordienii fundamentează necesitatea pentru Bacon sau alţi pretendenţi de a-şi păstra incongnito-ul, ascunzîndu-se sub masca lui Shakespeare. Guvernul Elisabetei şi al lui Iacob I nu vedea de fel în piesele lui Shakespeare ceva „potrivnic legii". Cenzura le aproba cerînd doar uneori eliminarea unor pasaje, cum ar fi

I Dar în 1769 scriitorul Horace Walpole menţiona că autorităţile comunale din Stratford „l-au transformat foarte serios pe Shakespeare", făcînd în mod clar aluzie la modificarea monumentului.

scena răsturnării de pe tron în „Richard al II-lea", în care a găsit nişte analogii cu evenimentele contemporane. Dimpotrivă, trupa de la „Globe" a fost în permanenţă în favorurile curţii. în 1600, cînd unul din participanţii la complotul lui Essex, sir Jyllie Marryk, a hotărît să folosească piesa „Richard al II-lea", jucată fără această scenă, pentru a-i incita

pe londonezi împotriva Elisabetei, regina s-a înfuriat şi a ordonat să se facă o anchetă minuţioasă. Drept urmare, Marryk a fost executat, dar actorii nu au pierdut nicidecum bunăvoinţa reginei, deoarece au fost în mod evident, fără a bănui ceva, doar nişte unelte în mîna complotistului. Nu a fost chemat la Consiliul privat pentru interogatoriu nici autorul piesei „Richard al II-lea“, actorul William Shakespeare.

Antistratfordienii demonstrează în cor că acest lucru s-a petrecut, chipurile, din cauză că guvernul nu-1 considera pe Shakespeare drept adevăratul autor al piesei. Dar, în acest caz, ori guvernul îl cunoştea pe adevăratul autor, şi atunci păstrarea secretului asupra numelui său devenea cu atît mai lipsită de sens, ori cunoştea doar faptul că nu Shakespeare este autorul, şi atunci ar fi trebuit, desigur, să-şi pună întrebarea cine a scris piesa. Dar anchetatorii, de obicei zeloşi, ai lui Robert Cecil nu au procedat astfel. Ei nu au încercat să-i smulgă — la nevoie prin tortură — actorului Shakespeare, cu care nu aveau motive să se poarte cu mănuşi, numele adevăratului autor. De ce ? Nu există decît un singur răspuns : atotştiutoarea poliţie secretă a Elisabetei nu avea nici cele mai mici motive să se îndoiască de faptul că autorul este Shakespeare din Stratford, ea a făcut cercetările pe urme proaspete şi a respins cu anticipaţie teoriile antistratfordienilor. (Printre altele, Francis Bacon a fost unul din acuzatorii lui Essex la proces !)

Am amintit deja faptul că adevăratul autor nu ar fi avut motive plauzibile pentru a păstra secretul timp de decenii. Cu atît mai puţin pentru a alege drept camuflaj numele unui actor al trupei care punea în scenă piesele. Căci acesta ar fi trebuit să se pomenească zilnic în situaţii absurde, nevoit fiind să explice pasajele neclare din piese pe care nu le scrisese, să facă în necunoştinţă de cauză modificările necesare, să cunoască pe de rost sute şi mii de versuri scrise de altul. Străduinţele antistratfordienilor de a-1 subestima pe actorul Shakespeare, de a-1 prezenta drept un beţiv analfabet care storcea bani de la adevăratul autor (aceasta cu scopul de a demonstra că actorul originar din Stratford era incapabil să scrie piesele ce îi

sînt atribuite), fac însă şi mai absurdă ipoteza că el ar fi putut juca timp de decenii rolul de „camuflaj". Şi, în general, de ce ar fi avut nevoie adevăratul autor de un asemenea camuflaj, cînd ar fi fost mult mai simplu să-şi ia un pseudonim ? Unii contemporani ai lui Shakespeare au şi procedat aşa, iar adevăratele lor nume au rămas şi mai sînt şi în prezent necunoscute.

Dispunem de cîteva mărturii, inclusiv de cea a lui Ben
H35 Jonson însuşi, potrivit cărora contemporanii îl considerau drept

autor al pieselor shakespeariene pe actorul Shakespeare din Stratford. Rutland era mai tînăr decît Shakespeare, de aceea ar trebui să presupunem că a creat o serie de excelente piese shakespeariene deja la vîrsta de 15—16 ani. Alţi pretenâenţi au murit cu mult înaintea actorului Shakespeare; contele Oxford, de pildă, în 1604. Din acest motiv, antistratfordienii încearcă să demonstreze că piesele shakespeariene, scrise în mod vădit după 1604 (şi conţinînd aluzii la evenimentele din acei ani), au fost totuşi create mai devreme, iar apoi au suferit modificări. Rămîne de neînţeles pentru ce a fost nevoie să se păstreze taina după moartea atît a autorului adevărat, cît şi a lui Shakespeare din Stratford, chiar la editarea culegerii de opere în 1623.

Toţi antistratfordienii încearcă să găsească în sonetele şi piesele lui Shakespeare aluzii la detalii reale sau presupuse din biografia pretendentului pe care îl susţin. Dar, aplicînd această metodă şubredă, pot fi cu şi mai mult temei „raportate", după cum au arătat stratfordienii, alte pasaje din aceleaşi sonete şi piese la întîmplări cunoscute sau posibile din viaţa lui Shakespeare-actorul. Toate teoriile antistratfordiene, apărîndu-şi fiecare propriul candidat, se contrazic cu înverşunare între ele, fiecare le respinge pe toate celelalte, demonstrînd cît de arbitrare sînt concluziile acestora, enunţate pe baza unora şi aceloraşi date. Nu întîmplător diferitele curente ale anti- stratfordienilor nu precupeţesc epitetele tari pe care şi le adresează reciproc („lunatici", adepţi ai „unor concepţii imposibile pînă la absurditate" şi altele).

Şi mai important este faptul că adepţii unui anumit candidat se contrazic şi sînt chiar *nevoiţi* să se contrazică în permanenţă pe ei înşişi. Pe de o parte, ei sînt obligaţi să considere că pretendentul lor a trebuit, din anumite cauze foarte importante pentru el, să ascundă cu grijă faptul că este autorul sonetelor şi pieselor, şi de aceea mărturiile contemporanilor cum că sonetele şi piesele sînt scrise de Shakespeare-actorul se dato- resc necunoaşterii acestei taine. Pe de altă parte, pentru a

găsi măcar o brumă de dovezi, antistratfordienii sînt nevoiţi să presupună că această taină era cunoscută de multe persoane, care făceau chiar aluzii la ea nu numai în corespondenţă, dar şi în lucrările lor tipărite, că însuşi autorul îşi divulgă, nu o dată, numele în multe din piese.

în căutare de noi probe, antistratfordienii nu au lăsat în pace nici mormintele. în ajunul celui de-al doilea război mondial a fost deschis mormîntul presupus al lui Edmund Spenser, deoarece în mărturiile din acele timpuri s-a găsit o aluzie la

faptul că în sicriul lui au fost depuse elegii scrise la moartea acestui poet» Dar, după trei secole şi jumătate, locul exact al înhumării lui Spenser nu a putut fi determinat şi căutările au rămas fără rezultat. Nu mai puţină emoţie a stîrnit în rîndurile antistratfordienilor cercetarea aşa-numitului portret de la Ashbourne al lui Shakespeare (a fost numit astfel deoarece a fost descoperit la Ashbourne, comitatul Derbyshire). Portretul a fost supus unor cercetări cu raze Roentgen şi s-a descoperit că el reprezintă portretul modificat al unei alte persoane, semănînd foarte mult cu contele Oxford, unul din pretendenţii principali la laurii lui Shakespeare. Trebuie însă avut în vedere faptul că portretul de la Ashbourne a apărut la lumina zilei abia în 1847. Cel mai probabil este că el reprezenta într-adevăr o modificare a portretului lui Oxford sau al unei alte persoane, făcută la sfârşitul secolului al XVIII-lea, cînd erau foarte căutate portretele lui Shakespeare şi colecţionarii erau dispuşi să plătească pentru ele sume enorme. Cererea a generat oferta.

Şi apoi de ce ar fi avut nevoie contemporanii lui Shakespeare să folosească ca bază portretul lui Oxford ? Ar fi greu să ne închipuim că ar fi hotărît să ascundă taina „vremelnic" pe această cale, lăsînd generaţiilor viitoare o posibilitate de a o descifra. Oare să fi prevăzut ei posibilitatea ca în secolul al XX-lea portretul să fie supus cercetării cu ajutorul razelor Roentgen ? Iar dacă au dorit să dezvăluie secretul, nu ar fi fost mai simplu să lase chipul lui Oxford în forma sa iniţială, de- numindu-1 portret al lui Shakespeare ?

Faptul că eforturile depuse de sute şi mii de adepţi ai teoriilor antistratfordiene, printre care se numărau destui oameni talentaţi şi competenţi, au dat rezultate atît de infime dovedeşte mai bine decît orice că aceste teorii nu pot fi confirmate. Nu întîmplător, curînd după cel de-al doilea război mondial, zelosul oxfordian Percy Allan a publicat chiar o carte în care a încercat să rezolve

problema identităţii autorului operelor shakespeariene cu ajutorul... spiritismului. Allan a reuşit să stea de vorbă cu „spiritele" lui Bacon, Oxford şi Shakespeare. Răspunsul pe care l-au dat spiritele putea fi ştiut dinainte, citind lucrările anterioare ale lui Percy Allan. Operele shakespeariene, au „comunicat" spiritele, au fost scrise de Oxford, cu o oarecare colaborare a lui Bacon, precum şi a actorului Shakespeare din Stratford.

în 1964, unul din antistratfordieni a propus, în desperare de cauză, ca rezolvarea problemei identităţii autorului pieselor

shakespeariene să fie transmisă pentru examinare... unei maşini

electronice, întrucît mintea omenească nu a reuşit să soluţioneze această problemă.

Dar, cu toate acestea, nici pe departe nu se poate respinge în întregime tot ceea ce au scris antistratfordienii. Ei au contribuit mult la înţelegerea unui număr însemnat de pasaje obscure din operele shakespeariene. în lucrările lor există şi dovezi că unii contemporani (de pildă satiricii Hali şi Marston) îl considerau pe Bacon — şi pe alţi pretendenţi — autor sau coautor al uneia sau alteia dintre operele pe care noi le considerăm ca aparţinînd lui Shakespeare, ceea ce însă nu constituie de fel o dovadă măcar parţială a justeţei teoriilor antistratfordiene. într-un cuvînt, cercetătorii serioşi ai vieţii şi operei lui Shakespeare mai au mult de lucru...

Este însă timpul să încheiem digresiunea noastră şi, după ce am schiţat situaţia „problemei shakespeariene" în stadiul ei actual, să vedem cum a ajuns această problemă să aibă legătură cu războiul secret din timpurile Elisabetei.

Mai întîi de toate, este interesant să remarcăm că în rîndurile pretendenţilor la laurii lui Shakespeare sînt incluşi cei doi anta- gonişti — Robert Cecil cu spionii săi şi ordinul iezuiţilor, mai precis — iscoadele şi propovăduitorii săi din Anglia. Ambele „descoperiri" au fost făcute în S.U.A. Astfel, în 1916 a apărut la Indianapolis lucrarea lui D. M. Maxwell „Omul cu mască : Robert Cecil, conte de Salisbury, unicul autor autentic al pieselor shakespeariene". Anii vieţii lui Cecil aproape coincid cu anii vieţii lui Shakespeare. Maxwell a descoperit în sonete aluzii la defectele fizice ale autorului ; or, este ştiut că atotputernicul ministru a fost ghebos. în plus, Maxwell a declarat că scena din „Hamlet" în care Polonius îşi ia rămas bun de la fiul său Laertes înainte de plecarea acestuia la Paris este autobiografică.

Maxwell a considerat chiar posibil să-i atribuie lui Cecil nu numai piesele lui Shakespeare, dar şi pe cele ale majorităţii celorlalţi dramaturgi ai epocii (de altfel, în această privinţă americanul a urmat doar pilda baconienilor ; unii dintre aceştia au fost la fel de darnici faţă de candidatul lor).

în acelaşi an 1916, un alt american, Harold Johnson, a publicat la Chicago o lucrare intitulată „L-au scris oare pe «Shakespeare» iezuiţii ?“ Johnson a răspuns afirmativ la

această întrebare. Cuvioşii părinţi, nevoiţi să intre în ilegalitate, au creat în timpul liber, pe care îl aveau deseori la dispoziţie, tragediile, comediile şi sonetele shakespeariene, ca un mijloc de propagandă antiguvernamentală. (Partizanii tezei că autorul operei shakespeariene ar fi fost Oxford ne încredinţează, dimpotrivă, că acesta şi grupul de curteni în fruntea cărora se situa au creat

piesele pentru a face astfel propagandă împotriva Spaniei şi catolicilor.) De unde a apărut pseudonimul „Shakespeare ?“ Ha- rold Johnson avea răspuns şi la această întrebare. Pseudonimul a fost sugerat de pronumele şi numele papei Adrian al IV-lea (1154—1159), singurul englez care a ocupat fotoliul de cap al bisericii catolice. Pînă a fi ales papă, el s-a numit Nicholas Breakspeare, ceea ce în engleză înseamnă „cel ce frînge lancea". De aici pînă la „cel ce agită lancea" (Shakespeare) nu e departe, în plus, papa Adrian se trăgea, ca şi actorul Shakespeare, din- tr-un mediu de oameni simpli. Se înţelege că teoria lui Johnson nu a rămas fără imitatori, îndeosebi din rîndul catolicilor. Nu o dată au apărut cărţi ai căror autori încercau — în van — să găsească în piesele lui Shakespeare dovada că autorul lor a fost un catolic.

Dar antistratfordienii „serioşi" privesc cu ironie teoriile susţinute de Maxwell şi H. Johnson, tratîndu-le ca pe nişte elucubraţii cărora nu merită să li se acorde atenţie. Cu totul altă atitudine au pentru teoria potrivit căreia autor ar fi William Stanley, al Vl-lea conte Derby (1561—1642), care, alături de Oxford şi Bacon, este considerat drept unul din principalii pre- tendenţi la paternitatea operelor shakespeariene. Iniţialele sale (W. S.) coincid cu iniţialele lui Shakespeare, cu care au fost semnate unele dintre primele ediţii ale pieselor shakespeariene.

Punctul de plecare al susţinătorilor tezei că autorul a fost Derby îl constituie rapoartele unui spion iezuit (numele sau pseudonimul său este George Fenner), care coresponda cu părintele Parsons (la Roma) şi cu alte persoane. Două din aceste rapoarte, purtînd data de 30 iunie 1599, au fost interceptate de către serviciul de contraspionaj al Consiliului privat şi s-au păstrat în arhiva de stat engleză. Spionul îl informa pe Parsons despre încercările ce le-a făcut de a convinge pe cîţiva aristo- craţi englezi catolici să ia parte la un complot împotriva Elisabetei. Ar fi fost de dorit în mod deosebit participarea la complot a contelui Derby, care avea oarecari drepturi îndepărtate la tron.

Este, de aceea, de înţeles amărăciunea agentului iezuit, care s-a convins că nu sînt speranţe de a-1 atrage pe acest mare senior, deoarece „contele Derby este acum preocupat numai de scrierea unor comedii pentru nişte simpli actori".

Cu mici deosebiri, această frază se repetă în cele două rapoarte interceptate. De aici, desigur, nu se poate de fel conchide că este vorba despre piesele lui *Shakespeare.* Este un temei foarte şubred pentru candidatura lui Derby (la care, ce e drept, se adaugă alte argumente, tot atît de puţin convingătoare). încer- carea de a pune materialele serviciului de spionaj în legătură cu

problema identităţii autorului este în general inconsistentă. Oare comunicarea lui George Fenner trebuie înţeleasă la propriu ? De ce repetă Fenner acest fapt, destul de lipsit de importanţă pentru şefii săi iezuiţi, în două rapoarte trimise la aceeaşi adresă şi încă folosind aproape aceleaşi expresii ? Cine ştie dacă îndărătul acestei fraze nevinovate nu se ascundea o comunicare cifrată, care avea mai multă legătură cu complotul catolic şi eventuala participare la acesta a contelui Derby ?

Există încă un grup de antistratfordieni, dintre cei mai noi, care leagă istoria războiului secret cu „problema shakespeariană". Ne referim la aceia dintre ei care afirmă că autorul real a tot ceea ce se atribuie lui Williarn Shakespeare este marele său contemporan dramaturgul Christopher Marlowe.

Cel mai cunoscut susţinător al candidaturii lui Marlowe, ziaristul american Calvin Hofman, a publicat în 1955 o carte care a stîrnit mare vîlvă, încercînd să demonstreze în paginile ei această teză. Marlowe, desigur, se deosebeşte în mod radical de ceilalţi candidaţi prin faptul că a fost într-adevăr dramaturg, şi încă genial. Dacă nu ar fi survenit moartea prematură a lui Christopher Marlowe, Shakespeare ar fi avut poate printre contemporanii săi un rival într-adevăr de talia sa. Marlowe a murit la vîrsta de 29 de ani, în 1593, cînd cea mai mare parte a operelor lui Shakespeare nu erau încă scrise. Faptul acesta s-ar părea că infirmă ipoteza lui Hofman, dar nici el nu-i dezarmează pe partizanii candidaturii lui Marlowe, care găsesc răspuns la orice obiecţie.

Pentru a înţelege argumentarea lor, trebuie să amintim cîteva fapte din viaţa lui Marlowe, despre care, de altfel, nu se ştie mai mult decît despre viaţa lui Shakespeare. Născut în acelaşi an ca şi Shakespeare, fiu al unui cizmar din Canterbury, Christopher Marlowe a reuşit să termine Universitatea din Cam- bridge obţinînd titlul de magistru. încă pe vremea cînd studia la universitate, el a intrat în serviciul lui Walsingham. Nu era un caz excepţional. Agenţi ai serviciului secret erau şi alte personalităţi din lumea literară şi teatrală de atunci — de pildă poetul scoţian Antony Munday (care

acţiona în colegiul englez de la Roma), dramaturgul şi actorul Mathew Royden, talentatul dramaturg William Fuller, care a murit de timpuriu, şi poate că şi Ben Jonson.

în luna februarie 1587, tînărul Marlowe a dispărut de la Cambridge fără a comunica cuiva unde pleacă. El s-a întors abia în luna iulie a aceluiaşi an. Iar cînd autorităţile universitare au intenţionat să-l supună pe student unui interogatoriu sever asupra cauzelor lipsei sale îndelungate, din capitală li s-a

dat de înţeles că curiozitatea lor este neavenită. Marlowe vizitase diferite ţări din Europa în calitate de agent secret al lui .Walsingham sau al unuia dintre ajutoarele sale. El se dădea drept un om convertit la catolicism. Marlowe a trecut pe la Reims, unde se afla pe atunci unul diţn centrele de pregătire a preoţilor catolici din rîndul emigranţilor englezi. Acolo, viitorul dramaturg a discutat cu părintele Parsons. Studentului care folosea expresii tari la adresa reginei Elisabeta i s-au relatat planurile mişcării clandestine catolice din Anglia.

Mai tîrziu relaţiile lui Marlowe cu guvernul s-au înrăutăţit. El a aderat la cercul de liber-cugetători al veştitului navigator Walter Raleigh. Iezuiţii afirmau că Raleigh şi prietenii săi citeau invers cuvîntul „god" (Dumnezeu), rostindu-1 „dog" (cîine). Şi în sferele guvernamentale activitatea cercului lui Raleigh era privită cu neîncredere : spionii lui Robert Cecil nu puteau şti că peste trei secole unii antistratfordieni vor declara că acest cerc se ocupa cu „scrierea în colectiv" a pieselor actorului William Shakespeare. Marlowe a fost acuzat de ateism. La 20 mai 1593 el a fost chemat la şedinţa Consiliului privat. Nu a fost arestat, ci i s-a cerut să se prezinte în fiecare zi la cancelaria Consiliului, pînă cînd va fi luată o hotărîre în privinţa lui. Nu se cunosc pricinile acestei hotărîri relativ binevoitoare a Consiliului — insuficienţa probelor acuzaţiei, anumite legături menţinute de Marlowe sau, poate, intenţia ds a-1 folosi din nou în interesele „serviciului". Nu este exclus că era pur şi simplu o metodă de a-1 reduce la tăcere pe scriitorul devenit incomod, fără a se proceda la o răfuială oficială.

Aşadar, Marlowe a fost lăsat liber pînă la o nouă hotărîre a Consiliului, care nu a mai fost adoptată, deoarece peste zece zile acuzatul a fost ucis. După cum se ştie însă, Consiliul privat a primit în acest timp noi învinuiri la adresa lui Marlowe, conţinute în denunţul unuia din agenţii săi — Richard Baynes. Acuzaţiile erau, se pare, atît de grave, încît copia denunţului lui Baynes a fost trimisă reginei. Denunţul a fost înregistrat la 2 iunie, cînd Marlowe era deja de două zile

mort. în copie se arăta însă că Marlowe a murit la trei zile *după* primirea **de** către Consiliu a denunţului. Ciudată împrejurare, dacă nu **o** considerăm o greşeală a copistului. El a vrut, probabil, să scrie că moartea poetului a survenit cu trei zile *înainte de,* dar **a** scris la trei zile *după* primirea denunţului. Căci altfel este greu de înţeles de ce nu se aminteşte nimic despre măsurile pe care ar fi trebuit să le întreprindă Consiliul în momentul primirii documentului dacă Marlowe ar fi fost încă în viaţă. Iar mă- **M1** sura putea să fie doar ordinul de a-1 aresta imediat.

fre'ouie să remarcăm încă un fapt semnificativ. în denunţul ku Baynes, alături de numele lui Marlowe, sînt menţionate de asemenea numele lui sir Walter Raleigh şi al matematicianului Harriott şi se arată că acuzarea trebuie să fie extinsă şi asupra unui număr de alţi oameni sus-puşi aflaţi în legătură cu aceştia, ale căror nume vor fi indicate ulterior. în copia raportului trimis Elisabetei numele lui Raleigh a fost omis.

...La Deptford, un sat situat la cîteva mile de Londra, ziua de 30 mai 1593 a început ca de obicei. Locuitorii orăşelului se bucurau că epidemia de ciumă, care bîntuise în capitală, ocolise Deptfordul, determinînd chiar o afluenţă de londonezi speriaţi, care plăteau bani buni pentru cazare şi masă. Venise atît de multă lume, încît nimeni nu a acordat atenţie unui grup de patru oameni, veniţi de asemenea din capitală, deşi trei dintre aceştia aveau o reputaţie mai mult decît dubioasă. Este vorba despre trişorul de cărţi Ingram Frizer, destoinicul său ajutor hoţul Nicolas Skirs şi, în sfârşit, spionul guvernamental şi provocatorul Robert Pooly, cunoscut deja cititorilor. Al patrulea era un om pe care, s-ar părea, cu greu te-ai fi aşteptat să-l în- tîlneşti într-o astfel de companie, şi anume Christopher Marlowe.

Toţi patru se îndreptară spre o căsuţă, probabil o cîrciumă, pe strada Deptford-strand, aparţinînd unei oarecare Eleonora Bull. Acolo, începînd de la ora 10 dimineaţa — după cum s-a menţionat mai tîrziu în procesul-verbal alcătuit de anchetator, „şi-au petrecut timpul împreună, au luat masa, iar după masă s-au plimbat paşnic, tot împreună, au umblat prin grădina alăturată casei indicate pînă la ora 6 seara. După aceasta s-au întors din amintita grădină şi au luat împreună cina". După cină Marlowe s-a culcat pe pat în camera sa, în timp ce ceilalţi trei companioni ai lui au luat loc pe o bancă, cu spatele la cunoscutul lor. Ingram Frizer şedea la mijloc. în curînd izbucni o ceartă. între Frizer şi Marlowe a avut loc un schimb de expresii tari, fiind vorba de socoteli băneşti.

Marlowe, furios, a pus mîna pe pumnalul care atîrna de o curea la spatele adversarului său, l-a scos din teacă şi l-a lovit pe Frizer, probabil cu mînerul, provocîndu-i o rană superficială la cap. Frizer a apucat să-l prindă pe Marlowe de mînă. în încăierarea care a urmat, Frizer, folosind cuvintele aceluiaşi proces-verbal, „i-a provocat numitului Christopher, cu pumnalul amintit mai sus, în valoare de 12 pence, o rană mortală deasupra ochiului drept, adîncă de

doi ţoii şi largă de un ţol ; de pe urma rănii mortale menţionate, sus-numitul Christopher Marlowe a murit chiar atunci şi chiar în acel loc".

Intrucît regina Elisabeta se afla în limitele razei de 12 mile de Deptford, ancheta, conform legii, a fost încredinţată anchetatorului regal Dunby, care a şi încheiat procesul-verbal citat. Timp îndelungat prietenii lui Marlowe nu au cunoscut împrejurările morţii sale tragice. Mulţi considerau că el căzuse victimă ciumei. Concluzia medicilor a fost că o rană asemenea celei descrise în procesul-verbal nu trebuia să provoace o moarte instantanee. Şi mai ciudată pare, la prima vedere, soarta asasinului. Iniţial el fu întemniţat. Dar după numai o lună a fost graţiat de către Elisabeta, pe motiv că acţionase în legitimă apărare. Rar se acorda o asemenea favoare regală atît de curînd după săvîrşirea unei crime. Fratele ministrului Walsingham, care murise în 1590, Thomas Walsingham, prietenul şi protectorul lui Marlowe, l-a luat imediat pe Frizer în serviciul său, în care de altfel se aflase şi mai înainte şi a rămas încă 20 de ani (fiind folosit pentru îndeplinirea unor sarcini deosebit de „delicate", nu rareori de ordinul celor sancţionabile penal).

Este interesant încă un amănunt. în luna mai 1593 Robert Pooly a plecat din Anglia la Haga cu o nouă misiune de spionaj. în ziua în care a fost ucis Marlowe, el abia se întorsese cu informaţii secrete pentru sir Walsingham şi, după întîlnirea cu patronul, a plecat în grabă la Deptford, la casa Eleonorei Bull, unde s-a întîlnit cu Marlowe, Frizer şi Skirs. Este greu de presupus că a făcut acest lucru din proprie iniţiativă. Pe de altă parte, ce nevoie ar fi avut Marlowe — care în acei timp nu mai era un tînăr cu caş la gură — să se întîlnească şi să-şi petreacă timpul cu persoane atît de dubioase şi periculoase dacă nu ar fi ştiut bine că ele primiseră dispoziţie să-i acorde ajutor ?

Mult timp istoricii nu au dispus decît de mărturiile confuze ale contemporanilor, care au reprodus zvonurile ce au circulat pe atunci despre felul cum s-a produs asasinatul. în 1820, unul dintre cercetători a trimis în orăşelul Deptford, unde a avut loc asasinatul, o scrisoare către preotul local, cu rugămintea de a căuta ceva date despre acest eveniment în registrele parohiei, în care se înregistrau naşterile, căsătoriile şi decesele. Drept răspuns preotul a trimis un extras cu următorul conţinut: „La 1 iunie 1593, Christopher Marlowe a fost ucis de Francii Archer". în 1925, cercetătorul englez

Leslie Hotson a găsit în arhiva de stat a Angliei originalul procesului-verbal încheiat de către anchetatorul Dunby şi sentinţa juraţilor în cazul asasinării lui Marlowe. Juraţii au conchis că Marlowe a fost ucis 143 la 30 mai 1593 de către Ingram Frizer, care se afla în legitimă

apărare. Asasinatul a fost săvîrşit în prezenţa lui Skirs şi a lui Robert Pooly.

Partizanii candidaturii lui Marlowe la rolul lui Shakespeare nu au întîrziat, desigur, să exploateze aceste indicaţii contradictorii cu privire la numele asasinului. Calvin Hofman a emis următoarea ipoteză, în aparenţă plauzibilă : Marlowe se temea de o nouă convocare la Consiliul privat, se temea să nu fie supus la torturi şi condamnat. Atunci i-a venit în ajutor Thomas Walsingham, care a înscenat asasinatul, atrăgînd în acest scop în complot nu numai pe servitorii şi subalternii săi — Pooly, Ingram Frizer, Skirs —, dar şi pe anchetatorul Dunby. Acesta a efectuat ancheta cu o grabă de neînţeles, nici măcar nu a interogat-o pe stăpîna casei, Eleonora Bull, şi i-a pus asasinului, la întîmplare, numele de „Archer“, înlocuindu-1 abia mai tîrziu cu „FrizerPoate că a fost ucis vreun marinar în trecere pe acolo, necunoscut de nimeni la Deptford şi care putea fi lesne dat drept Marlowe ? Cît despre acesta din urmă, el a aşteptat la moşia lui Walsingham să treacă pericolul, apoi a plecat pe continent şi timp de mulţi ani a trimis în Anglia piese care erau puse în scenă sub numele lui Shakespeare.

Ingenioasă teorie, nu-i aşa ? Dar are un neajuns esenţial — nu se bazează pe nici un fel de probe, în afară de faptul că operele lui Shakespeare au început să apară la scurt timp după 30 mai 1593, precum şi pe asemănarea dintre unele pasaje din piesele lui Marlowe şi ale lui Shakespeare, ceea ce nu poate constitui o dovadă. Acelaşi lucru se poate spune despre unele plăsmuiri ca, de pildă, afirmaţia că în unele drame shakespeariene Marlowe ar face, chipurile, aluzie la soarta sa şi că sonetele dedicate misteriosului „W. H.“ erau în realitate adresate lui Thomas Walsingham, al cărui nume se scria uneori cu cratimă — Walsing-Ham.

Atîta timp cît Hofman şi adepţii săi nu vor putea aduce măcar o singură mărturie contemporană că Marlowe a fost văzut în viaţă după 30 mai 1593, teoria lor se bazează pe pura fantezie. în fond, după cum a remarcat caustic unul dintre stratfordieni, singurul argument în favoarea tezei că Marlowe ar fi autorul operei lui ^Shakespeare se reduce la faptul că Marlowe a fost ucis, iar Shakespeare a continuat să trăiască în anii cînd au fost scrise piesele shakespeariene.

în 1953, la colegiul Corpus Christi din Cambridge, unde

şi-a făcut studiile Marlowe, s-au făcut reparaţii la încăperea respectivă, care din secolul al XVI-lea nu a suferit aproape de loc transformări. Sub un strat de tencuială de provenienţă mai recentă a fost descoperită o seîndură zugrăvită. O cercetare

mai minuţioasă a dus la constatarea că este un tablou reprezen- tînd un tînăr. Hofman încearcă să-şi convingă cititorul că este portretul lui Marlowe, de altfel întru totul asemănător portre-tului lui Shakespeare din prima ediţie a operelor sale.

în comedia shakespeariană „Cum vă place ?“ măscăriciul Tocilă spune : „Cînd versurile cuiva nu se bucură de înţelegere şi agerimea minţii lui nu-i dusă de mînă de pruncul acesta înţelept: înţelegerea, omul acela e mai năpăstuit decît o biată dugheană împovărată de o coşcogeamite datorie" (textual — „decît de o plată mare într-o cameră mică") (actul III, scena 3). Nu numai adepţii candidaturii lui Marlowe văd în aceste cuvinte o aluzie la scena tragică din cămăruţa hanului din Dept-ford. Dar de ce să credem că această aluzie a fost făcută de către Marlowe, salvat ca prin minune, şi nu de către Shakespeare ?

Hofman a încercat să folosească încă un procedeu îndrăgit de antistratfordieni — cel al dezgropării mormintelor. După multe intervenţii s-a obţinut aprobarea de a deschide mormîn- tul lui Thomas Walsingham, unde se spera să fie descoperite manuscrisele lui Marlowe. Mormîntul a fost deschis în 1956 şi Hofman, dezamăgit, a fost nevoit să declare : „Am găsit nisip, nici sicriu, nici hîrtii, ci numai nisip". Presa a remarcat cu ironie că teoria lui Hofman este tot atît de lipsită de conţinut ca şi mormîntul. Dar americanul declarase, prevăzător, dinainte : dacă în mormînt nu se va găsi nimic, aceasta va însemna că nu va fi găsită doar una din „cheile" descoperite de el pentru dezvăluirea misterului autorului operelor shakespeariene. Pînă una alta, Hofman şi-a reeditat cartea însoţind-o de postfaţa cuvenită...

Ar fi de prisos să mai spunem că ipoteza despre „complotul" lui Thomas Walsingham este cu totul artificială : dacă el ar fi dorit să-l ajute pe Marlowe, atunci, între 20 mai şi data sosirii la Consiliul privat a noului denunţ, ar fi putut să organizeze fără greutate fuga acestuia în străinătate, fără a recurge la înscenarea grosolană a asasinatului. în ce priveşte deosebirile de nume ale asasinului, ele au rezultat, după cum a arătat încă în 1925 Leslie Hotson, dintr-o greşeală a preotului. El descifra greu scrierea din timpul Elisabetei. în

numele lui Frizer, scris cu litere mici şi cu doi f (ffrizer), el a luat primele două litere drept un „A" majuscul şi a plăsmuit, pur şi simplu, celelalte litere, rezultînd astfel numele de Archer. în lucrarea sa „Moartea lui Christopher Marlowe", Hotson a inclus o fotocopie a înscrisului din registrul parohiei, care dovedeşte în **145** mod indubitabil greşeala preotului. în registru este înscris, fără

îndoiala, numele lui Frizer, deşi i se atribuie în mod greşit prenumele de Francis. Este interesant faptul că, deşi l-a citit în mai multe rînduri pe Hotson, Hofman ocoleşte consecvent această concluzie de necontestat a savantului englez.

Sînt prea puţin convingătoare şi încercările lui Hofman de a demonstra că tabloul asasinatului zugrăvit în proceSul-verbal făcut de anchetatorul Dunby nu ar fi verosimil. în acest pro- ces-verbal se spune că, în timpul conflictului care s-a iscat, Marlowe a smuls pumnalul pe care Ingram Frizer îl purta la spate. Acest detaliu îi prilejuieşte lui Hofman un potop de ironii la adresa modului neobişnuit de a purta un pumnal. Dar mărturiile contemporanilor arată în mod neîndoielnic că în epoca elisabetană acesta era un fel răspîndit de a purta armele.

Hofman afirmă că Marlowe nu putea avea nimic comun cu persoane atît de dubioase ca Frizer şi Skirs. Din punctul de vedere al situaţiei lor sociale, aceştia însă nu erau mai prejos de Marlowe. Frizer avea o proprietate, Skirs era fiul unui negustor şi prietenul unuia dintre prietenii lui Marlowe. Hofman atrage atenţia şi asupra faptului că Frizer nu numai că a fost în scurt timp achitat, dar că, împreună cu Pooly şi Skirs, şi-a menţinut serviciul la protectorul poetului — Thomas Walsingham. Dar, totodată, Hofman pierde din vedere un amănunt important : toţi trei, ca şi Marlowe în tinereţe, au servit pînă atunci cu credinţă nu lui Thomas, ci lui Francis Walsingham. Pooly a jucat un anumit rol în descoperirea complotului lui Babington. Menţinerea lui Frizer, Skirs şi Pooly în serviciu indică ori că erau utili, fapt pentru care Thomas Walsingham nu a considerat necesar să se despartă de ei, ori... ori într-ade- văr a existat un complot, dar nu cu scopul de a-1 salva, ci de a-1 lichida pe Marlowe, iar Thomas Walsingham a îndeplinit şi în acest caz indicaţiile autorităţilor. Cauza care a determinat dorinţa de a scăpa de Marlowe putea fi nu numai ateismul său (după cum ne amintim, învinuirile cele mai serioase au parvenit Consiliului privat deja după asasinat), ci şi eventuale conflicte iscate între serviciul secret şi marele dramaturg, fost agent. Ba, poate, şi teama lui Thomas Walsingham că Marlowe va divulga sub tortură secretele sale şi ale cercului lui Raleigh.

Aceste presupuneri sînt, se pare, sortite să rămînă pentru totdeauna presupuneri. De altfel, şi învinuirea de

ateism era destul de serioasă pentru nişte autorităţi în rîndul cărora erau numeroşi protestanţi fanatici. în afară de aceasta, serviciul de informaţii al Elisabetei putea avea motive speciale ca să nu admită judecarea publică a poetului. Marlowe ar fi putut da unele amănunte „supărătoare" despre călătoriile sale pe conti

nent în calitate de agent al serviciului secret. Serviciul de informaţii din timpul Elisabetei era condus de oameni pricepuţi şi prudenţi. Aşa că nu-i de mirare că nu s-au găsit în arhive probe ale complicităţii miniştrilor reginei cu încăierarea întîm- plătoare din orăşelul Deptford, în timpul căreia un oarecare Frizer l-a ucis pe Christopher Marlowe, student al Universităţii din Cambridge.

Cardinalul şi „eminenţa cenuşie[1]'

în istoria războiului secret guvernarea lui Richelieu a jucat un rol nu mai puţin însemnat decît în istoria Franţei şi a întregii Europe occidentale.

Armand-Jean du Plessis, cardinal şi duce de Richelieu, născut în 1585, a crescut în atmosfera intrigilor de palat. Şi-a început de timpuriu cariera la curte, însuşindu-şi la perfecţie întreaga „tehnică" a metodelor de a descoperi intenţiile adversarului şi de a-şi camufla cu grijă propriile planuri, ceea ce deseori era o condiţie necesară a succesului. Iniţial, Armând intenţiona să îmbrăţişeze cariera militară, dar împrejurări de familie l-au determinat în scurt timp să ia hotărîrea de a deveni preot : în mod neaşteptat deveni liber locul de episcop la Eufon, loc care de fapt aparţinea în mod ereditar familiei du Plessis. Exista o piedică — Armând abia trecuse de 20 de ani; conform uzanţelor bisericeşti, era prea tînăr pentru a deveni episcop. Regele Henric al IV-lea, care avea o atitudine binevoitoare faţă de tatăl lui, nu a dat, desigur, atenţie unui lucru atît de mărunt şi l-a numit pe Armând du Plessis episcop. Dar consacrarea în rangul de episcop o putea face numai papa Paul al V-lea. Ursuzul bătrîn a ascultat în tăcere cuvîntarea înflorită rostită în limba latină de junele palid şi uscăţiv, care arăta mai tînăr de anii săi. Papa întrebă :

— Dar aveţi vîrsta stabilită de regulamentele bisericii ?

— Am, preasfinţia-voastră — răspunse du Plessis, făcînd, aşa cum se cuvenea, o plecăciune pînă la pămînt în faţa marelui pontif al bisericii romane.

După ce ritualul solemn fu săvîrşit, noul episcop de Lugon se prosternă pe neaşteptate în faţa papei şi exclamă :

— Preasfinţia voastră, iertaţi-mi un mare păcat, căci nu am 147 încă vîrsta trebuincioasă !

Lui Paul al V-lea nu i-a rămas decît să-i ierte episcopului păcatele şi să remarce cu subînţeles că acest „hoţoman" va ajunge departe. Papa presimţea poate că va trebui în curînd să-1 facă pe „hoţoman" cardinal şi — în schimbul străduinţelor de a limita influenţa Ilabsburgilor spanioli şi austrieci, fii iubiţi ai bisericii, a căror putere „excesivă" nelinişlea foarte mult sfîntul scaun — să-i ierte păcate şi greşeli mult mai mari.

Timp de aproape 20 de ani — din 1624 şi pînă Ia moartea sa, survenită în 1642, — cardinalul Richelieu a fost cîrmuito- rul de fapt ai Franţei pe lîngă omul de nimic care se numea Ludovic al XlII-lea. Pentru a nu fi răsturnat de pe înălţimile atotputerniciei, Richelieu a trebuit nu numai să înveţe cum să folosească slăbiciunile şi capriciile lui Ludovic al XlII-lea, nestatornic şi supus unor influenţe străine, dar şi să fie tot timpul la curent cu neîncetatele intrigi de la curte. La aceste intrigi luau parte activă mama, soţia şi fratele regelui, precum şi alţi prinţi de sînge, fără a mai vorbi de o mulţime de seniori influenţi. Nu era vorba de simple intrigi de palat, fără mare însemnătate politică. Participanţii la ele încercau să submineze politica de întărire a absolutismului regal, de subordonare completă a aristocraţiei faţă de puterea supremă a monarhului, pe care o ducea cu perseverenţă Richelieu sprijinindu-se pe majoritatea nobilimii şi a burgheziei. Acestora le era necesară o putere fermă, care să înăbuşe numărul crescînd al răscoalelor ţărăneşti şi orăşeneşti.

în rezistenţa pe care o opuneau lui Richelieu, adversarii săi recurgeau aproape totdeauna la o metodă preferată — la înţelegerea cu Habsburgii, împotriva cărora cardinalul, continuînd linia lui Henric al IV-lea, ducea o luptă îndîrjită. Din cauza aceasta serviciul de informaţii al lui Richelieu trebuia să rezolve sarcini multiple, deşi strîns împletite între ele : să-i depisteze pe adversarii de la curte ai cardinalului, să descopere legăturile lor cu Spania şi cu împăratul german şi, în sfîrşit, să se ocupe nemijlocit de politica externă, care includea, printre altele, mobilizarea regelui protestant al Suediei, Gustav Adolf, şi a principilor protestanţi germani împotriva aceluiaşi împărat. Este lesne de înţeles de ce Richelieu prefera în aceste condiţii să imprime serviciului de informaţii un caracter privat, plătindu-şi iscoadele din buzunarul său propriu, ale cărui rezerve, de altfel, se împrospătau după aceasta repede pe contul vistieriei.

Richelieu nu avea încredere nici în propriii săi secretari.

Cînd aceştia transcriau documente importante, cardinalul le supraveghea personal munca, pentru ca nu cumva să se facă,

cu această ocazie, copii suplimentare de pe documentele secrete. Printre puţinele persoane care se bucurau de încrederea lui Richelieu se afla ajutorul său în ale diplomaţiei şi în intrigi de curte, conducătorul efectiv al serviciului său secret, călugărul capucin părintele Joseph („eminenţa cenuşie“, cum îl numiseră ironic duşmanii).

Joseph du Tremblay era într-adevăr un diplomat capabil şi un spion abil, de al cărui ajutor cardinalul avea nevoie în permanenţă. Unul dintre cele mai mari succese ale părintelui Joseph a fost misiunea îndeplinită de el în vara anului 1630 la curtea împăratului german Ferdinand al II-lea. întrucît formal părintele Joseph nu deţinea nici un post în guvern, rolul de reprezentant oficial l-a jucat ambasadorul Franţei în Elveţia, Brulart, dar toate problemele erau, de fapt, rezolvate de către capucin. Pe drum părintele Joseph s-a întîlnit cu încercatul comandant de oşti al împăratului, Wallenstein. Discuţia a avut loc între patru ochi. Participanţii la ea luaseră contact încă de mai înainte, probabil din iniţiativa capucinului. Poate că obiectul discuţiei l-a constituit intenţia secretă a lui Wallenstein de a ajunge în fruntea vreunui principat independent.

Ajungînd la împărat, trimisul lui Richelieu reuşi să-l convingă pe Ferdinand că Franţa va rămîne neutră în războiul de 30 de ani (1618—1648), care era în toi. Mai mult decît atît, capucinul reuşi să trezească suspiciunile împăratului împotriva lui VZallenstein, care fu în scurt timp demis. Acest lucru i-a îngăduit aliatului Franţei, regele Gustav-Adolf al Suediei, să zdrobească oştile împăratului. După aceasta, ce e drept, Wallen- stein a fost restabilit în postul său de comandant, dar, fiind nemulţumit de împărat, a intrat în contacte secrete cu agenţii francezi, care l-au îndemnat să încerce a deveni rege al Cehiei, în cele din urmă Wallenstein a fost ucis de ofiţeri ai armatei sale, care au acţionat din ordinul Vienei. împăratul şi principii catolici germani pierduseră pe cel mai bun general al lor.

încă în primii ani ai guvernării lui Richelieu, a fost organizat împotriva lui un complot condus de fratele regelui, Gaston d’Orleans. La complot au luat parte soţia lui Ludovic, Ana de Austria, fraţii nelegitimi ai regelui — ducii de Vendome, mareşalul Ornano şi contele Chalais.

Complotiştii intenţionau să-i răpească pe Ludovic al XlII-lea şi pe Richelieu, iar în caz de nereuşită să înceapă o răscoală armată, pentru care li s-a promis de la Viena şi Madrid un sprijin deplin.

La descoperirea complotului a jucat un rol important unul dintre cei mai buni agenţi ai părintelui Joseph — Rochefort, **149** unul dintre personajele celebrului roman al lui Alexandre

Dumas „Cei trei muşchetari". Rochefort s-a deghizat în capucin şi, primind de la părintele Joseph instrucţiuni amănunţite asupra felului cum trebuie să se comporte un călugăr din acest ordin, a plecat la Bruxelles. în plus, pentru a-i deruta pe spionii partidei adverse, Rochefort vorbea franţuzeşte cu un puternic accent valon şi nu uita, cînd avea ocazia, să pomenească de ura ce o nutrea pentru Franţa. La Bruxelles pretinsul călugăr reuşi să cîştige încrederea marchizului Laigues, amantul uneia dintre complotiste, ducesa de Chevreuse. în curînd Laigues i-a şi înmînat serviabilului călugăr cîteva scrisori pe care acesta urma să le ducă la Paris. „în felul acesta — mai spuse Laigues — veţi aduce un mare serviciu Spaniei". Pentru mai multă siguranţă, Rochefort a jucat o comedie, afirmînd că nu poate călca pămîntul Franţei înşelîndu-i pe spionii cardinalului, şi cedă doar atunci cînd Laigues i-a promis să obţină un permis de călătorie din partea înaltului cler. La jumătatea drumului, Rochefort fu întîmpinat de curierul părintelui Joseph, care duse repede scrisorile la Paris. Scrisorile s-au dovedit a fi cifrate, dar codul fu repede descoperit şi Richelieu putu să ia cunoştinţă de planurile complotiştilor.

După citire, scrisorile fură din nou remise lui Rochefort, care le-a înmînat destinatarului, un oarecare avocat La Pierre, care locuia pe lîngă strada Maubert. La Pierre fu pus sub o permanentă supraveghere. Astfel, s-a descoperit în scurt timp că adevăratul destinatar era un om din anturajul regelui, marchizul de Chalais, faţă de care se înmulţeau de mult timp bănuielile. Deosebit de însemnat era însă faptul că în scrisorile aduse de Rochefort se vorbea că ar fi fost de dorit nu numai moartea lui Richelieu, ci şi a lui Ludovic al XlII-lea. Acest lucru i-a permis ulterior lui Richelieu să-i pedepsească pe complotişti ca pe nişte participanţi la un atentat împotriva sacrei persoane a

monarhului. Richelieu înclina să-l aresteze imediat şi să-l trimită la eşafod pe marchizul de Chalais, dar „eminenţa cenuşie" a insistat asupra unei metode de acţiune mai rafinate. A început urmărirea neîntreruptă a lui Chalais, pentru a-i descoperi pe ceilalţi complotişti. Iar Rochefort, care a primit scrisorile de răspuns la cele aduse de dînsul, fu din nou trimis la Bruxelles.

Lui Chalais nici nu-i trecea prin minte că este prins în mreţele reţelei de agenţi ai cardinalului şi trimise liniştit un curier la regele Spaniei cu propunerea de a încheia tratatul secret, asupra căruia se purtau deja tratative cu autorităţile spaniole din Belgia. Curtea spaniolă şi-a exprimat acordul deplin de a satisface toate cerinţele complotiştilor. Dar la întoarcerea de

la Madrid curierul fu arestat şi Richelieu intră în posesia tuturor dovezilor ce atestau că complotiştii, pe lîngă toate celelalte, se fac vinovaţi şi de înaltă trădare. După ce serviciul secret al cardinalului reuşi să descurce toate iţele complotului, fratele regelui, Gaston d'Orleans, un trădător înnăscut, şi-a denunţat toţi complicii. Chalais şi-a încheiat viaţa pe eşafod.

Cam în acelaşi timp s-a petrecut şi vestitul episod cu colierui de briliante al reginei Ana de Austria, pe care se axează intriga în romanul lui Alexandre Dumas „Cei trei muşchetari". Primul care a relatat această întîmplare a fost un contemporan al evenimentelor, scriitorul francez La Rochefoucauld. De Ana de Austria se îndrăgostise ducele Buckingham, favorit a doi regi englezi — Iacob I şi Carol I — şi atotputernic prim- ministru al Angliei. Dacă ar fi să dăm crezare relatării lui La Rochefoucauld, Ana de Austria i-a dăruit drept amintire ducelui Buckingham un colier de briliante pe care ei i-1 făcuse cadou, cu puţin timp înainte, regele. Cardinalul, aflînd acest lucru de la spionii săi, a hotărît să folosească ocazia pentru a da o lovitură adversarei sale — regina. în romanul lui Dumas, Richelieu îi încredinţează perfidei lady Winter misiunea de a-i tăia lui Buckingham, în timpul unui bal, doi eghileţi de briliante şi a-i trimite în grabă la Paris. După aceasta cardinalul i-a sugerat lui Ludovic al XlII-lea s-o roage pe regină să-şi pună colierul la cea mai apropiată recepţie. în cartea lut Dumas, d'Artagnan şi vitejii săi prieteni, muşchetarii, îi aduc reginei de la Londra la Paris — în pofida a mii de tot felul de piedici puse de agenţii lui Richelieu — colierul ei cu doi eghileţi noi, confecţionaţi în grabă, care nu puteau fi deosebiţi de cei furaţi de lady Winter. Cardinalul, care îşi savura dinainte triumful, a rămas de ruşine. în realitate, rolul lui lady Winter l-a jucat contesa Carlyle, amanta lui Buckingham, dacă... dacă nu cumva întregul episod nu este decît rodul fanteziei lui La Rochefoucauld sau — ceea ce este şi mai probabil — relatarea unui zvon care circula la curte.

Lupta împotriva lui Richelieu nu înceta.

în fruntea unui alt complot se afla mama lui Ludovic al XlII-lea, Maria de Medici. Mai înainte ea nu acţionase împotriva ministrului, care în tinereţe fusese favoritul ei şi îi datora chiar înălţarea sa. Profitînd de boala regelui, Maria de

Medici şi partizanii ei începură să-1 implore pe acesta să nu plece la tabăra militară din Savoia, cum cerea cardinalul. Boala regelui se agravă şi Maria de Medici, împreună cu Ana de Austria, reuşi să-i smulgă lui Ludovic, cu ajutorul lacrimilor şi **151** rugăminţilor, promisiunea de a se despărţi de cardinal. Regina-

mamă triumfă şi-l dădu afară în mod grosolan pe Richeiieu, care se prezentase în audienţă la ea. Lingăii de la curte socotiră deja că venise timpul să-şi mute sediul din anticamera cardinalului în cea a reginei-mamă. Dar se pripiseră. Ludovic al Xlll-lea se înzdrăveni şi, uitîndu-şi promisiunea, îl chemă imediat la sine pe cardinal, care deveni din nou cîrmuitor atotputernic al ţării. Nu întîmplător această zi — 10 noiembrie 1630 — a intrat în istorie sub denumirea de „ziua celor prostiţi". Mulţi dintre cei „prostiţi" au fost îndepărtaţi de la curte, iar Maria de Medici, după o încercare nereuşită de a organiza o rebeliune, fu exilată.

Gaston d'Orleans a reuşit totuşi să provoace o răscoală în Lorena şi să încheie un tratat secret cu Spania, care a promis ajutor adversarilor lui Richeiieu. Pentru a-i înspăimînta pe rebeli, cardinalul a dat ordin să fie executat partizanul lor mareşalul Marillac. Armata regală a intrat în Lorena şi a zdrobit trupele rebelilor. Unul din conducătorii rebeliunii, ducele Montmorency, a fost decapitat. Gaston d'Orleans s-a „pocăit" şi şi-a trădat complicii, asigurîndu-1 cu lacrimi în ochi pe cardinal de veşnica dragoste ce i-o poartă..., şi a început să ţească iarăşi intrigi împotriva lui Richeiieu. Iar Maria de Medici, plecînd la Bruxelles, s-a apucat nu numai să organizeze acţiuni menite să zădărnicească politica externă a cardinalului, ci a creat şi un fel de centru complotist pentru organizarea de atentate împotriva primului ministru al regelui. Ludovic al Xlll-lea l-a sfătuit pe Richeiieu să nu se atingă de fructe şi de vînat, fără a le verifica, chiar dacă îi sînt trimise din ordinul regelui.

În 1633 serviciul de spionaj al părintelui Joseph a descoperit un nou complot, la care luau parte ducesa de Chevreuse, prinţul Gaston şi alţi duşmani ai cardinalului. Părintele Joseph a urmărit toate ramificaţiile complotului pînă în Anglia, unde duşmanii cardinalului erau sprijiniţi de regina Henriette-Maria şi apropiaţii acesteia.

In 1635, războiul nedeclarat dintre Franţa şi Spania a dus la o ruptură deschisă şi a prilejuit un număr şi mai mare de atentate, organizate în secret, la viaţa lui Richeiieu. Trupele spaniole au invadat Picardia şi au ocupat fortăreaţa Corbie. Ludovic al Xlll-lea şi Richeiieu au

asediat această fortăreaţă importantă. Atunci, Gaston d'Orleans, convins de impunitatea sa, împreună cu contele de Soissons s-au înţeles cu spaniolii să obţină ridicarea asediului după ce-1 vor ucide pe cardinal. De data aceasta, se pare că serviciul de contraspionaj al cardinalului a scăpat din vedere pregătirea atentatului. Acesta nu a

reuşit, deoarece lui Gaston, ca de obicei, i-a fost frică şi nu a dat ucigaşilor semnalul convenit. Peste puţin timp Richelieu a obţinut toate informaţiile despre complot, iar Gaston şi contele de Soissons, aflînd că planurile lor sînt dezvăluite, s-au grăbit să fugă din Franţa.

Mai rămînea Ana de Austria, care se opunea politicii externe a cardinalului şi purta corespondenţă secretă cu Madridul şi Viena. Serviciul de informaţii al lui Richelieu urmărea neobosit fiecare mişcare a reginei. După asediul fortăreţei Corbie, spionii lui Richelieu au reuşit să pună mîna pe un vraf întreg de scrisori scrise personal de Ana de Austria şi adresate prietenei acesteia ducesa de Chevreuse, deja cunoscută nouă, care continua să joace un rol de seamă în conjuraţiile împotriva lui Richelieu. Regina fu supusă unui interogatoriu sever şi trebui să jure că nu va mai purta corespondenţă cu duşmanii Franţei.

între timp, în 1637 a izbucnit o răscoală organizată de contele de Soissons şi de comandantul fortăreţei Sedan, ducele de Bouillon. Ca şi mai înainte, complotiştilor le-a fost promis ajutorul regelui Spaniei şi al împăratului german. Trupelor rebelilor li s-a alăturat un detaşament de 7 000 de soldaţi imperiali. Armata regală a suferit o înfrîngere în bătălia de la Marfee. Complotiştii sperau că după aceasta Ludovic al XIII-lea îl va sacrifica pe Richelieu. Şovăitorul rege înclina deja să accepte îndepărtarea cardinalului. Dar în 1641 sosi o veste neaşteptată — căpetenia complotului, contele de Soissons, fusese asasinat de un necunoscut. Partizanii cardinalului au putut doar să explice că, după toate aparenţele, contele se sinucisese... După moartea contelui de Soissons, ducele de Bouillon a preferat să se înţeleagă cu Richelieu, iar restul complotiştilor au fugit din Franţa.

Dar în acelaşi an a început să se contureze un nou complot, şi mai periculos pentru Richelieu, în care a fost pe jumătate atras însuşi regele. Cardinalul trebuia să-i supravegheze fără încetare pe duhovnicii şi favoriţii regelui. Odată, duhovnicul regelui, iezuitul Caussin, reuşi chiar să-i smulgă religiosului Ludovic acordul pentru demiterea cardinalului. Regele l-a rugat pe Caussin să-l propună pe succesorul lui Richelieu. Iezuitul l-a indicat pe ducele d’Angouleme. Dar ducele ştia bine că faţă de Richelieu nu există secrete şi a preferat să se ducă singur să raporteze totul primului ministru. Ca urmare, Caussin a

zburat imediat din funcţia de confesor al regelui.

Mai complicat era cu favoritele. Agenţii lui Richelieu su-
153 pravegheau cu atenţie pe doamnele de la curte asupra cărora

se îndrepta atenţia lui Ludovic. înainte de a li se permite să devină favorite ale regelui, ele trebuiau să devină spioane ale cardinalului. Ludovic al XÎII-lea era de obicei capabil doar de un ataşament platonic, de aceea Richelieu, om cu spirit practic, le considera pe favorite un instrument insuficient de puternic pentru influenţarea monarhului. Mai tîrziu, favoritele au fost înlocuite cu favoriţi selecţionaţi de cardinal. Tocmai unul dintre aceştia, Henri de Cinq-Mars, fiul unui partizan al lui Richelieu — mareşalul Effiat, deveni sufletul noului complot, în care au fost atraşi din nou nelipsitul Gaston d’Orleans, ducele de BouiHon şi, probabil, Ana de Austria.

Franţa continua să se afle în război cu Spania şi complotiştii au cerut ajutor inamicului. Ei au semnat un tratat secret cu primul ministru al Spaniei, ducele Olivares. Spaniolii trebuiau să atace Franţa din nord, iar ducele de Bouillon să le predea Sedanul. Aceasta ar fi împiedicat înaintarea armatei franceze în Catalonia. în schimb, spaniolii au promis să acorde orice ajutor complotiştilor, inclusiv refugiu pe teritoriul lor în caz de nereuşită.

Cel mai abil agent al lui Cinq-Mars era prietenul său vicontele de Fontrailles. Era un schilod sluţit de două cocoaşe.

Odată, Fontrailles, împreună cu cîţiva nobili tineri, a luat în derîdere un spectacol care fusese organizat sub auspiciile lui Richelieu. Cardinalul nu uita astfel de jigniri. întîlnindu-1 peste cîteva zile pe viconte în salonul palatului său, în momentul cînd i se raporta sosirea unui ambasador străin, Richelieu rosti cu glas tare : „Daţi-vă la o parte, domnule de Fontrailles. Ambasadorul nu a venit în Franţa pentru a se uita la monştri". Fontrailles, din acea clipă duşman de moarte al cardinalului, deveni un participant activ la complot. Deghizat în călugăr capucin, Fontrailles a plecat la Madrid pentru a se întîlni cu Olivares şi s-a întors aducîndu-i lui Cinq-Mars tratatul semnat.

Cîteva exemplare ale tratatului trebuiau trimise acum complotiştilor, care se aflau în momentul acela în locuri diferite. Aceasta s-a dovedit a fi o treabă destul de grea. Peste tot mişunau spionii cardinalului. Cinq-Mars îl bănuia, de pildă, pe abatele La Riviere, consilier

confidenţial al lui Gaston d’Orleans. Şi nu fără motiv — La Riviere era agentul lui Richelieu. în consecinţă unul din exemplarele tratatului a nimerit în mîi- nile cardinalului. Richelieu, care era grav bolnav, a trimis atunci pe un acolit al său la Ludovic al XÎII-lea cu tratatul şi, după o scurtă rezistenţă, regele fu nevoit să-şi dea acordul pentru arestarea favoritului său Cinq-Mars. Desigur, de regină

şi de Gaston d'Orleans nu se putea atinge. Ducele de Bouillon fu salvat de soţia sa. Ducesa l-a încunoştiinţat pe Richelieu că dacă soţul ei va fi executat, ea va preda spaniolilor fortăreaţa Sedan. Ducele fu graţiat, dar plăti acest lucru cu renunţarea la Sedan. La 12 septembrie 1642 Cinq-Mars a urcat scările eşafodului. Avea 22 de ani. împreună cu el fu executat cel mai bun prieten al său — de Thou. El nu participase la complot, dar ştiuse despre el şi nu îi raportase cardinalului. Fontrailles a apucat să fugă. Abilul viconte a înţeles că jocul este pierdut imediat ce a aflat despre vizita făcută regelui de trimisul cardinalului. „Dumneavoastră — îi spuse el frumosului Cinq- Mars, care nu credea în pericol — veţi fi destul de chipeş chiar atunci cînd vi se va lua capul de pe umeri". în ce-1 priveşte pe el însuşi, avînd în vedere statura sa mică, vicontele hotărî că nu-şi poate permite un astfel de lux şi, punîndu-şi iar sutana de capucin, fugi peste graniţă.

Rămîne un mister cum a reuşit serviciul de informaţii al lui Richelieu să obţină textul tratatului cu Spania. De trei secole cercetătorii nu reuşesc să ajungă la un acord în această privinţă. Unii consideră că însuşi Olivares i-ar fi trădat pe complotişti în schimbul unor anumite compensaţii din partea lui Richelieu. Dacă este aşa, Olivares a trimis, probabil, tratatul prin comandantul francez din Catalonia, de Breze, cumnatul cardinalului. Dar multe fapte pledează împotriva acestei ipoteze. Este greu de presupus şi ca ducele de Bouillon să fi fost trădătorul — altfel el nu ar fi plătit cu pierderea Sedanului. Oare cel care a trădat nu a fost Gaston d'Orleans — trîn<av, laş şi trădător de profesie ? E posibil. Dar putea să denunţe complotul şi Ana de Austria, al cărei om de casă şi amant era cardinalul Jules Mazarin, consilierul cel mai apropiat şi succesorul lui Richelieu în postul de prim-ministru al Franţei.

Potrivit legendei, Cinq-Mars a fost cununat în secret cu vestita curtezană Marion Delorme. Povestea vieţii ei a furnizat materialul pentru drama romantică a lui V. Hugo

„Marion Delorme" şi pentru romanul lui A. de Vigny. Marion Delorme — printre admiratorii căreia se numărau însuşi regele Ludovic al XlII-lea şi pînă şi cardinalul Richelieu — a fost în mod neîndoielnic o agentă secretă a acestuia din urmă. Mai tîrziu ea s-a alăturat adversarilor lui Mazarin, şi numai moartea bruscă survenită în 1650 a salvat-o de închisoare. A circulat legenda potrivit căreia Marion Delorme şi-a înscenat propria sa moarte pentru a evita arestarea şi a fugit în Anglia. Acolo s-ar fi căsătorit cu un lord bogat, pe care l-a schimbat apoi cu 155 o căpetenie de bandiţi. După ce a înmormîntat trei soţi, De-

lorme ar fi trăit, chipurile, pînă în 1706 sau chiar pînă în 1741, cînd ar fi trebuit să aibă nici mai mult nici mai puţin decît 130 de ani !

Pe lîngă Marion Delorme, mai era agentă a serviciului secret al lui Richelieu şi o altă amantă a lui Cinq-Mars, made- moiselle Chaimera, cunoscută sub numele de „frumoasa desfrî- nată".

Şef al serviciului secret al lui Mazarin deveni episcopul Ondainday. Din punctul de vedere al capacităţilor, el era departe de „eminenţa cenuşie", dar unii din agenţii săi nu erau mai prejos de cei mai buni spioni ai lui Richelieu. Unuia dintre aceştia, călugărului franciscan Bertaut, i se permitea, pe baza unei autorizaţii semnate personal de Ludovic al XlV-lea, să poarte orice veşminte dacă acest lucru îl cereau interesele regelui. Iar ele cereau acest lucru în permanenţă. Astfel, curînd după ce a primit autorizaţia, Bertaut a fost arestat de către nobilii răsculaţi din Bordeaux, care intenţionau să-l pedepsească drastic pe spionul lui Mazarin. Bertaut recurse la un vicleşug. El ceru permisiunea de a scrie o scrisoare preotului din oraşul Blaye, afirmînd că acesta îi este unchi. în scrisoare era vorba numai de probleme băneşti, iar pe margine era o notă : „Vă trimit o alifie pentru ochi ; ungeţi-vă cu dînsa ochii şi veţi vedea mai bine". Bertaut a încredinţat această scrisoare unui ţăran, căruia i-a şoptit că ea trebuie să ajungă în mîinile ducelui de Saint-Simon, partizan al regelui. Ducele a primit scrisoarea şi a înţeles că trebuie să ungă cu alifie pagina a patra, curată : Bertaut cerea ajutor pentru organizarea evadării. Saint-Simon i-a transmis pe ascuns, printr-un barcagiu, lui Bertaut nişte haine de marinar. Franciscanul deghizat reuşi să înşele gărzile şi să fugă din Bordeaux.

în războaiele din secolul al XVII-lea spionajului i se acorda o asemenea importanţă, încît nu o dată înşişi comandanţii de oşti îşi asumau rolul de spioni. în timpul asediului Arras-ului, mareşalul francez Fabert a pătruns în cetatea inamicului şi a cercetat sistemul de apărare. în 1668 generalul francez Catinat a pătruns în cetatea Luxembourg, ocupată de duşmani, sub înfăţişarea unui coşar. Şi mai des marii comandanţi de oşti îşi conduceau personal serviciul de spionaj. Astfel, în 1702, prinţul Eugen de Savoia a alcătuit planul atacului împotriva Cremonei pe baza informaţiilor primite de la spionul său Cozoli. Cozoli l-a informat despre existenţa unei intrări

secrete ; într-o noapte de ianuarie, prin această intrare a pătruns în oraş un detaşament de 600 de soldaţi din armata lui Eugen de Savoia. Soarta Cremonei fu pecetluită. Mareşalul francez

Luxembourg primea informaţii preţioase de la secretarul prinţului Wilhelm de Orania, stathuderul Olandei. Dar spionul fu demascat şi acceptă să transmită lui Luxembourg informaţii false despre deplasările trupelor lui Wilhelm. Numai o întîm- plare l-a ajutat pe Luxembourg să scape de pericolul de a cădea prizonier în propria sa tabără de lîngă Steinkerque.

Perfecţionarea serviciului secret a fost, timp de cîteva secole, indisolubil legată de dezvoltarea monarhiilor absolute. Iniţial, aparatul serviciului secret era folosit în special în lupta monarhilor pentru consolidarea puterii lor împotriva pretenţiilor nobilimii feudale de a dispune de o independenţă mai mare faţă de guvernul central. Mai tîrziu, după consolidarea absolutismului, el nu a mai avut adversari din dreapta, iar pentru îndeplinirea rolului său principal — reprimarea rezistenţei maselor exploatate, mai ales a ţărănimii — absolutismul s-a sprijinit în primul rînd pe armată şi pe o poliţie centralizată, care se dezvolta rapid. Serviciul secret deveni acum în special un instrument în lupta împotriva duşmanilor externi ai statu- lui absolutist (deşi el a fost, desigur, folosit şi înainte în acest scop).

Este sugestiv exemplul Franţei : încă în secolul al XVI- lea şi în prima jumătate a secolului al XVII-lea, pînă la guvernarea lui Richelieu şi a lui Mazarin, serviciul secret i- a urmărit pe duşmanii interni ai absolutismului. Din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în timpul domniei lui Ludovic al XlV-lea, accentul este deplasat în direcţia politicii externe. Concomitent creşte rapid poliţia, şi serviciul secret devine una dintre funcţiile autorităţilor poliţieneşti. Dar în haosul pestriţ al instituţiilor administrative din Franţa absolutistă, unde funcţiile multor instituţii se încrucişau şi se suprapuneau, se îndeletniceau cu spionajul şi departamentul diplomatic, şi cel militar, şi intendenţii provinciali, şi mai ales persoanele de încredere ale monarhului însuşi (şi ale favoritelor sale), care uneori încurcau iţele tuturor celorlalte instituţii. Louvois, vestitul ministru de război al lui Ludovic al XlV-lea, a creat o largă reţea de spionaj în statele germane. în interiorul ţării oamenii lui Louvois îi urmăreau pe toţi ofiţerii de vază francezi. Louvois recruta în rîndul spionilor săi cameriste, servitori, croitorese, profesori de dansuri la modă, care,

prin însăşi natura profesiei lor, veneau în contact cu mulţi oameni. în timpul lui Ludovic al XlV-lea de spionaj mai răspundea şi generalul-locotenent de poliţie de la Reyny. El a introdus obiceiul de a se trimite agenţi de poliţie în lumea delicvenţilor de drept comun.

157 în timpul lui Ludovic al XV-lea întreţinea o largă reţea de

spionaj şi generalul-locotenent de poliţie Berryer. Serviciul de informaţii a luat o dezvoltare şi mai mare în timpul succesorilor săi — de Sartain, despre care vom mai avea prilejul să mai vorbim, şi Lenoir.

In epoca aceea nu constituiau o excepţie cazurile cînd spionii reuşeau să exercite o influenţă serioasă asupra desfăşurării evenimentelor politice. Nu rareori spionii sau oamenii politici cumpăraţi de către serviciul de spionaj al unei alte ţări erau principalii participanţi la loviturile de palat, la schimbarea guvernelor şi la alte evenimente care duceau la modificarea radicală a evoluţiei politice, deşi, desigur, nu determinau soarta istorică a ţării în ansamblul ei. Şi mai frecvent rolul spionilor nu se rezuma la participarea directă la diferite evenimente, ci la adunarea de informaţii care dădeau posibilitate guvernului unei ţări să exercite influenţă asupra alteia cu ajutorul unor măsuri militare, politice şi de alt gen. Dar, atît într-un caz, cît şi într-altul, hotărîtoare erau condiţiile social-economice, ce determinau situaţia politică în care acţiona serviciul de spionaj. înseşi succesele sale deveneau posibile numai în anumite condiţii istorice. Atunci cînd serviciului de informaţii i se impuneau ţeluri nerealiste — de a opri sau de a întoarce înapoi un proces legic al dezvoltării istorice —, el suferea totdeauna un eşec. Nu-i reuşea niciodată, şi nici nu putea să-i reuşească, îndeplinirea unei misiuni de neîndeplinit, şi anume să întoarcă înapoi roata istoriei.

în braţele satanei

Datoria serviciului de spionaj era să informeze despre ceea ce se petrece la un moment dat într-o anumită ţară. Aceste informaţii deveneau însă deosebit de preţioase dacă pe baza lor se putea stabili *ce se va petrece* în această ţară — ce intenţionează să întreprindă şi va întreprinde guvernul sau forţele ce îi sînt potrivnice, cine va ocupa tronul care a devenit vacant sau un post de ministru la curte, dacă vor izbucni tulburări, ce soartă îi

aşteaptă pe oamenii de la care se nădăjduia cutare sau cutare lucru... în acest sens, serviciul secret se îmbina, într-un mod neaşteptat, cu „ştiinţa" cea mai la modă pe timpul acela, în care credea majoritatea covîrşitoare chiar şi a oameni

lor instruiţi : cu astrologia, care încerca să ridice cortina tainică a viitorului descifrînd limbajul misterios al stelelor. Căci prea era un lucru atrăgător să afli că un duşman înverşunat urmează să moară, că un eveniment de mult dorit este pe cale să se realizeze sau să fii avertizat asupra nenorocirilor care te pîndesc...

Intr-o veche legendă greacă, Casandra, frumoasa fiică a lui Priam, regele Troiei, a căpătat de la zeul Apolo, în schimbul dragostei promise, harul de a proroci. Dar Casandra nu s-a ţinut de cuvîrrt şi, mîniat, Apolo, care nu-i mai putea lua înapoi acest har, a pedepsit-o pe frumoasa încăpăţînată, făcînd ca nimeni să nu dea crezare profeţiilor ei, care se adevereau totdeauna. Astrologii, care nu şi-au călcat promisiunile făcute lui Apolo, au ajuns într-o situaţie de-a dreptul opusă : erau crezuţi, deşi previziunile lor nu se îndeplineau niciodată...

Chiar printre astrologi, nu puţini erau aceia care împărtăşeau credinţa contemporanilor lor în posibilităţile acestei „ştiinţe". Se întîlneau, de altfel, şi şarlatani, care ştiau să iasă din situaţiile cele mai grele în care erau puşi din cauza prorocirilor ce nu se adevereau. Este cunoscut cazul lui Galeoti — astrolog la curtea regelui Franţei Ludovic al Xl-lea. Acordînd încredere horoscopului alcătuit de acest astrolog (nu mai puţin decît sfaturilor vicleanului cardinal Balue), Ludovic veni cu un mic detaşament la întîlnirea cu puternicul său rival ducele Carol Temerarul — şi căzu într-o cursă. Dar, chiar şi în arest fiind, răzbunătorul rege hotărî să se răfuiască cu profetul ghinionist. Ludovic îl chemă la sine şi îl întrebă cu ironie dacă cunoaşte ora propriei sale morţi.

— O cunosc bine — răspunse ingeniosul potlogar, înţelegînd imediat pericolul ce îl ameninţa. — Voi muri cu trei zile înainte de moartea maiestăţii-voastre.

Ludovic era tot atît de superstiţios pe cît era de răzbunător, şi renunţă pe dată la intenţia de a-1 pedepsi pe abilul cititor în stele.

Uneori, din ordinul monarhilor, alcătuiau horoscopuri chiar şi asemenea eminenţi savanţi cum era Kepler, care nu credeau în astrologie. S-au păstrat numeroase horoscopuri ale diferitelor personalităţi istorice din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, cînd astrologia luase o dezvoltare deosebită. Toate aceste horoscopuri nu s-au

confirmat de loc. Dar lucrul acesta nu constituia un impediment pentru partizanii ghicitului în stele.

Profeţiile erau de obicei echivoce. Dacă horoscopul prezicea ceva ce nu era de dorit şi acest lucru avea loc într-adevăr, 159 faptul era considerat drept o dovadă incontestabilă a imposlbi-

Etăţii de a evita soarta şi a preciziei ştiinţei astrologice. Iar dacă profeţia nu se adeverea, astrologul găsea şi în acest caz o ieşire din situaţie, declarînd că cei care-1 consultaseră, fiind avertizaţi din timp, au reuşit să preîntîmpine evenimentul prezis. Specificul majorităţii profeţiilor astrologice care s-au „confirmat" constă în faptul că înţelesul lor nu era clar nimănui cît timp cele prezise nu aveau loc. Cu alte cuvinte, ele erau atît de confuze, încît, făcînd uz de o anumită abilitate, multe evenimente puteau fi oricînd prezentate ca fiind o confirmare a prorocirilor. Astfel, admiratorii astrologului francez Nostradamus, care a trăit în secolul al XVI-lea, au găsit în catrenele sale nu una, ci chiar trei proroci ri ale nopţii Sfîntului Bar- tolomeu.

Nici progresele ştiinţei nu au putut elimina mult timp astro-i logia, care a continuat să se agaţe cu încăpăţînare de poziţiile sale. Mai mult decît atît, ea şi-a „perfecţionat" chiar metodele de prorocire, folosind descoperirile astronomiei. Credinţa în multe dintre profeţiile astrologice s-a menţinut în ţările din Europa occidentală şi în S.U.A., unde mai există şi astăzi zeci de mii de astrologi. în Italia ei şi-au constituit chiar un sindicat propriu ! Este oare de mirare că în Occident apar chiar şi în zilele noastre cărţi ce analizează cartea „Secolele" a aceluiaşi Nostradamus, în care ar fi, chipurile, dinainte indicate toate evenimentele principale ale istoriei Europei din secolul al XVI-lea pînă la sfîrşitul secolului al XX-lea. Aceste date informative asupra viitorului, alcătuite de Nostradamus, aveau un neajuns serios. Ele erau atît de confuze sau, după cum spuneau astrologii, atît de iscusit codificate, încît nu se putea descoperi ce a prezis de fapt Nostradamus decît abia după ce evenimentul „pronosticat" avea loc. Se spune că Nostradamus a indicat cu precizie cît timp va domni „nepotul Celui Mare", adică Napoleon al III-lea, care a fost nepot al „marelui" Napoleon I, şi anume : 18 ani şi 9 luni (de la proclamarea Imperiului, la 2 decembrie 1852, pînă la înfrîngerea de la Sedan, la 2 septembrie 1870). Iată informaţii care ar fi folosit, în ajunul războiului franco-prusian, lui Bismarck şi şefului statului-major prusian Moltke ! Dar, din păcate, comentariile pe marginile profeţiilor lui Nostradamus, apărute atît în secolul al XlX-

lea, cît şi în zilele noastre, reuşesc să descifreze „previziunile” lui doar retroactiv. Astfel, în deceniile al 3-lea şi al 4-lea ale secolului nostru au fost „descifrate” informaţiile despre primul război mondial. într-un cuvînt, efectul „informaţiei” ticluite în secolul al XVI-lea era întotdeauna întîrziat.

în ţările anglo-saxone au avut mult timp răspîndire profe-

ţiile „mătuşii Shipton", care ar fi trăit la sfîrşitul secolului al XV-lea şi în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Şi ei i se atribuia darul de a prevedea evenimentele, dar mergînd numai pînă la sfîrşitul secolului al XlX-lea, deoarece „mătuşa'[1] declarase că „sfîrşitul lumii se va produce în anul una mie opt sute optzeci şi unu“. Un oarecare Hindley a recunoscut că, de fapt, el este unul dintre autorii acestei profeţii cît şi al altora. Dar amatorii de prorociri au eliminat pe cele apar- ţinînd lui Hindley şi au continuat să dea crezare celorlalte.

Chipul impunător al unui înţelept prezicător al viitorului este creionat de fantezia lui Lermontov :

> „La cheful nebunatic stătea furat de-un vis, Lăsat de toţi amicii, scrutînd ceţoasa zare, Privea cu ochii minţii spre viaţa viitoare, Destinul plin de taine doar lui i-era deschis".

Poetului i-a slujit drept subiect un caz relatat într-o povestire de academicianul francez Laharpe. Cu şase ani înainte de revoluţia franceză, în casa unui aristocrat s-au adunat la cina un număr de reprezentanţi ai vieţii politice. Printre invitaţi se afla cunoscutul propovăduitor al misticismului scriitorul Cazotte, care a prezis cu precizie soarta tuturor celor prezenţi — majoritatea dintre ei aveau să-şi sfîrşească viaţa sub ghilotină —, precum şi executarea regelui, cît şi propria sa moarte pe eşafod. Lui Laharpe, care în tinereţe fusese liber-cugetător, Cazotte i-a prezis că va deveni un fervent catolic. Faptul că Laharpe a fost cuprins după revoluţie de un zel religios a fost considerat drept o dovadă a exactităţii relatării lui. Era puţin probabil ca el să fi născocit profeţiile lui Cazotte. Cînd însă după moartea lui Laharpe au fost cercetate manuscrisele sale, s-a constatat că editorul a eliminat în mod intenţionat o frază, în ea Laharpe face aluzie la faptul că a născocit episodul cu „profeţia" pentru a-şi ilustra vederile asupra „grozăviilor" revoluţiei. Mai tîrziu, admiratorii harului mistic al lui Cazotte au găsit, ce e drept, menţiuni cu privire la „profeţiile" lui în memoriile contemporanilor. Aceste memorii au fost scrise înainte de revoluţie, însă tipărite la cîteva decenii *după* ce avuseseră loc evenimentele amintite în „profeţie". Manuscrisele memoriilor au dispărut, iar o dată cu ele şi posibilitatea de a verifica dacă nu cumva aceste „mărturii" au fost nişte adăugiri ulterioare...

Oricum ar fi, cumularea „datelor" astrologiei cu datele

mai practice ale serviciilor de spionaj nu a încetat nici în secolul al XX-lea. Se ştie că succesul campaniei hitleriste în Răsărit **161** a fost prezis nu numai de serviciul de informaţii al amiralului

Canaris, conducătorul serviciului de spionaj nazist, ci şi de astrologii personali ai lui Hitler. „Profeţiile" primului au fost la înălţimea celorlalte.

Dar, ţinînd cont de experienţa cititorilor în stele, să nu anticipăm. Să ne întoarcem la timpurile cînd astrologia era în floare, la secolele al XVI-lea şi al XVII-lea. Ele au fost, de asemenea, şi secole de întărire a credinţei în vrăjitorie şi vrăjitoare, care intrau în înţelegere cu diavolul. Nu e locul aici să ne oprim asupra cauzelor acestei creşteri neobişnuite a prestigiului Satanei. Vom remarca numai că acesta creştea atît în ţările catolice cît şi în cele protestante. Această credinţă a avut nu o dată implicaţii în războiul secret.

însuşi Necuratul era bănuit de spionaj. La aceasta fac aluzie în discuţia lor şi personajele principale din „Faust" ai lui Goethe :

Faust: Să spionezi, se pare, nu ţi-e neplăcut ?

Mefistofel: Atoateştiutor nu sînt, dar multe ştiu.

Fantezia contemporanilor confunda faptele diavoleşti cu spionajul întru totul pămîntean. Nu rareori sub înfăţişarea unui chiromant se ascundea un spion abil. Astfel, Burghley l-a eliberat din închisoare pe astrologul Bomelius, care stătea acolo pentru afaceri necurate, şi l-a trimis în calitate de specialist de neînlocuit (el ar fi fost, chipurile, şi matematician şi medic) la curtea lui Ivan cel Groaznic. Ţarul a tras însă foloase în felul său de la străinul care-i fusese trimis, însărcinîndu-1 să fabrice otrăvuri. în cazul de faţă mantia vrăjitorului servea drept acoperire unui spion. Se întîmpla şi invers. Cînd piratul englez Francis Drake (devenit amiral) a hotărît să-1 execute pe agentul Doughty, trimis în escadra lui de către lordul Burghley, el nu a putut să-1 spînzure ca spion al atotputernicului ministru, ci s-a răfuit cu dînsul învinuindu-1 că ar fi un vrăjitor care a atras asupra navelor engleze vînturi potrivnice. Drake a căutat să demonstreze că activitatea de spionaj a lui Doughty a servit doar drept camuflaj pentru vrăjitorie.

Nu este unicul caz cînd acuzaţiile de vrăjitorie constituiau mijlocul pentru a atinge cu totul alte scopuri. Uneori spionajul politic era folosit pentru a descoperi încercările inamicului de a-şi înfăptui planurile cu ajutorul magiei. Astfel, în 1572, contele Shrewsbury, care primise sarcina de a o păzi pe Maria Stuart, a ordonat la doi spioni să găsească locul unde se adună

„vrăjitoarele catolice", pe care el le suspecta că ar căuta s-o elibereze pe regina scoţiană. întrucît protestanţii identificau adeseori catolicismul cu vrăjitoria, Consiliul privat îşi trimetea agenţii secreţi să găsească locul de unde preoţii catolici ascunşi

încearcă, cu ajutorul magici, să-i extermine pe Elisabeta, pe lordul Burghley şi pe alţi miniştri. (Bineînţeles, în acelaşi fel în ţările catolice vrăjitoria era identificată cu protestantismul.) Nu rareori erau suspectaţi de legături cu diavolul adversarii politici. Astfel, la începutul domniei lui Carol I, partizanii partidului parlamentar vorbeau deschis despre legătura cu diavolul a ducelui Buckingham, favoritul regelui. Iar după revoluţia engleză regaliştii atribuiau legături asemănătoare lui Oliver Cromwell.

„Nodul sigilat" şi „cartea neagră" a lui John Thurloe

Revoluţia burgheză din Anglia de la mijlocul secolului al XVII-lea şi-a atins punctul culminant în anii 1647—1649. Regele Carol I a fost executat, Anglia devenind republică. Dar clasele învingătoare — burghezia şi partea îmburghezită a nobilimii — se temeau de masele populare, cu ajutorul cărora obţinuseră victoria asupra regelui. Ele îşi doreau o putere de stat fermă, care să le garanteze cuceririle atît faţă de pericolul din stînga — din partea maselor muncitoare, cît şi din dreapta — din partea regaliştilor învinşi, dar doritori să recîştige ceea ce pierduseră. (Cavalerii, cum erau de obicei numiţi în acel timp regaliştii, s-au unit în jurul lui Carol al II-lea — fiul regelui executat —, care se afla în emigraţie.)

În ţară a fost instaurată dictatura generalului Oliver Cromwell, care s-a proclamat lord-protector al Angliei. Cromwell era nevoit să lupte împotriva mişcării clandestine active a regaliştilor. Cavalerii făceau încercări de a organiza răscoale, purtau tratative cu toate grupările nemulţumite de regimul protectoral, pregăteau atentate la viaţa lordului-protector. în lupta împotriva cavalerilor, serviciul de informaţii al lui Cromwell a avut o însemnătate tot atît de mare ca şi armata — vestitele „coaste de fier". Cromwell a elaborat personal unele principii de organizare a serviciului său de informaţii ; el a introdus, de pildă, regula că nici un agent nu trebuie să cunoască mai mult decît îi este necesar pentru acţiunile lui şi mai «,63 ales că nu trebuie să fie informat

despre munca altor agenţi.

Lordului-protector îi plăcea să invite uneori la masă prieteni şi persoane care nu îi inspirau încredere, pentru a-i lăsa stupe- fiaţi pe cei dintîi şi a-i îngrozi pe cei din urmă cu informaţiile pe care le deţine despre fiecare dintre ei.

în 1649, conducerea serviciului de spionaj a fost încredinţată lui Thomas Scott — unul dintre „regicizii" care votaseră pentru condamnarea la moarte a regelui Carol I. Regalistul Clement Walker, folosind, aşa cum se obişnuia pe atunci, metafore biblice, se plîngea că „întreaga Anglie mişuna" de agenţii lui Scott, „ca Egiptul de păduchi şi broaşte" în legenda despre exod. Scott a folosit nu numai spioni, ci şi agenţi însărcinaţi să provoace eşecuri ale cavalerilor.

Căpitanul George Bishop, însărcinat cu organizarea spionajului înăuntrul ţării, a devenit în scurt timp un ajutor energic al lui Scott. Un alt colaborator al şefului serviciului de informaţii al lui Cromwell a fost profesorul de geometrie de la Universitatea din Oxford, John Wallis, un demn succesor al lui Felippez, care afirma că este fondatorul noii ştiinţe a „criptografiei". Wallis a descifrat multe coduri a.le regaliştilor. Se spunea că nu există cifru pe care el să nu-1 poată dezvălui. Totodată, spre deosebire de Bishop, partizan înfocat al lui Cromwell, Wallis juca rolul unui om dezinteresat, al unui savant care este gata să descifreze, doar de dragul ştiinţei, codurile ce i se trimit. Hyde — cancelarul lui Carol al II-lea, care se afla în emigraţie — a refuzat mult timp să creadă că Wallis descifrează codurile regaliştilor. El considera că, de fapt, codurile îi fuseseră divulgate de vreunul dintre cavaleri. Abia după Restauraţie, primind mostre ale lucrului îndeplinit de Wallis, Hyde a fost nevoit să recunoască că subapreciase capacităţile matematicianului de la Oxford.

Rcgaliştii au simţit curînd eficacitatea sistemului creat de Scott. Un apropiat al regelui, marchizul Newcastle, a recunoscut acest lucru într-o convorbire cu unul dintre cavaleri, care era, printre altele, şi agent al lui Bishop. Acesta a scris şefilor săi : „Ei cred că sînteţi în înţelegere cu diavolul. Abia apucă să se gîndească la ceva, că dumneavoastră aţi şi aflat acest lucru".

în 1653 conducerea generală a serviciului de informaţii a trecut de la Scott şi Bishop la John Thurloe, deşi cei doi foşti conducători şi-au continuat activitatea. După moartea lui Cromwell, Scott a ajuns iarăşi, pentru un timp, în fruntea departamentului de spionaj.

Thurloe a fost, fără îndoială, cel mai capabil conducător

al serviciului secret englez de la Francis Walsingham încoace.

Printre agenţii lui Thurloe se aflau regalişti gata să treacă în tabăra lui Cromwell şi propovăduitori exaltaţi ai venirii împărăţiei cerurilor pe pămînt, bărbaţi şi femei, bătrîni şi tineri. Şeful serviciului secret îi scăpa de spînzurătoare pe cei condamnaţi la moarte cu condiţia să devină spioni ai lordului- protector.

Thurloe îşi avea informatori în anturajul imediat al lui Carol al II-lea : noului secretar de stat îi plăcea să primească informaţii secrete din izvoare de prima mînă. De altfel, nu puţine lucruri utile îi comunicau lui Thurloe şi acei agenţi ai săi care nu făceau parte dintre persoanele de încredere ale regelui, dar frecventau cercurile cavalerilor, care adeseori nu ştiau să-şi ţină limba. Printre spionii lui Thurloe a fost Joseph Bamefield, căruia regaliştii îi încredinţau îndeplinirea multor misiuni secrete. Agenţii şefului serviciului de spionaj al lui Cromwell i-au adus la cunoştinţă toate amănuntele pregătirii unei răscoale regaliste în primăvara anului 1655. Aceasta a fost una din cauzele pentru care răscoala, care izbucnise într-adevăr în martie, a fost înăbuşită fără greutate de către „coastele de fier".

Thurloe a uzat pe larg şi de un tertip vechi, trimiţînd la regaliştii arestaţi oameni de-ai săi, care se prezentau drept cavaleri. Un număr însemnat de regalişti, care treptat şi-au pierdut speranţa în posibilitatea de a obţine victoria, au început să-i ofere lui Thurloe serviciile lor. Unul dintre ei, sir John Hem derson, a fost trimis în 1654 la Koln, unde se afla curtea lui Carol. Henderson a reuşit să stoarcă de la ministrul regelui, Peter Massonett, un număr însemnat de informaţii importante. Dar o importanţă şi mai mare a avut activitatea unui alt agent al lui Thurloe, Henry Manning, care mai întîi fusese un regalist activ. La începutul anului 1655, Manning a venit la Koln cu un mandat contrafăcut din partea mişcării regaliste clandestine. Tovarăşi de-ai săi de băutură au fost asemenea personalităţi de frunte ale partidei regaliste, ca, bunăoară, contele Rochester. Se înţelege că trimisul serviciului de spionaj al lui Cromwell obţinea multe informaţii preţioase, transmiţîndu-le imediat lui Thurloe, care îi plătea pentru acest lucru un salariu enorm — 1 200 de lire sterline pe an. De altfel, cînd nu reuşea să obţină informaţii noi, Manning recurgea la bogata sa imaginaţie. Astfel, unul din rapoartele sale conţinea o expunere detaliată a desfăşurării consfătuirii lui Carol al II-lea cu cancelarul Hyde, expunere care avea însă un neajuns foarte serios : de la un cap la altul acest raport

era o pură născocire.

Cînd Manning fu demascat de către curtenii lui Carol, e'i 165 s-a referit la aceste rapoarte false, pretinzînd că sînt o dovadă ‘

a „fidelităţii" sale faţă de rege. Cavalerii l-au condamnat pe Manning la moarte. Aflîndu-se în emigraţie, ei nu puteau să aducă în mod oficial la îndeplinire sentinţa. Manning a fost dus în pădure. Peste cîteva zile un trecător a descoperit cadavrul unui englez ucis cu un foc tras în inimă.

în serviciul lui Thurloe se aflau şi femei spioane. în mai 1655 a apărut în cercurile regaliste din Anvers tînăra şi frumoasa Diana Jennings. Ea juca cu abilitate rolul văduvei unui regalist ucis cu puţin timp înainte într-un duel, văr inexistent al contelui Derby. Diana a produs o puternică impresie asupra colonelului Robert Philips, care s-a oferit bucuros să-i poarte de grijă interesantei lady. Prietenii lui Philips au rîs mult aflînd peste puţin timp că presupusa văduvă era în mod cert o mincinoasă. Dar ei ar fi făcut mult mai puţin haz dacă ar fi aflat că Diana Jennings reuşise, în timpul flirtului său cu Philips, să afle de la dînsul toate detaliile atentatului pe care acesta şi alţi cîţiva cavaleri îl puneau la cale împotriva lui Cromwell. Complotiştii intenţionau să-l împuşte pe lordul-protector şi să fugă sub acoperirea unui detaşament înarmat de 50 de oameni. Diana Jennings s-a îmbarcat imediat la Dunkerque pe o corabie care mergea în Anglia şi în curînd a fost în măsură să-i înmîneze lui Thurloe lista participanţilor la complot, precum şi adresa „căsuţei poştale" prin care aceştia corespondau cu complicii lor.

Unii ambiţioşi din partida cavalerilor, suferind eşecuri în intrigile ce se ţeseau în jurul lui Carol al II-lea, se răzbunau angajîndu-se în serviciul lui Thurloe. Astfel a procedat sir John Morley, fost guvernator regalist al oraşului Newcastle. Richard Palmer, care a servit la curtea lui Carol al II-lea, a adus personal la departamentul lui Thurloe scrisorile pe care avusese misiunea să le ducă de la Koln regaliştilor din Anglia, oferindu-şi serviciile şi pentru viitor. Palmer era în mod evident călăuzit doar de dorinţa de a căpăta mai mulţi bani. Ulterior, Thurloe l-a trimis în Olanda în calitate de agent pe lîngă ambasadorul Angliei la Haga.

Pentru Thurloe erau agenţi tot atît de preţioşi şi servitorii unor cavaleri de vază, corupţi de dînsul. Astfel, William Masten, servitorul regalistului James Halsoll, a contribuit la divulgarea pregătirilor în vederea unei noi încercări de asasinare a lui Cromwell. Thomas Pears, servitorul regalistului Ar- rnorer, după ce a fost arestat, nu numai că a dezvăluit planurile stăpînului său, dar a şi

plecat, din însărcinarea lui Thurloe, la Koln, pentru a provoca organizarea unui nou atentat la viaţa protectorului. Dar Pears a fost, după toate probabilită

ţile, un agent dublu. După ce s-a întors în Anglia, a fost din nou trimis la închisoare şi, în pofida tuturor asigurărilor de fidelitate pe care le dădea, a rămas în închisoare pînă la moartea lui Cromwell.

în ultimii ani ai protectoratului numărul transfugilor din tabăra cavalerilor era în permanentă creştere. Mulţi dintre ei deveneau agenţi activi ai lui Thurloe. Printre aceştia se număra John Walters, trimis în 1656 la Anvers, unde a obţinut pentru serviciul secret al lui Cromwell informaţii importante despre emigranţii regalişti. Francis Corker, preotul bisericii anglicane, s-a dovedit şi mai activ în rolul de spion. Putem aprecia importanţa informaţiilor pe care le obţinea despre regaliştii din Londra după faptul că Thurloe îi plătea, după unele informaţii, 400 de lire sterline pe an, sumă foarte mare pentru acele timpuri.

Au fost şi cazuri cînd unii regalişti, ca de pildă Henry Bishop, se angajau în serviciul lui Thurloe exclusiv cu scopul de a-i comunica informaţii false. Se întîmpla ca lucrurile să fie şi mai complicate. Unii regalişti, căpătînd soldă de la Thurloe, dădeau camarazilor lor asigurări că fac acest lucru doar cu scopul de a prosti serviciul secret al lordului-protector. în realitate însă, ei îi furnizau lui Thurloe informaţii întru totul valabile. Aşa s-a priceput, de pildă, să-şi aranjeze treburile Gilbert Talbot, participant la unui din atentatele nereuşite împotriva lui Cromwell din 1655. Acesta nu a fost nici pe departe un caz unic.

Dar cel mai mare succes al luptei duse de serviciul secret al lui Thurloe împotriva regaliştilor l-a constituit pătrunderea în aşa-numitul „Nod sigilat". Acesta era organul suprem din Anglia al partidei cavalerilor, constituit doar din câţiva mari seniori influenţi. Deşi autoritatea „Nodului sigilat" era din timp în timp disputată de alte centre regaliste, nemulţumite de politica de expectativă a acestuia, el rămînea organizaţia cea mai însemnată a cavalerilor. Cu atît mai mare importanţă a avut trădarea lui sir Richard Willis, unui dintre membrii „Nodului sigilat", care poate că devenise agent al lui Thurloe încă din 1654, dar cu doi ani mai tîrziu în orice caz. Informaţii cu privire la aceasta au ajuns cu timpul pînă la Carol al II-lea şi la consilierii săi, iar aceştia au recomandat cavalerilor să rupă legăturile cu Willis. Dar organizaţiile regaliste clandestine, inclusiv membrii „Nodului sigilat", s-au supus anevoie şi în silă ordinului regelui. După Restauraţie, cînd Willis a fost nevoit să se justifice, el a insistat cu abilitate asupra faptului că nu a t67 divulgat o serie de secrete ale regaliştilor, iar pentru a explica

legăturile sale cu Thurloe, el a invocat dorinţa de a atrage de partea regelui pe şeful serviciului secret al lui Cromwell 1 Documentele de arhivă arată însă că Willis a continuat, contra unei bune recompense, să furnizeze informaţii autorităţilor protectoratului şi în 1659, cînd Thurloe a fost demis, şi şef aî serviciului secret a devenit din nou Thomas Scott.

Este interesant de remarcat că serviciul de spionaj al protectoratului a obţinut succese deosebite în lupta împotriva organizaţiilor clandestine regaliste tocmai cu puţine luni înainte de Restauraţie, deşi nu a reuşit totuşi să zdrobească definitiv „Nodul sigilat" şi alte organizaţii. După întoarcerea lui Carol al II-lea, regaliştii, mistuiţi de setea răzbunării, au cerut pedepsirea lui Thurloe. Acesta însă i-a avertizat că dacă i se va face vreun rău, va publica o „carte neagră", care va duce la spînzurătoare jumătate din numărul cavalerilor. Ameninţarea a avut efect, deşi conţinea un puternic element de bluf. Mai mult decît atît, Carol al II-lea a apelat chiar, nu o dată, la sfaturile lui Thurloe.

Se înţelege că serviciul de informaţii al lui Thurloe a acţionat energic nu numai împotriva cavalerilor, dar şi împotriva duşmanilor din stînga ai protectoratului — partidul levelle- rilor. Levellerii au ripostat prin organizarea de atentate la viaţa lui Cromwell. Unii dintre foştii conducători ai levellerilor, îndeosebi Wildman şi Sexby, au ajuns chiar, în acest scop, la înţelegeri cu regaliştii. în 1657 complotiştii au hotărît să-1 arunce în aer pe Cromwell în apartamentul său de la White- hall. La complot au luat parte cîţiva soldaţi ; santinela Toope a permis să fie introdusă pulberea, dar în ultimul moment i-a dezvăluit lui Cromwell întregul plan. Cînd au venit a doua zi, complotiştii au fost arestaţi. John Wildman, care mai mult de o jumătate de veac a dus viaţa unui neobosit organizator de comploturi, a scris în timpul Restauraţiei lucrarea „Scurt tratat despre activitatea de spionaj". Bazîndu-se pe experienţa lui Thurloe, Wildman sfătuia guvernul să aibă agenţi în toata partidele, să controleze corespondenţa poştală, mai ales corespondenţa „marilor spioni" — ambasadorii —, să pună observatori pe lîngă toţi străinii suspecţi etc.

Thurloe a creat o vastă reţea, care îi ţinea sub observaţie nu numai pe adversarii lui Cromwell, ci şi guvernele străine.

în romanul său „Vicontele de Bragelonne" (una din continuările cunoscutei cărţi „Cei trei muşchetari"),

Alexandre Dumas explică foarte simplu restaurarea Stuarţilor în Anglia, care a avut loc în 1660. D’Artagnan l-a răpit pe neobservate pe Monk, fostul general al lui Cromwell (aşa cum făcuse mai

înainte cu cardinalul Mazarin). Apoi, muşchetarul i-a dat drumul generalului răpit, dar Monk se hotărîse între timp să treacă de partea lui Carol al II-lea şi să-1 repună pe tron. Este un roman de aventuri. Se întîmplă însă ca concepţiile unor istorici burghezi să nu depăşească o asemenea înţelegere a evenimentelor. Această alunecare la suprafaţa politică a evenimentelor, fără o analiză serioasă a proceselor profunde, face deseori ca să i se atribuie serviciului de informaţii capacitatea miraculoasă de a exercita o influenţă hotărîtoare asupra mersului evenimentelor mai importante, de a orienta mersul corăbiei istoriei.

în realitate, adevărata istorie a protectoratului lui Cromwell şi a restaurării Stuarţilor demonstrează în ce măsură evenimentele hotărîtoare sînt determinate de lupta de clasă — forţa motrice principală a dezvoltării sociale. Succesele sau insuccesele în războiul secret, oricît de importante ar fi ele uneori ca atare, depind în cele din urmă totdeauna de raportul de forţe şi de lupta diferitelor clase. Exemplul pe care ni-1 dă istoria protectoratului şi a Restauraţiei este cu atît mai semnificativ, cu cît s-a desfăşurat într-o epocă în care masele populare, după ce şi-au făcut apariţia ca forţă politică activă în timpul războiului civil şi al Republicii, au fost reprimate şi decapitate, iar lupta s-a purtat în special între diferitele grupări ale claselor dominante. în tot timpul guvernării lui Cromwell în Anglia a acţionat un partid regalist foarte energic, care folosea pe scară largă armele războiului secret. Dar toate acţiunile sale au fost absolut infructuoase pînă cînd — abia după moartea lui Oliver Cromwell — clasele dominante în ansamblu au simţit o nouă ameninţare de jos, din partea maselor populare, şi au hotărît să se apere restaurînd monarhia. Monk, mult timp şovăitor, a hotărît să treacă de partea Stuarţilor numai sub presiunea acestor stări de spirit. Nu mai puţin important a fost faptul că armata lui, al cărei vechi spirit revoluţionar se volatilizase de mult şi în care tonul îl dădeau ofiţerii, ce acaparaseră pămînturi î'n Irlanda supusă din nou de puţină vreme, a acceptat să devină un instrument docil al Restauraţiei.

în timpul Restauraţiei serviciul de informaţii a decăzut. Nu întîmplător ministrul Morris se plîngea că i se alocă pentru spionaj numai 700 de lire sterline, în timp ce Cromwell chel-, tuise de o sută de ori mai mult şi avusese în buzunar secretele tuturor monarhilor Europei. Dar şi după aceste plîngeri,

zgîrcita Cameră „cavalerească[11] a comunelor a sporit alocările de la 169 rubrica „serviciul secret“ doar... cu 50 de lire sterline !

Printre puţinii agenţi capabili din vremea Restauraţiei a fost George Downing — fost agent secret al lui Thurloe în Olanda, care a hotărît să-şi trădeze stăpînul atunci cînd perspectiva revenirii lui Carol al II-lea pe tronul Angliei a devenit reală. Downing a rămas rezident britanic la Haga. în 1668 el se lăuda că în timp ce de Witt, conducătorul Republicii olandeze, dormea, agenţii săi scoteau regulat cheile din haina lui, copiau hîrtiile secrete scoase din seif şi-i puneau cheile înapoi în buzunar.

Senzualitatea împotriva puritanismului

După restaurarea Stuarţilor în 1660, pendulul politic a trecut cu mult peste limitele care îi fuseseră impuse iniţial de către clasele ce au învins în timpul revoluţiei engleze — burghezia şi noua nobilime, în bună măsură îmburghezită. înspăimîntate de eventualitatea unei noi afirmări a poporului în arena politică, clasele exploatatoare i-au acordat, de fapt, pentru un timp regelui Carol al II-lea, restabilit pe tron, libertatea de acţiune, în măsura în care nu erau puse în discuţie rezultatele sociale fundamentale pe care aceste clase le dobîndiseră în timpul revoluţiei. Carol avea suficientă minte pentru a nu atenta la respectivele cuceriri, şi acest lucru îl menţinea pe tron, în pofida politicii, de obicei extrem de nepopulare, pe care o ducea.

De fapt, această politică tindea spre un singur scop — independenţa maximă faţă de parlament. Dar fără acordul acestuia nu puteau fi obţinute fonduri (tatăl lui Carol al II-lea a plătit cu capul încercarea de a stabili impozite nesocotind voinţa parlamentului). Fondurile nu puteau fi obţinute înăuntrul ţării, dar în exterior lucrurile stăteau altfel. Ludovic al XlV-lea era dispus să-i acorde lui Carol al II-lea mari subvenţii anuale pentru a consolida situaţia acestuia faţă de parlament şi mai ales pentru a asigura sprijinul sau cel puţin neutralitatea Angliei în războaiele pe care regele Franţei le purta cu scopul cuceririi hegemoniei în Europa.

Se înţelege că diplomaţia şi serviciul de informaţii francez depuneau eforturi mari pentru a menţine sub controlul lor politica externă a Angliei. în acest scop, pe lîngă subvenţia Secretă „oficială", care se plătea lui Carol al II-lea, agenţii lui

Ludovic au stabilit contacte personale oferind în permanenţă importante sume de bani în dar miniştrilor englezi, ba chiar şi secretarilor lor. Spre exemplu, agentul secret al ministrului englez ducele de Buckingham (fiul favoritului lui Carol 1), negustorul londonez Layton, prin intermediul căruia respectivul purta tratative cu curtea Franţei, a primit în 1668 un cadou de 400 de pistoli.

Dar agenţii francezi îi corupeau nu numai pe miniştri şi pe servitorii lor. Nu rareori aurul francez ajungea şi în buzunarele liderilor opoziţiei parlamentare, care tuna împotriva guvernului pentru servilismul său faţă de Ludovic al XlV-lea şi pentru refuzul de a se opune planurilor sale expansioniste. Uneori, subvenţiile constituiau plata pentru tăcere. De pildă, în februarie 1677, o astfel de tăcere l-a costat pe Ludovic al XIV-!ea 2 950 de lire sterline, iar în timpul unei sesiuni mai scurte din iunie numai 450 de lire. în alte cazuri se plătea nu pentru tăcere, ci pentru atacuri şi mai înverşunate împotriva politicii regelui. (Aşa au acţionat în 1678 agenţii ambasadorului francez Barrillon.) Aceasta se făcea cu scopul de a agrava situaţia politică internă din Anglia şi de a lega atît mîinile guvernului lui Carol al II-lea cît şi cele ale adversarilor săi ; în felul acesta se preîntîmpina activizarea Angliei pe arena internaţională.

Desigur, la succesul acestei politici contribuia nu atît aurul serviciului secret francez, cît existenţa unor interese contradictorii în rîndurile claselor avute din Anglia. Olanda protestantă „frăţească*[1], cu care opoziţia parlamentară cerea să se încheie o alianţă împotriva Franţei, era concurentul comercial principal, încă neînfrînt în acel timp, al burgheziei engleze, împotriva Olandei luptase încă Cromwell. De aceea, atunci cînd Carol al II-lea s-a lăsat şi el antrenat, sub influenţa lui Ludovic al XlV-lea, în războiul împotriva Olandei, faptul a provocat reacţii foarte confuze şi contradictorii în cercurile comerciale şi industriale engleze. Abia către sfîrşitul secolului, cînd Olanda, în calitate de concurentă periculoasă a Angliei, a fost înfrîntă şi slăbirea ei continuă a început să corespundă doar intereselor politicii expansioniste a lui Ludovic al XlV-lea, sprijinul acordat acestei politici de către Stuarţi a întîmpinat rezistenţa hotărîtă a burgheziei engleze.

Dar pînă una alta, serviciul secret francez găsea teren pentru activitatea sa, care nu se limita doar Ia coruperea politicienilor englezi. Ludovic al XlV-lea a încercat să-l înconjure pe Carol al II-lea şi pe apropiaţii acestuia cu o reţea întreagă 171 de agenţi francezi. Un rol însemnat l-a avut în acest sens un

anume Samuel Morland, o figură foarte pitorească. Om de ştiinţă şi inventator, care, între altele, a fost preocupat de ideea creării unei maşini cu abur, Morland era în acelaşi timp un spion versat, obişnuit cu activitatea de agent dublu. A început-o încă înaintea Restauraţiei, în timpul protectoratului lui Cromwell.

Odată, în clădirea în care-şi avea sediul conducerea serviciului secret al lui Cromwell, şeful acestuia, Thurloe, a convocat o consfătuire secretă. Pe lîngă Thurloe, la această consfătuire au mai luat parte doar doi oameni — lordul-protector, Oliver Cromwell şi unul din conducătorii principali ai mişcării clandestine regaliste din Anglia, sir Richard Willis, personaj care ne este deja cunoscut. Hotărîndu-se să treacă în serviciul lui Cromwell, Willis a propus un plan abil — să-1 atragă în Anglia pe Carol al II-lea, care se afla în emigraţie. Carol şi fratele său, ducele de York, trebuiau convinşi că-i aşteaptă complotiştii naonarhişti. Aveau să debarce în comitatul Sussex, unde poliţia i-ar fi arestat. Cînd consfătuirea s-a încheiat, suspiciosul Cromwell a deschis uşa ce dădea în camera de alături. Aceasta nu era goală — la masa de scris dormea sau se prefăcea că doarme, un om. Cromwell trase pumnalul, vrînd să ucidă pe loc pe spionul care trăsese cu urechea la o convorbire atît de importantă. Dar Thurloe şi-a liniştit şeful. Cel care doarme, a explicat dînsul, este secretarul său personal, Morland. Bietul de el nu dormise două nopţi de-a rîndul, pregătind nişte documente urgente, aşadar, era firesc să fi adormit la masa de scris. Lordul-protector l-a crezut pe şeful serviciului său de informaţii, dar instinctul nu-1 înşelase. Cel înşelat era atotştiutorul Thurloe : secretarul său era sau, cel puţin din acest moment, devenise agentul Stuarţilor aflaţi în exil.

Trebuie să spunem că şefii regaliştilor îl considerau pe Morland un ticălos atît de patentat, încît tocmai din această cauză nu au crezut imediat în trădarea lui Willis. Informaţiile veneau dintr-un izvor prea murdar.

Pe atunci, Morland apucase să se evidenţieze în serviciul lui Thurloe, între altele, în domeniul interceptării scrisorilor. El l-a criticat pe cel care răspundea de această treabă, Isaac Do- rislaus (fiul unui diplomat de-al lui Cromwell ucis în străinătate de către regalişti). După cum scria Morland, Dorislaus junior „nu cunoştea, din păcate, un mijloc mai bun decît acela de a deschide scrisorile cu un briceag, iar apoi de a le închide cu ceară“. în privinţa aceasta, tehnica a fost

perfecţionată abia în timpurile Restauraţiei. Morland a făcut încă pe vremea lui Cromwell o „invenţie" importantă : atunci cînd erau descope

rite scrisori suspecte, destinatarilor li se înmînau doar copii excelent executate, iar originalele erau păstrate pentru cazul că vor fi necesare ca material pentru acuzare.

Mare a fost uimirea londonezilor cînd imediat după Restauraţie funcţionarul serviciului de informaţii al lui Cromwell, Morland, a fost printre primii primit de către Carol al II-lea, care s-a întors, şi ridicat la rangul de nobil. Curînd însă Morland s-a apucat de vechea meserie, devenind spion al lui Ludovic al XIV-lea. S-a căsătorit cu o franţuzoaică, a intrat în posesia unei moşii bogate în Franţa, apoi s-a ruinat şi a trecut printr-o serie de aventuri care ar putea să facă cinste oricărui erou de roman picaresc, poate şi lui Gil Blas. El s-a dovedit a fi foarte util serviciului de informaţii francez, care îşi întindea capcanele la curtea Angliei.

Nu mai puţin însemnat a fost rolul jucat de ofiţerul francez în retragere, stabilit de mult în Anglia, Saint-Evremond, care culegea informaţii politice secrete pentru ambasada Franţei din Londra. Serviciul de informaţii al lui Ludovic al XlV-lea a folosit şi mulţi alţi agenţi, inclusiv pe unul din liderii protestanţilor francezi, Ruvigny, care avea vaste legături în Anglia. (Aceasta, bineînţeles, înainte de izgonirea din Franţa, din ordinul regelui, a tuturor hughenoţilor.) Agenţi ai serviciului de spionaj francez erau de asemenea negustori care aveau legături în Anglia, furnizori de articole de lux şi comercianţi de vinuri, actori şi chiar şi modesta croitoreasă franceză madame Debordes, care a supus-o cu totul influenţei sale pe regina Eca- terina, soţia lui Carol al II-lea. De altfel, acest lucru aducea — din punctul de vedere al lui Ludovic al XIV-lea — un folos infim, deoarece prinţesa portugheză ajunsă regină a Angliei, urîtă şi proastă, nu avea nici o influenţă asupra soţului său.

în schimb, se găseau cu prisosinţă alte femei care aveau influenţă asupra muieraticului monarh. Carol al II-lea nu concepea viaţa fără cîteva metrese, aşa-zise permanente, alături de altele, efemere. în zadar au încercat unii miniştri să-1 moralizeze pe rege. Cinicul Carol împărtăşea întru totul părerea exprimată pe atunci de spiritualul scriitor francez ducele de La Rochefoucauld : „Bătrînilor le place să dea sfaturi bune, spre a se recompensa pentru faptul că nu mai sînt în stare să dea pilde rele“. Carol prefera ultima variantă.

Preocupîndu-se prea puţin de necesitatea de a menţine

un echilibru de forţe în Europa (despre care se vorbea mult în parlament), Carol se interesa în schimb foarte mult să menţină un echilibru de forţe între principalele sale amante. De multe ori, acestea se comportau şi mai reprobabil decît puterile

străine potrivnice Angliei. Legătura dintre aceste două „echilibre" la fel de precare nu a scăpat atenţiei politicienilor englezi şi nici conducătorilor diplomaţiei europene. Favoritele regelui, care se duşmăneau între ele, au devenit reprezentante ale diferitelor partide şi influenţe străine la curte. Nu întîmplător burghezii puritani, oameni cu frica lui Dumnezeu, îngroziţi de imoralitatea curţii, transformată într-o casă de toleranţă aristocratică, erau în acelaşi timp foarte preocupaţi ca în acest „palat al Satanei" să se bucure de o favoare deosebită acea ţiitoare care le convenea lor, şi nu rivalele ei.

Odată, un grup mare de londonezi indignaţi au oprit o trăsură în care credeau că se află franţuzoaica Louise de Keroualle, bănuită că intenţionează să-l convertească pe Carol la credinţa catolică. Dar în trăsură şedea o altă amantă a regelui, Nell Gwynn. De profesie actriţă, ea se pricepea să transforme stri- gătele ameninţătoare ale gloatei într-un vuiet entuziast de aprobare.

— Liniştiţi-vă, oameni buni ! — a exclamat Nell Gwynn. — Totul e în perfectă ordine. Sînt o tîrfă protestantă !

Louise de Keroualle a primit, din graţia lui Carol al II-lea, titlul de ducesă de Portsmouth. Nu mai puţin darnic s-a arătat şi Ludovic al XlV-lea, care i-a acordat rangul de ducesă d'Aubigny. Contemporanii afirmau că părinţii Louisei o hărăziseră, aproape din anii copilăriei, pentru rolul de amantă a lui Ludovic al XlV-lea. Dar dăduseră greş : pe atunci regele o îndrăgise pe mademoiselle de la Valliere. Regele, curtenitor, i-a găsit însă Louisei alt loc, trimiţînd-o în acest scop la Londra. De la ambii regi, dintre care pe unul îl spiona în favoarea celuilalt, Louise a primit enorma sumă de un milion de lire sterline. Poate că sînt exagerate aprecierile entuziaste ale unor istorici francezi (ale lui H. Forneron, de pildă) în privinţa „micuţei bretone, care ne-a dat nouă (francezilor) posibilitatea de a cuceri Flandra noastră şi Franche-Comte". Este însă neîndoielnic că Louise de Keroualle, devenind favorita lui Carol al II-lea, a reuşit să-şi menţină influenţa mai mult de 15 ani, timp în care ea a acţionat în permanenţă în calitate de agentă a curţii de la Versailles, deşi din cînd în cînd avea conflicte cu vreun ambasador al „Regelui Soare".

De altfel, una dintre misiunile ambasadorilor regelui Franţei era aceea de a veghea asupra drepturilor Louisei în faţa atacurilor altor „părţi interesate". Eforturile reprezentanţilor oficiali şi secreţi ai lui Ludovic al XlV-lea se consumau în intrigile legate de încercările de a o

împăca pe Louise de Keroualle cu celelalte favorite — în primul rînd cu ducesa de

Cleveland, cu ducesa Richmond, cu ducesa franceză Mazarin şi cu Nell Gwynn. Ei aveau cu atît mai multe motive să facă acest lucru, cu cît subvenţiile franceze acordate lui Carol al II-lea se transformau în bani ai serviciului secret englez, iar aceştia aveau acum, la rîndul lor, o singură destinaţie principală — plata amantelor regale. Aşadar, vrînd-nevrînd, Ludovic era nevoit să întreţină pe contul său şi pe principalele rivale ale Louisei de Keroualle. Complicată treabă e diplomaţia !

în ultima perioadă a guvernării lui Carol al II-lea, situaţia politică internă s-a agravat brusc, şi atunci au apărut din nou în prim plan iezuiţii, într-un rol puţin cam neaşteptat. Cîteva generaţii de englezi se deprinseseră să vadă mîna ordinului iezuiţilor în orice intrigă politică. Protestanţii înclinau să considere aproape toate evenimentele politice defavorabile lor ca rezultînd din uneltirile secrete ale discipolilor lui Loyola. Deseori aceste suspiciuni erau pe deplin justificate, dar nu puteau fi dovedite. Astfel, în timpul Restauraţiei, iezuiţii au ţesut în- tr-adevăr în Anglia intrigi în favoarea ducelui de York, fratele regelui, pe care, catolic fiind, mare parte dintre oamenii politici englezi voiau să-1 priveze de drepturile de succesiune la tron (Carol nu avea copii „legitimi"). Dar planurile şi acţiunile concrete care au fost atribuite iezuiţilor erau pure născo- ciri. Un oarecare Titus Oates, căruia i se luase rangul de preot al bisericii anglicane, a plecat, din motive ce rămîn nelămurite, pe continent şi, dîndu-se drept catolic, a petrecut un timp în colegiile iezuite. Din iniţiativa cui s-a dedat Titus Oates la această mascaradă, pe care cîndva o jucau adesea agenţii lui Walsingham, a rămas pînă la urmă un mister.

întorcîndu-se în Anglia, Oates a declarat că la 24 aprilie 1678 în circiuma londoneză „Calul bălan" avusese loc o adunare a iezuiţilor englezi la care se alcătuise planul incendierii tuturor corăbiilor de pe Tamisa, al exterminării protestanţilor şi asasinării regelui (cu ajutorul otrăvii, al pumnalului ori al unor gloanţe speciale de argint). Se înţelege că toate acestea nu erau decît basme : iezuiţii nici nu se gîndeau să-1 ucidă pe Carol al II-lea, care îi proteja în secret. Mai mult decît atît, regele ştia foarte bine că, din pură întîmplare, tocmai în ziua de 24 aprilie 1678 avusese loc, într-adevăr, o adunare a congregaţiei iezuiţilor englezi, dar nu la circiuma „Calul bălan", ci la ducele de York, lucru despre care Titus Oates na avea, desigur, nici cea mai mică idee.

Zvonurile despre un „complot papist" au provocat în ţară
175 o mare agitaţie, pe care opoziţia parlamentară a folosit-o în

scopurile sale. Numeroşi catolici au plătit cu capul, în timp ce iezuiţii şi-au continuat în taină uneltirile. De altfel, nu este cazul să exagerăm influenţa lor asupra desfăşurării luptei

Marlborough şi iacobiţii

în ultima treime a secolului al XVII-lea, Franţa absolutistă se erijează în pretendentă la hegemonia Europei şi rîvneşte la crearea unei monarhii „universale". Situaţia generală în Europa părea că favorizează planurile ambiţioase şi intrigile regelui Ludovic al XlV-lea. Spania habsburgică, cîndva temută, trecea printr-o perioadă de declin absolut în timpul jalnicilor succesori ai lui Filip al II-lea : o ţară sărăcită, cu o nobilime evidă şi o preoţime lacomă, cu mlădiţele industriei înăbuşite şi o armată şi flotă aduse în stadiul ultim de descompunere. în Anglia, monarhia restaurată a Stuarţilor se temea întratîta de duşmanii interni, încît nu-i ardea să opună rezistenţă planuri or puternicului rege al Franţei. în plus, burghezia engleză era în rivalitate crîncenă cu burghezia din Olanda, pricină a repetate războaie anglo-olandeze. La graniţele de est ale Franţei se aflau nenumăratele principate mici în care era împărţită Germania, pe deasupra epuizată la extrem de războiul de 30 de ani. împăratul german (care era, ca şi regele Spaniei, din familia Habsburgilor) era stăpîn doar asupra posesiunilor sale ereditare din Austria şi din alte părţi. O diplomaţie iscusită putea oricînd să făurească o coaliţie a principilor nemulţumiţi de el.

Primele războaie de cucerire ale lui Ludovic al XlV-lea i-au adus acestuia succes după succes. Diplomaţii şi spionii săi au început să acţioneze cu multă îndrăzneală. După cum în secolul al XVI-lea şi la începutul secolului al XVII-lea partidul catolic din Anglia se orienta spre Spania, tot aşa acum catolicii englezi, partizani extremişti ai absolutismului, căutau sprijinul regelui Franţei. în 1685 pe tronul Angliei s-a urcat regele catolic Iacob al II-lea. Dar domnia lui nu a ţinut mult. în urma

loviturii de stat din 1688, lacob, părăsit de toţi, în afara unui grupuleţ de curteni şi iezuiţi, fu răsturnat de pe tron, care îi reveni soţului fiicei sale Maria — stathuderul olandez Wilhelm

al III-lea de Orania. Situaţia internaţională s-a schimbat brusc. Anglia şi Olanda aveau acelaşi domnitor, un om politic şi comandant de oşti cu experienţă, care-şi pusese drept scop al vieţii să frîngă puterea regelui Franţei.

Stuarţii nu puteau spera o nouă restauraţie, care nu era dorită nici de burghezie, nici de partea îmburghezită a nobilimii. Par la început lucrul acesta nu era de loc clar, şi tronul englez al lui Wilhelm de Orania părea foarte instabil. Mulţi dintre oamenii de bază ai partidului torylor care, temîndu-se de restabilirea catolicismului, şi-au dat acordul pentru îndepărtarea lui Iacob, au început acum, cînd au căpătat mai multă greutate adversarii lor — whigii, să se gîndească să-1 recheme pe regele izgonit. Această aripă a torylor a căpătat denumirea de *iacobiţi.* Erau însă şi destui cameleoni politici, care considerau necesar, pentru orice eventualitate, să nu distrugă toate punţile şi să se asigure pentru cazul reîntoarcerii la tron a răzbunătorului Iacob al II-lea.

Iacob a găsit azil la Ludovic, care îl recunoştea drept regele legitim al Angliei, deşi după terminarea unuia dintre războaiele împotriva Angliei s-a obligat să renunţe la această recunoaştere. Iacob şi fantomatica sa „curte" din Franţa se sprijineau pe ajutorul, nicidecum fantomatic, al lui Ludovic, acor- dîndu-i la rîndul ior tot sprijinul de care erau capabili. Acesta se exprima în încercările de a lega mîinile guvernului lui Wil- helm stîrnind opoziţie împotriva acestuia peste tot — în Anglia, în Scoţia, în Irlanda (motive pentru nemulţumiri împotriva acestui guvern, care cîrmuia în interesul marilor latifun- diari, al bancherilor şi negustorilor, erau mai mult decît suficiente). Totodată se urzeau noi şi noi comploturi cu scopul asasinării lui Wilhelm şi al urcării pe tron a lui Iacob al II-lea, iar mai tîrziu a fiului său. De fapt, toate acestea puteau fi în aceeaşi măsură denumite forme ale ajutorului iacobit acordat lui Ludovic al XlV-lea sau ale activităţii de spionaj şi diversiune desfăşurate din Paris cu mîinile iacobiţilor împotriva Angliei.

în conjuraţiile iacobite şi-au vîrît, desigur, nasul şi iezuiţii, printre care şeful lor din Anglia, părintele Warner. Majoritatea agenţilor iacobiţi cădeau, de altfel, în plasa serviciului secret englez, condus de favoritul lui Wilhelm de Orania, William Bentinck, care a primit titlul de duce de Portland.

Unul din primele comploturi iacobite a fost descoperit

din vina unor curieri. Povestea are un caracter romantic sau, poate, 177 comic. Pe scurt ea se rezumă In următoarele. Unul din aceşti

curieri era William Fuller, îndrăgostit de o domnişoară de onoare a reginei. Dar promisiunile unui agent al lui Bentinck S-au dovedit a fi mai puternice şi decît farmecele frumoasei de la curte, şi decît vorbele dulci ale preoţilor catolici, deoarece Fuller, trecînd de partea guvernului lui Wilhelm, a renegat totodată şi catolicismul.

în 1690 Fuller, însoţit de un alt tînăr, Crown, au trecut în secret în Anglia cu o şalupă pescărească ce le-a fost pusă la dispoziţie de către guvernatorul din Calais. Faptul că cei din Paris au considerat necesar să trimită dintr-o data doi curieri s-a datorat nu numai importanţei informaţiilor, pe care nu s-au hotărît să le încredinţeze în întregime unei singure persoane, ci şi modului de transmitere a lor : scrisorile, scrise cu cerneală invizibilă, erau ascunse în nasturii hainelor lui Fuller ţ: Crown. Aceste măsuri de precauţie s-au dovedit zadarnice, întrucît Fuller, desparţindu-se de Crown. se grăbi să se ducă la palatul Kennigston, unde se afla Wilhelm de Orania.

Peste puţin, Crown fu prins într-una din cîrciumile londoneze, unde ridica toasturi în cinstea lui Iacob şi promitea invadarea în scurt timp a Angliei de către trupele fidele regelui. Crown poseda informaţii deosebit de importante — pe baza depoziţiilor sale puteau fi făcuţi inofensivi mulţi iacobiţi de vază. Nu este de mirare că guvernul i-a promis dinainte graţierea dacă va face mărturisiri sincere. Drept răspuns, iacobiţii au recurs din nou la arma farmecelor feminine. O oarecare Mrs. Clifford, prietenă a lui Crown, îi făcea vizite frecvente la închisoare, stăruind pe lîngă el să se ţină tare.

Pînă una alta, iacobiţii au încercat să amîne procesul. După lovitura de stat din 1688, guvernul trebuia să respecte, în desfăşurarea unor astfel de procese, formele legale de procedură juridică, lucru de care au încercat să profite partizanii lui Iacob al II-lea. în primul rînd, s-a îmbolnăvit martorul principal al acuzării, Fuller. în al doilea rînd, iacobiţii au reuşit că recuze pe mulţi dintre candidaţii propuşi să facă parte din r'ndul juraţilor. Cînd şi această metodă a fost epuizată, iacobiţii au reuşit să introducă printre juraţi un om de-al lor. Pentru luarea unei hotărîri se cerea unanimitatea juraţilor, iar iacobitul refuza, fireşte, categoric să-l recunoască vinovat pe Crown.

în camera rezervată juraţilor disputa a durat o noapte întreagă şi începutul zilei următoare. Ea ar fi continuat, probabil, şi mai mult dacă majoritatea înfometată a juraţilor nu ar fi observat cu indignare că omniprezenta Mrs. 'Clifford

zvîrlise pe ascuns prin fereastră nişte dulciuri menite să întărească energia tovarăşului ei de idei iacobit. Acesta fu nevoit să cedeze. Crown s-a zbătut cîteva zile între presiunea ce se exercita asupra lui pentru a-1 sili să facă mărturisiri, ceea ce îl putea scăpa de spînzurătoare, şi vrăjile de dragoste ale lui Mrs. Clifford. în cele din urmă, el povesti tot ce ştia despre complotul care se pregătea... Principalii iacobiţi fură trimişi în Turn, iar proiectata debarcare a francezilor nu a mai avut loc.

Conjuraţiile iacobite au căpătat un caracter şi mai activ în timpul domniei reginei Ana, succesoarea lui Wilhelm şi a Măriei : iacobiţii doreau să-1 urce pe tron după ea pe pretendentul lor — fiul lui Iacob al II-lea. Acestea se petreceau în anii războiului pentru succesiunea la tronul Spaniei (1700—1714), la originile căruia se afla lupta împotriva pericolului hegemoniei franceze.

Rudele cele mai apropiate ale regelui Spaniei Carol al II-lea, lipsit de copii şi slab de minte, erau Ludovic al XlV-lea şi fiii săi. Ei renunţaseră în mod solemn la orice pretenţii asupra coroanei spaniole atunci cînd o prinţesă franceză se căsătorise cu regele Spaniei: numai astfel a putut fi înlăturată opoziţia altor puteri, care se temeau de moarte de unirea coroanelor franceză şi spaniolă în aceeaşi mînă. Carol al II-lea, în calitate de ultim reprezentant al ramurei spaniole a casei de Habsburg, l-a numit succesor în testamentul său pe o rudă îndepărtată a sa, arhiducele Carol, care ţinea de linia austriacă a Habsbur- gilor. Dar diplomaţia franceză s-a înţeles, fără ştirea lui Carol al II-lea, cu împăratul, cu Anglia şi cu Olanda să încheie un tîrg convenabil: să împartă între ei posesiunile spaniole din Europa (Italia de sud, Belgia) şi întinsele colonii din Lumea Nouă. Zvonuri despre această înţelegere secretă au ajuns treptat şi pînă la Madrid. Şi atunci s-a întîmplat un lucru care nu a putut fi prevăzut nici chiar de diplomaţia franceză. Membrii Consiliului de stat spaniol, care înainte nu puteau fi corupţi nici cu cele mai avantajoase promisiuni, au început să se comporte de parcă s-ar fi dăruit cu trup şi suflet regelui francez.

Cheia misterului era simplă : granzii spanioli nu doreau, firește, împărţirea Spaniei fie şi pentru faptul că aşa ceva i-ar fi privat de veniturile pe care le obţineau din funcţiile bănoase de guvernatori şi viceguvernatori ai diferitelor posesiuni ale coroanei spaniole. Aceşti mari seniori au hotărît, cu mult simţ al realităţii, că le este mai convenabil

un rege fran- 179 cez decît împărţirea. Şi, hotărînd astfel, agenţii benevoli ai lui

Ludovic al XlV-lea au făcut într-un termen scurt ceea ce a fost peste puterile diplomaţilor sai. Ei i-au sugerat lui Carol al II-lea ideea că dinastia Bourbonilor va moşteni tronul Spaniei şi i-au recomandat regelui să ceară, în legătură cu numirea succesorului, sfatul papei (era dinainte clar că acesta va da un răspuns favorabil lui Ludovic al XlV-lea). Lucrurile s-au aranjat repede şi în mare taină.

Spaniolii nu-i aveau la inimă pe Habsburgii austrieci şi pe diplomaţii acestora, care interveneau de mult, făcînd uz de „drepturile de rude", în treburile Spaniei. De aceea, unul dintre granzii complotişti, ducele D'Abrantes, anunţînd în sfîrşit că regele Carol al II-lea îşi numise succesorul, nu şi-a putut refuza o mică distracţie. înainte de a comunica adunării numele succesorului, ducele s-a aruncat, cuprins de bucurie, de gîtul ambasadorului împăratului, contele Harrach, exclamînd : „Domnule, cu mare plăcere..." Apoi, trăgîndu-şi răsuflarea pentru a-1 îmbrăţişa şi mai tare pe ambasador, a adăugat: „Da, eu, cu o bucurie extremă, pentru toată viaţa..." — şi, înmul- ţindu-şi sărutările, a încheiat : „...şi cu deplină satisfacţie, mă depărtez de dumneavoastră şi îmi iau adio de la augusta curte austriacă". Serviciul secret al lui Ludovic al XlV-lea nu prea se putea lăuda cu vreun succes care să se asemene cu acesta, obţinut fără intervenţia sa, ba poate chiar şi fără ştirea sa. Dar acest succes a constituit doar începutul unui greu război, în care Franţa a fost nevoită să lupte împotriva unei coaliţii puternice şi care a pus pentru mult timp capăt încercărilor de a instaura hegemonia franceză în Europa.

Lupta dintre serviciile secrete s-a desfăşurat în decursul întregului război pentru succesiunea la tronul Spaniei.. Dar ea a căpătat, desigur, o importanţă deosebită în legătură cu încercările lui Ludovic, ameninţat cu înfrîngerea, de a încheia o pace separată cu Anglia. Această pace separată era cerută în Anglia de partidul torylor, în rîndul căruia erau mulţi iaco- biţi. Ludovic al XIV-lea a obţinut ceea ce dorea, dar în primul xînd pentru că în însăşi Anglia forţe influente au început să fie nemulţumite de războiul care se prelungea şi doreau să-şi atingă ţelurile pe o cale mai rapidă şi mai ieftină, fără a se preocupa prea mult de interesele aliaţilor.

Abia după încheierea păcii de la Utrecht din 1713, guvernul francez a acordat sprijin unui complot al iacobiţilor care îşi punea ca scop să-l facă pe pretendentul

lor succesor al reginei Ana. Dar, deşi în acest complot au fost atraşi conducătorii guvernului constituit de tory, el s-a soldat cu un eşec total.

Un exemplu grăitor de iluzii şi speranţe neîmplinite l-au constituit legăturile serviciului de informaţii al iacobiţilor cu ducele Marlborough.

John Churchill, primul duce de Marlborough, a găsit un avocat entuziast în urmaşul său îndepărtat, Winston Churchill, care a scris despre el o lucrare în mai multe volume.

Jo'nn Churchill s-a născut în 1650 ca fiu al unui mic nobil. Şi-a început cariera atunci cînd sora sa mai mare, Arabella, a devenit amanta ducelui de York, viitorul lacob al II-lea. Primit la curte, Churchill a devenit în curînd întreţinutul întreţinutei regelui Barbara Villiers, ducesă de Cleveland. Pe Barbara însăşi o aranjase în această situaţie ruda sa George Villiers, duce de Buckingham, dar ea a uneltit curînd împotriva acestuia. Ducele nu i-a rămas dator şi l-a adus pe Carol al II-lea la amanta sa tocmai cînd la ea se afla tînărul Churchill. Spre fericirea acestuia, regele se plictisise oricum de ducesa autoritară şi certăreaţă, mai ales că ea începea să îmbătrînească. De acea, regele, adresîndu-se lui Churchill, rosti doar : „Afară ! Eşti o lichea, dar te iert, deoarece îţi cîştigi în felul acesta pîinea".

Carol nu era departe de adevăr. Tînărul cu spirit practic, storcîndu-i ducesei 4 500 de lire sterline, s-a grăbit să cumpere cu aceşti bani hîrtii de valoare. Strîngînd astfel un capital frumuşel, tînărul ofiţer s-a căsătorit cu o frumoasă de la curte, Sarah Jennings. Mulţumită Arabellei, Churchill ajunsese în anturajul ducelui de York, iar soţia sa deveni confidenta prinţesei Ana, fiica ducelui. Churchill avansa repede în funcţii, mai ales că în scurt timp au început să se manifeste talentele sale incontestabile de comandant de oşti.

După 1685, cînd ducele de York a devenit rege sub numele de lacob al II-lea, asupra lui Churchill au curs distincţiile şi onorurile ca din cornul belşugului. lacob al II-lea l-a numit comandant-şef al armatei britanice trimise împotriva trupelor lui Wilhelm de Orania care au debarcat în 1688 în Anglia. Churchill a trecut însă de partea lui Wilhelm, ceea ce a hotărît soarta luptei. (Churchill a încercat chiar sa-1 răpească pe lacob şi să-l predea lui Wilhelm de Orania, dar acest plan nu a reuşit.) în primii ani de domnie ai lui Wilhelm, acesta, după cum am mai amintit, nu se simţea ferm pe tronul său. Pericolul unei restauraţii iacobite părea întru totul real.

Atunci Churchill a hotărît, pentru orice eventualitate, „să se împace" cu Iacob al II-lea. El îi scria lui Iacob scrisori înduioşătoare despre 181 căinţa şi mustrările de conştiinţă pe care el, Churchill, chipurile,

le încerca. Churchill deveni agent al serviciului de informaţii iacobit, Era însă un agent foarte calculat, gata, la nevoie, să transmită la Paris, unde trăia Iacob, unele secrete de stat, unele planuri militare, dar numai pentru a nu rupe legăturile.

în 1700 începu războiul pentru succesiunea spaniolă ; iaco- biţii îşi puneau toate speranţele în succesele armatei franceze. Iar John Churchill, duce de Marlborough, deveni comandant- şef al trupelor care acţionau în Flandra şi Germania împotriva Franţei, pricinuind mareşalilor lui Ludovic al XlV-lea o serie de înfrîngeri grele.

Pe tron era regina Ana. La început ea se afla sub influenţa ducesei de Marlborough, apoi între ele interveni o ruptură. Nu era încă pe deplin clar cui îi va reveni tronul Angliei după moartea Anei — rudei îndepărtate, principele elector al Hano- vrei, cum cerea „legea cu privire la succesiunea protestantă la tron“, sau fiului lui Iacob al II-lea care murise între timp. Si, de vreme ce acest lucru nu era clar, ducele de Marlborough, continuînd lupta împotriva Franţei, menţine concomitent contacte cu iacobiţii şi corespondează cu nepotul său (fiul lui Iacob al II-lea şi al Arabellei Churchill) ducele Berwick, general în armata franceză. Războiul i-a adus lui Marlborough milioane, pe care vrea să le păstreze cu orice preţ. Promisiunile pe care ducele le-a făcut iacobiţilor nu aveau, firește, nici o valoare. Marlborough nu avea intenţia de a acorda sprijin pretendentului, ci pur şi simplu voia să se asigure pentru cazul că acesta va veni totuşi la putere. Dar, în pofida avertismentelor lui Berwick, pe baza corespondenţei cu Malborough se fac planuri, sînt nutrite cele mai îndrăzneţe speranţe. Păturile cele mai influente ale claselor guvernante din Anglia au hotărît însă să nu admită o restauraţie iacobită.

Marlborough ducea tratative secrete şi cu agenţii lui Ludovic al XlV-lea în vederea obţinerii pentru regele învins al Franţei a unor condiţii de pace mai acceptabile. Se propuneau mite în sumă de milioane, dar tranzacţia a eşuat, de data aceasta nu din vina lui Marlborough.

în 1714, pe tronul Angliei urcă principele elector al Hano- vrei, sub numele de George I. Perspectiva restauraţiei iacobite dispare odată pentru totdeauna. Dar contemporanilor lucrul acesta nu le era încă absolut clar.

De aceea, în 1716 Marlborough îl informă, „cu lacrimi în ochi“, pe un agent iacobit care l-a vizitat că intenţionează „să-l servească pe Iacob al III-lea“ (pretendentul iacobit). Acestea însă nu erau decît palavre.

Cele o sută de nume ale autorului lui „Robinson Crusoe"

Creaţia lui William Shakespeare a ajuns să fie pusă în legătură cu războiul secret doar prin străduinţa şi zelul deosebit al antistratfordienilor. în schimb, un alt scriitor englez renumit a jucat într-adevăr un rol însemnat în istoria spionajului.

...în 1702 a apărut la Londra o broşură anonimă intitulată „Metoda cea mai scurtă pentru reprimarea dizidenţilor". La prima vedere, era opera unui feroce reacţionar tory, adept înverşunat al bisericii de stat anglicane, care îndemna la exterminarea adepţilor diferitelor secte protestante cu ajutorul ocnei şi al spînzurătorilor. Dar în scurt timp deveni evident că acest pamflet, de o „înverşunare" aproape neverosimilă, era o parodie la adresa clericilor tory. Fu identificat şi autorul — un whig, comerciant din Londra, care de cîteva ori s-a îmbogăţit şi şi-a pierdut avuţia agonisită, iar cu puţin timp în urmă mai era un om de încredere al regelui Wilhelm. Tocmai acestui om, care în decursul vieţii a schimbat peste o sută de pseudonime şi a scris numeroase lucrări de tot felul, i-a fost sortit să-şi cucerească nemurirea prin una din ele, intitulată „Viaţa şi nemaipomenitele aventuri ale lui Robinson Crusoe".

Dar aceasta s-a întîmplat mai tîrziu, iar pînă una alta Daniel Defoe fu aruncat, pentru cutezătoarea sa satiră, în închisoarea londoneză Newgate, fără indicarea termenului de detenţiune, lăsat la „înalta apreciere" a reginei. Manuscrisul pamfletului a fost ars de călău, iar Defoe nu numai că a fost nevoit să plătească o amendă mare, dar a şi fost expus de trei ori la stîlpul infamiei. Defoe nu se descurajă însă. El scrise chiar, în 1703, un „Imn stîlpului infamiei", în care lua apărarea libertăţii cugetului şi scrisului. Totuşi el nu era un luptător principial şi ferm. De altfel, şi conflictul dintre tory şi whigi degenerase într-o luptă între clici corupte, lucru pe care el îl înţelegea prea bine. Peste cîteva luni Defoe s-a împăcat cu guvernul şi a fost pus în libertate.

în 1704, onorabilul Robert Harley, spiker-ul Camerei comunelor şi viitor conte de Oxford, primi printr-un curier

special un document anonim, cuprinzînd 23 de pagini acoperite cu un scris drept, citeţ. Harley aştepta acest document, de conţinutul căruia fusese deja informat, şi îl cunoştea, desigur, pe au

tor — Daniel Defoe. Iar acesta ştia, la rîndul său, cui îşi trimite opera.

Harley era un politician deştept, ambiţios şi cu totul lipsit de scrupule, dispus să lupte prin orice mijloace pentru a-şi menţine şi consolida puterea. După cum a remarcat un contemporan (William Cowper), onorabilului mister Harley îi stătea în fire „să recurgă la înşelăciune şi intrigi chiar atunci cînd acestea nu erau de trebuinţă, pentru a resimţi plăcere de pe urma isteţimii sale. Dacă i-a fost cuiva neapărat hărăzit din născare să devină şarlatan, apoi acesta a fost el". Se înţelege că Harley a citit cu multă atenţie mesajul lui Defoe, conţinînd proiectul organizării unei atotcuprinzătoare reţele de spionaj, atît în interiorul Angliei, în vederea luptei împotriva adversarilor guvernului, cît şi peste hotarele ei. (Şi, lucru nu mai puţin important, acest serviciu secret urma să-i ţină sub observaţie şi pe adversarii lui Harley din guvern şi să-i subordoneze total ministerul). „Dacă eu aş fi ministru — îi scria Defoe lui Harley la 2 noiembrie 1704 —, m-aş strădui să ştiu, pe cît e posibil, ce spune fiecare despre mine". Pentru început, Defoe propunea crearea unei asemenea organizaţii în sud-estul Angliei. Ţinînd seama de starea proastă a drumurilor din acea vreme, care ducea la izolarea diferitelor regiuni, el recomanda să fie introdus sistemul trimiterii regulate a unor agenţi secreţi în fiecare regiune, care să raporteze cele mai mici simptome ale unor stări de spirit antiguvernamentale. Proiectul a fost apreciat, iar Defoe a devenit organizatorul serviciului secret.

Plecînd în iulie 1704 într-o călătorie prin ţară cu misiunea de a făuri reţeaua de spionaj, Defoe îi scria lui Harley : „Sînt ferm convins că această călătorie va pune bazele unui serviciu de informaţii cum nu a avut Anglia niciodată". Sub numele de Alexander Goldsmith, Defoe a parcurs partea estică a ţării, ascultînd cu atenţie discuţiile din hoteluri, cîrciumi, di- ligenţe şi încercînd să-şi clarifice pe această cale atmosfera politică, să aprecieze şansele guvernului în alegerile parlamentare care urmau să aibă loc.

Călătorind în anul următor prin comitatele din vestul Angliei, Defoe a reuşit doar cu greu să evite a fi arestat pe baza unui ordin emis de către un judecător de pace local. O neînţelegere şi mai mare s-a iscat în oraşul Weymouth, unde a sosit de la Harley o scrisoare cu instrucţiuni pentru Defoe. Scrisoarea fusese expediată pe adresa unui

oarecare căpitan Turner, dar a ajuns din greşeală la un om cu acelaşi nume. Acesta din urmă a constatat că scrisoarea este neinteligibilă şi a arătat-o aproape întregului oraş, în speranţa că se va găsi cineva în mă

sură să descifreze acest mesaj. La capătul călătoriei, Defoe a putut totuşi să-i comunice, triumfător, lui Harley : „Pot spune că mi-am format o imagine clară asupra acestei părţi din Anglia şi am corespondenţi în fiecare oraş şi în fiecare colţişor".

Curînd reţeaua lui Defoe a fost organizată şi peste hotare. Parisul, Dunkerque, Brestul şi Toulonul au devenit puncte de centralizare a informaţiilor. Defoe a fost şef al serviciului secret aproximativ zece ani, rămînînd în acest post în timpul guvernelor tory şi whig care se succedau. În 1706 Defoe a fost trimis în Scoţia pentru a se informa cu privire la atitudinea populaţiei faţă de unirea cu Anglia, care se proiecta atunci. El avea, de asemenea, dispoziţia de a lichida în germene orice conspiraţii împotriva actului unirii cu Anglia.

Stînd de vorbă cu diverşi oameni, Defoe îşi camufla identitatea sub diverse înfăţişări. Discutînd cu pescari, se interesa de pescuit, negustorilor ie spunea că intenţionează să deschidă o fabrică de sticlă, o filatură de lînă sau de in, cu preoţii comenta psalmii, iar în societatea oamenilor de ştiinţă se dădea drept un cercetător al istoriei relaţiilor dintre Anglia şi Scoţia. Fiindcă timpul trecea şi planurile pe care le expunea nu prindeau viaţă, Defoe, pentru a-şi motiva şederea îndelungată în Scoţia, a răspîndit zvonul că ar fi un falit care se ascunde de urmărirea creditorilor (ceea ce nu era departe de adevăr). „Sir — îi scria totodată Defoe lui Robert Harley —, spionii mei şi oameni plătiţi de mine se află pretutindeni. Recunosc, nimic nu este aici mai simplu decît a angaja un om pentru ca el să-şi trădeze prietenii". Asupra legăturilor dintre Harley şi Defoe se păstra o asemenea taină, îneît nu o dată alţi agenţi ai ministrului i-au raportat acestuia despre scriitor că ar fi un om periculos.

Misiunea pe care o îndeplinea Defoe nu era lipsită de pericole. O mulţime alcătuită din adversari ai actului unirii a spart chiar ferestrele casei din Edinburgh în care se instalase englezul, dar a greşit etajul. Se pare că la Edinburgh Defoe a reuşit să pună la punct nu numai treburile de stat, dar şi să şi le îndrepte întrucîtva pe ale sale proprii. înfăţişîndu-se în ipostaza unui om de afaceri, el se pare că a făcut într-adevăr şi cîteva speculaţii avantajoase. Spionajul şi comerţul mergeau mînă în mînă. După aprobarea documentului cu privire la actul unirii, Defoe a primit (după multe tergiversări) din partea ministrului o parte a recompensei care i se cuvenea.

Dar cînd Defoe s-a întors la Londra, Harley a fost nevoit să-şi părăsească postul. Unul dintre funcţionarii săi s-a dovedit a fi un 185 spion străin, şi adversarii ministrului tory au folosit acest pre

text binevenit pentru a-1 obliga să demisioneze. Defoe a intrat în serviciul unui alt ministru, Godolphin, şi a întreprins din nou, din însărcinarea acestuia, două călătorii în Scoţia cu scopul de a iscodi planurile iacobiţilor locali.

în 1710 puterea a trecut din mîinile whigilor şi torylor moderaţi în cele ale torylor extremişti, care simpatizau pe faţă cu iacobiţii. Printre aceştia s-a numărat şi Harley, care l-a luat din nou pe Defoe în serviciul său. Defoe a acordat noului guvern un sprijin activ cu pana sa caustică de ziarist, iar în actele serviciului secret apar informaţii despre achitarea unor însemnate sume de bani unui oarecare Calude Guilant — unul din nenumăratele sale pseudonime. Dar în 1714 situaţia s-a schimbat din nou radical. Regina Ana, care în ultimii ani ai domniei sale a sprijinit partidul tory, a murit. Speranţele iacobiţilor au fost spulberate. Tronul Angliei i-a revenit lui George I şi la putere s-au instalat trainic whigii. în anii care au urmat Defoe se ocupă cu publicistica, colaborînd la ziarele tory, în special la principalul organ al opoziţiei, „Mist's Jour- nal". O făcea însă din însărcinarea miniştrilor whigi, care preferau să aibă de-a face cu un ziar „iacobit", condus de un agent al guvernului. Dacă mai înainte Defoe, ca ziarist whig, a servit guvernul moderat tory, acum el îndeplinea, în rolul de tory şi iacobit, misiuni primite de la guvernul whig. Desigur, această comportare a lui Defoe nu-1 prezintă într-o lumină favorabilă. Dar renumitul romancier era, în viaţă ca şi în literatură, sînge din sîngele clasei sale, exponent al burgheziei din epoca „acumulării primitive a capitalului", care considera că toate mijloacele sînt bune dacă aduc profituri suficient de mari.

Spre sfîrşitul vieţii sale, la vîrsta de 70 de ani, Defoe dispăru pe neaşteptate. Oamenii de ştiinţă şi-au bătut timp de două secole capul, întrebîndu-se cine o fi fost misteriosul duşman de care s-a ascuns vestitul scriitor. Relativ recent s-a reuşit să se găsească dezlegarea enigmei — marele romancier se ascundea de duşmanul cel mai necruţător — creditorii, făcînd uz în acest scop de toate metodele, bine cunoscute lui, ale „serviciului secret"...

Anii războiului pentru succesiunea spaniolă, cînd Defoe a condus serviciul de informaţii, au fost, după cum am mai arătat, o perioadă de înflorire a războiului secret. Iată unul din episoadele larg comentate în presa vremii. Constantin de Renneville, care a îndeplinit în repetate rînduri în străinătate misiuni secrete primite din partea guvernului lui Ludovic al XlV-lea, a fost arestat în 1702 de către

autorităţile franceze, bănuit fiind de spionaj în favoarea inamicului. în 1713, după ce

a fost pus în libertate, de Renneville a editat o carte intitulată „Inchiziţia franceză, sau Istoria Bastiliei", care s-a bucurat de o mare popularitate. După cum afirma Renneville, Bastilia era plină de agenţi ai serviciilor de spionaj şi contraspionaj arestaţi. Deşi persoane deosebit de influente, printre care şi regele Angliei George I, l-au îndemnat pe autor să scrie continuarea cărţii, nu au mai urmat noi dezvăluiri. Nu se ştie cum şi-a încheiat viaţa de Renneville. Odată la Amsterdam s-a săvîrşit împotriva lui un atac nereuşit. Este posibil ca acesta să fi fost organizat de agenţi francezi, care la o nouă încercare să fi reuşit.

A făcut însă o mare vîlvă un alt episod, mult mai dramatic, în care istoria Bastiliei s-a împletit cu cea a războiului secret.

Masca de fier

La 18 septembrie 1698, ora trei după-amiază, prin mahalaua Saint-Antoine a intrat în Paris o caretă mare cu perdelele de la ferestre bine trase. De jur împrejur era păzită de călăreţi înarmaţi. Careta era a lui Saint-Mars, care în tinereţe (cam pe la jumătatea secolului) servise ca muşchetar sub comanda vestitului D'Artagnan. Cînd regele i-a cerut lui D'Artagnan să-1 aresteze pe atotputernicul ministru de finanţe Fouquet, Saint- Mars a primit misiunea de a-1 reţine pe unul din personajele apropiate de acest ministru. Saint-Mars s-a achitat cu succes de această misiune, cîştigîndu-şi astfel bunăvoinţa regelui. De atunci el a funcţionat ca şef al diferitelor fortăreţe transformate în închisori pentru criminali acuzaţi de uneltiri împotriva statului. Şi iată acum încununarea carierei lui : Ludovic al XlV-lea l-a numit pe Saint-Mars în înaltul post de guvernator al Bastiliei.

Trăsura, în care se afla Saint-Mars şi încă o persoană, s-a oprit în faţa podului mobil al Bastiliei. Podul a fost imediat coborît, porţile s-au deschis şi s-au închis din nou, lăsînd careta să treacă. împreună cu aceasta, în Bastilia a pătruns o taină pe care au păzit-o cu nădejde zidurile groase ale castelului medieval şi pe care încearcă de peste două secole şi jumătate să o descifreze oamenii de

ştiinţă...

Istoria „Măştii de fier" evocă regimul de nedreptăţi, arbi-

trar şi ilegalităţi care a caracterizat politica internă şi externă a monarhiei absolutiste. Faimoasele *lettres de cachet* regale, care semănau groază, mandatele secrete de arestare (uneori emise chiar şi fără indicarea vreunui nume), detenţiunea unor oameni timp de decenii în închisori fără a li se prezenta vreo acuzaţie şi chiar fără a se recunoaşte însuşi faptul arestării, ridicarea la rangul de lege supremă a capriciului monarhului, a dorinţelor regelui şi favoriţilor săi, care făceau dintr-un om indezirabil un criminal reprimat fără cruţare, toate acestea erau fenomene cotidiene în Franţa dinaintea Marii revoluţii.

După cum vă aduceţi, probabil, aminte, omul care purta masca de fier, fiind osîndit să rămînă în detenţiune veşnică Ia Bastilia, era fratele geamăn al lui Ludovic al XlV-lea, sacrificat pentru a nu fi puse la îndoială drepturile unipersonale ale regelui la tron.

Legenda „Măştii de fier" a lăsat în umbră multe fapte reale din acea epocă. La popularizarea ei a contribuit cunoscutul roman al lui Alexandre Dumas „Vicontele de Bragelonne".

Filmul francez „Masca de fier" este o ecranizare a acestui roman. La istoria „Măştii de fier" au apelat Alfred de Vigny în poemul său „închisoarea", Victor Hugo în drama „Gemenii" şi din nou Dumas în „Prizonierul din Bastilia". Despre „mască" au scris numeroşi scriitori francezi de mîna a doua : De Mouchy (1750), Renu-Varain (1804), Le Tourner (1849), De Robeville (1860), Leynadieu (1874), Boisgobey (1870), Ladoucete (1910), Douran (1929), Bernaeds (1930) şi alţii.

Alexandre Dumas nu a fost primul care a emis ipoteza că „Masca" ar fi fost fratele lui Ludovic al XlV-lea. Cu un secol înaintea lui Dumas, mergînd pe urmele proaspete ale

evenimentelor, Voltaire, în „Secolul lui Ludovic al XlV-lea" [II], a dat o explicaţie similară. El însuşi nu a luat în serios povestea pe care **o** inventase ; poate că a vrut să-şi bată pur şi simplu joc de credulitatea oamenilor şi nu se aşteptase la impresia pe care avea s-o producă istoria născocită de dînstrl. Ea a fost preluată de o serie de memorialişti şi imediat au început să apară noi amănunte ale legendei. Astfel, preotul Papon a relatat, în „Istoria Proveneţei", următoarea întîmplare referitoare la un ofiţer în retragere în vîrstă de aproape 80 de ani. Medicul companiei acestuia, trimis să-şi facă serviciul în fortăreaţa-în- chisoare de pe insula Sf. Margareta, a văzut o dată că un prizonier a aruncat în mare un obiect alb : era o bucată ruptă

II Legenda a luat naştere încă la începutul secolului al XVIII-lea. Astfel, o doamnă de la curte scria în 1711 despre „Mască" că este un lord iacobit.

dintr-o cămaşă. Medicul a pescuit-o şi a adus-o lui Saint-Mars, guvernatorul insulei. Guvernatorul a desfăşurat bucata de pînză, pe a cărei parte interioară era scris ceva. După aceea, Saint-Mars l-a supus pe medic unui interogatoriu sever, vrînd să afle dacă acesta citise originala misivă. Medicul a jurat că nu o citise. Peste două zile el a fost găsit mort în pat.

Să remarcăm, de altfel, că în primele versiuni ale legendei prizonierul purta o mască din catifea, nu din fier. Mai tîrziu însă fierul, „mai romantic", a învins catifeaua. Apoi, baronul Gleichen a născocit versiunea potrivit căreia Ludovic al XlV-lea era fiul reginei Ana de Austria şi al favoritului ei Mazarin care l-au substituit moştenitorului legal al tronului, întemniţat la Bastilia.

O completare cu totul curioasă a căpătat versiunea lui Vol- taire la începutul secolului al XlX-lea, în anii guvernării lui Napoleon I Bonaparte. începutul era acelaşi — Ludovic ■al XlV-lea era considerat fiu nelegitim al reginei, adevăratul moştenitor fiind „Masca de fier". Se afirma însă că înainte ca prizonierul care purta masca de fier să fi fost trimis la Bastilia, încă pe cînd era deţinut pe insula Sf. Margareta, el a reuşit să se căsătorească în secret cu fiica unuia dintre paznicii închisorii. Băieţelul născut în urma acestei căsătorii neobişnuite fu dus în Corsica şi încredinţat spre a fi crescut unui om de încredere. Copilul — născut dintr-o dragoste de scurtă durată, dar fericită — primi un nume italian — Buona Parte (adică parte bună, soartă), fiind, prin urmare, străbunul direct al împăratului Napoleon Bonaparte. în felul acesta propaganda bonapartistă încerca să convingă cercurile regaliste că Napoleon este succesorul legitim al Bourbonilor, răsturnaţi de pe tron de Marea revoluţie franceză. (La rîndul lor, regaliştii, atîta timp cît planurile lui Bonaparte nu le erau încă clare, declarau că Napoleon, ca succesor al „Măştii", îl va restabili pe tron pe „regele legitim" — Ludovic al XVIII-lea.) A existat de asemenea o versiune conform căreia „Masca de fier" nu era fratele, ci tatăl lui Ludovic al XlV-lea, un nobil sărac ce se bucurase de favorurile reginei Ana de Austria.

S-au ivit şi numeroşi alţi pretendenţi. Astfel, unii au consi-derat că „Masca" ar fi fost contele de Vairmandois, fiul lui Ludovic al XlV-lea şi al amantei sale La Valliere. Dar, după cum s-a stabilit cu precizie, Vairmandois a murit în 1683, cu mult timp înainte ca „Masca" să-şi fi făcut apariţia la Bastilia. Cu atît mai puţin a putut fi „Masca" ducele de Beaufort, dispărut în

timpul unei bătălii din 1669, deşi şi candidatura lui a **189** fost nu o dată propusă în literatură. (Beaufort s-a născut în

1616, şi în 1703 — anul morţii „Măştii" — ar fi avut aproximativ 90 de ani.) Unii au considerat că „Masca de fier" a fost Fouquet, ministrul finanţelor destituit şi arestat din ordinul regelui, care nutrea pentru el o ură personală. A. Wageman, în cartea „«Masca de fier», sau «După două secole»", a emis ipoteza că masca ascundea chipul... regelui Carol I, care a fost decapitat în public la 30 ianuarie 1649, în timpul revoluţiei engleze, ca „tiran, ucigaş şi duşman al statului". După cum ne încredinţează A. Wageman, în locul lui Carol a fost decapitat un regalist care semăna cu el. Nu întîmplător, pretinde acelaşi autor, Cromwell s-a apropiat de trupul regelui executat şi s-a oprit contemplîndu-1 nedumerit (acest episod face parte, de asemenea, din categoria născocirilor). Ar fi însă imposibil de explicat de ce ar fi avut nevoie Ludovic al XlV-lea să-l ţină în temniţă pe Carol I „salvat". Trebuie să adăugăm că la data morţii „Măştii" Carol I ar fi avut 103 ani !

Cîte alte personaje n-au fost „descoperite" sub „Masca" : ducele englez Monmouth, care a organizat o răscoală împotriva lui lacob al II-lea şi a fost executat după reprimarea răsculaţilor, patriarhul armean al Constant inopolului şi Ierusalimului, pe nume Avedick, care a fost capturat în secret şi adus în Franţa prin străduinţele depuse de iezuiţi. Mai urmează apoi persoane cu totul obscure, de genul unui anume conte Ke- roullset. Un autor cu fantezia deosebit de bogată a pronunţat, dimpotrivă, un nume cunoscut fiecăruia : Moliere ! Marele scriitor nu ar fi murit în 1673, cum se consideră în mod obişnuit, ci, la îndemnul iezuiţilor, care îl urau pe autorul lui „Tar- tuffe", a fost aruncat în închisoare. în favoarea unora din aceste candidaturi s-au adus argumente care, la o analiză mai serioasă, se dovedeau a fi cu totul neîntemeiate. în unele cazuri, „teoriile" au fost luate pur şi simplu din senin. Cu toate acestea, demonstrării fiecăreia din aceste ipoteze le-a fost consacrată cel puţin cîte o carte.

încă cîteva exemple. în 1873 T. Jung a publicat cartea „Adevărul despre Masca de fier", în care a încercat să facă o legătură între deţinutul misterios şi un aristocrat participant la un complot — real sau închipuit — împotriva lui Ludovic al XlV-lea. La sfîrşitul secolului al XlX-Iea a apărut studiul lui Burgo (scris în colaborare cu Bazeries), intitulat „«Masca de fier». Dezvăluirea corespondenţei cifrate a lui Ludovic al XIV-Iea“. Lucrarea a stîrnit vîlvă, deoarece autorii ei, specialişti în

descifrarea codurilor, afirmau că concluziile lor se bazează pe descifrarea corespondenţei secrete a „Regelui Soare". Jar concluzia principală era că „Masca" a fost un anume ge

neral Bulonde. Acesta a fost într-adevăr întemniţat, dar autorităţile nu au făcut nicidecum un secret din arestarea lui, dimpotrivă, au adus-o în mod oficial la cunoştinţa generală. în afară de aceasta, descifrarea singurei menţiuni despre „Mască" putînd să confirme în vreo măsură noua ipoteză era ea însăşi rezultatul unei simple presupuneri. Efortul depus pentru descifrare nici nu a fost necesar. în arhivele statului francez s-au păstrat copiile documentului respectiv, descifrate încă în secolul al XVII-lea de către funcţionarii Ministerului de Război francez ! Pe deasupra, s-a stabilit că Bulonde a murit în 1709, adică cu mult mai tîrziu decît „Masca".

Eşecul pe care l-a suferit teoria lui Burgo nu l-a împiedicat însă pe cercetătorul german Schechel să editeze în 1914 o lucrare în care drept „Mască" era proclamat încă un general — cavalerul de Malta Iacob Breteuil. Vom mai avea de-a face cu asemenea „descoperiri".

Pentru a ne apropia de dezlegarea problemei, trebuie să ne adresăm, lăsînd la o parte născocirile şi fanteziile, puţinelor fapte cunoscute, stabilite cu precizie, putînd fi lesne verificate, la documentele originale ce s-au păstrat, care nu provoacă îndoieli şi provin de la persoane care au participat nemijlocit la evenimente.

La 18 septembrie 1698, guvernatorul insulei Sf. Margareta din Marea Mediterană a luat în primire funcţia de guvernator al Bastiliei. Arestatul pe care l-a adus cu sine, deţinut mai înainte în închisoarea de pe insula Sf. Margareta, purta pe faţă o mască neagră de catifea. Asupra identităţii deţinutului şi crimei sale autorităţile păstrau o tăcere absolută. Comandantul Du Junca, unul din funcţionarii Bastiliei, subordonat guvernatorului, a făcut în jurnalul său, la 18 septembrie 1698, o însemnare despre sosirea guvernatorului Saint-Mars cu un prizonier misterios, care mai înainte fusese deţinut în închisoarea Pignerol (situată în acea parte a Italiei de nord care intra pe atunci în componenţa statului francez). în jurnal se menţionează că numele deţinutului rămîne necunoscut. La început el a fost instalat în prima celulă a turnului Baziniere, iar peste cîteva ore a fost transferat în celula a treia a turnului Bertau- diere, care fusese amenajată cu cîteva zile înainte din ordinul lui Saint-Mars. Prizonierul lua masa împreună cu guvernatorul, un servitor le servea bucatele din încăperea învecinată, înainte de a se aşeza la masă guvernatorul încuia cu grijă uşile celulei. Saint-Mars dormea în aceeaşi încăpere cu deţinutul.

S-a păstrat scrisoarea guvernatorului, în care acesta descrie 191 măsurile extraordinare de precauţie pe care le-a luat în even-

nulitatea îmbolnăvirii sale, pentru ca ofiţerii şi soldaţii care aduceau mîncare deţinutului să nu-i vadă faţa. Este sigur că prizonierul se bucura de un tratament foarte atent, deşi informaţiile referitoare la respectul excepţional pe care guvernatorul i-1 arăta „Măştii", la confortul cu care ar fi fost înconjurat deţinutul în celula sa nu-şi găsesc vreo confirmare în documente.

Extrase din jurnalul lui Du Junca au fost publicate după mai mult de o jumătate de secol, în anul 1769, de către Grif- fet, preot afectat Bastiliei. El afirma că amintirile despre neobişnuitul deţinut au dăinuit timp de decenii printre ofiţerii şi soldaţii Bastiliei. Se spunea că ulterior au fost distruse toate lucrurile legate de şederea „Măştii" la Bastilia, în celula pe care o ocupase „Masca", au fost în grabă spoiţi pereţii şi schimbată duşumeaua, pentru a distruge orice urme posibile. Mărturiile lui Griffet sînt confirmate de însemnările maiorului Chevalier, care, din 1749 pînă în 1787 a ocupat una din funcţiile principale la Bastilia. Slujbaş harnic şi conştiincios, care printre însemnările cu caracter istoric a transcris adnotările lui Du Junca din registre, el informează că misteriosul prizonier, care în timpul şederii la Bastilia nu a fost bolnav, s-a simţit într-o zi prost şi peste cîteva ore a murit. A fost înmormîntat la 20 noiembrie 1703.

Nu trebuie să acordăm o însemnătate deosebită mărturiilor lui Griffet şi Chevalier (între ele există, probabil, o legătură), în afară de acelea în care sînt comunicate fapte întrutotul precise. Amîndoi aceşti martori au scris într-o perioadă cînd legenda despre „Mască" căpătase deja o largă răspîndire şi putea să influenţeze relatările lor.

Dacă facem din nou apel la documente autentice, nu este greu să ne convingem că legenda a ignorat o împrejurare importantă. Stricteţea detenţiunii a slăbit treptat. După cum arată însemnările din registre, la 6 martie 1701, „Masca" a fost transferată în a doua celulă a turnului Bertaudiere şi, lucru deosebit de interesant, ea nu s-a aflat singură în celulă, unde fusese închis cu cîteva luni mai înainte tînărul servitor Tirmont, acuzat de o gravă infracţiune de drept comun (la 14 decembrie 1701 Tirmont a fost transferat la altă închisoare, unde a murit în 1708, după ce şi-a pierdut minţile). Aceste fapte sînt interesante nu numai pentru că exclud identificarea acestui Tirmont cu „Masca" (s-au făcut şi asemenea încercări), ele dovedesc că un om care a făcut cunoştinţă cu „Masca" a fost mutat în scurt timp în altă închisoare,

unde secretul nu putea fi păstrat cu atîta stricteţe ca la Bastilia.

Mai mult decît atît, după Tirmont „Masca" a căpătat un alt vecin de celulă — Jean Alexandre de Maranville (cu pseudonimul Ricardville), în vîrstă de 60 de ani, care a ajuns la Bastilia pentru că a făcut observaţii critice la adresa guvernului. în anul 1708 Maranville a fost transferat de la Bastilia la Charenton, în aşa-numita „închisoare deschisă", unde deţinuţii aveau dreptul să aibă legături între ei şi cu lumea exterioară. Maranville a munit în anul următor, 1709. Este greu să împăcăm secretul strict păstrat în jurul „Măştii" şi deţinerea ei în aceeaşi celulă cu oameni cărora ulterior însăşi administraţia le-a oferit posibilitatea de a divulga informaţiile primite de la misteriosul prizonier. De altfel, la Bastilia în acea perioadă existau mai multe celule decît deţinuţi, iar aceştia erau ţinuţi de regulă în celule izolate. De pildă, în celula numărul doi a turnului Bertaudiere, pe care un timp a ocupat-o „Masca", la 22 februarie 1703 a fost închis abatele Honzels, acuzat de spionaj.

Se pare că deja în notele lui Chevalicr există un pasaj care ne oferă o cheie pentru stabilirea identităţii „Măştii". El arată că misteriosul deţinut a fost înmormîntat sub numele de Mar- chirg. După cum am mai arătat, există o însemnare despre moartea prizonierului şi în jurnalul lui Du Junca, publicat în secolul al XlX-lea. Şi în această însemnare se arată că deţinutul a murit subit. Dar tot aici se spune că necunoscutul a primit în lista de înregistrare a deţinuţilor decedaţi un nume străin, menţionîndu-se pe margine că, aşa cum Du Junca, a aflat mai tîrziu, necunoscutul a fost trecut în registru sub numele de Marchel. S-a găsit în cele din urmă şi registrul propriu-zis, în care era consemnat : „La 19 (noiembrie 1703) Marchioli, în vîrstă de aproximativ 45 de ani, decedat la Bastilia". Urmau informaţii cu privire la înmormîntarea care a avut loc în ziua următoare şi la persoanele oficiale care au participat la înhumarea corpului. în această a doua parte a însemnării ne atrage atenţia o neglijenţă : numele medicului Bastiliei care a asistat la înmormîntare este scris cu totul diferit în textul propriu-zis şi în semnăturile care însoţesc acest document (Relge şi Reillie'. Aşadar, funcţionarul închisorii nu se distingea printr-o atenţie (sau ştiinţă de carte) deosebita, nici chiar atunci cînd scria în documente numele funcţionarilor Bastiliei, puţini la număr şi binecunoscuţi lui. Cu atît mai multă neglijenţă putea să manifeste în privinţa numelui unui deţinut ce-i era absolut necunoscut şi-l auzea pronunţat pentru prima dată.

Aşadar, „Marchioli". Acest nume, atestat în documentele
193 găsite în secolul al XlX-lea, vine în sprijinul unei teorii care

s-a născut cu o sută de ani înainte. Deja în 1770, un bibliofil, baronul Heiss, într-o scrisoare către „Journal Encyclopedique", a identificat „Masca" cu contele Mattioli, punct de vedere care a fost apoi confirmat de numeroşi cercetători. Această ipoteză a fost pusă în umbră de versiunea senzaţională relatată de Voltaire şi popularizată ulterior de Dumas.

Ipoteza lui Heiss a fost susţinută în monografia lui Delorte publicată în 1825 şi încă în unele lucrări. Printre acestea, un loc deosebit deţine cartea lui M. Topin „Omul cu mască de fier" (Paris, 1868), în care au fost pentru prima dată publicate o serie de documente importante, inclusiv scrisori ale lui Saint- Mars. „Candidatura" lui Mattioli a căpătat întîietate la sfîrşitul secolului al XlX-lea şi la începutul secolului al XX-lea. Un adept activ al acestei ipoteze a fost şi cunoscutul istoric francez F. Funck-Brentano, care a adus numeroase argumente în favoarea ei în cercetările sale consacrate „Măştii de fier", precum şi istoriei Bastiliei, lucrări care au fost reeditate de mai multe ori. Argumentele lui Funck-Brentano au fost reproduse şi în lucrările majorităţii autorilor din alte ţări care au scris despre „Mască", de pildă în cărţile lui V. Brecking sau ale istoricului Bastiliei F. M. Kircheisen. (Ulterior, în deceniul al patrulea, versiunea despre Mattioli a început să fie criticată. Dar despre aceasta vom relata mai departe.)

Cine a fost deci acest conte Mattioli şi care a fost cauza detenţiunii sale secrete ? Pentru a răspunde la această întrebare, va trebui să facem apel la istoricul luptei dintre diplomaţiile şi serviciile de spionaj franceze şi austriece în Italia.

Contele Ercole Mattioli s-a născut în 1640 (prin urmare, dacă el a fost „Masca", avea în anul morţii 63 de ani, şi nu 45, cum se indică în registrul închisorii). încă în tinereţe Mattioli a reuşit să cîştige favoarea lui Carol al III-lea, duce de Mantua, iar apoi şi a succesorului acestuia, Carol al IV-lea. Acesta din urmă a fost un principe italian, fiu al epocii sale, preocupat doar de plăcerile vieţii. Carol al IV-lea, care a vîndut pe cîţiva ani înainte veniturile statului unor speculanţi, îşi petrecea timpul la Veneţia, risipind banii primiţi. Cu el se afla şi

secretarul de stat Mattioli.

Toate acestea se potriveau întru totul cu planurile lui Ludovic al XlV-lea. Francezii se aflau încă din 1632 la Pignerol (unde, după cum ştim deja, se afla şi una dintre închisorile de stat franceze). Ludovic dorea să-şi rotunjească posesiunile italiene pe seama oraşului Casale, care făcea parte din principatul Mantua şi care avea o poziţie geografică avantajoasă. Stă- pînindu-1, francezii ar fi putut să exercite cu mai multă eficienţă

presiuni asupra Piemontului, ceea ce, la rîndul său, avea o însemnătate deosebită atît în lupta pentru Italia, cît şi pentru combinaţiile diplomatice ale lui Ludovic în alte părţi ale Europei. El hotărî să cumpere Casale.

Ludovic avea la Veneţia un ambasador întreprinzător — pe abatele d'Estrades. Din însărcinarea sa, un redactor de ziar cu numele de Giuliani, care în realitate era un agent francez, l-a înconjurat pe Mattioli cu spionii săi. Informaţiile culese s-au dovedit a fi favorabile. Giuliani s-a înţeles repede cu Mattioli în ce priveşte cedarea Casale-ului. La 12 ianuarie 1678 Ludovic, acordîndu-i lui Mattioli o onoare deosebită, i-a scris cu propria sa mînă o scrisoare de mulţumire. Iar peste încă două luni, în timpul carnavalului de la Veneţia, d'Estrades şi ducele de Man- tua s-au întîlnit, chipurile, întîmplător în piaţă şi au precizat toate condiţiile acordului. Agenţilor, de obicei omniprezenţi, ai Veneţiei, care nu-1 slăbeau din ochi pe ambasadorul lui Ludovic al XlV-lea, le-a scăpat această întîlnire, atît de periculoasă pentru interesele republicii...

In decembrie 1678 Mattioli a semnat la Paris acordul. Carol al IV-lea a primit în schimbul Casale-ului 100 000 de scuzi. Nu a fost uitat nici secretarul de stat. în cursul unei audienţe particulare, Ludovic al XlV-lea i-a dăruit un briliant preţios şi a dispus să i se achite 100 de ludovici de aur dubli. Ludovic îi plătea lui Mattioli nu numai pentru aranjarea acordului pro- priu-zis, ci şi pentru păstrarea secretului, deoarece „Regele Soare" spera ca în acest caz, ca şi într-o serie de altele, să pună Europa în faţa faptului împlinit. Altfel, adversarii lui Ludovic nu ar fi căzut, desigur, de acord cu o asemenea întărire, necompensată prin nimic, a poziţiilor franceze.

Dar secretul nu a fost păstrat. N-au trecut nici două luni de la călătoria lui Mattioli în Franţa, că se aflase de tratat şi la Viena, şi la Madrid, şi la Torino (capitala Piemontului), şi la Veneţia. în curînd a încetat a fi un secret nu numai acordul propriu-zis, dar şi felul în care conţinutul său a devenit cunoscut în toate capitalele europene interesate. După ce a primit banii' de la Ludovic al XlV-lea, Mattioli a vîndut imediat informaţiile despre acord tuturor adversarilor regelui Franţei. Iar ducesa de Savoia a considerat că este în interesul ei să-i dezvăluie lui Ludovic jocul dublu al lui Mattioli.

Mînia regelui împotriva italianului care-1 înşelase spori

atunci cînd, în urma intrigilor Vienei, în drum spre Veneţia, unde se afla Carol al IV-lea, a fost arestat un curier secret al lui Ludovic, trimis pentru schimbarea instrumentelor de ratificare. 195 D'Estrades nu numai că era furios, dar se temea şi pentru

cariera sa. El propuse ca perfidul italian să fie răpit. Acest lucru era important nu numai pentru a-1 pedepsi pe trădător, dar şi pentru a smulge din mîinile lui Mattioli corespondenţa secretă compromiţătoare pentru guvernul francez. în plus, descurcăreţul Giuliani, care reuşise să lege prietenii cu apro- piaţii lui Carol al IV-lea, înştiinţa că după dispariţia lui Mattioli ducele va înclina cu siguranţă spre reluarea tratativelor cu privire la vînzarea oraşului Casale.

După unele şovăieli, Ludovic al XlV-lea acceptă propunerea lui d'Estrades, care fusese în acest timp transferat ca ambasador la Torino ; *1 dispuse însă în mod special ca răpirea să fie săvîrşită fără ca opinia publică să afle ceva. Rămînea ca planul aprobat de rege să fie executat.

D'Estrades, prefăcîndu-se a nu şti nimic despre intrigile lui Mattioli, i-a propus mantuanului să plece împreună la Paris pentru a primi noi recompense din partea recunoscătorului rege al Franţei. Mattioli căzu în cursă. La scurt timp după ce careta J«i d'Estrades a trecut graniţa franceză, ea fu înconjurată de un detaşament de dragoni, iar peste cîteva ore Mattioli se afla deja în fortăreaţa Pignerol, al cărei director era Saint- Mars. Acestea s-au petrecut la 2 mai 1679. Mai trebuie să adăugăm că în acel timp în Italia exista obiceiul de a le pune deţinuţilor o mască (aşa se proceda, de pildă, adeseori la Veneţia).

La Pignerol, după o scurtă rezistenţă, Mattioli a recunoscut, sub ameninţarea torturii, că a ascuns corespondenţa secretă cu Parisul în casa tatălui său, la Padova. Giuliani, căruia i s-a dat la mînă o scrisoare din partea lui Mattioli, dictată de temnicerii săi, se grăbi să plece la Padova. Tatăl proaspătului prizonier de la Pignerol, fără a şti nimic de soarta fiului său, se grăbi să-i îndeplinească rugămintea şi să-i remită lui Giuliani hîrtiile secrete. Iar agentul francez plecă imediat la Veneţia, de unde aceste documente au fost trimise cu poşta diplomatică ia Paris.

Dacă presupunem că „Masca" a fost Mattioli, multe lucruri îşi găsesc explicaţia. Ludovic avea motive temeinice să ascundă încălcarea scandaloasă a dreptului internaţional săvîrşită de el — răpirea unui ministru al unui alt stat. Dar au trecut decenii, întîraplarea a rămas

de domeniul unei istorii tot mai îndepărtate, şi necesitatea de a fi păstrată cu severitate taina a slăbit treptat. în cele din urmă autorităţile Bastiliei se hotărăsc chiar să instaleze „Masca" împreună cu alţi deţinuţi, deşi aceştia puteau să divulge informaţiile primite. însăşi masca de catifea putea să servească nu la păstrarea secretului, ci la

atenuarea regimului de detenţiune. Avînd pe faţă o masca, deţinutul putea să iasă din celulă, lucru pe care regulamentele nu-1 admiteau în cazul deţinuţilor întemniţaţi pentru motive politice.

Toate acestea nu sînt, poate, suficiente pentru a ne da con- vigerea deplină că „Masca" a fost Mattioli. Există însă şi dovezi suplimentare. S-a păstrat un mesaj al lui Ludovic al XlV-lea către d'Estrades, în care regele aproba ideea răpirii mantuanului şi cerea ca Mattioli să fie transportat la Pignerol. Există şi raportul ofiţerului căruia i s-a încredinţat îndeplinirea acestui ordin. în acest raport, scris pentru ministrul de război Louvois, se sublinia că totul s-a petrecut în mare taină şi că numele celui arestat nu le este cunoscut nici măcar ofiţerilor care au ajutat la capturarea italianului şi la transportarea lui la închisoare. în sfîrşit, dispunem de o broşură editată în Italia în 1682, pe urmele proaspete ale evenimentului, intitulată „Raţiunea care a triumfat la Casale", în care se confirmă că Mattioli a fost capturat şi dus la Pignerol (nu s-a reuşit deci să se păstreze un secret absolut).

Din însemnările lui Du Junca ştim că „Masca" s-a aflat la Pignerol sub supravegherea lui Saint-Mars. în total se aflau pe atunci (în 1681) acolo cinci deţinuţi învinuiţi de crime împotriva statului. Trei dintre ei au murit încă înainte ca „Masca" să fi fost adusa la Bastilia, data morţii celui de-al patrulea nu este cunoscută, iar al cincilea a fost „Masca", care a murit în 1703. în registrul celor decedaţi la Bastilia „Masca" a primit, după cum am arătat, numele de Marchioli. Saint-Mars a scris însă într-o serie de documente Martioli — ceea ce este foarte aproape de Mattioli.

La cîteva decenii după moartea lui Mattioli, cînd misterul „Măştii" a suscitat curiozitatea generală, atotputernica favorită a lui Ludovic al XV-lea marchiza de Pompadour a insistat pe lîngă rege ca acesta să dispună efectuarea unei anchete. Mai tîrziu. Ludovic al XV-lea a spus că „Masca" fusese „ministrul unui principe italian". O doamnă de onoare a reginei Ma- ria-Antoancta notează în memoriile sale că, la rugămintea soţiei sale, Ludovic al XVI-lea a întrebat despre „Mască" pe unul din apropiaţii săi, care îşi amintea bine perioada de la începutul secolului. Acesta a arătat că „Masca" fusese un periculos intrigant italian, supus al principelui de Mantua. Italianul a fost dus la început la Pignerol, iar apoi la Bastilia.

S-ar părea că sînt dovezi suficiente. Şi totuşi fiecare din ele poate fi pusă la îndoială, fiecare document poate fi interpretat în mod diferit, se poate presupune că autorii acestor

documente au ignorat adevărul. Se poate admite că a fost lansată deliberat o versiune falsă, cu scopul de a se ascunde adevărul. Cu atît mai mult, cu cît nu sînt totuşi prea clare cauzele menţinerii unui secret absolut dacă „Masca" ar fi fost Mattioli. De arestarea lui se ştia. Nu erau de aşteptat nici un fel de proteste din partea singurei persoane care era în drept să protesteze — Carol al IV-lea. Or, el a fost, ca şi Ludovic al XlV-lea, înşelat de Mattioli. (Fapt este că ducele Carol ăl IV-lea dorea ca Mattioli să nu mai părăsească închisoarea franceză.)

într-un cuvînt, arestarea lui Mattioli nu constituia de fel un secret şi, în plus, nu putea să atragă consecinţe neplăcute pentru Ludovic al XlV-lea, în afara zvonurilor care oricum circulau, indiferent de stricteţea cu care se păstra secretul deţinerii prizonierului în diferite închisori ale Fanţei. Pe de altă parte, poate ca cerem prea mult de la Ludovic, încercînd să găsim o logică strictă în comportarea sa, care de multe ori era dictata de un capriciu, de o dispoziţie de moment. Iar ordinul monarhului, odată dat, putea fi executat timp de decenii fără ca cineva să aibă curajul de a-1 deranja pe „Regele Soare" cu o treabă măruntă şi, în plus, neplăcută. (Deşi Ludovic era, de regulă, foarte atent faţă de *astfel* de „nimicuri".)

A apărut destul de timpuriu versiunea că toţi cei care cunoşteau taina muriseră la începutul secolului al XVIII-lea. Circula, de asemenea, şi părerea că taina „Măştii de fier" a fost transmisă numai de la suveran la moştenitorul tronului. Dar, în acest caz, secretul ar fi trebuit să fie îngropat o dată cu Ludovic al XlV-lea, deoarece el nu l-a putut comunica succesorului său minor Ludovic al XV-lea şi nu este verosimil ca el să-l fi încredinţat regentului — ducele d'Orleans. Sau, dacă am admite totuşi că bătrînul rege i-a dezvăluit ducelui d'Orleans secretul, atunci Ludovic al XVI-lea cu siguranţă că n-a avut grija de a-1 împărtăşi fratelui şi succesorului său, Ludovic al XVIII-lea, atunci cînd ambii au fugit din Parisul revoluţionar în trăsuri diferite şi Ludovic al XVI-lea a fost arestat, în timp ce fratele său a reuşit să plece în străinătate. Trebuie să adăugăm că în momentul fugii mai trăia fiul lui Ludovic al XVI-lea, care a murit în vîrstă de 10 ani. Aşa că Ludovic

al XVI-lea nici nu presupunea, atunci cînd s-a văzut ultima dată cu fratele său, că acesta îi va deveni succesor. De aceea, în pofida afirmaţiilor unor contemporani, Ludovic al XVIII-lea nu mai avea cum să cunoască taina „Măştii". în genere, întreagă această versiune nu pare verosimilă, mai ales dacă ţinem seama de faptul că, după cum ştim, Ludovic al XV-lea şi Lu

dovic al XVI-lea au căutat, la rugămintea celor din jurul lor, să obţină informaţii despre „Mască". Este greu de crezut că ei ar fi avut motive să facă aceste demersuri numai pentru a camufla adevărul.

în ultimii ani, cercetătorii au propus pentru rolul „Măştii" cîţiva noi candidaţi, care de asemenea au jucat un rol sau altul în războiul secret. Printre aceştia se numără Jacques de la Cloche, fiul natural al regelui Angliei Carol al II-lea, şi un oarecare Eustache Dauger, despre care se cuvine să vorbim ceva mai detaliat. Dar pentru aceasta, trebuie să ne întoarcem cu mult timp în urmă la Pignerol, unde la 2 mai 1679 fusese adus Mattioli.

Atrage atenţia faptul că ministrul de război Louvois, şeful lui Saint-Mars, şi acesta din urmă nu au făcut nici un secret în corespondenţa lor din faptul că Mattioli este deţinut în fortăreaţă. La 7 septembrie 1680 Saint-Mars îl informa pe Louvois, într-o scrisoare *necifrată,* despre o serie de conflicte pe care le-a avut cu italianul, menţionînd numele de familie al acestuia. De obicei, numele persoanelor a căror deţinere în fortăreaţă se păstra în secret se desemna cu cifru, ba chiar se evita folosirea numelor adevărate, utilizîndu-se nume născocite sau vorbin- du-se pur şi simplu despre deţinutul „adus" din cutare ioc, în cutare an sau din dispoziţia cutărei persoane. în cazul lui Mattioli nu existau nici un fel de motive pentru a păstra secretul. Mattioli era aproape cel mai puţin misterios dintre deţi- nuţii învinuiţi de crimă împotriva statului, despre arestarea lui s-a publicat în 1682 o carte şi, după cum au arătat cercetările cele mai recente, s-a scris chiar în ziarele olandeze din acel timp.

In 1679, cînd Mattioli a fost adus la Pignerol, acolo se aflau încă şase deţinuţi învinuiţi de crime împotriva statului. Man- tuanul a fost, prin urmare, al şaptelea. în 1680 a murit unul din cei şapte — fostul ministru Fouquet, iar în 1681 a fost pus în libertate un alt deţinut, Lauzun, unul din reprezentanţii înaltei aristocraţii franceze. în 1681, cînd Saint-Mars a plecat de la Pignerol la Exilles, mai erau, prin urmare, cinci deţinuţi. Aceştia erau : 1) Mattioli ; 2) „servitorul" Eustache Dauger ;
3) fostul valet al lui Fouquet — La Riviere, care la început l-a slujit pe ministrul arestat în calitate de lacheu liber angajat, dar după moartea acestuia a fost menţinut în detenţiune ;

4) „spionul" Du Breilles ; 5) un călugăr care la această dată îşi pierduse deja, probabil, minţile. Printre aceşti cinci se afla, fără îndoială, „omul cu masca" ; cînd acesta a fost transferat

W ulterior la Bastilia, Du Junca a notat în jurnalul său că Saint-

Marş a adus cu sine pe „un vechi deţinut al său, pe care l-a ţinut mai înainte la Pignerol".

Cînd Saint-Mars a plecat la noul său post, la Exilles, Lou- vois i-a dat indicaţia de a lua cu sine doi deţinuţi care aveau „o importanţă destul de mare". Aceşti doi prizonieri erau, se pare, singurii care îl preocupau pe ministrul de război, mîna dreaptă a regelui Ludovic al XIV-lea. Faţă de ceilalţi Louvois a manifestat atît de puţin interes, încît a uitat cine sînt şi chiar i-a cerut lui Saint-Mars informaţii asupra lor. Nu ştim cine au fost cei doi pe care Saint-Mars i-a luat cu sine la Exilles. Mai înainte se credea că unul dintre ei a fost Mattioli. Dar aproximativ cu o sută de ani în urmă savantul francez M. Topin (el însuşi adept al candidaturii lui Mattioli) a găsit o scrisoare a lui Saint-Mars către abatele D'Estrades, care, după cum ne aducem aminte, a luat parte activă la arestarea italianului. Din această scrisoare, datată 25 iunie 1681, reiese clar că Mattioli şi alţi doi deţinuţi au rămas la Pignerol.

Nu putem spune cu precizie dacă deţinutul cu mască a făcut parte din „cei trei" rămaşi la Pignerol, sau din „cei doi" duşi Ia Exilles. Menţiunea lui Du Junca că Saint-Mars a adus cu sine la Bastilia pe „un vechi deţinut al său, pe care l-a ţinut mai înainte la Pignerol" nu ne lămureşte dacă acest deţinut s-a aflat în permanenţă sub supravegherea lui Saint-Mars după plecarea lui de la Pignerol şi pînă cînd a luat în primire funcţia de guvernator al Bastiliei. Dar logica pare sa ne sugereze că omul cu mască ar fi trebuit să fie printre cei doi. Căci Saint- Mars a luat cu sine pe acei deţinuţi a căror supraveghere nu se considera oportun să fie încredinţată noului comandant al închisorii, probabil pentru a nu iniţia încă o persoană în secretul acestor prizonieri. în plus, tocmai asupra acestor doi deţinuţi era aţintită atenţia lui Louvois. Dar, în acelaşi timp, nu se poate nega (în pofida părerii cercetătorilor celor mai recenţi ai istoriei „Măştii") că în corespondenţa dintre Louvois şi Saint- Mars se întîlnesc expresii dispreţuitoare la adresa deţinuţilor transferaţi la Exilles. Lui Saint-Mars i-au fost permise absenţe destul de îndelungate din Exilles, ceea ce iarăşi nu concordă cu grija pentru păstrarea secretului „Măştii".

La cinci ani şi jumătate după plecarea lui Saint-Mars Ia Exilles, la sfîrşitul anului 1686 sau începutul anului 1687, unul dintre cei doi deţinuţi aduşi de la Pignerol a murit. Era deţinutul care „suferea de dropică". Despre acest

lucru Saint-Marş l-a informat pe Louvois la 5 ianuarie 1687. A mai rămas **un** singur deţinut. Ştim că în ce-1 priveşte pe acesta s-au luat măsuri de precauţie speciale. în timpul absenţelor lui Saint-Mars$_s$

ofiţerului care îl înlocuia i se interzicea categoric să vorbească cu deţinutul. în curînd Saint-Mars a fost transferat într-un post nou, acela de comandant al închisorii de pe insula Sf. Margareta, şi i s-a dat dispoziţia de a duce cu sine pe deţinutul rămas în viaţă. Deţinutul era în acea perioadă — în aprilie 1687 — bolnav şi a fost transportat timp de 12 zile spre noua închisoare într-un palanchin complet închis. Deţinutul adus a fost instalat, după cum îi comunica la 8 ianuarie 1688 Saint-Mars lui Louvois, într-o încăpere confortabilă şi ţinut acolo sub pază puternică. Printre altele Saint-Mars scria în aceeaşi scrisoare că deţinutul este luat drept ducele de Beaufort sau drept „fiul răposatului Cromwell" (evident de aici se trage şi versiunea că „Masca" ar fi fost un lord englez). Să remarcăm, de asemenea, că la Sf. Margareta Saint-Mars a venit cu un singur deţinut, dar acolo se mai aflau cîţiva întemniţaţi. Nu se ştie nici numărul, nici numele, nici cauzele detenţiunii lor.

în iulie 1691 a murit Louvois. Ludovic a încredinţat postul de ministru de război fiului lui Louvois — Barbezieux. La 13 august în acelaşi an, chiar în prima sa scrisoare către Saint- Mars, Barbezieux i-a dat acestuia indicaţia de a menţine măsurile anterioare de precauţie în ce priveşte deţinutul (numai un singur prizonier îl interesa şi pe noul ministru). în scrisoare se menţiona că acest deţinut se afla sub supravegherea lui Saint-Mars de 20 de ani. Oare nu dă această menţiune o cheie pentru stabilirea identităţii omului care lîncezea în fortăreaţă ?

Să ne întoarcem din nou la „cei cinci" din 1681. Călugărul a fost adus la Pignerol, după toate probabilităţile, la 7 aprilie 1674, Du Breilles — în iunie 1676, Mattioli — în mai 1679, La Riviere în general nu a fost pînă în 1680 un deţinut, ci servitor al unui deţinut. în sfîrşit, Eustache Dauger a fost închis la Pignerol începînd cu anul 1669, cu alte cuvinte numai acesta putea să fie către anul 1691 de 20 do ani sub supravegherea lui Saint-

Mars, restul deţinuţilor — cu mult mai puţin. Dintre aceştia călugărul avea 17 ani de detenţiune, Du Breilles — 15 ani, iar Mattioli — 12 ani. între 12 şi 20 — este o diferenţă prea mare pentru a admite posibilitatea unei greşeli a lui Barbezieux.

Acest singur fapt arată clar că în scrisoare nu este vorba de Mattioli. în afară de aceasta, în scrisoare se menţionează că Saint-Mars l-a păzit pe prizonier în permanenţă. După cum ştim, Saint-Mars a plecat de la Pignerol în 1681, la numai doi ani după arestarea lui Mattioli, iar italianul a rămas în fortăreaţă. Există însă şi un argument mai cu greutate. Chiar şi în

1.693, Mattioli se mai afla la Pignerol. Aceasta reiese din co

respondenţa lui Barbezieux cu comandantul închisorii de acolo, Laprade. Din scrisoarea de răspuns a lui Barbezieux către comandant datată 27 decembrie 1693 reiese că Mattioli avea la dispoziţie un valet. Să reţinem, deocamdată, acest fapt şi să continuăm analiza noastră. Scrisoarea amintită mai sus este ultima în care figurează numele lui Mattioli. Unii istorici au ajuns, pe această bază, la concluzia că mantuanul a murit cu- rînd după aceasta la Pignerol, cu atît mai mult cu cît într-o scrisoare a lui Laprade se vorbea de controlul efectuat asupra lucrurilor unui deţinut, probabil după moartea acestuia. Dat concluzia este prea pripită. Din faptul că numele nu a mai fost menţionat, poate întîmplător, nu se poate trage concluzia că italianul a murit, iar controlul lucrurilor sale reprezenta, probabil, pur şi simplu una din percheziţiile ce se efectuau din cînd în cînd.

în curînd însă unul din „cei trei" deţinuţi rămaşi la Pignerol i a murit într-adevăr. La 11 ianuarie 1694 Barbezieux i-a comunicat lui Saint-Mars ştirea primită de la Laprade despre moartea „celui mai vechi" dintre deţinuţii fostului comandant al Pignerolului. Dintr-un motiv oarecare ministrul de război nu a menţionat numele celui care a murit, socotind, fără îndoială, că lui Saint-Mars acesta îi va fi şi aşa clar. Iar peste încă o lună şi jumătate — la 26 februarie 1694 — Barbezieux i-a adus la cunoştinţă lui Saint-Mars ordinul regelui de a-i transfera pe deţinuţii de la Pignerol vinovaţi de crime împotriva statului în fortăreaţa de pe insula Sf. Margareta. Cîţi erau aceşti deţinuţi la număr ? Din corespondenţa ulterioară rezultă că trei. Inclusiv cei doi supravieţuitori ai „celor trei" deţinuţi lăsaţi în 1681 de Saint-Mars la Pignerol. A fost stabilit, de asemenea, şi numele celui de-al treilea. Este vorba de un oarecare d’Erse, deţinut în închisoarea din Pignerol din luna august 1687 (singurul deţinut nou după 1681). în 1700, după plecarea lui Saint-Mars la Bastilia, d’Erse se mai afla pe insula Sf. Margareta şi nu putea, fie şi numai din această cauză, să fie „Masca".

Aşadar, la data cînd toţi supravieţuitorii „celor cinci" de- ţinuţi din 1681 au fost închişi din nou, în 1694, în aceeaşi închisoare, pe insula Sf. Margareta, numărul lor s-a redus

la *i* trei. Dar nu ştim cine a murit şi cine a rămas în viaţă.

Situaţia devine şi mai confuză datorită unei scrisori foarte neclare a lui Barbezieux către Saint-Mars, din 20 martie 1694. Ministrul de război scria că din cei trei deţinuţi ce-i sînt trimişi acestuia, „cel puţin unul este mai important" decît deţinuţii care se află deja la Sf. Margareta. Barbezieux se contrazice aici

în mod vădit cu tatăl său, Louvois, care în 1681 considera ca Saint-Mars a adus de la Pignerol la Exilles pc cei doi deţinuţi mai importanţi, dintre cei ce se aflaseră acolo.

Confuzia creşte de pe urma faptului că, aşa cum arată corespondenţa ce a urmat, în realitate de la Pignerol au fost aduşi nu trei, ci patru deţinuţi. Poate că al patrulea a fost vreun prizonier adus la Pignerol cu puţin timp înainte de transferarea pe insula Sf. Margareta a tuturor deţinuţilor vi- novaţi de crimă împotriva statului ce se aflau acolo. (Pignero- lul se afla în pericol de a fi ocupat de inamic şi a fost cedat mai tîrziu Piemontului.) Transferarea deţinuţilor în noua închisoare a avut loc în aprilie 1694, astfel îneît comandantul Pignerolului nu a avut timp să primească noi instrucţiuni din Paris în privinţa celui de-al patrulea deţinut.

în aprilie 1694 se aflau sub paza lui Saint-Mars : 1) unul din deţinuţii aduşi în 1681 din Pignerol ; 2) un număr de preoţi protestanţi şi un oarecare cavaler Tesu (sau Chesu), pe care Saint-Mars l-a găsit la Sf. Margareta atunci cînd a ocupat postul de comandant şi despre care nu ştim nimic ; 3) patru deţinuţi, sosiţi de puţin timp din Pignerol, printre ei fiind doi dintre cei cinci din 1681.

La sfîrşitul lunii aprilie 1694 un deţinut a murit, dar a fost oare el unul dintre cei cinci din 1681 ? Barbezieux, primind ştirea despre moartea acestui deţinut, s-a grăbit imediat, în scrisoarea din 10 mai 1694, să-i comunice lui Saint-Mars că aprobă dispoziţia comandantului fortăreţei Sf. Margareta ca valetul deţinutului decedat să fie menţinut sub pază şi în izolare. După cum ne amintim, Mattioli a avut, fără îndoială, un valet.

A mai avut oare un valet vreunul dintre ceilalţi deţinuţi ? Este puţin probabil. Deţinuţii primeau aprobarea de a ţine servitori doar în mod excepţional.

O astfel de aprobare au primit fostul ministru Fouquet, aristocratul Lauzun şi fostul ministru contele Mattioli. Este puţin probabil ca dreptul de a avea un servitor să-1 fi căpătat „spionul" Du Breilles, călugărul nebun, preoţii protestanţi, la Riviere, care era el însuşi un lacheu, şi „servitorul" Eustache Dauger, care, după cum vom vedea mai departe, a îndeplinit, de asemenea, funcţia de valet al lui Fouquet. în plus, preoţii nu au făcut, în mod evident, parte din categoria deţinuţilor vinovaţi de crimă împotriva statului, singurii care erau puşi sub jurisdicţia ministrului de război Barbezieux. La 27 iulie 1697

Barbezieux scria despre *patru* deţinuţi vinovaţi de crimă 203
împotriva statului aflaţi la Sf. Margareta, adică în mod evi

dent despre deţinutul luat în 1681 de către Saint-Mars de la Exilles şi despre trei dintre cei patru aduşi în aprilie 1694.

Aşadar, deţinutul care a murit la sfîrşitul lunii aprilie 1694 şi care avusese un servitor nu putea fi unul dintre preoţi, nici cel de-al patrulea deţinut din Pignerol, nici, fireşte, d'Erse (în- trucît acesta mai trăia în 1700), nici — probabil — vreunul dintre cei cinci din 1681, cu excepţia lui Mattioli. Amintim că după luna aprilie 1694, numele lui Mattioli dispare cu desăvîr- şire din corespondenţa oficială.

Aşadar, la sfîrşitul lunii aprilie 1694, din cei cinci pomeniţi în 1681 au rămas în viaţă doi. Dar, iarăşi, nu putem stabili cu precizie cine sînt cei rămaşi în viaţă.

într-o scrisoare din 17 noiembrie 1697, Barbezieux îl previne în mod special pe Saint-Mars de necesitatea de a menţine măsurile severe de precauţie în ce-1 priveşte pe „vechiul său deţinut". Dar din această expresie nu reiese clar dacă este vorba despre deţinutul luat de Saint-Mars cu sine în 1681 sau despre unul dintre cei lăsaţi la Pignerol şi transferaţi abia mai tîrziu pe insula Sf. Margareta. La 15 iunie 1698 Barbezieux l-a anunţat pe Saint-Mars că urmează, conform voinţei regelui, să preia postul de guvernator al Bastiliei şi să-l ia cu sine pe „vechiul deţinut". La 19 iulie 1698 lui Saint-Mars i-a fost trimis ordinul oficial al ministrului în care i se comunica lui Du Junca să pregătească dinainte o încăpere pentru acest deţinut. „Vechiul deţinut" a devenit denumirea obişnuită a „Măştii" ; sub acest nume, după cum ştim, Du Junca a şi notat faptul aducerii acestuia la Bastilia la 18 septembrie 1698. Peste o lună şi jumătate, la 3 noiembrie 1698, ministrul curţii regale l-a încu- noştinţat în mod oficial pe Saint-Mars de „favoarea regală" în privinţa noului prizonier al Bastiliei. Guvernatorul avea acum dreptul să aprobe, cînd va socoti de cuviinţă, vizitarea „Măştii" de către un preot.

Cine dintre cei cinci din anul 1681 a fost adus la 18 septembrie 1698 la Bastiliâ. ? Istoricul Eunck-Brentano, apărătorul cel mai competent al candidaturii lui Mattioli, considera că expresia dispreţuitoare la adresa celor doi deţinuţi pe care o conţinea una din scrisorile lui Louvois se referea la Eustache Dauger şi Du Breilles şi că Saint-Mars i-a transferat tocmai pe aceştia la Exilles. Dar această afirmaţie nu este cu nimic dovedită. Ea nu explică interesul pe care îl manifesta Louvois tocmai faţă de aceşti doi

deţinuţi transferaţi la Exilles şi, mai ales, Funck-Brentano a greşit în mod evident în ce-1 priveşte pe Du Breilles — există dovezi că în 1682 acesta se mai afla la Pignerol. Iar faptul că se trăgeau din păturile de jos nu este

totuşi o dovadă că Ludovic al XIV-lea nu putea considera aceste persoane drept periculoase pentru el, dacă ele cunoşteau secrete importante.

Un număr de cercetători consideră că cel decedat la Exilles la sfîrşitul anului 1686 sau începutul anului 1687 a fost La Riviere, alţii cred că a fost călugărul nebun. Se ştie însă numai că era un deţinut care „suferea de dropică". Aceleaşi nume sînt menţionate atunci cînd se vorbeşte de deţinutul care a murit la sfîrşitul anului 1693 sau începutul anului 1694 la Pignerol. Şi iarăşi, fără dovezi reale, Funck-Brentano considera că în luna aprilie 1694 pe insula Sf. Margareta a murit unul din preoţii protestanţi, dar nu a putut, desigur, să-şi .fundamenteze părerea.

Pentru mai multă claritate să facem acum bilanţul argumentelor „pentru" şi „împotriva" candidaturii lui Mattioli. în favoarea versiunii că „Masca" a fost mantuanul pledează :

— în primul rînd, faptul că el a fost unul dintre cei cinci din anul 1681 ;

— în al doilea rînd, faptul că el era cel mai important, ca rang, dintre deţinuţi! care compuneau acest grup de cinci ;

— în al treilea rînd, în timpul transferării celor patru deţinuţi din Pignerol în 1694 Barbezieux nota că „cel puţin unul" dintre ei este mai important decît cei care erau deja deţinuţi în fortăreaţa de pe insula Sf. Margareta ;

— în al patrulea rînd, după aducerea lui Mattioli în 1694 în fortăreaţa Sf. Margareta apare pentru prima dată (în 1697) expresia „vechiul deţinut" al lui Saint-Mars ;

— în al cincilea rînd, asemănarea numelui lui Mattioli cu numele sub care a fost trecut deţinutul cu mască în registru' celor decedaţi la Bastilia. (E drept, Mattioli ar fi avut pe atunci 63 de ani, şi nu 45 cum se menţionează în registru.)

împotriva candidaturii lui Mattioli pot fi. aduse argumente nu mai puţin serioase :

— în primul rînd, arestarea Iui nu a constituit un secret ;

— în al doilea rînd, el nu a făcut parte dintre cei doi deţinuţi luaţi la Exilles, pe care Louvois îi considera ca avînd o însemnătate „destul de mare" şi de care se

interesa mai mult decît de Mattioli ;

— în al treilea rînd, Barbezieux îi dădea în 1691 lui Saint- Mars indicaţii să-1 păzească în mod deosebit pe deţinutul pe care îl are sub supraveghere de 20 de ani (evident, acesta nu este Mattioli) ;

— în al patrulea rînd, după anul 1693 numele lui Mattioli **205** dispare din corespondenţa oficială ; nu este clar ce motive pu

— teau exista, începînd din anul 1697, de a-1 numi pe italian „vechiul deţinut", dacă mai înainte numele fostului ministru din Mantua era menţiqnat deschis;

•— în sfîrşit, în al cincilea rînd, deţinutul care a murit în aprilie 1694 şi care a avut un servitor, putea fi, probabil, numai Mattioli (de aici se naşte, de altfel, o nouă întrebare — de ce era nevoie ca acest servitor să fie menţinut în detenţiune severă).

S-a emis ipoteza că „Masca" a fost călugărul nebun, că tocmai el a fost trimis în 1681 împreună cu Dauger la Exilles şi că nu el a murit la sfîrşitul anului 1686 — începutul anului 1687 (deţinutul care a decedat ceruse să-şi facă testamentul, iar călugărul nu avea ce lăsa drept moştenire). Dar cercetările ulterioare au dovedit că este aproape sigur vorba despre un călugăr arestat în 1674 pentru participarea la intrigi de curte, pentru diferite potlogării, în care erau amestecate şi favoritele regelui. în plus, Saint-Mars a comunicat nu o dată că acest călugăr a înnebunit. Louvois nu manifesta nici un fel de interes pentru acesta. Pe Du Breilles se pare că nu l-a propus încă nimeni să candideze la rolul de „Mască". Ipoteza că ar fi vorba de La Riviere cade, după cum vom vedea mai jos. Rămîne Dauger.

Să începem cu faptul că acest straniu „servitor" este singurul dintre cei patru care-1 interesa în mod special pe Louvois, şi acest lucru înseamnă deja ceva. Fouquet a avut doi servitori. Unul dintre ei a murit în 1674. A rămas La Riviere, care pe atunci nu era considerat un deţinut. Saint-Mars a hotărît să i-l dea în ajutor pe deţinutul Eustache Dauger. Louvois a aprobat această idee, dar cu o condiţie ciudată : ca Dauger să nu vadă pe nimeni în afară de Fouquet (şi, fireşte, La Riviere). Această condiţie i se părea ministrului foarte importantă, şi nu a pregetat să-şi repete de mai multe ori recomandaţia în scrisorile către Saint-Mars, subliniind îndeosebi : să nu se admită în nici un caz ca Lauzun, care avea aprobare să vină la Fouquet, să se întîlnească cu Dauger. Nu înseamnă aceasta oare că ei se cunoscuseră cîndva ? Mai mult decît atît. Louvois a făcut un lucru cu totul de neînţeles. I-a scris o scrisoare direct deţinutului Fouquet, interzieîndu-i să comunice conţinutul ei lui Saint-Mars. în această scrisoare, Louvois îi cerca lui Fouquet să împiedice o eventuală întîlnire la el între Dauger şi Lauzun. Răspunsul lui Fouquet a fost comunicat de către Louvois lui Ludovic al XlV-lea. De ce ar fi

fost necesare aceste precauţii în legătură cu un simplu servitor ? Şi oare nu de aceea La Riviere a fost reţinut în închisoare după moartea lui Fouquet 2Q6

fiindcă îi erau cunoscute nişte secrete ale ministrului decedat şi ale lui Eustache Dauger ? (în 1669, cînd La Riviere încă nu-l cunoştea pe Dauger, Louvois îi scria lui Saint-Mars că servitorul lui Fouquet poate fi pus în libertate dacă el va dori acest lucru, dar că mai întîi să fie totuşi reţinut 7—8 luni în închisoare, ca să nu poată transmite la timp în afară ceva ce i-ar fi fost încredinţat de stăpînul său.)

După moartea lui Fouquet, Saint-Mars a primit din partea lui Louvois dispoziţia de a-i comunica lui. Lauzun ştirea falsă a punerii în libertate a lui La Riviere şi Dauger. Louvois adăuga că aceasta este voinţa regelui. Se recomanda ca cei doi foşti servitori ai lui Fouquet să fie ţinuţi împreună în strictă izolare. Probabil că tocmai despre ei se vorbeşte ulterior în corespondenţa lui Louvois în care sînt menţionate două persoane deţinute în „turnul de jos“ al fortăreţei Pignerol. Era vădit că ambii cunoşteau acelaşi secret. în corespondenţa dintre Louvois şi Saint-Mars se găsesc aluzii făcute în surdină la folosirea de către Eustache Dauger a unor „otrăvuri" sau „cerneluri simpatice" (unele soluţii puteau fi utilizate şi într-un scop şi în altul). Fără îndoială că Louvois a manifestat mult interes pentru Eustache Dauger din momentul arestării acestuia în 1669 şi pînă în 1681, iar La Riviere cunoştea secretele lui Dauger. De aceea există motive temeinice pentru a considera că tocmai pe Dauger şi La Riviere i-a luat cu sine Saint-Mars, din însărcinarea lui Louvois, plecînd la Exilles.

Cine dintre aceştia doi a murit totuşi la Exilles în 1687 ? Acesta putea fi, cel mai probabil, La Riviere, căci despre deţinutul rămas în viaţă Barbezieux scria în 1691 că el se afla sub paza lui Saint-Mars de 20 de ani. Dauger se afla sub supravegherea lui Saint-Mars de 22 de ani (începînd din 1669), iar La Riviere era deţinut doar de 7 ani, deşi a servit şi mai înainte în închisoare, în calitate de valet, pe Fouquet. Este interesant încă un amănunt, nemenţionat pînă acum, din scrisoarea lui Barbezieux din 13 august 1691. Ministrul de război îi dădea lui Saint-Mars dispoziţia să păstreze tăcerea în privinţa celor făptuite de prizonierul său. La Riviere nu a făptuit, în mod evident, n i m i c, în schimb Dauger a fost arestat în 1669 pentru ceva anume şi supus unei detenţiuni într-o izolare severă, fără a mai menţiona unele acţiuni ale lui în preajma morţii lui Fouquet. De aceea, lucrul cel mai verosimil este că e vorba despre Dauger.

Prin urmare, La Riviere este în acest caz cel care a murit la sfîrşitul anului 1686 sau la începutul anului 1687, iar cel rămas în viaţă a fost Eustache Dauger. Dacă este 267 adevărat că La Riviere şi Dauger au fost duşi în 1681 la

Exilles, atunci la Pignerol au rămas Mattioli, Du Breilles şi călugărul. La sfîrşitul anului 1693 sau la începutul anului 1694 a murit „cel mai vechi" deţinut al lui Saint-Mars. „Cel mai vechi" dintre cei rămaşi era călugărul, adus la Pignerol în 1674. în acest caz, către începutul lunii aprilie 1694 mai rămăseseră în viaţă Dauger, Mattioli şi Du Breilles. La sfîrşitul lunii aprilie 1694 a murit deţinutul care avusese un servitor. Este posibil ca acesta să fi fost Mattioli, mai puţin probabil — Dauger. în 1697 Barbezieux îi scrie lui Saint-Mars despre „vechiul dumneavoastră deţinut". Acesta nu era, desigur, Du Breilles, de care nu s-au interesat niciodată Louvois şi Barbezieux. „Vechiul deţinut" putea fi sau Mattioli, sau Dauger, acesta din urmă fiind, fără îndoială, mai „vechi".

De ce trebuia să fie ţinut în închisoare ? Poate că Dauger cunoştea secretele lui Fouquet, pe care le putea divulga. Mai trăiau Lauzun, care considera că Dauger a dispărut, şi soţia lui Fouquet, iar fostul ministru cunoştea multe fapte din viaţa de la curte, mai ales din viaţa privată a mamei regelui. Ana de Austria, pe care Ludovic al XlV-lea căuta să le dea uitării. Aceasta a fost una din cauzele pentru care Fouquet a stat aproape 20 de ani într-o detenţiune severă. El a putut povesti secretele pe care le cunoştea lui Eustache Dauger, iar acesta a plătit cunoaşterea periculoaselor taine cu încă două decenii de închisoare cu masca pe faţă.

Dar se spune că „Masca" a fost ţinută la Bastilia împreună cu alţi deţinuţi, iar acest lucru nu prea concordă cu tendinţa de a păstra secretul. O analiză mai atentă a documentelor — a însemnărilor lui Du Junca — arată însă că sensul lor nu este nici pe departe clar. Este posibil ca Du Junca să fi vrut să spună că „Masca" era ţinută nu în aceeaşi celulă, ci în acelaşi turn (la fiecare etaj al căruia se afla cîte o celula) cu alţi deţinuţi. Iar argumentul ca „Masca" a fost înmormîntată sub numele de „Marchel" de asemenea nu este chiar atît de sigur cum putea să pară la prima vedere, căci exista obiceiul ca la înînor- mîntarca unor criminali deţinuţi pentru crime împotriva statului să fie indicate nume false (şi vîrsta — de aici referirea la faptul că deţinutul decedat avea 45 de ani). în plus, „Marchel" şi chiar „Marchioli" nu înseamnă încă „Mattioli". Totodată, în întreaga poveste cu „Masca" s-au depus asemenea eforturi pentru păstrarea secretului, încît este posibil ca Saint-Mars să fi încercat deliberat să devieze

atenţia spre binecunoscutul Mattioli, care în realitate murise încă în 1694, pentru a ascunde cine era deţinutul cu mască. Se poate admite că urmele au fost atît de bine înlăturate, încît în timpul lui Ludovic al XV-!ea

nimeni nu mai ştia adevărul, iar regele i-a putut comunica curioasei doamne de Pompadour că „Masca“ era ministrul unui principe italian. Se cuvine să menţionăm, printre altele, că Napoleon I nu a crezut în această versiune. în legătură cu legenda despre trimiterea fiului „Măştii" în Corsica, Napoleon a dispus să se facă cercetări în arhivele din Franţa şi din străinătate. Ele nu au dat nici un fel de rezultate, în pofida zelului pe care l-au depus funcţionarii, căutînd să execute ordinul împăratului.

în acest caz însă, de ce dorea Saint-Mars să ascundă adevărul, să facă aluzie printr-o serie de amănunte (de genul însemnărilor din registrul Bastiliei) că „Masca" este Mattioli şi nu Dauger ? Saint-Mars a putut să procedeze astfel — dacă el a procedat într-adevăr aşa — doar cunoscînd faptul că Dauger, cel necunoscut de nimeni, este pur şi simplu un pseudonim.

Aceasta nu este o ipoteză prea convingătoare, chiar dacă am admite, aşa cum o face majoritatea cercetătorilor recenţi, că „Masca" este Dauger. Nu întîmplător autorul celei mai bune lucrări despre „Masca de fier" (1952), eminentul istoric francez J. Montgredicn, care a emis această ipoteză, scria : „Dv. ridicaţi masca şi găsiţi sub ea un deţinut care nu are nici faţă, nici biografie". E drept, încă în 1932 istoricul francez Duvivier a publicat o carte intitulată „Masca de fier", în care declară că, după cercetarea arhivelor, ar fi descoperit un om care purta acelaşi nume cu Dauger — un oarecare Eustache Dauger de Cavoie, născut în 1637. Acesta era un aristocrat, ofiţer de gardă, care-şi exprimase păreri foarte libere pe teme religioase. Mazarin l-a obligat să-şi dea demisia şi el a rămas fără mijloace de existenţă. Unul dintre fraţii acestui Eustache Dauger, un rival al lui Louvois, a fost arestat, apoi pus în libertate, în pofida părerii ministrului. Nu ştim însă de loc ce a făcut Eustache Dauger de Cavoie după 1665. în plus, în 1669 Louvois a scris despre „servitorul" Eustache Dauger. Nu se văd cauzele pentru care ministrul ar fi avut nevoie să ascundă identitatea celui arestat.

Dar nu este oare numele Dauger un pseudonim care camufla o persoană bine cunoscută ? Trebuie să acordăm atenţie unui amănunt pe care l-au reţinut Voltaire şi Dumas,

dar pe care l-au lăsat apoi în umbră cercetătorii preocupaţi de problema „Măştii". De ce ar fi fost nevoie să i se pună mască italianului Mattioli, pe care oricum nu-1 cunoştea în Franţa aproape nimeni şi în orice caz nu-1 putea recunoaşte într-o închisoare ? Faţa omului cu mască trebuia să fi fost destul de cunoscută, altfel purtarea măştii îşi pierdea orice sens. Versiunea lui

Voltaire şi a lui Dumas explică pe deplin de ce deţinutul era obligat să poarte masca. Majoritatea celorlalte teorii nu dau răspuns la această întrebare.

în acest sens a fost exprimată chiar îndoiala dacă povestirea lui Voltaire trebuie considerată pur şi simplu o mistificare. Scriitorul a stat el însuşi în tinereţe un an la Bastilia. Aceasta s-a întîmplat în 1717, şi Voltaire a stat de vorbă cu temniceri care păziseră „Masca", decedată numai cu 13 ani mai înainte. Desigur, administraţia închisorii putea să nu fie iniţiată în taină. Dar se prea poate ca ea să fi fost alimentată de zvonuri bazate pe fapte.

Aşadar, după toate probabilităţile, dezlegarea misterului „Măştii" ar fi posibilă dacă s-ar clarifica cine a fost Dauger. Dar tocmai acest lucru nu poate fi realizat. Se ştie că el a fost arestat în 1669. La 19 iulie a acelui an, ministrul de război îi scria lui Saint-Mars că la Pignerol va fi adus un criminal important reţinut în apropiere de Dunkerque — un servitor pe nume Eustache Dauger. „Este foarte important — indica cu această ocazie ministrul de război — ca acesta să nu aibă posibilitatea de a transmite în scris sau prin orice alt mijloc nici unui suflet viu ceea ce ştie. Vă comunic acest lucru dinainte, pentru ca să-i puteţi pregăti o încăpere sigură, sub ferestrele căreia să nu treacă nimeni şi care să aibă uşi duble cu încuietoare, astfel ca santinelele dumneavoastră care ar sta după ele să nu aibă putinţa de a auzi ce va vorbi acesta (deţinutul). Dumneavoastră trebuie să-i duceţi personal o dată pe zi toate cele necesare şi să nu ascultaţi, sub nici un pretext, ceea ce ar dori să vă dezvăluie. Trebuie să-1 ameninţaţi cu moartea dacă va începe să vorbească cu dumneavoastră despre orice problemă în afara celor referitoare la trebuinţele sale zilnice".

Nu ştim pentru ce a fost arestat Dauger. Dar putem să facem totuşi unele presupuneri. Tocmai în această perioadă se purtau tratative între Ludovic şi Carol al II-lea, care, în schimbul subvenţiilor franceze ce i-au permis să scape de tutela parlamentului, era gata să păstreze neutralitatea sau chiar să sprijine Franţa în apropiatul război cu Olanda. Aceste tratative se purtau pe căi oficiale de către miniştri şi neoficial prin agenţi secreţi. Participantă activă la aceste tratative secrete a fost sora lui Carol al II-lea, căsătorită cu fratele mai mic al lui

Ludovic al XEV-lea. în corespondenţa lui Carol apare figura unui italian (sau, poate, a unui om din Italia), al cărui nume adevărat nu-1 cunoştea nici chiar sora regelui. Un timp s-a încercat identificarea lui cu un oarecare abate Pregnani.

Este greu de crezut ca acest preot, care îmbina rolul de agent

secret cu funcţia de astrolog, ale cărui profeţii erau în permanenţă dezminţite de mersul evenimentelor, om dezmăţat, să fi fost acel „italian". A existat părerea că Pregnani şi Dauger sînt una şi aceeaşi persoană. Dar încă în 1912 s-a reuşit să se stabilească că din 1674 şi pînă la moartea sa, survenită în 1679, Pregnani a trăit la Roma, în timp ce Dauger s-a aflat cu siguranţă la închisoare. Poate că Eustache Dauger se camufla în „servitor" al lui Pregnani şi figura în calitate de „italian" ? în sprijinul acestei presupuneri vine un fapt. Există un paşaport pe numele lui Pregnani, semnat de Carol al II-lea. Paşaportul este datat 15 iulie 1669. A doua zi, Pregnani a părăsit Anglia şi peste încă o zi — la 17 iulie — a sosit la Calăis. Iar la 19 iulie, după cum s-a arătat deja, Louvois i-a scris lui Saint-Mars scrisoarea în legătură cu trimiterea „servitorului" Eustache Dauger, arestat în apropiere de Dunkerque (la 15 mile de Calais), şi cu privire la menţinerea lui în detenţiune severă. Astfel, se poate presupune că Dauger cunoştea ceva secrete diplomatice, pe care anaîndoi monarhii voiau să le păstreze cu orice preţ (de pildă obligaţia luată de regele Angliei de a trece la catolicism, care, dacă ar fi devenit publică, îl putea costa pe Carol al II-lea tronul).

Dar şi în cazul acestei ipoteze nu prea este explicabil secretul în care era deţinut Dauger şi faptul că deţinutul purta mască, în plus, orice taină legată de pregătirea tratatului de la Dover din 1669 trebuia să-şi fi pierdut însemnătatea după moartea lui Carol al II-lea, survenită în 1685, şi mai ales după lovitura de stat din 1688 şi întronarea lui Wilhelm al III-lea. „Masca" a continuat însă să fie ţinută în închisoare şi a fost chiar transferată la Bastilia ! în sfîrşit, este cu totul de neînţeles de ce a fost nevoie ca Dauger să fie dat lui Fouquet în calitate de servitor ?

în 1934, istoricul P. Vernardeaux a publicat cartea „Medicul reginei", în care afirmă că chirurgul Anei de Austria, P. Gondinet, a descoperit, cu prilejul autopsierii

trupului regelui decedat, că acesta nu putea avea urmaşi şi, prin urmare, nu era tatăl lui Ludovic al XlV-lea. Medicul a comunicat acest secret periculos nepotului său, care era judecător, iar acesta (este greu de înţeles pentru ce) şefului poliţiei, La Reynie. Ceea ce a urmat se înţelege de la sine.

Dar foarte curînd cercetătorii au stabilit că Gondinet a devenit medicul reginei abia în 1644 şi nu a putut lua parte la autopsierea trupului Iul Ludovic al XlII-lea, care decedase cu 21t un an înainte. Iar judecătorul şi-a încheiat viaţa în pace în

oraşul său natal în decembrie 1680, lăsînd un testament care se mai păstrează şi acum în arhiva locală...

Este firesc că după un astfel de eşec unii istorici s-au întors la vechea versiune, împrospătînd-o cu un număr de supoziţii. Conform acestei versiuni, Dauger era un nobil, poate chiar fiu natural sau nepot al lui Henric al IV-lea (şi, prin urmare, fratele sau nepotul lui Ludovic al Xlll-lea), care a devenit, din îndemnul lui Richeiieu, amantul Anei de Austria şi tatăl lui Ludovic al XlV-lea. Această versiune dă un răspuns şi întrebării de ce nu au scăpat de „Mască" pur şi simplu cu ajutorul otrăvii sau al unui alt mijloc. Ipoteza aceasta nu explică însă alte fapte, cunoscute nouă, despre „Mască" şi „servitorul" Eustache Dauger. Printre altele, acceptînd această ipoteză, ar trebui să considerăm că deţinutul a murit în vîrstă de peste 80 de ani. De aceea adopţii acestei versiuni speculează expresia ambiguă, întîlnită nu o dată în corespondenţa lui Saint-Mars, care, vorbind despre „Mască", scria ca despre „vechiul meu deţinut". Cuvîntul francez „vieux" poate însemna aici şi bă- trîn şi aflat de mult timp „în grija" lui Saint-Mars. Recent academicianul francez M. Pagnol a editat o carte intitulată „Masca de fier". Autorul revine la versiunea lui Voltaire şi demonstrează că sub pseudonimul lui Eustache Dauger se ascundea fratele geamăn al lui Ludovic al XlV-lea. Pentru a evita complicaţii politice, Richeiieu şi Ludovic al Xlll-lea l-au expediat în Anglia, unde a fost crescut de soţia lui Carol I, prinţesa franceză Henriette. în 1669 „Masca" a fost ademenită să vină în Franţa şi trimisă la Pignerol.

Pentru istorie episodul cu „Masca" este cu totul lipsit de însemnătate, dar el continuă încă să preocupe pe mulţi. încercările de a găsi o nouă dezlegare a acestui mister nu încetează.

Inovaţiile secolului galant

Marii comandanţi de oşti europeni din secolul al XVIII-lea au acordat o mare însemnătate serviciului de informaţii milii tar şi diplomatic bine pus la punct. Regele Prusiei Frederiq al II-lea, care a creat o vastă organizaţie de spionaj, scria J „Cunoscînd întotdeauna şi din timp intenţiile inamicului, îţi

poţi asigura o superioritate de forţe chiar atunci cînd dispui de o armată mai slabă numericeşte". în bătălia de la Rossbach, Frederic l-a zdrobit pe mareşalul francez prinţul Soubise, armata franceză suferind una din cele mai ruşinoase înfrîngeri din istoria sa. Explicînd cauzele victoriei sale, Frederic a remarcat cu sinceritate : „în urma mareşalului de Soubise se deplasează o sută de bucătari, iar înaintea mea o sută de spioni".

Frederic avea un agent de-al său chiar şi în cancelaria personala a comandantului suprem austriac Braun. Prusacii l-au corupt chiar pe şeful depozitelor armatei austriece. Agenţii lui Frederic erau tot atît de activi şi în cercurile diplomatice. Astfel, în timpul războiului de şapte ani, la 14 noiembrie 1756 au fost încheiate tratativele secrete dintre Austria şi Franţa. Peste trei săptămîni Frederic al II-lea a primit informaţii complete în ce priveşte conţinutul lor.

Atunci cînd era vorba de completarea rîndurilor serviciului său secret, pentru regele Prusiei toate mijloacele erau bune. După cum recunoaşte el însuşi în memoriile sale, din ordinul lui localnicii erau obligaţi să îndeplinească rolul de spioni pru- sieni, în caz contrar fiind ameninţaţi cu represalii împotriva familiilor lor.

Armata rusă, care în timpul războiului de şapte ani a zdrobit trupele lui Frederic şi a ocupat Berlinul, a reuşit să-i facă inofensivi pe spionii regelui prusian care acţionau în spatele ei.

Unul din marii comandanţi de oşti din acele timpuri, prinţul Mauriciu de Saxa, atrăgea atenţia asupra necesităţii unor acţiuni care să inducă în eroare inamicul. El scria că „efectuarea unor pregătiri pentru o dislocare eronată a unităţilor are o însemnătate mult mai mare decît se consideră în mod obişnuit, cu condiţia, desigur, ca această dislocare să fie făcută intenţionat şi efectuată în aşa fel îneît să poată fi într-un termen cît mai scurt transformată într-una corectă. Nimic nu-l descurajează pe inamicul care scontează o victorie ca un şiretlic militar de acest gen".

în timpul războiului pentru succesiunea la tronul Austriei, care a avut loc în deceniul al 5-lea al secolului al XVIII-lea, Mauriciu de Saxa a jucat un rol important în

organizarea serviciului de informaţii francez. Ambasadorul Franţei în Olanda, de Bonnaque, a trimis un grup întreg de spioni în Anglia, în special din rîndul iacobiţilor. Unul din ei, Maubert, a propus chiar o inovaţie : organizarea tipăririi de bancnote false ale Băncii Angliei. Această armă a războiului secret a fost preluată 21.3 ulterior de guvernul englez, care în anii Revoluţiei franceze de

la sfîrşitul secolului al XVIII-lea a tipărit bilete de bancă franceze false în valoare de milioane. Acest procedeu a fost utilizat ji de Napoleon, care în ajunul campaniei împotriva Rusiei, în 1812, a fabricat o mare cantitate de bancnote false ruseşti şi austriece.

în ansamblu însă, organizarea serviciului secret în Franţa la mijlocul secolului al XVIII-lea era în declin. Nu este de mirare că noul ambasador francez la Haga, D'Affry, a fost mult timp indus în eroare de spionii dubli Falcone şi Philippe, care îi furnizau date pur şi simplu născocite de ei despre planurile militare engleze. D'Affry n-a fost la fel de credul în privinţa unui alt aventurier, mult mai bine cunoscut. Dar despre aceasta vom relata cu altă ocazie.

în arsenalul serviciului secret deţineau un loc important, ca şi mai înainte, „darurile" făcute miniştrilor şi altor persoane oficiale din ţara adversă. Diplomatul francez de Vicfort, autorul cunoscutei lucrări „Ambasadorul şi funcţiile sale", demonstra în amănunţime că coruperea unor miniştri străini este în deplină concordanţă cu toate obiceiurile şi normele recunoscute ale dreptului internaţional. Iar în Turcia sultanilor, unde se manifesta prea puţin interes pentru teorie, dar în schimb se acorda multă atenţie practicii, a fost organizat încă în secolul al XVII-lea un serviciu de contraspionaj de un tip deosebit — „cancelaria mitelor", care ţinea evidenţa şperţuri- lor şi avea grijă ca un procent legal din acestea sa ajungă în vistieria statului.

în secolul al XVIII-lea, în locul intrigantelor de la curte şi al complotistelor din perioada anterioară, apare tipul spioanelor de profesie. De fapt, după cum îşi aduce aminte cititorul, un astfel de tip de agenţi-femei a avut în serviciul său încă la mijlocul secolului precedent John Thurloe. în anii restauraţiei Stuarţilor s-a ocupat de spionaj Afra Behn, care a devenit cunoscută ca autoare a unor populare romane. Fiică a guvernatorului Surinamului, ea s-a căsătorit la întoarcerea în Anglia cu negustorul olandez Behn. După moartea soţului ei, Afra Behn a devenit curtezană, una din numeroasele amante ale lui Carol al II-lea, iar mai tîrziu prima scriitoare de profesie din Anglia, în 1666, Afra Behn a fost trimisă în Olanda pentru a-i ţine sub observaţie pe republicanii care au fugit acolo după Restauraţie. Ea a ajuns la concluzia că noua ei activitate este extrem de dezavantajoasă —

guvernul plătea cu atîta zgîrcenie, încît spioana a fost nevoită să-şi amaneteze inelele de aur.

La începutul secolului al XVIII-lea, agenta franceză doamna de Tencin a reuşit să obţină un mare succes. Ministrul de ex

terne al Franţei, Torcy, a prezentat-o pe doamna de Tencin ministrului englez, renumitului Bolingbrocke. Franţuzoaica a produs o impresie atît de puternică asupra englezului, încît în scurt timp a reuşit să obţină accesul la documente secrete de stat. Guvernul francez îşi trimitea în permanenţă agentele la diplomaţii străini. Aşţfel, rolul de a-1 spiona pe ducele Dorset, ambasador al Angliei în Franţa în deceniul al 9-lea al secolului al XVIII-lea, i-a fost încredinţat actriţei Baccelli. Numai că ea a depăşit măsura atunci cînd a scos de pe pieptul ducelui Ordinul Jartierei, cea mai înaltă decoraţie engleză, şi l-a prins pe pieptul ei, dansînd astfel pe scena Operei din Paris...

în 1770 a murit şeful importantului centru de spionaj englez din Rotterdam Richard Walters, care a acţionat acolo timp de un sfert de secol furnizînd Londrei (mai ales prin interceptarea scrisorilor) informaţii despre bazele militare navale ale Franţei, Spaniei, Portugaliei şi Ţărilor de Jos austriece. După moartea lui Walters conducerea acestui centru a fost încredinţată văduvei sale. Margaret Walters a ocupat acest post încă un deceniu şi jumătate.

în secolul al XVIII-lea practica, moştenită din trecut, a interceptării scrisorilor a luat o mare dezvoltare. Monarhia vest- europeană din secolul al XVIII-lea este deseori numită „absolutism luminat". Nu se poate nega faptul că ea a depus într-adevăr eforturi deosebite pentru „a se lumina" în ce priveşte secretele de stat şi particulare străine prin controlarea corespondenţei expediate prin poştă. A fost perioada înfloririi „cabinetelor negre", a căror apariţie datează, ce e drept, încă din primul deceniu al secolului al XVI-lea, datorîndu-se împăratului german Maximilian. De altfel, în Anglia, unde absolutismul a fost nimicit după revoluţia burgheză, practica interceptării scrisorilor a fost folosită sistematic în cursul următoarelor două secole, pînă în 1844, cînd a fost oficial lichidată, dar în realitate nu a dispărut de fel. în timpul. Restauraţiei, şeful poştelor James Hicks a inventat un dispozitiv cu ajutorul căruia se puteau face copii după o scrisoare în două minute, dar,

după cum se afirmă, acest dispozitiv *a* fost distrus în timpul unui incendiu.

O parte din corespondenţă era cifrată. De aceea, poşta recurgea la serviciile unor descifratori cu experienţă, recrutaţi de obicei dintre profesorii de matematică de la universităţile din Oxford şi Cambridge. Pe lîngă salariul oficial, ei primeau deseori drept recompensă numirea în înalte posturi bisericeşti — 215 de decani şi episcopi. Dar serviciul de spionaj englez proceda.

la interceptarea corespondenţei nu numai în Anglia, ci şi în alte ţări. în acest scop se specula faptul că, începînd din 1714, regele Angliei era totodată şi principe-elector al Hanovrei, iar prin poşta din Hanovra trecea pe atunci corespondenţa unui şir de ţări, printre altele cea dintre Franţa şi Elveţia.

în plus, agenţii englezi corupeau pe şefii poştelor din diferite ţări, pentru a obţine accesul la scrisori. Astfel, la începutul deceniului al treilea al secolului al XVIII-lea, cînd relaţiile dintre Anglia şi Rusia au fost rupte, agentul secret englez din Danzig, Joshua Kenworthy, a organizat copierea rapoartelor reprezentanţilor francezi la Petersburg. în 1722 Kenworthy le-a propus patronilor săi din Londra să organizeze controlul întregii corespondenţe diplomatice care trecea prin Danzig. Coruperea funcţionarilor de la poştă trebuia să coste, conform calculelor sale, 1 590 de lire sterline pe an. (La Londra s-a considerat că această idee costă prea mult.) Cunoscutul spion englez John Mackay — autor al „Memoriilor secrete" publicate în 1733 — a organizat tratative între primul ministru britanic Robert Walpole şi directorul poştei din Bruxelles — Joupayne, care s-a obligat să trimită la Londra copii după scrisorile provenite din toate ţările Europei ce ar fi putut prezenta vreun interes pentru guvernul britanic. Asemenea „acorduri" secrete se încheiau şi cu şefii poştelor din alte ţări. Interceptarea scrisorilor, organizată pe o scară atît de largă, a fost folosită de guvernul englez nu numai în scopuri de spionaj, ci şi de contraspionaj, pentru demascarea agenţilor străini, precum şi pentru urmărirea propriilor diplomaţi şi agenţi secreţi.

în Franţa s-a ocupat cu un deosebit zel de interceptarea corespondenţei favorita regelui marchiza de Pompadour, care a încredinţat conducerea „cabinetului negru" unui om de-al său, şefului poliţiei Berryer. Un sistem asemănător de interceptare era practicat, de altfel, de toate puterile europene „mari" şi mici. Ambasadorul Angliei la Viena R. M. Keyt s-a plîns odată cancelarului austriac Kaunitz că poşta îi aduce uneori nu originalele depeşelor ce i-au fost trimise din Londra, ci copii de pe ele. Drept răspuns, Kaunitz s-a mărginit să facă o glumă :

„Vai, ce stîngaci sînt oamenii ăştia !“ Pentru a se asigura secretul diplomatic, rapoartele deosebit de importante erau trimise prin curieri diplomatici speciali, dar nici acest sistem nu prezenta garanţie. Curierii erau atacaţi, iar misivele furate într-un fel sau altul.

în sfîrşit, merită să menţionăm încă o inovaţie a secolului a! XVIII-lea, deşi, riguros vorbind, şi aceasta are o istorie înde

lungată — crearea unor servicii de spionaj şi contraspionaj particulare. O astfel de organizaţie au avut, încă la sfîrşitul secolului al XVII-lea, piraţii care îşi vînau prada în apele Mării Caraibilor. Nu au neglijat să facă spionaj nici negustorii de sclavi care duceau negri pentru a-i vinde pe plantaţiile americane. Mai tîrziu, la începutul secolului al XIX-lea, aceasta îndeletnicire a fost declarată în afara legii, şi întîlnirea cu o navă militară implica pentru căpitanul şi echipajul unui vas care transporta sclavi neplăceri serioase, mai bine zis, majoritatea lor aveau, în acest caz, perspectiva să fie spînzuraţi. Cu toate acestea, în loc să părăsească îndeletnicirea bănoasă, neguţătorii de sciavi încercau să obţină prin agenţii lor din oraşele portuare informaţii detaliate despre deplasările navelor militare.

Sînt, de asemenea, cunoscute în istorie numeroase cazuri de creare a unui spionaj şi contraspionaj propriu în lumea infractorilor de drept comun. La începutul secolului al XVIII-lea acţiona la Paris banda vestitului tîlhar Cartouche, alcătuită din aproape două mii de oameni. Jefuind sume enorme de bani şi alte valori, Cartouche a corupt şi a transformat în agenţi ai săi mulţi poliţişti, funcţionari ai administraţiei închisorilor, judecători şi militari, chiar şi medici dintre cei mai de vază, care îngrijeau pe membrii răniţi ai bandei. Sute de cîrciumari îndeplineau funcţia de achizitori şi depozitari ai lucrurilor furate. Pentru a deruta cu totul poliţia, Cartouche avea o duzină întreagă de „dubluri". Poliţiştii — chiar şi aceia care nu erau corupţi — nu doreau să-1 prindă : cît timp Cartouche era liber, ei primeau un spor de salariu (30 de sou în plus pe zi) pentru participarea la operaţiile în vederea prinderii renumitului bandit. El a fost capturat în urma trădării lui Duchâtelet, unul dintre membrii bandei, care, după ce fusese arestat, a hotărît să-şi salveze viaţa şi să primească recompensa mare promisă pentru prinderea lui Cartouche. Dar Cartouche se lăuda şi în închisoare că va reuşi să scape, şi numai măsurile speciale de precauţie luate din ordinul personal

al regentului Philippe d’Orleans au împiedicat evadarea şefului bandiţilor parizieni. Pe eşafod fiind, drept pedeapsă pentru complicii săi, care nu-1 salvaseră, Cartouche i-a divulgat pe membrii bandei sale. După aceea au fost operate la Paris sute de arestări. Banda lui Cartouche şi serviciul ei de informaţii şi-au încetat existenţa. Dar şi în alte epoci au încercat nu o dată unii infractori să creeze **217** asemenea organizaţii.

Inspiratorul Damei de pică

Aţi avut ocazia vreodată să auziţi de numele contelui Saint- Germain, acel om misterios care i-a comunicat bătrînei contese din „Dama de pică" a lui Puşkin secretul celor trei cărţi ? Numele acesta era de mult învăluit în legendă. Se crede că în romanul cunoscutului scriitor englez de la mijlocul secolului trecut E. Bulwer-Lytton „Zanoni", eroul principal, care posedă o miraculoasă putere, înţelepciune şi nemurire, este copiat după Saint-Germain. Bulwer-Lytton îi informa pe cititori că acest roman se bazează pe un manuscris ce aparţinuse societăţii mistice a rosenkreuzerilor, care pretindeau că se află în comunicaţie cu forţe supranaturale.

în 1785, după moartea lui Saint-Germain, un ziar a anunţat că acesta totuşi trăieşte. Astfel de ştiri au cunoscut o largă răs- pîndire. Doamna de Genlis a afirmat că l-a întîlnit pe Saint- Germain în 1821 la Viena. L-a văzut de asemenea şi o doamnă de onoare de la curte, o oarecare contesă d'Adhemar, căreia el i-ar fi promis înainte de moarte să-i mai apară de cinci ori. Şi într-adevăr, de fiecare dată în preajma unor evenimente istorice care-i păreau deosebit de însemnate se înfăţişa fostei doamne de onoare, de pildă înaintea executării Mariei-Antoa- neta sau înaintea împuşcării ducelui d'Enghien din ordinul lui Napoleon I. Un singur lucru ar trebui însă lămurit, şi anume dacă contesa d'Adhemar a existat, în genere, pe lume, respectiv dacă vreo reprezentantă a acestei familii nobiliare a fost doamnă de onoare la Versailles, sau dacă „Memoriile" apărute în 1863 sub numele ei sînt, după cum consideră unii cercetători, un fals fabricat de puţin cunoscutul romancier francez La- mothe-Langon. Pe de altă parte, în memoriile unui oarecare Franz Greffer, publicate la Viena în 1845, se afirmă că Saint- Germain îi declarase profetic autorului lor : „La sfîrşitul secolului (al XVIII-lea) voi dispărea din Europa şi voi pleca în Himalaia. Mă voi odihni, trebuie să mă odihnesc. Exact peste 85 de ani oamenii mă vor vedea din nou". în memorii este însă ocolită cu grijă data exactă cînd a fost făcută această profeţie, în 1938 se afirma că Saint-Germain mai trăieşte la Veneţia „într-unul din palatele de pe Marele Canal".

în deceniul al patrulea al secolului nostru, în S.U.A. a apărut chiar o sectă a „ballardiştilor", care, pe lîngă Iisus Hristos,

îl venerează pe Saint-Germain. Pînă în zilele noastre apar cărţi în care sînt relatate cu amănunte întîlniri cu un necunoscut misterios, care este Saint-Germain, cel care a descoperit secretul nemuririi fizice.

Dacă însă, din toate acestea cititorul va trage concluzia că acest conte de Saint-Germain a fost de la bun început un mit, el va greşi. Nu, a fost un om întru totul real. în urma căruia au rămas scrisori scrise de propria sa mînă, despre care avem numeroase mărturii ale unor martori oculari — de la relatările memorialiştilor pînă la cronici apărute în ziare şi la documente de arhivă. Contemporanii, care au fost martori a numeroase fapte şi acţiuni ale lui Saint-Germain ce păreau inexplicabile, au pus primele temelii ale acelei poveşti magice în care s-au transformat relatările cu privire la viaţa sa. La mijlocul secolului al XlX-lea, împăratul Napoleon al III-lea a dispus să fie adunat tot ce s-a păstrat în arhivele de stat cu privire la Saint-Germain. Dar în timpul războiului franco- prusian, care a început în curînd, şi a asediului Parisului, clădirea în care se păstrau documentele adunate a ars. în loc să se împrăştie cu fumul incendiului, misterul a devenit şi mai de nepătruns. Cercetătorii au dat dovadă de multă răbdare şi au întreprins cercetări scrupuloase pentru a da de informaţii demne de încredere asupra acestui personaj, pentru a ridica măcar un colţ al vălului sub care se ascundea necunoscutul. Cu această ocazie au ieşit la iveală fapte ce sînt în legătură directă cu relatarea noastră despre războiul secret.

Pînă acum nu s-a putut stabili nici locul, nici anul naşterii lui Saint-Germain. El însuşi punea în circulaţie zvonuri cum că ar fi unul din fiii lui Răkoczi, conducătorul răscoalei naţionale ungare împotriva habsburgilor, cu care semăna într-adevăr la chip. Există şi multe alte ipoteze cu privire la originea lui Saint-Germain, dar ele rămîn toate supoziţii prea puţin fundamentate. Horace Walpole afirmă că încă în 1743 acest aventurier a fost arestat la Londra ca „agent al iacobiţilor". Se crede că data aproximativă a naşterii contelui este anul 1710. De altfel, văduva ambasadorului francez la Veneţia, doamna de Gergis, care l-a întîlnit pe Saint-Germain la Paris la sfîr- şitul deceniului al 6-lea al secolului al XVIII-lea, a declarat că l-a văzut la Veneţia în 1710 şi că el avea pe atunci aproximativ 45 de ani. întrucît

după o jumătate de secol Saint-Germain arata tot ca un om de 45—50 de ani, poate că de aici se trage zvonul despre nemurirea lui. Ar merita doar să adăugăm că însăşi doamna de Gergis nu a reuşit să se conserve atît de bine : 219 trecuse de 80 de ani şi nu prea ne putem bizui pe memoria

bătrînei doamne. Printre altele, asupra acestui fapt a atras atenţia cu ironie însuşi Saint-Germain, cînd i s-au pus întrebări cu privire la afirmaţiile doamnei de Gergis. Dar misteriosul conte avea o particularitate — se pricepea totdeauna să nege că ar poseda puteri supranaturale în aşa fel, încît interlocutorii săi să se convingă definitiv că zvonurile care circulă în această privinţă sînt întemeiate.

Iar zvonurile creşteau cu o viteză de avalanşă. La amplificarea lor a contribuit „dublura" lui Saint-Germain, care a apărut la Paris la începutul deceniului al şaptelea. Era o haimana şi un impostor abil, cunoscut sub numele de lord Gower. Şi-a luat acest pseudonim în timpul războiului de şapte ani, cînd, fiind spion francez, se prezenta drept englez pur sînge şi trimitea rapoarte cu privire la starea armatei engleze. Falsul Saint-Germain, al cărui nume l-a luat tot atît de falsul „lord Gower", relata, de pildă, ca din întîmplare, că avusese prilejul să ia parte la conciliul ecumenic de la Niceca, care s-a desfăşurat în secolul al IV-lea.

Adevăratul Saint-Germain acţiona mai prudent, relatînd cu detalii numeroase evenimente istorice din trecutul îndepărtat. Părerea că aceste detalii puteau fi cunoscute doar unui martor ocular se năştea de la sine la interlocutorii săi. Cunoaşterea mai multor limbi îl ajuta de asemenea pe Saint-Germain să imprime o nuanţă de verosimilitate acestui „subtext" al relatărilor sale. Cunoscuţii săi îşi puneau întrebarea dacă nu cumva învăţase aceste limbi în timpul uneia din „metamorfozările" sale din trecut. Uneori, Saint-Germain lăsa, foarte bine gîndit, „să-i scape ceva".

Odată, cînd se discuta despre Hristos, Saint-Germain a remarcat în treacăt :

— L-am cunoscut îndeaproape. A fost omul cel mai bun din lume, dar imprudent şi romantic. I-am prezis de multe ori că va sfîrşi rău.

Autenticul Saint-Germain, care a apărut la Paris în jurul anului 1757, a reuşit să devină obiectul unei curiozităţi generale. Chiar şi Ludovic al XV-lea, veşnic sub imperiul plicti- selei, a manifestat un interes deosebit, cînd, printr-o singură mişcare a mîinii, noul sosit a făcut în prezenţa sa să dispară o fisură de pe un briliant, ceea ce a triplat

instantaneu valoarea acestei pietre preţioase. Au urmat alte invitaţii la masă la rege, i s-a creat un mic laborator, unde el îi demonstra regelui experienţele sale. E drept, nu era vorba despre „elixirul vieţii", ci despre ceva mult mai prozaic — vopsele noi pentru ţesăturile /ranceze. Dar şi în acest caz Saint-Germain a ştiut nu numai

să-şi învăluie ocupaţia într-o aureolă de mister, Jar şi să-l convingă pe Ludovic că descoperă noi surse de venituri pentru vistieria franceză.

Influenţa exercitată de necunoscutul nou sosit a devenit atît de mare, îneît el a început să fie consultat în privinţa unor probleme de stat, dcterminînd destituirea unor demnitari. Contele Saint-Germain simpatiza în mod vădit cu Prusia, care se afla în război cu Franţa. Era adept al politicii antiaustriece, la care Franţa renunţase acţionînd în alianţă cu Viena împotriva lui Frederic al II-lea. Profeţiile lui Saint-Germain au căpătat un caracter politic. El prezicea că înfrîngerile zdrobitoare pe care armata rusă le pricinuise trupelor lui Frederic al II-lea nu vor duce la înfrîngerea Prusiei. (Acest lucru nu s-a întîm- plat, într-adevăr, din cauza morţii Elisabetei Petrovna şi urcării pe tronul Rusiei a lui Petru al III-lea, admirator fervent al regelui Prusiei, care s-a grăbit sa încheie pacea cu idolul său.) Persoane înclinate spre scepticism, de care Franţa nu a dus niciodată lipsă, au început să-l bănuiască pe contele Saint- Germain că ar fi pur şi simplu un agent al lui Frederic al II-lea. Această bănuială nu a fost dovedită niciodată. Poate că nici nu era întemeiată, iar contele oglindea în cele ce spunea părerile ministrului de război, mareşalul Belle-Isle, cu care întreţinea în acel timp legături strînse. Această orientare filoprusiană nu putea să nu ducă la un conflict cu ministrul afacerilor externe al Franţei, ducele de Choiseul, care îşi întemeia cariera pe politica de alianţă cu Austria.

în 1760, Saint-Germain, bănuit de spionaj în favoarea lui Frederic al II-lea, a devenit — de data aceasta — agent secret a) lui Ludovic al XV-lea. Ajunge unul din oamenii care aplicau diplomaţia privată a regelui Franţei. în acelaşi an, contele este trimis cu o misiune secretă la Haga. El reflecta starea de spirit a acelei părţi a guvernului francez care înclina să încheie războiul ce dusese Franţa la insuccese serioase. Din acest grup făceau parte ministrul de război Belle-Isle şi marchiza de Pom- padour. Acţionînd în spatele diplomaţiei franceze oficiale, condusă de ducele de Choiseul, partizan activ al continuării războiului, Saint-Germain trebuia să poarte tratative secrete **cu** ambasadorul Angliei la Haga, generalul York. Un alt agent francez, trimis în acel timp la Haga, a fost renumitul aventurier internaţional Casanova. Acesta relatează că a locuit cu Saint-Germain în

acelaşi hotel — „Prinţul de Orania“. Casanova a căutat să-l discrediteze pe Saint-Germain, ca pe un rival periculos ce-i era, în ochii ambasadorului Franţei la Haga, 221 d’Affry. Ambasadorul a contribuit, probabil, la insuccesul tra

tativelor secrete purtate de Saint-Germain cu reprezentanţii englezi şi prusieni. Dar răul cel mai mare şi l-a făcut Saint- Germain singur. El mai reuşea încă să creeze o aureolă de mister în jurul persoanei sale, dar nu era în stare să păstreze în taină misiunea primită. Contele îşi privea, de bună seamă, periculoasa sa muncă diplomatică şi de spionaj ca pe o nouă aventură. Agentul secret povestea bucuros tuturor despre acţiunile pe care le întreprinsese, cu scopul de a face să crească faima despre influenţa şi capacităţile sale. în plus, după cum relatează reprezentantul Saxoniei la Plaga Kauderbach, Saint-Germain flecărea de asemenea pe tema slăbiciunii regelui francez şi a viciilor curţii de la Versailles.

Ambasadorul Franţei d'Affry a şovăit un timp — invidia se lupta cu respectul timid faţă de forţele supranaturale de care dispunea Saint-Germain şi cu care prudentul diplomat francez se cam temea să aibă de-a face. în cele din urmă însă, el i-a trimis şefului său la Paris, ducele de Choiseul, informaţii detaliate şi foarte ostile lui Saint-Germain. Choiseul a acţionat prompt. El a reuşit s-o convingă pe marchiza de Pompadour ca aceasta să-i arate rapoartele pe care i le trimitea Saint- Germain. La o şedinţă a miniştrilor, la care a luat parte regele, Choiseul a prezentat unul din aceste documente. Ludovic al XV-lea şi alţi miniştri iniţiaţi în taină s-au grăbit să se dezică de Saint-Germain. D'Affry a primit însărcinarea să-l invite pe Saint-Germain şi să-i transmită ordinul de a nu se mai amesteca, sub ameninţarea cu închisoarea, în politică. Mai mult decît atît, Choiseul a încercat chiar să obţină de la autorităţile olandeze extrădarea contelui şi trimiterea lui în Franţa. Profetul ghinionist a fost salvat de un admirator influent, care l-a prevenit asupra pericolului şi l-a convins să fugă în Anglia. Dar autorităţile engleze au hotărît să nu permită şederea în ţară a agentului concediat, care putea să complice tratativele purtate de ei cu Choiseul. Din Anglia, Saint-Germain a plecat în Germania.

în memoriile sale Casanova afirmă că l-a întîlnit pe Saint- Germain la Paris în mai 1761, plimbîndu-sc

împreună cu marchizul d'Urfe. Casanova considera că înainte de aceasta Saint-Germain a îndeplinit la Londra misiuni primite de la Choiseul, mai bine zis a fost un contrainformator francez care acţiona pe teritoriul inamic. Această afirmaţie concordă cu însemnările unui alt memorialist, care se referă tot la marchizul d'Urfe. Marchizul l-ar fi informat pe Choiseul despre prezenţa lui Saint-Germain la Paris şi a primit un răspuns neaşteptat : „Nu mă miră acest lucru, deoarece a petrecut noaptea în biroul

tneu". Alte fapte neîndoielnice fac însă puţin verosimilă această versiune.

în anii următori Saint-Germain şi-a făcut apariţia la diferite curţi din Europa, oferindu-şi pretutindeni secretele reale şi închipuite pe care le poseda. Fără a stăpîni nici „elixirul vieţii", nici „piatra filozofală" sau o altă posibilitate de a transforma metalele obişnuite în aur, el cunoştea, se pare, într-adevăr reţetele cîtorva coloranţi chimici importanţi, pe care a şi încercat să le folosească în producţia de ţesături.

Saint-Germain a murit în Germania, în oraşul Eckernverd, la 27 februarie 1784 şi a fost înmormântat la 2 martie a aceluiaşi an, fapt consemnat în registrele parohiei. în felul acesta, locul şi data morţii lui Saint-Germain se cunosc cu toată precizia, spre deosebire de locul şi data naşterii. Dar nici una, nici alta nu au constituit o piedică pentru fantezia dezlănţuită a adepţilor săi mistici, care au răspîndit legendele despre misteriosul conte — stăpîn pe cunoştinţe oculte şi pe marea taină a nemuririi.

Figaro la Londra

Sosirea la Londra a nobilului francez cavalerul de Ronac nu a suscitat la început un interes deosebit. în populata capitală a Angliei soseau zilnic destui străini. Dar aceia dintre emi- granţii francezi aflaţi la Londra pe care această vizită îi viza direct au aflat fără mare greutate tot ce era de ştiut despre omul cu un nume ce nu le spunea nimic : Ronac.

Noul sosit nici nu prea se străduia să-şi păstreze incognito-ul. Dovadă că şi-a ales un pseudonim transparent, care se putea uşor descifra, fiind o anagramă a numelui său adevărat: „Ca- ron". Se numea de fapt Pierre Augustin Caron şi îşi completase numele cu aristocraticul „de Beaumarchais". în acea perioadă omul, căruia operele sale „Bărbierul din Sevilla" şi „Nunta lui Figaro" aveau să-i aducă nemurirea,

apucase să trăiască o viaţă furtunoasă, plină de aventuri, care i-a furnizat un material bogat pentru făurirea chipului eroului principal al 223 renumitelor comedii. Fiu al unui ceasornicar avut, Beaumar-

chais, ca şi alţi oameni proveniţi din rândurile burgheziei, a făcut mari eforturi pentru a pătrunde în rândurile nobilimii, s-a cufundat în vîrtejul speculaţiilor şi al intrigilor de la curte, a intrat în conflict cu parlamentul parizian — care pe atunci era o instanţă judiciară birocratică. Strălucitele sale „Memorii", care demascau rânduielile ce domneau în parlament, i-au creat lui Beaumarchais un renume în opinia publică. Dar autorul lor nu era de fel un luptător consecvent împotriva absolutismului. El a fost bucuros de prilejul ce i s-a oferit de a-i face un serviciu lui Ludovic al XV-lea, care, în schimb, urma să rezolve în favoarea lui conflictul ce-1 avea cu parlamentul. Misiunea „delicată" pe care şi-a asumat-o Beaumarchais se încadra în diplomaţia personală şi spionajul particular al regelui.

, La Londra locuia pe atunci un oarecare Theveneau de Mo- rande, de naţionalitate francez, de profesiune escroc. Avea la activul său destule fapte penale, dar specialitatea preferată a lui Morande era şantajul. Fără îndoială, nu era o treabă lipsită de pericole (unul dintre „clienţii" întîmplători ai lui Morande, bunăoară, l-a bătut în plină stradă), în schimb era destul de rentabilă.

Morande culegea informaţii compromiţătoare despre diverse persoane şi le obliga să-i plătească tăcerea. Strămutîndu-se la Londra, unde se putea simţi mai în siguranţă, el a profitat repede de posibilităţile pe care le oferea libertatea presei existentă pe atunci acolo (destul de limitată, trebuie s-o spunem, atunci cînd era vorba de probleme politice serioase). Acum Morande ameninţa persoanele pe care le şantaja că îi va da în vileag în presă. Printre victimele sale Morande s-a gîndit să includă şi un client mai bogat : pe Ludovic al XV-lea. Pe atunci începuse să exercite influenţă asupra regelui noua sa amantă, doamna Du Barry. Nici ei, nici lui Ludovic nu prea le surîdea, desigur, perspectiva apariţiei unei cărţi purtînd ţipătorul titlu „Memoriile secrete ale unei prostituate". Ea cuprindea nu puţine episoade scabroase din trecutul

agitat al noii favorite. Cele mai inocente dintre ele erau relatările pline de amănunte obscene, despre felul cum arhiepiscopul de Rcims şi cancelarul Maupeous făcuseră pe cameristele lui Du Barry...

La început, curtea de la Versailles a hotărât să acţioneze prin mijloace încercate. A fost trimis la Londra un detaşament de poliţişti deghizaţi. Sub pretextul unei călătorii de agrement, aceştia trebuiau să-1 atragă sau pur şi simplu să-1 aducă cu forţa pe Morande pe o corabie, care urma să-1 transporte ime-

diat în Franţa sau, mai exact, după gratiile uneia din numeroasele închisori franceze. Dar agenţii poliţiei franceze şi-au găsit naşul şi aveau să-şi plătească scump naivitatea. Versatul potlogar îi invită amabil pe ghinioniştii spioni acasă la el. La început, Morande i-a făcut, printre altele, să piardă la cărţi o sumă frumuşică din banii statului, iar pe urmă a început să scoată ţipete desperate. S-au adunat în grabă o mulţime de oameni şi Morande a asmuţit fără greutate mulţimea londoneză asupra agenţilor „despotului de la Versailles". Agenţii erau să fie linşaţi şi au fost, în chip de avertisment, aruncaţi în Tamisa. Cazul s-a bucurat de o largă publicitate şi a suscitat o mare agitaţie. După aceasta, nici nu mai putea fi vorba de a-1 aduce pe Morande cu forţa. Funcţionarii poliţiei franceze, plouaţi, îşi framîntau creierii în căutarea unei soluţii. Beaumar- chais era de părere că după născocirea bancnotelor, asemenea frămăntări sînt cel puţin de prisos.

E drept, cînd cavalerul de Ronac a venit la Londra, Morande a refuzat un timp să se întîlnească cu el : nu cumva e vorba de o nouă încercare de răpire sau de un asasinat ? — se întreba şantajistul. în cele din urmă întîlnirea a avut loc. Morande nu i-a ascuns cavalerului de Ronac faptul că „Memoriile secrete" urmează să apară de la o zi la alta. Dar Beaumarchais a reuşit să-1 convingă pe şantajist să întîrzie apariţia lor, pentru ca el, curier secret al lui Ludovic, să poată pleca la Versailles după noi instrucţiuni. Morande cerea să fie despăgubit şi pentru daunele suferite de pe urma încercării de a fi răpit. Nu este clar dacă a cerut să fie recompensate şi eforturile pe care le-a depus pentru a-i face pe poliţişti să piardă la cărţi şi a le stoarce bani. Dar se ştie bine că Beaumarchais, întoreîndu-se de la Paris, i-a remis pungaşului 32 000 de livre şi obligaţia guvernului francez de a-i plăti o pensie viageră de 4 000 de franci pe an. Grijuliul editor al „Memoriilor secrete" a impus şi clauza că, după moartea lui, văduva va continua să primească jumătate din pensie. Un prieten al lui Morande — despre care vom vorbi în capitolul următor — îi reproşa ironic amicului său că nu a folosit prilejul ce i s-a oferit pentru a asigura pensii de stat copiilor săi din flori, ba chiar şi clinilor şi pisicilor din

casă.

Oricum ar fi, întregul tiraj al „Memoriilor secrete" a fost ars în mod solemn în prezenţa lui Beaumarchais şi a altor re-
225 prezentanţi francezi. Beaumarchais a avut chiar ideea de a-
1

transforma pe Morande, acum pe deplin satisfăcut, într-un ;spion care să-i supravegheze pe emigranţii francezi, pentru a evita apariţia unor noi pamflete împotriva regelui Franţei '^fireşte în schimbul unei retribuţii aparte). îmbătat de succesele sale, Beaumarchais s-a întors la Paris, dar nu a mai avut cui să le comunice : Ludovic al XV-lea murise subit şi Du Barry 'pierduse orice influenţă la curte. „Cîtă deosebire este între dumneavoastră şi mine ! — se plîngea Beaumarchais într-o scrisoare adresată la Londra noii sale cunoştinţe, Theveneau de ■Morande. — Dumneavoastră aţi cîştigat fără trudă 100 000 de franci, iar eu, care am făcut în şase săptămîni 780 de mile şi am cheltuit 500 de guinee, nici nu ştiu dacă îmi vor fi cel puţin restituite cheltuielile de drum. Şi în plus peste o săptămînă cartea dumneavoastră ar fi pierdut orice sens !“

Dar autorul lui Figaro nu s-a pierdut nici în situaţii mai grele. Regele a murit, trăiască regele ! Nu mai este Ludovic al XV-lea, dar s-a urcat pe tron Ludovic al XVI-lea, care va fi de asemenea îngrijorat de şuvoiul de pamflete publicate împotriva soţiei sale Maria-Antoaneta. (Morande, răspunzînd binelui cu bine, i-a trimis lui Beaumarchais din Londra un catalog complet al acestor opere.) Beaumarchais nu numai că primeşte o nouă misiune, dar obţine şi o scrisoare personală a lui Ludovic al XVI-lea, care îl împuterniceşte să îndeplinească „misiuni secrete" în Anglia şi Olanda.

" A început o nouă serie de aventuri ale lui Beaumarchais la Londra : cavalerul de Ronac îi căuta zelos pe pamfletişti pentru a-i potoli. Peste puţin timp Beaumarchais a pornit în urmărirea unuia dintre aceştia, care luase banii, dar nu distrusese „manuscrisul calomnios". Urmărirea a continuat pe continent. ;N-a lipsit nici un element din recuzita romanului de aventuri : deghizări şi galopuri ameţitoare, tîlhari care l-au jefuit pe Beaumarchais, în sfîrşit, intrigi urzite la Viena, unde scriitorul- agent al regelui a vrut să cîştige încrederea împărătesei Maria- Tereza, mama Mariei-Antoaneta. Dar nu-1 vom urma pe neobositul scriitor în peregrinările sale. La Viena a avut ghinion : a fost chiar arestat, dar la Paris a ajuns iarăşi în favoruri. A urmat apoi o epopee şi mai uluitoare, cînd Beaumarchais a apărut în ipostaza de şef al firmei „Roderigue Hortalez et ■Comp.", care

furniza în secret armament coloniilor engleze răsculate din America de Nord.

Falsul testament al lui Petru cel Mare

în primăvara anului 1812 Napoleon I îşi concentra trupele la rîul Neman, pregătindu-se să invadeze Rusia. Tocmai în acest timp, la Paris apărea o lucrare voluminoasă intitulată. „Despre creşterea puterii ruseşti de la începuturile sale şi pînă în secolul al XIX-lea“. Acest volum umflat, de 500 de pagirii, a fost scris, după cum ne-o arată titlul, de istoricul Lesueirr, care lucra la Ministerul Afacerilor Externe al Franţei. Guvernul francez a depus eforturi deosebite pentru difuzarea acestei cărţi. în iarna aceluiaşi an, cînd marea armată a lui Napoleon, zdrobită de poporul şi armata rusă, a fugit din Rusia, soldaţii lui Kutuzov au descoperit printre hîrtiile unităţilor inamice fugărite sute de exemplare ale acestei voluminoase lucrări. Contemporanii afirmau că lucrarea a fost editată din dispoziţia personală a lui Napoleon, care a încercat să justifice invazia sa în Rusia invocînd „pericolul rus".

în cartea lui Lesueur se spunea, printre altele : „Se afirmă că în arhiva de familie a împăraţilor ruşi se păstrează însemnări secrete scrise de Petru I cu propria sa mînă, în care sînt expuse cu toată sinceritatea planurile acestui suveran, asupra cărora el atrage atenţia succesorilor săi şi care au fost urmaţe de mulţi dintre aceştia cu o insistenţă, s-ar putea spune, aproape religioasă. Iată esenţa acestor planuri". Urmează un program cu totul fantastic de cucerire a întregii Europe şi Asii de către Rusia.

Cartea lui Lesueur conţinea doar un rezumat al acestor însemnări, care au primit pe dată denumirea de „Testament al lui Petru cel Mare". Ulterior însă a fost publicat în Franţa şi textili complet al „Testamentului" lui Petru. De atunci, timp de multe decenii, el a fost folosit în permanenţă de diplomaţia şi presa puterilor europene care se aflau în relaţii ostile cu Rusia. Chiat şi în 1941, cînd hitleriştii au săvîrşit agresiunea mişelească împotriva Uniunii Sovietice, Ministerul german al Propagandei, ascultînd de indicaţia lui Goebbels, a scos din nou la iveală acest „Testament"» S-a făcut uz de el şi în anii postbelici. Mulţi adepţi ai „războiului rece", de o parte şi de cealaltă a Oceanului Atlantic, au speculat

acelaşi „Testament", afirmînd că bolşevicii continuă programul schiţat în textul lui.

227 Rămîne însă nelămurit un amănunt. Numeroşii propagau-

dişti occidentali care au făcut speculaţii pe seama „Testamentului" s-au străduit, cu o rară unanimitate, să uite cum a apărut acesta pe lume. Şi, firește, n-au făcut-o întîmplător, căci istoria apariţiei sale este legată de un episod foarte interesant al războiului secret din secolul al XVIII-lea.

...în vara anului 1755, pe drumurile prăfuite ale Germaniei răsăritene, iar apoi prin Polonia şi pe litoralul Mării Baltice înainta o trăsură în care se aflau doi călători — un bărbat şi o femeie — însoţiţi de servitori. Bărbatul, un om în vîrstă, se arăta foarte grijuliu cu tînăra fată care îl însoţea, nepoata sa. Era nobilul scoţian Douglas-Mackenzie, un iacobit, deşi devotamentul faţă de dinastia Stuarţilor, alungată de popor, nu mai era de mult la modă. Poate că starea de spirit a lui Dou- glas era întreţinută de ura sa faţă de englezi, pe care el nu o ascundea. De altfel, scoţianul spusese nu o data, în auzul tuturor, că se dezgustase de politică, consacrîndu-se ocupaţiei sale preferate — geologia. Şi, într-adevăr, călătorind prin teritoriile cehe, Douglas a manifestat un interes deosebit pentru minele de acolo şi a făcut chiar un ocol mare, pentru a trece prin Saxonia şi a vizita unele exploatări care se bucurau de renume.

Cu greu şi-ar fi închipuit cineva că toate acestea nu erau decît un camuflaj şi că iacobitul, împreună cu însoţitoarea sa, îndeplinea o misiune primită de la Ludovic al XV-lea pe linia „secretului regelui". Şub această denumire era desemnată diplomaţia secretă a lui Ludovic, care se afla uneori în totală contradicţie cu diplomaţia oficială a curţii de la Versailles.

„Secretul regelui" era, în fond, serviciul său de spionaj. (Agenţi ai „secretului regelui" au fost atît Saint-Germain, cît şi Beaumarchais în timpul evenimentelor deja cunoscute cititorului.) Poate că n-ar fi greşit să spunem că Ludovic al XV-lea se străduia cu zel să submineze, cu ajutorul serviciului său de spionaj, poziţiile propriei sale diplomaţii.

S-ar fi zis că-i o sarcină prea grea pentru Ludovic să-i oblige pe ministrul afacerilor externe şi pe ambasadori să urmeze lima sa politică. în schimb, avea suficientă răbdare pentru a le opune o întreagă reţea de agenţi secreţi, care zădărniceau eforturile diplomaţiei franceze oficiale. Uneori, cîte unul dintre ambasadorii francezi era iniţiat în „secretul regelui", şi atunci el era obligat să execute instrucţiunile ministrului afacerilor externe şi în

acelaşi timp să împiedice îndeplinirea lor. Mai des însă, „secretul regelui" era încredinţat secretarului ambasadei sau unui mic funcţionar, care în plus trebuia să-l spioneze pe ambasador.

Treptat, regele s-a lăsat tot mai mult atras în organizarea de comploturi împotriva propriei sale persoane, în jocul cu deghizări misterioase, cu paşapoarte false şi alte arme din arsenalul romanelor de aventuri. Mai mult decît atît, continuînd acest joc, Ludovic a început să creeze, paralel cu „secretul regelui" oficial, un altul neoficial, care nu numai că acţiona în spatele primului, dar deseori şi contrar liniei lui. într-o scrisoare adresată lui Tercier, unul dintre conducătorii „secretului regelui", Ludovic se plîngea că el însuşi abia se mai descurcă în labirintul pe care l-a creat. Aceste două, apoi trei şi patru diplomaţii secrete şi servicii de spionaj, care trăgeau fiecare spuza pe turta sa, produceau un haos complet în treburi şi, firește, pricinuiau mari prejudicii intereselor Franţei. Dar asemenea aspecte secundare îl interesau prea puţin pe Ludovic al XV-lea.

în perioada la care se referă relatarea noastră, adică la mijlocul deceniului al şaselea al secolului al XVIII-lea, „secretul regelui" era condus de prinţul de Conţi. Lui i-a dat Ludovic sarcina de a-i trimite pe Douglas şi pe însoţitoarea sa — nu pentru a vizita minele din Saxonia, ci pentru a sonda posibilităţile de reluare a tratativelor dintre Paris şi Petcrsburg. Ca urmare a unor cauze unele esenţiale, altele cu totul neesenţiale, relaţiile dintre cele două puteri erau cît se poate de proaste. Ambasadorii fuseseră rechemaţi. Diplomaţia franceză pregătea o cotitură bruscă : de la rivalitatea seculară tradiţională cu Habsburgii austrieci la o alianţă cu aceştia, pentru a se opune politicii lui Frederic al II-lea, care neliniştea mult ambele ţări. Regele Prusiei nu numai că încerca să schimbe, printr-o serie de cuceriri, raportul de forţe din Germania în favoarea sa, dar a încheiat şi o alianţă cu Anglia, care continua să lupte cu înverşunare împotriva Franţei pentru preponderenţa în colonii şi pe mări.

în aceste condiţii, poziţia Rusiei avea o mare însemnătate pentru Parisul preocupat de înjghebarea unei coaliţii antipru- siene. Dar la Petersburg atmosfera era atît de potrivnică lui Ludovic al XV-lea, încît acesta se temea să propună oficial reluarea schimbului de ambasadori, temîndu-se să nu întîmpine un refuz dureros pentru prestigiul curţii franceze. Nu era lipsită de pericole nici trimiterea unor ambasadori cu misiuni confidenţiale : unul dintre aceştia, cavalerul Villecroissan, a fost luat drept spion şi închis, fără prea multe formalităţi, în fortăreaţa Schliisselburg. Grănicerii

au primit ordinul să întemniţeze şi pe alţi agenţi francezi. Astfel, Ludovic, care avea 229 în toate capitalele cel puţin doi ambasadori (unul oficial, altul

secret), la Petersburg nu avea nici unul. Iată de ce bătea drumurile Europei răsăritene trăsura lui Douglas şi a nepoatei sale.

Misiunea delicată care-i fusese încredinţată nu predispunea de loc la gesturi extravagante, şi Douglas, firește, nici nu s-a gîndit să-şi pună costumul naţional tradiţional — fustiţa scoţiană. Cît despre nepoată, se pare că nu era cu nimic mai îndreptăţită decît bravul iacobit să-şi pună veşminte femeieşti. Contemporanii n-au reuşit să ajungă la o părere unanimă asupra enigmei dacă era femeie sau bărbat.

„Nepoata", sau — altfel — cavalerul d'Eon de Beaumont, s-a născut în 1728. Unii biografi afirmă că era o fată obligată din copilărie să poarte haine bărbăteşti. Faptul este explicat ' prin dorinţa unui tată cam anormal, care voia să aibă cu orice preţ un fiu, dorinţă pe care a hotărît să şi-o satisfacă în pofida naturii însăşi. Alteori, explicaţia care se dă este mai prozaică : cu ajutorul unei asemenea mascarade, părinţii sperau să obţină pentru copilul lor o moştenire importantă. Dar pariurile care se încheiau asupra sexului lui d'Eon şi disputele îndelungate asupra acestui subiect sînt de mult rezolvate. Există dovezi incontestabile că d'Eon a fost bărbat. (Acest lucru îl dovedeşte şi actul de autopsie.)

Cauzele pentru care a fost nevoit ca într-o serie de cazuri să poarte veşminte de femeie nu pot fi totdeauna înţelese. Sînt cu totul derutante declaraţiile lui d'Eon însuşi, care nu excela prin constanţă în ce priveşte părerea asupra sexului căruia îi aparţinea. Unii cercetători francezi trag chiar de aici concluzia despre inconsecvenţa „feminină" a părerilor sale, dar ne vom convinge că această inconsecvenţă constituia un sistem.

Dacă ar fi să dăm crezare memoriilor lui d'Eon (care trebuie citite cu maximum de rezervă), el a venit odată, în glumă, la un bal de la curte în veşminte de femeie, deghizare care i-a plăcut lui Ludovic al XV-lea. De ce i-a venit regelui ideea de a-1 trimite pe d'Eon în veşminte de femeie în Rusia rămîne totuşi un mister. Este clar numai că acest agent francez nu avea cîtuşi de puţin intenţia de a pătrunde deghizat, în spiritul eroilor romanelor picareşti la modă pe atunci, într-o mănăstire de călugăriţe sau într-un harem musulman. în împrejurările date, domnişoara nu trebuia să abuzeze de cochetărie. Dimpotrivă, ea trebuia să afişeze o înfăţişare sfioasă, plină de

pudoare, pentru a nu-i lăsa să se apropie pe admiratori. Rolul nu era prea uşor, dar se considera, probabil, că, astfel deghizat, lui d'Eon îi va fi mai uşor să pătrundă în anturajul împărătesei Elisabeta Petrovna şi să pledeze cauza „secretului regelui". Trebuie să remarcăm, printre altele, că şeful „secretului", prin

ţul de Conţi, avea şi propriile sale planuri galante. Tocmai de aceea, el l-a dotat pe contul său pe d'Eon, destul de generos, cu toalete luxoase pentru femei. Ambiţiosul prinţ plănuia, nici mai mult nici mai puţin, decît să-şi ofere mîna ţarinei sau, în caz de nereuşită, s-o roage pe Elisabeta să-i încredinţeze comanda trupelor ruseşti, iar în cel mai rău caz să-i acorde tronul vreunui principat, de pildă al Curlandei. (Despre planurile sale de a ajunge şi rege al Poloniei, de Conţi prefera deocamdată să tacă.) Din toate aceste planuri, s-o spunem dinainte, nu s-a ales nimic. Ceva mai tîrziu, ambasadorul Rusiei avea să transmită de la Paris ştiri despre neînţelegeri dintre prinţ şi marchiza de Pompadour : „Conţi cu Pompaduroaia s-au certat rău". După ceartă, prinţul a fost nevoit, fireşte, să se despartă şi de „secretul regelui".

Dar acestea, repetăm, s-au întîmplat mai tîrziu, iar deocamdată de Conţi s-a înţeles cu Douglas şi cu d'Eon asupra cifru- lui. Lui Douglas personal i se permitea să expedieze de la Petersburg numai o singură scrisoare. întrucît el trebuia să manifeste interes pentru comerţul cu blănuri, cifrul a fost alcătuit în mod corespunzător. Astfel, întărirea partidei austriece trebuia să fie semnalată prin fraza „rîsul a ajuns la preţ" (prin rîs se avea în vedere cancelarul A. P. Bestujev-Riumin), iar în cazul slăbirii influenţei acesteia trebuia comunicat că „preţul samurului scade" ; „hermina are vînzare" însemna creşterea ponderii adversarilor partidei austriece, „vulpe argintie" era denumit ambasadorul Angliei. De fapt acest cod era alcătuit în primul rînd tocmai pentru ca „vulpea argintie" să nu miroasă nimic.

îl ajuta proaspăta domnişoară de Beaumont. La o întrevedere secretă cu vicecancelarul M. I. Voronţov, care era considerat partizan al îmbunătăţirii relaţiilor cu Franţa, ea veni de-a dreptul împănată cu coduri şi hîrtii secrete. în coperta de piele a cărţii lui Montesquieu „Spiritul legilor" pe care a oferit-o Elisabetei erau ascunse scrisori secrete ale lui Ludovic al XV-lea. în talpa pantofului descurcăreaţă domnişoară ţinea cheia corespondenţei cifrate. în sfîrşit, în corset erau cusute împuternicirile pentru purtarea tratativelor.

Fără îndoială, nu trebuie supraapreciat rolul jucat de „domnişoara de companie" a împărătesei, post în care se pare că a ajuns să se aranjeze abilul aventurier. Unii

cercetători, printre care Vandal şi Rambaud, pun la îndoială toată această poveste şi afirmă că d'Eon a apărut la Petersburg abia în 1756. Dimpotrivă, Gaillardet, Boutaric, iar dintre autorii unor lucrări 231 recente A. Franck, A. Castelot, nu s-au îndoit de autenticisatea

ei. (Aluzii la călătoria „Liei de Beaumont" se întîlnesc în corespondenţa diplomatului francez L'Hospital şi în scrisoarea lui Ludovic al XV-lea din 4 august 1763 adresată lui d'Eon). Misiunea lui Douglas şi a lui d'Eon a fost, desigur, încununată de succes, în primul rînd, pentru că înşişi conducătorii politicii ruse au avut motive serioase să dorească o apropiere de Versailles. Revenind pentru scurt timp la Paris, d'Eon a plecat din nou la Petersburg, de data aceasta în calitate de secretar de ambasadă. (Douglas devenise însărcinat cu afaceri.) D'fion a continuat un timp să servească drept mijlocitor între cele două curţi, chiar şi după ce la Petersburg a sosit, în 1757, ambasadorul oficial al Franţei, mareşalul L'Hospital. Iar atunci cînd, după conflictul cu „Pompaduroaia", de Conţi a fost înlocuit cu alte persoane (Tercier şi Monin), d'Eon a primit noi coduri şi corespondenţa a continuat.

D'Eon şi-a manifestat încă din tinereţe înclinaţia pentru scris, fiind şi autor al unui tratat despre venituri, ceea ce i-a dat lui Ludovic al XV-lea ideea de a-i găsi viitoarei „Lia de Beaumont" un post în departamentul finanţelor. Această înclinaţie nu şi-a pierdut-o, după cum vom vedea, nici în anii maturităţii. Nu ne vom opri asupra intrigilor de curte şi diplomatice în care a fost atras d'Eon la Petersburg. Rolul său şi în cadrul acestora a fost, probabil, cu mult mai mic decît îl prezintă el însuşi în memoriile sale. Tocmai în timpul celei de-a doua şederi în capitala Rusiei, d'Eon a reuşit, după spusele sale, să sustragă din arhiva imperială cea mai secretă din Petersburg copia testamentului lui Petru I.

Relatarea lui este mai mult decît neverosimilă şi este destinată unor cititori creduli. Cît despre textul „Testamentului", este suficientă o analiză fugitivă, pentru a trage o concluzie certă : acest document nu provenea şi nici nu putea să provină de la Petru. în schimb d'Eon şi şefii săi de la „secretul regelui" puteau să fie foarte bine autorii lui ! Unele pasaje ale acestui „Testament" amintesc foarte mult răspunsul la ancheta care a fost inclusă în instrucţiunile secrete destinate lui Douglas şi d'Eon.

Să fi fabricat, oare, „Testamentul" însuşi d'Eon ? în orice caz, acesta a fost fără îndoială alcătuit de o persoană care poseda cunoştinţe foarte aproximative asupra politicii ruse. Printre o mulţime de absurdităţi şi născociri vădite sînt strecurate şi „planuri" care reflectau într-adevăr scopurile politicii guvernului ţarist. Dar acest lucru îl putea face

orice contemporan care cunoştea cît de cît istoria diplomatică din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Nu încape îndoială că pen

tru d’Eon era un titlu de glorie să se laude în faţa lui Ludovic al XV-lea cu documentul sustras, chipurile, de la Peterhof. Exactitatea copiei făcute nu putea fi verificată, căci Ludovic ar fi trebuit să se adreseze cu această rugăminte la Petersburg ! De altfel, pe atunci guvernul francez nu a acordat documentului o însemnătate deosebită. Copia a rămas în arhive pînă în 1812, cînd a căzut sub ochii lui Lesueur. Acesta, considerînd probabil că nu face să redea textual un „Testament", cu siguranţă fals, l-a rezumat. Este posibil ca Lesueur să fi acţionat aşa din indicaţia lui Napoleon. Ulterior, cu ocazia editării memoriilor lui d’Eon — în ansamblul lor, de asemenea, false —, a fost tipărit textul complet al actului fals, care a fost reprodus apoi în nenumăratele opere ale unor literaţi şi ziarişti cu stare de spirit airtirusă.

Care a fost în continuare soarta presupusului autor (sau a unuia din autorii) falsului „Testament" ?

D’Eon, revenit pentru un scurt timp la serviciul militar, a ajuns la gradul de căpitan de dragoni, apoi şi-a reluat cariera de agent secret. în calitate de secretar al ambasadorului Franţei la Londra ducele de Nivernais, d’Eon şi-a demonstrat din nou calităţile. El a reuşit să subtilizeze servieta ministrului adjunct al afacerilor externe al Angliei, Robert Wood, cu prilejul primirii foarte cordiale a acestuia la ambasada franceză, şi să copieze ultimatumul pe care cabinetul britanic intenţiona să-l adreseze Franţei. D’Eon a transmis regelui rapoartele informative ale inginerului militar francez de la Rosiere, care cerceta fortificaţiile de pe litoralul englez. După încheierea cu succes a acestei acţiuni de spionaj, d’Eon a fost înălţat la gradul de ministru plenipotenţiar.

Cu toate meritele sale, d’Eon n-a făcut o carieră diplomatică strălucită. încă în timpul uneia din şederile sale la Petersburg, fiind concomitent diplomat şi agent secret al regelui, d’Eon a administrat pentru scurt timp — între plecarea vechiului ambasador francez şi sosirea celui nou — treburile ambasadei şi a risipit o sumă mare de bani. Noul ambasador a refuzat să treacă cheltuielile secretarului ambasadei în contui statului. în plus, marchiza de Pompadour a descoperit, spre marea ei mînie, că d’Eon continuă să menţină legături cu adversarul ei, prinţul de Conţi. în afara „Pompaduroaiei", d’Eon şi-a făcut şi mulţi alţi duşmani.

Ca reprezentant al „secretului regelui", d’Eon era în

conflict cu ambasadorul Franţei în Anglia de Guerchy şi cu ministrul afacerilor externe ducele de Praslin, fiind subordonat 233 contelui de Broglie, oficial căzut în dizgraţie. Nici de Guerchy,

nici Praslin, nici, cu atît mai puţin, protectoarea lor, marchiza de Pompadour, nu trebuia să ştie că de Broglie, care fusese îndepărtat de la curte, conducea acum „secretul regelui" ! Şi dacă adăugăm la aceasta faptul că d'Îon avea misiunea să alcătuiască planurile invaziei francezilor în Anglia tocmai în ajunul semnării definitive a tratatului de pace (1763), ne dăm seama că situaţia lui era foarte complicată chiar şi pentru un asemenea aventurier versat ! Treburile au mai mers într-un fel, pînă cînd de Guerchy şi-a luat în primire noul său post. La scurt timp după sosirea lui au început conflictele între ambasador şi însărcinatul cu afaceri ad-interim, care acum devenise din nou secretar de ambasadă. D'Eon l-a ales pe şeful său drept ţintă a unor spirite jignitoare. După aceasta, a sosit pe neaşteptate ordinul semnat de Praslin ca d'Eon să se întoarcă în Franţa. D'Eon nu avea nici cea mai mică dorinţă de a se supune. Praslin nu ştia însă că el avea la Londra nu numai calitatea de secretar de ambasadă, ci şi aceea de reprezentant personal al lui Ludovic. Pentru a-şi justifica nesupunerea, d'Eon s-a referit la o scrisoare a regelui. Se prea poate ca această scrisoare să fi fost compusă de „domnişoara de Beaumont" în persoană, dar se poate să fi provenit într-adevăr de la Ludovic al XV-lea. Fiind silit, sub presiunea favoritei şi a ministrului, să-şi dezavueze agentul, care poseda documente secrete deosebit de importante, Ludovic putea să încerce să-i satisfacă acestuia amorul propriu rănit printr-o scrisoare personală.

Făcînd ambasadorului scandaluri zgomotoase, despre care a doua zi vorbea toată Londra, refuzînd pe faţă să se supună ministrului afacerilor externe, d'Eon se prefăcea în acelaşi timp a fi, ca şi mai înainte, agent fidel al „secretului regelui" şi îşi continua corespondenţa cu conducătorii acestuia, Tercier şi contele de Broglie. Scrisorile erau pline de plîngeri cu privire la încercările ambasadorului de a-1 otrăvi sau răpi pe d'Eon şi de afirmaţii că el „a luptat ca un dragon pentru rege, pentru corespondenţa sa secretă şi pentru contele de Broglie". Citind aceste scrisori, pline de exagerări monstruoase, Ludovic al XV-lea, îngrijorat de soarta corespondenţei sale secrete, s-a speriat de-a binelea. Fără a se sfătui măcar cu de Broglie şi cu Tercier, el a trimis în grabă un curier la de Guerchy, comuni- cîndu-i că a aprobat scrisoarea oficială a ducelui de Praslin prin care se cerea Angliei extrădarea lui d'Eon. După arestarea nesupusului secretar, ambasadorul trebuia să confişte imediat „toate hîrtiile

care s-ar putea să fie găsite la domnul d’Eon, fără a comunica cuiva (adică — trebuia să înţeleagă de Guerchy — ducelui de Praslin) conţinutul lor". Hîrtiile trebuiau să fie sigi

late şi ambasadorul în persoană urma să le aducă mai tîrziu lui Ludovic, la Paris. Regele spera că, iniţiindu-1 parţial pe de Guerchy în „secretul regelui", va face ca acesta în corespondenţa sa cu ministrul afacerilor externe să treacă sub tăcere cele referitoare la hîrtiile lui d'Eon.

Pasul pripit al regelui, care i-a dezvăluit ambasadorului „secretul regelui", i-a consternat pe de Broglie şi Tercier. Dar lucrul principal era că toate acestea nu însemnau altceva decît a vinde pielea ursului din pădure. Dragonul a dovedit că nu poate fi prins cu mîinile goale. Extrădarea ar fi contravenit în mod flagrant legilor Angliei, şi guvernul britanic nu avea de loc motive să se străduiască a satisface cererea lui Ludovic, cu atît mai mult cu cît cazul d'Eon stîrnise zarvă. Iar cînd de la Paris au sosit agenţi de poliţie cărora li se ordonase să-l răpească pe spionul nesupus, d'Eon a început să apară în public doar însoţit de cîţiva prieteni. Cea mai mare parte a timpului şi-o petrecea însă în casa sa, pe care o transformase într-o adevărată fortăreaţă, păzită de cîţiva soldaţi din fostul său regiment şi de dezertori francezi pe care-i culesese prin Londra.

Văzînd că atacul frontal fusese respins de către căpitanul de dragoni, de Guerchy a hotărît să întreprindă o manevră de învăluire. Cu ajutorul unui scrib plătit, el a publicat o relatare a conflictelor sale cu d'Eon, spermd că acesta nu se va putea abţine de a da un răspuns brutal şi va putea fi tras la răspundere în baza legilor cu privire la defăimare. D'Eon însă nu **a** căzut în cursă şi a răspuns pe un ton foarte reţinut. De astă dată, de Guerchy a publicat un material demascator plin de ură la adresa lui d'Eon. în dispută au intervenit multe persoane străine şi în cîteva luni a apărut o bogată literatură pamfletistă — în favoarea şi contra lui d'Eon. Simţind că a sosit ceasul răzbunării, acesta a publicat în martie 1764 o carte plină de dezvăluiri veninoase cu privire la trecutul lui de Guerchy şi mai ales de citate din scrisorile lui Praslin şi Nivernais, care îşi exprimau păreri foarte depreciative asupra capacităţilor intelectuale ale ambasadorului. După apariţia acestei cărţi, guvernul englez hotărî să înceapă urmărirea lui d'Eon pentru delictul de defăimare. Praslin spumega de furie, insistînd să fie luate orice măsuri care ar putea asigura aducerea lui d'Eon în Franţa. Ludovic al XV-lea era însă mai reţinut ; el ştia foarte bine ce hîrtii mai păstrează prin ascunzători agentul său secret. Probabil că publicarea acestor documente nu ar fi provocat

chiar un război cu Anglia (cum credeau unii contemporani), dar, în ' orice caz, ar fi demascat „secretul regelui" şi multe alte aspecte 235 din culisele curţii de la Versailles.

Neprimind sprijin din partea „secretului regelui", d'Eon s-a apropiat pe neaşteptate de liderul radicalilor burghezi englezi, Wilkes, şi de partizanii acestuia. Ei sperau sa obţmă de la d'Eon dovezile faptului că primul ministru englez, lordul Bute, a fost mituit de guvernul francez în timpul tratativelor de pace care au pus capăt războiului de şapte ani. Ludovic a hotărît să trimită un emisar secret de-al său la d'Eon, dar acesta respinse propunerile regelui.

Toamna avu loc procesul şi d'Eon fu condamnat pentru defăimare. Dar cînd portăreii, însoţiţi de o gardă militară, s-au prezentat la el acasă pentru a aduce la îndeplinire sentinţa, nu au găsit acolo decît trei femei. Cum erau să se dumerească nişte poliţişti că una dintre doamne era chiar cavalerul d'Eon, condamnat pentru defăimarea unui ambasador străin ! Acesta a organizat între timp un „serviciu secret" propriu, care-i ţinea neîntrerupt sub observaţie pe poliţiştii ce încercau să-l găsească. Deplasîndu-se, după propriile sale cuvinte, „numai cu măsurile de precauţie pe care trebuie să şi le ia un căpitan de dra- goni în război", d'Eon reuşi să scape de arestare şi dădu o con- tralovitură ambasadorului care triumfa. Unul din agenţii lui de Guerchy, un anume Trevssac de Vergy, întemniţat pentru datorii, cumpărat de d'Eon, făcu nişte dezvăluiri importante, ară- tînd că de Guerchy pregătea răpirea sau asasinarea lui d'Eon. Acum acesta îi putea intenta un contraproces ambasadorului ! D'Eon avu impertinenţa să-i trimită lui de Broglie (adică regelui) o scrisoare cu rugămintea de a i se trimite bani pentru acoperirea cheltuielilor de judecată, deoarece la proces avea să lupte pentru interesele lui Ludovic, împotriva criminalului ambasador de Guerchy ! Situaţia deveni atît de serioasă, încît de Broglie hotărî, cu aprobarea lui Ludovic, să plece el însuşi la Londra pentru a purta tratative cu d'Eon.

în acest timp lucrurile s-au complicat şi mai mult. La Ca- lais a fost arestat un servitor al lui d'Eon, un oarecare Hu- gonnet, care îndeplinea funcţia de curier pentru transmiterea rapoartelor către „secretul regelui". Hugonnet avea asupra sa scrisori de la Drouet, secretarul lui de Broglie. El fu pus în lanţuri şi adus la Bastilia. A urmat, în scurt timp, arestarea lui Drouet. Ducele de Praslin i-a comunicat regelui, cu un aer triumfător, că deţine în sfîrşit dovezile despre legăturile dintre contele

de Broglie şi d’Eon, vinovat de crime împotriva intereselor statului. Ludovic, fidel practicii sale, nu s-a încumetat să interzică făţiş ancheta, care ameninţa să scoată la iveală „secretul regelui". în loc de aceasta, el i-a ordonat şefului poliţiei, de Sartin, să sustragă în taină din dosarul de anchetă al

lui Hugonnet şi Drouet toate hîrtiile care aveau vreo legătură cu de Broglie, Tercier şi alte persoane implicate în „secretul regelui". De Broglie a controlat personal toate documentele capturate, lăsînd la dosar doar hîrtii cu totul lipsite de importanţă. După aceasta, Tercier i-a vizitat în taină pe Hugonnet şi Drouet şi a făcut cu ei o repetiţie a viitoarelor depoziţii pe care aceştia urmau să le facă la proces. Deşi a priceput că fusese tras pe sfoară, Praslin a fost nevoit să-şi recunoască înfrîngerea. Drouet a fost pus în libertate peste cîteva zile. în ce-1 priveşte pe Hugonnet — pentru a nu stîrni suspiciuni printr-o purtare prea binevoitoare faţa de spioni —, el fu lăsat timp de peste doi ani la Bastilia şi adus la sapă de lemn.

Intre timp, la 1 martie 1765, juraţii din Londra adoptară hotărîrea cu privire la judecarea contelui de Guerchy sub acuzaţia de a fi încercat să-l asasineze pe cavalerul d'Eon. Dreptul internaţional nu s-a dovedit prea clar în ce priveşte asemenea situaţii ; cu atît mai imposibil era să te orientezi cu precizie în jungla legilor engleze, bazate pe precedente, pe hotărîri anterioare ale tribunalelor în cazuri asemănătoare. Singurul precedent adecvat era executarea, în timpul lui Cromwell, a ambasadorului Portugaliei !

Situaţia lui de Guerchy, care aştepta în orice moment să fie arestat, deveni cu totul insuportabilă ; mulţimea din Londra, care nu era deprinsă să se poarte cu mănuşi, i-a arătat limpede atitudinea sa ostilă, aruncînd cu pietre în trăsura ambasadorului. De Guerchy, ascunzîndu-şi decoraţiile, se văzu nevoit să declare mulţimii că el nu este ambasadorul francez, ci secretarul ambasadei. în cele din urmă fu nevoit să dispară în grabă din Anglia. Mai tîrziu i s-a permis, pentru a fi salvate aparenţele, să mai facă o călătorie de scurtă durată la Londra, şi cu aceasta cariera diplomatică a lui de Guerchy s-a încheiat. Curînd el fu scos la pensie fără zarvă.

Postul lui de Guerchy fu ocupat de însărcinatul cu afaceri Durând, care era totodată şi agent al „secretului regelui". Ludovic al XV-lea fu nevoit să accepte o tranzacţie cu d'fion, care-şi făcuse deja în acest timp legături vaste cu Londra (şi, după părerea unor cercetători, juca activ rolul de spion dublu). Unul după altul soseau la d'fion emisari secreţi de la Versailles cu oferte din ce în ce mai ademenitoare. Acesta luase hotărîrea fermă de a nu accepta un preţ prea ieftin.

D’Lon a prezentat vistieriei regale pretenţii în suma rotundă de 317 000 de livre, ameninţînd că dacă cererea îi va fi refuzată, va da publicităţii corespondenţa regelui cu o serie 237 de agenţi de-ai săi. Pînă una alta, a publicat, prin persoane

interpuse, cîteva dintre scrisorile regelui, dînd să se înţeleagă că acestea sînt cele mai inocente din colecţia sa şi însoţindu-le cu informaţii despre „parcul cerbilor" — haremul secret întreţinut pentru Ludovic al XV-lea, unde acesta îşi făcea apariţia sub numele unui conte polonez. în 1766 regele a capitulat şi a ordonat să se ajungă cu orice preţ la o înţelegere cu d'Eon asupra vînzării scrisorilor. Acesta le-a dat în schimbul unei pensii anuale de 12 000 de livre. A păstrat însă unele scrisori deosebit de „picante", drept garanţie a trimiterii regulate a banilor de la Paris. în plus, d'Eon a devenit din nou agent al „secretului regelui" şi un număr de ani a trimis la Paris informaţii secrete cu privire la situaţia politică din Anglia, semnînd depeşele cifrate cu propriul său nume, iar pe celelalte cu pseudonimul William Wolf.

Tranzacţia încheiată conţinea însă, după unele informaţii, o clauză ciudată : d'Eon va primi în mod regulat banii ce i se cuvin numai dacă va lepăda uniforma de căpitan de dragoni şi îşi va pune veşminte femeieşti. Se pot face doar presupuneri ce anume a urmărit Ludovic al XV-lea cu toate acestea. în literatură se exprimă părerea că regele a vrut ca astfel, în primul rînd, să-1 pedepsească pe şantajist, iar în al doilea rînd, trans- formîndu-1 într-o fată bătrînă, să-1 „facă de rîs" pentru ca în felul acesta informaţiile furnizate de el să fie privite cu neîncredere. O altă explicaţie este că se încerca, printr-un mijloc atît de original, să se evite un duel între d'Eon şi Guerchy, junior, care dorea să-şi răzbune tatăl.

Dacă ar fi să dăm crezare memorialiştilor, noul ministru al afacerilor externe, ducele d'Aiguillon, stăruind pe lîngă d'Eon să execute ordinul regelui, îi scria că toate victoriile din trecut ale căpitanului de dragoni pe tărîm diplomatic şi pe cîmpul de bătălie în caz că aparţin unui bărbat, nu-i vor aduce glorie. Altceva este dacă toate acestea sînt faptele unei femei : „Necunoscut de nimeni ca bărbat, veţi deveni o femeie celebră... Cavalere ! Maiestatea-sa v-a acordat brevetul pentru gradul de locotenent, iar apoi cel de căpitan de dragoni. Ceea ce doreşte acum să vă acorde regele este un brevet pentru nemurire". Aceste argumente sau sunetul aurului care le însoţea şi-au făcut efectul. încă înainte de a apuca să lepede uniforma de dragoni, bravul căpitan se grăbi, la o întîlnire cu secretarul ambasadei

franceze, să-i comunice acestuia : „Sînt femeie !“

Potrivit unei cunoscute zicale, parlamentul englez poate orice, în afară de a preface un bărbat în femeie. Serviciului de spionaj francez i-a reuşit şi un asemenea experiment. Există totuşi documente care atestă că cel puţin iniţiativa i-a aparţi

nut lui d’fion în persoană. Se prea poate ca această idee să-i fi venit în legătură cu faptul că prin Londra circula de mult zvonul că ar fi femeie (era, probabil, un ecou al aventurilor de la Petersburg ale „domnişoarei de Beaumont"), că polemica cu privire la această problemă pătrunsese în presă şi se încheiau chiar pariuri pe această temă. Duşmanii îl acuzau pe cavaler că participa chiar el — prin persoane interpuse — la aceste pariuri. D’Eon respingea ou o nobilă indignare aceste acuzaţii. Unii istorici binevoitori faţă de d’fion vehiculează versiunea că el ar fi fost amantul reginei Angliei şi, fiind surprins în budoarul ei, a hotărît să nu dea prilej unor îndoieli cu privire la legitimitatea moştenitorului coroanei, osîndindu-se să poarte veşminte femeieşti. Zeflemiştii îl comparau pe d’Eon cu... Ioana d’Arc. Iar Voltaire făcu chiar ironica remarcă : „Moravurile noastre s-au îndulcit în mod vizibil. D’fion este fecioara din Orleans care nu a fost arsă pe rug".

Probabil că ideea de a purta haine femeieşti prinsese rădăcini în mintea aventurierului atunci cînd se convinsese că erau iluzorii speranţele sale de a reveni la cariera diplomatică şi chibzuia la un mijloc pentru a-şi păstra mai mult timp popularitatea ieftină, dar rentabilă. Cavalerul s-a plîns în repetate rînduri de faptul că toaletele femeieşti îl incomodează, afirma că mersul în pantofi de damă îl oboseşte repede şi a cerut permisiunea de a se îmbrăca astfel doar în zilele de duminică (permisiune ce i-a fost refuzată). Este însă posibil ca plîngerile lui să fi avut un caracter demonstrativ, urmînd şi eie să alimenteze cronica scandaloasă. în acelaşi timp, contele de Broglie, care-şi cunoştea foarte bine, de mulţi ani, agentul, primea cu stupefacţie o scrisoare în care d’Eon îi scria despre sine însuşi „ca despre cea mai nefericită dintre femei". în alte scrisori fostul căpitan de dragorii vorbea despre fecioria sa neprihănită, pe care a păstrat-o în pofida tuturor vicisitudinilor vieţii de militar. Păstrîndu-şi cea mai serioasă mină, d’Eon într-o zi jura că intenţionează să devină călugăriţă, pentru ca a doua zi să-şi uluiască interlocutorii afirmînd că a hotărît să lupte în rîndul trupelor engleze împotriva coloniştilor răsculaţi din America de Nord. Beaumarchais, care l-a întîlnit pe d’fion la Londra, scria că domnişoara de Beaumont se rade foarte neglijent şi lansează nişte spirite care l-ar face să roşească pînă şi pe un mercenar german.

Treceau anii... Cu puţin timp înainte de moartea lui

Ludovic al XV-lea a izbucnit un nou scandal în legătură cu „secretul regelui" : autorităţile franceze au arestat doi agenţi ai contelui de Broglie, pe Favier şi Dumouriez. Ei fură condamnaţi la

cîteva luni de închisoare. Cînd Ludovic al XV-lea muri, în 1774, „secretul regelui" deveni un secret cunoscut de toată lumea.

Guvernul lui Ludovic al XVI-lea s-a preocupat de agenţii „secretului" şi, firește, şi de d'Eon, care primea, din punctul de vedere al autorităţilor, o pensie enormă, nemeritată, iar după propria sa părere o pomană mizeră pentru fidelitatea sa şi grelele încercări prin care trecuse. Ministrul afacerilor externe Vergennes i-a cerut lui d'Eon ca, în schimbul garanţiei că va continua să primească pensia, să predea hîrtiile secrete mai de preţ, pe care le păstra cu grijă, şi să se întoarcă în Franţa. Pentru a negocia cu d'Eon a sosit la Londra în calitate de agent secret marchizul de Pruneveau. Dar d'Eon a formulat nişte pretenţii cu totul fantastice — să i se achite salariul de căpitan pentru cei 15 ani petrecuţi la Londra, să i se restituie toate cheltuielile pe care le-a făcut în timpul şederii în capitala britanică. El cerea chiar şi o sumă rotundă drept compensaţie pentru toate darurile care i-au fost, chipurile, oferite de diferite persoane în timpul cînd se afla în serviciul statului şi pe care nu le-a primit... Pe scurt, un sfert de milion de livre. Cei de la Paris turbau de furie, dar nu au întrerupt tratativele. De data aceasta, negocierile au fost încredinţate lui Beaumarchais, care, după cum ştim, a mai fost la Londra cu o misiune asemănătoare — aceea de a-1 împăca pe Morande. în cele din urmă, după multă tocmeală, s-a ajuns la un acord. Lui d'Eon i-a fost menţinută pensia şi i s-au făcut şi alte concesii, în schimb însă a fost obligat să poarte în continuare haine femeieşti. D'Eon s-a răzbunat pe autorul „Bărbierului din Sevilla" pentru această ultimă prevedere, jucînd farsa „îndrăgostirii" sale de Beaumarchais. „Toţi îmi spun — scria acesta, furios, lui Vergennes — că această cucoană smintită s-a îndrăgostit de mine. Cine dracu putea să prevadă că, pentru a-1 servi cu credinţă pe rege, voi fi nevoit să mă transform în cavalerul galant al unui căpitan de dragoni ?“ Dar nici un fel de indignare nu a fost în stare să împiedice ca renumitul dramaturg să devină eroul unor spectacole de amatori frivole, care se organizau în multe case din Paris.

D'Eon a făcut nu o dată încercări de a se sustrage de la purtarea obligatorie a straielor femeieşti (era clar că

acum îl obligau să le poarte pentru a se evita un scandal şi mai mare). Cînd d'Eon a revenit pentru puţin timp în Franţa şi urma să se prezinte la curte, el s-a plîns că nu are toaletă corespunzătoare. I s-a trimis numaidecît croitoreasa palatului. Căpitanul a încercat să dezvolte teza că, deşi era femeie, i-a devenit

odios propriul ei sex şi de aceea dorea să poarte haine bărbăteşti. Dar în 1779 cavalerul fu chiar arestat pentru nesupunere şi obligat să-şi ia în scris angajamentul de a nu purta uniforma de dragon. De altfel, după expresia unui ziar al timpului, cavalerul, prost bărbierit, „acum, cînd este femeie arată mai bărbat ca oricînd“. Se spunea că exemplul lui d’Eon a tentat totuşi un număr de domnişoare excentrice, care şi-au exprimat dorinţa de a servi la dragoni.

Fostul agent secret s-a reîntors la Londra. Unul dintre prietenii săi aristocraţi a făcut următoarea remarcă :

— Domnul d’Eon s-a transformat în propria sa văduva.

Lucrul cel mai curios este că şi după izbucnirea revoluţiei, cînd achitarea pensiei din partea regelui a fost sistată, d’Eon a continuat să poarte haine femeieşti. Le purta, probabil, pentru a face pe originalul. Viaţa cavalerului aducea mult a comedie gen capă şi spadă. Acum începu din nou să-şi cîştige pîinea cu spada, devenind profesor de scrimă. Alături de parcul Kensington s-a deschis o sală unde domnişoara d’Eon dădea lecţii de folosire a armelor albe. Poliţia înclina să-l considere pe cavaler falsificator de bani. Aşa s-au scurs ultimii ani de viaţă ai acestei domnişoare-dragon.

Întîlnirea din grota lui Venus

Pe lîngă diplomaţia sa particulară, Ludovic al XV-lea avea nu numai un serviciu de informaţii privat, dar şi unul care acţiona în scopurile personale ale monarhului, ridicate la rangul necesităţii de stat. Dar anii premergători revoluţiei au fost martorii unui fenomen cu totul neobişnuit — folosirea de către unele persoane a unui gen de serviciu de informaţii particular care funcţiona pe lîngă curte, cu intenţia deliberată de a făptui acţiuni criminale, pedepsite de codul penal. Nu este vorba de numeroşii delapidatori sus-puşi, care făceau uz de cunoaşterea forţelor ce acţionau în culise şi de influenţa ce o aveau la curte pentru a pune la cale diferite matrapazlîcuri. în cazul de care ne vom ocupa, cunoaşterea exactă a relaţiilor

241 dintre regină şi curtenii ei a fost folosită pentru un jaf atît de

abil, îhcît victimele sale mult timp nici n-au înţeles cu cîtă iscusinţă au fost trase pe sfoară.

Cercetătorii burghezi dispuşi să acorde o importanţă mare istoriilor de alcov scriu că la prăbuşirea puterii regale în Franţa în secolul al XVIII-lea au contribuit două lucruri : infidelitatea regelui Henric al II-lea, care trăise cu peste două sute de ani în urmă, faţă de soţia sa Caterina de Medici şi senzualitatea senilă a lui Ludovic al XV-lea, pe care se întemeia influenţa ultimei sale favorite, doamna Du Barry. Dacă n-ar fi existat această pasiune tîrzie a regelui, bijutierilor parizieni Boehmer şi Bassenge nu le-ar fi trecut prin minte să confecţioneze un colier de briliante de o valoare fără precedent. Iar dacă Henric al II-lea nu şi-ar fi făcut-o amantă pe Nicole de Savigny, atunci nu ar fi apărut spiţa a cărei ultimă reprezentantă a fost o anume Jeanne de Valois, născută în 1756. Se ştie că puterea regală din Franţa s-a prăbuşit din cauze mult mai serioase, aşa că teoriile de mai sus sînt lipsite de temei. Dar, în condiţiile descompunerii crescînde a absolutismului din Franţa, zvonurile despre viaţa scandaloasă a regilor au turnat gaz pe foc, contribuind la discreditarea profundă a regimului monarhic.

Jeanne La Motte, care îşi spunea Valois (atribuindu-şi astfel humele fostei dinastii regale), s-a născut într-o familie complet ruinată. în copilărie, mama Jeannei a obligat-o sa cerşească. Ea a reuşit să capete încă din anii adolescenţei o experienţă de viaţă suficient de bogată în ce priveşte diverse metode de a face rost de bani. în această ocupaţie i-a dat un ajutor asiduu soţul ei, un ofiţer de jandarmi care îşi spunea contele La Motte. La începutul deceniului al nouălea al secolului al XVIII-lea, onorabila pereche s-a mutat la Paris. Aici, Jeanne făcu cunoştinţă cu unul dintre cei mai bogaţi şi de vază seniori — Edouard de Rohan, cardinal de Strasbourg. Cardinalul era în acel timp prietenul apropiat şi protector al renumitului conte Cagliostro (sub acest nume se ascundea, după cum s-a descoperit mai tîrziu, italianul Giuseppe Balsamo). Cagliostro spunea despre sine că se născuse în Arabia, ţară învăluită pentru europeni în necunoscut, că trăise la curtea muftiului Yalahaim şi că se numeşte Aharat, fiind un copil răpit de musulmani dintr-o familie creştină nobilă. De altfel, după cum vom vedea, aceasta era încă cea mai acceptabilă versiune ; au existat şi altele, mult mai ciudate. Gloria noului mag misterios a întunecat-o chiar şi pe cea a lui Saint-Germain. Cagliostro afirma că a reuşit să cunoască „secretul universal" al medicinei, care permite vindecarea

tuturor bolilor, marile **242**

taine ale vechilor preoţi egipteni şi piatra filozofală, care permite transformarea oricărui metal în aur. Producerea de diamante artificiale, tămăduirea magică a unor bolnavi incurabili, enigmatica cunoaştere a celor mai ascunse gînduri şi intenţii ale interlocutorilor — toate aceste însuşiri supranaturale le poseda marele mag. Şi cum să nu se mire lumea cînd Cagliostro, la seratele sale, aducea în faţa celor prezenţi fantomele marilor personalităţi ale secolelor trecute !

Numeroasele informări asupra acestor serate relatau pe larg cine anume dintre scriitorii, filozofii şi oamenii de stat decedaţi le onoraseră cu prezenţa lor. Printre aceştia se numărau şi Montesquieu, şi Rousseau, şi Diderot. E drept, cam bătea la ochi faptul că inteligenţa lor pălise vizibil de cînd muriseră. Nici unul dintre ei nu reuşea să emită vreo idee proaspătă.

Dacă însă numele morţilor erau minuţios precizate, cele ale participanţilor în viaţă la aceste reuniuni rămâneau de fiecare dată necunoscute.

în „Utrechtsche Zeitung" din 2 august 1787 s-a relatat cum Cagliostro i-a dat unei batrîne cochete o sticluţă conţinînd elixirul tinereţii, care trebuia să-i ia de pe umeri nici mai mult, nici mai puţin de douăzeci şi cinci de ani. în absenţa posesoarei sticluţei, servitoarea Sofia, în vîrstă de treizeci de ani, a băut lichidul pe care aceasta îl conţinea. Femeia în toată firea s-a transformat deodată într-o fetiţă de cinci ani. Cagliostro a rîs cu poftă de această întîmplare, dar a refuzat categoric să-i mai dea bătrînei doamne o sticlă cu elixirul magic. O mulţime de astfel de basme circulau despre Cagliostro.

Multe dintre trucurile lui Cagliostro erau de-a dreptul plagiate după Saint-Germain. Odată, la Strasbourg, plimbîndu-se îmbrăcat în veşminte luxoase, împodobite cu briliante, faimosul conte s-a oprit, scoţînd o exclamaţie de mirare, în faţa unei sculpturi care reprezenta scena răstignirii lui Iisus Hristos. Fiind întrebat de cei din jur ce l-a mirat atît de tare, Cagliostro a remarcat pe un ton nepăsător că nu poate înţelege cum a realizat sculptorul, care cu siguranţă că nu l-a văzut pe Hristos, o asemănare atît de deplină.

— Dar dumneavoastră l-aţi cunoscut personal pe Hristos ?

— Am fost cu el în relaţiile cele mai prieteneşti — răspunse Cagliostro. — De cîte ori am umblat împreună pe malul nisipos, acoperit de scoici al lacului Tiberiada 1 Avea o voce nemaipomenit de blajină. Dar nu a vrut să mă asculte.

Cutreiera litoralul ; aduna în jurul său o mulţime de cerşetori, pescari, zdrenţăroşi şi predica. Nu l-au dus la bine toate acestea. — Şi, 243 întoreîndu-se spre valetul său, contele întrebă :

— Iţi aduci aminte de acea seară la Ierusalim, cînd a fost răstignit Iisus ?

— Nu, domnule — răspunse valetul, făcînd o plecăciune adîncă. — Ştiţi doar că sînt în serviciul dumneavoastră numai de cincisprezece secole.

Cagliostro susţinea că se născuse la 200 de ani după potopul lumii, că-1 cunoscuse bine pe prorocul biblic Moise, că luase parte la orgiile împăraţilor romani Nero şi Heliogabal, la cucerirea Ierusalimului de către cruciaţi în secolul al Xl-lea ; într-un cuvînt, că fusese martor la toate evenimentele de seamă din toate veacurile.

Marele mag a înfiinţat o lojă secretă, ai cărei membri puteau fi numai persoane cu un venit anual de cel puţin 50 de mii de livre. El le promisese un dar destul de ademenitor — să le prelungească durata vieţii pînă la 5 557 de ani, cu cîte o metamorfoză la fiecare cincizeci de ani. Atingerea unei asemenea vîrste era, desigur, condiţionată de atîtea prevederi, încît contele putea să nu-şi facă griji prea mari în ce priveşte îndeplinirea promisiunii sale. Numărul membrilor lojii era strict limitat la 13, dar sute de oameni doreau să intre în ea.

Cagliostro poseda nu numai piatra filozofală, care îi asigura nemurirea. Ar fi fost, desigur, ciudat, ca un om cu o experienţă de viaţă atît de îndelungată să nu poată prezice viitorul. Un număr de oameni care l-au cunoscut pe Cagliostro şi care au trăit Marea revoluţie franceză de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea erau convinşi şi îi încredinţau şi pe alţii că magul a prezis cu exactitate întregul mers al evenimentelor revoluţionare.

Cardinalul de Rohan a căzut cu totul sub influenţa lui Cagliostro şi nu precupeţea mijloacele necesare continuării experienţelor de alchimie ale acestuia. Un singur lucru nu i l-a putut asigura Cagliostro lui Rohan : să-i redea situaţia şi influenţa la curte pe care le avusese cîndva.

în primii ani ai domniei lui Ludovic al XVI-lea, de Rohan a fost ambasador al Franţei la Viena. împărătesei Austriei Maria-Tereza nu i-a plăcut francezul care organiza aproape în fiecare zi vînători şi chefuri zgomotoase, se distingea în întrecerile de tir şi, în general, părea să nu-şi ia în serios rangul bisericesc. Pe înţepată împărătească o şoca politeţea ironică şi respectul arogant al cardinalului, atît de deosebite faţă de manierele cuviincioase şi totodată servile ale curtenilor ei. Maria-Tereza a reuşit să transmită această antipatie pentru cardinal şi fiicei sale Mariei-Antoaneta, soţia lui Ludovic al XVI-lea, Iar atunci cînd au ajuns la cunoştinţa Mariei-Tereza expresiile 244

foarte puţin respectuoase la adresa ei pe care le conţinea o scrisoare a lui de Rohan trimisă la Paris, ea a cerut rechemarea ambasadorului francez. La Paris, de Rohan a fost primit de rege, dar atotputernica Maria-Antoaneta a refuzat să-1 vadă. Cardinalul, care se şi văzuse prim-ministru al Franţei, căzu intr-o dizgraţie totală. Cu toate eforturile depuse de Rohan, cu toate rugăminţile înlăcrămate pe care i le adresa în scris reginei — şi care rămîneau necitite —, cardinalului continua să-i rămînă închis accesul la curte.

Toate acestea le-a aflat în amănunţime Jeanne La Motte. Parţial de la cardinalul însuşi, dar în cea mai mare parte desco- sînd cu abilitate unele persoane care aveau într-un fel tangenţă cu cercurile palatului şi erau iniţiate în secretele acestora. Lă- murindu-şi păienjenişul complicat al intrigilor de la curte, Jeanne şi-a alcătuit un plan. Iniţial el se rezuma la a stoarce bani de la cardinal sub pretextul că va reuşi să schimbe atitudinea reginei faţă de el. Apoi însă planul a suferit corective esenţiale. Jeanne ştia că bijutierii Boehmer şi Bassenge încercaseră stăruitor s-o convingă pe Maria-Antoaneta să cumpere colierul pe care ei îl confecţionaseră pentru doamna Du Barry. Moartea l-a împiedicat pe Ludovic al XV-lea să dăruiască acest cadou costisitor favoritei sale, şi bijutierii nu mai ştiau ce să se facă, cu atît mai mult cu cît, pentru a cumpăra briliantele din care era alcătuit colierul, ei se înglodaseră serios în datorii. Maria-Antoaneta a refuzat să cumpere colierul, executat fără prea mult gust, declarînd în auzul tuturor că o asemenea sumă este suficientă pentru a construi o navă de linie — lucru mult mai important pentru Franţa (aceasta se afla în război cu Anglia). Finanţele Franţei se găseau, într-adevăr, într-o stare deplorabilă şi o asemenea „economie" urma să constituie o mărturie a grijei reginei pentru binele ţării. E drept că în multe alte cazuri — cînd a fost vorba să se cheltuiască milioane pentru construcţia palatului Trianon, amenajat cu un lux nemaivăzut, sau pentru somptuoase petreceri la curte — Maria-Antoaneta a uitat de necesitatea de a face economii. Dar, pînă una alta, colierul rămînea fără cumpărători, şi bijutierii erau desperaţi.

Înainte de toate, Jeanne La Motte a încercat — şi nu fără succes — să-1 convingă pe cardinalul de Rohan că ea este prietenă intimă cu regina. Aventuriera a folosit în acest scop informaţiile minuţios culese cu privire la toate amănuntele vieţii şi obiceiurile familiei regale. Jeanne avea un amant, pe un oarecare Reteaux de Villette, „specialist" în fabricarea de acte

24S şi scrisori măsluite. Convingîndu-se de talentele lui, Jeanne s-a

hotărît, în sfîrşit, în aprilie 1784, să-i facă lui de Rohan aluzii că dînsa va reuşi să determine o schimbare a atitudinii reginei faţă de el. Cu acest prilej cardinalului i-au fost prezentate scrisori false ale Mariei-Antoaneta către Jeanne La Motte, scrise, se înţelege, pe un ton foarte prietenos şi confidenţial.

în curînd, cardinalului i s-a făcut propunerea de a trimite reginei o scrisoare de justificare. După ce strică o duzină de ciorne, cardinalul alcătui, în cele din urmă, un mesaj conceput într-o formă destul de diplomatică, la care primi un răspuns favorabil. Se închegă o corespondenţă. La început reţinute, scrisorile reginei deveniră tot mai prietenoase. Minunata transformare care s-a petrecut în atitudinea reginei a fost confirmată şi de omul cu autoritatea supremă pentru cardinal — Ca- gliostro. El a organizat o şedinţă specială în casa lui de Rohan. O nepoată a Jeannei, în vîrstă de cincisprezece ani, a privit cristalul magic al contelui şi, desigur, a văzut acolo tot ce a vrut Cagliostro. Chemînd în ajutor spiritele luminii şi întunericului — pe Mihail şi Rafael —, Cagliostro a declarat că de Rohan a reuşit să trezească reginei un interes mare pentru persoana sa. Din păcate, darul de vizionar nu l-a ajutat pe marele magician să înţeleagă adevăratele intenţii ale Jeannei La Motte.

în vara anului 1784 Jeanne, înarmată cu noi informaţii amănunţite asupra treburilor curţii, definitivează planul răpirii briliantelor. Dacă în prima etapă au fost utile talentele amantului Jeannei, falsificatorul de acte Reteaux de Villette, acum este nevoită să apeleze la serviciile ibovnicei soţului său — tînăra croitoreasă Nicolle Lague.

Jeanne nu este geloasă. Ea o invită pe domnişoara Lague la sine acasă, onorînd-o cu titlul de baroneasă La Gue d'Oliva. Această tînără reprezenta, după cum afirma un contemporan, „o îmbinare extremă a cinstei şi desfrînării". Fireşte, nu i s-au destăinuit planurile, ci i s-a explicat, pur şi simplu, că regina vrea să joace o festă. Pentru ajutorul pe care „baroneasa'' i-1 va da reginei în aplicarea capriciului, ea va fi recompensată cu o sumă mare de bani. D'Oliva va trebui doar să transmită o dată, seara tîrziu, într-o alee a parcului de la Versailles, un bileţel şi un trandafir unui mare senior. „Baroneasa", pe deplin satisfăcută de explicaţiile pe care i le-a dat Jeanne La Motte, acceptă. „Nu mi-a fost greu — spunea mai tîrziu Jeanne La Motte — s-o conving pe d'Oliva să-şi joace rolul, deoarece această domnişoară este cît se poate de proastă". Trebuie să adăugăm că d'Oliva semăna la corp cu regina, în schimb, judecind după portrete,

nu-i semăna de loc la faţă.

La 11 august 1784 d'Oliva, îmbrăcată într-o bluză albă asemănătoare cu cea pe care o purta deseori, cu o simplitate afişată, Maria-Antoaneta, s-a dus la Versailles, însoţită de soţii La Motte. Era o seară fără lună, iar masa de piatră a grotei lui Venus făcea ca pe alee întunericul să fie şi mai dens. D'Oliva rămase singură. în depărtare se auzi scîrţîind nisipul şt apărură trei bărbaţi. Unul dintre ei, învăluit în mantie şi cu pălăria trasă pe ochi, s-a apropiat de d'Oliva. După cum fusese stabilit, aceasta a lăsat să-i cadă un trandafir, dar a uitat să-i remită necunoscutului scrisoarea pe care o avea în buzunar. Omul în mantie îi sărută cu respect poala rochiei. De emoţie, d'Oliva a murmurat ceva, iar cardinalului care stătea în faţa ei i s-a părut că auzise cuvintele : „Puteţi spera că trecutul a fost dat uitării". El mulţumi fierbinte şi se înclină. în acest moment apăru o umbră, care le spuse în şoaptă să plece repede, căci se apropie principesele — soţiile fraţilor regelui. „Contele" La Motte plecă cu d'Oliva. De Rohan, care s-a depărtat în grabă, a afirmat că ar fi recunoscut în omul care a şoptit aceste cuvinte pe de Villette. Se prea poate. Dar, luînd-o pe d'Oliva drept regina, pe care o cunoştea bine, cardinalul nu a dovedit că are o vedere prea ageră.

Aşadar, pasul hotărîtor fusese făcut, şi complotiştii sărbătoriră reuşita. Succesul trebuia consolidat şi Jeanne începu să-i prezinte cardinalului noi scrisori, tot mai prietenoase, din partea reginei. Orbirea lui de Rohan, om de altfel inteligent, a fost atît de surprinzătoare, îneît mai tîrziu mulţi au expheat-o prin faptul că La Motte era amanta cardinalului. Ea însăşi a dat o asemenea explicaţie, dar de Rohan a negat categoric. (Si se pare că se poate da crezare prelatului.) Pînă una alta, aventuriera i-a stors cardinalului sume mari de bani, chipurile pentru regină, căreia îi erau trebuincioşi în diferite scopuri filantropice. Cu aceşti bani La Motte a cumpărat şi şi-a amenajat somptuos o casă la Paris. Pentru sine, Jeanne a cerut doar nişte mărunţişuri, şi de Rohan era convins că ea o duce greu.

în toamna anului 1784 La Motte a făcut cunoştinţă cu bijutierii Boehmer şi Bassenge, care tot nu reuşiseră încă să găsească un cumpărător pentru colier. în ianuarie 1785 de Rohan, întoreîndu-se dintr-o călătorie întreprinsă prin episcopatul său din Alsacia, a aflat că Maria-Antoaneta îl roagă să ia asupra sa rolul de mijlocitor în negocierile pentru cumpărarea acestui colier. Regina voia să-l aibă pentru a şi-l pune la sărbătoarea

din 2 februarie şi promitea să achite costul briliantelor, care se ridica la 1 600 000 de livre, în cîteva rate plătibile din trei 247 în trei luni. De Rohan a rugat-o pe Jeanne să aducă de la

Maria-Antoaneta pentru bijutieri un angajament scris cu privire la plată. Jeanne a încercat la început să se eschiveze de la acest lucru, dar în urma insistenţelor lui de Rohan a adus un document, cu rugămintea reginei de a fi ţinut secret, deoarece cumpărarea colierului se făcea fără ştirea regelui. După aceasta, cardinalul a ajuns repede la înţelegere cu bijutierii, confirmînd garanţia achitării datoriei, pe care o conţinea documentul adus de Jeanne şi semnat de către „Maria-Antoaneta a Franţei". După cum i-a atras atenţia mai tîrziu Cagliostro lui de Rohan, nu era posibil ca regina să fi semnat în acest fel cu totul neobişnuit. Dar atotştiutorul Cagliostro şi-a expus această părere cînd era deja prea tîrziu pentru a se mai putea îndrepta ceva. Documentul nu le-a trezit îndoieli nici lui de Rohan, nici bijutierilor. Cardinalul i-a adus Jeannei colierul, iar aceasta l-a transmis în prezenţa lui, într-o cameră alăturată cufundată în semiîntuneric, unei persoane care era, după spusele ei, un trimis al reginei. Cardinalului i s-a părut că îl recunoaşte pe omul care-1 prevenise în şoaptă să plece în timpul întâlnirii de lîngă grota lui Venus. Era, într-adevăr, de Villette.

Complotiştii au desfăcut numaidecît colierul. Soţul Jeannei a plecat cu o cantitate mare de briliante în Anglia, unde le-a vîndut bijutierilor londonezi. De Villette a fost arestat înţîmplător, asupra lui găsindu-se o parte din briliante, dar Jeanne a reuşit să obţină punerea în libertate a amantului său. Totul se desfăşura potrivit prevederilor ei. Achitîndu-şi datoriile, Jeanne a plecat în oraşul său natal Bar-sur-Aube, pentru a se făli în faţa localnicilor, care mai înainte o trataseră cu dispreţ pe „calica Valois". în urma ei veneau şase trăsuri doldora de lucruri de preţ. E drept, în curînd Jeanne reveni pentru scurt timp la Paris.

Acolo, în absenţa ei evenimentele s-au precipitat. Cu ocazia sărbătorii din 2 februarie regina, spre surprinderea cardinalului şi a bijutierilor, nu şi-a pus colierul cumpărat. Dar Jeanne avea un răspuns pregătit : regina găseşte că preţul este prea mare. Bijutierii mai scad din preţ. Atunci Jeanne le spune că Maria- Antoaneta nu vrea să poarte colierul, deoarece pînă la achitarea completă a datoriei către bijutieri nu consideră că-i aparţine.

La 12 iulie Boehmer s-a dus la Versailles cu o scrisoare către Maria-Antoaneta, dictată de cardinal. în scrisoare se exprima bucuria prilejuită de faptul că marea regină stăpîneşte acum cel mai frumos colier din lume. Boehmer a transmis scrisoarea prin valeţi şi a plecat fără a aştepta un răspuns. Regina a citit

scrisoarea şi, considerînd probabil că bijutierul şi-a pierdut 248

minţile, i-a dat indicaţii unei doamne din curtea sa, doamna Campan, să-i transmită că nu intenţionează să cumpere briliantele. Maria-Antoaneta nu a considerat însă necesar să-i ceară lui Boehmer explicaţii cu privire la conţinutul scrisorii, neclare pentru ea.

Se apropia termenul achitării primei rate şi Jeanne se temea că afacerea va fi descoperită înainte de vreme. De aceea, de Rohan a primit la 31 iulie un bileţel din partea „reginei", conţinînd rugămintea de a amîna termenul primei rate de la 1 august la 1 octombrie, obligîndu-se ca atunci să achite nu 400 000, ci 700 000 de livre — jumătate din noul preţ al colierului. Pentru prima oară de Rohan este cuprins de o vagă bănuială. El compară bileţelul primit cu scrisorile din anii trecuţi ale reginei. Nici o asemănare ! Dar Jeanne reuşeşte să-1 liniştească pe prelat : ea aduce, chipurile din partea reginei, primele 30 000 de livre în contul plăţii pentru colier. Căpătînd de pe urma vînzării briliantelor multe sute de mii, ea îşi putea permite o asemenea cheltuială pentru a cîştiga timp. Cardinalul este din nou convins, căci de unde pot apărea la o femeie aşa de săracă cum era La Motte 30 000 de livre dacă nu i-au fost date de regină ? Dar neliniştea se transmisese între timp şi bijutierilor. Atunci, la 3 august Jeanne se hotărî să facă un pas îndrăzneţ. Ea îi declară pe faţă lui Bassenge că angajamentul de plată al reginei este fals. Aventuriera sconta că de Rohan, strîns cu uşa, va acoperi el însuşi întregul preţ al colierului pentru a evita scandalul.

Bijutierii înspăimîntaţi, neavînd curajul să apară în faţa lui de Rohan, alergară la doamna Campan. Aceasta le-a confirmat faptul că regina nu primise colierul. Abia a doua zi, la 4 august, Bassenge i-a pus lui de Rohan întrebarea fatală : este oare de Rohan sigur de cinstea trimisului reginei căruia îi fusese înmînat colierul ? Această „persoană" — de Villette — tocmai dădea în acest timp pinteni calului, galopînd spre Geneva, pentru a se refugia în afara hotarelor Franţei. D'Oliva, care-1 înlocuise pe La Motte cu un alt iubit, a fost trimisă la Bruxelles. îndepărtîndu-i pe ceilalţi participanţi la lovitură, Jeanne nu a considerat necesar să fugă şi ea însăşi. S-a întors la Bar-sur-Aube, unde a aşteptat desfăşurarea evenimentelor. Cardinalul însă continua să-i asigure pe bijutieri că el personal primise însărcinarea din partea reginei şi că-i fuseseră deja remise primele 30 000 de livre în contul plăţii pentru colier. Dar după plecarea bijutierilor, prelatul alarmat l-a chemat pe principalul său consilier, Cagliostro. Marele mag era un om practic. El i-a arătat imediat lui Rohan că scrisoarea de garanţie sem

nată „Maria-Antoaneta a Franţei" este, fără îndoială, un fals. Cagliostro l-a sfătuit pe Rohan să se grăbească, pînă nu este prea tîrziu, să-i mărturisească totul regelui şi să-i ceară iertarea. Dar de Rohan a continuat să şovăie. între timp, la 12 august, Maria-Antoaneta a aflat de la bijutieri tot ce ştiau aceştia despre furt.

La 15 august, de sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului, cardinalul trebuia să oficieze serviciul divin, dar nu a fost lăsat să-şi rostească predica. Din ordinul regelui, de Rohan a fost arestat. Aflînd acest lucru, Jeanne s-a întors în grabă acasă la Paris şi a pus pe foc toate hîrtiile ce o compromiteau. în curînd fu arestată şi ea. De Villette şi d'Oliva au fost extrădaţi autorităţilor franceze şi au compărut, împreună cu eroii principali ai „afacerii colierului", în faţa judecăţii parlamentului parizian. Au fost trimişi în judecată chiar şi Cagliostro cu soţia sa. Jeanne a căutat, cu o dibăcie extraordinară, să arunce toată vina asupra lui de Rohan, care, după spusele ei, intenţiona să fure colierul, şi asupra lui Cagliostro, care a întocmit, cum afirma dînsa, scrisoarea de garanţie falsă a reginei şi spera să utilizeze briliantele pentru şedinţele sale de magic. Dar depoziţiile lui de Villette şi d'Oliva au lămurit repede cum stăteau lucrurile. în consecinţă, de Rohan şi Cagliostro au fost achitaţi. D'Oliva a fost de asemenea declarată nevinovată. De Villette a scăpat doar cu expulzarea din Franţa. El a argumentat cu cinism că „garanţia" pe care o ticluise nu era un fals, deoarece regina nu semna niciodată „Maria-Antoaneta a Franţei".

Sentinţa indulgentă nu era de fel întîmplătoare şi nici o urmare a frondei pe care o făcea de mult timp parlamentul parizian, nemulţumit de intervenţia coroanei în drepturile sale. O asemenea sentinţă a fost determinată de frămîntarea care s-a iscat în opinia publică în legătură cu procesul. Cagliostro şi de Rohan devin personalităţi foarte populare. Doamnele poartă panglici la modă de culoare roşu-galben (culoarea roşie a pălăriei de cardinal şi culoarea galbenă a paielor care serveau drept aşternut deţinuţilor Bastiliei). O tipografie clandestină tipăreşte dări de seamă despre proces, textele cuvîntărilor avo- caţilor se vînd contra unor sume fabuloase. Peste tot se aud stihuri batjocoritoare la adresa reginei. Se vorbea că, în cazul unei sentinţe de condamnare, la Paris vor izbucni tulburări. Nemulţumirea poporului găsise un prilej pentru a se manifesta.

Vina Jeannei La Motte nu suscita îndoieli. în timpul procesului ea a aruncat, într-un acces de mînie, un sfeşnic greu de bronz în Cagliostro. înălţîndu-şi privirea spre ceruri, magul a

răspuns cu o ploaie de înjurături în multe limbi — cunoscute şi necunoscute. Apoi La Motte s-a prefăcut că şi-a pierdut minţile. în celulă stătea tot timpul sub pat. A fost condamnată să fie biciuită în public şi stigmatizată cu litera „V" (de la voleuse — hoaţă). La 21 iunie 1786 verdictul dat împotriva Jeannei La Motte, care turba de furie, a fost executat, apoi condamnata a fost trimisă la închisoarea corecţională.

Regele a dat ordin ca de Rohan să fie trimis la eparhia lui. Lui Cagliostro i s-a prescris să părăsească Franţa. A plecat la Londra.

Dar scandalul provocat de întîlnirea din grota lui Venus nu a putut fi stins. întrucît afacerea colierului devenise publică, au intervenit activ diplomaţia oficială franceză şi agentura secretă de peste graniţă. Pentru curtea franceză devenise o sarcină de importanţă primordială să pună mîna pe toţi părtaşii la furt, pentru a dovedi nevinovăţia reginei. Nu erau cruţate în acest scop nici eforturile, nici banii. Extrădarea lui d'Oliva şi de Villette (din Belgia şi Elveţia) fusese obţinută fără greutate, dar era mult mai complicat să ajungi la soţul Jeannei, care se afla în Anglia. Or, numai el putea răspunde la întrebarea unde dispăruse partea cea mai mare a briliantelor. De aceea, ambasadorul Franţei la Londra contele Adhemar s-a bucurat mult primind din Edinburgh o scrisoare, datată 20 martie 1786, de la un oarecare italian Francesco Benevento, zis D'Acosta, „profesor de limbi străine".

în scrisoare, Benevento se oferea să asigure scoaterea în secret din Anglia nu numai a lui La Motte, dar şi a briliantelor ce se aflau asupra acestuia. Profesorul Benevento, ajuns Ia onorabila vîrstă de 70 de ani, cerea pentru serviciile sale nici mai mult nici mai puţin de 10 000 de guinee, adică 260 000 de franci. La Motte îl cunoştea, într-adevăr, bine pe bătrînul italian, care în schimbul unei recompense căzuse de acord să-1 prezinte pe „conte" drept un nepot al său. (La Motte se temea că este căutat de poliţia engleză.)

Cu toate că suma cerută de italian era enormă, Adhemar a considerat oferta acceptabilă şi s-a grăbit să trimită scrisoarea lui Benevento Mariei-Antoaneta, care a obţinut acordul regelui. La 4 aprilie, ministrul afacerilor externe i-a comunicat lui Adhemar că-i poate plăti lui Benevento, cu titlu de avans, 1 000 de guinee şi-i poate oferi garanţii ferme în privinţa restului sumei, pe care acesta o va primi imediat ce La

Motte se va găsi sub strajă în oricare dintre porturile franceze. Adhemar i-a adus la cunoştinţă lui D'Acosta că oferta sa este

acceptată şi a încredinţat primului secretar al ambasadei, Sibille

d’Aragon organizarea răpirii. Secretarul, care fusese în trecut ofiţer, era un om de acţiune. El alcătui repede planul. Benevento urma să-1 convingă pe La Motte să părăsească Edinburghul sub pretextul că este, chipurile, periculos să continue a rămîne acolo. După aceasta, italianul va veni cu La Motte la Newcastle, unde nu va fi greu să-1 convingă pe „conte" să viziteze portul Shields, situat în apropiere. în acest timp, D’Acosta şi La Motte vor fi urmăriţi de doi agenţi secreţi francezi. Alţi doi oameni de-ai lui d’Aragon vor veni la Shields pe mare cu o navă mică, avînd la bord un echipaj de încredere. Nava nu putea trezi nimănui bănuieli, deoarece din Shields se exporta o cantitate mare de huilă. Benevento îi va administra „contelui" un somnifer, La Motte va fi transportat repede pe navă şi peste puţin timp se va afla în mîinile justiţiei franceze.

La 29 aprilie, Benevento a comunicat din Edinburgh că va anunţa în zilele următoare plecarea sa, împreună cu La Motte, la Newcastle. Cei doi au şi pornit într-adevăr. La Londra au sosit în grabă inspectorii de poliţie francezi Quidor şi Grand- maison, care urmau să execute misiunea secretă. Aflînd abia de la d’Aragon ce sarcină li s-a încredinţat, ofiţerii de poliţie nu s-au arătat de loc entuziasmaţi. Nu le surîdea perspectiva de a fi spînzuraţi în Anglia în cazul eşuării planului de răpire. Dar lucrurile nu au ajuns pînă acolo. A reieşit că îi surîdea şi mai puţin o asemenea perspectivă lui Benevento, care primise deja avansul. La întîlnirea pe care a avut-o cu francezii, el a uzat de numeroase pretexte pentru a refuza să ia parte la răpire. Printre alte motive invocate era şi acela că, după spusele italianului, „contele" a simţit primejdia şi nu a consimţit să meargă la Shields. După toate probabilităţile, Benevento a preferat să-i mărturisească totul lui La Motte şi să împartă cu el banii primiţi. Este chiar posibil ca întregul plan să fi fost ticluit dinainte chiar de La Motte, care, în acest caz, s-a dovedit a fi un demn discipol al soţiei sale.

în Franţa, mulţi au considerat-o pe regină părtaşă la furtul colierului. Acelaşi lucru îl repeta Jeanne La Motte, care în 1787 a evadat din închisoare refugiindu-se în străinătate, (încă la proces Jeanne afirmase că a văzut multe scrisori autentice ale reginei către de Rohan.) După părerea unui mare număr de contemporani, numai admiţînd că regina a luat parte la furtul colierului poate fi explicată credulitatea uluitoare, orbirea inexplicabilă a lui de Rohan. (De altfel cu două zile înainte de arestarea lui,

Cagliostro l-a convins pe de Rohan să cineze cu... regele Henric al IV-lea, care murise asasinat în anul 1610.) Se pare însă că suspiciunile la adresa reginei nu

erau întemeiate. Maria-Antoaneta era o femeie arogantă şi crudă, dispreţuia profund poporul şi nu era obişnuită să ţină seama de nimic atunci cînd era vorba de satisfacerea capriciilor sale. Cîţiva ani mai tîrziu, în timpul revoluţiei, regina se arăta dispusă să înece poporul în sînge. Dar hoaţă nu era. Pur şi simplu nu avea nevoie de aşa ceva.

Procesul în legătură cu furtul colierului a adus un imens prejudiciu moral monarhiei şi astfel a avut o anumită contribuţie la creşterea stării de spirit revoluţionare. în atmosfera de nemulţumire generală care domnea în Franţa, lui Cagliostro, care după proces a fost nevoit să plece în Anglia, nu i-a fost greu să prezică distrugerea iminentă a Bastiliei.

„Bani? Bani — şi fără pierdere de timp“

Serviciul secret, instrument de nădejde al diplomaţiei şi al forţei militare, a jucat un rol deosebit de important în înrobirea colonială a Asiei de către europeni. Printre agenţii viitorilor cuceritori se numărau şi misionari creştini (îndeosebi iezuiţi), şi negustori care făceau comerţ „paşnic" cu băştinaşii, şi călători, interesaţi în aparenţă numai de explorarea unor noi regiuni ale globului.

Astfel au fost puse, între altele, bazele cuceririlor engleze în India : timp de aproape un secol şi jumătate (din 1603 pînă în 1740) englezii s-au ocupat în India cu „negoţul paşnic". Compania Engleză a lndiilor de Est a construit, cu aprobarea împăratului Indiei — marele mogol —, cîteva factorii. E drept, la un moment dat (în anii 1686 —1690), englezii au încercat să acapareze o parte însemnată a teritoriului din jurul factoriilor lor. Dar puterea centrală era încă prea puternică în India şi Compania lndiilor de Est s-a văzut în primejdia de a fi zvîrlită afară din ţară.

Englezii au trebuit să se grăbească să încheie pace, renunţînd pentru un timp la toate planurile de a pune mîna pe pămînturi străine.

La începutul secolului al XVIII-lea, criza împărăţiei mogolilor s-a adîncit. Marele mogol stăpînea din ce în ce mai 253

mult doar cu numele, domnitorii din provincii ajungînd de

fapt independenţi faţă de centru. Englezii şi alţi colonialişti au considerat că sosise timpul lor.

In deceniul al 5-lea al secolului al XVIlI-lea s-a încins o luptă înverşunată pentru India între Anglia şi Franţa. După o scurtă întrerupere, ea a fost reluată în perioada războiului de şapte ani (1756—1763). Ambele părţi au recurs pe scară largă la serviciul secret în scopul atragerii de partea lor a di- feriţilor prinţi din India, al coriJperii — în acelaşi ţel — a curtenilor lor, al participării la intrigile de palat. Profitînd de un conflict cu nababul (domnitorul) Bengalului, englezii au hotărît să pună mîna pe această provincie deosebit de bogată a Indiei, cu un teritoriu şi o populaţie mult mai mari decît cele ale Angliei. Fireşte, rolul principal urma să-l aibă forţa militară. Experienţa arătase că soldaţii indieni instruiţi după model european — şipaii — sînt capabili să înfrîngă detaşamentele prinţilor indieni, cu efective mai numeroase, dar slab disciplinate şi prost înarmate. Nababul Bengalului, Siraj-ud- dowlah, dispunea însă de o armată atît de numeroasă, încît multă vreme cotropitorii nu s-au încumetat să purceadă la înfăptuirea planului lor.

în fruntea trupelor engleze a fost numit Robert Clive. Fiu mai mic al unei familii de nobili scăpătaţi, el venise în India în calitate de simplu conţopist al Companiei Indiilor de Est. în timpul războiului cu Franţa, Clive a intrat voluntar în trupele engleze şi, în condiţiile din India, unde omul trebuia să dea în permanenţă dovadă de tărie şi iniţiativă personală, s-a evidenţiat ca un ofiţer hotărît şi ingenios. Era un om pentru care toate mijloacele erau bune în vederea atingerii ţelului propus — instaurarea dominaţiei engleze în Bengal şi acumularea de uriaşe averi personale pe calea jefuirii ţării cucerite. „Bani ! Bani — şi fără pierdere de timp" —, aceasta era deviza lui Clive.

El a priceput că cheia succesului rezidă în recrutarea de aliaţi secreţi din rîndul comandanţilor militari şi al oamenilor de la curtea nababului Bengalului. Tocmai acestui scop i-a servit trimiterea unor reprezentanţi englezi oficial în vederea unor tratative cu nababul, dar de fapt pentru a împinge spre trădare un număr de personalităţi influente. Un rol şi mai important l-au avut însă agenţii secreţi trimişi de Clive la curtea lui Siraj-ud-dowlah. Aceştia promiteau tot ce îşi doreau cei nemulţumiţi, deşi Clive, fireşte, nici nu avea de gînd să îndeplinească aceste promisiuni. El a enunţat chiar „teza" că în relaţiile cu „băştinaşii" pot fi neglijate orice

considerente de ordin moral. Planul lui Clive se rezuma, în principal, la

următoarele : să ajungă în secret la un acord eu unul din principalii comandanţi militari ai nababului, Mir Jafar, promiţîn- du-i tronul Bengalului în caz că va trece în momentul decisiv de partea englezilor. Apoi să guverneze prin mijlocirea lui Mir Jafar, dacă acest lucru nu va deveni stingheritor, iar în caz contrar să înlăture marioneta devenită inutilă. Pînă una alta, agenţii secreţi făceau curse frecvente între Clive şi Mir Jafar.

Clive avea numeroşi spioni la curtea din Murshidabad a nababului, care îi raportau fiecare pas al lui Siraj-ud-dowlah, îl informau asupra tratativelor sale cu francezii, asupra pregătirii trupelor. Dar cel mai important dintre aceşti agenţi era hindusul Omichund, prin intermediul căruia se purtau toate tratativele englezilor cu complotiştii.

La un moment dat, Clive primi o ştire îngrijorătoare : Omichund este pe cale de a-1 trăda. Omichund îi ştia pe toţi parti- cipanţii la complot ; dacă îi denunţa, întregul plan al lui Clive, atît de minuţios elaborat, s-ar fi prăbuşit. Şi atunci acesta se grăbi să aducă la cunoştinţa lui Omichund că îi cunoaşte intenţia şi este gata să-i plătească tăcerea ; trebuie doar să se înţeleagă asupra preţului. Răspunsul fu uluitor. Omichund cerea în schimbul tăcerii 300 000 de lire sterline. O asemenea sumă nu putea fi, probabil, adunată nici chiar dacă s-ar fi confiscat toţi banii negustorilor englezi din Calcutta. Dar, în pofida protestelor membrilor Consiliului bengalez, Clive l-a informat imediat pe Omichund că-i acceptă condiţiile, deşi nu avea intenţia să-şi respecte promisiunea. Celălalt partener nu era însă nici el atît de naiv. Omichund ceru ca angajamentul privind achitarea sumei să fie inclus în tratatul secret pe care Clive urma să-1 încheie cu Mir Jafar. Clive îşi dădu acordul fără nici o obiecţie. Omichund obţinu ca actul să fie semnat de amiralul englez Watson, cunoscut ca un om cinstit, care în orice caz nu ar fi fost în stare de o pungăşie evidentă. Clive era de acord şi cu aceasta numai să obţină tăcerea lui Omichund.

în curînd, Omichund primi un document împodobit cu multe înfloriturî, scris pe hîrtie roşie. El conţinea promisiunea de a fi satisfăcute toate pretenţiile pe care le-a prezentat hindusul. La sfîrşitul documentului, alături de semnătura lui Clive, se afla semnătura amiralului Watson...

Abia după aceasta au început acţiunile militare făţişe. Clive nu era nici pe departe convins de succes. Nimic nu

garanta că Mir Jafar, care-1 trădase pe nabab, nu-i va trăda în ultimul moment şi pe englezi. Iar atunci mica oaste a lui Clive, alcă- 255 tuită doar din 3 000 de oameni (dintre care vreo mie erau en

glezi, iar restul şipai), ar fi fost covîrşită de uriaşele armate ale lui Siraj-ud-dowlah.

Clive aştepta cu o nerăbdare explicabilă sosirea curierului său secret, care trebuia să aducă o scrisoare de la Mir Jafar. Trecuseră toate sorocurile, trupele se aflau deja faţă în faţă în poziţie de luptă, dar vestea mult aşteptată tot nu venea. în sfîrşit, trimisul sosi. Clive desfăcu cu înfrigurare scrisoarea. Aceasta era prea puţin liniştitoare şi mai ales nu era de loc clară. Vicleanul demnitar căuta, pînă în ultima clipă, să nu se angajeze definitiv, pentru a vedea mai întîi de partea cui va înclina balanţa victoriei. în aceste condiţii, consiliul de război convocat de Clive s-a pronunţat împotriva bătăliei. Era prea mare pericolul de a condamna la pieire întreaga armată şi de a face astfel să se prăbuşească dominaţia englezilor chiar şi în acea parte neînsemnată din Bengal pe care o ocupaseră. Iniţial, Clive fusese de acord cu hotărîrea consiliului. Apoi însă îşi dădu seama că renunţînd să dea bătălia el va pune capăt şi planurilor engleze de cucerire a Bengalului, îi va permite lui Siraj-ud-dowhal să-i zvîrle afară din ţară pe venetici. Clive se hotărî să dea lupta...

între timp, în tabăra nababului îngrijorarea era şi mai mare. Cu două zile înainte de bătălie, nababul fusese informat că Mir Jafar complotează cu englezii. Dar el nu îndrăzni să-t aresteze pe puternicul sau comandant de oşti. Dimpotrivă, Siraj-ud-dowlah se simţea el însuşi în nesiguranţă în propria sa tabără. Nu mai avea încredere în nici unul dintre comandanţii săi. I se părea că trădarea îl pîndeşte din toate părţile. La 23 iunie 1757 se dă vestita bătălie de la Plassey. Şi nu în- tîmplător, în plină desfăşurare a luptei, nababul dă el însuşi semnalul retragerii. Siraj-ud-dowlah spera să reia operaţiile militare atunci cînd avea să fie mai sigur de ajutoarele sale. Dar retragerea se transformă, sub presiunea englezilor, într-o fugă dezordonată.

Mir Jafar nu a luat parte la luptă. El a aşteptat cu trupele sale de elită să vadă cine va fi învingătorul. De altfel, Clive nici nu avea nevoie de altceva. Acum, cînd armata nababului îşi încetase existenţa, Mir Jafar aştepta cu nelinişte dacă nu cumva Clive va hotărî să rupă tratatul cu el şi să-l arunce în temniţă pe aliatul infidel. Dar Clive considera că deocamdată Bengalul va putea fi jefuit mai nestingherit sub acoperirea numelui noului nabab, Mir Jafar. Trădătorul este întîmpinat cu onoruri în tabăra

englezilor. Noul nabab pune ţara la cheremul englezilor, spre a fi jefuită. în buzunarele lui Clive, ale ofiţerilor săi, ale funcţionarilor Companiei Indiilor de Est, ale

negustorilor englezi se scurg sute de mii, milioane de lire sterline.

Numai Omichund nu primeşte nimic. în zadar prezintă ei înţelegerea scrisă pe h'irtia de culoare roşie. Adevăratul tratat încheiat cu Mir Jafar nu pomeneşte nici un cuvînt nici despre Omichund, nici despre pretenţiile sale. Dar semnătura amiralului Watson, cu care acesta întărise documentul scris pe hîrtia roşie ? Ei bine, falsificarea unei semnături nu a fost un lucru prea complicat pentru cuceritorul Bengalului — el s-a pretat la afaceri mult mai murdare. Cu atît mai mult cu cît era vorba de un „indigen", cu care, după cum explicase Clive, poţi în general să-ţi permiţi orice !

Aşa a fost cucerit Bengalul. în curînd veni rîndul altor state din India. Timp de două decenii englezii au purtat un război după altul împotriva principatului Mysore din sudul Indiei, care îşi apăra eroic independenţa. Iar cînd în 1799 a început ultimul război dintre englezi şi Mysore, serviciul de spionaj britanic s-a putut lăuda cu un mare succes. El reuşise să recruteze pe cei mai apropiaţi curteni ai lui Tippoo-Sahib, adversarul sau, pe primul ministru — Purnaiya, pe ministrul finanţelor — Mir-Sadîc, pe comandantul cavaleriei uşoare —• Camar-ud-din. Toţi aceştia îl induceau în eroare pe Tippoo. Serviciul de informaţii al Mysore-ului, de obicei bine informat despre deplasările englezilor, de data aceasta a fost orb şi surd. Tippoo nu cunoştea cele mai importante deplasări ale uriaşei armate engleze care se apropia de capitala Mysore-ului, Serin- gapatam. La sfîrşitul lunii aprilie 1799 trupele engleze au început asediul acestui oraş populat şi bine fortificat. Tunurile engleze, multe la număr, făceau spărturi în zidurile oraşului. Cînd Tippoo-Sahib a ieşit în afara zidului interior pentru a respinge un nou asalt al englezilor, Mir-Sadîc a dat ordinul trădător de a închide porţile, chipurile pentru a împiedica pătrunderea atacanţilor englezi. Lui Tippoo i-a fost tăiată retragerea. Peste puţin timp el a fost rănit. Soldatul englez care s-a întîmplat să fie prin apropierea lui a fost ademenit de centura preţioasă a lui Tippoo. Dar cum acesta mai încerca să opună rezistenţă, englezul l-a împuşcat în tîmplă. Faptele s-au petrecut la 4 mai 1799. Soldaţii englezi, îmbătaţi de sînge, pătrunseră în oraş. Timp de trei zile jaful a continuat nestingherit de nimeni.

Soarta spionilor care trădaseră ţara a fost diferită. Mir-Sadîc, după ce a închis porţile pentru a-i tăia drumul lui Tippoo,

şi-a adunat bijuteriile şi a încercat să fugă la englezi. 257 Dar mysorienii i-au ghicit imediat intenţia : trădătorul a fost

linşat de mulţime. Dimpotrivă, Purnaiya şi Camar-ud-din au fost recompensaţi cu dărnicie pentru serviciile aduse în calitate de agenţi ai serviciului secret englez. Purnaiya a fost numit ministru principal al principatului vasal în care fusese transformat Mysore, păstrîndu-şi, cu alte cuvinte, locul pe care-1 ocupase pe timpul lui Tippoo. Camar-ud-din a primit moşii bogate.

Astfel a fost frîntă rezistenţa îndelungată pe care au opus-o popoarele din sudul Indiei cuceririi coloniale engleze.

Trădare la West-Point

George Washington, comandantul suprem al trupelor coloniştilor americani care luptau împotriva Angliei pentru independenţă, înţelegea foarte bine importanţa serviciului de informaţii. încă pe cînd era foarte tînăr, participînd în calitate de voluntar la războiul dintre Anglia şi Franţa, el a fost martor la înfrîngerea pe care au suferit-o lîngă fortul Duquesne (pe locul unde mai tîrziu s-a dezvoltat oraşul Pittsburg), la 13 iulie 1755, trupele engleze de sub comanda generalului Braddock. înfrîngerea s-a datorat faptului că Braddock habar n-avea de ce forţe dispuneau francezii care apărau fortul.

Peste două decenii, la începutul războiului pentru independenţă, cînd Washington a ajuns în fruntea trupelor coloniştilor, el a căutat imediat să-şi creeze un serviciu de informaţii propriu. Primul său agent a fost, după toate probabilităţile, renumitul Nathan Hale, prins şi executat de englezi în septembrie 1776. Deşi numele lui Nathan Hale a devenit legendar, nu se ştie aproape nimic nici despre misiunea cu care a fost trimis în spatele frontului inamic, nici despre ceea ce a reuşit să realizeze.

Cînd serviciul de informaţii al coloniştilor s-a dezvoltat într-o măsură oarecare, Washington a încredinţat misiunea de a-1 perfecţiona maiorului Benjamin Tallmadge. Maiorul a ales, la New York şi în alte localităţi

ocupate pe atunci de trupele engleze, cîţiva oameni pe care îi cunoştea personal. De obicei, agenţii care acţionau în aceeaşi regiune erau buni prieteni — în felul acesta Tallmadge spera să pună la punct colaborarea dintre oamenii săi, fiind sigur că, în cazul arestării şi pieirii unuia

dintre ei, ceilalţi vor continua activitatea cu un zel îndoit, pentru a-şi răzbuna prietenul. Primii agenţi selecţionaţi de Tallmadge studiaseră împreună cu el la Universitatea din Yale. Deşi erau oameni care mai înainte nu cunoscuseră de loc munca de spionaj, cei mai mulţi dintre ei au reuşit să se adapteze repede noului gen de activitate. Toţi aveau nume conspirative şi, în afară de Tallmadge, nici în tabăra americană nu cunoştea nimeni numele lor adevărat.

Cu un succes deosebit îşi desfăşura activitatea Robert Townsand din New York, care figura sub numele de Samuel Culper junior. Townsand a înfiinţat o firmă comercială care se ocupa cu furnizarea de produse alimentare pentru New York achiziţionate de la fermierii din împrejurimile oraşului. Sediul firmei sale era în permanenţă tixit de cumpărători, inclusiv de militari englezi şi de soţiile lor. în conversaţii pe care nimeni nu se gîndea să le ţină în secret se strecurau destule informaţii militare utile. Townsand le nota şi le transmitea statului-major al lui Washington. Alţi doi agenţi — Abraham Woodhill (Samuel Culper senior) şi Austin Roy, îndeplineau rolul de „cutie poştală" şi respectiv de curier. Roy, care locuia la New York sub chipul unui funcţionar al firmei lui Culper, îi înmîna rapoartele lui Woodhill, care se stabilise în afara oraşului. Primind informaţiile, Woodhill se grăbea să atîrne pe sfori, într-un loc anume şi într-un fel convenit dinainte, nişte rufărie de corp. Acesta era semnalul că totul este în ordine, şi un al doilea curier, Brewster, barcagiu de meserie, ducea informaţiile culese lui Tallmadge (John Bottom) sau unuia dintre oamenii de încredere ai acestuia. în această corespondenţă era folosit un cod destul de greoi, care necesita pentru cifrarea şi descifrarea raportului folosirea unor cărţi speciale. Unele litere le înlocuiau pe altele, diferite figuri desemnau un loc, un nume sau pur şi simplu anumite cuvinte. Astfel, cifra 711 însemna generalul Washington, 712 — generalul englez Clinton, 745 — Anglia, 592 — nave.

Washington avea mare nevoie de informaţiile care parveneau de la Townsand şi prietenii săi ; el a ordonat anume ca acestea să-i fie remise îndată ce sînt primite. Tallmadge a încălcat acest ordin o singură dată. Maiorul

nu i-a înmînat nedesfăcut generalului Washington, precum obişnuia, un mesaj primit de la Samuel Culper junior, ci l-a citit el însuşi şi chiar l-a reţinut vreo oră. Din cauza acestei mici întîrzieri s-au petrecut evenimente care au avut o însemnătate excepţională pentru armata coloniştilor.

259 Trupele engleze ocupaseră orăşelul în care se născuse Robert

Townsand. Acolo, acesta avea o casă, lăsată în grija sorei sale Sarah. în casa respectivă s-au instalat nişte ofiţeri englezi, printre care şi colonelul Simcoe. Sarah Townsand ştia că fratele ei devenise agent secret al armatei coloniştilor şi se străduia să-i acorde tot ajutorul posibil. Prefacîndu-se că dirijează pe servitorii care serveau masa ofiţerilor englezi, Sarah se Străduia să nu scape nimic din ceea ce se vorbea.

într-o seară, pe la sfîrşitul lui august 1780, colonelul Simcoe se întreţinea cu un cunoscut sosit de curînd. Era maiorul Andre, fiul naturalizat în Anglia al unui comerciant elveţian. înroiîn- du-se în armata engleză, Andre a făcut repede carieră, ajungând, în perioada de care ne ocupăm, adjutant-şef al trupelor expediţionare britanice din America de Nord şi persoană de încredere a generalului Clinton. Toate acestea au determinat-o pe Sarah Townsand să asculte cu atenţie deosebită conversaţia celor doi ofiţeri, care, de altfel, nu conţinea nimic deosebit de important. Dar, pe cînd cina se apropia de sfîrşit, s-a produs un incident ciudat. A fost adusă o scrisoare adresată lui John Anderson. Sarah l-a întrebat, fireşte, pe Simcoe dacă nu cunoaşte pe cineva cu acest nume. Andre a declarat pe neaşteptate că îl ştie el şi a pus scrisoarea în buzunar. Ochiul atent al gazdei a observat în curînd ceva şi mai ciudat : Andre nu a transmis nimănui această scrisoare, ci a desfăcut-o şi a citit-o personal. El a făcut acest lucru pe cînd ofiţerii îşi beau cafeaua şi discutau despre fortăreaţa americană şi depozitul militar principal de la West-Point.

Sarah Townsand hotărî pe bună dreptate că toate acestea trebuie să-1 intereseze pe fratele ei. Ea îl rugă pe căpitanul Daniel Young, unul din ofiţerii cazaţi în casa ei, să transmită un plic prin ordonanţa sa la New York firmei care-i furniza produsele alimentare. Galantul ofiţer nu putea, fireşte, refuza să îndeplinească această rugăminte a frumoasei domnişoare, cu atît mai mult cu cît alimentele îi erau necesare Sarei pentru mesele destinate colonelului Simcoe şi ofiţerilor săi. Sarah Townsand i-a înmînat soldatului un plic sigilat. Se subînţelegea că acesta conţine

lista produselor alimentare necesare... Imediat ce a primit scrisoarea surorii sale, Robert Townsand a trimis-o, pe calea obişnuită, lui Tallmadge.

Abia cu o jumătate de oră mai înainte şeful serviciului de informaţii, maiorul Tallmadge, primise o altă scrisoare. Era semnată de comandantul West-Pointului, generalul Benedict Arnold. Acesta îl informa că aşteaptă sosirea unui prieten apropiat, John Anderson, care nu prea cunoaşte locurile. Co

mandantul West-Pointului ruga stăruitor pe Tallmadge să-i fie trimişi cîţiva dragorii pentru a-1 însoţi pe mister Anderson.

Coloniştii treceau pe atunci prin momente grele. Poporul lupta eroic împotriva trupelor engleze, dar o parte însemnată a latifundiarilor luase de la bun început atitudine împotriva războiului pentru independenţă. Alţi latifundiari, care continuau formal să rămînă în tabăra revoluţionară, umflau preţurile, se ocupau cu specula, cu cumpărarea pămînturilor fermierilor ruinaţi. Toate acestea nu puteau să nu stîrnească indignare în rîndurile soldaţilor lui Washington, care primeau ştiri despre situaţia grea a familiilor lor. în acelaşi timp, în cercurile avute creştea numărul celor vădit nemulţumiţi de războiul ce se prelungea. Aceştia priveau cu îngrijorare masele înarmate, în rîndul cărora clocotea în surdină nemulţumirea faţă de bogătaşi şi speculanţi. Se vorbea tot mai des despre pericolul „domniei prostimii", se cumpănea dacă nu cumva este prea tîrziu pentru a se ajunge la o înţelegere acceptabilă cu englezii.

Generalul Arnold nu putea să nu cunoască aceste stări de spirit, care corespundeau întru totul planurilor sale. Arnold avea socoteli personale cu politicienii americani de vază. Bi- goţii puritani l-au învinuit, poate fără temei, de o purtare neconformă cu principiile morale. Arnold era convins că această învinuire dăuna carierei sale. Washington a încercat în zadar să-l convingă de contrariul. Odată, comandantul suprem l-a întrebat chiar cum îi poate dovedi că suspiciunile sale nu sînt întemeiate. „Numiţi-mă comandant al West-Pointului" — fu răspunsul. Washington acceptă. Iar Arnold, primind comanda importantului punct de sprijin şi depozit militar principal al coloniştilor, unde se aflau aproape toate rezervele lor de pulbere, socoti că a sosit momentul favorabil pentru a trece de partea inamicului. în schimbul predării West-Pointului, care putea atrage după sine înfrîngerea totală a armatei coloniştilor, Arnold a cerut de la englezi rotunda sumă de 20 000 de lire sterline şi refugiu pe teritoriul englez. Tocmai aceasta explica şi înduioşătoarea sa grijă faţă de „John Anderson". Acesta trebuia să vina pentru a încheia tratativele dintre Arnold şi comandamentul englez.

Scrisoarea lui Arnold nu-i putea trezi nici un fel de bănuieli maiorului Tallmadge. Dar numai pînă în momentul

cînd a primit de la New York raportul lui Townsand. Din întîmpîare, şeful serviciului de informaţii a deschis acest plic înainte de a-1 duce comandantului suprem. Tallmadge fu surprins de faptul 261 că în decursul unei ore citea a doua oară despre acelaşi John

Anderson, care, de fapt, nu era altui decît maiorul englez John Andre.

Se năştea întrebarea de ce avea nevoie ofiţerul englez să plece sub un nume născocit la comandantul West-Pointului, iar generalul Arnold să manifeste o asemenea grijă pentru securitatea acestui agent secret al comandamentului britanic. Tal- lmadge dădu ordin ca Anderson să fie reţinut şi interogat.

Dar maiorul Andre a ales alt drum. Nu prea avea încredere în Arnold şi era în general nemulţumit de misiunea ce-i fusese încredinţată. De aceea, el nu a pornit pe uscat, cum îl sfătuise comandantul West-Pointului, ci a ajuns la destinaţie mergînd pe rîul Hudson cu şalupa de război britanică „Uliul". în timpul nopţii Andre s-a întîlnit cu Arnold. Tratativele maiorului cu trădătorul, care cerea un preţ exagerat, au durat pînă dimineaţa, cînd convorbirea le-a fost întreruptă de canonada artileriei : o baterie americană deschisese focul asupra navei engleze pe care o descoperise dimineaţa, aceasta fiind nevoită să se retragă în grabă.

Trimisul generalului Clinton a trebuit să se travestească în civil şi, însoţit de o călăuză pusă la dispoziţia lui de Arnold, să facă cale întoarsă pe uscat. La vreo două mile de poziţiile trupelor engleze călăuza a refuzat să continue drumul.

Andre a pornit singur şi în curînd s-a văzut înconjurat de trei soldaţi britanici. Pentru orice eventualitate, i-a întrebat cine sînt. A urmat o scurtă tăcere, după care unul dintre soldaţi a răspuns că făceau parte dintr-o tabără militară engleză. Atunci maiorul i-a lămurit pe loc că el este un ofiţer englez din statul-major al generalului Clinton. Adevăratul său nume este gravat pe capacul din spate al ceasului, dar călătoreşte sub numele de John Anderson, iar actul de identitate pe acest nume i-a fost eliberat de un general al rebelilor, care se numeşte Arnold. Şeful micului grup de soldaţi englezi a ascultat cu atenţie explicaţiile lui Andre, iar cînd acesta, pentru a întări cele spuse, a arătat ceasul avînd gravat numele său... l-a arestat imediat. Andre dăduse peste nişte miliţieni americani care găsiseră uniformele engleze la o fermă părăsită în grabă de inamic. Pricepînd repede ce s-a întîmplat, Andre a

încercat să facă alt joc. Rîzînd, el declară că este un ofiţer american şi a urmărit să verifice vigilenţa soldaţilor, iar ceasul l-a scos, pur şi simplu, de pe cadavrul unui englez. Dar ostaşii armatei revoluţionare s-au dovedit a fi mai perspicace decît credea maiorul englez. Ei şi-au perchiziţionat prizonierul şi au găsit asupra lui documente demascatoare, pe care Andre le ascunsese în cizme. Zadarnică a fost şi încercarea maiorului de a-i corupe pe soldaţi

cu o sumă mare de bani. Ei l-au dus la şeful lor, locotenent- colonelul Jameson.

La scurt timp după această întîmplare, generalul Arnold şi soţia sa dădeau o masă în cinstea generalului Washington, care făcea o călătorie de inspecţie, şi a comandantului voluntarilor francezi, generalul La Fayette, care îl însoţea. Deodată i se aduse un plic : locotenent-colonelul Jameson nu era la curent cu planurile lui Tallmadge şi trimise un curier să-1 informeze pe generalul Arnold despre arestarea lui „Anderson". Arnold ceru celor de faţă scuze pentru că era nevoit să-i părăsească pentru o clipă şi o rugă pe soţia sa să-1 urmeze. Apoi i-a comunicat acesteia situaţia şi, fără a mai acorda vreo atenţie femeii leşinate, încălecă pe cal şi în scurt timp ajunse în dispozitivul trupelor engleze.

Arnold a primit gradul de general englez, „evidenţiindu-se“ apoi prin reprimarea cruntă a populaţiei civile. Drept compensaţie pentru daunele materiale pe care le-a suferit, guvernul englez i-a plătit cîteva mii de lire sterline, care au constituit baza pentru operaţiile sale comerciale rentabile. Ajuns un om bogat, a murit în 1801 la Londra, dispreţuit şi urît de poporul pe care l-a trădat.

Cu toate încercările generalului Clinton de a-1 salva, maiorul Andre a fost spînzurat în octombrie 1780. Un timp, Robert Townsand s-a temut că englezii vor ghici de unde s-a strecurat informaţia despre călătoria lui Andre. Dar acesta fusese arestat în împrejurări care nu aveau nici o legătură cu rapoartele primite de Tallmadge, şi autorităţile engleze nu au aflat pînă la urmă nimic. Townsand şi grupul lui au continuat să acţioneze cu succes pînă la sfîrşitul războiului pentru independenţă.

Washington a apreciat mult informaţiile primite de la Townsand. Dar pentru a nu ştirbi „bunul renume" al membrilor grupului de spionaj, el a ordonat ca toate documentele referitoare la activitatea acestuia să fie puse într-un plic sigilat. De aceea, deşi Townsand şi ajutoarele sale au mai trăit cîte cincizeci de ani şi mai bine după războiul pentru independenţă, a mai trecut încă peste o jumătate de secol pînă cînd serviciile pe care le aduseseră armatei revoluţionare a coloniştilor să devină cunoscute.

încă înainte de demascarea lui Arnold a fost descoperit, în împrejurări asemănătoare, planul englez de nimicire a armatei lui Washington. Un ofiţer englez de vază a fost cazat în casa soţilor Durre din Philadelphia.

într-o seară, Lidia Durre, partizană convinsă a revoluţiei, **263** a ascultat de după uşă cele ce se vorbeau în consiliul convocat

în încăperea locatarului ei. Afiînd că armata engleză intenţionează să execute o lovitură prin surprindere împotriva trupelor coloniştilor, Lidia hotărî să-l prevină cu orice preţ pe Washington. Ea se retrase în grabă în camera ei şi se prefăcu că doarme.

Ofiţerul englez care locuia la ea bătu, pentru orice eventualitate, la uşa ei, doar de formă, pentru a-i anunţa plecarea oaspeţilor, dar în realitate pentru a se convinge că gazda se află în cameră şi că nu a ascultat ce s-a vorbit la consfătuire. Lidia răspunse abia la a treia bătaie în uşă. Ofiţerul o informă că el şi colegii săi pleacă acum de acasă. Era mai mult decît putea spera. Lidia s-a îmbrăcat repede şi, fără a spune nimănui nimic, a pornit la drum. După multe peripeţii, ea a reuşit să ajungă la armata coloniştilor. Ofensiva engleză „prin surprindere" a suferit un eşec total.

Patriotismul de două ori retribuit al doctorului Bancroft

Spionul englez cel mai periculos pentru America acţiona la mii de kilometri depărtare de teritoriul unde se desfăşurau operaţiile militare. Pentru colonişti sprijinul din afară avea o importanţă deosebită. Ambasadorul la Paris al coloniilor răsculate, renumitul savant Benjamin Franklin, căuta insistent să determine o acţiune a Franţei împotriva Angliei. Cu toată aversiunea pe care o avea faţă de „rebelii" americani, guvernul lui Ludovic al XVI-lea hotărî totuşi, după multe şovăieli, să se alieze cu aceştia, pentru a se răzbuna pe rivalul odios — Anglia, care abia cu puţin timp înainte, în anii războiului de şapte ani, cucerise multe din coloniile franceze, inclusiv Canada şi însemnate posesiuni din India. De aceea, pentru englezi era foarte important să cunoască cu exactitate planurile Franţei, precum şi cele ale Spaniei şi Olandei, care ulterior au

aderat şi ele la coaliţia antibritanică. Situaţia Angliei deveni gravă, şi conducătorii serviciului de informaţii englez, lordul Suffolk şi locţiitorul său William Eden, nu precupeţeau banii...

Doctorul în medicină Edward Bancroft avea reputaţia unui

om de ştiinţă serios, fapt confirmat de primirea sa în rîndurile membrilor Societăţii regale britanice. O asemenea cinste era rareori acordată unor oameni originari din colonii. Cu atît mai lăudabil era faptul că onorurile primite în Anglia nu au zdruncinat fidelitatea doctorului Bancroft faţă de îndepărtata sa patrie. El colabora îndeaproape cu dascălul său, doctorul Franklin, şi acorda alor săi tot sprijinul de care era în stare. Bancroft a făcut de multe ori naveta între casa din Paris a lui Franklin şi Londra, şi nu s-a întors niciodată din capitala britanică fără informaţii importante cu privire la deplasările armatei şi flotei engleze, pe care le obţinea de la numeroşii săi cunoscuţi suspuşi. Desigur, informarea pe care o făcea era tardivă şi conţinea uneori ştiri vădit eronate, dar putea oare acest lucru să diminueze însemnătatea activităţii patriotice a doctorului, fără a mai vorbi de riscul la care se expunea ? Şi oare nu era justificată dorinţa lui ca Congresul american să-i recompenseze munca, apreciind pericolele prin care trecea, mai ales după ce autorităţile engleze l-au arestat o dată pe Bancroft, din fericire pentru scurt timp ? Nu era justificat şi faptul că îşi manifesta zgomotos indignarea atunci cînd retribuţia cuvenită întîrzia ?

Firește, nu numai Franklin, dar şi toţi compatrioţii săi ar fi rămas nespus de surprinşi aflînd că acel respectat de toată lumea doctor Bancroft devenise de mult un spion al inamicului, care nu numai că îi storcea dascălului său informaţii despre activitatea desfăşurată de diplomaţia americană, dar îi şi furniza ştiri fabricate de serviciul de informaţii englez. Acesta din urmă punea mare preţ pe serviciile lui Bancroft, plătin- du-le cu 1 000 de lire sterline pe an — o sumă, pentru acele timpuri, mai mult decît considerabilă. De altfel, profitul realizat din vînzarea către englezi a unor informaţii reale, iar către americani a unora false constituia doar una din sursele de venituri ale savantului doctor, care mai era şi un norocos speculant la bursă.

Pînă şi şefii serviciului secret englez, care văzuseră multe în viaţa lor, se simţeau uneori prost văzînd abilitatea pe care o demonstra doctorul Bancroft. Temerile lor au fost exprimate deschis de regele George al III-lea, care întreba indignat dacă nu cumva Bancroft îi trădează nu numai pe compatrioţii săi, ci şi pe patronii săi englezi.

Atît în spionaj, cît şi la jocul de bursă Bancroft îl avea ca asociat pe Paul Wentworth, de asemenea originar din colonii şi, totodată, rudă îndepărtată a marchizului Rockingham. **265** Acesta îi trăda pe colonişti nu pentru bani, de care, fiind un

om bogat, nu avea nevoie, ci în schimbul speranţei ce i s-a dat de a primi titlul de baronet şi un loc în parlamentul englez.

In primul deceniu ce a urmat constituirii S.U.A., relaţiile lor cu fosta metropolă au fost foarte încordate. Anglia nu voia să se împace definitiv cu pierderea fostelor ei posesiuni. Atmosfera era încărcată. Agenţii englezi unelteau activ în S.U.A., stimulînd elementele anglofile şi tendinţele separatiste ale unora dintre state. O activitate deosebit de energică au desfăşurat agenţii britanici în ajunul războiului anglo-american din 1812—1815. Unul dintre spionii englezi, John Henry, s-a hotărît să-şi trădeze stăpînii publicînd în 1809 în ziarul „Boston patriot", corespondenţa sa cu oamenii de stat din Anglia, care dovedea că aceştia se ocupau cu spionajul împotriva S.U.A.

Falsul paşaport al baronesei Korf

în 1789 a izbucnit Marea revoluţie franceză, care a deschis o nouă pagină în istoria lumii. Ea a fost un jalon important şi în istoria războiului secret.

în noaptea de 20 spre 21 iunie 1791 în Piaţa Carrousel staţionau două carete mari demodate. Treptat, s-au adunat pasagerii şi trăsurile au pornit la drum. într-una din ele şedea, judecînd după paşaport, baroneasa Korf, văduva unui colonel ţarist. După moartea soţului ei baroneasa se stabilise la Paris, de unde pleca acum împreună cu copiii în străinătate, simţin- du-se, probabil, prost în oraşul cuprins de evenimente revoluţionare. Baroneasa era însoţită de cîteva cameriste şi valeţi. Nimic din această plecare a bogatei străine nu putea suscita bănuieli. Patrulele gărzii naţionale întîlnite în drum n-aveau cum să ştie că o baroneasă Korf, cu un paşaport identic, apucase deja să plece în Germania.

în realitate, se petrecea un eveniment extrem de important al epocii revoluţionare. Conspiratorii regalişti,

inclusiv favoritul Mariei-Antoaneta, contele Fersen, pregăteau de mult timp răpirea regelui, devenit prizonier al Parisului revoluţionar. Fugind în străinătate, Ludovic al XVI-lea trebuia să devină

centrul de atracţie al contrarevoluţionarilor şi, cu ajutorul armatelor străine, să pornească împotriva nesupusului popor al Franţei.

Adevărata baroneasă Korf a primit un duplicat al paşaportului sub pretextul că originalul arsese. Rolul baronesei îl juca acum educatoarea copiilor regelui, ducesa de Tourzel. Ludovic s-a deghizat în valet, iar Maria-Antoaneta şi sora regelui — în cameriste ale baronesei Korf. Trăsura era însoţită de trei nobili din regimentul de gardă regală deghizaţi, de asemenea, în valeţi. Adevăratele cameriste călătoreau în altă trăsură, care plecase mai devreme. în sfîrşit, pe un alt drum a plecat şi a reuşit să ajungă în Belgia fratele regelui, contele de Provence. Fuga regelui avea loc cu o întîrziere de două zile faţă de data stabilită, din care cauză unele detaşamente, trimise din timp de generalul regalist Bouille pe traseul pe care trebuia să-l urmeze trăsura, au trebuit să fie retrase pentru a nu trezi bănuieli. în drum s-a stricat o roată a trăsurii, ceea ce a provocat, de asemenea, pierderea unei ore întregi din preţiosul timp de noapte. Cu toate acestea, fuga ar fi reuşit dacă nu s-ar fi manifestat vigilenţa poporului revoluţionar, pe care conspiratorii nu au ştiut să o aprecieze la justa ei valoare.

în acele timpuri, cînd încă nu fusese descoperită fotografia, nu era lesne să recunoşti după desene un om îmbrăcat în straie străine. Dar fiul dirigintelui poştei dintr-o mică comună de lîngă Varennes, Jean-Baptiste Drouet, era un revoluţionar ferm şi perspicace. El ştia că se făcuseră în repetate rînduri încercări de a-1 scoate pe Ludovic al XVI-lea din Parisul revoluţionar. Drouet fu izbit de asemănarea dintre un valet din trăsura baronesei Korf şi portretul regelui de pe bancnote : aceeaşi figură grasă şi nasul coroiat pe o faţă tipică de Bour- bon. Alte fapte au venit imediat să întărească bănuiala care l-a fulgerat : caii pentru trăsura baronesei fuseseră comandaţi de ducele Choiseul în persoană, iar detaşamentul de cavalerie de sub comanda unor nobili monarhişti, care se apropia de orăşel, era în mod vădit trimis pentru a forma garda lui Ludovic.

Drouet nu a stat să piardă timpul : a adunat în grabă garda naţională locală, pentru ca aceasta să reţină detaşamentul, a sărit pe cal şi a gonit spre Varennes,

spre care plecase trăsura regelui. Pe căi ocolite, fiul dirigintelui poştei a întrecut trăsura falsei baronese. în puţinele minute pe care le-a avut la dispoziţie, Drouet împreună cu cîţiva localnici pe care i-a întîinit au barat cu o căruţă răsturnată podul peste care trebuia să treacă trăsura. Apoi, Drouet l-a trezit pe primar, care a chemat la arme garda naţională din Varennes. Au început să bată

clopotele ; din toate părţile, din oraş şi din satele din jur, se adunau in fugă oameni înarmaţi. Cînd trăsura regelui a apărut, totul era pregătit pentru a-1 întîmpina. Regele şi însoţitorii săi fură arestaţi. Escadroanele de cavalerie sosite refuzară să se supună ofiţerilor regalistî şi trecură de partea poporului. Complotul regalist suferi un eşec total. Cei arestaţi fură trimişi înapoi la Paris.

In istoria fugii la Varennes rămîne neclar în ce măsură ambasadorul ţarului, baronul Simolin, a fost iniţiat în planurile conspiratorilor. în corespondenţa sa cu Petersburgul se întîlnesc fraze ce pot fi interpretate în sensul că ambasadorul nu a ştiut ce destinaţie avea duplicatul paşaportului baronesei Korf, eliberat din ordinul său. în acelaşi timp însă, această ignoranţă a diplomatului ţarist, care îndeplinea totodată rolul de spion şi poliţist, supraveghind comportarea ruşilor care se aflau în Parisul revoluţionar, nu prea este verosimilă. Simolin, care punea în aplicare planurile contrarevoluţionare ale ţarinei Eca- terina a Il-a, îşi crease o reţea de spionaj. Prin intermediul secretarului ambasadei Meşkov, el a recrutat ca agent secret pe unul din funcţionarii Ministerului de Externe francez. în felul acesta, Simolin a obţinut şi a transmis la Petersburg codul pe care îl foloseau în corespondenţa dintre ei ministrul afacerilor externe al Franţei, contele Montmorin, şi însărcinatul cu afaceri francez în Rusia, Genest. Drept urmare, corespondenţa diplomatică franceză era lesne citită la Petersburg. Chiar şi atunci cînd Simolin a părăsit capitala revoluţionară, el a primit în continuare rapoarte de spionaj detaliate de la agenţii săi din Franţa.

Un spion în Comitetul salvării publice

Era în toamna anului 1793, furtunoasă, frământată de lupte revoluţionare. Parisul era inima Franţei iacobine republicane, care se apăra împotriva unei întregi coaliţii de puteri reacţionare în frunte cu Anglia, împotriva loviturilor pe la spate pe care i le dădea contrarevoluţia internă. La uneltirile duşmanu

lui, iacobinii răspund cu teroarea revoluţionară, poporul întreg se ridică în apărarea patriei împotriva intervenţioniştilor.

Comitetul salvării publice, numit de către reprezentanţa populară — Convenţia —, devine statul-major de lupta al revoluţiei. în faţa celor 12 membri ai acestui comitet dau socoteală miniştrii şi generalii, el conduce armata pe front, aprovizionarea capitalei cu pîine, fabricarea prafului de puşcă, diplomaţia tinerei Republici.

în şedinţa, ca de obicei secretă, din 2 septembrie 1793, Comitetul salvării publice ascultă raportul ministrului afacerilor externe, Deforgues. Membrii comitetului discută deschis problema comportării ambasadorilor francezi, dintre care mulţi mai erau diplomaţi ai vechiului regim. Sînt ei oare cinstiţi, f>oate oare Republica să conteze pe capacitatea şi fidelitatea or ? Nu puţine sînt cuvintele amare ce se rostesc la adresa unora dintre aceşti diplomaţi şi, printre alţii, la cea a lui Hen- nin, însărcinatul cu afaceri francez la Constantinopol. El este chiar bănuit de venalitate.

La cîteva săptămîni după aceasta, Hennin a primit o scrisoare de la un vechi cunoscut de-al său, don Simon de Las Casas, ambasadorul regelui Spaniei la Veneţia. Spania se afla deia în război cu Franţa, dar diplomaţii tot nu considerau încă necesar să întrerupă legăturile mai vechi dintre ei. Las Casas îl avertiza prieteneşte şi confidenţial pe Hennin asupra acuzaţiilor care fuseseră pronunţate împotriva lui în şedinţa temutului Comitet al salvării publice. Hennin a trimis la Paris o scrisoare plină de indignare, respingînd cu îndîrjire învinuirea că ar fi un element corupt. Primind scrisoarea lui Hennin, Comitetul salvării publice a tras concluzia că în sînul său se află un spion. Era o constatare de o extremă gravitate : scurgerea informaţiilor secrete de care dispunea comitetul putea provoca un rău imens. Erau în primejdie vieţile a mii de soldaţi, rezultatul operaţiilor militare, securitatea întregii Republici.

Foarte grăitor este faptul — pe care trebuie să-l remarcăm de la bun început — că nici Robespierre, nici Saint-Just, nici alţi membri ai comitetului nu au suspectat pe vreunul dintre funcţionari, dintre secretarii care luau parte la şedinţe. Toţi erau convinşi că spionul trebuie să fie unul dintre membrii comitetului. Aveau,

pentru aceasta, suficiente motive, iar noi — care nu ştim multe din cele ce cunoşteau membrii comitetului în 1793, dar avem, în schimb, cunoştinţă de o serie de fapte pe care ei nu le puteau şti — trebuie să recunoaştem seriozitatea acestor motive.

269 Comitetul se întrunea dimineaţa, înainte de şedinţele Con

venţiei, iar uneori şi seara, astfel încît discuţiile se prelungeau pînă noaptea tîrziu. La şedinţe participau, în afară de membrii comitetului, diverşi secretari însărcinaţi să consemneze şi să transmită hotărîrile, miniştri chemaţi să-şi dea raportul şi alte persoane. Aşadar, existau, fără îndoială, oameni iniţiaţi *parţial* în secretele comitetului. Dar comitetul nu avea un secretar *permanent;* în felul acesta, nimeni, în afară de înşişi membrii Comitetului salvării publice, nu avea posibilitatea să informeze *permanent* despre cele ce se petreceau în şedinţe. Comitetul putea doar să presupună că o asemenea scurgere de informaţii se producea cu regularitate, dar acum, cînd au devenit accesibile arhivele de stat ale multor ţări, în care se păstrează documentele acelei epoci, noi ştim acest lucru cu precizie. Să ne reamintim însă cine făcea parte din comitet în toamna anului 1793 (unii fuseseră aleşi mai înainte, alţii puţin mai tîrziu). Membri ai comitetului erau 12 oameni, şi anume : 1) Ro- bespierre, 2) Saint-Just, 3) Jeanbon Saint-Andre, 4) Herault de Sechelles, 5) Prieur din Marna, 6) Lindet, 7) Barere, 8) Bil- laud-Varenne, 9) Collot d’Herbois, 10) Carnot, 11) Couthon, 12) Prieur din Cote-d’Or.

Comitetul era supraîncărcat, avînd un volum enorm de muncă, examina în fiecare zi sute dintre cele mai diferite probleme, pentru a căror analiză au fost constituite şase secţiuni (alcătuite fiecare din cîte doi oameni). Drept urmare, membrii comitetului răspundeau de anumite

ramuri ale administraţiei (Robespierre se ocupa de problemele referitoare la „opinia pu- blică“, Saint-Just şi Couthon de poliţia revoluţionară, şi aşa mai departe). Afacerile externe intrau în competenţa lui Barere şi a lui Herault de Sechelles, iar cele militare (inclusiv producţia de armament şi de echipament) — a lui Carnot şi Prieur (din Cote-d'Or). Fiecare membru al comitetului avea o cancelarie proprie.

Cînd comitetul a luat cunoştinţă de scrisoarea lui Hennin, care dovedea scurgerea de informaţii, suspiciunile s-au îndreptat imediat asupra fostului aristocrat Herault de Sechelles. Probabil că această bănuială a fost determinată în bună măsură de faptul că Herault de Sechelles, partizan al lui Danton, avea legături suspecte cu bancherii şi speculanţii internaţionali, precum şi, fără îndoială, de nemulţumirea pe care o stîrnea orientarea lui Herault pe planul politicii externe. Această orientare cam aducea a aventurism acoperit cu fraze revoluţionare şi putea să determine creşterea listei — şi aşa lungă — a duşmanilor Republicii Franceze.

în noiembrie—decembrie 1793, cînd a sosit scrisoarea lui

Hennin, Herault îndeplinea o însărcinare din partea comitetului în regiunea Rinului. El fu rechemat şi tras la răspundere direct de Convenţie. Deşi Herault a reuşit să se justifice în faţa Convenţiei, care a refuzat chiar să-i primească demisia, Comitetul salvării publice a rămas neînduplecat. El a cerut ca Herault ori să prezinte justificări mai convingătoare, ori să-şi menţină cererea de demisie. în acest stadiu cazul a stagnat pentru puţin timp, iar peste cîteva luni Herault a fost arestat împreună cu ceilalţi dantonişti şi ghilotinat la 5 aprilie 1794, pe baza sentinţei date de tribunalul revoluţionar. în dosarul său se află o copie a scrisorii lui Las Casas, care-i comunica detaliile şedinţei comitetului din 2 septembrie 1793. în titlul copiei se arată că aceste informaţii ar fi fost trimise în străinătate de către Herault. Conducătorii revoluţiei şi-au păstrat pînă la capăt această convingere. Dar ea constituia o eroare. Lăsînd la o parte problema dacă, în genere, Herault a avut legături cu serviciul de spionaj străin, putem doar să afirmăm cu deplin temei că ştirile despre şedinţele comitetului aveau o altă sursă, deoarece transmiterea informaţiilor a 'continuat şi după executarea lui Herault...

Timp de un secol întreg după revoluţie nu s-a lămurit cum ajungeau în mîinile duşmanilor Franţei iacobine materialele privitoare la şedinţele secrete ale Comitetului salvării publice. Dar iată că în 1894 a apărut în Anglia al doilea volum al publicaţiei ştiinţifice a „Manuscriselor esquire-ului J. B. For- tescue, păstrate Ia Drompore". (Datorită legăturilor sale de rudenie, proprietarul Drompore-ului a moştenit arhivele personale ale unor importanţi oameni de stat ai Angliei.) în volum au fost publicate 28 de buletine informative trimise la Londra între septembrie 1793 şi iulie 1794 de către ministrul Angliei la Genova Francis Drake. Erau rapoartele unui agent regalist cu privire la activitatea Comitetului salvării publice. Printre acestea se afla şi o dare de seamă asupra şedinţei din 2 septembrie 1793, ale cărei materiale le-a expus Las Casas în scrisoarea

către Hennin. Istorici de renume european — francezul A. Au- lardj englezul J. Clapham şi alţii — au declarat în unanimitate că aceste buletine sînt falsuri cu ajutorul cărora regaliştii îi induceau în eroare pe diplomaţii străini sau, posibil, le storceau pur şi simplu bani. într-adevăr, buletinele conţin o serie de informaţii care nu prea concordă cu ceea ce ştim despre unele evenimente ale revoluţiei din alte izvoare, fără îndoială demne de încredere. Buletinul se referă la unele contradicţii dintre Ro- bespierre şi Saint-Just, le atribuie acestor revoluţionari de 271 seamă şi altor membri ai comitetului acţiuni greu de explicat

şi, de aceea, puţin verosimile. Cu toate acestea, după cîte ştim. Comitetul salvării publice considera şi el că informaţiile transmise în străinătate (cu alte cuvinte tocmai aceste buletine) conţineau, cel puţin în ce priveşte şedinţa din 2 septembrie 1793, o dare de seamă veridică.

Au mai trecut 20 de ani de la publicarea „Manuscriselor" lui Fortescue. în 1914, eminentul istoric francez Albert Mathiez a supus unui studiu buletinele trimise de Drake şi a ajuns la concluzia să ele nu pot fi pur şi simplu ignorate, cum s-a procedat pînă atunci. Fireşte, multe lucruri relatate în aceste buletine sînt greu de crezut, dar unele dintre informaţiile pe care ie conţin şi care, de asemenea, nu inspirau la prima vedere încredere s-au confirmat pe deplin la o verificare minuţioasă (inclusiv detalii ce puteau fi, probabil, comunicate numai de un om care a participat la şedinţele Comitetului salvării publice). Chiar şi informaţii care la prima vedere par false s-au dovedit la o cercetare minuţioasă a fi adevărate. Spre exemplu : un buletin purtînd data de 2 iunie 1794 informa despre trimiterea lui Billaud-Varenne la Armata din nord. Biilaud- Varenne a rămas la Paris, dar, după cum s-a constatat, a existat într-adevăr hotărîrea — adoptată, dar neaplicată — de a-1 trimite pe Billaud-Varenne să inspecteze Armata din nord.

Mathiez propunea ca nimic din conţinutul buletinelor să nu fie luat de bun, dar să se depună eforturi pentru a se verifica faptele menţionate în cuprinsul lor. La această muncă au şi purces în ultimii ani istoricii, care au publicat un număr de cercetări interesante. Să le urăm succes, iar noi să facem, deocamdată, două observaţii : în primul rînd, buletinele publicate constituie doar o parte din cele ce se păstrează în Anglia şi, în al doilea rînd, rapoarte informative asemănătoare se află şi în arhivele unui număr de alte ţări. Este absolut evident că spionii regalişti îşi trimiteau informările la adrese diferite, adu- cînd servicii tuturor inamicilor Franţei revoluţionare şi, totodată, primind de mai multe ori plata pentru una şi aceeaşi marfă.

Cine a fost totuşi informatorul lui Francis Drake ? Persoana care aducea nemijlocit diplomatului-spion englez materialele ne este destul de bine cunoscută. Era un anume conte d’Antrai- gues, la începutul revoluţiei

partizan a! monarhiei constituţionale, care însă peste puţin timp a emigrat în străinătate şi a luat asupra sa conducerea, de pe teritoriul Elveţiei, a reţelei de spionaj regaliste din Paris. Studiind arhivele regelui Ludovic al XVIII-lea (fratele lui Ludovic al XVI-lea, care fusese executat), aflat în timpul revoluţiei în emigraţie, care în 1814 s-a

întors, cu sprijinul trupelor străine, pe tron, Mathiez a dovedit că d'Antraigues denatura destul de mult conţinutul informaţiilor pe care i le trimiteau agenţii săi. O făcea vădit în scopul de a incita puterile străine să intensifice lupta împotriva iacobinilor.

Dar de la cine primea informaţiile d'Antraigues ? Principalul său rezident la Paris era în anii 1792—1793 un oarecare cavaler de Pomelles, militar de carieră şi prieten apropiat cu membrul Convenţiei Tallien, care în 1794 a devenit unul din conducătorii loviturii de stat contrarevoluţionare din 9 termi- dor. Un al doilea agent, nu mai puţin însemnat, era Pierre Jacques Lemaître, un fost funcţionar superior, care a preluat conducerea reţelei de spionaj după ce, în 1793, Pomelles a emigrat din Franţa. Lemaître avea o mulţime de cunoscuţi şi procura cu pricepere informaţii : uneori trăgîndu-i pur şi simplu de limbă pe flecari, alteori corupînd cu pomeni neînsemnate funcţionari şi deputaţi lipsiţi de fermitate. Lemaître era ajutat de abatele Brotier, editorul ziarului „Journal general de France**, care ţinea legătura cu contrarevoluţionarii din Vendee, şi de Nicolas Sourda, un fost funcţionar de tribunal din provincie. Centrul de spionaj se stabilise în subsolul unei clădiri ocupate de o instituţie guvernamentală. Organizaţia avea numeroase case conspirative, tipărea clandestin manifeste regaliste, multe materiale erau trimise în Elveţia prin poştă la numeroase adrese dinainte stabilite. Pentru a înşela cenzura Comitetului salvării publice, rapoartele de spionaj erau inserate în text cu cerneală simpatică. Deşi în 1795 Lemaître a fost arestat şi executat, ansamblul reţelei de spionaj a continuat să acţioneze. Oamenii de ştiinţă au găsit multe scrisori adresate din Paris lui d'Antraigues ; din păcate, de regulă majoritatea rîndurilor scrise cu cerneală invizibilă şi „developate** la primirea scrisorilor s-au decolorat într-atîta cu trecerea timpului, încît încă nu s-a reuşit citirea lor.

Dar ei, membrii organizaţiei clandestine regaliste care se ocupa de spionaj, de la cine primeau informaţiile despre şedinţele Comitetului salvării publice ? Aici ajungem în domeniul cel mai întunecat şi necercetat. După cum am mai remarcat, multe elemente pledează pentru faptul că

sursa informaţiilor nu putea fi decît unul dintre membrii comitetului. Dar cine ? Trebuie să încercăm, spun cercetătorii din Apus, să-l căutăm pe trădător fără a pune temei pe reputaţia istorică a membrilor comitetului. Mai întîi de toate, pentru simplificarea problemei, trebuie să separăm din lista membrilor Comitetului salvării 273 publice — citată mai sus — pe aceia care în mod fizic nu erau

în măsură să îndeplinească funcţia de informatori ai regaliştilor. Cine dintre ei are un alibi ? După cum ştim deja, ţn primul rînd principalul bănuit — Herault de Sechelles. în plus, pot fi de la bun început eliminaţi Jeanbon Saint-Andre şi Prieur din Marna, deoarece au fost mult timp plecaţi din Paris şi nu au luat parte la şedinţe. Billaud-Varenne şi Collot d'Her- bois încă nu erau membri ai comitetului în timpul şedinţei din 2 septembrie 1793, despre care d'Antraigues a trimis o dare de seamă clienţilor săi străini. Couthon a stat tocmai în toamna anului 1793 mult timp la Lyon. Saint-Just alterna şederea la Paris cu vizitele la armatele operative. Lindet se afla în vestul ţării şi a fost rechemat la Paris abia la sfîrşitul lunii octombrie 1793. Robespierre ? în afară de faptul că ar fi o absurditate şi un sacrilegiu să-l suspectezi pe „Incoruptibilul", şeful efectiv al guvernului revoluţionar, Robespierre a lipsit de asemenea deseori de la şedinţele despre care ajungeau informaţii în mîinile lui d'Antraigues.

Aşadar, mai rămîn trei. Dintre ei unul, Barere, a fost un om cu o reputaţie nu prea bună, a cărui carieră ulterioară a dovedit că era capabil de multe. Dar rapoartele conţin numeroase informaţii cu caracter specific militar (care cu ocazia verificării s-au dovedit a fi fost adevărate). După toate probabilităţile, Barere nu putea cunoaşte asemenea detalii. Mai rămîn doi : Prieur din Cote-d'Or şi Carnot — amîndoi erau la curent cu toate problemele militare. Atunci care din cei doi ? Pe calea analizei formale nu mai poate fi exclus nici unul din ei. Şi aici ne vine în ajutor d'Antraigues. Constatăm că el nu face de loc un secret din numele informatorului său. în scrisorile sale către Las Casas din 20 şi 27 august 1794, el precizează direct acest nume : Carnot. Lazare Carnot ! Omul simpatizat de toţi, pe care mai întîi contemporanii, iar apoi istoricii burghezi l-au numit „Organizatorul victoriei". E drept, istoricii burghezi îl simpatizau tocmai pentru faptul că el a fost printre iacobini o „cioară albă". El năzuia să creeze o

armată „obişnuită”, „regulată”, nu atît pentru că voia să pună capăt anarhiei, spiritului de partizanat, ci pentru că dorea să stăpînească, să subordoneze conducerii burgheze stihia înfricoşătoare a războiului revoluţionar al poporului. Chiar şi în zilele noastre bănuiala exprimată la adresa lui Carnot a provocat o vie indignare printre oamenii de ştiinţă burghezi influenţi din Franţa.

Şi apoi ce preţ se poate pune în general pe spusele lui d’Antraigues ? Există oare probe, în afara afirmaţiilor acestui aventurier mai mult decît josnic ? La aceasta se poate răspunde că d’Antraigues nu prea ar fi avut motive să mintă în scrisorile

către Las Casas, fără a mai vorbi de faptul că noi am ajuns la Carnot prin excluderea aproape a tuturor celorlalţi membri ai comitetului. Informaţii despre legăturile lui Carnot cu spionii regalişti din Paris nu există. Există în schimb o mărturie indirectă a legăturilor dintre Carnot şi d'Antraigues. Cînd, în 1797, d'Antraigues a fost arestat în Italia de către soldaţii lui Napoleon Bonaparte (va fi vorba despre acesta în cele ce urmează), el a corespondat cu Carnot — care ocupa, ca şi mai înainte, o funcţie înaltă în guvern —, cerînd să se elibereze paşapoarte membrilor familiei sale.

Regaliştii puteau să-1 ispitească pe Carnot nu atît cu bani, cît cu promisiunea de a-i asigura securitatea în cazul restaurării monarhiei Bourbonilor. în sinea lui, membrul Comitetului salvării publice Lazare Carnot nu prea credea în stabilitatea guvernului revoluţionar. La un moment dat, el a fost chiar în mod direct învinuit că transmite inamicului secretele comitetului. A luat parte la lovitura de stat din 9 termidor. Ulterior a avut în mod vădit legături cu regaliştii, contacte cu armata intervenţioniştilor. Analiza textului propriu-zis al buletinelor lui d'Antraigues s-ar părea de asemenea că îl indică pe Carnot. Ele conţin, după cum s-a mai spus, numeroase informaţii militare. Buletinul din 23 martie 1794 expune planul campaniei armatelor revoluţionare în nordul Franţei şi în Belgia. Ordinele prin care se indica trupelor franceze să treacă la înfăptuirea acestui plan au fost semnate de Carnot, unele dintre ele cu puţin *înainte,* altele imediat *după* 23 martie. Multe dintre informaţiile comunicate în buletine erau fără îndoială false şi nu prea puteau proveni de la Carnot. Dar Carnot (dacă el era informatorul) nu era totuşi singura sursă de informare a lui d'Antraigues. In plus, Carnot însuşi putea, pentru a nu se demasca, să comunice, pe lîngă informaţii adevărate, şi unele născocite.

Şi totuşi... Şi totuşi cele de mai sus nu constituie nici pe departe o dovadă. Căci am putea presupune că informatorul spionilor a fost unul dintre funcţionarii

Comitetului salvării publice, unul dintre secretari, poate unul dintre ajutoarele cu stare de spirit regalistă ale aceluiaşi Carnot. Nu era de loc necesar ca acest informator să fi luat parte la toate şedinţele comitetului pentru a fi fost la curent în ansamblu cu hotărîrile organului suprem al cîrmuirii revoluţionare. Erau suficiente pentru acesta convorbirile cu colegii de muncă, citirea proce- selor-verbale ale şedinţelor alcătuite de secretari, noile ordine semnate de membrii comitetului. într-una din scrisorile pe care **27S** le trimitea la Londra o dată cu buletinele, Drake face o vagă

aluzie la un secretar al comitetului ca sursă a informaţiei sale. Dar este posibil să fi făcut acest lucru din considerente de conspiraţie. în plus, pînă la întîlnirea personală cu d'Antrai- gues, care a avut loc mai tîrziu, Drake nu prea ar fi avut cum să ştie numele spionului din Paris.

Probabil că misterul va fi dezlegat. Dar deocamdată arhivele continuă să păstreze secretul...

Dar Danton?

Danton a fost bănuit încă în anii revoluţiei că întreţine legături cu serviciul de informaţii englez. După unele supoziţii ale oamenilor de ştiinţă, tocmai probele existenţei acestor legături, prezentate în ultimul moment juraţilor tribunalului revoluţionar în timpul procesului dantoniştilor, au hotărît definitiv soarta acestora.

Orice am crede despre moralitatea lui, Danton a fost un revoluţionar burghez de seamă. El a adus o contribuţie însemnată la desfăşurarea revoluţiei în primele etape ale dezvoltării acesteia. Dar în timpul dictaturii iacobine, prin modul său de viaţă de proaspăt îmbogăţit, prin aviditatea sa pentru bunuri materiale, pentru avuţie, prin toate legăturile şi simpatiile sale sociale, Danton gravita spre cercurile burgheze, nemulţumite de teroarea revoluţionară, speriate de pericolul pierderii proprietăţilor, pe care o întrevedeau în năzuinţele iacobinilor spre egalitate ; el se manifesta ca un purtător de cuvînt al acestor cercuri. Lupta lui împotriva dictaturii iacobine s-a încheiat în primăvara anului 1794 cu pieirea lui şi a prietenilor săi. Mai tîrziu, spre sfîrşitul secolului al XlX-lea, Danton a devenit erou recunoscut al republicanilor liberali. Istoricii care simpatizau cu aceştia, ca A. Aulard, acoperindu-1 cu laude pe Danton, îl opuneau „dictatorului" Robespierre.

Mănuşa a ridicat-o istoricul democrat A. Mathiez. Luînd apărarea lui Robespierre, el nu l-a cruţat pe

Danton. în urma unor cercetări stăruitoare, efectuate ani de-a rîndul în arhive, a verificării unor acte de notariat, a unor acte de vînzare-cum- părare şi a altor documente, Mathiez a emis împotriva acestuia învinuiri grave — de venalitate, colaborare cu palatul şi cu servicii de spionaj străine.

Cum îşi dovedeşte Mathiez afirmaţiile ? Ei calculează cu scrupulozitate toate sursele legale posibile de venituri ale lui Danton (avocatura, salariul de deputat) şi ajunge la concluzia că ele nu ar fi putut constitui nici măcar o bază pentru averea destul de mare pe care a apucat s-o încropească într-un timp scurt fostul avocat provincial. în 1787 valoarea diverselor bunuri aparţinînd lui Danton se ridica la numai 12 000 de livre, iar în 1794 ea ajunsese la peste 200 000. Urmează însă, oare, de aici că Danton a primit bani de la regalişti sau de la serviciul de spionaj englez ? Asemenea multor altor deputaţi burghezi, Danton s-a ocupat, probabil, cu specularea bunurilor naţionale (aşa se numeau pămînturile confiscate de la nobilii emigraţi puse în vînzare în timpul revoluţiei). în plus, pe cînd a fost ministru, Danton a dispus de sume secrete foarte mari, pe care avea posibilitatea să le cheltuiască aproape fără nici un control. S-ar fi putut ca el să-şi fi însuşit şi cîte ceva din capturile făcute de armata franceză în Belgia (şi în privinţa aceasta găsim aluzii în documente). Toate acestea nu înfrumuseţează, fireşte, chipul lui Danton, dar lasă nedovedită învinuirea de corupţie şi spionaj.

Există însă şi alte mărturii. încă la începutul revoluţiei, în noiembrie 1789, ambasadorul Franţei la Londra îi raporta ministrului afacerilor externe ■ „...La Paris sînt doi englezi, unul cu numele de Danton, iar altul cu cel de Pare (secretarul lui Danton. — *E. C.),* bănuiţi de către unii că ar fi agenţi speciali ai guvernului englez". Ar fi greu să-l suspectăm pe diplomatul francez că ar fi avut idei preconcepute despre Danton. Numele acestuia era pe atunci încă cu totul necunoscut, şi ambasadorul îl considera chiar englez.

După arestarea lui Danton, printre hîrtiile sale s-a găsit o scrisoare a Ministerului de Externe englez către bancherul Per- regaux prin care se ordonanţa achitarea unor sume destui de mari unor persoane indicate prin iniţiale. Aceşti bani urmau să constituie recompensa pentru servicii aduse Angliei, printre altele pentru rostirea unor cuvîntări cu caracter provocator la adunările de la clubul iacobin. Nu este clar cum ar fi putut ajunge la Danton această scrisoare, dacă nu i-a transmis-o însuşi bancherul Perregaux.

Oricum ar fi interpretate asemenea mărturii directe, acuzaţia de spionaj adusă lui Danton este confirmată indirect

şi prin dovezile atestînd că el primise bani de la curtea franceză, în 1851 a fost dată publicităţii corespondenţa lui Mirabeau cu contele La Marck. în aceste scrisori personale, confidenţiale, **277** datînd din 1791, Mirabeau, care se afla el însuşi în solda

curţii, aminteşte ca despre ceva de la sine înţeles de faptul că Danton primea bani pentru ajutorul pe care îl acorda regelui la pregătirea unei lovituri contrarevoluţionare. Una dintre persoanele care a colaborat cu Danton în aceste maşinaţii a fost un anume Talon, aventurier care a ocupat postul de şef al poliţiei secrete a regelui, organizator al propagandei regaliste. Plecînd în străinătate şi îmbogăţindu-se în Anglia de pe urma unor speculaţii financiare, Talon a îndrăznit în 1803, la nouă ani după executarea lui Danton, să revină în Franţa, dar a fost imediat arestat de poliţia consulului Bonaparte. în depoziţiile sale, el a relatat despre colaborarea sa cu Danton, arătînd că acesta, fiind ministru al justiţiei, i-a procurat un paşaport pentru a pleca în străinătate atunci cînd pentru Talon a devenit periculos să mai rămînă în Franţa. Talon a confirmat că a dus tratative cu agenţi englezi în legătură cu încercarea de a-1 salva pe rege. în această chestiune i-a oferit ajutor tot Danton, care intenţiona să atingă acest scop prin adoptarea unui decret de exilare. Dar Danton cerea, după spusele lui Talon, o sumă atît de mare, încît primul ministru al Angliei, William Pitt junior, nu era de acord s-o dea nici măcar după ce regele va fi fost salvat. Nu trebuie să credem că Talon a intenţionat să defăimeze prin depoziţiile sale memoria lui Danton. Mai cu- rînd, dimpotrivă, Talon, fiind regalist, considera aceste acţiuni ale lui Danton întru totul lăudabile, deşi nu dezinteresate. Aşa că Talon nu avea motive să mintă.

Trebuie să adăugăm că încă un regalist, Theodore de Lameth, în memoriile sale, care au văzut lumina zilei abia în secolul al XX-lea, relatează în amănunţime, cu totul independent de Talon, această istorie a tratativelor purtate de Danton cu puteri străine, inclusiv Anglia, privitoare la salvarea regelui în schimbul sumei de 2

000 000 şi la refuzul lui Pitt de a-şi da acordul la achitarea unei asemenea sume.

Nu este necesar, pentru a confirma relatările lui Talon şi Lameth, să reproducem în continuare numeroasele mărturii suplimentare pe care le prezintă Mathiez. Istoricul francez a încercat să „reconsidere", prin prisma acestei versiuni, întreaga activitate a lui Danton în anii revoluţiei. Majoritatea specialiştilor au apreciat teoria lui Mathiez în ansamblu ca fiind nedovedită. Aceşti istorici au respins categoric, cu deplin temei, încercarea lui de a-1 înfăţişa pe Danton *numai* drept un şperţar şi un spion, ignorînd rolul revoluţionar, însemnat din punct de vedere obiectiv, pe care l-a jucat într-o serie de evenimente dintre cele mai importante ale acelor ani furtunoşi.

In anii revoluţiei a dăinuit o permanentă stare de încordare în Franţa, o teamă că secretele de stat vor fi vîndute de spioni duşmanului, că agenţi ai inamicului, camuflîndu-se în patrioţi, vor lovi pe la spate republica iacobină. Istoricilor reacţionari le place să vorbească despre „spionomania" care ar fi existat în anii Marii revoluţii franceze. Afirmaţia nu este întemeiată. E drept că în desfăşurarea luptei politice li se atribuiau conducătorilor partidului înfrînt legături cu duşmanul, dar nu o dată aceste acuzaţii au fost false (de pildă, în cazul aşa-numiţilor „turbaţi", al iacobinilor de stînga şi al altor curente politice).

„Aurul lui Pitt" erau cuvintele nelipsite în gura oratorilor şi în paginile presei. Pe de altă parte, nu poate fi omis faptul că în Franţa revoluţionară acţiona într-adevăr agentura nobi- lilor-emigranţi, care primea bani de la puteri străine, că acţionau şi organizaţii de spionaj ale acestor puteri, în primul rînd ale Angliei. Am amintit deja de reţeaua de spionaj a lui d'An- traigues, care prin vînzarea buletinelor sale asigura de fapt finanţarea agenturii lui de către guvernele străine. Banii parveneau nu numai prin mijlocirea lui Francis Drake, ci şi prin aceea a ambasadorului Angliei în Elveţia Wickham. Wickham era acela care transmitea subvenţiile engleze armatei de emi- granţi a lui Conde, conducătorilor răscoalei contrarevoluţionare din Lyon, organizatorilor propagandei regaliste din anii guvernării Directoratului.

Şi mai strînse erau legăturile dintre contrarevoluţionarii din Vendee şi Londra care se realizau prin insula Jersey, unde se aflau mii de emigranţi. A fost pus la punct un sistem de spionaj şi transmitere regulată a informaţiilor, aşa-numita „Corespondenţă", condusă de N. F. Prijean. Agenţii „Corespondenţei" au acţionat în nordul Franţei timp de cîţiva ani.

Furişîndu-se pe lîngă satele cu stare de spirit iacobină şi pe lîngă patrulele republicane, aceşti agenţi se duceau la numeroasele case conspirative, denumite „case ale Corespondenţei". Au fost stabilite „trasee ale Corespondenţei" regulate, de la litoral spre Paris şi spre alte

centre ale Franţei. Unele case conspirative erau descoperite de autorităţi, pe altele le părăseau chiar oamenii lui Prijean, pentru a nu provoca suspiciuni. Deosebit de ramificată era reţeaua „Corespondenţei" în Vendee şi Bre- tagne. „Corespondenţa" a luat parte nu numai la organizarea re-
 beliunii din Vendee, ci şi la încercarea, întreprinsă în 1795., de

debarcare a armatei emigranţilor, care la scurt timp după aceasta a fost zdrobită de trupele republicane. Agenţii lui Pitt au desfăşurat chiar o propagandă în favoarea alipirii la Anglia a Vendeei, Bretagnei şi a altor regiuni din nordul Franţei.

Unul din şefii tipici ai „Corespondenţei" a fost aventurierul englez Philippe d'Auvergne, căpitan, apoi amiral al flotei engleze. încă înainte de revoluţie, în timpul războiului dintre Anglia şi Franţa, el căzuse prizonier la francezi şi... fusese înfiat de către ducele de Bouillon. Ducele a murit în 1792 şi căpitanul englez, care visa să pună mîna pe posesiunile tatălui adoptiv, ura de moarte revoluţia. Mai tîrziu, în timpul domniei lui Napoleon, în perioada încetării pentru un scurt timp a războiului dintre Anglia şi Franţa, d'Auvergne a venit la Paris ca să ceară averea tatălui său. Autorităţile s-au grăbit să-l bage la puşcărie pe sîcîitorul solicitator : acesta ar fi trebuit să ştie că pămînturile asupra cărora îşi prezenta pretenţiile ajunseseră în posesia primului consul Bonaparte în persoană !

Printre formele de activitate cele mai periculoase pentru Republică desfăşurate în cadrul „Corespondenţei" se înscrie trimiterea în Franţa de bancnote false, care au început să fie tipărite în fabrici speciale din Londra încă din 1791. Rolul de falsificatori de bani a fost îndeplinit îndeosebi de preoţi-emi- granţi. Baloturile cu bancnote false erau transportate în Franţa pentru a-i asigura cu bani pe regalişti şi pentru a provoca în ţară haos financiar.

„Corespondenţa" a suferit în activitatea ei unele eşecuri serioase. Serviciul de informaţii al republicanilor trimitea pe insula Jersey, sub înfăţişarea de emigranţi, oameni de-ai săi care-i comunicau punctele unde intenţionau să debarce rega- liştii, încurcau multe dintre planurile acestora. Astfel, din 130 de emigranţi înarmaţi trimişi în Franţa sub comanda lui Pri- jean, el a fost singurul care a scăpat, ceilalţi fiind luaţi prizonieri. în anii Directoratului şi ai Consulatului, ministrul poliţiei, renumitul cameleon politic Joseph Fouche, a pus la punct un sistem de contrainformaţii, şi astfel mulţi agenţi ai „Corespondenţei" s-au lăsat prinşi în plasa lui. Cu toate acestea, organizaţia a continuat să acţioneze şi după ce rebeliunile regaliste din nordul Franţei au fost înăbuşite şi chiar şi în primii ani ai

Imperiului lui Napoleon : acum această reţea de spionaj se ocupa în principal cu culegerea informaţiilor privitoare la pregătirile de invadare a Angliei de către armata franceză.

După ce Napoleon a instituit în 1806 blocada continentală, acţiunile agenţilor francezi s-au împletit strîns cu operaţiile contrabandiştilor, care se ocupau cu introducerea mărfurilor

interzise în Franţa şi în alte ţări de pe continent. Rapoartele secrete erau ascunse sub pietroaiele de pe ţărmul mării, în scobituri făcute în vîsle şi în fundul bărcilor, care trebuiau desfăcute în bucăţi pentru a se putea găsi mesajul ascuns. Se înmulţeau metodele de cifrare. Se trimiteau rapoarte sub formă de note, tratate ştiinţifice, descrieri tehnice şi chiar reţete culinare. Zeci şi sute de agenţi cădeau, dar alţii continuau munca darnic retribuită de serviciul secret britanic.

Din cazul abatelui Ratail ne putem face o idee de abundenţa cu care curgea aurul englez. în anii Consulatului (1799—1804), onorabilul abate şi colaboratoarea sa, prostituata Julienne Spair, care acţionau la Boulogne-sur-Mer, au primit de la englezi, pe lîngă propriul lor salariu mare, circa 300 000 de franci pentru retribuirea agenţilor. Descurcăreţul părinte Ratail şi-a păstrat o parte considerabilă din această sumă mare, şi serviciul de spionaj englez a trebuit să depună eforturi considerabile pentru a scoate de la dînsul măcar o parte din banii statului care se lipiseră de degetele lui.

Abatele Leclerc, care i-a luat locul lui Ratail, era un complotist abil şi cu experienţă. Dîndu-se drept avocat, el nu a părăsit Parisul nici în anii dictaturii iacobine, întreţinînd legături cu mişcarea regalistă clandestină. Abatele călătorea în trăsură, sub diferite nume, pe tot litoralul nordic al Franţei, culegînd informaţii despre trupele pe care Napoleon le concentra acolo în vederea debarcării în Anglia. Leclerc completa aceste informaţii cu ştirile aduse de agenţii săi de elită. Unul dintre ei era funcţionar superior Ia Ministerul de Război, iar altul ocupa un post în secţia administrativă a flotei maritime militare. Se găsea totdeauna şi un pescar gata să ducă în secret în Anglia, contra unei recompense de 500 de franci, o scrisoare a „comerciantului La Rose" (cum îşi spunea deseori Leclerc). Pescarii erau convinşi că transmit mesaje particulare (Leclerc chiar le citea mai întîi conţinutul scrisorilor, fără a pomeni, se înţelege, de rapoartele de spionaj scrise printre rînduri cu cerneală simpatică). Dintre agenţii lui Leclerc a făcut parte, în 1804, uşuratica domnişoară Roussele-de-Previile din Boulbgne, în

vîrstă de 18 ani, poreclită „Nimfa". Ea deveni un curier abil şi norocos. Ministrul poliţiei Fouche le-a dat celor mai versaţi detectivi ai poliţiei sarcina de a-i depista pe Leclerc şi pe agenţii acestuia. Pornind de la depoziţiile unuia dintre membrii organizaţiei de spionaj, care fusese arestat, jandarmii erau cît pe ce să pună mîna pe Leclerc şi pe „Nimfă" la Abbe- ville, dar aceştia reuşiră să se facă nevăzuţi şi să ajungă, după 281 îndelungi tribulaţii, în Anglia.

Un număr de agenţi englezi au eşuat datorită întîmplării. Astfel, Armând de Chateaubriand (vărul renumitului scriitor), agent al „Corespondenţei", a aşteptat timp de o lună pe litoral corabia care trebuia să-1 ducă spre Jersey. La începutul lunii ianuarie 1808 o mică ambarcaţie pescărească a sosit într-adevăr cu întîrziere în portul stabilit şi Chateaubriand a fost luat la bord. Vînturile au mînat însă ambarcaţia înapoi spre ţărmul Franţei. Atunci agentul „Corespondenţei" se grăbi să împacheteze într-o pînză impermeabilă rapoartele şi hărţile ce se găseau asupra lui şi să arunce pachetul în mare. Ofiţerul gărzilor de frontieră la care au fost duşi cei arestaţi a dat crezare afirmaţiei lor că sînt pescari de pe insula Jersey : îi ameninţa numai internarea. Dar peste vreo două zile, valurile au aruncat pe ţărm, la 30 de mile de locul spre care fusese împinsă nava, pachetul cu rapoarte şi hărţi. Prefectul departamentului la Manche poseda lista a 108 agenţi activi ai „Corespondenţei". Primind rapoartele privitoare la arestarea aşa-zişilor pescari şi pachetul cu documente, el înţelese imediat cum stau lucrurile. Peste puţin timp Armând de Chateaubriand fu executat la Paris sub învinuirea de spionai.

Cel mai mult s-a menţinut Prijean — el a făcut 184 de călătorii în scopuri de spionaj din Jersey în Franţa, dar în cele din urmă a fost trădat în vara anului 1808 de unul din agenţii regalişti care s-a dat de partea Imperiului. După o noapte petrecută în închisoare, Prijean a cerut o întrevedere cu prefectul de Rennes şi timp de 6 ore a relatat în toate amănuntele cele ce ştia despre „Corespondenţă" ; numele şi înfăţişarea agenţilor, casele conspirative şi punctele de debarcare, parolele etc. Pentru „Corespondenţă" aceasta a fost o lovitură mortală. Pe baza depoziţiilor lui Prijean. la Rennes au fost arestaţi şi judecaţi 30 de oameni. De altfel, nici Prijean şi nici agentul care l-a denunţat nu şi-au salvat pielea, ei au fost printre cei 9 trădători executaţi conform sentinţei tribunalului.

Succesele serviciului secret englez se datorau unui număr de factori favorabili. Unii funcţionari superiori civili şi militari ostili dictaturii iacobine îşi ofereau singuri serviciile inamicului. După lovitura de stat din 9 termidor s-au activizat regaliştii camuflaţi care ocupau uneori importante posturi administrative. Un exemplu cunoscut este trecerea generalului Dumouriez de

partea duşmanului şi trădarea unui număr de alţi generali. Unele persoane de acest tip deveneau agenţi plătiţi ai serviciului secret străin, uneori prin intermediul centrelor regaliste din străinătate, de genul organizaţiei din Elveţia a lui d’Antraigues.

^e pare că serviciu! de spionaj englez nu a încercat să recurgă el însuşi la organizarea de atentate împotriva principalilor militanţi ai revoluţiei. Cei din Londra considerau — nu fără temei — că asasinarea unuia sau altuia dintre revoluţionari nu va schimba mersul general al evenimentelor. în plus, era mai comod să acţioneze cu mîinile regaliştilor şi, în general, ale tuturor duşmanilor guvernului revoluţionar. Pumnalul Charlot- tei Corday, care a pus capăt vieţii lui Marat, a fost îndreptat de girondini, legaţi deja prin multe fire de duşmanul înrăit al Republicii — Anglia.

în conştiinţa contemporanilor lupta înverşunată a Angliei împotriva revoluţiei franceze era pusă în legătură cu numele şefului guvernului englez — William Pitt junior. De aceea, nu este surprinzător faptul că în cercurile revoluţionare se vorbea de necesitatea de a-1 înlătura — în numele libertăţii — pe principalul inspirator al tuturor tiranilor care porniseră lupta împotriva poporului francez, primul ministru britanic Pitt.

într-un buletin al lui d'Antraigues există informaţia că această problemă a fost discutată în luna septembrie 1793 în şedinţa Comitetului salvării publice. Nu cumva d'Antraigues a născocit această ştire cu scopul de a face să crească însemnătatea şi preţul informaţiilor sale în ochii lui Drake şi ai şefilor din Londra ai acestuia ? Se pare că nu. După o întrevedere avută cu d'Antraigues, Drake a comunicat la Londra şi numele unui oarecare Baldwin, care urma să săvîrşească atentatul împotriva lui Pitt (informaţii identice au trimis la Londra şi alţi diplomaţi britanici. Ele proveneau tot de la d'Antraigues). Pe neaşteptate însă s-au primit şi informaţii din cu totul altă sursă.

La 13 octombrie 1793 a sosit în Anglia un anume Richard Ferris, cu nişte misiuni din partea guvernului francez. Dar în loc să îndeplinească aceste misiuni, Ferris s-a prezentat la ministrul afacerilor externe Grenville şi i-a trădat pe cei ce-1 trimiseseră. Ferris era un preot catolic irlandez, care plecase încă înainte de revoluţie în Franţa. în 1791 el nu depuse jurămîntul laic, pe care noua lege revoluţionară îl cerea preoţilor, fugi din Franţa şi se aciuă pe lîngă armata emigranţilor. La sfîrşitul anului 1792 Ferris s-a întors în Franţa şi, dîndu-se drept supus englez (războiul împotriva Angliei încă nu începuse)) a obţinut un paşaport britanic. Arhivele franceze confirmă existenţa unor legături şi

mai strînse între autorităţile revoluţionare de la Paris şi Ferris (printre altele, intenţia de a-l folosi în vederea contacte or cu republicanii irlandezi). De altfel, aceste legături **283** erau mereu umbrite de cîte ceva — în august 1793 Ferris fu

chiar arestat în Franţa. în toamna anului 1793 autorităţile franceze i-au permis irlandezului să plece în Anglia, în schimbul promisiunii lui de a îndeplini acolo misiuni de spionaj.

La început, Grenville i-a dat crezare lui Ferris şi a hotărît să inducă în eroare cu ajutorul lui guvernul francez transmiţînd informaţii false. Dar peste puţin timp Ferris a încetat să mai inspire încredere : el se întîlnea cu un emigrant din Ţările de Jos austriece, pe care autorităţile engleze îl considerau suspect, iar în „confesiunea" scrisă de el în Anglia a ascuns, fără îndoială, multe lucruri din trecutul său. De aceea Pitt şi Grenville au ajuns în cele din urmă la concluzia că, nefiindu-le limpede ce intenţii are, nu trebuie să-i încredinţeze nici un fel de sarcini. El a fost chiar considerat drept un eventual participant la complotul împotriva lui Pitt şi pus sub observaţia poliţiei.

Baldwin, participantul principal la acest complot, după afirmaţiile lui d'Antraigues, nici nu a mai sosit la Londra. Drake a comunicat, iarăşi pe baza celor aflate de la d'Antraigues, că Baldwin, considerat incapabil pentru îndeplinirea unei misiuni de asemenea importanţă, fusese arestat şi ţinut cîteva luni la închisoare. în locul lui a plecat un fost aristocrat sub numele americanului Elias Tommin, dar nici acesta nu a ajuns în Anglia. în februarie 1794 Drake transmitea că prin Ţările de Jos austriece vor porni spre Anglia elveţianul Gollas şi geno- vezul Godoni. Autorităţile austriece, anunţate de Londra, au reţinut doi oameni care păreau să fie Collas şi Godoni şi au întrebat prevenitor guvernul englez cum ar dori să procedeze cu cei arestaţi. Grenville a răspuns imediat : „Să fie ţinuţi în temniţă pînă la terminarea războiului". Se pare că nu au existat nici un fel de dovezi ale participării celor arestaţi la complot, totuşi au fost băgaţi la închisoare, ca să folosim expresia lui Şcedrin, „pînă la găsirea probelor".

Astfel, datele de care dispunem nu ne permit să tragem concluzia dacă toate sau măcar unele din aceste persoane au avut vreo legătură cu pregătirea unui atentat împotriva lui Pitt şi, chiar mai mult decît atît, dacă însuşi complotul nu a fost cumva rodul imaginaţiei şefului serviciului de spionaj regalist d'Antraigues. în

schimb, serviciul de spionaj englez se gîndea chiar şi la o metodă cu totul nouă de luptă : arma bacteriologică. încă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în timpul războaielor din America de Nord, lordul Amherst intenţiona, cu scopul de a slăbi triburile indiene „rebele", să răs- pîndească în rîndurile lor o epidemie de variolă. Contaminarea avea să se producă cu ajutorul unor pături infectate oferite

încrezătorilor „sălbatici". în 1804, Bethier, ministrul de război al lui Napoleon, îşi prevenea subalternii ca, judecind după zvonuri, englezii intenţionau să aducă pe coasta franceză şase sau şapte mii de saci cu lină contaminată cu ciumă.

Servieta contelui d’Antraigues

încă din vara anului 1796, cînd armata tînărului general Bonaparte a început să obţină în nordul Italiei o victorie după alta asupra forţelor superioare ale austriecilor, d’Antraigues a avut deja agenţi printre ofiţerii statului-major al lui Napoleon. în scrisorile lui F. Drake care se păstrează printre documentele Ministerului Afacerilor Externe al Angliei se în- tîlnesc aluzii la faptul că d’Antraigues a întreţinut legături chiar şi cu Bonaparte în persoană. La această chestiune vom mai reveni, iar deocamdată să vedem cine erau agenţii lui Drake şi d’Antraigues în statul-major al armatei generalului Bonaparte. încă într-o scrisoare din 23 iunie 1796, trimisă de F. Drake din Veneţia la Londra, se arăta că omul său întreţine contacte cu „comisarul general" al trupelor franceze. O asemenea funcţie nu exista pe atunci în armata franceză. Exista însă un şef al administraţiei militare purtînd titulatura de „comisar organizator-şef“. în funcţia aceasta s-au succedat rapid în iunie 1796 trei oameni. Primul dintre ei, Dainnier, a fost demis din motive de sănătate şi din „lipsă de energie". Despre succesorul său — Lamberte —, generalul Clarke, care a inspectat în noiembrie 1796 armata operativă din Italia, a remarcat că el „este talentat, dar nu şi cinstit". Lamberte fu înlocuit cu Villemannsie, care, după părerea aceluiaşi Clarke, avea „rezerve faţă de Republică". Aşadar, toţi trei sînt suspecţi, dar din lipsă de probe nu putem să ne pronunţăm care dintre ei era vizat.

Dar a mai existat un agent al lui Drake şi d'Antraigues — „generalul Boulard". S-au păstrat multe dintre scrisorile sale conţinînd informaţii de spionaj. Sînt bine cunoscute numele tuturor generalilor lui Bonaparte, printre ei nefiind nici unu! cu numele de Boulard. Prin urmare, ori agentul nu avea gradul de genera!, ori Boulard este un nume născocit. Scriso

rile trimise de „Boulard" datează toate din luna iulie 1796, după care informaţiile despre el se întrerup pînă în 1798. în martie 1798 UQU! din agenţii lui d’Antraigues comunica din Paris că generalul Boulard trebuie să sosească în curînd în capitală şi să fie numit comandant al unei divizii ce urmează să fie trimisă la Havre. Peste încă cîteva luni, acelaşi agent transmitea că Boulard intenţionează să ia parte la expediţia pe care o pregăteşte Bonaparte (este vorba de expediţia din Egipt) şi a pornit, în acest scop, la drum cu vasul „Orient". Raportul indica numele tovarăşului de drum al lui Boulard — generalul Casabianca, bine cunoscut din documentele ce s-au păstrat.

în hîrtiile lui d’Antraigues se găseşte un indiciu important pentru determinarea adevăratului nume al lui Boulard — se arată că acesta s-a născut la Ardeche şi a fost, pînă a intrat în armată, avocat. Dintre generalii armatei franceze care a acţionat în Italia, originar din Ardeche era numai Bayard de Beaurevoir. El nu a fost însă niciodată avocat şi a rămas în Italia pînă în 1799, deci nu a putut să plece cu Bonaparte în Egipt. Generalul Cervier s-a născut în apropiere de Ardeche şi avea (conform unei aprecieri a lui Clarke) idei nu prea favorabile Republicii. Dar după luna martie 1797 el nu a mai servit în armată. Avocat înainte de a intra în armată a fost generalul Cervoni. El s-a născut în Corsica. Este întru totul posibil ca înainte de revoluţie Cervoni să fi fost avocat la Ardeche, unde, în acest caz, l-a cunoscut probabil d’Antraigues. Dar nu există nici un fel de mărturii documentare despre aceasta. Cariera militară a lui Cervoni coincide, în linii generale, cu cariera lui „Boulard". Cervoni a fost transferat în 1798 în armata concentrată în nordul Franţei în vederea operaţiilor împotriva Angliei. La 15 februarie 1798 el a fost numit general de divizie. Toate acestea sînt însă insuficiente pentru a transforma o presupunere într-o certitudine, o ipoteză într-un fapt stabilit cu precizie.

în legătură cu activitatea agenţilor regalişti şi străini în sta- tul-major al generalului Bonaparte este necesar să examinăm împrejurările arestării şefului lor —

contele d’Antraigues. D’Antraigues se afla cu familia sa la Veneţia cînd aceasta a fost asediată de trupele franceze. Contele a încercat, luînd în grabă cetăţenia rusă, să plece din oraş ca membru al suitei lui Mordvinov, ambasadorul ţarului. Atît faptul că d’Antraigues se afla la Veneţia, cît şi felul în care intenţiona să dispară din oraş le erau cunoscute autorităţilor franceze. Cu toate acestea, d’Antraigues reuşi să treacă cu bine, împreună cu personalul ambasadei ruse, de dispozitivul trupelor franceze. Dar la

27 mai 1'97 el fu recunoscut la Triest de jandarmii francezi şi arestat. Avea cu sine numai o servietă, care conţinea probabil documente deosebit de importante.

Din Triest, d'Antraigues a fost adus, sub o pază puternică, la Milano, unde a fost ţinut în detenţiune severă. Tot ia Milano au venit şi soţia şi fiul lui d'Antraigues. în rpemoriile sale, Napoleon Bonaparte descrie astfel evenimentele care au urmat (despre sine însuşi el scrie la persoana a treia) : „Generalii Berthier şi Clarke au procedat la verificarea a tot ce s-a găsit în servieta lui d'Antraigues, au încheiat un proces-verbal, au examinat toate documentele şi au trimis totul la Paris. Guvernul francez a dispus ca d'Antraigues să fie judecat de o comisie militară, conform legilor Republicii. între timp însă, el a suscitat interesul lui Napoleon, care a avut cîteva întrevederi cu el. Fiind conştient de întregul pericol care plana asupra lui în situaţia în care se afla, d'Antraigues s-a străduit să-i placă aceluia de care depindea soarta lui, a vorbit cu el fără a tăinui nimic, i-a dezvăluit toate intrigile din acel timp şi i-a trădat secretele partidei sale. Reuşi să-i placă lui Napoleon. Dîndu-şi cuvîntul de onoare că nu va fugi, el obţinu permisiunea să stea în oraş fără pază. După un oarecare timp, i s-a acordat posibilitatea de a fugi în Elveţia". Cum i se întîmpla deseori cînd îşi scria memoriile, Napoleon, în timp ce expunea formal toate împrejurările chestiunii (mai ales dacă erau oricum cunoscute), trecea multe lucruri sub tăcere. Nu încape îndoială că a procedat la fel şi în cazul de faţă.

Cu puţin timp înainte de arestare d'Antraigues avusese o întrevedere cu un alt membru important al organizaţiei clandestine regaliste — Montgaillard. în cursul convorbirii Montgail- lard l-a pus la curent pe d'Antraigues cu întregul tablou al organizării regaliştilor în Franţa. Un rezumat al acestei convorbiri se afla în servieta lui d'Antraigues şi fu citit de Napoleon. Dar acest rezumat a lipsit dintre hîrtiile transmise la Paris ! în locul lui s-a păstrat doar o copie alcătuită de d'Antraigues la cererea lui Bonaparte în timpul îndelungatei lor întrevederi fără martori. Mai tîrziu, povestind acest episod lui Mordvinov, d'Antraigues relata că rezumatul avusese treizeci şi trei de pagini. „Copia" care s-a păstrat în arhive nu are decît şaisprezece pagini. Pentru a-i linişti pe regaliştii alarmaţi,

d’Antraigues afirma că acea copie conţinea doar informaţii false, fiind dictată de Bonaparte. (Este foarte probabil că Bonaparte, pe lîngă altele, a căutat să-l compromită pe d’Antraigues în ochii regaliştilor, determinîndu-1 astfel pe versatul 237 complotist să treacă de partea lui.) Această declaraţie a lui

d’Antraigues este dezminţită însă de faptul că informaţiile cuprinse în copia rezumatului *coincid* cu alte materiale privitoare la activitatea agenturii regaliste. într-un cuvînt, ambele părţi — atît Napoleon cît şi d’Antraigues — trec ceva sub tăcere în explicaţiile pe care le dau şi recurg la şiretlicuri. Asupra a ce a considerat Napoleon necesar să elimine din textul rezumatului putem face doar presupuneri — probabil ceva ce compromitea pe unii ofiţeri de-ai săi sau alte persoane la care ţinea. Hîrtiile trimise la Paris informau doar despre trădarea generalului Picliegru.

Se înţelege că după arestarea şi punerea sa în libertate, d’Antraigues a fost privit în cercurile regaliştilor şi ale şefului lor, Ludovic al XVIII-lea, ca o figură suspectă, cu toate că nu a pierdut încrederea clienţilor săi străini. Mai interesant este faptul că nici relaţiile dintre Napoleon şi d’Antraigues nu erau, după cum ne vom convinge, de loc cordiale. Probabil că la încheierea tîrgului ambele părţi s-au păcălit bine de tot una pe alta. în memoriile sale, Napoleon îşi manifestă îndeosebi indignarea împotriva lui d’Antraigues pentru un pamflet pe care l-a publicat acesta, descriind temniţele, precum şi torturile la care a fost, chipurile, supus şi, în plus, aducînd la cunoştinţa lumii, cu o demnă modestie, curajul de care a dat el dovadă în această situaţie. Napoleon însă păstrează tăcerea asupra felului cum a încercat să se răzbune. Dar despre aceasta mai tîrziu ; să relatăm mai întîi despre trădarea lui Pichegru.

O încăierare în zori

Contele Maurice de Montgaillard a fost unul dintre cei mai importanţi agenţi dubli care au acţionat în timpul Marii revoluţii franceze. Adevăratul nume al acestui om urît, ghebos, cu nasul mare era Roques.

Provenea dintr-o familie de nobili scăpătaţi şi pînă la revoluţie a servit ca ofiţer într-un regiment care a luptat împotriva englezilor pe insula Martinica. După reîntoarcerea sa în Franţa, el reuşi să facă o partidă bună şi să cîştige încrederea ministrului de finanţe Necker, ceea ce a contribuit mult la cariera sa. După izbucnirea revoluţiei Montgaillard a intrat în serviciul secret al regelui şi a fost unul dintre organizatorii fugii nereuşite a lui Ludovic al XVI-lea la

,Varennes. în anii dictaturii iacobine Montgaillard a continuat să rămînă în Franţa şi nu a fost nici arestat, nici supus vreunor persecuţii. Este clar că aceasta s-a datorat faptului că vicleanul aventurier a reuşit să intre în serviciul secret al guvernului., revoluţionar. 1

Cînd Montgaillard a sosit, în 1794, în dispozitivul armatei' austriece, iar apoi a plecat la Londra, unii l-au socotit un emi-[1] sar secret al lui Robespierre, iar alţii un aristocrat francez care reuşise să se salveze din mîinile sanculoţilor. La Londra Mont— gaillard a fost primit de reprezentanţi ai aristocraţiei de la curte şi de primul ministru Pitt în persoană, care i-a propus să intre în serviciul secret englez. Francezul a acceptat propunerea, ştiind că englezii îi plătesc bine pe agenţii de preţ. Revenind pe continent, Montgaillard a pătruns repede în anturajul şefului armatei de cinci mii de emigranţi, prinţul Conde^ Acesta l-a trimis la Londra să solicite un ajutor financiar, deoarece armata emigranţilor resimţea o acută lipsă de fonduri. Montgaillard s-a întors aducînd promisiunea unei mari subvenţii engleze şi a unei subsidii suplimentare pentru serviciul secret. Prinţul Conde l-a numit imediat şef al serviciului^ secret. j

Montgaillard a căutat să obţină repede un succes însemnaţi şi, în acest scop, a hotărît să încerce să-1 atragă de partea emigranţilor pe Pichegru, unul dintre cei mai cunoscuţi generali republicani în acel timp (1795—1796), care simpatiza pe ascuns» cu regaliştii. Greutatea consta în a stabili legătura cu Pichegru, care era ţinut sub observaţie de trei reprezentanţi speciali ai Directoratului francez. Montgaillard a recurs la serviciile unui anume Louis Fauche-Borel, un librar din orăşelul elveţian Neuchâtel. Montgaillard i-a promis acestuia marea cu sarea în cazul restaurării monarhiei : un milion de ludovici de aur, postul de inspector-şef al bibliotecilor franceze, decoraţiile cele mai înalte şi alte favoruri. în caz de insucces, Fauche-Borel urma să primească totuşi solida sumă de o mie de ludovici de aur.

în iulie 1795 Fauche-Borel, căruia i-a fost ataşat ca ajutor vechiul spion prusian Courand, a pornit la drum. în cele din urmă Fauche-Borel a ajuns la Pichegru şi, folosind cu dărnicie banii englezilor, a reuşit să intre în tratative cu acesta. Dar librarul a provocat neîncrederea generalului ; acesta i-a spus chiar aghiotantului său :

„Mă veţi îndatora foarte mult dacă îl yeţi împuşca pe acest domn cînd va mai veni la mine*.

Informaţiile cu privire la tratativele lui Pichegru cu agen- 289 ţii străini nu au scăpat atenţiei serviciului secret francez diijţ

‘Elveţia, condus de secretarul ambasadei franceze Bacher şi de fostul membru al Convenţiei Bassal. Guvernul francez a dispus arestarea lui Fauche-Borel. La 21 decembrie el fu prins la Strasbourg. Fauche-Borel arsese toate documentele periculoase, în afara unuia. (Nu este exclus ca însuşi Pichegru şi şeful poliţiei locale, Fischer, să-i fi creat iscoadei regaliste timpul necesar pentru a distruge hîrtiile compromiţătoare, informîndu-1 dinainte că va fi arestat.) Este vorba de un bileţel de la prinţul Conde, pe care l-a primit cu puţin timp înainte de ares- ■tare şi l-a ascuns într-un compartiment secret al servietei sale. Se pare că poliţiştii lui Fischer nu au scotocit prea atent prin servietă ; bileţelul nu a fost găsit. Fauche-Borel a reuşit să-l corupă pe temnicer şi să-şi asigure sprijinul unor persoane influente. în curînd el fu pus în libertate din lipsă de probe. (Tratativele cu Pichegru au fost continuate de alţi agenţi.) Trebuie doar să adăugăm că persoana care a îndreptat autorităţile franceze pe urmele lui Fauche-Borel nu a fost, după toate probabilităţile, nimeni altul decît Montgaillard. Acesta scontase la început că Fauche-Borel avea să ţină legătura cu Londra numai prin el, Montgaillard, şi că el îşi va putea însuşi o parte importantă a banilor destinaţi de guvernul lui Pitt coruperii lui Pichegru. Dar Fauche-Borel a socotit că propriul său buzunar este un loc mult mai potrivit pentru aceşti bani şi a intrat nemijlocit în corespondenţă cu ministrul Angliei în Elveţia .Wickham. La rîndul lor, englezii au priceput, deşi cu întîrziere, că banii pe care îi puneau cu dărnicie la dispoziţia lui Montgaillard nu erau utilizaţi în vederea răsturnării guvernului Republicii Franceze, contele considerînd oportun să-i folosească pentru nevoi mai urgente, în special pentru cheltuielile sale personale. Şi, lucrul cel mai important era că de la Montgaillard te puteai aştepta la orice. în noiembrie 1797 Drake i-a trimis la Londra lui George Canning o scrisoare în care îl prevenea alarmat : „Nu ar fi lipsit de importanţă ca lordul Malmesbury (unul dintre cei mai de seamă diplomaţi ai timpului. — *E.C.)* să ia cunoştinţă de faptul că Montgaillard posedă talentul de a imita cu exactitate orice scris. Cunoscînd acest lucru, eu am avut o grijă deosebită ca să nu încapă în

• mîna lui un model al semnăturii mele. în toate cazurile cînd am fost în situaţia de a răspunde la scrisorile lui, secretarul meu îi scria un bileţel adresat, formal, la persoana a treia". Este drept că Drake greşea întrucîtva : acest „talent" nu-1 poseda Montgaillard personal, ci colaboratorul său, abatele Monte, ceea ce nu schimba mare lucru. Contele obosi însă şi el să

Jndure o neîncredere atît de jignitoare, .>

Ce-i mai rămînea de făcut şefului serviciului secret al emi- granţilor, jignit în cele mai bune sentimente ale sale, decît să se recompenseze vînzînd Directoratului informaţiile despre Fauche-Borel şi tratativele sale cu Pichegru ? Montgaillard a făcut pentru aceasta un drum special la Veneţia şi a avut o întrevedere cu ambasadorul francez, căruia i-a transmis toate datele necesare.

După o astfel de călătorie, întoarcerea la armata lui Conde devenea, fireşte, cam riscantă. în loc de aceasta, Montgaillard i-a scris prinţului o scrisoare convingătoare arătînd că intenţionează să părăsească politica şi să se stabilească paşnic în Franţa. Numai că el, Montgaillard, nu ştie ce să facă cu corespondenţa secretă a lui Conde, care se afla la el — doar nu avea s-o transmită Directoratului ? Prinţul a înţeles aluzia şi i-a trimis un cec în valoare de 20 000 de franci. Montgaillard a primit cu plăcere cecul. S-ar putea chiar spune cu recunoştinţă, dacă pungaşul nu şi-ar fi însuşit atît de bine proverbul englez că „recunoştinţa este o anticipare a viitoarelor binefaceri". Acestea nu mai erau de, aşteptat de la Conde, şi Montgaillard, socotind, din această cauză, că era de prisos să continue corespondenţa cu prinţul, devenită inutilă, a pornit, luînd cu sine toate documentele secrete, spre Franţa. Pentru orice eventualitate, înainte de a pleca, Montgaillard i-a făcut la Veneţia o vizită lui d’Antraigues şi l-a informat prin acesta pe regele emigranţilor, Ludovic al XVIII-lea, despre tratativele sale cu Pichegru. E drept, călătoria nu a fost scutită de un incident penibil. Fauche-Borel l-a ajuns pe Montgaillard într-un hotel din Elveţia. Prost-crescutul oaspete l-a sculat pe călător din somn la ora 6 dimineaţa. Fostul librar avea muşchi vînjoşi şi, în plus, pentru mai multă siguranţă venise însoţit de un văr...

Ce s-a petrecut apoi ştim îndeosebi din „Memoriile" publicate ulterior de ambii părtaşi la încăierare. Fără a se fi înţeles, amîndoi evită în relatările lor amănuntele neplăcute (acestea au ajuns să fie cunoscute cu prilejul studierii scrisorilor lui Fauche-Borel, scrise pe urmele proaspete ale evenimentelor). Totuşi cele două relatări seamănă prea puţin între ele. Fiecare din cei doi aventurieri a căutat să se înfăţişeze cu aureola unui nobil cavaler fără frică şi prihană, împroşcînd cu noroi pe adversarul său.

Oricum ar fi stat lucrurile, Fauche-Borel i-a smuls cu forţa lui Montgaillard servieta. Dar în servietă nu s-au găsit nici un fel de documente importante. Atunci aventurierul din Neuchâ- tel l-a obligat pe Montgaillard, care avea mult respect pentru 291 dreptul pumnului, să mărturisească că hîrtiile se află într-o

ascunzătoare la Basel. Aflînd unde se găsesc documentele, lauche-Borel îi dădu, în sfîrşit, drumul pungaşului său de complice şi plecă în grabă la Basei. Acolo îl aştepta o amară dezamăgire. în ascunzătoare se aflau, într-adevăr, hîrtii destul de importante, dar documentele cele mai secrete şi mai periculoase pentru regalişti fuseseră puse de prudentul Montgaillard la adăpost în altă parte, păstrîndu-şi-le ca un bun instrument de şantaj.

Curînd după această tristă întîmplare, trupele franceze au ocupat Veneţia şi Bonaparte a intrat în posesia hîrtiilor lui d'Antraigues, dintre care o parte, inclusiv materialele privitoare la Pichegru, le-a trimis la Paris. Pichegru fu arestat şi acuzat de trădare, dar reuşi să fugă. Iar contele Montgaillard deveni un republican zelos, iar apoi un tot atît de zelos bona- partist. în 1810 contele era să fie închis pentru datorii, dar Napoleon i le-a plătit şi i-a fixat un respectabil salariu anual de 14 000 de franci, folosindu-1 pentru diverse misiuni de spionaj. După restaurarea Bourbonilor, Montgaillard explica, fireşte, în dreapta şi-n stînga că în adîncul sufletului a fost şi a rămas totdeauna regalist, dar aceste afirmaţii nu mai aveau credit.

Idila de la piramide şi explozia din strada Saint-Nicaise

încă înainte de lovitura de stat de la 18 brumar, care l-a adus la putere pe Napoleon, acesta a devenit ţinta unui şir de comploturi organizate împotriva lui din iniţiativa spionajului englez.

Era în 1798. Directoratul dorea să-l trimită undeva cît mai departe de Franţa pe tînărul general Bonaparte, care repurtase o seamă de victorii strălucite în Italia. Bonaparte devenea prea popular. Ambiţiosul general

era un concurent din ce în ce mai primejdios pentru acest guvern şubred, care nu se bucura de prestigiu. Bonaparte a fost trimis în Egipt în fruntea Armatei de răsărit, şi în sinea lor directorii au oftat uşuraţi cînd amiralul englez Nelson a distrus flota franceză la Abukir.

Acum, pentru armata franceză şi pentru generalul ei, drumul spre patrie era serios barat de blocada maritimă engleză. In bătălia de la piramide, Napoleon i-a învins pe mameluci — armata feudală a cîrmuitorilor Egiptului —, totuşi n-a reuşit să înăbuşe rezistenţa poporului faţă de cotropitori. Multe luni Franţa nu a primit nici un fel de ştiri demne de crezare despre victoriile şi înfrîngerile Armatei sale de răsărit.

în schimb spionajul britanic nu ducea lipsă de astfel de ştiri. Agenţii săi mişunau în Egipt şi în Siria şi învăluiseră ca într-o pînză de păianjen întreaga armată franceză. Pentru supravegherea porturilor ocupate de francezi au fost desemnate fregate speciale de pază din flota engleză. Cartierul general al serviciului de informaţii a fost instalat pe vasul de război „The Lion“. Acolo s-a născut, în mintea unuia dintre conducătorii reţelei de spionaj, John Barnet, ideea de a decapita armata inamică prin asasinarea lui Napoleon. Desigur, şanse de a pătrunde pînă la general — bine păzit — n-ar fi putut avea decît un ofiţer din armata .acestuia, de preferinţă cineva pe care comandantul să-1 cunoască personal. Barnet se gîndi că pentru acest rol se potriveşte cel mai bine un ofiţer francez de care Bonaparte tocmai în acel moment voia să se debaraseze.

Acesta era un tînăr numit Fouret. Soţia sa, îmbrăcată băr- băseşte, se strecurase în convoiul militar şi, împreună cu Armata de răsărit, ajunsese pînă în Egipt. Frumoasa blondină atrăsese repede atenţia lui Bonaparte şi devenise metresa lui.

Nu este de mirare deci că serviabilului general Berthier, şeful statului-major al Armatei de răsărit, îi veni o idee : Fouret era curierul ideal care trebuia să ducă la Paris ştiri despre operaţiile trupelor franceze din Egipt! Desigur, avînd în vedere blocada engleză, călătoria se anunţa plină de primejdii, iar tî- nărul ofiţer, plecînd să îndeplinească importanta misiune ce-i fusese încredinţată, nici nu se putea gîndi să-şi ia cu el soţia. Şi astfel madame Fouret, pe care soldaţii republicani o numeau „regina noastră orientală" sau „Cleopatra", a rămas în Egipt, în timp ce soţul ei, purtînd cu sine depeşele statului- major, s-a îmbarcat pentru a încerca să răzbată prin blocadă.

Curînd însă, el a ajuns nu în Franţa, ci prizonier la

englezi, Iar John Barnet, foarte bine informat despre toate, îi deschise ochii soţului înşelat. (Abilul spion trecu sub tăcere numai faptul că mai întîi încercase să şi-o facă agentă chiar pe madame Fouret şi că abia după eşecul acestei încercări se hotărîse să recurgă la serviciile soţului.) Barnet, în aparenţă cu mult tact şi fără vreo intenţie, îi dădu a înţelege lui Fouret ce rol îi 293 rezervaseră Napoleon şi Berthier. Această scenă, atît de bine

jucată pe vasul britanic, aproape că l-a pregătit pe francez pentru misiunea pe care i-o destinase spionul englez. Clocotind de mînie, ofiţerul hotărî să se întoarcă în Egipt ca să-şi răzbune onoarea. Dar cînd Fouret, cu ajutorul englezilor, s-a înapoiat în Egipt şi a pătruns în dispozitivul Armatei de răsărit, bunul- simţ şi cinstea ostăşească l-au determinat să refuze să devină unealta spionajului inamic. Demisionă şi reuşi să ajungă în Franţa.

Fireşte, dorinţa serviciului de spionaj englez de a-1 înlătura pe Napoleon nu a fost dată uitării atunci cînd acesta a devenit prim-consul, adică guvernant al Franţei, învestit de fapt cu puteri nelimitate. Londra a încercat să înfăptuiască această dorinţă cu mîinile regaliştilor.

încă în primăvara anului 1800 şuanii (partizanii înarmaţi ai Bourbonilor care continuau războiul de franctirori) îşi propuseseră să atace escorta ce însoţea careta primului consul şi să-l răpească pe Napoleon pe drumul dintre Paris şi Malmaison, unde se afla palatul soţiei sale, Josephina.

...Pentru 3 nivose anul VIII al Republicii (24 decembrie 1800), la Opera din Paris era anunţată prima audiţie a oratoriului „Facerea lumii" de Haydn. Orchestra, alcătuită din 250 de instrumentişti de prima mînă, şi participarea celor mai buni solişti vocali făgăduiau un succes fără precedent. Deşi preţurile erau duble, casa de bilete fu luată cu asalt. Se ştia că va asista şi primul consul cu soţia sa.

Seara, în vreme ce careta lui Napoleon se îndrepta spre teatru, pe îngusta stradă Saint-Nicaise s-a produs o explozie. Napoleon a scăpat teafăr numai datorită goanei turbate a echipajului său. Geamurile de la careta Josephinei, care îl urma la o distanţă de cîteva zeci de metri, zburară în ţăndări. Spaţiul dintre cele două echipaje se umplu de morţi şi de răniţi scăldaţi în sînge. Forţa exploziei, provocată de o maşină infernală, este ilustrată în mod elocvent de faptul că 46 de case situate în apropiere au fost avariate. Fără a se arăta înspăimîntat, Napoleon ascultă oratoriul, deşi buzele îi tremurau, apoi părăsi in grabă teatrul.

în aceeaşi seară primul consul îi exprimă ministrului poliţiei, Fouche, convingerea sa că maşina infernală fusese pusă de iacobini. Consideraţiile lui Fouche, care era de părere că atentatul avea altă origine, n-au stîrnit decît ironie : desigur, fostul membru al Convenţiei,

fostul iacobin „de stînga" caută acum să-şi acopere prietenii de altădată. Convingerea lui Napoleon era întărită de faptul că maşina infernală care explodase în strada Saint-Nicaise era o copie fidelă a maşinii construite toc

mai pe acea vreme de un oarecare Chevalier, un revoluţionar ce se ridicase împotriva regimului consu'ar. Fouche. printr-un agent al său, aflase despre această invenţie. în noaptea de 7 spre 8 noiembrie, prietenii lui Chevalier fuseseră ridicaţi şi întemniţaţi în închisoarea Temple. Acum, după atentatul din strada- Saint-Nicaise, cîţiva iacobini au fost trimişi la eşafod. Au fost alcătuite liste de proscrişi cuprinzînd persoane cu vederi revoluţionare, care au fost deportate la muncă silnică în colonii. Ascultător, Fouche a executat ordinul primului consul de a zdrobi opoziţia „iacobină" faţă de noul regim.

Dar ministrul poliţiei se convinsese acum definitiv că era vorba de un complot regalist. Unul dintre agenţii cei mai experimentaţi, Duchâtelier, fusese trimis în Bretania cu misiunea de a se informa asupra legăturilor conducătorului şuanilor, Georges Cadoudal, cu Parisul. Duchâtelier a aflat repede că doi acoliţi ai lui Cadoudal, Saint-Rejant şi Limauelan, plecaseră în taină la Paris. Dar Cadoudal socotea că nu ar fi avut nici un rost să fie asasinat primul consul — locul acestuia l-ar fi ocupat un altul, iar regaliştii nu s-ar fi ales cu nimic. Era mai bine ca Bonaparte să fi fost răpit şi ţinut ca ostatic.

Saint-Rejant şi Limauelan au sosit la Paris tocmai în momentul cînd poliţia raporta despre descoperirea maşinii infernale a lui Chevalier. Şuanii au hotărît să urmeze exemplul lui Chevalier şi, făcînd uz de legăturile pe care le aveau în capitală, au purces la confecţionarea maşinii infernale. La 24 decembrie ei au plasat pe strada Saint-Nicaise o căruţă în care se afla mecanismul încărcat cu exploziv. Dar explozia a fost declanşată cu o secundă mai tîrziu decît prevedea planul şi careta lui Napoleon a trecut cu iuţeala fulgerului pe lîngă primejdie. Şuanii s-au ascuns într-o casă conspirativă din Paris.

Fouche şi ajutorul său Real au luat conducerea anchetei. La locul exploziei a fost găsit cadavrul calului înhămat la căruţa cu maşina infernală. Interogarea unor geambaşi a permis să se stabilească repede că acest cal fusese cumpărat de un oarecare Carbon. Poliţia aflase mai înainte că acest Carbon era un om al şuanilor sosiţi la Paris. Au început cercetări. Cu ajutorul unor rude ale sale, Limauelan reuşi să fugă la timp în Bretania, apoi emigră în America. La 18 ianuarie 1801 Carbon a fost arestat într-o cîrciumă, unde venea uneori, cînd îşi părăsea as-

cunzătoarea. Carbon a trădat numele a doi şuani care îi ajutaseră pe Saint-Rejant şi Limauelan. Pe Saint-Rejant la început n-au reuşit să-l prindă — el părăsise casa conspirativă cu două ore mai înainte de sosirea poliţiei, uitînd însă să ardă hîrtiile. 295 In această casă, poliţiştii lui Fouche au găsit o scrisoare a lui

Cadoudal şi o relatare a lui Saint-Rejant referitoare la pregătirea atentatului. Obţinînd noi informaţii, poliţia a început să-i aresteze, unul cîte unul, pe cei care dăduseră ajutor complotiştilor, în afară de cîţiva, care au fost puşi sub observaţie. Astfel s-a dat de urma lui Saint-Rejant, care a fost prins şi executat, împreună cu Carbon, la 20 aprilie 1801. Fouche a trimis în Bretania doi agenţi cu misiunea de a-1 otrăvi pe Cadoudal. Dar şeful şuanilor a reuşit să descopere planul ministrului poliţiei. După o judecată sumară, cei doi agenţi au fost spînzuraţi de cei mai apropiaţi copaci. Simţind că începe să-i fugă pămîntul de sub picioare, Cadoudal s-a văzut din nou nevoit să părăsească pămîntul Franţei.

La cîteva luni după eşecul atentatului din strada Saint-Ni- caise, într-o altă capitală europeană — la Petersburg — a reuşit complotul ofiţerilor din gardă împotriva ţarului Pavel, care începuse să promoveze o politică de apropiere faţă de Franţa. Era limpede pentru toată lumea că firele complotului, la fel ca în cazul atentatului de la Paris, duceau la Londra. Nu degeaba Napoleon, aflînd despre evenimentele din capitala Rusiei, a exclamat : „Au dat greş cu mine englezii la Paris în 3 nivose, dar la Petersburg n-au dat greş !“ De altfel, serviciul de spionaj englez va încerca să-şi repare şi eşecul de la Paris.

La începutul anului 1803, Cadoudal şi ajutoarele sale care se aflau în Anglia i-au propus contelui d’Artois, fratele lui Ludovic al XVIII-lea, planul unui nou atentat asupra lui Napoleon. în caz de reuşită, puterea urma să fie preluată de popularul general Moreau (care era socotit republican, deoarece se afla în opoziţie faţă de Bonaparte, dar în secret simpatiza cu regaliştii) şi de generalul Pichegru, exilat în colonii, de unde fugise în Anglia. Mai tîrziu, pentru conducerea regaliştilor trebuia să vină în Franţa unul dintre prinţii din casa regală — contele d’Artois sau ducele de Berry. Napoleon a aflat cîte ceva despre noul complot (dar fără nume concrete şi date precise) prin intermediul spionilor săi din anturajul diplomaţilor englezi (lucru despre care vom mai vorbi). Multă vreme poliţia regimului consular nu a împiedicat activitatea regaliştilor. Napoleon voia ca Moreau să se compromită prin participarea la complot, iar prinţii Bourboni să vină în Franţa şi să cadă în cursa ce le fusese întinsă.

Cadoudal a hotărît ca împreună cu un grup de partizani de -ai săi să-1 răpească pe primul consul.

Şuanii aflaţi în capitală aflară că la 30 august 1803 sosise la Paris principalul lor şef, Cadoudal, care se bucura în rîndurile lor de cea mai mare autoritate. Despre sosirea acestuia ei au vorbit unei persoane pe

care o credeau demnă de toată încredterea şi care în realitate era ura agent al poliţiei. Dar informaţia căpătată de- acest agent era insuficienta pentru prinderea lui Cadbud-al, care, prevăzător, nu înnopta niciodată de două ori în- aceeaşi casă. Vmă- toarea a durat luni de zilte. Poliţia n-a reuşit să dea de căpetenia şuanilor, deşi guvernul lui Napoleon, la fel ca îrr. anii luptei împotriva rebeliunii din Vandeea, a creat din nou coloane mobile came' au scotoci® îratr-una regiuni' întregi- din Vandeea şi Bretania, unde se credea că se ascunde Cadoudal. Fouche a pus în acţiune arma sa secretă : „geografia şuanilor", cum numea el o cartotecă întocmită de Ministerul Poliţiei. Această cartotecă cuprindea date amănunţite despre 1 000'—1 200 de regalişti dintre cei mai activi, despre casele conspirative folosite de ei etc.

în ianuarie 1804 a sosit în Franţa generalul Pichegru, însoţit de alţi cîţiva emigranţi. La 28 ianuarie a avut loc întîlnirea dintre Moreau, Pichegru- şi Cadoudal. Dintre ei, singurul care avea trecere în noua Franţă postrevoluţionară era Moreau, dar acesta avea ezitări, nefiind ferm convins că trebuie să sprijine restaurarea Bourbon-ilbr. Cei trei s-au despărţit nemulţumiţi unii de alţii.

între timp, poliţia primului consul a dat totuşi de o urmă. A fost arestat un şuan care- a indicat unele locuinţe conspirative utilizate- de ei. Astfel a fost descoperit un servitor al lui Cadoudal şi, după un temeinic interogatoriu, fiind „luat din scurt" (adică torturat), arestatul a mărturisit tot ce ştia despre casele conspirative unde se ascundea Cadoudal.

Au mai trecut însă cîteva luni pînă cînd poliţia, care-1 urmărea pas cu pas pe conducătorul şuanilor, a reuşit să pună nuna pe el. Ceilalţi participanţi la complot au fost prinşi de poliţie treptat, unul cîte unul. Mulţi dintre ei au sfîrşit sub cuţitul ghilotinei. Pichegru a fost găsit mort în celula sa. Moreau a fost exilat pe viaţă din Franţa. Astfel s-a terminat noua încercare a serviciului de spionaj englez de a-1 doborî pe Napoleon cu ajutorul regaliştilor.

Pentru a-i intimida şi mai mult pe Bourboni, Napoleon ordonă trupelor sale să-l captureze pe ducele d'Enghien (o rudă apropiată a lui Ludovic al XVIII-lea), care locuia pe teritoriu străin — la Baden — şi să-l împuşte ca părtaş la complot, deşi nu existau nici un fel de dovezi

în acest sens.

în pofida eşecurilor sale, serviciul de informaţii englez nu se descurajă. în 1804 au fost arestaţi în Franţa alţi doi agenţi ai săi — fraţii Daniel şi Charles Thomas —, care, din ordinul 297 lui Taylor, consulul englez din Cassel, pregăteau un nou aten

tat împotriva lui Napoleon. în 1806 serviciul de spionaj britanic a însărcinat cu o misiune analogă doi francezi : falsificatorul de bani Lesimple şi un oarecare Dranaube. Poliţia franceză l-a urmărit la Hamburg pe Dranaube, care, odată arestat, s-a grăbit să-l trădeze pe Lesimple. Dranaube se certase cu complicele său încă înainte de plecarea lor din Anglia şi a fost chiar bucuros să se răfuiască cu el cu concursul poliţiştilor francezi. Ambii terorişti au fost împuşcaţi în Franţa.

Drake este păcălit

Dar să revenim la vechea noastră cunoştinţă — contele d'Antraigues, pe care l-am părăsit, nu mult după punerea sa în libertate, la Milano. Văzîndu-se liber, contele îşi reluă de îndată ocupaţia obişnuită : la Londra, Viena, Neapole, Petersburg au început să sosească rapoartele primite de la informatorii săi secreţi. în ianuarie 1798, unul dintre agenţii lui d'Antraigues, acţionînd în numele acestuia, a intrat în tratative cu un anume Vannelet, care din acel moment a început să întreţină o corespondenţă regulată cu noul său patron. Scrisorile lui conţineau informaţii amănunţite cu privire la planurile şi intenţiile Directoratului în ultimii doi ani ai existenţei acestuia (1798—1799). Vannelet îi trimitea lui d'Antraigues copii ale instrucţiunilor date ambasadorilor francezi, ale rapoartelor sosite la Paris de la diplomaţi aflaţi în străinătate. Nu este exclus, de altfel, ca acestea să fi fost false (comerţul cu secrete de stat nu este scutit de înşelătorii). Fiind în slujbă la Ministerul de Externe, iar mai tîrziu la Ministerul de Finanţe, Vannelet dă informaţii despre o serie de deplasări întreprinse de el în interes de serviciu în Elveţia şi în Alsacia. Sînt oare suficiente toate acestea pentru dezvăluirea adevăratului nume al spionului ? Căci „Vannelet" este — aproape cu certitudine — un nume conspirativ. Deocamdată, cercetările prin arhive ale istoricilor francezi n-au dus la stabilirea identităţii corespondentului secret al contelui d'Antraigues.

Dar, după cum s-a dovedit, mai exista un mijloc de a se afla adevăratul nume al lui „Vannelet". într-un loc el menţionează că este comisar al vistieriei statului, iar în altul că în 1799 era membru al consiliului administrativ al Casei de con

turi — importantă instituţie bancară, transformată ulterior în Banca Franţei. Trebuie cercetate, prin urmare, listele personalului superior al celor două instituţii pe anul 1799 (publicate în „Almanahul naţional") pentru a vedea ce nume apare în ambele liste. Dar nu se găsesc două nume absolut identice. Există două foarte asemănătoare, care se deosebesc doar printr-o literă : Desrez şi Desprez. Reiese însă că e vorba de persoane diferite. Despre Desrez se ştie prea puţin, dar Desprez era un mare financiar, a cărui carieră poate fi lesne urmărită. (Vanne- let afirmă şi el despre sine că e foarte bogat.) Unii istorici francezi înclină să creadă că „Vannelet", ca şi alţi agenţi ai lui d'Antraigues, n-ar fi decît rodul fanteziei abilului conte. Cu ajutorul unor asemenea personaje născocite, el încerca, poate, să dea mai multă greutate informaţiilor pe care le obţinea din sursele cele mai diverse, uneori vădit dubioase.

în Franţa locul Directoratului a fost luat de Consulat, apoi de primul Imperiu. Războiul cu diferite state europene continua. Cu Anglia, făcînd abstracţie de scurta întrerupere din 1802— 1803, războiul a durat pînă la prăbuşirea Imperiului lui Napoleon. Spionajul englez şi-a dublat eforturile. în Germania a apărut Francis Drake. Acolo s-a îndreptat şi d'Antraigues. Ve- chii colegi acţionară din nou împreună, Drake avînd, pe lîngă „reţeaua" lui d'Antraigues, şi spioni proprii în Franţa. Autorităţilor franceze le-au căzut în mînă chiar nişte instrucţiuni scrise ale luă Drake către agenţii săi, cărora le indica, printre altele, în ce cazuri şi cum anume să utilizeze cerneală simpatică.

Activitatea celor doi amici îl irita foarte tare pe primul consul. Acesta chiar a cerut principelui-elector al Saxoniei să i-1 predea pe d'Antraigues, care se mutase pe domeniile lui. Dar lucrurile se petreceau înainte de victoriile hotărîtoare ale lui Napoleon pe teritoriul german asupra trupelor Austriei şi Prusiei, şi de aceea principele-elector al Saxoniei s-a încumetat să nu accepte cererea lui Bonaparte.

Nu după mult timp, în capitala Saxoniei şi-a făcut apariţia ofiţerul francez Sagot. Autorităţile saxone n-aveau decît să-şi frămînte creierii mult şi bine încercînd să ghicească ce-1 adusese la Dresda. De fapt, Sagot, din însărcinarea primului consul, trebuia să studieze cu atenţie topografia reşedinţei lui d'Antraigues şi să propună un plan

de răpire a acestuia. Dar Sagot a ajuns la rezultate nesatisfăcătoare : d'Antraigues locuia într-o casă amenajată astfel încît să poată face faţă oricărui atac, şi ridicarea lui fără zarvă era aproape imposibilă. Napoleon a **299** trebuit să se limiteze la atacuri în presă. Montgaillard, care

treciMe mustre timp de partea lui BonaparttE, publică o serie de „Memorii secrete". în aceste memorii, transfugul Montgailiard îl acuza pe spionul profesionist d'Antraigues de trădare 1

Napoleon nu uitase nici de Francis Drake. Dar dacă era greu să-l răpească pe d'Antraigiaes,, cu atît mai complicat se prezentau lucrurile cînd era vorba de ambasadorul englez...

Oricine vizitează vechea clădire din Moscova unde se află Biblioteca fundamentală de ştiinţe sociale a Academiei de Ştiinţe poate cerceta fără nici o dificultate, la etajul II, la -secţia cărţilor rare, ura volum frumos legat, tipărit, după cum se indică îra pagina de titlu, în „anul XFI" la tipografia Republicii din Paris. „Anul XII" e socotit de la căderea monarhiei în *1792.* Dar în 1804, când a fost editată cartea, Republica nu mai era de mult decît -o .umbră ; de altfel, în acelaşi an a şi fost înlocuită de Imperiu, avîndu-1 în frunte pe Napoleon I. Cartea menţionată nu face parte dintre marile rarităţi bibliografice şi, cu atît mai puţin, .dintre tipăriturile care au lăsat urme în istoria societăţii, a ştiinţei «au a culturii. Totuşi, ea nu e de loc lipsită de interes pentru .acela care cercetează istoria războiului secret.

Poate stârni nedumerire însuşi titlul cărţii, foarte lung, aşa cum erau toate titlurile cărţilor apărute în acele vremuri. Iată-1 : „Alianţa dintre iacobinii francezi şi miniştrii englezi; reprezentant .al celor dintâi este cetăţeanul Mehee, iar reprezentanţii miniştrilor englezi sînt domnii Hammond, York şi lorzii Pelgham şi Hocksbery. 'Completată cu o expunere a tertipurilor lui Fr. Drake, a corespondenţei şi planurilor lui de acţiune .etc."

Ce-i cu această misterioasă alianţă dintre guvernul englez şi iacobinii pe care-i detesta, ,^eprezentaţi" de un oarecare Mehee ? Şi de ce este amestecat aici diplomatul şi spionul englez Francis Drake, al .cărui n-urne l-am mai pomenit ? Bineînţeles, această „alianţă" exista numai în declaraţiile guvernului condus de primul consul Bonaparte, care, pentru a-şi consolida situaţia, încerca să-i înfăţişeze pe adversarii săi de stânga, revoluţionarii iacobini, drept agenţi ai Angliei, ha chiar complici ai regaliştilor. Toate acestea nu erau decît minciuni propagandistice, iar cartea menţionată

fusese scrisă în parte pentru a acredita aceste născociri calomnioase. Dar în ea este vorba de cu totul altceva, şi scopul .ei .principal este, de asemenea, altul, strâns legat de „tertipurile lui Francis Drake".

Napoleon ţi-a dat repede seama că nu va reuşi să-l răpească pe Drake. A trăbuit să născocească altceva. Cu executarea planului conceput a fost însărcinat iun oarecare Mehee de la Touche.

Funcţionar de poliţie sub Ludovic al XVI-lea, în anii revoluţiei spion îndeplinind misiuni în Polonia şi Rusia, dîndu-se la întoarcere drept revoluţionar extremist şi ocupînd o funcţie la primăria oraşului Paris (comuna), ziarist în perioada dictaturii iacobine, membru al unor organizaţii revoluţionare secrete în anii Directoratului (poate ca informator al guvernului), nu mult după aceea secretar general la Ministerul de Război şi din nou funcţionar la Ministerul Poliţiei, condus pe atunci de Joseph Fouche — iată drumul străbătut de acest om. Dar în perioada Consulatului Mehee de la Touche îşi greşise la început foarte rău socotelile. Neavînd încredere în trăinicia noului regim, el fusese amestecat în acţiunile opoziţiei politice şi, cu acest prilej, pe cît se pare, intrase în legături şi cu iacobinii, şi cu regaliştii. Ca urmare, a fost arestat şi deportat. Scăpînd din detenţiune, Mehee de la Touche a plecat la Londra, unde i-a propus contelui d'Artois, fratele lui Ludovic al XVIII-lea, un proiect de unire a tuturor adversarilor primului consul, dar regaliştii au avut o atitudine bănuitoare faţă de fostul iacobin. Atunci Mehee de la Touche s-a hotărît din nou să-şi schimbe radical orientarea politică, cu atît mai mult cu cît şi banii îi erau pe sfîrşite. Era pe la începutul anului 1803, pe vremea scurtei întreruperi a războiului dintre Anglia şi Franţa. Mehee de la Touche îşi oferi serviciile ambasadorului Franţei la Londra.

Guvernul francez a găsit foarte oportune serviciile aventurierului, iar Mehee s-a grăbit să-şi dovedească zelul. El a fost acel agent de poliţie pe care şuanii, nebănuind nimic, l-au informat despre sosirea lui Cadoudal la Paris. Napoleon s-a hotărît să-l folosească pe Mehee de la Touche împotriva iui Drake.

Primind o nouă misiune, Mehee a plecat pe insula britanică Guernsey, situată în apropiere de ţărmul Franţei. Aici se afla unul din centrele spionajului englez. Mehee a reuşit repede să cîştige încrederea lui Doyle, guvernatorul insulei. I-a destăinuit că este regalist şi membru al „comitetului iacobin", organizaţie secretă avînd ca scop răsturnarea lui Bonaparte. Pentru ca povestea sa să pară mai verosimilă, Mehee declara de zor că, desigur, unii membri ai comitetului sînt nişte iacobini incorigibili, dar că majoritatea celor ce fac parte din el ar putea fi lesne atraşi de partea „regelui legitim". Ca atare, Ludovic al XVIII-lea şi prinţii casei regale trebuie să se poarte astfel încît să-i

atragă pe aceşti foşti iacobini. Comitetul dispune de mijloacele necesare pentru a-1 răsturna pe Bonaparte, are 301 adepţi în rîndurile funcţionarilor Ministerului de Externe şi în

poliţie. Mehee trebuie să informeze cît ntai repede despre toate acestea guvernul englez pentru ca el, care i-a sprijinit întotdeauna pe regalişti, să nu piardă un prilej favorabil. Generalul Doyle, fireşte, s-a grăbit să comunice la Londra această ştire de o importanţă extremă. Dar cei din capitala Angliei nu prea aveau încredere într-un francez cu un trecut atît de suspect şi nu se grăbeau cu răspunsul. Atunci Mehee, ca să-i determine pe flegmaticii insulari să se grăbească, îi mărturisi în mod confidenţial generalului Doyle că are asupra sa şi planul unei debarcări a francezilor în Irlanda. Totuşi răspunsul continua să întîrzie. Guvernatorul Doyle fu primul care nu se mai putu reţine şi-l sfătui pe Mehee să plece el însuşi neîntîrziat la Londra şi să caute să se facă ascultat. Iar cînd Mehee remarcă în treacăt că rămăsese cam lefter, Doyle îi împrumută 10 ludovici de aur în contul viitoarelor stipendii pe care francezul trebuia să le obţină din partea cabinetului englez.

La Londra toate eforturile lui Mehee au fost zadarnice. Pur şi simplu, nu i se dădea crezare. După multe alergături, fu primit de un funcţionar oarecare al Ministerului de Externe ; acesta ascultă povestirea francezului despre „comitetul secret[11] şi lucrurile se opriră aici. Iar între timp i se terminaseră atît banii puşi la dispoziţie de Fouche, cît şi ludovicii de aur ai lui Doyle. Se văzu nevoit să se împrumute, şi peste puţină vreme creditorii îl aruncară pe agentul secret francez în închisoarea datornicilor. Spre norocul său, Mehee ajunsese, înainte de aceasta, să facă cunoştinţă cu Bertrand de Molleville, care, înainte de revoluţie, fusese ministru al flotei de război, iar acum se afla în emigraţie. Molleville garantă pentru Mehee, iar acesta fu pus în libertate pentru 48 de ore.

Ingeniosului escroc îi şi venise o nouă idee. El îl căută pe un cunoscut industriaş francez, Baudet, care, profitînd de încheierea păcii, venise în Anglia cu diferite treburi comerciale. Fără a bănui nimic, Baudet se transformă într-un atu al agentului lui Fouche. Mehee explică în stînga şi-n dreapta că Baudet este un curier trimis de la Paris de „comitetul secret", care era alarmat de tăcerea reprezentantului său. Curierul primise, chipurile, cele mai stricte indicaţii să nu vorbească despre misiunea sa cu nimeni în afară de Mehee. Apariţia acestui neaşteptat curier îl convinse în sfîrşit pe Molleville, care îi făcu o vizită cunoscutului

său, lordul Hocksbery. De data aceasta gheaţa neîncrederii s-a spart. Molleville se înapoie cu 50 de lire sterline pe care le remise lui Mehee din partea ministrului englez, împreună cu sfatul de a-i „conduce" cu multă băgare

de seamă pe iacobinii din „comitetul secret". O săptămînă întreagă fabricantul Baudet a fost nedespărţit de Mehee, care, din prudenţă, nu-1 părăsea nici o clipă, nici măcar noaptea : dormea în aceeaşi cameră cu el. Apoi Baudet plecă, tot fără a spune cuiva vreun cuvînt, ceea ce convinse definitiv pe toată lumea de adevărul poveştii născocite de Mehee.

încă înainte de plecarea lui Baudet, Mehee reuşise să alcătuiască un vast memoriu despre planurile „comitetului secret", care prevedeau răscoale într-o serie de regiuni ale Franţei şi ale Elveţiei ocupate de trupele franceze (pentru a tăia armatelor napoleonene din Italia calea retragerii spre patrie). Memoriul a fost primit cu multă bunăvoinţă în sferele guvernamentale engleze, dacă ţinem seama de faptul că Mehee a început să capete mari subvenţii în vederea realizării lăudabilelor intenţii ale comitetului. Englezii puneau o singură condiţie : Mehee trebuia să-şi ia angajamentul de a nu comunica nimic despre „comitetul secret"... regaliştilor francezi, căci altfel, mai ştii, informaţiile ar fi putut ajunge şi în Franţa. Mehee făgădui fără ezitare ceea ce i se cerea, şi nu i-a venit prea greu s-o facă, mai cu seamă avînd în vedere cantitatea de monede sunătoare pe care o primi în schimb.

Veni, în sfîrşit, momentul intrării în acţiune, şi Mehee părăsi Londra înarmat cu două paşapoarte, care îi fuseseră date de către serviciul de spionaj britanic. Unul dintre aceste paşapoarte fusese eliberat pe numele de Mehee de la Touche, „expulzat din Anglia sub bănuiala de iacobinism", iar al doilea pe numele de Stanislav Iablonsky, „nobil polonez care călătorea în interes de afaceri". înainte de plecare, lui Mehee i se înmînară 200 de ludovici de aur pentru cheltuielile de călătorie şi 500 de lire sterline pentru nevoile „comitetului secret".

De la Londra Mehee îşi îndreptă paşii spre Miinchen, capitala Bavariei, unde se înfăţişă ambasadorului englez sir Fran- cis Drake, care primise indicaţii de la guvernul său să remită mijloacele băneşti necesare „comitetului secret". Mehee primi chiar şi instrucţiuni ce trebuiau transmise diversioniştilor englezi din Franţa. (Aceştia urmau să ocupe fortăreaţa Huningue şi oraşul Besanşon din estul Franţei.) După ce stabili cu Drake toate detaliile, Mehee putu, în

sfîrşit, să-şi încheie călătoria şi să se întoarcă la Paris. Curînd, din capitala Franţei Drake începu să fie asaltat cu cereri stăruitoare de bani. I se cereau lunar 250 de lire sterline pentru membrii „comitetului secret", apoi bani pentru emisarul trimis de comitet în Savoia, 100 de **303** fire pentru un „brav republican" care ar fi putut deveni util,

precum şi fondurile necesare pentru cumpărarea unor cai de care aveau nevoie nişte curieri secreţi, bani pentru caretă, pentru servitori. Lui Mehee nu-i lipsise niciodată imaginaţia. După puţin timp, el îl înştiinţă pe Drake despre crearea unei tipografii clandestine, care necesita şi ea destule cheltuieli. Ambasadorul englez se văzu nevoit să trimită bani pentru utilarea tipografiei, pentru retribuirea unui ziarist ce se oferea să scrie pamflete contra lui Bonaparte (în acest scop se cereau 150 de lire). Salariul lunar al muncitorilor tipografiei reprezenta 16 lire, cumpărarea hîrtiei necesare înghiţea 372 de lire (exactitatea socotelilor este lucrul cel mai de seamă !). Confecţionarea sigiliilor viitorului „guvern provizoriu" costa 30 de lire. Alte 200 de lire trebuiau plătite unor slujbaşi care se angajau să arunce în aer o pulberărie. Fonduri considerabile se consumau şi cu mituirea unor funcţionari ai Ministerului de Externe pentru a obţine de la ei informaţii ce erau transmise la Miin- chen. Drake plătea de zor...

Ce e drept, poliţia franceză nu voia să mizeze totul pe o singură carte. Lui Drake şi unui alt diplomat englez, Spencer Smith, le oferiră serviciile cîteva persoane care, aparent, n-aveau de-a face unele cu altele, dar în a căror biografie exista un amănunt comun : toţi aceşti oameni se aflau în serviciul lui Fouche, ministrul poliţiei, şi nu aveau intenţia să-l părăsească. Unii dintre ei au avut succes. Astfel, căpitanul Roset, din garnizoana Strasbourg, a fost trimis la Drake. Roset i s-a prezentat ca membru al unei organizaţii secrete din Alsacia care pregătea o răscoală armată împotriva regimului consular. Drake îi puse la dispoziţie lui Roset 65 000 de franci de aur.

Dar principala unealtă pentru compromiterea lui Drake şi Smith rămînea totuşi Mehee de la Touche. El le trimitea regulat informaţii fabricate la departamentul lui Fouche. Cînd lucrurile au ajuns destul de departe, toate materialele, însoţite de comentarii batjocoritoare, au fost publicate în presa franceză. Demascat, Drake a fost nevoit să părăsească în grabă postul diplomatic pe care-1 ocupa. Străbătînd Germania, unde în multe locuri trupele napoleonene se şi instalaseră, spionul englez fu silit să se travestească în veşminte femeieşti, ceea ce a oferit prilej pentru o nouă explozie de ironii şi sarcasme.

Mai rămînea să fie făcut inofensiv contele d'Antraigues. Acesta reuşise să-l recruteze ca agent pe secretarul ambasadei Franţei la Viena, Posuel, precum şi pe alţi colaboratori ai serviciului diplomatic. La Hanovra, d'Antraigues avea agenţi ia statul-major al trupelor franceze de ocupaţie. Ca şi altădată,

el avea la Paris numeroşi corespondenţi. Unii dintre aceştia, ca generalul Dumas sau generalul Suchet, erau pur şi simplu nişte vechi cunoscuţi de-ai săi.

Dar doi dintre aceşti oameni care purtau corespondenţă cu d'Antraigues îi comunicau date cu un vădit caracter de spionaj. Ei semnau : „Un prieten din Paris" şi „O prietenă din Paris". In ceea ce o priveşte pe „prietena din Paris", aceasta, după cum reiese din scrisorile sale, înainte de revoluţie fusese amanta lui d'Antraigues ; ulterior, cînd el emigrase, se măritase, dar curînd rămăsese văduvă. în 1803, cînd „prietena din Paris" reluă corespondenţa cu d'Antraigues, ea frecventa cercurile din anturajul lui Napoleon şi al soţiei sale, Josephina. Dar informaţiile ei nu cuprindeau ştiri militare sau politice de mare valoare. Altfel se prezentau lucrurile cu informaţiile „prietenului din Paris", care conţineau date de cea mai mare importanţă.

Istoricii încearcă de multă vreme să stabilească adevărata identitate a „prietenului din Paris". încă în secolul trecut s-a emis supoziţia că ar fi vorba de Noel Daru, care a ocupat o serie de importante posturi administrative şi militare pe vremea lui Napoleon I. Multe date care ne sînt cunoscute cu privire la „prietenul din Paris" coincid cu biografia lui Noel Daru, dar în nici un caz toate. Iată o coincidenţă deosebit de importantă : „prietenul din Paris" a murit în vara anului 1804 ; Noel Daru a încetat din viaţă la 30 iunie 1804. Corespondenţa cu d'Antraigues a fost continuată de fiul „prietenului din Paris", care scrie că el, prin poziţia pe care o ocupă, are posibilitatea, mai mult chiar decît tatăl său, să observe evenimente importante.

Noel Daru a avut doi fii, Pierre şi Marţial. Amîndoi au deţinut funcţii de seamă. Pierre Daru, încă în 1801, fusese numit secretar general în Ministerul de Război, iar în anii următori a urcat şi mai sus pe treptele ierarhiei administrative. Cariera lui n-a fost întreruptă nici de căderea lui Napoleon şi restaurarea Bourbonilor. în 1819 Ludovic al XVIII-lea i-a acordat lui Pierre Daru titlul de pair al Franţei. Pierre şi Marţial Daru erau veri buni cu marele scriitor francez Stendhal (Henri Beyle), care a şi locuit la ei în anii 1799—1800.

Dar cu toate că ulterior Stendhal a avut o atitudine foarte critică faţă de Pierre Daru, nu există nicăieri în scrierile sale nici cea mai mică aluzie la posibilitatea ca vărul său să fi fost spion.

305 Noel Daru, chiar dacă n-a fost milionar (cum se înfăţişează

în scrisorile sale „prietenul din Paris"), era în orice caz un om bogat şi fiul său de asemenea. De aceea este puţin probabil ca motive băneşti să-i fi determinat să furnizeze informaţii.

Cînd ai însă de-a face cu un om ca d'Antraigues, te poţi aştepta la orice. Istoricii francezi formulează o serie de ipoteze care explică provenienţa scrisorilor „prietenului din Paris". Se poate să fi fost vorba de un personaj născocit sau se poate ca d'Antraigues să fi comunicat în secret cumpărătorilor buletinelor sale numele persoanei cu care coresponda, indicînd pe cineva din anturajul lui Napoleon şi „ajustînd" datele privitoare la „prietenul din Paris" după biografia acelei persoane (bunăoară, chiar a lui Noel Daru şi, ulterior, a fiului acestuia). Procedînd astfel, d'Antraigues putea completa cu născociri plauzibile nişte informaţii veritabile, dar nu prea importante, pe care le primea de la agenţii săi. D'Antraigues putea şi să corespondeze realmente cu Daru, fără a primi de la el vreo informaţie cu caracter de spionaj, iar apoi, pe baza acestei co-respondenţe, să compună imaginarele scrisori ale „prietenului din Paris". în sfîrşit, ţinînd seama de ceea ce ştim despre Mehee de la Touche, mai putem lua în consideraţie încă o ipoteză : Daru tatăl şi fiul, din ordinul lui Napoleon, i-ar fi putut furniza lui d'Antraigues informaţii intenţionat false, iar dezvăluirea publică a acestei mistificări putea fi considerată in-oportună. Dar... presupunerile rămîn presupuneri atîta timp cît nu sînt confirmate de fapte incontestabile.

între timp, d'Antraigues reuşi să intre în serviciul diplomatic rus, apoi să plece în Anglia, unde obţinu o substanţială pensie din partea guvernului britanic. Se afirmă că aceasta ar fi fost răsplata pentru informaţiile furnizate de el Londrei în legătură cu unele clauze secrete ale tratatului de pace de la Tilsit dintre Franţa şi Rusia. Istoricul francez L. Pingaud, care a scris un studiu special despre d'Antraigues, consideră că aceasta ar fi o legendă, întrucît contele a plecat în Anglia înainte de tratativele de la Tilsit. Dar un atare argument nu dovedeşte absolut nimic atunci cînd este vorba de un om ca d'Antraigues, care avea agenţi pretutindeni.

La 12 iulie 1812 d'Antraigues şi soţia sa au fost

înjunghiaţi de un servitor al lor, italianul Lorenzo, concediat în ajun. Adevăratele cauze ale crimei au rămas neelucidate, întrucît asasinul şi-a pus imediat capăt zilelor. Cel mai probabil ar fi că Lorenzo era un agent al serviciului secret francez, care, în sfîrşit, i-a venit de hac abilului şi primejdiosului său duşman.

Astfel a intrat în mormînt unul din principalii furnizori de informaţii secrete pentru toţi inamicii Franţei republicane şi, ulterior, imperiale.

Ar fi greşit să se creadă că activitatea serviciilor secrete ale celor două părţi vrăjmaşe avea ca obiectiv principal obţinerea de informaţii. Am văzut cît de energic a acţionat spionajul englez aţîţînd rebeliunea din Vandeea, instigîndu-i pe generalii republicani la trădare, organizînd atentate împotriva lui Napoleon, tipărind bancnote false. Tipărirea acestora, după cum am mai arătat, fusese începută de preoţii francezi emigranţi, dar, ulterior, cu această operă plăcută lui Dumnezeu a început să se ocupe chiar guvernul britanic. Ca să fim drepţi, trebuie să recunoaştem că sfinţii părinţi nu puteau pretinde prioritatea în materie. Mai înaintea lor, fabricanţii englezi se ocupaseră nu o dată cu producerea de monede metalice străine, iar autorităţile fie că închideau ochii, ca şi cum ar fi fost vorba de o ştrengărie nevinovată, fie că-i încurajau de-a dreptul cînd aceasta convenea ţelurilor politicii britanice. Astfel, în Prusia într-o vreme începuseră să dispară din circulaţie talerii de argint. S-a aflat că patronii unei fabrici de nasturi din Birmin- gham organizaseră pe scară largă fabricarea de monedă divizionară prusiană şi o schimbau pe taleri, care erau transportaţi în Anglia. Aşadar, preluînd experienţa preoţilor francezi, guvernul Pitt a urmat totodată o „tradiţie" locală deja împămîn- tenită. Bancnotele tipărite în Anglia se distingeau prin buna calitate care a făcut faima mărfurilor englezeşti peste hotare. Cînd, în sfîrşit, pe vremea lui Napoleon, poliţia a reuşit o dată să pună mîna pe o cantitate de bani francezi tipăriţi în Anglia, însumînd multe milioane de franci, Bonaparte a fost atît de impresionat de calitatea lor, încît a dat ordin să se „legalizeze" bancnotele false confiscate şi să se achite cu ele facturile furnizorilor armatei.

Tot atît de activ lucra serviciul secret englez în colaborare cu diplomaţia în toate ţările europene (inclusiv în Turcia), în- cercînd să folosească aceste ţări în conflictul cu Franţa. în sudul Italiei, în anul 1799, cei care se aflau în spatele cardinalului Ruffo erau englezii; acesta aţîţa fanatismul religios împotriva „păgînilor" francezi, care

ocupaseră Neapole, şi împotriva republicanilor italieni, care colaborau cu ei. La Constantinopol, vizirii care îşi plecaseră urechea la sunetul aurului francez, şi nu la al celui englez, se mutară pe neaşteptate din 307 palatele lor în beciurile Castelului cu şapte turnuri.

„Biroul secret[11] al lui Bonaparte

Napoleon şi-a organizat personal şi în mod temeinic serviciul de spionaj încă în timpul campaniei din Italia (1796— 1797). Cînd tînărul Bonaparte, puţin cunoscut pe atunci, a intrat în armată, a avut de întîmpinat opoziţia generalilor. Aceştia l-au primit cu ostilitate pe „parvenitul" trimis de „avocaţii de la Paris", cum îi numeau ei cu dispreţ pe membrii Directoratului. Nu degeaba unul din cei mai capabili generali, Mas- sena, adresîndu-se generalului Stengel, exclamase : „Comandantul nostru este un idiot". Napoleon avea nevoie de serviciul de spionaj nu numai împotriva inamicului, ci şi pentru supravegherea propriilor săi generali (mai cu seamă după ce armata a început să repurteze victorii şi generalii căutau să-şi însuşească o parte însemnată din prada capturată).

De la început, Napoleon practica pe scară largă interogarea prizonierilor, recrutîndu-şi agenţi din rîndurile lor. Ofiţerilor luaţi prizonieri li se promitea o mare recompensă dacă vor atrage în slujba francezilor grade mai înalte.

Dar servicii deosebit de mari i-a adus lui Bonaparte bancherul elveţian Haller, pe care-1 cunoştea bine încă din 1794. în însemnările sale cu privire la campania din Italia, Napoleon trece intenţionat sub tăcere modul în care a fost luată foarte importanta fortăreaţă piemonteză Cherasco. Haller a căzut pur şi simplu la învoială cu comandantul, care le-a predat francezilor fără luptă fortăreaţa, deşi ea avea o mare cantitate de artilerie şi muniţii, iar, pe de altă parte, în apropiere se afla armata piemonteză, gata să vină în ajutor asediaţilor. Capitularea garnizoanei fortăreţei Cherasco a jucat un rol important în hotărîrea luată de Piemont de a începe tratativele de pace cu Franţa, fapt care, la rîndul său, a contribuit foarte mult la victoriile ulterioare ale armatei lui Napoleon.

Unul dintre agenţii cei mai iscusiţi ai lui Napoleon era

Fran- cesco Togii. El i-a furnizat comandantului suprem austriac Melas informaţii false privitoare la amplasarea şi efectivul armatei franceze, lucru care a contribuit în mare măsură la în- frîngerea austriecilor. Togii i-a procurat lui Napoleon date de cea mai mare importanţă despre noua armată austriacă a generalului Wurmser, care a fost şi ea zdrobită de francezi. Pictorul Beaujean, care l-a însoţit pe Napoleon în campaniile

din Italia, scrie că comandantul -suprem francez primea zilnic o mulţime de persoane pe care nimeni nu le cunoştea : „Printre acestea erau doamne elegant îmbrăcate, un preot, persoane din diferite pături sociale. El le plătea bine şi de aceea ştia totul", în acelaşi timp, la statul-major al comandantului suprem ajungeau şi informaţii a'le serviciului de spionaj pe care îl conduceau diplomaţii francezi. „Orice generai cane nu acţionează într-un pustiu, .ci într-un ţinut locuit, şi este insuficient informat despre inamici nu-şi cunoaşte meseria"----------obişnuia să spună Napoleon. Mulţi generali, msuşdndu-şi indicaţia lui, îndeplineau chiar personal misiuni de spionaj. Astfel, generalul (ulterior mareşal) Ney, travestit în ţăran, s-a strecurat în oraşul Mannheim, s-a convins de posibilitatea unui atac prin surprindere asupra acestui oraş şi, pe baza informaţiilor adunate de el însuşi, a repurtat victoria asupra inamicului.

încă în mai 17%, după bătălia de la Lodi şi cucerirea oraşului Milano, Napoleon, în locul vechilor organizaţii de spionaj care existau pe lîngă cartierul general şi pe lîngă statele-majore ale diferiţilor generali, a creat „Biroul secret", a cărui conducere a încredinţat-o comandantului de cavalerie jean Landret. Biroul era împărţit în două secţii : generală şi politică. In atribuţiile acesteia din urmă intra supravegherea teritoriului ocupat, reprimarea mişcărilor populare şi alte obligaţia Şeful secţiei politice, Galdi, recrutase un mare număr de agenţi, printre care se numărau : un călugăr capucin, un criminal de drept comun eliberat din închisoare prin amnistie, un inginer, diferite doamne din lumea mare de felul contesei Albani (la Milano) şi a-1 contesei Uggeri (la Brescia).

Landret îşi trimitea agenţii la Neapole, Roma, Florenţa, To- rinq, Veneţia, în armata austriacă şi chiar la Viena. Adesea „Biroul secret" redacta pentru Napoleon cîteva rapoarte pe zi. în afară .de comandant, mai avea .dreptul să citească rapoartele Biroului numai şeful statului-major, Berthier. Astfel, „Biroul secret" se ocupa şi cu spionajul şi cu contraspionajul. Landret îşi avea agenţii săi şi la Paris — în atribuţiile lor intra supravegherea persoanelor pe care Directoratul le numea în diferite posturi în cadrul armatei franceze care lupta în Italia.

„Biroul secret" era înzestrat cu fonduri din belşug ;

pentru informaţiile aduse, unii agenţi primeau sume mari (de ordinul zecilor de mii de franci). Cîteodată, informaţiile cuprinse în rapoartele „Biroului secret" erau atît de neaşteptate, încît Napoleon refuza să le dea crezare, amenințîndu-1 pe Landret cu destituirea. Dar aproape întotdeauna ştirile comunicate se do- 309 vedeau reale.

Landret şi Biroul său foloseau o tehnică intrată ulterior temeinic în practica serviciilor de spionaj. Astfel, „Biroul secret" făcea un joc complicat cu agenţi dubli, printre care se număra, bunăoară, contesa Palestrina. Prin intermediul ei, li se transmiteau austriecilor informaţii false. însuşi Napoleon s-a încadrat în acest joc. Nu o dată, în prezenţa contesei „îl lua gura pe dinainte", vorbind despre lucruri importante şi simulînd ba accese de furie, ba, dimpotrivă, explozii de bucurie.

„Biroul secret" recurgea şi la provocări. Colaboratorii Biroului au fost aceia care au organizat strîngerea de „materiale compromiţătoare" împotriva Veneţiei, pe care Napoleon ho- tărîse s-o ocupe pentru ca apoi s-o folosească drept monedă de schimb în tratativele cu austriecii. Se utilizau diferite metode : uneori erau organizate „răscoale populare" împotriva guvernului veneţian şi erau chemaţi în ajutor francezii; alteori, dimpotrivă, erau provocate tulburări îndreptate împotriva francezilor, fiind ucişi soldaţi răniţi ai armatei lui Napoleon. La Verona aceste acţiuni erau conduse de un oarecare Giovanelli. După ce a asmuţit mulţimea împotriva francezilor răniţi, acest provocator, care ocupa o funcţie oficială în oraş, s-a grăbit să dispară înainte de intrarea în Verona a trupelor trimise urgent de Bonaparte. Pe fugar nu l-au mai căutat... După ce Napoleon se proclamă împărat, Giovanelli a făcut o carieră rapidă în serviciul francezilor. După toate probabilităţile, provocarea de la Verona fusese organizată, peste capul „Biroului secret", chiar de către Napoleon, care de cîtăva vreme nu mai avea încredere în Landret, pînă atunci colaboratorul său cel mai apropiat şi mai preţuit. Ambiţiosul şef al „Biroului secret" îşi avea propriile sale planuri, care nu întotdeauna coincideau cu cele ale lui Napoleon.

Pe vremea arestării lui d’Antraigues (care a fost relatată mai înainte) s-a produs o ruptură făţişă. Napoleon îl acuză pe Landret că ar fi păstrat un timp suspect de lung servieta lui d’Antraigues şi, într-un moment de mînie, ordonă ca şeful „Biroului secret" să fie băgat la arest pe 15 zile. Acest ordin pripit a fost repede contramandat, dar relaţiile dintre ei s-au încordat la extrem. Landret a fost nevoit să-şi dea demisia şi să plece în Franţa. în anii guvernării lui Napoleon a fost sfătuit pe un ton ameninţător să-şi ţină gura. împăratul

a interzis utilizarea lui Landret în orice funcţie publică.

După întoarcerea din Italia, victoriosul general Bonaparte a fost trimis de către Directorat, în fruntea unei mari armate, să cucerească Egiptul. în drum spre Egipt, escadra care transporta armata franceză a cucerit din mers insula Malta.

Această insulă, care avea o marc importanţă strategică, aparţinea ordinului Cavalerilor de Malta. Un asediu de lungă durată era de neconceput. Escadra franceză era urmărită de o flotă engleză, mai puternică, comandată de amiralul Nelson. Cum a fost totuşi cucerită Malta ?

Cu aproximativ un an mai înainte, un diplomat francez, funcţionar la ambasada din Genova, un oarecare Poussieigue, a fost trimis, la propunerea lui Napoleon, în Malta. Versatul agent francez s-a înţeles repede cu cei mai influenţi membri ai ordinului, iar cînd, la începutul lunii iunie 1798, flota lui Napoleon s-a apropiat de insula Malta, care fusese transformată într-o puternică fortăreaţă, aceasta a fost cedată francezilor fără luptă. La rîndul lor, învingătorii au acordat o bogată compensaţie cavalerilor, care dăduseră dovadă de neobişnuite însuşiri comerciale cu prilejul vînzării insulei.

In timpul expediţiei din Egipt, Napoleon n-a izbutit să creeze un serviciu de spionaj care să poată rivaliza în eficienţă cu „Biroul secret" al lui Landret. Totuşi, spionajul francez a reuşit să-1 cumpere pe unul dintre şefii mamelucilor egipteni, Murad-bey.

După întoarcerea sa în Franţa şi lovitura de stat de la 18 brumar, în urma căreia a ajuns la putere în calitate de prim- consul, Napoleon s-a ocupat, ca de o chestiune primordială, de crearea propriului său serviciu de spionaj, mai exact a mai multor organizaţii paralele de spionaj. Atribuţii de spionaj şi contraspionaj au fost date Ministerului Poliţiei, condus de Fouche, ca şi biroului, independent de acesta, al prefectului poliţiei Parisului, Dubois. Mai existau şi agenţi personali ai primului consul, care şi-au creat şi organizaţii proprii (printre aceştia se numărau militari de vază, ca Duroc, Davout, Lannes, Junot, Savary — viitori mareşali şi miniştri ai Imperiului na- poleonean). Acest serviciu de informaţii personal era condus de Napoleon prin secretarul său, Bourrienne.

Ulterior, spionajul napoleonean şi-a avut agenţii săi în toate capitalele şi în multe oraşe mari din majoritatea statelor europene. De obicei, aceştia erau nişte rezidenţi bine plătiţi. Cînd sectorul de activitate al unuia dintre aceşti agenţi ajungea în centrul evenimentelor, rezidentului respectiv i se puneau la dispoziţie sume foarte mari pentru obţinerea de

informaţii.

Deosebit de activ s-a dovedit „cabinetul negru", condus de un experimentat spion, La Valette, directorul poştelor. în 1811 Napoleon a ordonat să se instituie filiale ale „cabinetului negru" în multe oraşe ale imensului său imperiu — la Torino, **311** Genova, Florenţa, Roma, Amsterdam, Hamburg. La Valette a

devenit de fapt un al doilea ministru al poliţiei şi unul dintre conducătorii contraspionajului napoleonean. Printre altele, cu concursul lui La Valette, Napoleon a angajat vreo duzină de agenţi bine plătiţi, care trebuiau să-i prezinte rapoarte secrete cu privire la starea de spirit din diferite cercuri ale burgheziei şi funcţionărimii franceze.. Dintre aceşti agenţi făcea parte cunoscuta scriitoare madame de Genlis. Rapoartele erau transmise în plicuri sigilate lui La Valette, care i le înmîna lui Napoleon.

Serviciul de spionaj al lui Napoleon recurgea adesea şi- Ia oficiile emigranţilor regalişti nu numai pentru urmărirea altor regalişti, ci şi pentru îndeplinirea celor mai diferite misiuni de spionaj ; ei reuşeau să îndeplinească aceste misiuni mai bine datorită reputaţiei lor de adversari ai regimului imperial. Bunăoară, unul dintre ei, N. A. du Boucher, a fost mai întîi emigrant, apoi a căzut într-un „revoluţionarism" extremist, pentru ca ceva mai tîrziu. să participe la activitatea clandestină a regaliştilor. El se afla (în 1795) la curtea lui Ludovic al XVIII-lea, pretinzîndu-se partizan înfocat al regelui. După căderea lui Napoleon şi restaurarea Bourbonilor, Boucher, re- latîndu-şi într-o scrisoare către Ludovic al XVIII-lea faptele săvîrşite întru slava tronului şi a altarului, s-a oprit la data venirii la putere a lui Napoleon. „Din acel moment — adăuga cu modestie Boucher — a intervenit o lungă întrerupere, în cursul căreia am fost lipsit de posibilitatea de a da Maiestăţii- Voastre noi dovezi ale devotamentului meu, fiind nevoit să-1 ascund în inimă". Boucher a uitat doar să adauge că, după ce „a ascuns în inimă" sus-menţionatul „devotament", s-a angajat imediat în poliţia lui Napoleon şi a devenit agent al ministrului de externe Talleyrand la Londra (în 1804), apoi spion la Varşovia (în 1807), pînă cînd nişte sfaturi necerute i-au atras mînia împăratului.

încercînd să organizeze o vastă activitate de spionaj împotriva adversarilor săi, Napoleon se străduia totodată să creeze un serviciu de contraspionaj cît mai eficient care să lupte împotriva agenţilor inamici. în 1804, cînd armata franceză dm tabăra de la Boulogne, unde se afla concentrată în vederea unei debarcări în Anglia (care a fost proiectată, dar n-a mai avut loc), a fost trimisă în marş forţat pe Rin împotriva Austriei,

Napoleon scria ministrului poliţiei : „Interziceţi ziarelor să scrie despre armată, ca şi cînd aceasta nici n-ar exista". Persoanelor particulare li s-a interzis temporar să folosească telegraful optic care exista pe atunci. S-au luat măsuri extraordinare pentru păstrarea secretului. Pentru documentele deose

bit de importante exista un cifru al lui Napoleon şi un cifru al şefului de stat-major, Berthier.

Napoleon a rămas el însuşi în mod demonstrativ la Boulogne, iar apoi a plecat la Paris, unde a dat serbări fastuoase. Toate acestea se făceau pentru dezorientarea inamicului. Dar principalul succes a fost obţinut datorită unui spion deosebit de norocos al lui Napoleon, care fusese trimis îrr Austria. Este vorba de faimosul Schulmeister.

Capcana din Uim

Karl Schulmeister s-a născut în Alsacia în anul 1770, în familia unui pastor protestant, deşi ulterior afirma că tatăl său ar fi fost un aristocrat ungur. Această afirmaţie era, de altfel, una din manifestările grandomaniei spre care l-a dus curînd' pe Schulmeister vanitatea sa înnăscută. Documentele false care „confirmau" această născocire au apărut abia mai tîrziu. După ce s-a ocupat mai întîi de comerţul cu fierărie, tînărul Schulmeister s-a gîndit peste puţin timp că, desigur, contrabanda- este o meserie mult mai avantajoasă.. Veniturile- obţinute de pe- urma acestei noi profesii i-au îngăduit lui Schulmeister să-şi satisfacă vechea pasiune pentru îmbrăcămintea elegantă, să se înfăţişeze în postura unui om bogat şi de vază. în 1799 a făcut cunoştinţă cu colonelul francez Savary, viitorul duce de Ro- vigo, care avea să ia cîndva locul lui Fouche în funcţia de ministru al poliţiei. Savary nu avea capacităţile predecesorului său. Trebuie totuşi să recunoaştem că viitorul ministru se pricepea la oameni ; el a apreciat posibilităţile de spion ale lui Schulmeister de îndată ce l-a cunoscut.

Savary i-a încredinţat lui Schulmeister cîteva misiuni mărunte pe care acesta le-a îndeplinit cu succes. Astfel, Schulmeister a plastografiat scrisoarea amantei ducelui d’Enghien, scrisoare care a ajutat jandarmilor francezi să-l răpească pe teritoriul străin şi să-l aducă în Franţa.

în 1805 se desfăşura războiul lui Napoleon împotriva Austriei şi Rusiei. Schulmeister a plecat la Viena cu însărcinarea de a afla amănunte referitoare la caracterul

şi, dacă se poate, la planurile comandantului austriac, generalul Mack. Succesul lui Schulmeister a depăşit toate aşteptările.

Schulmeister a sosit la Viena camuflîndu-se sub masca aristocratului ungur, care îi devenise obişnuită. După spusele lui, fusese expulzat din Franţa fiind bănuit de spionaj în favoarea Austriei. A dovedit că este familiarizat cu multe probleme importante în legătură cu situaţia din Franţa şi în special din armata franceză. Şi-a cîştigat repede încredere şi simpatii în cercurile aristocratice din Viena şi a fost prezentat generalului Mack, care fusese numit comandant al trupelor austriece. Informaţiile pe care Schulmeister le-a dat lui Mack i-au părut generalului atît dc importante, încît l-a primit pe acest om amabil, bine informat şi activ printre ofiţerii statului său major. Schulmeister avea doi agenţi de încredere — Bend şi Rulski — care îi „confirmau" informaţiile.

După puţin timp, lui Schulmeister i s-a propus o funcţie la care pînă atunci nu ajunsese nici un spion : să devină şef al serviciului de spionaj al ţării în care fusese trimis să spioneze, în acest post talentele lui Schulmeister au găsit cel mai larg teren de desfăşurare. Nu numai că i-a transmis lui Napoleon toate planurile importante ale lui Mack ; din ordinul împăratului Franţei au fost tipărite numere speciale ale unor ziare, în care se relata despre tulburări izbucnite în Franţa. Acelaşi lucru era arătat şi în scrisorile ce soseau mai în fiecare zi, chipurile, de la diverşi nemulţumiţi din armata franceză. „Vrabia mălai visează" — spune proverbul. Mack a început să creadă că Franţa se află în pragul unei răscoale împotriva lui Napoleon. în aceste condiţii, comandantului austriac nu i-au mai trezit nici un fel de îndoieli informaţiile potrivit cărora Napoleon a început să-şi retragă trupele de pe frontul Rinului. Bineînţeles, francezii trebuiau urmăriţi, ceea ce Mack a şi făcut. El a fost foarte mirat cînd, cu mult mai repede decît i s-ar fi părut posibil potrivit calculelor sale, trupele austriece s-au ciocnit cu corpul care „se retrăsese", dar care în realitate îi atrăsese pe austrieci în capcana generalului Ney. Uimirea generalului Mack a fost şi mai mare descoperind că pe flancurile şi în spatele său se aflau trupele altor generali napoleoneni — Marmont, Soult, Lannes, Murat. După puţin timp, armata lui Mack a fost încercuită la Ulm. Comandantului austriac, care în visurile sale înainta deja victorios spre Paris, nu i-a mai rămas decît să se predea împreună cu armata sa (33 000 de soldaţi, 18

generali şi 60 de piese de artilerie). Cele mai bune divizii austriece au ajuns în captivitate franceză încă de la începutul acestui război, a cărui povară a căzut acum în întregime pe umerii armatelor ruse.

O dată cu Mack a căzut „prizonier" şi Schulmeister, dar el

nu-şi socotea încă misiunea încheiată. S-a înscenat evadarea sa din prizonierat cu acte false. Cu aceste acte trebuia să-l convingă pe împăratul Austriei, Francisc al II-lea, şi mai cu seamă pe ţarul Rusiei, Alexandru I, să acţioneze în aşa fel, încît să-şi ducă trupele la o înfrîngere rapidă.

De data aceasta Schulmeister n-a avut noroc. Unii dintre demnitarii austrieci începuseră să-1 suspecteze şi a fost arestat. Schulmeister scăpă de judecată şi de condamnarea la moarte care îl aştepta numai datorită ocupării rapide a Vienei de către francezi. Napoleon l-a numit cenzor militar al capitalei austriece.

Kutuzov, care comanda armata rusă, nu s-a lăsat mult timp antrenat într-o bătălie care, în condiţiile raportului de forţe de atunci, nu putea să se termine decît în favoarea francezilor. Atunci Napoleon a repetat de fapt trucul folosit de Schulmeister. L-a trimis pe generalul Savary la Alexandru I pentru a-i obţine o întrevedere personală cu acesta. Alexandru s-a mulţumit să trimită pentru tratative un reprezentant al său ; pe cneazul Dolgorukov, un om mărginit. în cursul convorbirii cu el, Bonaparte s-a prefăcut că ar fi foarte înspăimîntat de ştirile neplăcute primite din Franţa şi de bătălia care urma să aibă loc. Dolgorukov a căzut în plasa întinsă de împărat. După afirmaţia lui Napoleon, cneazul a vorbit cu el „cum ar fi vorbit cu un boier pe care voia să-l trimită în exil în Siberia". Cu toate obiecţiile categorice ale lui Kutuzov, Alexandru I a stăruit să se dea bătălia cu Napoleon. Dispoziţiile absurde ale ţarului şi ale generalilor austrieci au agravat situaţia aliaţiior, care şi aşa era destul de grea. Bătălia de la Austerlitz a fost pierdută. Austria s-a văzut nevoită să încheie pace separată cu Napoleon.

În timpul războiului din 1809 cu Austria, Schulmeister îşi desfăşură din nou activitatea în spatele frontului austriac ; fu arestat şi condamnat la moarte prin împuşcare. îi îmbătă însă pe soldaţii care îl păzeau şi evadă îmbrăcat într-o uniformă austriacă. Schulmeister se pricepea foarte bine să se grimeze şi să-şi schimbe înfăţişarea, făcîndu-se de nerecunoscut. El dădea dovadă de o neobişnuită ingeniozitate. O dată i s-a întîmplat să asiste, îmbrăcat într-o uniformă furată de la un general austriac, la un consiliu de război prezidat de împăratul Francisc al II-lea. Altădată, închizîndu-se într-un coşciug, a scăpat dintr-un oraş asediat. într-o vreme, Schulmeister nu se despărţea nici o clipă de un cîine cu părul tuns scurt, pe care îl îmbrăca cu o hăinuţă de

lînă miţoasă. Falsul pudel transporta J15 sub această hăinuţă documente importante. Datorită banilor

primiţi .de la Napoleon şi anterior de la austrieci, Schulmeister a ajuns un om bogat. Dar el a adunat şi mai multă avere luînd mită de la furnizorii de război, după ce împăratul l-a numit, în 1809, comisar general pentru aprovizionarea armatei franceze.

Schulmeister a mai îndeplinit din însărcinarea lui Napoleon o serie întreagă de misiuni de spionaj de mai mică însemnătate, între altele, a fost şi în Anglia. în ultimii ani ai guvernării lui Napoleon cariera spionului a fost stânjenită de intrigile celei de a doua soţii a împăratului — prinţesa austriacă Maria- Luiza — şi a anturajului acesteia, care nu-i puteau ierta lui Schulmeister rolul jucat în înfrîngerea Austriei în 1805. Totuşi, Schulmeister i-a rămas credincios lui Napoleon, a participat la pregătirea „celor 100 de zile", iar după înfrîngerea definitivă a împăratului în bătălia de la Waterloo a fost trimis în judecată. A fost condamnat la plata unei amenzi enorme, egală cu trei sferturi din averea lui. Partea care i-a rămas a pierdut-o în speculaţii de bursă.

Schulmeister a mai trăit aproape patruzeci de ani, pînă în 1853. în ultimii ani i s-a acordat, ca o favoare, un brevet, pe baza căruia şi-a deschis o mică tutungerie la Strasbourg, vîn- zarea tutunului fiind monopol de stat.

Un joc triplu

Nu trebuie să ne imaginăm spionajul şi contraspionajul francez de pe vremea lui Napoleon ca ceva unitar şi care acţiona întru totul în interesul împăratului. Pînă în 1810, cu o scurtă întrerupere, postul de ministru al poliţiei a fost deţinut de faimosul Joseph Fouche. Pînă la revoluţie preot, apoi monarhist constituţional, „ultrarevoluţionar" în epoca dictaturii iacobine, unul dintre principalii organizatori ai loviturii de stat de la 9 thermidor, ministru al poliţiei în vremea Directoratului — pe care l-a trădat în favoarea generalului Bona- parte —, acest abil cameleon politic şi trădător de profesie a fost totodată şi cel mai bun copoi poliţist pe care l-ar fi putut găsi împăratul.

Fouche a înţeles că subminarea moralului, tortura psihologică, istovirea morală a agenţilor inamici căzuţi în mîinile sale acţionează adesea mai bine decît ameninţările şi torturile

fizice. Subalternii lui Fouche reuşeau să obţină toate informaţiile de care aveau nevoie sub masca compasiunii prieteneşti şi numai după aceea îşi trimiteau la ghilotină victima, „stoarsă" pînă la epuizare.

Fouche îi era necesar lui Napoleon, dar acesta niciodată n-a avut cine ştie ce încredere în ministrul său de poliţie. Stăpînul ştia foarte bine că slujitorul său e gata de orice trădare de îndată ce o va socoti avantajoasă pentru sine. De aceea spionii personali ai împăratului nu-1 pierdeau din ochi pe credinciosul ministru al poliţiei, iar acesta depunea, fireşte, toate eforturile pentru a depista iscoadele suveranului său. Cele mai apropiate ajutoare ale lui Fouche erau inspectorul general de poliţie Real şi şeful secţiei de securitate publică a poliţiei secrete, Desmarets.

Fouche, care niciodată nu voia să ardă toate punţile în urma sa, ducea o politică foarte subtilă faţă de regalişti. în Franţa poliţia lui îi urmărea cu mult zel, şi pe mulţi i-a trimis la eşafod. Faţă de regaliştii care se aflau în siguranţă pe teritoriul englez, ministrul poliţiei avea însă cu totul altă atitudine. Agenţii lui Fouche au trecut nu o dată Canalul Mînecii şoptind la urechea a diferiţi emigranţi regalişti că, în fundul sufletului său, Fouche rămîne mereu de partea „regelui legitim" Ludovic al XVIII-lea. La Londra momeala lui Fouche fu înghiţită cu lăcomie de către Fauche-Borel, despre care am mai vorbit în legătură cu afacerea Pichegru. Tainicele „simpatii regaliste" ale ministrului napoleonean au devenit obiect de discuţie în cel mai apropiat anturaj al regelui emigranţilor. Totul mergea bine, dar Fouche îşi dădea seama că spionii lui Napoleon nu vor în- tîrzia să-i descopere manevrele. De aceea ministrul poliţiei, în desele rapoarte pline de devotament prezentate lui Napoleon, îşi expunea în amănunţime intriga, explicînd că o foloseşte în interesul cauzei. Arăta că vrea să descompună dinăuntru lagărul emigranţilor şi să-i momească în Franţa pe unii oameni deosebit de periculoşi. într-adevăr, cîţiva regalişti care pătrunseseră clandestin în Franţa, în primul rînd pentru a stabili legătura cu Fouche, au fost arestaţi şi executaţi din ordinul lui Napoleon ca spioni englezi. (Printre ei era şi nepotul lui Fauche-Borel, Charles Vitei, care sosise cu o scrisoare către ministrul poliţiei.) Deşi Napoleon admira rar pe cineva, nu şi-a putut ascunde uimirea faţă de abilitatea „regicidului" (Fouche votase în Convenţie pentru executarea lui Ludovic al XVI-lea), care reuşise să-i convingă pe emigranţi că el şi nimeni altul este nădejdea partidului

regalist. Relaţiile lui Fouche cu emigranţii i s-au părut împăratului cît se poate de suspecte. El hotărî să nu se mulţumească cu provocatorii folo

siţi de Fouche, şi să trimită la Londra spioni de ai săi, personali, cu scopul de a afla care sînt adevăratele legături ale ministrului poliţiei cu regaliştii.

în 1807 a intrat în strîns contact cu Fauche-Borel un oarecare Perlet, care-şi exprima sus şi tare devotamentul faţă de Bourboni. Era un agent trimis la spionul regalist de către prefectul poliţiei pariziene Dubois. Pentru a cîştiga încrederea regaliştilor, Perlet le-a predat lista deţinuţilor politici aflaţi în închisoarea Temple din Paris. Perlet îl asigura pe Fauche-Borel că în Franţa acţionează un comitet secret regalist, care în curînd îl va răsturna pe Napoleon şi va constitui un guvern provizoriu, iar acesta îl va rechema în Franţa pe Ludovic al XVIII-lea. Perlet îi entuziasma pe regaliştii din Londra ; el plecă cu însărcinări primite de la ei pentru emigranţii din Berlin, şi despre toate acestea raportă cu de-amăauntul la Paris. Printre membrii comitetului secret era pomenit şi Fouche. întrucît ar fi fost imposibil ca Fouche să nu afle ceva despre călătoria lui Perlet la Londra, i s-a explicat ministrului poliţiei că scopul acestei călătorii este de a-1 atrage în Franţa pe Fauche-Borel. Ministrul protestă cu vehemenţă împotriva organizării unei asemenea capcane, invocînd considerente umanitare. Astfel de argumente în gura omului care vărsase sîngele atîtor oameni, adesea nevinovaţi, nu puteau constitui pentru Napoleon decît o dovadă a relei-credinţe a lui Fouche. Acesta se temea de destăinuirile pe care le-ar fi putut face Fauche-Borel în cazul unei arestări. Napoleon a hotărît să-l compromită pe Fouche în ochii emigranţilor. De aceea Perlet primi pe neaşteptate o nouă însărcinare : să dovedească regaliştilor că nu trebuie să conteze pe concursul ministrului poliţiei ! în felul acesta Napoleon căuta ca, prin mijlocirea lui Perlet, să-i determine pe regalişti să renunţe la încercările de a stabili legătura cu Fouche. Prin diferite manevre, Fouche a reuşit însă să adoarmă treptat bănuielile lui Napoleon. Poliţia lui Fouche a nimicit tocmai în acel timp reţeaua de spionaj engleză din Franţa şi a arestat pe unul dintre principalii agenţi ai Londrei şi ai regaliştilor, Prijean, despre care cititorul a mai auzit.

Fouche reuşi din nou să ia în mîinile sale „tratativele" provocatoare cu Fauche-Borel. în vara anului 1808 la Fauche-Borel a venit un oarecare Bourleac, care, continuînd jocul lui Perlet, i-a spus o poveste potrivit

căreia el era trimis de o organizaţie regalistă clandestină — un „comitet secret" — din care făceau parte mari demnitari şi generali ai lui Napoleon. După spusele lui, era gata pregătită o lovitură de stat pe care urma s-o dea senatul, profitînd de absenţa împăratului. La Londra pretinsul

emisar regalist a fost din nou luat în serios. Bourleac s-a în- tîlnit cu miniştrii Cunning şi Hocksbery. Este interesant că provocatorul Bourleac, trimis cu consimţămîntul lui Napoleon, avea indicaţia specială de a face din nou să crească în ochii lui Fauche-Borel şi ai regaliştilor acţiunile lui Fouche, subminate întrucîtva în urma executării lui Vitei şi a intrigilor lui Perlet. Bourleac i-a adus la cunoştinţă lui Ludovic al XVIII-lea că Fouche este devotat în taină regelui. Ludovic a ascultat această ştire cu multă atenţie şi şi-a exprimat dorinţa de a obţine de asemenea sprijinul mareşalilor Berthier şi Macdonald, precum şi al generalului Moreau, aflat pe atunci în emigraţie. Astfel, regele emigranţilor a primit cu foarte multă bunăvoinţă asigurările privitoare la devotamentul secret al fostului „regicid".

Psiholog cu experienţă, Fouche hotărî să nu pomenească despre acest ultim amănunt în raportul prezentat lui Napoleon în legătură cu misiunea lui Bourleac. Excesiva abilitate a ministrului poliţiei ar fi putut din nou să nu fie pe placul bănuitorului împărat... De altfel, Fouche nici nu se gîndea în momentul acela să-1 trădeze pe Napoleon în favoarea Bourbo- nilor. El a socotit avantajos să facă acest lucru abia după înfrângerea marii armate a lui Napoleon în Rusia, dar pînă atunci avea să mai treacă mult.

Curînd, „comitetul secret" a fost lichidat de ministrul poli- ţiei, ca fiind inutil. în schimb, în anii Restauraţiei BourbonilOr, cînd regaliştii au început să caute urmele „comitetului secret", Fouche a declarat că fusese membru activ al acestei eroice organizaţii care luptase împotriva uzurpatorului corsican.

Nesăţioasa „Anna Ivanovna"

Schulmeister, superspionul lui Napoleon, a reuşit să se distingă în timpul întîlnirii de la Erfurt dintre împăratul Franţei şi ţarul Rusiei (septembrie 1808), organizînd supravegherea, bine pusă la punct, a participanţilor şi îndeosebi, fireşte, a ţarului Alexandru I. Amantele ţarului, care se schimbau foarte repede, se dovediră toate, pînă la

urmă, a fi în serviciul lui Schulmeister. Dar omniprezentul spion nr. 1, deşi l-a înconjurat pe ţarul Alexandru cu o reţea de filare, a scăpat din vedere

o importantă întîlnire a ţarului. Mai exact, n-a ştiut şi nici n-a ghicit despre ce s-a vorbit la această întîlnire.

Spionii englezi care mişunau pe atunci în jurul Erfurtului au obţinut rapoarte destul de exacte şi amănunţite despre întîl- nirea celor doi împăraţi. în aceste rapoarte ale spionilor se vorbea despre conflictele care se ascundeau îndărătul faţadei tratativelor prieteneşti dintre cei doi atotputernici monarhi.

Dar nici chiar foarte experimentatul spionaj englez n-a aflat nimic despre episodul ce ne interesează. E drept că Napoleon a început în anii următori să bănuiască în mod vag ce se în- tîmplase, dar unde, în ce împrejurări şi, mai cu seamă, cu a cui participare — toate acestea au rămas pentru împărat o enigmă pînă la sfîrşitul zilelor lui. Despre această întîmplare a relatat pentru prima dată abia în zilele noastre cunoscutul cercetător sovietic academicianul E. V. Târle, pe baza studierii arhivelor diplomatice ruse.

Principalele personaje ale acestui episod au fost ţarul Rusiei, Alexandru I, şi ministrul afacerilor externe al Franţei nu de mult demisionat, prinţul Talleyrand, care de altfel îşi păstrase, ca şi mai înainte, influenţa asupra politicii Franţei. Nu este nevoie să-i prezentăm. Ţarul rus, „cîrmuitorul slab şi viclean", cum l-a caracterizat Puşkin, este la fel de bine cunoscut ca şi interlocutorul său, al cărui nume a devenit sinonim cu abilitate diplomatică şi perfidie. Era acelaşi prinţ Talleyrand — aristocrat, devenit diplomat şi ministru al Republicii Franceze (numai cu iacobinii nu s-a putut acomoda), care a trădat apoi Republica în favoarea lui Napoleon, iar după aceea l-a trădat şi pe Napoleon în favoarea Bourbonilor, pentru ca după alţi cincisprezece ani să-i trădeze pe Bourboni, trecînd în slujba regelui burghez Ludovic-Filip de Orleans. Acelaşi Talleyrand despre care contemporanii spuneau : este atît de bogat pentru că i-a vîndut pe toţi cei care l-au cumpărat. Omul la moartea căruia se spunea cu sarcasm : „A murit Talleyrand ? Ar fi bine de ştiut ce interes o fi avut s-o facă ?“

Dar şi în 1808 reputaţia lui Talleyrand era pe deplin stabilită. Diplomaţii ruşi, în corespondenţa lor oficială, îl numeau „popă răspopit", „secretar al tiranului", trădător de profesie, şperţar şi delapidator, care, prin aceste două mijloace, jefuise nenumărate milioane. Dar nimeni nu-i contesta remarcabila inteligenţă, perspicacitatea şi clarviziunea, îmbinate cu hotărîrea de a comite orice

crimă cu condiţia să-i fie avantajoasă, precum şi cu o absolută lipsă de pudoare, pe care ştia să le ascundă îndărătul maiestuoasei şi leneşei aroganţe a seniorului înnăscut.

Acesta era personajul care s-a înfăţişat ţarului Alexandru Pavlovici la Erfurt şi care în plus îi era extrem de antipatic ţarului. Alexandru nu i-a putut ierta toată viaţa lui Talleyrand o notă redactată din ordinul lui Napoleon. în această notă se făcea o aluzie mai mult decît străvezie la amestecul lui Alexandru în asasinarea tatălui său, Pavel I.

întîlnirea cu „ticălosul" Talleyrand era cu atît mai neplăcută ţarului cu cît politica de apropiere faţă de Franţa şi de ostilitate faţă de Anglia, pe care fusese nevoit s-o ducă după pacea de la Tilsit, provocase dezaprobarea crescîndă a nobilimii ruse, deoarece era profund dezavantajoasă intereselor economice ale acesteia. Alexandru era neliniştit chiar şi pentru propria sa securitate în Erfurt, oraş ocupat de trupele napo- leonene. Nu trecuse multă vreme de cînd, în împrejurări asemănătoare, la Bayonne, Napoleon ordonase să fie arestaţi regele şi prinţul moştenitor al Spaniei, care veniseră acolo !

Cu atît mai uluitor a fost pentru Alexandru conţinutul convorbirii sale cu cel mai apropiat sfetnic al lui Napoleon. Esenţa a ceea ce a spus Talleyrand — dacă lăsăm deoparte numeroasele echivocuri şi cuvintele frumoase — se rezuma la următoarele : el, Talleyrand, nu este de acord cu impetuoasele planuri de cucerire ale lui Napoleon. Nici Franţa nu este de acord cu ele. Ţara vrea numai să-şi aibă graniţele pe Rin, în Alpi şi în Pirinei. Tot restul — adică o bună jumătate din Europa, supusă lui Napoleon — reprezintă cuceriri personale ale împăratului, cu care, potrivit amabilelor explicaţii ale prinţului, Franţa nu are nimic comun. Cu alte cuvinte, Talleyrand renunţa anticipat la aceste cuceriri — el fiind convins că oricum nu vor putea fi menţinute multă vreme — în favoarea aceluia care ar fi putut pune capăt puterii lui Napoleon. Iar pentru a întări noile relaţii stabilite cu Alexandru, Talleyrand se declara dispus să intre în serviciul Rusiei, desigur în mod secret şi, lucru de la sine înţeles, cu onorariul cuvenit într-o asemenea situaţie. Toate acestea, fireşte, nu au fost convenite de la prima întîlnire, ci în cursul cîtorva întrevederi ulterioare.

Mai mult decît atît. Pentru a dovedi seriozitatea intenţiilor sale, Talleyrand a început să-i trădeze pe loc ţarului secretele lui Napoleon, să-i indice limitele pînă la care putea merge cu împotrivirea faţă de pretenţiile şi planurile împăratului francez fără a provoca o ruptură definitivă. Iar apoi, în convorbirile cu Napoleon, Talleyrand ofta cu amărăciune ascultîndu-i plîn- gerile în legătură cu neaşteptata încăpăţînare manifestată de ţar în cursul

tratativelor.

Deşi Talleyrand nu mai era şeful Ministerului Afacerilor

Externe, el, ca şi mai înainte, ca persoană apropiată de Napoleon, era iniţiat în toate secretele politicii externe a Franţei. In afară de aceasta, cum experimentatul prinţ ştia că nu va reuşi nicicum să-şi ascundă metamorfozele faţă de un copoi ca Fouche, care avea un fler deosebit în astfel de treburi, Talley- rand crezu de cuviinţă să-1 atragă de partea sa. Fouche, care, ca şi Talleyrand, înţelesese pericolul continuării politicii de cuceriri a lui Napoleon, a adoptat o poziţie de prietenoasă neutralitate şi chiar, cînd s-a ivit prilejul, a început să-i furnizeze lui Talleyrand informaţii de care acesta avea nevoie pentru a le transmite la Petersburg. în corespondenţa diplomatică secretă rusă, ducele de Benevent, serenissimul prinţ Tal- leyrand-Perigord, cavaler a nenumărate ordine, a început de atunci să fie numit „jurisconsultul", „prietenul meu", „librarul nostru", „vărul Henri" sau, pur şi simplu, „Anna Ivanovna".

Trebuie spus că Anna Ivanovna, asemenea unei eroine a lui Gogol, s-a dovedit a fi o doamnă care nu era nicidecum plăcută din toate punctele de vedere. Pentru marfa livrată ea cerea într-una plata cuvenită şi dădea dovadă de o aviditate atît de nemăsurată, încît corespondenţa ambasadei ruse de la Paris cu Petersburgul conţinea tot timpul cereri stăruitoare de a se trimite sume de bani suplimentare. Ceea ce însă nu se putea afla nicidecum din informaţiile furnizate de această onorabilă persoană era că, foarte curînd (prin intermediul lui Metternich, care era pe atunci ambasadorul Austriei la Paris), ea a intrat şi în serviciul Austriei, şi manevra cu dibăcie între cei doi patroni, ale căror interese, fireşte, erau departe de a coincide. Anna Ivanovna nu se dădea înapoi nici de la acte de spionaj militar, furnizînd austriecilor informaţii despre mişcarea trupelor franceze tocmai în ajunul noului război al lui Napoleon împotriva Austriei din 1809.

Napoleon, bineînţeles, nu ştia nimic despre aceste „nego- ciaţii", cum se scria în stilul arhaic al corespondenţei diplomatice ruse din vremea aceea. Dar împăratului i s-a raportat imediat despre inexplicabila

apropiere dintre Talleyrand şi Fouche, care pînă atunci fuseseră duşmani neîmpăcaţi. Această veste l-a făcut pe Napoleon, care se afla în Spania, să-şi lase baltă armata şi să se îndrepte în cea mai mare grabă spre Paris. La recepţia oficială din 23 ianuarie 1809, împăratul, în culmea furiei, s-a repezit la Talleyrand, amintindu-i în mod public toate trădările şi complicitatea lui la cele mai murdare treburi. „De ce nu te-am spînzurat încă de grilajul Pieţei Carrousel ? Dar mai e timp, e timp destul ! Eşti o scîrnăvie în ciorapi de

mătase ! O scîrnăvie ! O scîrnăvie !...“ — striga, ca turbat, Napoleon.

Dar Talleyrand era mai puţin dispus decît oricare alt muritor să dea atenţie cuvintelor jignitoare, chiar dacă erau proferate în public, bineînţeles cu condiţia ca îndărătul lor să nu se întrevadă pericolul unor neplăceri mai substanţiale. Şi, întrucât Napoleon nu ştia deocamdată despre activitatea prinţului în rolul de spion dublu, „Anna Ivanovna" a continuat cu aceeaşi rîvnă să-şi îndeplinească obligaţiile contractate faţă de Petersburg şi Viena. Talleyrand a cerut chiar de la Viena, care pe vremea aceea avea deosebită nevoie de serviciile lui, cîteva sute de mii de franci drept compensaţie pentru prejudiciul suferit.

Activitatea nu s-a întrerupt nici în anul următor, 1810. Dar valoarea informaţiilor pe care le vindea prinţul a scăzut simţitor pe la mijlocul acestui an. Secase principala sursă de informaţii — Fouche...

Renaştere din cenuşă

Eroul unei povestiri fantastice a lui H. G. Wells poruncise pămîntului să se oprească din mersul său. S-a dezlănţuit o catastrofă cosmică. Autorul ei, înspăimîntat de moarte, a apucat să ceară ca totul să revină în starea dinainte, şi în felul acesta omenirea n-a aflat nimic despre dezastru şi miraculoasa sa salvare. Ceva asemănător s-a întîmplat şi cu serviciul secret francez în iunie 1810. Deşi nu era o pasăre fenix, el a renăscut din cenuşa... unor documente arse.

Timp de 12 ani, cu o mică întrerupere, Joseph Fouche s-a aflat în fruntea Ministerului Poliţiei. El crease o imensă reţea de spionaj care pătrundea peste tot, în toate păturile populaţiei, supraveghind pe curteni, pe militari, pe diplomaţi, atît francezi cît şi străini, pe funcţionarii administraţiei napoleonene şi pe literaţi, care-şi alimentau, docili, inspiraţia din indicaţiile cenzurii imperiale. Poliţia interzicea orice adunare cît de cît numeroasă, chiar şi petrecerile de familie şi întîlnirile dintre prieteni, fără prezenţa reprezentanţilor ei. Odată un cunoscut general a vrut să invite cîţiva camarazi de arme la o masă prietenească. Bravul militar află cu

indignare că îi este .

interzis s-o facă fără participarea poliţiei. El se plînse lui Fouche. Ministrul clătină din cap cu compătimire, dar nu renunţă la pretenţiile sale. Cînd indignarea generalului ajunse la culme, lui Fouche îi veni pe neaşteptate o idee.

— N-aţi putea să-mi daţi lista invitaţilor ? — întrebă el şi, aruncînd o privire fugară doar asupra primelor două-trei nume din cele douăsprezece, adăugă liniştit:

— Bine, generale, nu e nevoie de prezenţa reprezentantului poliţiei...

Fouche devenise o forţă ; în faţa lui, iniţiat în toate aspectele ascunse ale vieţii mărimilor lumii, inclusiv în slăbiciunile lor, toţi încercau o teamă mai mare decît chiar în faţa împăratului. Lui Fouche îi erau perfect cunoscute toate dedesubturile familiei imperiale, pînă şi destrăbălarea surorilor lui Napoleon sau numele celui cu care îl înşela pe împărat amanta sa. Dar proaspătul duce de Otrante era ros în permanenţă de o nesăţioasă ambiţie. Zidurile Ministerului Poliţiei erau prea strîmte pentru el. Napoleon aflîndu-se în Spania, englezii profită de absenţa lui şi debarcă în Belgia. Fouche, în numele împăratului, creează, instruieşte, echipează într-un timp scurt o întreagă armată şi o trimite în întîmpinarea inamicului debarcat. Corpul expediţionar englez este nevoit să-şi ia în grabă tălpăşiţa.

Dar Joseph Fouche are visuri mai măreţe. El ştie cît de larg este răspîndită năzuinţa spre o pace care ar pune capăt îndelungatului şi istovitorului război cu Anglia şi că la Londra de asemenea există forţe influente dispuse să reflecteze la un compromis, la o înţelegere care ar deschide din nou pentru mărfurile engleze porţile ţărilor europene zăvorîte de Napoleon. Şi iată că Fouche, din proprie iniţiativă, reia tratativele secrete cu Anglia, întrerupte de intransigenţa lui Napoleon. Fouche este gata să renunţe la o parte a cuceririlor făcute de francezi. Agentul său este un afacerist veros, bancherul Ouvrard, care însă crede şi el că acţionează din însărcinarea împăratului, prin intermediul ministrului poliţiei, care e, desigur, executorul voinţei acestuia. Mai mult, chiar şi regele Olandei, Ludovic Bonaparte, fratele lui Napoleon, este încredinţat că tratativele, care se duc prin Olanda, au loc, fără doar şi poate, cu ştirea şi acordul împăratului.

Bineînţeles, Napoleon avea nu numai poliţia lui Fouche, ci şi o altă poliţie, care îl spiona pe Fouche, precum şi poliţia directorului general al poştelor, care trebuia să supravegheze poliţia care îl urmărea pe vicleanul conte de Otrante. împăratul mai avea şi alte poliţii... Dar şi Fouche urmărea poliţiile

care îl urmăreau pe el. Acest ghem de şerpi a continuat să se încolăcească, dar Napoleon tot nu a primit informaţiile necesare de la agenţii săi. El a aflat despre acţiunile lui Fouche cu totul întîmplător. Cînd Napoleon, împreună cu noua sa soţie, Maria-Luiza, fiica împăratului Austriei, a vizitat Olanda, Ludovic Bonaparte pomeni în treacăt despre aceste tratative ca despre un fapt bine cunoscut. Nu trebuia să fie cineva Napoleon ca să înţeleagă cine se ascunde îndărătul lui Ouvrard. Turbînd de furie, împăratul ordonă comandantului jandarmeriei, Savary, duce de Rovigo, să-l aresteze imediat în chip discret pe agentul lui Fouche. La Paris, Napoleon îl întrebă pe ministrul poliţiei dacă ştie ceva despre tratativele lui Ouvrard. Fouche, se înţelege, se grăbi să se dezică de reprezentantul său. Atunci, continuîndu-şi jocul, Napoleon îi ordonă lui Fouche să-l aresteze pe Ouvrard, care se afla deja după gratii. Ministrul poliţiei încercă să obiecteze, şi cu aceasta nu făcu decît să se demaşte.

A doua zi, Napoleon îl numeşte pe Savary ministru al poliţiei. E drept că ducele de Otrante ştie mult prea multe pentru a putea fi, pur şi simplu, alungat cu o lovitură de picior. Ca şi pe vremea unei alte demiteri, de scurtă durată, a lui Fouche, îndepărtarea din funcţie a fost însoţită de numirea onorifică în postul de ambasador imperial la Roma. Dar Fouche nu se lasă. El se străduieşte să-i dovedească lui Napoleon că valorează mai mult decît şleahta de curteni linguşitori şi slugi plecate cu portofolii ministeriale ce-1 înconjură. Inegalabila maşină poliţienească creată de Fouche nu trebuie să aibă alt stăpîn !

Cînd ducele de Rovigo se înfăţişează ducelui de Otrante aducîndu-i ştirea că el, Savary, a fost numit în postul de ministru al poliţiei, Fouche îşi întîmpină succesorul cu o excepţională amabilitate. Savary e amăgit. Ba chiar oftează uşurat, în locul unor penibile discuţii şi certuri cu autoritarul şi primejdiosul om din faţa sa, are loc o convorbire

prietenească între doi oameni, dintre care unul este obligat din ordin să preia nişte treburi, iar celălalt este gata să predea bucuros nişte obligaţii devenite prea împovărătoare pentru el. Fouche se declară chiar gata să se facă util în fel şi chip noului ministru, familiarizîndu-1 cu mulţimea de probleme noi şi necunoscute pentru acesta. Desigur, e nevoie de cîtva timp pentru a pune în ordine treburile ministerului — doar ordinul împăratului a venit pe neaşteptate —, astfel încît ducele de Otrante n-a reuşit să se pregătească pentru a preda succesorului său întreg aparatul, foarte cumplicat, al ministerului. Dacă ducele de
 Rovigo n-are nimic de obiectat, el, Fouche, în cîteva zile va

pune totul în cea mai perfectă ordine, iar în acest timp şi ducesa de Otrante va reuşi să se mute într-o nouă locuinţă. Se înţelege, Savary n-are nimic împotrivă şi pleacă extrem de mulţumit. Iar Fouche, împreună cu cel mai de încredere ajutor al sau, se apucă de lucru. Documentele privitoare la cea mai importantă agentură secretă sînt fie distruse, fie transportate urgent în ascunzători sigure, unde nu vor mai putea fi găsite de spionii împăratului. Numeroşi agenţi — militari, demnitari, curteni, preoţi — toţi sînt spionii lui Fouche şi numai ai lui Fouche, iar el nu vrea să-i predea în mîinile lui Napoleon. De formă, sînt lăsate numai datele privitoare la agenţi de mică importanţă, de la care nu se poate afla nimic serios. Patru zile şi patru nopţi durează această muncă febrilă. Patru zile şi patru nopţi fumegă coşul căminului, înghiţind fără urmă tot ceea ce Fouche socoteşte necesar să nu păstreze pentru sine şi să nu-i cedeze lui Savary.

După aceasta are loc predarea treburilor ducelui de Rovigo, care nu bănuieşte nimic. Fouche a destrămat toată reţeaua de spionaj într-o mulţime de fragmente mici, nelegate între ele ; principalele elemente ale reţelei au dispărut fără urmă. Douăzeci şi patru de ore mai tîrziu îşi dă seama de aceasta şi Savary, care e nevoit să raporteze îngrijorat împăratului despre cele întîmplate. Napoleon îi trimite lui Fouche ordin să înapoieze documentele sustrase. Ordinul e repetat a doua oară, a treia oară... Fouche răspunde că a ars de mult documentele care i se cer. El aruncă parcă în treacăt o vorbă trimisului lui Napoleon, declarînd cum că a procedat astfel pentru a apăra onoarea familiei imperiale (aluzie vădită la nişte hîrtii importante şi compromiţătoare aflate în mîinile ministrului demis). Dar Fouche şi-a greşit socotelile : el a subapreciat hotărîrea lui Napoleon. Acesta ordonă imediat şefului poliţiei sale personale, Dubois : Fouche sau va restitui hîrtiile cerute, sau va fi trimis la închisoare escortat de zece jandarmi şi va simţi în curînd cejnseamnă să

atragă asupra sa mînia împăratului.

Abia acum îşi dă seama Fouche că a mers prea departe — Dubois sigilează hîrtiile fostului ministru. Desigur, tot ce era important a fost ascuns de mult în locuri sigure, dar este limpede că împăratul nu se va da îndărăt de la nimic pentru a-1 zdrobi pe Fouche. Şi acesta se simte cîtva timp cu adevărat zdrobit. Zadarnic îi scrie scrisori umile lui Napoleon, cerîndu-i să-l primească. I se răspunde brutal că nu mai este nevoie de serviciile lui. Cuprins de o spaimă cumplită, Fouche pleacă din Paris, fuge în Italia, rătăcind din oraş în oraş, se gîndeşte să emigreze peste ocean. îl opreşte numai teama de a nu cădea în

mîinile englezilor. între timp ducesa de Otrante cade la înţelegere cu Napoleon. Ea îi predă cele mai importante hîrtii, care îl privesc personal pe Napoleon şi familia imperială. După aceasta, ministrul demis are posibilitatea să se întoarcă la moşia sa. (Aceasta nu este încă ultima etapă a carierei lui Fouche : îl mai aşteaptă noi ascensiuni şi noi căderi.)

Pînă una-alta, Savary, evident lipsit de capacităţile lui Fouche, dar slujitor harnic şi stăruitor, începe să restabilească pas cu pas maşina de spionaj distrusă. Unele urme Fouche n-a reuşit să le anihileze — rămăsese, de pildă, registrul cu numele şi adresele unor informatori de importanţă secundară. Unii sînt cunoscuţi de funcţionarii ministerului, şi chiar de portar. Printre vizitatori sînt mulţi agenţi de-ai lui Fouche ; fără a bănui distrugerea produsă, ei fac, din prudenţă, noului stăpîn, în clădirea Ministerului Poliţiei, o vizită care nu angajează la nimic. Ministrul se consultă în grabă cu portarul : îl vizita sau nu persoana în cauză pe ducele de Otrante ? Ascunzîndu-şi neştiinţa, Savary reuşeşte să convingă majoritatea persoanelor venite în audienţă că se află în posesia tuturor materialelor privitoare la trecutul lor, de care dispunea Fouche. Adesea, aceste materiale serveau ca garanţie a fidelităţii agentului mai mult chiar decît banii. Astfel, treptat, fără ca măcar agenţii să bage de seamă şi fără să bănuiască nimic despre distrugerea maşinii de spionaj din care făceau parte, această maşină este din nou refăcută rotiţă cu rotiţă. Şi, deşi multe „piese" s-au pierdut, ea este pusă din nou în funcţiune.

Cînd se dau dosare la legat

în ultimii ani ai imperiului napoleonean, războiul secret se înteţea tot mai mult. Călugărul scoţian James Robertson nu s-a lăsat prea mult rugat atunci cînd i s-a

propus să-şi părăsească chilia pentru a intra în slujba spionajului englez. Sihastrul, care vorbea foarte bine germana, a fost introdus în Germania de nord prin insula Helgoland, transformată în centru al serviciului secret britanic. Lepădîndu-şi rasa, Robertson şi-a procurat un paşaport pe numele de Adam Rohrauer, originar din oraşul Brernen. La Hamburg „Rohrauer" a făcut cunoştinţă cu un

preot spaniol şi, prin intermediul acestuia, cu un căpitan spaniol, care se afla internat în spitalul din localitate. Dîndu-se drept un mic comerciant, călugărul, în tovărăşia noilor săi prieteni, a plecat în Danemarca. Acolo, pe insule, fuseseră amplasate regimente de elită ale armatei spaniole, pe care Napoleon, încă înainte de a porni la cucerirea Spaniei, le ceruse ca trupe auxiliare şi le trimisese cît mai departe de patria lor. Robertson a pătruns la comandantul corpului spaniol, generalul La Romana, şi i-a spus parola, pe care acesta o primise încă la Madrid de la secretarul misiunii diplomatice engleze, B. Frair. La timpul convenit, La Romana a concentrat aproape zece mii dintre soldaţii săi, chipurile, pentru a depune jurămîntul către noul rege al Spaniei, Joseph, fratele lui Napoleon, şi..., sub nasul francezilor, i-a îmbarcat pe vasele engleze ale amiralului Keith, care se aflau în apropiere de ţărm. Aceste trupe au fost incluse în armata engleză a lui Wellington, care lupta în Spania împotriva mareşalilor lui Napoleon. în 1810 spionajul englez a încercat să-l răpească, cu ajutorul regaliştilor, pe prinţul moştenitor al Spaniei, Ferdinand, care era ţinut arestat în Franţa, şi prin aceasta să dea o lovitură simţitoare lui Napoleon. Englezii căutau astfel să agraveze dificultăţile pe care le întîmpina împăratul Franţei în Spania. Tentativa a eşuat, iar organizatorul ei, baronul de Colii, a fost împuşcat. în 1813, vrînd să grăbească intrarea Austriei în război contra lui Napoleon, serviciul de spionaj englez a luat parte la un complot împotriva împăratului Francisc. S-a intensificat simţitor şi lupta dintre spionajul francez şi cel rus.

Colonelul Cernîşev, aghiotantul ţarului, sosit la Paris ca reprezentant al acestuia, observa cu atenţie armata franceză însoţindu-1 pe Napoleon în timpul războiului din 1809 purtat de acesta împotriva Austriei. Fireşte, pe Cernîşev îl interesau în mod deosebit rapoartele oficiale despre starea tuturor forţelor armate ale Imperiului francez, care erau prezentate săptămânal lui Napoleon de către Ministerul de Război. Avînd aceste materiale, îţi puteai da seama limpede de efectivele, dislocarea şi armamentul trupelor franceze. Se înţelege, aceste rapoarte constituiau cel mai strict secret de stat. Cernîşev nu putea să vadă decît frumoasele mape în care se legau rapoartele. Dar şi aceasta era ceva. Rapoartele sînt legate în mape — înseamnă că cineva se ocupă de acest lucru. Oare nu se poate face cunoştinţă mai îndeaproape cu legătorul ? Curînd, Cernîşev a reuşit nu numai să se întîlnească cu Michel, legătorul Ministerului de Război, ci şi cu ajutorul lui — se înţelege darnic răsplătit —, să citească rapoartele destinate numai ochilor

împăratului Napoleon. Michel avea şi complici — pe Saget, Salmon, Moses, slujbaşi la Ministerul de Război, şi pe austriacul Wustinger, portarul hotelului unde se afla ambasada rusă. Wustinger era mijlocitorul între Michel şi Cernîşev.

Abia în februarie 1812, adică peste mai bine de doi ani, poliţia secretă a lui Napoleon a dat de o urmă. Profitînd de absenţa lui Cernîşev, poliţiştii au operat o percheziţie inopinată în locuinţa acestuia şi au găsit dovezile incontestabile ale activităţii lui de spionaj.

Cernîşev, care mai tîrziu, sub Nicolae I, printr-o abilă slugărnicie, a făcut o strălucită carieră, nu se număra printre spionii iscusiţi şi înzestraţi cu perspicacitate. Atrage atenţia şi faptul că în informaţiile obţinute de aghiotantul ţarului efectivul armatei franceze este mult redus. Aceasta ne sugerează ideea posibilităţii unei provocări intenţionate din partea lui Napoleon.

Indignîndu-se de „perfidia asiatică" a ruşilor, Napoleon desfăşura, la rîndul lui, o activitate şi mai intensă de spionaj în vederea campaniei proiectate. Ataşatul militar francez în Rusia, Lauriston, a adunat informaţii amănunţite cu privire la forţele şi amplasarea armatei ruse şi a obţinut chiar şi plăcile gravate cu care fuseseră tipărite hărţi militare secrete. încă la sfîrşitul anului 1811, Napoleon îi ceruse baronului Bignon, ambasadorul Franţei în ducatul Varşoviei, să organizeze o secţie specială care să se ocupe cu spionajul militar şi politic împotriva Rusiei. Napoleon a ordonat să se trimită în Rusia rezidenţi care au primit sarcina de a crea nuclee de spionaj la Petersburg, la Moscova, în principalele oraşe ale provinciilor baltice, într-o serie de centre fortificate, pe drumurile principale pe unde urma ca armata lui Napoleon să pornească invazia de la graniţa apuseană spre inima Rusiei. Dar Bignon nu a reuşit să execute ordinul împăratului.

Chiar de la începutul războiului, serviciul de spionaj rus a reuşit să obţină o serie de importante succese. Un rol activ în dezvoltarea reţelei de spionaj ruse în Germania cotropită de Napoleon a fost jucat de Stein, fostul şef al guvernului Prusiei. Stein era un duşman neîmpăcat al lui Napoleon şi, la cererea temutului cuceritor, regele Prusiei a fost nevoit să-1 alunge din ţară pe ministrul său. Cu

ajutorul lui Stein, serviciul de spionaj rus a reuşit să organizeze tipărirea în Germania a unui ziar clandestin antinapoleonean. Schleiermacher, pastorul regelui Prusiei, şi Gruner, ministrul poliţiei, au devenit agenţi ai spionajului rus. Ei căutau să împiedice transporturile de război ale armatei lui Napoleon pe drumurile Prusiei, orga

nizau incendierea depozitelor militare franceze de pe teritoriul prusian şi dezertarea soldaţilor prusieni din corpul auxiliar, mobilizat la cererea lui Napoleon împotriva Rusiei. Această activitate a căpătat o însemnătate deosebită în momentul în care a devenit vădită înfrîngerea marii armate a lui Napoleon de către poporul şi armatele Rusiei. în timpul campaniei de eliberare a armatei ruse în Europa, s-a distins cunoscutul comandant de partizani A. S. Figner, care, dîndu-se drept italian, a pătruns în armata franceză şi a cîştigat încrederea generalului napoleonean Rapp.

în Rusia, în timpul invaziei armatelor napoleonene, un rol important a jucat spionul Wilson, autorul a nenumărate intrigi împotriva lui Kutuzov, care nu voia să subordoneze interesele Rusiei ţelurilor politicii engleze. Cînd Imperiul lui Napoleon a ajuns în pragul prăbuşirii, Londra a făcut din nou uz de agentura sa regalistă, stabilind legături cu mareşalii şi miniştrii imperiali, care căutau să scape de pe corabia ce se îneca, contribuind la accelerarea falimentului.

Napoleon, unul dintre cei mai mari comandanţi de oşti din istoria lumii, a fost şi un talentat organizator ai spionajului, depăşindu-şi şi sub acest aspect majoritatea adversarilor. Reţeaua spionajului napoleonean împînzise întreaga Europă. Şi, atîta timp cît serviciul secret francez a servit unor planuri realizabile din punct de vedere istoric, el a obţinut mari succese. Eşecurile au început să se ţină lanţ atunci cînd Napoleon a încercat să-şi folosească serviciul de spionaj pentru îndeplinirea planurilor himerice de cucerire a dominaţiei mondiale. Iar aceste eşecuri au început să se înmulţească rapid după ce marea armată a fost distrusă pe cîmpiile Rusiei şi trupele ruse şi-au început marşul eliberator în Europa, care a dus, în cele din urmă, la prăbuşirea Imperiului napoleonean.

în martie 1814, armatele aliate au intrat în Paris. Napoleon a abdicat şi a fost trimis în exil pe insula Elba din Marea Me- diterană. în Franţa a fost restaurată monarhia Bourbonilor. Roiuri de spioni căutau să afle secretele diplomaţilor care s-au adunat în toamna anului

1814 la Congresul de la Viena, unde se dezbăteau problemele organizării postbelice a Europei. Anglia şi Austria au încheiat o alianţă cu guvernul lui Ludovic al XVIII-lea împotriva Rusiei. Dar Napoleon, pe insula Elba, continua să rămînă un pericol pentru Bourboni şi pentru planurile Austriei şi Angliei de a se sprijini pe Ludovic al XVIII-lea în lupta împotriva Rusiei.

La 26 februarie 1815, Napoleon părăsi insula Elba, debarcă cu un mic detaşament în sudul Franţei şi, fără a trage măcar

un foc de armă, ajunse pînă la Paris. Ludovic al XVIII-lea fugi. A început faimoasa perioadă a „celor 100 de zile" ale noii guvernări a lui Napoleon, care a luat sfîrşit cu înfrîngerea de la Waterloo şi deportarea împăratului pe îndepărtata insulă Sfînta Elena. (în treacăt fie zis, ducele de Wellington, învingătorul de la Waterloo, dispunea de un eficient serviciu de spionaj, condus de Henry Hardinge, viitorul vicerege al Indiei, şi de colonelul C. Grant.)

în ultimii ani, istoricul englez P. Bartel a formulat o ipoteză potrivit căreia „zborul vulturului" — denumire cu care este desemnată debarcarea lui Napoleon în Franţa şi „cele 100 de zile" — ar fi fost rezultatul unei provocări organizate de serviciile de spionaj britanic şi austriac. Ideea aceasta nu a fost străină multor

contemporani destul de bine informaţi[III], care erau de părere că ministrul englez al afacerilor externe, Castlereagh, cancelarul Austriei, Metternich, şi Talleyrand, care trecuse în serviciul Bourbonilor, hotărîseră să-l atragă pe Napoleon în Franţa, pentru ca acolo fie să-l ucidă, fie să creeze un pretext pentru alungarea lui undeva cît mai departe de ţărmurile Europei. (înainte de aceasta s-au făcut încercări de asasinare a lui Napoleon : pentru organizarea unui atentat, serviciu! de spionaj francez l-a trimis pe insula Elba pe un oarecare Briill, dar planul nu a reuşit, deoarece fostul împărat avea o gardă personală de nădejde.)

în ianuarie 1815, a plecat de la Viena în mare taină generalul Koller, comisarul austriac de pe insula Elba. Koller a sosit pe insulă şi, după cît se spune, i-ar fi comunicat lui Napoleon că Anglia şi Austria sînt gata să consimtă la revenirea împăratului pe tron dacă el va satisface o serie de cereri ale Londre şî Vienei. Aluzii la această provocare se află în corespondenţa lui Mariotti, consulul francez la Livorno, conducătorul reţelei de spionaj care îl supraveghea pe Napoleon pe insula Elba. Desigur, Mariotti este un martor care nu merită prea multă încredere. Dar mai există şi alte mărturii. După Waterloo ş întoarcerea Bourbonilor în Franţa, a avut loc procesul mareşalului Ney, care fusese trimis de Ludovic al XVIII-lea cu trupele împotriva lui Napoleon şi trecuse de partea acestuia. Ney a afirmat că Napoleon l-ar fi încredinţat că puterile aliate nu sînt împotriva întoarcerii împăratului pe tron. Napoleon adăugase că acest lucru i-a fost declarat în repetate rînduri de către

III Liderul opoziţiei liberale din parlament, lordul Grey, a acuzat în mor direct guvernul englez de „neglijare criminală în cel mai înalt grad“ a 331 îndatoririlor sale şi a cerut deschiderea unei anchete.

generalul Koller. La 26 februarie, puţin înaintea plecării din Elba, primindu-i pe reprezentanţii autorităţilor locale, Napoleon a remarcat că întoarcerea lui în Franţa va fi primită cu satisfacţie de puterile străine.

Există şi o dovadă indirectă — pasivitatea autorităţilor engleze, austriece şi franceze, care primiseră de la agenturile lor de pe insula Elba numeroase rapoarte (păstrate în arhive) despre pregătirile lui Napoleon în vederea debarcării în Franţa, în memoriile contelui Lebzeltern, cel mai apropiat colaborator al lui Metternich, memorii publicate recent, se arată că serviciul de spionaj austriac pusese mîna pe corespondenţa secretă a lui Napoleon cu Murat, fostul său mareşal şi rege al Neapole- lui, care nu lăsa nici o îndoială cu privire la intenţia lui Napoleon de a părăsi insula Elba. Metternich a luat cunoştinţă de aceste scrisori şi... n-a luat nici o măsură. Contele Ferrand, Ministrul Marinei în guvernul lui Ludovic al XVIII-lea, dă asigurări în memoriile sale că a ordonat să se trimită de la Toulon două sau trei vase de război pentru supravegherea insulei Elba, întrucît primise informaţii demne de crezare cu privire la pregătirea debarcării lui Napoleon în Franţa. Dar Ferrand a fost pus în retragere şi ordinul lui a fost anuiat.

Agenţii lui Mariotti l-au informat cu anticipaţie pe Campbell, comisarul englez de pe Elba, că Napoleon intenţionează să fugă de pe insulă. Campbell, militar şi diplomat cu experienţă, după ce a primit această ştire... a plecat din Elba pentru 12 zile (de la 16 pînă la 28 februarie) — mai întîi la Livorno, apoi la Florenţa, la amanta sa. E drept că la 23 februarie el a trimis la Elba corveta „Partrige“. Eddie, căpitanul corvetei, i-a făcut o vizită lui Napoleon, după care vasul a părăsit imediat insula. împăratul trebuia să ajungă la convingerea că Campbell nu este în stare în acel moment să-i urmărească planurile şi să împiedice înfăptuirea lor.

Nu cumva Campbell a plecat pentru a avea ulterior posibilitatea să se justifice invocînd faptul că nu fusese prezent în timpul fugii lui Napoleon din Elba ? Desigur, în corespondenţa oficială engleză nu există nici un fel de indicii că comisarul Campbell ar fi primit asemenea instrucţiuni de la Londra. Dar în astfel de cazuri delicate Amiralitatea engleză şi Ministerul de Externe

preferau să nu lase urme.

Fără îndoială, ipoteza lui P. Bartel rămîne foarte slab fundamentată. Totuşi ea continuă să stîrnească interes în Franţa.

O altă ipoteză de acest fel se leagă de numele spionului francez Montholon. După cum am mai remarcat, în ultimii ani ai guvernării lui Napoleon calitatea serviciului de spionaj im

perial s-a înrăutăţit vizibil. Mulţi dintre cei mai capabili organizatori ai săi au fost îndepărtaţi din posturi. în plus şi Napoleon înclina tot mai puţin să asculte rapoartele care spuneau adevărul, dacă ele contraveneau planurilor sale. în 1812 Montholon, unul dintre spionii lui Napoleon, a creat în oraşul Wiirzburg o organizaţie specială care trebuia să ţină sub observaţie Germania în timpul campaniei marii armate în Rusia. în fiecare săptămînă, Montholon comunica la Paris ministrului de externe Maret ştirile cele mai alarmante. La 19 octombrie, cînd Napoleon începuse retragerea din Moscova, Maret l-a informat pe Montholon că a căzut în dizgraţia împăratului. Cauza era căsătoria lui Montholon cu o nepoată a cancelarului Cambaceres, care mai fusese pînă atunci de trei ori căsătorită şi toţi cei trei soţi se despărţiseră de ea acuzînd-o de infidelitate conjugală. Napoleon s-a erijat în cenzor al moravurilor în momentul cel mai nepotrivit pentru el, cînd rapoartele lui Montholon începuseră să prezinte o deosebită valoare. Este cazul să adăugăm că Montholon l-a însoţit pe împărat pe insula Sfînta Elena, iar soţia lui, rămînînd fidelă reputaţiei sale, a devenit amanta lui Napoleon.

Cercetările întreprinse în 1964 de savanţi englezi în laboratorul centrului atomic din Harwell au dus la concluzia că în decursul unei lungi perioade, pe insula Sfînta Elena, Napoleon fusese supus acţiunii arsenicului. S-a ajuns la această concluzie după ce patru fire de păr ale lui Napoleon au fost bombardate cu neutroni şi a fost fixată radiaţia atomilor de arsenic din aceste fire, deveniţi radioactivi. Cercetătorii au socotit drept cea mai plauzibilă presupunerea că Napoleon a fost otrăvit de Montholon, căruia el îi lăsase prin testament o mare avere.

Printre savanţii care au efectuat experienţele cu fire

de păr ale lui Napoleon se numără Hamilton Smith, fizician de la Universitatea din Glasgow, precum şi suedezii Sven Forshoe- vood şi Anders Bassen. Eorshoevood, încă cu trei ani mai înainte, publicase, pe baza unor experimente anterioare, o carte în care a căutat să acrediteze versiunea otrăvirii lui Napoleon.

Ştirea despre experienţele savanţilor britanici şi suedezi a stîrnit vîlvă în Franţa, unde unii au văzut în toată această afacere „o intrigă engleză", dorinţa de a se dezvinovăţi şi de a arunca în spinarea francezilor răspunderea pentru moartea lui Napoleon. S-a subliniat că „dovezile" otrăvirii sînt neconvingătoare din punct de vedere ştiinţific, că este extrem de îndoielnic chiar faptul dacă firele de păr supuse cercetării au **333** aparţinut sau nu în realitate lui Napoleon, că arsenicul putea

să ajungă în păr şi de la pudră sau ulterior, cînd corpul lui Napoleon zăcea în pămînt.

Dar în Franţa a circulat o versiune şi mai puţin întemeiată în legătură cu moartea împăratului. A existat o legendă despre fuga lui Napoleon de pe insula Sfînta Elena. Ea a atribuit unei organizaţii bonapartiste secrete răpirea fostului împărat de sub pază şi substituirea lui cu un caporal anume Francois Robot, care semăna extraordinar de bine cu Napoleon. Robot e cel care ar fi murit pe insula Sfînta Elena la 5 mai 1821. Cît despre Napoleon, acesta ar fi ajuns în Italia şi, sub identitatea unui mic comerciant, Revard, s-ar fi stabilit la Verona. Acolo a trăit pînă în 1823. în luna septembrie a acestui an, Revard a dispărut, iar două săptămîni mai tîrziu o santinelă care păzea castelul Schonbrunn din Viena, unde zăcea bolnav fiul lui Napoleon, a împuşcat un necunoscut care încercase să escaladeze zidul de piatră al castelului. Trupul celui ucis nu a fost predat reprezentanţilor ambasadei franceze, care şi-au făcut neîntîrziat apariţia, şi a fost înmormîntat alături de locul ce fusese destinat pentru înhumarea soţiei şi fiului lui Napoleon.

Această poveste cu mai multe variante a fost nu o dată utilizată în literatură ; ea este un reflex al „legendei napoleo- nene", căreia i-au plătit tribut Puşkin, Lermontov, Heine. Mitul despre peripeţiile fostului cuceritor a generat şi parodii. Nu de mult, într-o revistă franceză a apărut o piesă conţinînd o nouă versiune a evadării de pe insula Sfînta Elena. Napoleon, devenind proprietarul unei mici prăvălioare, decade repede şi este cu totul absorbit de interesele derizorii ale măruntului său negoţ. Iar cînd, în sfîrşit, mareşalii şi generalii lui Napoleon vin la împărat cu ştirea că totul e pregătit pentru o lovitură de stat în favoarea lui, îi întîmpină un negustoraş cam nătăfleţ, preocupat să vîndă cît mai avantajos nişte mărfuri de băcănie zgîrciţilor săi vecini.

De prăbuşirea Imperiului napoleonean este legat un caz , clasic de spionaj „comercial", adică strîngerea de informaţii în scopuri comerciale.

încă în perioada feudalismului tîrziu, pe lîngă spionajul „de stat" al Veneţiei şi al altor republici comerciale, s-a născut spionajul particular al marilor case de comerţ din Italia de nord, în secolul al XVI-lea îşi avea propriul său serviciu de spionaj casa bancară Fugger din Germania de sud, care împrumuta bani multor monarhi europeni şi

trebuia să ştie cu precizie cît de trainică este poziţia şi solvabilitatea debitorilor săi. De altfel, acest serviciu de spionaj, firește, n-a putut să prevadă totalul faliment al finanţelor principalului ei debitor, dinastia

Habsburgilor spanioli, care a zdruncinat puterea casei Fugger. La începutul secolului al XIX-lea şi-a avut serviciul său de spionaj şi casa bancară Rothschild. Această firmă acţiona împotriva lui Napoleon (cu toate că şi împăratul, la rîndul său, a utilizat nu o dată corespondenţa de afaceri a celebrei familii de financiari, pentru ca, împreună cu poliţe şi trate, să primească regulat rapoarte de spionaj din Londra). Mulţumită serviciului său de spionaj, bancherul londonez Nathan Rothschild a fost primul din Londra care a aflat în iunie 1815, cu mult înainte de sosirea curierului guvernamental, despre totala înfrîngere a împăratului Franţei la Waterloo. Rothschild a speculat la bursă mai întîi pe scăderea cursului obligaţiilor de stat engleze şi, întrucît toţi îl urmăreau, nimeni n-a avut nici cea mai mică îndoială că bancherul a primit ştiri despre o înfrîngere catastrofală a trupelor britanice. Speculanţii de bursă s-au năpustit să-şi vîndă valorile, temîndu-se de scăderea lor în continuare. S-a produs panică, cursul obligaţiilor scădea din ce în ce mai mult. între timp, Rothschild, prin intermediul unor persoane interpuse, a cumpărat la un preţ foarte scăzut o enormă cantitate de valori. A doua zi toţi au aflat rezultatele bătăliei de la Waterloo. Cursul hîrtiilor de valoare a început imediat să crească, şi Rothschild, datorită faptului că a primit mai devreme această ştire, a cîştigat o avere uriaşă.

Asemănare zadarnică

în istoria războiului secret un loc însemnat ocupă

adeseori întîmplări care... n-au avut loc. Ele n-au avut loc, dar planurile sau interesele unor forţe au făcut să se pretindă că ele au avut loc. Falsa acuzaţie de spionaj a devenit nu o dată o armă în lupta politică. Despre aceasta am mai vorbit şi vom mai avea prilejul să ne izbim de astfel de cazuri în cursul relatării noastre. Au existat şi cazuri cînd s-a pus pe seama spionajului ceea ce el nu a săvîrşit niciodată, în scopul proslăvirii participanţilor la fapte şi isprăvi închipuite. Aceste „contribuţii ale ficţiunii" au luat formele cele mai diverse, de la mistificările literare pînă la apariţia unor impostori în jurul cărora decenii de-a rîndul s-au purtat dispute înfierbîntate.

33 ...După căderea lui Napoleon şi restaurarea Bourbonilor, a

stîrnit multă vîlvă mistificarea cunoscutului scriitor francez Charles Nodier. în cartea sa „Istoria societăţilor secrete din armată şi a comploturilor militare avînd ca scop răsturnarea guvernului lui Napoleon" (Paris, 1815) se vorbea despre activitatea clandestină regalistă, care a luat amploare în rîndurile trupelor lui Napoleon. Ofiţerilor regalişti, membri ai acestor organizaţii secrete, li se atribuiau virtuţi excepţionale ; erau nişte caractere prin excelenţă eroice, în spiritul romantismului pe atunci la modă.

Istoria asociaţiei secrete „Philadelphienii" are un neajuns esenţial. în forma în care este redată, ea n-a existat! De fapt, asociaţia „Philadelphienii" — un cerc de tineri foarte puţin numeroşi, la care aderaseră cîţiva militari nemulţumiţi, cum era generalul Mole — nu prezenta nici urmă de primejdie pentru Napoleon. Iar faptul că Mole a încercat, în noaptea de 22 spre 23 octombrie 1812, să proclame constituirea unui guvern provizoriu răspîndind zvonul că Napoleon ar fi pierit în Rusia (ceea ce a indus în eroare cîţiva militari şi a dus la arestarea unor demnitari, întreaga aventură fiind lichidată în cîteva ore), nu mai are nimic comun cu „Philadelphienii". Nodier ştia să combine istoria cu fantezia. Cînd scriitorul povestea despre participarea sa la evenimentele Revoluţiei franceze, mulţi ascultători, după relatarea unuia dintre ei, „erau atît de convinşi că el avusese nefericirea să sfîrşească pe eşafod... încît se întrebau cum de reuşise totuşi să obţină să i se lipească capul la loc". Povestea „Philadelphienilor" a fost crezută, deoarece în anii Restauraţiei forţe prea numeroase în Franţa erau interesate să creadă ele însele în „eroica" luptă a ofiţerilor nobili împotriva „uzurpatorului corsican" şi, mai cu seamă, să-i convingă pe alţii de aceasta. Dar, cum se întîmplă adesea, o acţiune provoacă contraacţiuni. Alături de forţele interesate să se dea crezare poveştilor născocite de ele, există şi cercuri datoare, din diferite motive, să facă totul pentru ca acestea să fie date în vileag. Atunci, în jurul evidentelor născociri pe tema războiului secret se încinge o luptă atît secretă, cît şi făţişă. Uneori această luptă are o însemnătate socială, în

alte cazuri ea oglindeşte ciocnirea dintre interese particulare, de grup, înăuntrul claselor conducătoare.

Exemplul mistificării lui Nodier demonstrează cît de acut se simţea în epoca Restauraţiei, care a readus la putere nobilimea regalistă, totala inconsistenţă a împotrivirii lor faţă de revoluţie şi, ulterior, faţă de Napoleon. Nu le era prea plăcut să admită că numai baionetele străine restabiliseră puterea emi-

granţilor. Şi apoi, potrivit expresiei inspirate a lui Talleyrand, pe baionete te poţi sprijini, dar nu poţi şedea.

în lupta împotriva influenţei ideologice a revoluţiei, regaliştii au creat un adevărat cult al „martirilor" Ludovic al XVI-lea şi Maria-Antoaneta. Dar atunci cum putea fi explicat faptul că poporul nu l-a smuls din mîinile „sceleraţilor" (adică ale revoluţionarilor) pe „monarhul adorat" şi că pînă şi nobilii s-au dovedit neputincioşi să-şi salveze regele şi regina. Această neputinţă a rezistenţei regaliste faţă de „clica de sceleraţi" nu prea putea fi motivată. în curînd însă s-a născut o legendă : dacă regaliştii n-au putut să-1 salveze pe rege, în schimb ei au reuşit să-1 răpească în taină şi să-1 scoată din Franţa pe fiul şi moştenitorul acestuia, care, în cercurile emigranţilor, era numit Ludovic al XVII-iea. Cererea generează ofertă. Cînd, după 1815, cererea a crescut, Ludovic al XVII-lea a fost curînd găsit. Ce-i drept, au apărut în acelaşi timp mai mulţi Ludovici, dar au fost demascaţi cu toţii ca nişte escroci nu prea iscusiţi. Un pretendent a fost descoperit chiar dincolo de ocean. Acesta era metisul Eleazar Williams, originar din statul New York, care a găsit un număr considerabil de adepţi. în total au apărut vreo 40 de pretendenţi ! (în „Aventurile lui Huckleberry Finn", Mark Twain a zugrăvit un portret foarte sugestiv al unui individ totalmente degradat, care se dădea şi el drept Ludovic al XVII-lea.)

Printre toţi aceşti Ludovici, demascaţi destul de repede, a fost totuşi unul în privinţa căruia lucrurile nu erau chiar atît de clare.

Delfinul (prinţul moştenitor) Charles-Louis, duce de Normandia, fiu al lui Ludovic al XVI-lea şi al Mariei-Antoaneta, fusese încredinţat în timpul revoluţiei familiei pantofarului Simon. Această măsură n-a fost în nici un caz dictată de dorinţa de a „pedepsi" un copil de 7—8 ani, ci, dimpotrivă, de credinţa în atotputernicia educaţiei, de convingerea că numai într-o familie cinstită şi muncitoare „fiul tiranului" va deveni un membru util al societăţii. Zvonurile răspîndite în cercurile regaliste, potrivit cărora soţii Simon s-ar fi purtat aspru cu copilul pus sub tutela lor, erau lipsite de temei. Simon, iacobin convins, s-a străduit să-1 educe pe băiat ca pe un devotaţ. partizan al Republicii, iar soţia lui, în mod evident, a înurăgit copilul ce-i fusese încredinţat. După prăbuşirea dictaturii iaco- bine, ca rezultat al

loviturii contrarevoluţionare din 9 thermi- dor, Simon a pierit pe eşafod, o dată cu alţi membri ai Comunei din Paris partizani ai lui Robespierre. Noile autorităţi thermi-doriene au hotărît să-1 izoleze pe copil — care în străinătate

fusese proclamat „regele Ludovic al XVII-lea" —, întemniţîn- du-1 în închisoarea Temple : era prea mare pericolul ca el sa fie răpit de regalişti şi să devină punctul de concentrare a forţelor nobililor emigranţi. La 8 iunie 1795, „Ludovic al XVII-lea" a murit în închisoarea Temple în vîrstă de zece ani. Există documente ce stau mărturie a morţii copilului şi a înhumării lui în groapa comună. încercările de a găsi rămăşiţele delfinului, întreprinse după restaurarea Bourbonilor, au rămas fără rezultat.

Legenda răpirii delfinului, potrivit căreia în închisoarea Temple a murit şi a fost înmormîntat în locul său un alt copil, a luat naştere în strictă conformitate cu canoanele după care se plăzmuiesc de obicei asemenea poveşti. în Anglia, la sfîrşitul secolului al XV-lea, a circulat o legendă potrivit căreia micul rege Eduard al V-lea, asasinat din ordinul unchiului său Richard Glocester, ar fi fost salvat în chip miraculos şi ar fi ajuns în străinătate, iar în locul său ar fi pierit un altul. A trecut şi domnia de scurtă durată a ducelui de Glocester, devenit regele Richard al III-lea. După moartea lui în bătălia de la Bosworth, care a pus capăt sîngerosului război al celor două roze, s-a urcat pe tron Henric al VH-lea Tudor. Dar timp de încă un deceniu şi jumătate domnia i-a fost disputată de o serie de impostori care se dădeau drept Eduard al V-lea.

în Rusia, după asasinarea (sau pieirea într-un accident) a ţareviciului Dmitri, fiul mezin al lui Ivan cel Groaznic, de asemenea s-au ivit, în timpul intervenţiei polono-suedeze de la începutul secolului al XVIII-lea, pretinşi ţarevici Dmitri. Unul dintre ei, cu ajutorul intervenţioniştilor, a şi ocupat pentru scurtă vreme tronul Rusiei.

Legenda salvării delfinului francez a luat naştere scurt timp după moartea lui şi a găsit crezare la mulţi regalişti pentru că aceştia voiau să creadă în ea. Dar în lagărul regalist existau şi cercuri care nu erau interesate în răspîndirea acestei legende. Este cazul contelui de Provence, fratele lui Ludovic al XVI-’iea. Primind ştirea morţii delfinului, el s-a grăbit să se proclame rege sub numele de Ludovic al XVIII-lea.

Zvonurile privitoare la evadarea delfinului nu puteau decît să dăuneze prestigiului lui Ludovic al XVIII-lea, pe care şi aşa puterile străine încetaseră să-1 mai ia în consideraţie. Iar cînd, după căderea lui Napoleon, Ludovic al XVIII-lea s-a întors pe tronul strămoşesc în furgoanele armatelor aliate, el a fost şi mai puţin dispus să audă poveşti pe tema „salvării" nepotului său, care îi subminau drepturile la tron. Dar pentru legendă ca atare, ostilitatea lui Ludovic al XVIII-lea s-a dovedit chiar utilă. Această ostilitate

a permis să se explice un fapt altfel inexplicabil : de ce nu s-a mai auzit nimic despre delfinul „salvat" în 1795 şi ajuns pe teritoriul unor state duşmane Republicii Franceze, de ce a reapărut el abia la zece ani după evadarea sa din închisoarea Temple ?

Astfel s-au încurcat iţele pe care ulterior au încercat să le descurce decenii de-a rîndul numeroase polemici purtate în presă, procese, interpelări în parlamente şi declaraţii guvernamentale oficiale, sute de studii, precum şi cercetările unei Societăţi istorice speciale şi articolele publicate în paginile revistei sale.

în toată această tevatură au jucat un rol de seamă interesele personale şi politice ale unor cercuri influente. în epoca Restauraţiei şi a Monarhiei din iulie, pretenţiile delfinului „salvat" au stîrnit nelinişte în cercurile monarhiste şi o ironie făţişă în rîndurile republicanilor, care făceau caz de această apariţie a „celui mai legitim" dintre toţi pretendenţii la tronul Franţei. Mai tîrziu, la sfîrşitul secolului al XÎX-lea, enigma delfinului a fost speculată pentru a trezi interesul publicului burghez pentru propaganda monarhiştilor. Se împleteau aici şi planurile de restaurare a monarhiei în Franţa la sfîrşitul secolului al XÎX-lea, şi moravurile presei burgheze, caracterizată prin goana după senzaţional.

Fireşte, important este nu atît dacă drepturile celui care se pretindea Ludovic al XVII-lea erau sau nu justificate (din punctul de vedere al „legitimiştilor", partizani ai Bourbonilor). Mult mai interesant ar fi să se stabilească dacă a avut loc sau nu acea încordată luptă între serviciile de spionaj care trebuia să se fi încins dacă, într-adevăr, Charles-Louis ar fi fost scos din Franţa şi totuşi îndepărtat din viaţa politică. Dacă istoria evadării lui „Ludovic al XVII-lea" nu este o născocire, atunci avem în faţă unul dintre cele mai încurcate şi de loc lipsite de importanţă episoade ale războiului secret din perioada Marii revoluţii franceze şi a Imperiului napoleonean, perioadă cînd restaurarea monarhiei Bourbonilor era o posibilitate care ră- rnînea în sfera politicii practice şi care apoi s-a transformat în realitate (între 1814 şi 1830). Dar şi ulterior posibilitatea unei noi restaurări a Bourbonilor nu era de loc exclusă, şi numeroşi contemporani au considerat-o cu mult mai reală

decît era de fapt. în aceste condiţii, problema unui pretendent care afirma că el este Ludovic al XVII-lea nu putea fi lipsită de însemnătate. Iar guvernul care ar fi avut dovezi reale de natură să confirme drepturile „pretendentului" putea să-şi vîndă scump

tăcerea sau să profite în alte moduri de pe urma posedării unui secret atît de important.

După cum s-a mai arătat, pretendenţii nu lipseau. Ei s-au ivit încă în anii guvernării lui Napoleon. Unul dintre ei — aventurierul Jean-Marie Hervagault — după toate probabilităţile a beneficiat în 1802 de protecţia secretă a ministrului napoleonean al poliţiei. Rămîne neclar ce a avut în vedere cu acest prilej experimentatul trădător Fouche : să proclame în numele falsului delfin renunţarea acestuia la drepturile sale în favoarea primului consul Bonaparte sau, dimpotrivă, să păstreze la îndemînă un om pe care, în cazul unei evoluţii favorabile a evenimentelor, l-ar fi putut opune lui Napoleon ? Cunoscînd caracterul lui Fouche, putem presupune că el lua în consideraţie ambele posibilităţi.

După moartea lui Hervagault, survenită în 1812, alţi „delfini" s-au dovedit a fi nişte escroci şi mai patenţi. S-a reuşit foarte repede şi fără multă trudă să se afle adevăratul lor nume şi locul naşterii. Lucrul cel mai interesant este că poliţia — în vremea Restauraţiei şi ulterior, după 1830, în timpul Monarhiei din iulie — nu a întreprins de fapt nici un fel de acţiuni contra lor şi nu a împiedicat apariţia cărţilor pe care ei le semnau cu numele de „Ludovic al XVII-lea". în 1834, unul dintre pretendenţi, Richemont a fost condamnat la 12 ani muncă silnică pentru diferite isprăvi şi... în curînd pus în libertate. încă pe vremea aceea se punea întrebarea dacă nu cumva toţi aceşti „Ludovici" (sau majoritatea lor), impostori cu bună ştiinţă, erau nişte simpli agenţi plătiţi ai poliţiei, apăruţi în unicul scop de a-1 face ridicol în ochii opiniei publice pe „adevăratul" pretendent.

Un astfel de pretendent a fost şi tînărul, de proveniență necunoscută, căruia în Prusia i s-a dat numele de Karl Wilhelm Naundorff. El a apărut la Berlin în 1810, şi din acel moment viaţa lui poate fi lesne urmărită pe baza documentelor oficiale care s-au păstrat. Atitudinea autorităţilor franceze faţă de el se deosebeşte evident de atitudinea faţă de alţi pretendenţi. Autorităţile au evitat mereu, sub diferite pretexte, să-i examineze pretenţiile ; autobiografia lui, tipărită la Londra, a fost interzisă în Franţa — ea era confiscată la graniţă, la fel ca toate cărţile interzise. Declaraţiile guvernului francez în privinţa lui, fapt

stabilit pe bază de documente, conţineau date intenţionat false.

In autobiografia lui, tipărită în 1834, Naundorff afirmă că el este delfinul şi că a fost răpit din închisoare în 1795. Mai întîi l-au ascuns în podul închisorii Temple, iar în celulă au

pus o păpuşă mare. în acelaşi timp a fost trimis spre Strasbourg un alt copil, pentru a pune autorităţile pe o urmă falsă. Mai tîrziu, în închisoare, păpuşa a fost înlocuită cu un copil mut, care a fost dat drept delfinul. Acest copil a murit curînd, a fost înmormîntat în taină, iar în sicriu a fost pus delfinul, adormit cu opiu. Pe drum l-au ascuns în furgonul care ducea cadavrul la cimitir, iar în sicriul gol s-a turnat pămînt. La răpirea delfinului ar fi participat, chipurile, Josephina de Beauharnais, pe atunci prietena unui influent membru al Directoratului, Barras, şi ulterior soţia lui Napoleon. Naundorff afirma că el poate comunica judecătorilor amănunte importante ale istoriei acestei răpiri, dar guvernul francez s-a ferit să ofere pretendentului această posibilitate.

Naundorff povesteşte mai departe că a fugit în Vandeea însoţit de o femeie din Elveţia care îl dădea drept fiul ei. Pe drum au fost arestaţi, dar ulterior au fost puşi în libertate mulţumită intervenţiei Josephinei de Beauharnais. Fugarii au plecat în Italia, unde au locuit la Veneţia, Triest şi Roma. Dar Italia a fost în curînd ocupată de trupele Republicii Franceze, iar „delfinul" a fugit mai întîi în Anglia, apoi în Germania şi Franţa. El a fost arestat în repetate rînduri şi o mare parte din anii tinereţii şi i-a petrecut în închisoare. în 1809 a luptat împotriva trupelor napoleonene în detaşamentul de franctirori al maiorului Schill şi, fiind rănit, a căzut prizonier la francezi. în Franţa, grav bolnav de friguri, a fost părăsit în- tr-un sat, de unde a reuşit să fugă în Germania. îşi pierduse vechii cunoscuţi şi, sosind la Berlin, a trebuit să devină ceasornicar ca să-şi poată cîştiga existenţa. întrucît foarte curînd i s-a cerut să prezinte actul de identitate, precum şi alte acte, el s-a înfăţişat prefectului poliţiei din capitala Prusiei, Lecoq. Naundorff i-a predat lui Lecoq documentele, care atestau adevăratul nume şi originea sa. Lecoq le-a luat pentru a le preda regelui Prusiei şi a declarat că ar fi primejdios pentru el să rămînă în Berlin. I-a eliberat un act de identitate pe numele Karl

Wilhelm Naundorff, născut la Weimar, de profesie ceasornicar. Sub acest nume s-a stabilit în 1812 la Spandau.

în 1816, după restaurarea Bourbonilor, el a trimis o scrisoare „surorii sale", ducesa de Angouleme, care în anii revoluţiei fusese deţinută împreună cu el în închisoarea Temple. Dar n-a primit nici un răspuns. Tot fără răspuns au rămas şi următoarele scrisori trimise ducesei şi altor reprezentanţi ai dinastiei Bourbonilor.

între timp, Naundorff continua să ducă viaţa unui mic bur- **341** ghez prusian la Spandau : s-a însurat cu fiica unui fabricant

şi a devenit tatăl unei familii care se tot înmulţea. în 1821, cu prilejul cumpărării unei case, a intrat în legături cu nişte indivizi suspecţi care s-au dovedit a fi falsificatori de bani şi a ajuns pe banca acuzaţilor. La proces a fost nevoit să-şi dedare adevărata identitate, întrucît în cursul instrucţiei reieşise că la Weirnar nu locuise niciodată vreun Karl Wilhelm Naundorff. Declaraţiile lui, fireşte, au trezit neîncrederea judecătorilor, care l-au condamnat la închisoare. Totul depinde de punctul de vedere din care te plasezi : adversarii lui Naundorff încearcă să prezinte procesul lui ca o dovadă că pretendentul era un escroc ordinar, în timp ce partizanii săi sînt gata să vadă şi aici uneltirile duşmanilor delfinului salvat de la moarte.

După detenţiunea în închisoare (1825—1828), Naundorff s-a mutat la Krossen. îl stînjenea foarte mult imposibilitatea de a-şi dovedi adevărata origine, faptul că trăia sub o identitate conştient falsă. Primind ştirea că regele Prusiei dăduse dispoziţii să fie din nou arestat, Naundorff a fugit din Prusia şi, după o seamă de peregrinări prin alte state germane, în 1833 a sosit în Franţa.

Aceasta este povestea lui Naundorff. în ce măsură i se poate da crezare ? O serie de date comunicate de Naundorff pot fi verificate şi sînt confirmate total sau parţial de documente din arhive (bunăoară, împrejurările legate de naturalizarea lui în Prusia) ; din aceasta însă nu decurge că ar fi adevărate şi alte pasaje ale autobiografiei, şi mai cu seamă faptul că Naundorff ar fi delfinul evadat din închisoarea Temple. Multe amănunte privind evadarea şi, mai cu seamă, peregrinările sale te fac să te gîndeşti la un roman de groază „gotic". Dar în acea epocă furtunoasă se întîmplau uneori lucruri pe lîngă care păleşte şi cea mai neînfrînată fantezie. Rămîne un fapt că nu s-a reuşit să se găsească nici un fel de urme ale originii lui Naundorff şi că autorităţile prusiene, din cine ştie ce cauză, au

hotărît să-i elibereze cu bună ştiinţă un paşaport fals.

Pe lîngă aceasta, trebuie să admitem că în referirile privitoare la împrejurările morţii şi îngropării delfinului există multe contradicţii parţiale, pasaje neclare sau chiar, pe cît s-ar părea, exprimate într-o formă intenţionat echivocă. De pildă, doi dintre cei patru medici care au semnat certificatul de deces, după toate datele, avuseseră prilejul, încă înainte de revoluţie, să-1 vadă pe copilul decedat. Or, în certificat ei se exprimă într-o forma foarte prudentă. Rezultă că li s-a arătat un trup neînsufleţit şi li s-a spus că este cadavrul „fiului lui Capet" (adică al lui Ludovic al XVI-lea). Aceasta poate fi considerat şi ca o simplă constatare a faptului, şi ca o rezervă, în sensul

că pe medici nu-i priveşte al cui este cadavrul examinat ; ei n-au făcut decît să consemneze rezultatele autopsiei cadavrului unui copil de zece ani.

Puţin timp înainte de a muri, Charles fusese vizitat în închisoare de reprezentanţi ai Convenţiei thermidoriene. Ulterior, unul dintre aceştia, Armând, a relatat că, deşi copilul îndeplinea docil ordinele ce i se dădeau, nu s-a putut scoate de la el, cu toate eforturile depuse, nici un singur cuvînt. S-a făcut presupunerea că băiatul era mut. Armând şi-a împărtăşit amintirile în 1814, cînd Ludovic al XVIII-lea, reîntors în Franţa, l-a numit prefect al departamentului Alpii Superiori. La cîteva luni după publicarea acestor memorii, care în mod vădit nu puteau fi pe placul regelui, Armând a fost destituit din înalta sa funcţie administrativă şi a murit în mizerie.

Dacă e să-1 credem pe Armând şi, totodată, să respingem ipoteza puţin plauzibilă că băiatul tăcea cu lunile „nevrînd să aibă de-a face" cu autorităţile republicane, atunci se impune concluzia că delfinului i-a fost cu adevărat substituit un alt băiat. Curios este că un oarecare Eckard, care a publicat, tot în 1814, prima carte despre delfin, a trecut sub tăcere o notă a lui Cenard, agent al Comitetului siguranţei publice, aflată la dispoziţia sa. în această notă, redactată la scurt timp după autopsie, se arăta de-a dreptul că mortul nu este delfinul. Cîteva luni mai tîrziu, în martie 1796, Cenard a încetat din viaţă. (Documentul despre care e vorba a ajuns ulterior în mîinile unui istoric francez.)

Este interesant că la 1 iunie 1795, adică cu o săptămînă înainte de moartea delfinului, a murit subit medicul care-1 supraveghea, cunoscutul chirurg Desault. El îşi cunoştea bine pacientul şi dacă ar fi fost în viaţă în nici un caz n-ar fi putut scrie în certificatul de deces că lui şi colegilor săi le-a fost arătat un trup neînsufleţit explicîndu-li-se că este cadavrul „fiului lui Capet". O nepoată a lui Desault, d-na Touvenain, a declarat în 1845, sub prestare de jurămînt, că mătuşa ei, văduva chirurgului, i-a comunicat următoarele împrejurări ale morţii soţului său. Desault a făcut o vizită la Temple şi s-a convins că delfinul, aflat în tratamentul său, fusese schimbat cu un alt copil. Cînd a anunţat acest lucru, cîţiva deputaţi din Convenţie l-au invitat la un dineu. întorcîndu-se acasă, Desault s-a simţit rău, a

început să aibă spasme puternice şi în scurt timp a murit. Această relatare a fost confirmată la Londra de doctorul Abbeille, un elev al lui Desault, care, potrivit afirmaţiei sale, se temea şi pentru propria sa viaţă, drept care fugise 343 din Franţa.

Dacă presupunem că delfinul a fost cu adevărat îndepărtat şi înlocuit cu un alt copii, atunci reiese că mulţi puteau dori să-i înlăture pe martorii incomozi. în primul rînd, este vorba de cei care au organizat sau au ajutat la organizarea evadării şi se puteau teme de pedeapsă din partea guvernului Republicii sau care căutau să împiedice arestarea fugarului, în cazul că acesta se mai afla pe teritoriul francez. în al doilea rînd, putea fi vorba de agenţii contelui de Provence, care se grăbise să se proclame Ludovic al XVIII-lea. în al treilea rînd, puteau fi în cauză chiar autorităţile oficiale, care, convingîndu-se de fuga delfinului, puteau considera preferabil să-1 declare mort şi să-1 discrediteze ca impostor, în cazul că ar fi apărut în străinătate şi ar fi devenit un centru de atracţie pentru rega- lişti. în acţiunile autorităţilor nu se vede o dorinţă deosebită de a preciza în amănunt cine anume a murit în realitate la 8 iunie 1795. Legea cerea prezenţa rudelor celui mort la redactarea actelor de deces. în închisoarea Temple era deţinută sora mai mare a delfinului, dar nu s-a considerat necesar să fie adusă pentru recunoaşterea cadavrului.

Ce-i drept, există depoziţii care par să excludă orice îndoială că băiatul decedat la 8 iunie 1795 era Charles-Louis. Există mărturiile a doi gardieni de la închisoarea Temple, ataşaţi pe lîngă delfin — Gomin şi Lasne —, care au trăit pînă la adînci bătrîneţe. în aceste depoziţii sînt expuse în amănunţime toate împrejurările în legătură cu boala şi moartea delfinului. Totuşi există temeiuri de suspiciune faţă de aceste mărturii, care au fost făcute în perioada Restauraţiei şi a Monarhiei din iulie : cei doi foşti temniceri puteau avea amîndoi motive serioase pentru a ascunde adevărul. Gomin, bunăoară, primea o pensie generoasă din partea lui Ludovic al XVIII-lea, iar ducesa de Angouleme îl numise administrator al unuia dintre castelele ei. Pe scurt, Gomin şi Lasne aveau multe motive să spună numai ceea ce le convenea binefăcătorilor lor. în depoziţiile lor, în comparaţie cu documente indiscutabile, apar nu numai multe inexactităţi, care s-ar putea explica prin eclipse ale memoriei, ci şi minciuni spuse cu bună ştiinţă.

Acestor mărturii le pot fi opuse trei scrisori ale lui Laurent, un al treilea gardian al închisorii, referitoare la anii 1794— 1795. Scrisorile nu sînt semnate, dar nu

puteau proveni decît de la Laurent. Jean-Jacques-Cristophe Laurent era creol, originar din insula Martinica, ca şi Josephina de Beauharnais. După cum reiese din documentele de serviciu care s-au păstrat, Gomin a fost numit ajutor al lui Laurent la 8 noiembrie 1794, iar Lasne a intrat în funcţie ca gardian la 31 martie 1795,

după ieşirea din slujbă a lui Laurent. Dacă dăm crezare versiunii referitoare la răpire, se poate presupune că Charles-Louis a fost scos din închisoare încă înainte de intrarea lui Gomin în funcţia de supraveghetor. La aceasta se şi referă scrisoarea lui Laurent.

Prima scrisoare poartă data de 7 noiembrie 1794 ; a treia — şi ultima — 3 martie 1795. Toate scrisorile sînt adresate „generalului" (probabil, generalului Frotte, membru activ al mişcării regaliste clandestine). Din scrisori reiese că Laurent fusese părtaş la complotul în urma căruia delfinului îi fusese substituit un băiat mut. în scrisori se vorbeşte de vizitarea acestui pretins delfin de către Armând. Din prima scrisoare rezultă că substituirea a fost săvîrşită înainte ca Gomin şi Lasne să-şi fi început exercitarea atribuţiilor de gardieni. Delfinul, potrivit acestor scrisori, era ameninţat de pericolul unei noi arestări, prin urmare se afla încă pe teritoriul francez.

Scrisorile lui Laurent ar stabili, fără îndoială, faptul evadării delfinului... dacă n-ar stîrni chiar ele îndoieli. Scrisorile au parvenit doar în copii, care datează, pe cît se pare, din aceeaşi vreme ca originalele, dar au ieşit la iveală abia după cîteva decenii. Specialiştii în istoria revoluţiei consideră că scrisorile par foarte verosimile. Pe de altă parte, în ele se poate observa, am putea spune, o oarecare tendinţă de a-i înlătura cu tot dinadinsul ca martori pe Gomin şi Lasne, precum şi aceea de a menţiona amănunte consemnate în documente care au devenit cunoscute abia în cel de-al treilea sau al patrulea deceniu al secolului al XlX-lea. Şi totuşi Laurent, în calitate de martor ocular, putea să cunoască toate aceste amănunte şi să considere necesar să se refere la ele în scrisorile sale către Frotte. în ansamblu, argumentele care pledează „pentru“ şi „contra" autenticităţii par să fie de greutate egală.

Se pune întrebarea : oare e plauzibilă participarea Josephi- nei de Beauharnais la răpirea delfinului din închisoarea Temple ? Răspunsul va fi: destul de plauzibilă, ţinînd seama de simpatiile ei regaliste din acea perioadă şi de faptul că amantul ei, Barras, purta tratative cu regaliştii în vederea restaurării monarhiei Bourbonilor, sperînd să capete în schimb multe milioane de franci. Politician fără principii şi şperţar, Barras putea

foarte bine să încerce să folosească persoana delfinului ca un atu în plus în jocul său complicat. Cunoscînd taina locului unde se afla Charles-Louis, Barras putea, după restaurare, să dispună de o armă puternică cu care să-1 şantajeze pe Ludovic al XVIII-lea. Nu pare a fi întîmplător faptul că îndată după lovitura de la 9 thermidor şi după executarea lui Ro-

bespierre şi a celorlalţi conducători iacobini, Barras s-a grăbit să-l viziteze pe delfin la Temple, în calitate de reprezentant al Convenţiei, şi să-l întrebe pe copil dacă nare de făcut vreo plîngere cu privire la purtarea paznicilor faţă de el. Soţia ministrului veneţian Broglie-Solari, care, înainte de revoluţie, era primită la curtea Franţei şi-l văzuse de multe ori pe delfin, l-a „recunoscut" în persoana „pretendentului" pe care l-a întîl- nit la Londra în 1810. în memoriile ei scrie că a făcut, sub prestare de jurămînt, următoarea declaraţie : în iarna anului 1803, l-a întîlnit la Bruxelles pe Barras, pe care-1 cunoştea foarte bine. Fostul membru al Directoratului a vorbit cu multă ură despre „aventurierul corsican", care-1 învinsese, adăugind că planurile ambiţioase ale lui Napoleon nu se vor înfăptui, deoarece fiul lui Ludovic al XVI-lea trăieşte. După moartea lui Barras, survenită în perioada Restauraţiei, hîrtiile lui au fost confiscate din ordinul lui Ludovic al XVIII-lea, dar pentru aceasta el putea să fi avut şi destule alte motive decît enigma delfinului : fostul membru al Directoratului ştia prea multe lucruri şi corespondase în taină cu „regele emigranţilor".

în memoriile contemporanilor (printre care şi ruşi, ca prinţesa Voronţova, fiica contelui Trubeţkoi, aghiotant-general al lui Alexandru I) întîlnim aluzii la faptul că în 1814, la Paris, Josephina de Beauharnais i-a împărtăşit ţarului secretul evadării delfinului din închisoarea Temple. Pe atunci, Alexandru I se bucura de o mare influenţă (trupele ruseşti, care-1 învinseseră pe Napoleon, se aflau în Paris !) şi se înţelege cu cîtă nelinişte trebuie să fi urmărit Ludovic al XVIII-lea asemenea zvonuri. După unele memorii, Josephina ar fi dezvăluit acelaşi secret şi unor persoane din suita lui Alexandru. De aceste dezvăluiri este legată şi moartea subită a Josephinei, despre care mulţi cred că a fost

otrăvită. Hîrtiile ei au fost imediat confiscate de poliţie. Ulterior, Hortensia de Beauharnais a reprodus relatarea cu privire la răpirea delfinului din închisoarea Temple, pe care o auzise de la mama sa.

Există şi alte depoziţii în favoarea versiunii despre fuga delfinului. în primul rînd, mărturia văduvei lui Simon, care multă vreme a locuit într-un azil. Ani de zile — şi pe vremea Imperiului napoleonean şi sub Restauraţie —, ea şi-a exprimat, în convorbiri cu diferite persoane, convingerea că delfinul a fost schimbat cu un alt copil. Dar, deşi fosta mamă adoptivă se referea la convorbiri cu oameni care cunoşteau îndeaproape situaţia din închisoarea Temple în 1795, în declaraţiile sale există şi amănunte vădit neverosimile. în 1816 poliţia lui Ludovic al XVIII-lea s-a ocupat de văduva lui Simon, punîndu-i în ve

dere, sub ameninţarea cu o pedeapsă aspră, să înceteze cu desăvârşire să mai vorbească despre delfin.

în al doilea rînd, atrage atenţia mărturia unei englezoaice, o oarecare d-nă Atkins, care a participat activ la intrigile regaliste şi chiar a fost în taină la Paris. Ea o cunoscuse înainte de revoluţie pe Maria-Antoaneta şi, indiscutabil, se număra printre regaliştii care visau la răpirea lui Charles-Louis din închisoarea Temple. Printre cei mai apropiaţi prieteni ai ei se afla şi generalul Frotte, căruia, aşa cum ştim, i-au fost adresate scrisorile temnicerului Laurent.

în scrisoarea către William Pitt din 2 februarie 1795 trimisă ca răspuns la o întrebare ce-i fusese adresată din partea premierului englez, Atkins scria : „Pentru d-1 Pitt nu va fi o noutate dacă îi voi aduce la cunoştinţă că Ludovic al XVII-lea nu se mai află la Temple". în scrisoare se făceau chiar consideraţii asupra urmărilor acestui fapt pentru situaţia politică din Franţa, încă la sfîrşitul lui decembrie 1794, d-na Atkins primise o misivă de la Frotte în care acesta afirma, pe cuvînt de onoare, că „regele (adică Ludovic al XVII-lea) a fost salvat", încît nu mai este nevoie de noi acţiuni în această privinţă. Dar această scrisoare, ca şi următoarele, adresate de Frotte d-nei Atkins şi chiar lui Pitt, este redactată în termeni echivoci şi nu afirmă direct că Charles-Louis a fost răpit din închisoarea Temple.

La fel se prezintă şi scrisorile unui alt complotist, baronul Yves Cormier. Probabil că pe ele se baza şi convingerea d-nei Atkins exprimată în răspunsul către Pitt pe care l-am citat- După primirea scrisorii lui Cormier din 3 iulie 1795 d-na Atkins scria de data aceasta cu mai multă prudenţă, că scrisoarea fusese redactată „înainte de adevărata sau prgtinsa moarte" a delfinului. Finul d-nei Atkins, contele Lar, a afirmat în 1810 că ea ar fi comunicat guvernului englez că delfinul a fost răpit din închisoarea Temple, dar a căzut în mîini duşmane. Există informaţii că regaliştii i-au adus d-nei Atkins copilul răpit, după spusele lor, din închisoarea Temple, dar acesta s-a dovedit a fi un băiat mut, care fusese substituit lui Charles-Louis.

Trebuie să adăugăm că d-na Atkins se afla în bune relaţii cu Ludovic al XVIII-lea. în 1797 acesta îi mulţumea

printr-o scrisoare specială pentru serviciile aduse familiei regale şi pentru participarea ei personală la activitatea clandestină a rega- liştilor în Franţa. Poate că aceasta este şi explicaţia atitudinii mai prudente a d-nei Atkins în privinţa soartei delfinului. Dar este clar că d-na Atkins era în sinea ei convinsă că planul ră-

pini reuşise şi manifesta un viu interes ori de cîte ori se ivea vreun pretendent.

Tot ceea ce s-a spus pînă acum în favoarea versiunii evadării se află într-un fel sau altul în limitele posibilului. Dar alte „dovezi" despre care amintea Naundorff şi mai cu seamă partizanii acestuia nu mai par de loc verosimile. Ei încearcă să pună în legătură împuşcarea de către Napoleon a ducelui d'Enghien şi sinuciderea tatălui acestuia, prinţul de Conde, după revoluţia din iulie cu cunoaşterea „tainei" fugii delfinului. Imensa avere a lui Conde a revenit ducelui d'Aumale, fiul lui Ludovic-Filip. Partizanii pretendentului susţin că ducele de Berry înclina să-1 „recunoască" pe Naundorff şi că faimoasa asasinare a ducelui în 1820 de către meseriaşul Louvel a fost pusă la cale de poliţie. Naundorff a afirmat că primise o scrisoare din partea ducelui de Berry în care acesta spunea : „Sau voi reuşi să asigur restabilirea drepturilor Voastre, sau voi pieri". Printre altele, într-un raport al contelui von Goltz, ambasadorul Prusiei la Paris, se arăta că ducele de Berry, cu cîteva zile înainte de atentatul lui Louvel, şi-a prezis moartea. Circulau zvonuri potrivit cărora relaţiile ducelui cu Ludovic al XVIII-lea erau extrem de încordate. Dar chiar dacă ar fi fost adevărat, de aici nu reiese nicidecum că la mijloc ar fi fost problema pretendentului. Printre altele, apărătorii lui Naundorff afirmă că renunţarea definitivă a contelui de Chambord — după părerea legiti- miştilor, regele legitim al Franţei — la perspectiva unei noi restaurări a Bourbonilor conturată în 1873, ar avea legătură cu dorinţa de a nu încălca drepturile moştenitorilor pretendentului. De fapt, această renunţare a fost determinată de ho- tărîrea sa de a nu recunoaşte tricolorul ca drapel naţional al Franţei — moştenire a revoluţiei din secolul al XVIII-lea — şi mai cu seamă de înţelegerea faptului că încercările de restaurare a puterii Bourbonilor nu pot duce decît la o nouă explozie revoluţionară.

Dar să revenim la Naundorff. în 1834 el a apărut la Paris, a fost „recunoscut" de Joly, ultimul ministru de justiţie sub Ludovic al XVI-lea şi de guvernanta delfinului, madame Ram- baud. Potrivit afirmaţiei acestei bătrîne doamne, ea observase la Naundorff toate semnele caracteristice ale delfinului. Dar sora delfinului, Maria-Tereza, ducesă de Angouleme, continua în mod demonstrativ să-1 ignoreze pe pretendent, nerăspunzînd

nici la scrisorile lui, prin care îi solicita o întrevedere, nici la scrisorile partizanilor lui. Ulterior a căpătat o largă răspîndire legenda potrivit căreia însăşi ducesa de Angouleme ar fi fost „substituită" cu o altă fată, care, firește, se temea să se întîl-

nească cu Ludovic al XVII-lea. Există însă şi o explicaţie mai simplă. După eliberarea sa din închisoarea Temple, în 1795, Maria-Tereza a fost trimisă în Austria. I s-a restituit o parte a averii personale a părinţilor, al cărei moştenitor ar fi trebuit să devină fratele ei dacă ar fi rămas în viaţă. Această fată egoistă şi plină de ciudăţenii, căreia tot ceea ce se petrecuse în patria ei îi inspira doar groază şi repulsie, a devenit o logodnică bogată. A fost repede măritată cu ducele de Angouleme, fiul contelui d'Artois (viitorul Carol al X-lea), care, după unchi şi după tată, trebuia să moştenească tronul. Aşadar, şansele ducesei de a deveni cîndva regina Franţei depindeau în mod vădit de recunoaşterea morţii fratelui ei. Unii au căutat să explice caracterul dificil, inegal al Mariei-Tereza prin conştiinţa faptului că a contribuit la deposedarea de drepturi a fratelui ei ; cu înclinaţiile sale mistice, ea îşi închipuia poate că pentru aceasta este pedepsită să nu aibă copii. Judecînd după o serie de memorii, ea a trimis în taină oameni de-ai ei de încredere ca să ia legătura cu pretendentul, dar tuturor celor care-1 „recunoscuseră" le-a spus că el nu e decît un impostor abil, care a aflat amănunte despre viaţa delfinului din cărţile de istorie. Ducesa a refuzat să asculte acele amintiri din copilărie pe care le evoca Naundorff şi care, dacă corespundeau realităţii, nu-i puteau aparţine decît lui Charles-Louis. Maria-Tereza a continuat să se eschiveze de la o întrevedere cu Naundorff şi în anii următori, sub cuvînt că nu vrea ca prin aceasta să favorizeze ţelurile unui aventurier. Potrivit unei mărturii, poate apocrife, ducesa de Angouleme l-ar fi recunoscut pe „pretendent" cînd ea se afla pe patul de moarte.

în timpul şederii lui Naundorff la Paris, a avut loc un atentat la viaţa lui. După expulzarea pretendentului din Franţa, acesta a plecat la Londra, unde s-a făcut o nouă tentativă de a-1 ucide. Dar n-au fost oare acestea doar nişte înscenări de atentat, menite să dea mai multă greutate afirmaţiilor lui Naundorff? Naundorff a murit în 1845. Copiii lui (ca şi pretendentul însuşi, semănau foarte mult la chip cu mulţi reprezentanţi ai dinastiei Bourbonilor) s-au naturalizat în Olanda, Regele Olandei le-a acordat dreptul de a purta numele de Bourbon. La începutul secolului al XX-lea unii dintre urmaşii lui Naundorff au încercat, fără rezultat, să obţină cetăţenia franceză. Versiunea potrivit căreia Naundorff ar fi fost cu adevărat delfinul a dăinuit ca o tradiţie în sînul unor dinastii domnitoare (bunăoară la Bourbonii din Spania), care îşi aveau, poate, sursele lor secrete de informaţii. Cu trecerea anilor, problema şi-a pierdut însemnătatea politică şi a trecut în dome

niul enigmelor istorice nedezlegate. A fost oare Naundorff cu adevărat Charles-Louis cel evadat din închisoarea Temple ? A fost un şarlatan sau, mai probabil, un maniac care credea sincer în afirmaţiile sale ? Dezlegarea acestei enigme ar permite să se arunce lumină asupra unei istorii din analele războiului secret, o istorie poate nu chiar atît de importantă, dar interesantă şi încîlcită ca un bun roman poliţist.

Merită să remarcăm că unul dintre cei mai sîrguincioşi cercetători germani ai luptei purtate de serviciile de spionaj pentru „Ludovic al XVII-lea“ a fost prins de francezi în 1914 făcînd cel mai real spionaj în favoarea Germaniei. El a fost acuzat că din proprietatea sa, situată în insula Belle-île din Oceanul Atlantic, transmitea semnale submarinelor germane. Iar mo- narhiştii francezi, într-un acces de şovinism, au declarat că moştenitorii lui Naundorff au încercat prin intrigile lor să deschidă drum spre înscăunarea în Franţa... a fiului kaiserului Wilhelm al II-lea. într-un cuvînt, de aici încolo începe domeniul purei absurdităţi.

După al doilea război mondial, unii cercetători au afirmat pe un ton serios că hitleriştii aveau de gînd să pună drept cîr- muitor în Franţa, în locul trădătorului Petain, pe un urmaş al lui Naundorff. Partizanii unui alt „pretendent'" Ia tronul Franţei, contele de Provence (urmaş al lui Carol al X-lea), au încercat în felul acesta să-şi compromită „concurenţii", uitînd că nici ei nu s-au prezentat mai bine sub aspectul patriotismului şi al refuzului de a colabora cu ocupanţii hitlerişti...

Interesul pentru această problemă a fost aţîţat de cunoscutul istoric francez A. Castelo, care a publicat în 1947 cartea „Ludovic al XVII-lea. O taină dezlegată". în această carte atrage atenţia în special relatarea despre expertiza medico-legală făcută prin compararea unor şuviţe de păr ale lui Naundorff şi ale delfinului (care s-au păstrat la dosarul acestuia). Expertiza a confirmat că ele aparţin uneia şi aceleiaşi persoane. Pe la mijlocul deceniului al şaselea numărul cărţilor despre „taina închisorii Temple" trecuse cu mult de două sute. Au început să apară reviste speciale consacrate acestei „taine".

în 1954 instanţele judiciare superioare ale Franţei s-au ocupat de examinarea unei noi cereri a urmaşilor lui Naundorff, care stăruiau să fie anulat actul de deces al delfinului şi să se recunoască drept dată a morţii sale anul 1845, luîndu-se în consideraţie mărturia privitoare la moartea lui Naundorff. Jurişti şi istorici cunoscuţi au luat poziţie în instanţă „pentru" şi „contra". în cursul procesului au fost clarificate o serie de probleme.

De pildă, a ieşit la iveală că tratativele cu Madridul puteau determina pe unii membri ai guvernului thermidorian să ia parte la răpirea copilului sau să favorizeze eforturile regaliştilor în această direcţie. Bourbonii din Spania au pus ca o condiţie a încheierii păcii (extrem de avantajoasă pentru Franţa, care era nevoită să lupte cu coaliţia puterilor inamice) predarea delfinului. Thermidorienii nu puteau consimţi făţiş la această cerere fără a-şi prejudicia prestigiul ; cu atît mai convenabilă a fost pentru ei „dispariţia" delfinului.

A reieşit, de asemenea, o neînţeleasă şi subliniată indiferenţă a lui Ludovic al XVIII-lea faţă de memoria nepotului său. Acesta a fost unicul membru al familiei regale pentru care în cursul întregii perioade a Restauraţiei nu s-au oficiat recviemuri.

Mulţi au socotit afirmaţia lui Naundorff că a predat actele sale prefectului de poliţie Lecoq drept o născocire, şi nu dintre cele mai abile. E greu să-şi închipuie cineva că actele putuseră să fie păstrate după nenumăratele aventuri şi peripeţii prin care Naundorff, potrivit asigurărilor sale, fusese nevoit să treacă. Dar un aristocrat german a declarat, sub prestare de jurămînt, că prinţul August Wilhelm al Prusiei i-a comunicat în 1920 că ar fi văzut într-o arhivă germană aceste acte, care, incontestabil, confirmau pretenţiile lui Naundorff. Acestea sînt noile argumente „pentru", dar numărul celor „contra" sau cel puţin al problemelor care stîrnesc nedumerire a crescut şi mai mult. Putea oare Naundorff să uite limba franceză dacă era într-adevăr delfinul şi pînă la zece ani vorbise numai franceza ? Or, în declaraţiile sale, Naundorff a arătat categoric că „a uitat" limba maternă. Partizanii lui încearcă să atenueze forţa acestui argument „contra" invocînd faptul că după sosirea în Franţa Naundorff ştia deja să vorbească franţuzeşte, înţelegîndu-se cu multe dintre persoanele care l-au „recunoscut".

Un argument foarte serios „contra" este lipsa oricăror date, oricît de neînsemnate, care să indice cine anume a săvîrşit răpirea. Nici unul dintre cei care au luat parte la ea n-a vorbit vreodată despre aceasta în mod public, deşi ar fi avut destule prilejuri. Vandeenii, fără doar şi poate, socoteau că delfinul a murit la Temple. Nici unul dintre statele care luptau împotriva Franţei republicane nu a avut, pe cît se pare, vreun motiv temeinic ca să-1 persecute pe delfin, să-1 ţină în închisoare, aşa cum pretindea Naundorff, care însă nu indică nicăieri locuri şi date precise. Şi e puţin probabil

ca Ludovic al XVIII-lea să fi avut în anii emigraţiei posibilitatea de a-1 urmări fără ajutorul vreunui stat.

Scrisorile lui Laurent, despre care am vorbit mai sus, sînt considerate acum drept contrafaceri chiar de către unii partizani ai lui Naundorff. Cu atît mai mult cu cît a fost descoperită o scrisoare a generalului Frotte (căruia îi erau adresate aceste false misive). în această scrisoare, datată 28 decembrie 1795, Frotte, care se afla la Paris şi strînsese informaţii din prima sursă, o anunţa pe d-na Atkins despre moartea delfinului. Iar scrisorile d-nei Atkins către Pitt, anterioare acestei ştiri, erau bazate probabil pe informaţii deliberat false, pe care i le transmiseseră diferiţi emigranţi pentru a obţine bani de la bogata englezoaică.

Partizanii lui Naundorff, în decursul unui secol întreg, au afirmat cu încăpăţînare că ducesa de Angouleme ar fi declarat tot adevărul în testamentul ei, care, potrivit dorinţei ducesei, trebuia să fie deschis după 100 de ani de la moartea ei, adica la 19 octombrie 1951. Dar şi după această dată nu s-au găsit nici un fel de urme ale testamentului.

La întrebarea pusă de către cercetători şefului arhivei Vaticanului, unde, potrivit zvonurilor, s-ar fi păstrat testamentul, acesta a răspuns că n-a fost descoperit nici un astfel de document (ceea ce nu-i împiedică pe partizanii pretendentului să afirme că ulterior Papa Ioan al XXIII-lea, cercetînd dosarul lui Naundorff, a recunoscut pretenţiile urmaşilor acestuia). La întrebările trimise la Viena s-au primit răspunsuri mai puţin categorice.

O nouă expertiză a părului (chiar dacă se consideră că ar fi într-adevăr părul lui Naundorff şi al delfinului) a dovedit că el aparţine unor persoane diferite. Castelo a trebuit să publice o nouă ediţie a cărţii sale, demonstrînd că Naundorff a fost un impostor... A fost stabilit şi un fapt suplimentar. Delfinul fusese vaccinat pe ambele braţe. Iar la examinarea cadavrului lui Naundorff vaccinul n-a fost descoperit decît pe un singur braţ.

Cel mai serios argument al partizanilor lui Naundorff era acela că el a fost „recunoscut" de oameni care-1 văzuseră adesea pe delfin în copilărie, printre care şi guvernanta Ram- baud. Dar, după cum reiese, d-na Rambaud nu se distingea printr-o memorie deosebit de bună : ea a recunoscut drept delfin şi pe un alt pretendent, pe escrocul înveterat Richemont.

După revoluţia din 1830 guvernul francez nu mai avea nici un motiv să respingă pretenţiile lui Naundorff dacă ele ar fi fost îndreptăţite. Dimpotrivă, regelui Ludovic-Filip i-

ar fi convenit chiar ca, printr-o astfel de „recunoaştere", să semene discordie în lagărul adversarilor săi legitimişti, care îl consi-

derau drept rege „legitim" pe reprezentantul ramurii mai vîrst- nice a Bourbonilor, răsturnată de revoluţia din iulie 1830. După 1830, nici ducesa de Angouleme nu mai avea temeiuri vădite de a continua să nu-1 recunoască pe Naundorff daca n-ar fi fost convinsă că este un impostor.

Au ieşit la iveală şi alte amănunte în legătură cu moartea delfinului. Cu puţin înaintea morţii, el a fost vizitat de Guerin şi Damon, funcţionari ai comunei, care îl cunoscuseră înainte şi ar fi trebuit să descopere substituirea. Ambii au confirmat (unul în 1795, celălalt în 1817) că băiatul văzut de ei era delfinul.

Actul de deces, aşa cum reiese din compararea lui cu alte documente similare, a fost întocmit în strictă conformitate cu formalităţile în vigoare pe atunci. Unele curiozităţi din acest act, asupra cărora au atras atenţia partizanii lui Naundorff, s-au dovedit a fi, la o examinare mai atentă, reproduceri ale formelor uzuale. în ceea ce priveşte moartea lui Desault, aceasta a avut loc la 20 mai, iar nu la 1 iunie 1795, cum s-a afirmat anterior, şi se pare că n-a avut nimic misterios. La spitalul unde funcţiona a izbucnit o epidemie. Din cauza ei, în afara de Desault, au mai murit doi colegi ai acestuia, Debut şi Ferrand, care nu-1 văzuseră pe delfin. Astfel încît nu există nici un fel de dovezi ale otrăvirii.

Toate informaţiile despre „substituirea" delfinului cu un alt copil sînt pline de contradicţii. De pildă, se atrage în mod deosebit atenţia asupra faptului că băiatul pe care l-au vizitat reprezentanţii Convenţiei nu răspundea la întrebări şi se comporta ca şi cum ar fi fost mut. Aceasta este considerată o dovadă a „substituirii", dar în relatarea lui Naundorff se aminteşte că la închisoarea Temple el fusese grav bolnav şi îşi pierduse pentru un timp darul vorbirii. Există şi versiunea unei „duble substituiri" a delfinului : mai întîi cu un copil, apoi cu un altul etc. Dar acestea sînt deja de domeniul purei născociri. Totuşi, torentul de cărţi nu se mai sfîrşeşte. S-a încercat, nu o dată, să se aplice la istoria „răpirii" metode de cercetare copiate din romanele poliţiste.

Unul dintre argumentele încă neinfirmate ale partizanilor pretendentului este acela că locul naşterii lui Naundorff a rămas necunoscut. Dar oare sînt puţini oamenii a căror origine nu poate fi lămurită, mai cu seamă dacă ei înşişi au luat măsuri pentru a-şi ascunde trecutul ? Cercetările au dovedit că Naundorff, chiar după căsătoria sa, s-a comportat cîtăva vreme ca un luteran şi nu ca un

catolic. Prin confruntarea unei serii de documente din arhivele germane, Naundorff poate fi identifi

cat, cu o anumită plauzibilitate, cu un dezertor din armata prusiana. Dar, cu toate că instanţa franceză a respins cererea moştenitorilor lui Naundorff, partizanii lui nici nu se gîndesc să depună armele. Speculaţiile în jurul acestei „taine" — întreţinută în special de înclinaţia spre senzaţional, dar care capătă adeseori o nuanţă politică făţiş reacţionară — continuă.

Inima şi principiile lui Leonard Mac Nel'y

Oricît de multă vreme a trecut de cînd aţi citit „Documentele postume ale clubului Pickwick", nu aţi putut uita necazurile ce s-au abătut asupra blajinului mr. Pickwick şi a prietenilor săi încă de la începutul călătoriei pe care au întreprins-o. Preşedintele clubului Pickwick, cuprins de patima cercetărilor, îl interogă cu de-amănuntul pe vizitiu asupra vîrstei calului său. Răspunsurile vizitiului, ursuz, arătau limpede că acesta era foarte nemulţumit de convorbire — calul avea, după spusele lui, vîrsta de 42 de ani ! El refuză să ia şilingul oferit ca plată pentru cursă şi, cuprins de mînie, îl zvîrli pe caldarîm :

— îi trăsneşte cuiva prin minte — continuă birjarul, adre- sîndu-se mulţimii — că vulpoiul ăsta se suie în brişcă omului şi nu numai că-i pane numărul pe hîrtie, dar pe deasupra şi fiecare vorbă pe care o scoate ? (Carnetul reveni ca un fulger în memoria d-lui Pickwick)... Şi, cu un dispreţ superb pentru propriile-i lucruri, birjarul îşi trînti pălăria pe caldarîm, zvîrli cît colo ochelarii d-lui Pickwick şi îşi continuă atacul cu o lovitură în nasul d-lui Pickwick, alta în pieptul d-lui Pickwick, a treia în ochiul d-lui Snodgrass şi a patra, ca variaţie, în jiletca d-lui Tupman ; apoi ţopăi în mijlocul străzii, reveni pe trotuar şi, în cele din urmă, răpi d-lui Winkle puţinul aer respirabil pe care îl conţineau momentan plămînii lui ; totul în vreo şase secunde...

— Copoilor ! răcni mulţimea.

Dar aici va trebui să-i părăsim pe bieţii pickwickieni în situaţia lor dificilă şi să încercăm să înţelegem ce anume a

provocat o atît de furtunoasă explozie de indignare în rîndurile trecătorilor întîmplători ce se adunaseră.

Cercurile diriguitoare engleze au utilizat spionajul în modul cel mai activ împotriva mişcării revoluţionare. în parte, aceasta se explică prin faptul că în Anglia pînă în cel de-al treilea deceniu al secolului al XlX-lea nu existau forţe poliţieneşti bine organizate şi dirijate dintr-un centru, aşa cum existau în statele de pe continent.

Vom cita doar un exemplu. în anii revoluţiei franceze, în Irlanda, cea mai veche şi cea mai crunt asuprită dintre coloniile engleze, a început o largă mişcare populară pentru independenţă. Organizaţia „Irlandezii uniţi", apărută mai întîi ca partid al burgheziei şi intelectualităţii liberale, a început în curînd să capete un caracter de masă. Bazele dominaţiei engleze erau în pericol. Recunoscutul ideolog şi conducător al organizaţiei, Wolfe Tone, a stabilit legături cu guvernul revoluţionar al Franţei, nădăjduind într-o debarcare franceză în Irlanda în vederea sprijinirii luptei contra jugului englez. Trimisul lui Tone în Franţa era unul dintre prietenii săi de idei, Jackson. în 1794 acesta se înapoia din Franţa în Irlanda, via Londra.

La Londra, Jackson îşi împărtăşi secretul unui prieten al său, avocatul Cocayne. Acesta comunică totul fără întîrziere premierului Pitt, şi chiar dacă pînă atunci nu fusese spion al guvernului englez, deveni din clipa aceea, şi, însoţindu-1 pe Jackson, începu să-i urmărească fiecare mişcare. Jackson a fost arestat la Dublin, condamnat la moarte şi executat. Numai o întîmplare fericită îl ajută pe Tone să nu-i împărtăşească soarta şi să emigreze în străinătate. Jackson a fost apărat de avocatul Leonard Mac Nelly. Lui i-a cerut condamnatul, înainte de execuţie, să aibă grijă de familia sa. Lui Mac Nelly i-a fost predat şi testamentul lui Jackson, în care acesta scria : „Semnat şi sigilat în prezenţa celui mai scump prieten al meu, Leonard Mac Nelly, a cărui inimă şi principii trebuie să-1 recomande ca pe un demn cetăţean". Putea şti oare Jackson că înmînează acest document unui primejdios spion englez, care în anii următori avea să dăuneze într-o măsură incalculabilă „Irlandezilor uniţi", ducîndu-i la pieire pe mulţi dintre cei mai buni revoluţionari ?

în 1797, conducerea organizaţiei „Irlandezii uniţi" a fost preluată de un directorat secret, care a început o intensă activitate de pregătire a răscoalei. Şi din nou interveni trădarea. Unul din membrii directoratului provinciei Leinster, subordonat directoratului central, colonelul

Reynolds, deveni agent al

viceregelui englez. La 12 martie 1798 conducerea asociaţiei s-a adunat la o şedinţă în casa unui membru al directoratului, Oli- ver Bond. De îndată ce toţi participanţii au fost prezenţi, casa a fost înconjurată de poliţie şi conducătorii asociaţiei revoluţionare arestaţi. Aceasta s-a întîmplat într-un moment cînd pînă la începerea insurecţiei generale nu mai rămăseseră decît săptămîni numărate. Reynolds n-a fost arestat, şi acest lucru, desigur, a trezit bănuieli. Un conducător al „Irlandezilor uniţi" rămas în libertate, S. Neilson, republican înflăcărat şi hotărît, întîlnindu-1 pe Reynolds pe o stradă pustie, a scos pistolul şi, punîndu-i-1 în piept, l-a întrebat: „Ce trebuie să fac cu un nemernic care a căutat să-mi cîştige încrederea cu scopul de a mă trăda ?“ Reynolds nu s-a tulburat : „Ar trebui — răspunse el — să-i tragi un glonţ în inimă". Uimit, Neilson coborî arma şi chiar din acea clipă începu să se îndoiască de vinovăţia lui Reynolds. Era în ultima zi, zi hotărîtoare, dinaintea începerii răscoalei, şi Reynolds a reuşit să-şi continue activitatea trădătoare.

în ajunul acţiunii a fost arestat în locuinţa sa conducătorul militar al asociaţiei, devotatul şi talentatul luptător revoluţionar Edward Fitzgerald, care fusese denunţat de un trădător. Cu prilejul arestării, Fitzgerald a fost rănit mortal. Pe cît se pare, în această afacere a avut un amestec direct Reynolds, care, dîndu-se drept prieten al lui Fitzgerald, se informase la soţia acestuia despre revoluţionar, care se ascundea la Dublin. Alţi doi conducători ai mişcării de eliberare — fraţii Chirce — au fost arestaţi în urma denunţului unui alt spion al guvernului, căpitanul Armstrong, care reuşise să le cîştige încrederea. Cei doi fraţi au fost spînzuraţi.

Răscoala a izbucnit totuşi, dar conducerea organizaţiei „Irlandezii uniţi" fusese scoasă din luptă. De aceea mişcarea şi-a pierdut caracterul centralizat: fiecare regiune a acţionat de fapt independent, fără legătură cu celelalte. într-o serie de districte şi comitate, arestarea conducătorilor a împiedicat, în general, începerea insurecţiei. Iar dacă totuşi răscoala din 1798 a luat o asemenea amploare încît armata engleză doar cu mare greutate a putut s-o înfrîngă, cu cît ar fi fost ea mai puternică şi mai bine organizată dacă ar fi avut conducători ! Mii de morţi — spînzuraţi, împuşcaţi, torturaţi în temniţe — iată preţul plătit de poporul Irlandei pentru eşecul eroicei sale încercări de a scutura jugul străin. încă mai bine de un secol s-a

menţinut asuprirea engleză, care a condamnat la pieire prin foame mult chinuita ţărănime irlandeză.

Cercurile diriguitoare engleze au folosit pe scară largă expe

rienţa lor în materie de spionaj şi împotriva organizaţiilor revoluţionare din Anglia, precum şi împotriva sindicatelor, scoase în afara legii şi prigonite de autorităţi. Spionii apăreau adesea în rolul de provocatori, căutînd să-i împingă la acţiuni premature, sortite dinainte eşecului, pe muncitorii flămînzi şi desperaţi. De regulă, după fiecare acţiune de acest fel urmau procese, sentinţe drastice, adesea au fost înălţate spînzurători, şi pe eşafod au păşit cei mai curajoşi şi mai hotărîţi conducători revoluţionari ai tinerei mişcări muncitoreşti.

Mulţimea din Londra avusese toate temeiurile să fie mînioasă atunci cînd, din greşeală, i-a luat pe inofensivii membri ai clubului Pickwick drept nişte odioşi „copoi".

Un Fouche american

Războiul civil din S.U.A. (1861—1865) a pus o puternică amprentă asupra activităţii serviciului secret al nordiştilor şi sudiştilor. în nord, în ajunul războiului, aparatul de stat şi cercurile militare mişunau de partizani ai rebelilor sudişti, de oameni care simpatizau cu Confederaţia sclavagistă sau de apologeţi ai concilierii cu orice preţ. Pentru crearea serviciului secret a trebuit să se pornească de fapt de la zero. Au fost atraşi la această activitate tot soiul de oameni. Unii intrau în rîndurile lui cuprinşi de avîntul luptei populare împotriva rebeliunii sclavagiste, alţii în dorinţa de a face carieră, în goană după ranguri şi după aur. Printre ei s-au dovedit a fi şi mulţi partizani ai unui compromis cu sudul. Erau însă şi ambiţioşi calculaţi, cărora nu le lipsea nici inteligenţa, nici energia, nici voinţa şi care voiau să profite de starea de spirit a poporului angajat în lupta contra sclavagiştilor pentru ca, arătîndu-se nişte luptători fermi împotriva rebelilor, să obţină avansare, onoruri şi putere.

Printre aceştia se numără şi Lafayette Baker, originar din New York, nepotul unui cunoscut militant din perioada războiului purtat de coloniile engleze din America de Nord pentru independenţă. Baker umblase mult prin ţară şi

acumulase destulă experienţă în instaurarea „ordinii" burgheze la San Francisco. în calitate de membru al „Comitetului de vigilenţă" din **357** San Francisco, îşi dovedise capacităţile pentru serviciul de de

tectiv. Bun trăgător, făcuse nu o dată uz de revolver cînd lucru! i se păruse util şi lipsit de primejdie. Lafayette Baker socotea că este folositor să poarte şi o mască puritană : ferească sfîntul să-şi spurce gura cu vreun cuvînt „urît“ sau cu vreun păhărel de alcool.

în ianuarie 1861, cînd începuse să miroasă a praf de puşca, acest bărbat bine legat, cu figura încadrată de o stufoasă barbă roşcovană şi cu o privire rece în ochii de culoarea oţelului a simţit că venise vremea lui. Părăsind ţărmul de vest, Baker apăru la Washington în audienţă la generalul Scott, comandantul nordiştilor. A fost introdus în cabinetul unui bătrîn obosit, care-şi pierduse cu desăvîrşire capul în haosul şi talmeş- balmeşul primelor luni de război civil. Scott nu ştia în cine să mai aibă încredere. O mulţime de ofiţeri de carieră dezertaseră, iar alţii aşteptau doar prilejul potrivit ca să treacă de partea inamicului.

Baker ştia să se vîre pe sub piele. O aluzie făcută în treacăt în cursul convorbirii — cum că tatăl lui Baker luptase sub comanda lui Scott în războiul contra Mexicului — îl impresionă pe bătrînul general şi îl dispuse în favoarea acestui vizitator poate cam prea sigur de sine, dar care, în mod vădit, nu era lipsit de inteligenţă. Scott vorbi el însuşi despre greutăţile provocate de totala lipsă de informaţii cu privire la inamic, îndată Baker se oferi să ajute la obţinerea informaţiilor necesare. El era gata să plece la Richmond, capitala rebelilor, şi să se întoarcă cu informaţiile de care era nevoie. Generalul acceptă propunerea şi remise imediat vizitatorului zece bancnote de cîte 20 de dolari pentru cheltuieli.

Dorind să-şi demonstreze capacitatea, Lafayette Baker porni neîntîrziat la drum. El nu luă cu sine nici revolver, nici vreun act de identitate federal (adică nordist), care l-ar fi putut da de gol. Baker a hotărît să călătorească sub înfăţişarea unui fotograf ambulant (pe atunci o astfel de ocupaţie era ceva nou). Proaspătul spion, procurîndu-şi un enorm aparat de fotografiat — mai mici nu existau pe vremea aceea —, avea doar o vagă idee despre modul cum trebuia să-1 mînuiască.

Baker acţiona de unul singur, şi despre expediţia sa nu fusese pus la curent nici unul dintre comandanţii nordiştilor. De aceea, a avut de întîmpinat mari dificultăţi cu prilejul trecerii liniei frontului. L-a scos din

încurcătură aparatul de fotografiat : făcea bucuros fotografii şi promitea să le trimită mai tîrziu. Şansele celor fotografiaţi de a primi pozele nu erau prea mari. O dată, cutreierînd nişte coline sub pretextul fotografierii unei tabere militare, Baker se ascunse într-o pădure

aflată în apropiere şi peste puţin timp ajunse în liniile sudiştilor. Cel puţin aşa i s-a părut lui Baker pînă cînd în faţa lui apăru... o santinelă nordistă. Furioşi, amatorii de fotografii l-au trimis repede pe Baker sub escortă la generalul Scott, ca pe un spion sudist prins asupra faptului. A trebuit să ia totul de la început. A doua oară, Baker fu arestat tocmai cînd încerca să se ataşeze pe neobservate unui regiment care se îndrepta spre front. Atunci îşi luă adio de la aparatul de fotografiat şi, plătind o sumă de bani unui fermier din împrejurimi, ajunse în curînd, de data aceasta cu adevărat, strecurîndu-se prin poteci tăinuite, pînă la liniile confederaţilor.

Fu arestat imediat de primii doi soldaţi sudişti pe care i-a întîlnit. Sobrul adversar al alcoolului reuşi să-i îmbete pe cei ce-1 escortau şi s-o şteargă, dar în curînd fu din nou reţinut, de astă dată de nişte cavalerişti. Baker şi-a continuat călătoria prin statele sudului pe etape, fiind de mai multe ori arestat, ceea ce nu l-a împiedicat să se ocupe cu spionajul. Adus sub pază la cunoscutul general sudist Beauregard, acesta îi făcu amabila făgăduială că-1 va spînzura de îndată ce va fi dovedit definitiv ca spion al „blestemaţilor yankei" (aşa erau numiţi nordiştii în statele sudului). Dar Beauregard nu era pe deplin convins că are de-a face cu un spion — fusese indus în eroare de actele false pe numele lui Sam Manşon, un californian pe care Baker îl cunoscuse pe ţărmul de vest. Manşon era fiul unui judecător din statul sudic Tennessee. Asupra lui Baker au mai fost descoperite şi diferite scrisori şi hîrtii de afaceri, de asemenea fabricate la Washington.

Condiţiile de detenţiune se dovediră a nu fi prea stricte — un timp statul-major al lui Beauregard uitase pur şi simplu, din cauza numeroaselor sale treburi, să comunice de ce anume era bănuit omul care purta numele de Manşon. Monedele de aur de zece dolari care îi mai rămăseseră l-au ajutat pe Baker nu numai să obţină dreptul de a se plimba prin împrejurimi în tovărăşia unei santinele, dar şi să facă plimbări de unul singur, după ce în prealabil îşi îmbătase paznicul. Dar el îşi înfrînă tentaţia de a fugi şi se întoarse la închisoare. între timp se primise comunicarea că Manşon este arestat sub bănuiala de spionaj. Unul dintre deţinuţi, care susţinea că este şi el arestat ca agent nordist, încercă să cîştige încrederea lui Baker, dar, fără succes. într-o zi, Baker fu vizitat în închisoare de o tînără femeie care

distribuia deţinuţilor cărţi cu conţinut religios. Filantroapa îi şopti că intenţionează să se strecoare pe teritoriul nordist, unde locuia sora ei, şi că speră să obţînă permisul

necesar de la Beauregard. îl întrebă dacă n-avea nimic de transmis la Washington. Falsul Manşon respinse politicos serviciile necunoscutei. (Următoarea lor întîlnire a avut loc pe teritoriul ocupat de nordişti, unde Baker, şeful serviciului secret federal, a dat peste spioana sudistă Beli Boyd.)

Trimis la Richmond pentru a fi anchetat, Baker a reuşit să observe pe drum multe lucruri care-1 interesau. După sosirea în capitala sudistă, arestatului i s-a comunicat pe neaşteptate că doreşte să-l vadă preşedintele Confederaţiei sclavagiste, Jeffer- son Davis, care conducea personal spionajul şi contraspionajul. „Ai fost trimis aici ca spion" — îi spuse răspicat Davis, încercînd să-1 ia prin surprindere. Dar Baker nu-şi pierdea cumpătul cu una cu două. El răspunse cu un torent de plîngeri despre arestarea ilegală a unui om care are o activitate de afaceri obişnuită. Din întreaga înfăţişare a preşedintelui sudiştilor se vedea că nu credea nici o iotă. Baker fu trimis la închisoare, unde aştepta cu nelinişte o nouă chemare la Jefferson Davis. în cursul celui de-al doilea interogatoriu, preşedintele îi puse lui Baker o serie întreagă de întrebări privitoare la armata nordului. Arestatul încercă să se mărginească la cîteva informaţii de mică însemnătate, căutînd totodată să nu spună minciuni vădite. Se părea că situaţia lui se îmbunătăţeşte, dar Baker era mereu la pîndă şi nu în zadar. Pe neaşteptate, Davis îl întrebă pe care dintre locuitorii oraşului său natal, Knoxville din statul Tennessee, îi cunoaşte d-1 Manşon. Baker, scăldat într-o sudoare rece, îndrugă cu trudă cîteva nume. El înţelese că va urma o confruntare. într-adevăr, Davis sună şi remise o notă funcţionarului care intrase. Era ordinul de a aduce pe cineva originar din Knoxville. Numai o minune îl mai putea salva pe Baker ! El şedea în cabinetul lui Davis, chiar lîngă uşă, şi reuşi să observe că în anticameră, unde se afla secretarul, oamenii chemaţi la preşedinte îşi înscriau numele pe nişte foi de hîrtie. Apoi, ofiţerul de serviciu îi aducea aceste fişe lui Davis.

Funcţionarul care primise ordinul preşedintelui se întoarse curînd cu un om care, de asemenea, îşi înscrisese numele pe o fişă. Preşedintele fiind ocupat pentru moment cu alte treburi, Baker reuşi să arunce o privire pe fişă şi citi numele : Brock. Cînd acest om fu introdus în cabinetul preşedintelui sudist, Baker hotărî că unica sa şansă de scăpare ar fi să preia el conducerea

convorbirii. „A, Brock ! — strigă el. — Ce mai faci, prietene ?“ „îl cunoşti pe acest om ?“ — îl întrebă Davis pe noul venit, indicîndu-i-1 pe Baker. Buimăcit, Brock bîigui : „Da..., dar nu-mi pot aminti cum îl cheamă". Baker se grăbi

să-i vină în ajutor : „Manşon, oare nu-ţi mai aminteşti de fiul judecătorului Manşon, care a plecat în California ?“ „Sam Manşon ?“ — întrebă îngîndurat Brock. „Desigur !“ „Ei, în cazul acesta îmi amintesc de dumneata".

Davis îl crezu. Dar primejdia nu trecuse. A doua zi, în celula lui Baker apăru Brock. Spionul nordist n-avea nevoie de vreo explicaţie : omul din Knoxville venise să se convingă că n-a greşit cînd şi-a recunoscut „concetăţeanul". De data aceasta Baker lăsă interlocutorului său iniţiativa în convorbire, mărgi- nindu-se la nişte vagi observaţii şi operînd în mod iscusit cu puţinele date despre Knoxville pe care le avea. Baker se prefăcu că înţelege aluziile la nişte evenimente din oraş despre care habar n-avea şi izbucni în hohote de rîs la auzul altor aluzii, la fel de neînţelese pentru el, cu privire la cronica de scandai locală. Convorbirea se sfîrşi cu bine şi după cîteva zile Baker fu pus în libertate după ce semnă un angajament de a nu părăsi Richmondul fără autorizaţie. Dar, cutreierînd pe străzile capitalei sudiste, el observă nu o dată că este urmărit. Agenţii sudişti nu prea aveau experienţă, aşa încît n-au reuşit să supravegheze numeroasele plimbări ale lui „Manşon", care continua să-şi completeze informaţiile despre forţele armate ale sudiştilor.

în timpul uneia dintre aceste plimbări atît de fructuoase, se auzi strigat pe nume : „Baker ! Ce faci aici ?“ Omul care se apropie de el îl cunoscuse în furtunoasa viaţă pe care o dusese înainte. Drept răspuns, Baker, pe un ton glacial, îi explică celuilalt că greşise : el nu este Baker şi n-a auzit niciodată despre gentlemenul care poartă acest nume. Numele său este Manşon. ...Dar, cu toate că reuşise să se descotorosească de amicul rămas cu gura căscată, era primejdios, ba chiar lipsit de sens, să mai rămînă în Richmond. Trebuia să ducă cît mai repede generalului Scott informaţiile adunate.

începu călătoria de întoarcere, plină şi ea de peripeţii. Noi arestări, noi manevre abile şi, în cele din urmă, fuga cu o barcă şubredă, sub ploaia de gloanţe ale sudiştilor, spre celălalt mal al Potomacului, ocupat de nordişti.

Informaţiile aduse s-au dovedit a fi foarte importante. Baker deveni de îndată un stîlp al serviciului secret nordist în formare şi curînd preluă conducerea de fapt a contraspionajului. I se spunea „Fouche al Americii", şi chiar colegi mai experimentaţi de-ai săi din Europa apuseană

începură să-i studieze cu atenţie „tehnica".

Rivalul lui Baker, care a organizat o reţea de spionaj foarte ramificată în statele sudului şi o reţea de contraspionaj în nord, era directorul unei agenţii particulare de detectivi, Allan Pinkerton. (Numele său a fost utilizat în nenumărate romane poliţiste.) Fiu al unui ofiţer de poliţie din Scoţia ucis în timpul unei ciocniri cu greviştii, Allan Pinkerton, după spusele biografilor săi, a fost atras în tinereţe de ideile radicale şi a trebuit să-şi părăsească patria ca să nu fie băgat la închisoare pentru participarea la mişcarea muncitorească. Oricum ar fi, în America îl vedem din capul locului în alt rol — mai întîi agent la Direcţia poliţiei din Chicago, apoi organizator al unei agenţii particulare de detectivi, care, încă de pe atunci, şi mai cu seamă ulterior, a fost larg folosită de către patroni pentru urmărirea muncitorilor, pentru organizarea de provocări în timpul grevelor etc.

în conflictul cu sudul, Pinkerton simpatiza cu nordiştii. Agentura lui îl încunoştinţase despre planurile secrete ale sudiştilor încă înainte de începerea războiului civil. Astfel, Pinkerton a reuşit să afle despre un atentat ce se pregătea în statul Maryland împotriva preşedintelui Abraham Lincoln, recent ales. La Baltimore, capitala acestui stat, cîţiva complotişti aveau să însceneze o încăierare de stradă pentru a distrage atenţia, în timp ce alţi opt, care fuseseră aleşi într-o adunare secretă prin tragere la sorţi, urmau să se năpustească asupra trăsurii preşedintelui şi să-1 ucidă. într-o convorbire cu Lincoln, Pinkerton a susţinut că un agent de-al său luase parte chiar la această tragere la sorţi. Primind de pretutindeni semnale de alarmă, Lincoln a consimţit să ia măsuri de prevedere.

Alesul poporului american a fost nevoit să sosească în gările de cale ferată în trăsuri închise ; s-au luat măsuri de a se întrerupe circulaţia trenurilor pe liniile ferate pentru a se împiedica o ciocnire cu expresul preşedintelui. Agenţii lui Pinkerton au tăiat cablurile

telegrafice, pentru ca conspiratorii să nu poată transmite ştiri despre deplasarea trenului cu care călătorea Lincoln. La Philadelphia, Pinkerton, cu ajutorul unui şiretlic, a făcut să întîrzie expresul regulat de noapte care se îndrepta spre Washington. Preşedintele a fost adus pe drumuri ocolite, într-o trăsură închisă, de la o gară Ia alta, unde în

prealabil o agentă a lui Pinkerton cumpărase un mare număr de locuri în vagonul de dormit. Ea explica tuturora că trebuii să-şi ducă în capitală fratele bolnav şi pe prietenii acestuia. Pinkerton şi ajutoarele sale au supravegheat cu grijă traseul, cunoscînd dinainte locurile unde putea fi săvîrşită tentativa d< atentat.

Trenul a sosit la Baltimore pe la orele trei şi jumătate dimineaţa. Pentru continuarea călătoriei trebuia luat un tren de la o altă gară. Trăsura a străbătut întregul oraş. Cursa prin Baltimore în plină noapte s-a desfăşurat fără incidente — conspiratorii nu cunoşteau schimbările survenite în itinerar şi nici ora trecerii preşedintelui. Dar la gară s-a aflat că trenul pleacă abia peste două ore. Urmară două ore de încordată aşteptare, cînd în fiecare clipă incognito-ul lui Lincoln putea fi descoperit, şi preşedintele s-ar fi aflat fără apărare în mîinile duşmanilor săi. De altfel, Lincoln a reuşit să însenineze atmosfera povestind tovarăşilor săi de drum diferite întîmplări hazlii şi anecdote. Curînd garnitura sosi şi complotul de la Baltimore din 1861 s-a terminat printr-un total eşec.

De la începutul războiului, Pinkerton s-a pus la dispoziţia generalului Mac Clellan. După primele insuccese ale armatei federale, acesta fusese numit de Lincoln comandant suprem al trupelor din nord. Mac Clellan, alesul şi favoritul marii burghezii din nord, nu împărtăşea tendinţa de a trasforma lupta contra sudului într-un război revoluţionar al poporului pentru lichidarea sclaviei. Mai tîrziu el a devenit partizan al înţelegerii cu sudul şi rivalul lui Lincoln în alegerile prezidenţiale din 1864. Astfel, Pinkerton s-a legat în mod vădit de cea mai conservatoare parte a burgheziei din nord, care înclina spre o pace de compromis cu sudul. Dar nici aceste cercuri burgheze nu voiau să admită condiţiile formulate de sclavagişti, şi anume să accepte dezmembrarea ţării. Iar Pinkerton, continuînd să rămînă loial faţă de administraţia lui Lincoln, a început să se ocupe cu sîrg de urmărirea agenţilor sudişti la Washington.

Limitele acestei activităţi erau însă foarte restrînse. Pinkerton putea prinde şi aresta pe agenţii direcţi ai sudului, care transmiteau rapoarte de spionaj cu privire la mişcarea trupelor nordiste. Dar el nu îndrăznea să se atingă de numeroşii reprezentanţi ai cercurilor bancare şi comerciale care cereau încheierea păcii cu plantatorii sudişti şi luau poziţie făţişă în ziarele subvenţionate de ei împotriva tendinţei de a înăbuşi definitiv rebeliunea

sclavagiştilor şi de a-i elibera pe sclavi. Aceste „reptile", cum erau denumite pe atunci persoanele care simpatizau cu sudul, au putut, practic, să-şi continue activitatea fără nici

o piedică aproape pînă la sfîrşitul războiului. Iar această activitate includea şi corespondenţa secretă cu căpeteniile sudiste privitoare la acţiuni coordonatoare împotriva preşedintelui Lincoln şi provocarea de tulburări antiguvernamentale la New York şi în alte oraşe, precum şi încercări de a împiedica recrutarea soldaţilor în armată. Toate acestea „nu-i priveau" nici pe Pinkerton şi nici pe alţi organizatori ai contraspionajului federal.

Dar şi fără aceasta Pinkerton avea de lucru pînă peste cap. Simţindu-se nestingherită, agentura sudiştilor la Washington a depăşit orice limite. Este semnificativ cazul spioanei Rose O'Neil Greenhow. Vila ei, cum aveau să scrie sudiştii mai tîr- ziu, se afla la o „bătaie de puşcă" de Casa Albă. D-na Greenhow, rămasă văduvă de timpuriu, avea un număr mare de cunoscuţi în cercurile cele mai înalte ale capitalei. Mulţi dintre prietenii ei, ce e drept, fugiseră în sud, ocupînd importante posturi guvernamentale în confederaţie. Dar locul lor fusese luat de alţi prieteni influenţi, printre care se afla şi secretarul de stat Seward. Rose Greenhow a devenit de fapt conducătoarea unui centru de spionaj foarte ramificat, care strîn- gea cele mai diferite informaţii despre armata nordistă şi le transmitea guvernului sclavagist al sudului. Mii de soldaţi ai armatei nordiste au plătit cu viaţa această activitate a veselei văduve de la Washington, care multă vreme n-a fost tulburată de intervenţia nimănui. Informaţiile ei au contribuit în mare măsură la înfrîngerile suferite de armata nordistă în primele luni ale războiului civil.

De lichidarea acestui cuib de spioni a trebuit să se ocupe Pinkerton. El a ţinut zile întregi sub observaţie casa Rosei Greenhow. La un moment dat, aceasta fu vizitată de unul dintre numeroşii ei admiratori. Detectivul recunoscu în el pe un căpitan de infanterie care lucra la direcţia poliţiei militare. Pinkerton reuşi să afle că ofiţerul aducea spioanei harta fortificaţiilor Washingtonului şi cbiar să le asculte convorbirea. Se înţelege că Pinkerton şi un colaborator care-1 însoţea l-au urmărit pe ofiţer şi după ce acesta a părăsit ospitaliera casă a seducătoarei doamne. Pe cît se pare, căpitanul observase că e urmărit. La colţul străzii Pennsylvania, el dispăru deodată îndărătul unei porţi, de unde ieşiră aproape imediat patru soldaţi cu baioneta la armă, care... îi arestară pe cei doi detectivi.

Clădirea se dovedi a fi o cazarmă, iar căpitanul, care se socotea stăpîn pe situaţie, începu să-i interogheze pe arestaţi. Pinkerton declară că se numeşte E. D. Allen — pseudonim de care se folosea adesea în activitatea sa de detectiv. El petrecu noaptea

într-o celulă întunecoasă, şi această noapte ar fi putut să nu fie unica dacă n-ar fi reuşit să cîştige încrederea santinelei şi, prin intermediul acesteia, să transmită un mesaj cu privire la situaţia sa.

Dimineaţa, Pinkerton, fireşte, fu eliberat. După ce serviciul de contraspionaj îşi prezentă raportul ministrului de război, căpitanul fu arestat. El a fost ţinut în închisoare timp de un an, dar a refuzat să dea vreo informaţie. într-o dimineaţă căpitanul fu găsit pe podeaua celulei cu beregata tăiată. Funestul act fusese săvîrşit cu ajutorul unui briceag. Nu s-a aflat niciodată dacă a fost o sinucidere sau un asasinat pus la cale de agenţii sudişti pentru a evita o demascare. în condiţiile de atunci, cînd în aparatul guvernamental mişunau partizani de-ai sclavagiştilor, astfel de întîmplări nu erau de mirare. Rose Greenhow a fost, în cele din urmă, arestată, dar, deşi acuzaţia era evident întemeiată, după ce a fost ţinută cîtva timp în închisoare, a fost expulzată pe teritoriul ocupat de sudişti. Acolo, spioana a fost primită cu onoruri şi elogiată de conducătorii confederaţiei.

Pinkerton a reuşit să-şi întindă reţeaua de spionaj în statele sudului. Un soldat din Regimentul 21 infanterie din New York, Dave Graham, care intrase în serviciul lui Pinkerton, s-a dovedit un spion abil. Travestit ca negustor de mărunţişuri, stră- bătea în lung şi-n lat multe sectoare ocupate de armata sudului. O dată a aruncat în aer depozite şi vagoane încărcate cu muniţii. Pe cît se pare, Graham n-a trezit niciodată bănuieli se-rioase autorităţilor sudiste. El n-a fost nici măcar nevoit, pentru a ieşi din situaţii grele, să recurgă la cel mai bun truc al său. Graham ştia să simuleze cu atîta măiestrie un atac de epilepsie, încît i se întîmplase să

inducă în eroare chiar şi medici cu experienţă.

„Măritul lord anglo-

„Măritul lord
Anglo-saxon E
mîndru foc De-
al său blazon

E vanitos
Şi mîncăcios
Şi-i place,
zău,

Aceste versuri ale poetului rus Polejaev redau cum poate mai bine masca pe care a încercat s-o poarte unul dintre 365 cei mai buni spioni ai nordului.

Mai toţi spionii se străduiesc, de regulă, să fie cît mai puţin remarcaţi. Un agent trimis de Pinkerton în Virginia de Vest — teren al unor ciocniri deosebit de crîncene între nord şi sud — a folosit o metodă diametral opusă.

Tînărul Price Lewis, englez naturalizat în S.U.A., şi ajutorul său Sam Bridgeman, un bărbat în vîrstă de 50 de ani, originar din sud, au pornit în primejdioasa lor călătorie cu o caretă care avea legată, la locul cel mai vizibil, o ladă ca cele folosite în armata engleză. Ajutorul lui Lewis vorbea cu el umil, ca un valet cu un stăpîn aristocrat, şi se purta cum nu se prea obişnuia în America republicană. Planul lor era simplu. Spionii mizau pe cunoscuta admiraţie — vecină cu slugărnicia — a cercurilor americane bogate, inclusiv a sclavagiştilor din sud, faţă de aristocraţia britanică. Totodată mizau pe faptul că sudul era vital interesat să obţină trecerea guvernului englez de pe poziţia unei neutralităţi prieteneşti la o intervenţie directă în războiul civil de partea plantatorilor. Se înţelege că lordul englez, probabil trimis de cercurile oficiale pentru a aprecia situaţia la faţa locului (căci altfel de ce ar fi călătorit în vremurile acelea nesigure prin coclaurile Virginiei de Vest ?), s-a bucurat de cea mai călduroasă primire din partea ofiţerilor sudişti.

Deşi Price îşi afişa poate cam prea exagerat „alura de lord", îmbrăcîndu-se cu o eleganţă ostentativă după ultima modă londoneză, în acel fund de provincie şiretlicul său „a prins". El avea asupra sa tot felul de hîrtii care, chipurile, dovedeau ce mulţi aristocraţi numără printre cunoştinţele sale. în Anglia, Lewis locuise nu departe de lordul Tracy, şi cînd era nevoie se dădea drept fiul mezin al fostului său vecin.

în majoritatea cazurilor însă, Lewis prefera să nu-şi decline numele, ceea ce făcea să pară mai importantă şi mai verosimilă misiunea lui, care, după părerea sudiştilor, era neîndoielnic legată de planurile secrete ale cabinetului londonez. Mai mult : trăgînd numai la hoteluri de mîna întîi, Lewis se înscria în registru sub propriul său nume. Aceasta i-a convins definitiv pe confederaţi că lordul călătoreşte sub un nume de împrumut, deşi nu-şi dă osteneala, aşa cum e şi firesc pentru un aristocrat de viţă veche, să se îngrijească prea mult de păstrarea incog- nito-ului. Iar şampania de prima calitate cu care fusese încărcată în mod

prevăzător careta lui Lewis a risipit şi ultimele îndoieli ale ofiţerilor sudişti. Mai era oare cazul ca acest englez sus-pus, cu vădite simpatii pentru cauza sudului, să fie sîcîit dacă, în peregrinările sale pe drumurile ţării, nu socotea necesar să-şi ia cu sine paşaportul ? Trebuia oare să se ia străinului

în nume de rău că uneori nimerea în apropierea unor sectoare ale dispozitivului trupelor — evident fără a bănui acest lucru ? Lewis dădea a înţelege interlocutorilor săi că participase la războiul Crimeei şi că era la curent cu toate noutăţile tehnicii militare utilizate cu prilejul faimosului asediu al Sevastopolului. Colonelul Patton (bunicul cunoscutului general american din perioada celui de-al doilea război mondial) stînd de vorbă cu el, manifestă o atît de nestăpînită curiozitate cu privire la amănunte, încît Lewis cu mare greutate a reuşit să îndrume convorbirea pe un făgaş mai puţin periculos.

Dar cea mai mare primejdie îi aştepta pe „lordul Tracy" şi pe slujitorul său la Charlestown, unul din principalele oraşe ale sudului. Comandantul trupelor sudiste din această regiune, generalul Wise (fostul guvernator al Virginiei care ordonase execuţia cunoscutului luptător antisclavagist John Brown), crease o atmosferă de adevărată „spionomanie“. Wise arestase deja zeci de oameni bănuiţi că ar fi colaborat sau că ar fi simpatizat cu nordul. Totuşi Lewis fu nevoit să solicite o audienţă la Wise : devenise imposibil să meargă mai departe fără paşaport. Aşa cum era de aşteptat, generalul răspunse printr-un refuz categoric. Atunci, hotărînd să joace totul pe o carte, Lewis îi declară cu răceală generalului că va primi paşaportul şi fără ajutorul lui.

— în ce fel ? — întrebă generalul sudist cu o politeţe ironică.

— Prin consulul britanic de la Richmond — îi răspunse degajat solicitantul.

La hotel, pe cînd Lewis compunea scrisoarea către consul, semnînd-o cu numele său adevărat, „slujitorul" său, Bridge- man, protestă : trimiţînd această scrisoare trebuiau să se aştepte la un răspuns care i-ar fi demascat în faţa confederaţilor. Lewis a replicat că pînă va sosi acest răspuns autorităţile nu vor îndrăzni să se atingă de ei, şi astfel vor cîştiga timpul necesar pentru strîngerea de informaţii. într-adevăr, titlul de lord, completat cu rezervele de şampanie, precum şi povestirile despre armata engleză au dezlegat limbile ofiţerilor sudişti, care s-au grăbit să prezinte spre comparaţie prietenului britanic o mulţime de date despre propriile lor trupe. La un moment dat, viaţa tihnită fu tulburată de un episod neplăcut. Proprietarul hotelului unde trăsese Lewis (probabil în taină partizan al nordului), îl

chemă într-o zi deoparte pe nobilul locatar şi îi atrase prudent atenţia că slujitorul său îşi făcuse apariţia destul de afumat şi îşi permisese să-i insulte în mod public pe ofiţerii 367 sudişti. Deşi acest episod n-a avut consecinţe, pretinsul lord a

trebuit să vegheze în permanenţă asupra tovarăşului său de drum, care nu ştia să-şi învingă patima pentru alcool.

Era timpul să părăsească Charlestownul. De la o zi la alta putea sosi răspunsul consulului : că nu cunoaşte nici un domn Lewis. Dar la prima încercare de a pleca din Charlestown, cei doi călători riscau ca Wise să ordone imediat arestarea lor. O întîmplare fericită le veni în ajutor. Generalul plecă urgent cu trupele sale pe front, iar colonelul Timkins, care-i ţinea locul, se dovedi un om mai de înţeles. Ce-i drept, nici el nu le-a eliberat paşaportul solicitat, întrucît nu avea asemenea împuternîciri, dar i-a sfătuit să plece la Richmond, unde, de altfel, voia şi Lewis să ajungă, după spusele lui. Timkins i-a îndemnat să meargă pe şoseaua principală : după cît se pare, pe acolo nu se cerea permis.

Dis-de-dimineaţă, echipajul englez părăsi în grabă Charlestownul. Curînd, Lewis şi însoţitorul său părăsiră şoseaua ce ducea spre Richmond şi se îndreptară spre munţi, în speranţa de a ajunge pe teritoriul ocupat de trupele nordiste. Acum ar fi fost deosebit de primejdioasă întîlnirea cu vreun cunoscut din Charlestown, pe care l-ar fi putut mira neaşteptata schimbare a itinerariului lor. într-un orăşel, călătorii au fost totuşi reţinuţi. De data aceasta, Lewis, încălcînd regula potrivit căreia ar fi trebuit să debiteze mereu aceeaşi versiune, se prezentă drept fiul unui mare fabricant din Anglia care spera să obţină bumbac din sud în pofida blocadei nordiştilor.

Din nou lovitura îşi atinse ţinta — visul sudiştilor era să spargă, cu ajutorul Angliei, blocada instituită pe mare de nor- dişti. Ei erau convinşi că Anglia va trebui să le vină în ajutor, întrucît ea nu va mai putea rezista multă vreme fără importul de bumbac din statele sudului necesar fabricilor sale. Sosirea fiului unui fabricant englez care încerca cu desperare să obţină bumbac era cea mai bună confirmare că speranţele sudului nu vor rămîne multă vreme neîndeplinite. Lewis pronunţă chiar un discurs improvizat în acest spirit, mai întîi în faţa colonelului care comanda trupe amplasate în oraş, iar apoi în faţa unui grup de localnici care mai înainte ceruseră arestarea străinului suspect. Dejunul oferit de ospitalierul colonel a decurs într-o atmosferă prietenească, deşi Lewis trebuia să-şi arunce din cînd în cînd ochii asupra lui Sam, invitat şi el la masă, ca nu cumva să bea prea mult şi să strice tot

jocul, care se desfăşura atît de bine.

Peroraţia oaspetelui i-a plăcut atît de mult colonelului, încît acesta îl rugă chiar să ia cuvîntul în faţa soldaţilor a două companii ce trebuiau să fie trimise pe front. Lewis era gata să

accepte, dar deodată îşi muşcă limba, aflînd că cele două companii urmau să fie puse la dispoziţia generalului Wise ! Nu, îi explică Lewis colonelului, din păcate trebuie să plece în zori. Totuşi colonelul reuşi în aceeaşi seară să-1 prezinte la zeci de oameni şi chiar să-1 tîrască în sala de dans a orăşelului, unde Lewis exprimă cu entuziasm, în numele Angliei, sentimentele de simpatie faţă de cauza sudului. El scăpă abia pe la orele două după miezul nopţii, iar la cinci se şi pregătea de plecare...

Cînd Lewis păşi pe scara caretei, îi răsări în faţă colonelul şi, pe un ton fără replică, îi ceru să-1 urmeze. Lewis se întreba febril care putea fi cauza : o simplă bănuială, un mesaj de la generalul Wise sau altceva care-1 trădase pe aşa-zisul fiu al fabricantului englez ? Lucrurile se lămuriră repede. Colonelul adusese pur şi simplu o sticlă cu vin vechi, pe care voia s-o bea la despărţire. Echipajul lui Lewis porni în mijlocul aplauzelor şi urărilor de drum bun ale ofiţerilor şi soldaţilor prezenţi...

Ajungînd la ai săi, Lewis, potrivit ordinului lui Pinkerton, a predat generalului Cox toate informaţiile aduse. Cifrele comunicate de Lewis cu privire la trupele sudiste amplasate în faţa liniilor lui Cox erau cu mult mai mici decît cele din aprecierile serviciului de informaţii al armatei. După ezitări chinuitoare, Cox se hotărî să pună temei pe datele aduse de Lewis şi începu ofensiva, care a fost încununată de un remarcabil succes. Primind călduroase elogii pentru perspicacitatea sa, generalul, se înţelege, n-a considerat necesar să precizeze cui îi datora informaţiile. Dar era oare cazul să pomenească despre lucruri atît de mărunte ?

Slugă la şase stăpîni

Spre deosebire de Lewis, un alt iscusit spion nordist, Philip Elanson, nu avea legături cu Pinkerton. în schimb, el a

avut mai mulţi stăpîni deodată. Şase generali îl socoteau în acelaşi timp ca fiind în serviciul lor. Patru din aceşti generali erau sudişti, iar doi nordişti. Dar, cu toată această abundenţă de patroni, Hanson şi-a slujit cu credinţă stăpînii nordişti şi i-a **369** înşelat pe ceilalţi. Nu trebuie să credeţi că el nu le aducea su

diştilor nici un fel de material — căci aceasta ar fi stricat totul. Ba mai mult informaţiile lui chiar corespundeau realităţii, numai că ele se refereau întotdeauna la lucruri cu totul neînsemnate. Este, de asemenea, absolut adevărat că Hanson era originar din sud, lucru pe care îl şi declarase generalilor confederaţi. Dar faptul că simpatiile sale erau întru totul de partea nordului, Hanson prefera să-l treacă sub tăcere şi să nu-1 mărturisească nimănui, nici măcar rudelor sale celor mai apropiate. Nici chiar soţia lui Hanson nu bănuia jocul complicat al soţului ei. Şi doar pe ea era mai greu s-o amăgeşti decît pe generalii sudişti.

Spre deosebire de rudele sale, Hanson a reuşit cu dibăcie să evite încorporarea în armata sudiştilor, şi încă într-un mod destul de original : el s-a angajat ca supraveghetor pe plantaţia unui prieten, iar acest lucru, potrivit legilor statului Mississippi, îl scutea de obligaţiile militare. Cînd o parte a teritoriului acestui stat a fost ocupată de trupele nordiste care au debarcat în jurul New Orleans-ului, Hanson făcu cunoştinţă cu cîţiva şefi ai armatei în ofensivă, printre care şi cu Trucedayl, şeful serviciului de spionaj. La început, Hanson a dat ajutor nordişti- lor la cumpărarea şi transportul bumbacului necesar fabricilor din nord, apoi, la cererea lui Trucedayl, a consimţit să încerce să afle care sînt planurile generalului sudist Price.

Forţa lui Hanson consta în faptul că acest meridional de vîrstă mijlocie, cu maniere plăcute şi, mai cu seamă, cu legături în cercurile plantatorilor influenţi, era privit de aceştia ca un om de-al lor. Chiar dacă depusese un jurămînt formal de credinţă faţă de guvernul de la Washington, în acelaşi fel procedaseră şi mulţi alţi plantatori aflaţi pe teritoriul ocupat de trupele nordiste. Iar pentru soldaţii armatei sudiste, un gentleman la care se găsea întotdeauna o provizie de whisky excelent nu putea fi în nici un caz agentul „blestemaţilor yankei". Bi- zuindu-se pe memoria sa prodigioasă, Hanson nu făcea niciodată însemnări, lucru care l-ar fi putut trăda. De aceea îndeplinirea întocmai a cererii lui Trucedayl se dovedi pentru Hanson o treabă nu prea grea. El a pătruns pur şi simplu pînă în liniile trupelor sudiste, schimbînd glume cu santinelele şi, în acest fel, fără nici un obstacol, a ajuns pînă la statul-major al Iui Price. în curînd Hanson a putut să pornească îndărăt şi, luîndu-şi rămas bun de la cunoscuţii săi, santinelele, să remită

comandamentului nordist informaţiile culese.

Ulterior, raidurile de acest fel s-au repetat adesea. Hanson avea pretutindeni prieteni gata să jure că el este un adevărat gentleman sudist. Totuşi generalul confederat Roddie, coman

dantul trupelor din statul Alabama, îşi exprimă unele îndoieli şi ceru ca Hanson să fie adus la el. Privirea încruntată a generalului nu făgăduia nimic bun. Dar curînd a reieşit că Roddie era mînios pentru că Hanson nu se înrolase în armata sudistă. în această privinţă spionul avea, fireşte, o justificare pregătită dinainte. Casa lui se găsea pe teritoriul ocupat de nordişti, iar el dorea ca mai întîi să-şi elibereze familia ; după aceea avea să se înroleze neapărat în rîndurile confederaţilor. Generalul îl lăsă să plece, după ce făgăduise să se înscrie în controalele unei unităţi de cavalerie aflate sub comanda lui Roddie.

în acea vreme trecuse în serviciul generalului nordist Gran- ville Dodge, ulterior cunoscutul constructor al magistralei feroviare transcontinentale Union Pacific. La sfîrşitul anului 1862 urma să aibă loc o mare înfruntare a armatelor în luptă în statul Mississippi, şi Dodge voia să obţină informaţii despre planurile confederaţilor. Hanson plecă cu o nouă misiune... şi fu de îndată arestat de o patrulă sudistă care îl aduse în faţa generalului Ruggles. Lui Hanson nu-i mai rămase altceva de făcut decît să se folosească de serviciile acestui general şi să nu respingă amabila lui ofertă bănească. Lui Ruggles i s-a părut, desigur, că nu el îi face un serviciu lui Hanson, ci Hanson lui. Dar, întrucît această iluzie îi convenea de minune lui Hanson, nu se apucă s-o spulbere şi, cum am mai spus, luă banii făgăduind să facă spionaj în favoarea sudiştilor. Astfel, timp de un an şi jumătate, el a făcut naveta între Dodge şi Ruggles aproape săptămînă de săptămînă, luîndu-şi pentru aceasta gradul de colonel, pe care nu i-1 contesta nici una din părţile beligerante.

La un moment dat, lui Hanson i-a fost încredinţată o sarcină mai complicată. Confederaţii transformaseră oraşul Vicksburg, situat pe Mississippi, într-o puternică fortăreaţă. Luni de-a rîndul această fortăreaţă a fost asediată de armata nordistă. Prin ocuparea Vicksburgului, nordiştii şi-ar fi asigurat controlul deplin asupra celui mai important drum de apă al ţării şi ar fi tăiat în două teritoriul statelor rebele din sud. Se înţelege că serviciul secret nordist era nerăbdător să obţină date cît mai amănunţite despre fortificaţiile Vicksburgului.

Hanson începu să acţioneze după o metodă verificată. Fiii unui vecin de-al său, un oarecare Johnsie, luptau în armata confederată, şi tocmai în unităţile amplasate nu

departe de Vicksburg. Hanson îi propuse lui Johnsie să-1 însoţească în călătorie, împrumutîndu-i bucuros vecinului şi un cal bun. Aşadar, fusese găsit un motiv foarte plauzibil pentru această călătorie. Cu atît mai mult cu cît Hanson era socotit agent sudist,

şi la întîlnirile cu confederaţii le putea cîştiga încrederea dîn- du-le informaţii despre nordişti — informaţii întrucîtva adevărate, deşi lipsite de importanţă. Pătrunzînd în Vicksburg, Hanson se apucă să înşire amănunţit privaţiunile pe care trebuiau să le îndure toţi adevăraţii confederaţi căzuţi sub stăpî- nirea yankeilor. Generalul Pemberton îi ceru să repete relatările sale în faţa soldaţilor. Hanson reuşi să observe în treacăt tot ceea ce îl interesa în instalaţiile de apărare ale Vicksburgului.

Curînd după ce s-a întors la Dodge cu preţioasele informaţii, neobositul Hanson a intrat în slujba a doi generali sudişti în acelaşi timp : Galstone şi Ferguson. Spionului, care căpătase dexteritate, i-a reuşit ceea ce rar putuseră să obţină colegii săi de meserie care au acţionat atît înainte, cît şi după el. Nu se ştie în ce măsură a furnizat Hanson informaţii patronilor săi sudişti, dar cert este că, încetul cu încetul, a scos de la ei multe ştiri preţioase pe care le-a transmis neîntîrziat generalului Dodge. Iar cu ajutorul cîtorva articole de lux — care nu puteau ajunge în statele din sud din cauza blocadei şi pe care Hanson le-a adus, peste linia frontului, soţiei unuia dintre generalii sudişti în slujba cărora se afla — şi-a consolidat şi mai mult faima de om indispensabil.

Au fost, desigur, şi neînţelegeri. în timpul unei noi curse spre prietenul său Ruggles, Hanson constată că generalul fusese transferat în alt sector al frontului, iar ofiţerii veniţi în locul lui îl primiră cu foarte multă suspiciune pe spionul nordist. Hanson fu arestat, dar reuşi să evadeze îndată, mituind santinela cu o sută de dolari sudişti, bani care se devalorizau rapid.

Această întîmplare nu l-a împiedicat pe Hanson să-1 viziteze pe un alt patron al său, generalul Galstone ; odihnindu-se în cortul acestuia, el ascultă rapoartele prezentate generalului de diferiţi cercetaşi şi comandanţi de unităţi. în posesia unor informaţii de cea mai mare importanţă, Hanson se gîndea numai cum ar putea să se întoarcă mai repede la Dodge şi de aceea primi cu dragă inimă propunerea lui Galstone de a încerca să pătrundă din nou în dispozitivul nordiştilor. Ce-i drept, era un lucru foarte anevoios să ajungă la destinaţie trecînd prin nişte locuri devastate de război. Bunăoară, cum să treacă peste rîul Tennessee, cînd

toate bărcile fuseseră distruse sau furate de sol- daţii celor două armate ? Pe Hanson l-a ajutat foarte mult de data aceasta cumnatul său Jansie Nobles, confederat înfocat, care credea că Hanson este agent sudist.

O expediţie a lui Hanson s-a dovedit deosebit de primejdioasă. De data aceasta, Dodge îl însărcinase să facă o lunga

călătorie pe teritoriul ocupat de trupele confederate. în prealabil, Dodge deschisese sertarul în care ţinea toate planurile sale operative, propunîndu-i lui Hanson să-şi aleagă orice i-ar putea fi de ajutor în tabăra sudistă. Hanson alese cu chibzuială cîteva hîrtii care păreau la prima vedere mai importante decît erau de fapt. După ce primi aprobarea lui Dodge de a le folosi, Hanson plecă urgent, direct în gura lupului. Drumul lui ducea la Cartierul general al unuia din principalii şefi militari ai sudului, generalul Forrest, cunoscut pentru atitudinea lui necruţătoare faţă de toţi cei bănuiţi că-i ajută într-un fel sau altul pe nordişti.

Recomandaţia unui ofiţer sudist din largul cerc de „prieteni[1]* ai lui Hanson nu-şi făcu efectul aşteptat asupra lui Forrest. „De unde vii ?“ — îl întrebă acesta cu asprime şi cu o evidentă neîncredere. Oricît de straniu ar părea, numai adevărul îl mai putea salva. Dar, fireşte, nu întregul adevăr. „De la Cartierul general al generalului Dodge" — răspunse fără ocol Hanson, explicînd că fusese acolo pentru a îndeplini un ordin al generalului Galstone. Hanson a declarat aceasta fără să ştie că Gals- tone se afla foarte aproape. Cînd Galstone fu chemat la Forrest, spionul trecu din nou printr-un moment de mare încordare. Dar Galstone nu bănuia nimic, iar cele două săptămîni care trecuseră de la ultima sa întîlnire cu Hanson i se părură generalului un răstimp foarte firesc pentru îndeplinirea misiunilor încredinţate. Galstone îl asigură pe Forrest că Hanson este un agent credincios al sudului. Dar Forrest tot nu se arătă convins. Totuşi a început să şovăie cînd Hanson scoase la iveală materialele primite de la Dodge.

Forrest nu se mai putea îndoi de faptul că, cel puţin unele din ele, erau autentice. Cu atît mai impresionat a fost de ştirea primită de la Hanson că generalul Dodge trimisese un întreg grup de spioni în spatele frontului sudist. Hanson adăugă cu modestie că el îi cunoştea personal pe toţi. în această comunicare totul era adevărat, în afară de un amănunt : aceşti spioni nu reuşiseră să atingă ţelurile propuse şi se şi înapoiaseră pe teritoriul nordist.

Dar hotărîrea lui Forrest era luată. El îi ceru lui Hanson să plece, însoţit de un ofiţer din serviciul de informaţii sudist, în căutarea spionilor nordişti. Cu permisul

de liberă trecere semnat de Forrest şi apoi de un alt şef militar sudist — generalul Polk — Hanson vizită multe sectoare operative, după care se întoarse nestingherit la Dodge, aducîndu-i informaţii de mare **373** valoare. Era pe la sfîrşitul primăverii anului 1864 ; începuse

ultimul an al războiului. Prăbuşirea Confederaţiei sclavagiste se apropia.

Dodge îi propuse lui Hanson să îndeplinească o nouă misiune, care, spera el, avea să fie ultima. Generalul nu se înşela, deşi evenimentele s-au desfăşurat într-un chip cu totul neaşteptat. După trecerea liniei frontului, Hanson s-a întîlnit pur şi simplu nas în nas cu generalul Roddie, căruia cu trei ani mai înainte îi făgăduise că va intra în rîndurile cavaleriei sudiste.

Fără a mai asculta vreo explicaţie, Roddie îl aresta imediat şi îl trimise sub escortă la statul-major al generalului S. D. Lee, tizul lui Robert Lee, comandantul suprem al sudiştilor, unde a fost supus unui sever interogatoriu. Viaţa lui Hanson atîrna de un fir de păr, şi el declară cu îndrăzneală că, întrucît căzuse victimă unei erori fatale, era gata să moară pentru scumpul său sud.

în cele din urmă, Lee, care nu ştia încă ce să creadă despre cel arestat, hotărî să-l interogheze personal. Generalul îl întrebă dacă a fost sau nu într-un anumit oraş ocupat de trupele nor- diste. Hanson răspunse că a fost şi născoci pe loc o poveste plauzibilă pentru a explica împrejurările sosirii sale în acel oraş. Atunci Lee, privindu-1 ţintă în ochi, îl întrebă din ce direcţie va veni, după părerea sa, noua lovitură a nordiştilor. Hanson indică fără şovăială adevărata direcţie de unde trebuia să înceapă ofensiva (îşi dădea seama foarte bine că sudiştii, oricum, nu vor mai avea timp să ia contramăsuri). într-adevăr, lui Lee i se aduse îndată o telegramă : ofensiva nordiştilor începuse chiar în punctul pe care îl indicase Hanson. Lee îl trimise pe prizonier înapoi la generalul Polk. Acesta era cît pe-aci să-l elibereze, dar s-a amestecat din nou Roddie, con- vingîndu-1 pe Forrest, care nu încetase niciodată să-l suspecteze pe Hanson, că acest om periculos trebuie menţinut sub pază.

Au trecut luni întregi de detenţiune... şi Forrest îşi aminti din nou de Hanson. Armata confederaţilor era deja în agonie. Ea avea o desperată nevoie de completări, şi Forrest ordonă încorporarea arestatului în armata sudului. Hanson reuşi să obţină să fie trimis la Regimentul 26, alcătuit din locuitori ai statului

Mississippi. El ştia că regimentul era trimis în Virginia şi spera să poată fugi pe drum. în cele din urmă Hanson a reuşit să facă acest lucru, cu toate că în închisoare fusese bolnav şi era foarte slăbit. El a aşteptat sosirea trupelor federale stînd ascuns pe la rude (care abia acum şi-au dat seama că totuşi nu era spion sudist).

Istoria războiului civil cunoaşte numeroşi alţi spioni care în multe privinţe amintesc de cei pomeniţi mai sus, dar care, în genere, au avut mai puţin noroc. Printre agenţii nordului au fost şi femei.

Cîntăreaţa de operetă Pauline Cashman a făcut senzaţie la teatrul din Luisvilîe, statul Kentucky, cînd a ridicat, în plină scenă, un pahar cu şampanie şi a închinat pentru victoria statelor din sud. Oraşul se afla sub controlul trupelor nordiste, şi această manifestare făţişă de simpatie la adresa confederaţiei a fost primită cu încîntare de numeroşii partizani ai sclavagişti- lor din cercurile bogate. în teatru s-a produs confuzie. O patrulă militară sosită în grabă a arestat-o pe artistă, care continua să aclame sudul. Sudiştii şi simpatizanţii lor credeau că Pauline aruncase această sfidare îndrăzneaţă autorităţilor federale la îndemnul unor ofiţeri sudişti care o vizitaseră în taină şi care, pentru a da mai multă putere de convingere acestui îndemn, îi făgăduiseră drept răsplată frumoasa sumă de trei mii de dolari. Dar în realitate lucrurile nu se prezentau atît de simplu.

Primind această propunere, artista se întrebase, poate pentru prima oară, care sînt simpatiile *sale* politice ; ele aparţineau nordului, care lupta împotriva rebeliunii sclavagiştilor. Pauline se prezentase îndată la Moore, şeful poliţiei militare din localitate. Acesta i-a propus să accepte cererea agenţilor sudişti. Ca urmare, Pauline Cashman s-a ales cu o reputaţie bine stabilită de partizană înfocată a confederaţiei. în mai 1863, Pauline a fost trimisă în sud împreună cu alte femei care manifestaseră simpatii pentru cauza sudiştilor. Ea ajunse tocmai în sectorul unde se afla generalul Bragg, despre care comandamentul federal ar fi dorit să obţină informaţii amănunţite. Dar Pauline, care spera să poată vizita sectoarele fortificate ale sudiştilor în compania unor admiratori, n-a reuşit să-şi atingă ţinta. Generalul Forrest, în faţa căruia fu adusă artista bănuită de spionaj, de data aceasta n-a mai avut nici o ezitare. Au urmat curînd procesul şi sentinţa. Numai ofensiva nordiştilor a salvat-o pe Pauline, aflată în închisoare, de

execuţia care o aştepta.

Mult mai reuşită a fost activitatea desfăşurată de Elisabeth **375** Van Lew la Richmond, capitala confederaţiei. Ca şi Philip

Hanson, ea avea un avantaj nepreţuit pentru un spion nordist. Potrivit originii şi stării sale sociale, era considerată în cercurile aristocraţiei sclavagiste, clasa diriguitoare a sudului, ca fiind de-a lor. Este adevărat că Elisabeth nu-şi ascundea devotamentul faţă de nord, ba chiar, fără să-i pese de privirile piezişe şi nici de ameninţările directe, organizase asistenţa medicală a prizonierilor de război nordişti care erau ţinuţi sub pază la Richmond şi asigurarea lor cu îmbrăcăminte călduroasă. Dar şi aceste manifestări făţişe şi demonstrative de simpatie faţă de nord s-au dovedit utile pentru activitatea ei de spionaj. Era greu să fie suspectată o persoană care nu-şi ascundea de fel simpatia faţă de duşman. în această activitate o ajutau mult servitorii ei, în majoritate sclavi pe care îi eliberase. Miss Elisabeth avea o mică întindere de pămînt în afara oraşului, cultivată cu zarzavaturi. Aceasta constituia un pretext comod pentru a-şi trimite în afara oraşului servitorii care îndeplineau rolul de oameni de legătură. Nu numai atît. Continuînd să-şi joace rolul, ea a fost chiar în audienţă la Jefferson Davis, ce- rîndu-i protecţie împotriva ameninţărilor unor vecini care îi purtau o ură înverşunată din cauza ajutorului acordat prizonierilor. Un amănunt şi mai important: urmînd sfaturile Elisa- bethei, o fostă sclavă de-a ei, Mary Elisabeth Bowser, s-a angajat ca slujnică în casa preşedintelui, şi adesea, la căderea nopţii, se întîlnea cu fosta sa stăpînă...

Elisabeth nu numai că a reuşit să creeze o organizaţie de spionaj destul de ramificată, ci i-a îndrumat şi pe spionii trimişi din nord în capitala sudistă. în orice caz, ei puteau să se ascundă oricînd de urmăritori şi să-şi găsească un refugiu în casa ei. Printre agenţii folosiţi de ea se numărau şi cîţiva funcţionari ai Ministerului de Război sudist.

Elisabeth Van Lew a transmis numeroase informaţii importante generalului Butler şi comandantului suprem al trupelor federale, generalul Grant. în repetate rînduri au fost trimişi la Elisabeth provocatori, şi nu o dată era cît pe ce să fie descoperită. Dar toate s-au terminat cu bine şi a venit şi ziua cînd a putut să iasă în

întîmpinarea trupelor nordiste, care au intrat în Richmond în aprilie 1865. După retragerea confederaţilor, Elisabeth a alergat la sediul fostului guvern, unde, în mormanele de hîrtii ale arhivelor arse, a încercat să găsească documente prezentînd interes pentru autorităţile federale.

Unul din primele drumuri făcute de generalul Ulysses Simp- son Grant în oraşul Richmond a fost la principala sa agentă din capitala confederaţiei învinse — Elisabeth Van Lew.

La 9 aprilie 1865, rămăşiţele armatei sudiste, sub comanda generalului Lee, s-au predat generalului Grant la Appomatox.

În ziua de 14 aprilie, la Washington a fost sărbătorită încheierea victorioasă a războiului civil. La teatrul „Ford" a asistat la spectacol preşedintele Lincoln. Actorul Booth, profitând de o inexplicabilă neatenţie a gărzii, a pătruns în loja unde se afla preşedintele şi l-a împuşcat în ceafă. A doua zi Abraham Lincoln a încetat din viaţă fără a-şi mai fi recăpătat cunoştinţa. Mulţi au privit pe atunci acest asasinat drept un dramatic act de răzbunare al plantatorilor din sud împotriva preşedintelui care proclamase abolirea sclaviei. Dar e puţin probabil ca fapta lui Booth să poată fi considerată ca ultimul act criminal al spionajului sudist din războiul civil. Lucrurile sînt cu mult mai complicate ; multe fire au rămas nedescurcate pînă azi.

E stranie şi neglijenţa gărzii, e surprinzătoare şi uşurinţa cu care a reuşit asasinul lui Lincoln să fugă de la locul crimei şi faptul că fuseseră puse străji pe toate drumurile în afară de cel ales de Booth, ba chiar şi împuşcarea lui în momentul cînd a fost prins. în pofida ordinului categoric de a-1 captura viu. în nord existau forţe influente care nu erau interesate să iasă la iveală cine anume dirijase mîna asasinului.

Icoanele şi pozele consilierului Stieber

Cu vreo opt decenii în urmă, la Berlin a fost publicată o carte care, pe baza unor documente inedite din arhiva personală a consilierului privat Stieber, proslăvea virtuţile acestuia şi serviciile dezinteresate pe care le adusese patriei. Aproape tot ceea ce află acum cititorul nu a intrat în carte : Stieber şi executorii lui testamentari ar fi preferat să se treacă sub tăcere faptele care prezintă un deosebit interes pentru istoria războiului secret.

Wilhelm Stieber s-a născut în Saxonia în anul 1818. După absolvirea Facultăţii de drept, a devenit un avocat destul de cunoscut, ocupîndu-se de procesele de drept

comun. Stieber era foarte norocos în procese. I s-a întîmplat adesea să scape de pedeapsă mulţi clienţi care erau vădit vinovaţi. Acest succes nu se datora nicidecum elocinţei sale avocăţeşti. El devenise editorul „Revistei poliţiei" şi îşi crease legături solide în cadrul

acestei instituţii. La consolidarea lor a contribuit şi intrarea lui Stieber în serviciul poliţiei în calitate de agent secret. Printre atribuţiile sale era acum şi aceea de a cîştiga încrederea revoluţionarilor germani şi de a-i incita la acţiuni aventuriere care ar fi ajutat la arestarea şi întemniţarea tuturor duşmanilor monarhiei prusiene.

în aceste condiţii, autorităţile se prefăceau a nu observa că Stieber cunoştea dinainte dovezile adunate de poliţie împotriva clienţilor lui — criminali de drept comun — şi putea pregăti apărarea în modul cel mai eficace.

Dar adevărata carieră a lui Stieber a început în timpul revoluţiei de la 1848. într-o zi, era în luna martie, el reuşi să-l salveze pe regele Friedrich-Wilhelm, care fusese încolţit de mulţimea înfuriată. Stieber îl trase pe rege în cea mai apropiată clădire şi zăvorî uşa.

După această întîmplare, pînă în 1854, cînd Friedrich- Wilhelm — care şi anterior dăduse semne de dezechilibru psihic — şi-a pierdut minţile definitiv, Stieber a putut conta în permanenţă pe protecţia regală. El a început să avanseze rapid în serviciu, spre marea invidie a colegilor săi mai puţin norocoşi, care îl considerau drept un diletant ignorant şi un parvenit.

împreună cu un alt funcţionar al poliţiei, Wermuth, Stieber a publicat în 1850 lucrarea în două volume „Comploturile comuniste din secolul al XIX-lea“, care, într-un anumit sens, constituie începutul falsificării sistematice a istoriei mişcării muncitoreşti revoluţionare în literatura burgheză.

Stieber se ocupa de fabricarea documentelor care trebuiau să slujească drept pretext pentru percheziţii, arestări şi alte persecuţii poliţieneşti. Falsitatea documentelor lui Stieber a trebuit să fie recunoscută chiar şi de o instanţă judecătorească regală prusiana.

Dar zelul de jandarm al lui Stieber n-a făcut decît să sporească bunăvoinţa regelui, care, pe lîngă aceasta, aprecia foarte mult concepţiile monarhice ale provocatorului. Friedrich- Wilhelm asculta zilnic cu satisfacţie lungile lui rapoarte, alcătuite întotdeauna din două părţi : prima se referea la activitatea „antiguvernamentală" a revoluţionarilor ; a doua era consacrată... suitei regale şi reprezentanţilor casei domnitoare prusiene. Despre ei Friedrich-Wilhelm primea cele mai amănunţite informaţii : de la meniul

servit la dejun pînă la detaliile de zi cu zi ale relaţiilor fraţilor regelui cu amantele lor. După un timp, ca un curtean cu experienţă ce era, Stieber începu să remită sistematic, în plicuri închise, spre satisfacţia

lui Friedrich-Wilhelm, rapoarte despre fiecare dintre fraţii regelui.

în octombrie 1854 regele l-a însărcinat pe Stieber să organizeze spionajul împotriva Franţei, Austriei şi altor state. în martie 1855 parlamentul prusian a alocat o sumă importantă pentru finanţarea serviciului de spionaj condus de Stieber.

Este adevărat că ulterior, la cîţiva ani după ce regele a înnebunit, cariera lui Stieber s-a întrerupt. El îşi făcuse mulţi duşmani şi, mai cu seamă, activitatea lui stîrnise indignare în cercuri largi ale societăţii. Prinţul regent (ulterior regele Wilhelm) a socotit că bunăvoinţa lui Friedrich-Wilhelm faţă de un escroc ca Stieber nu era decît o dovadă în plus a nebuniei predecesorului său. Stieber a fost trimis în judecată, dar acest copoi scăpă de pedeapsă afirmînd că toate acţiunile ilegale de care era acuzat fuseseră săvîrşite din ordinul lui Friedrich-Wilhelm. Instanţa regală prusiană, fireşte, nu putea cuteza să-1 condamne pe monarh, dar Stieber a trebuit totuşi să părăsească funcţia publică pe care o ocupa. La un moment dat a fost invitat în Rusia pentru a fi „consultat" în legătură cu reorganizarea poliţiei secrete ţariste.

Dar şi aici, „pentru orice eventualitate", Stieber a cules multe informaţii despre starea armatei ruse, informaţii care prezentau un deosebit interes pentru comandamentul prusian.

între timp, în Prusia a răsărit steaua lui Bismarck. Stieber fu prezentat noului prim-ministru prusian de către Brass, editorul ziarului „Norddeutsche Allgemeine Zeitung", subvenţionat de guvern. Brass era cunoscut mai mult sub porecla de „marea reptilă". Fostului funcţionar nu i-a trebuit prea mult timp pentru a-1 convinge pe şeful guvernului că el, Stieber, este un om extrem de util.

Bismarck i-a propus lui Stieber să organizeze serviciul de spionaj împotriva Austriei, căreia Prusia intenţiona să-i declare război. Stieber a înţeles că era necesar să obţină un succes răsunător şi, mai cu seamă, să-1 obţină personal. Numai astfel putea funcţionarul de poliţie degradat să aspire la o nouă carieră. Stieber plecă în Austria şi începu să călătorească prin ţară sub înfăţişarea unui vînzător ambulant. El făcea negoţ cu două feluri de marfă, care nu se prea potriveau una cu alta : icoane şi poze pornografice. împărţind neamul omenesc, după pilda bunului Dumnezeu, în oi şi ţapi, Stieber socotea că va reuşi să ademenească pe oricine cu una din aceste două

mărfuri, dacă nu chiar cu amîndouă deodată. Mergînd din sat în sat şi pălăvrăgind vrute şi nevrute cu cumpărătorii, spionul prusac, în schimbul noutăţilor de la oraş aduse de el, ştia să stoarcă pe

neobservate informaţii despre dislocarea unităţilor militare, despre amplasamentul fortificaţiilor şi cazărmilor.

Timp de doi ani, din aprilie 1864 pînă în mai 1866, Stieber a cutreierat în lung şi-n lat toate provinciile Austriei care trebuiau să devină teatru de operaţii militare. într-un cătun, în timp ce trăgea cu urechea la discuţia unor negustori din curtea hanului, a fost recunoscut. „Păi ăsta-i Stieber !“ — strigă mînios unul din cei de faţă, arătîndu-1 pe fostul şef al poliţiei secrete prusiene. Noaptea, escortat de doi jandarmi austrieci, Stieber a fost alungat peste graniţă. Dar el nu se întorcea la Berlin cu mîinile goale. Comandamentul prusian a obţinut date amănunţite despre situaţia forţelor armate ale viitorului inamic — a aflat tot ce se putea afla fără sustragerea documentelor secrete ale marelui stat-major austriac.

Pe teritoriul Austriei a fost creată o ramificată reţea de spionaj, iar cînd, nu mult după aceea, armatele prusiene şi-au început campania, au găsit în fiecare sat cîte un om care le fusese indicat dinainte şi care le-a comunicat informaţii detaliate cu privire la poziţia forţelor inamice, resursele locale de alimente şi de furaje pentru cai.

Bismarck putea fi mulţumit. El îl însărcina pe Stieber să creeze un serviciu aparte, formal pentru protejarea vieţii regelui şi miniştrilor, dar îndeplinind în realitate funcţii de contraspionaj. Un astfel de serviciu special de contraspionaj în timp de pace nu cunoscuse încă nici o ţară europeană.

Stieber s-a ocupat şi cu organizarea cenzurii militare şi a propagandei de război pentru menţinerea moralului în interiorul ţării şi pentru dezorientarea adversarului.

în 1866, după o scurtă campanie, trupele prusiene au zdrobit armata austriacă. Bismarck a început pregătirile de război împotriva Franţei, care rămăsese principalul obstacol în calea unificării Germaniei „prin fier şi sînge" sub dominaţia prusacă. Stieber, la stăruinţa lui Bismarck, fu copleşit cu decoraţii şi onoruri, deşi generalii aristocraţi îl dispreţuiau pe poliţistul parvenit. Stieber deveni ministru al poliţiei. Chiar şi regele Wilhelm regretă că la început nu ştiuse să aprecieze un slujitor atît de devotat. Avînd la dispoziţie fonduri din belşug, Stieber împînzi Franţa cu o puternică reţea de agenţi, fără precedent în istoria spionajului.

Din septembrie 1866 pînă în octombrie 1869 Stieber a fost de patru ori în Franţa. El şi ajutoarele sale cele mai apropiate — polonezul Zerniţki şi bavarezul Kaltenbach — au stat în Franţa mai bine de un an, organizînd metodic, unul cîte unul, nucleele locale ale organizaţiei de spionaj prusiene. Trep

tat, a fost pusă în acţiune o întreagă armată de spioni — potrivit unei afirmaţii lăudăroase făcute ulterior de Stie'ber, aceasta număra 30 000 sau 40 000 de oameni. (în realitate, desigur, erau mai puţini, întrucît Stieber nu avea cadre pentru conducerea unei asemenea armate.) Printre aceştia erau 4 000— 5 000 de oameni camuflaţi ca ţărani localnici, negustori, mici funcţionari, 7 000—9 000 de slujnice la cafenele, restaurante şi hoteluri, 600—700 de foşti subofiţeri prusieni care cutreierau Franţa în chip de comis-voiajori sau turişti, strîngînd singuri informaţii sau preluîndu-le de la alţi spioni ai lui Stieber.

Pe agenţii lui Stieber îi interesau nu numai planurile militare, armamentul, organizarea şi dislocarea armatei franceze, ci şi caracterul şi legăturile de familie ale ofiţerilor şi generalilor. Prevăzînd că trupele prusiene vor invada teritoriul francez, Stieber a stabilit în amănunt capacitatea de trafic a tuturor şoselelor şi podurilor franceze, amplasarea depozitelor, a recenzat vitele şi păsările de curte din fiecare sector ai proiectatelor operaţii militare, întrucît viitorii ocupanţi intenţionau să se întreţină pe seama populaţiei locale. Au fost stabilite anticipat cuantumurile contribuţiei ce urma să fie fixată pentru fiecare oraş, pentru fiecare sat şi gospodărie ţărănească, în 1870 armata prusiană a năvălit în Franţa avînd cunoştinţă de tot ceea ce îi putea folosi pentru cotropirea şi jefuirea ţării. Francezii, dimpotrivă, după cum a mărturisit mai tîrziu Napoleon al III-lea, nu aveau nici un fel de informaţii despre inamic.

în timpul războiului propriu-zis, Stieber a fost unul dintre organizatorii terorii necruţătoare dezlănţuite împotriva populaţiei paşnice franceze. Pedeapsa cu moartea era aplicată pentru vina cea mai neînsemnată sau chiar imaginară, pe baza unei simple bănuieli. Dar cînd războiul a căpătat pentru Franţa caracterul unui război de eliberare împotriva cotropirii prusace, succesele lui Stieber s-au împuţinat simţitor. Sute şi mii de oameni, riscîndu-şi viaţa, se strecurau cu informaţii importante în oraşele franceze asediate de prusieni, şi cotraspionajul lui Stieber n-a reuşit să învingă în acest război secret.

în ianuarie 1871, la cartierul general prusian a sosit pentru tratative ministrul francez Jules Favre. Stieber s-a deghizat în lacheu şi în cursul tratativelor dintre Bismarck şi Favre a cercetat cu grijă corespondenţa delegatului francez. Cum Stieber nu reuşise de prima

dată să copieze anumite documente, Bismarck, folosind un pretext oarecare, a prelungit tratativele cu încă o zi. Copiile au fost făcute.

în memoriile sale,. Stieber se laudă că a reuşit să-l ducă de

nas pe Jules Favre. „îmi amintesc — scrie el cu ironie — că şedeam în capul scării şi priveam cum dispare în depărtare cupeul care-l ducea pe Favre înapoi la Paris. Deşi cădeam din picioare de oboseală din cauza celor două nopţi nedormite, n-am putut să-mi reţin zîmbetul cînd am strîns în mînă şi am făcut să sune monedele pe care mi le strecurase Favre“.

Lăudăroşenia lui Stieber nu era cu totul lipsită de temei : omul cu care avusese de-a face era un politician versat şi un avocat, care nu numai că era familiarizat cu toate tertipurile criminale ale clienţilor săi, dar, cînd avea ocazia, le punea şi el în aplicare. Favre, cu ajutorul unui şir de falsuri, reuşise să pună mîna pe o mare moştenire, datorită căreia devenise un om bogat. El a scăpat de demascare datorită protecţiei unor demnitari ai lui Napoleon al III-lea. Participant activ la reprimarea sîngeroasă a muncitorilor parizieni în iunie 1848, Favre ura proletariatul francez. Temîndu-se de masele muncitoare, deşi îşi dădea aere de luptător împotriva ocupanţilor prusaci, păşise de mult pe drumul capitulării. Pentru Jules Favre, ca şi pentru Thiers şi complicii lor, principalul duşman erau eroicii apărători ai capitalei Franţei împotriva trupelor prusiene, muncitorii care în curînd aveau să proclame nemuritoarea Comună din Paris. Pentru a înăbuşi din nou în sînge acţiunea proletarilor parizieni, Jules Favre era de trei ori gata să trădeze interesele naţionale, să se preteze la orice slugărnicie faţă de prusieni. Şi toate acestea Bismarck le ştia foarte bine, încă înainte de a cunoaşte, prin intermediul lui Stieber, conţinutul servietei împuternicitului francez.

După terminarea războiului, Stieber a purces la organizarea reţelei de spionaj în multe oraşe europene. Fondurile secrete atribuite pentru spionaj au crescut de 10—15 ori. Printre agenţii lui Stieber erau funcţionari de la hoteluri, vînzători din tutungerii sau guvernante din casele bogate, meseriaşi ambulanţi şi cocote de lux, coafori la modă şi funcţionari mărunţi ai Departamentului poştelor. Făceau spionaj pentru Stieber germani, elveţieni, belgieni, precum şi locuitori ai ţării în care se desfăşura această „activitate".

în anii aceia s-a petrecut un amuzant episod din activitatea Jui Stieber — cazul cu generalul francez Cissey. Acest general, jtăzut prizonier în timpul războiului franco-prusian, a fost tratat cu o subliniată solicitudine. Generalul locuia într-o vilă din împrejurimile Hamburgului şi, făgăduind pe cuvînt de onoare că nu va face nici o încercare de a fugi, a beneficiat, în anumite limite, de libertate. La

Hamburg el a făcut cunoştinţă îndeaproape cu tînăra şi frumoasa baroneasă Kaulla. Lipsit de 382

strălucire ca general, el s-a dovedit, în pofida vîrstei sale înaintate, un amant desăvîrşit. Legătura a devenit atît de plăcută, încît, după încheierea războiului, moleşitul bătrîn cu mare greutate s-a mai putut hotărî să părăsească locul undeşi petrecuse atît de agreabil zilele de prizonierat şi să se întoarcă în Franţa. El a fost numit comandant al unuia dintre corpurile de trupe versailleze. Din ordinul lui Cissey au fost împuşcaţi sute de comunarzi.

În 1875 Cissey ocupa postul de ministru de război. Vremurile erau îngrijorătoare. Bismarck pregătea un nou război pentru a distruge definitiv Franţa, care îşi revenise repede de pe urma dezastrului militar. Stieber o chemă pe baroneasa Kaulla şi îi ceru să plece la Paris pentru o nouă întîlnire cu generalul Cissey. Bironeasa nu avea nimic împotriva reînnoirii cunoştinţei cu adoratorul ei francez. Stieber îi puse la dispoziţia agentei sale fonduri serioase. Baroneasa, sosind la Paris, a restabilit repede vechile legături cu generalul. Casa ei luxoasă era cu mult mai somptuoasă decît locuinţa lui Cissey, care era nevoit să se mulţumească cu o retribuţie nu prea mare. Odihnindu-se în această casă după zilele obositoare de lucru, Cissey, în halat şi papuci, povestea adesea iubitei sale despre greutăţile şi neplăcerile slujbei, despre planurile de reorganizare a armatei franceze.

Contraspionajul francez — Biroul II — a început curînd să se intereseze de baroneasă şi a stabilit că ea se întîlneşte cu Stieber. Dar Biroul II a trebuit să se mulţumească numai cu expulzarea de urgenţă din Franţa a baronesei Kaulla, ca străină indezirabilă : preşedintele Mac-Mahon şi guvernul au ţinut cu orice preţ să evite un scandal.

învingător a fost, totuşi, Stieber. în momentul cînd Kaulla a fost expulzată în Germania, serviciul de spionaj german ştia tot ce avea nevoie să ştie despre planurile francezilor.

Ulterior, frumoasa aristocrată a fost înlocuită în rolul de spion german nr. 1 de către un modest vizitiu, pe nume Ludwig Windel, al noului ministru de război, generalul Mercier. El a vizitat, împreună cu Mercier, multe fortăreţe şi sectoare fortificate ale Franţei.

Windel şi-a publicat memoriile în America. Volumul conţine o gravură care-1 reprezintă şezînd pe capra caretei ministeriale.

începîndu-şi activitatea de spion ca ofiţer ataşat pe

lîngă marele stat-major, Windel a avansat rapid. O dată i s-a încredinţat o misiune delicată : să afle cine este autorul unor scrisori anonime care dezvăluiau multe secrete din înalta socie- 333 tate. Windel a ajuns la concluzia că autorul acestor scrisori

care au făcut mare vîlvă era o rudă apropiată a kaiserului Wilhelm al II-lea, ducele de Schleswig-Holstein. Dovezile lui Windel au fost considerate neconvingătoare şi tînărul ofiţer a căzut în dizgraţie. După aceasta nu i-a mai rămas nimic de făcut decît să accepte un serviciu în străinătate. Făcînd vizite frecvente în Franţa, Windel a reuşit să obţină o seamă de succese remarcabile : el a demascat un dublu spion şi, purtînd o uniformă de ofiţer francez de artilerie, a asistat la manevre militare secrete. în 1893 i s-a ordonat lui Windel să verifice informaţiile primite potrivit cărora francezii ar fi furat schiţele unui aparat german de lansat torpile pe care intenţionau să-1 încerce la arsenalul din Toulon. Windel s-a apropiat cu o barcă de zona interzisă. Santinela l-a somat să se oprească. Atunci Windel a simulat o mişcare greşită şi a răsturnat barca. „Naufragiatul" a fost salvat şi, în timp ce i se acorda asistenţă, a reuşit să vadă tot ce-1 interesa pe teritoriul arsenalului. în ciuda informaţiilor primite la Berlin, francezii nu intenţionau să experimenteze noul aparat de lansat torpile.

Slujba de vizitiu la careta ministrului de război n-a fost, aşadar, nicidecum unicul succes din cariera spionului Windel.

în 1875 şi în 1884, cînd Bismarck avea de gînd să dezlănţuie un nou război împotriva Franţei, agenţii germani au pregătit planuri de distrugere a căilor ferate franceze. Existenţa reţelei de spionaj a lui Stieber era larg cunoscută, dar majoritatea ţărilor europene nu şi-au creat sisteme eficiente de contraspionaj. Stieber însă acorda multă însemnătate contrainformaţiilor.

Un caz interesant s-a petrecut după moartea lui Stieber. în 1893 un tribunal german a condamnat doi ofiţeri de marină francezi, Dejouis şi Delgue Malavat, acuzaţi de a fi încercat să întocmească o hartă a fortificaţiilor insulei Helgoland. La proces a reieşit că poliţia germană aflase de plecarea acestor ofiţeri francezi cu un iaht spre Helgoland încă mai înainte ca cei doi să fi părăsit Parisul.

Pe lîngă spionaj, Stieber se ocupa şi cu organizarea unor sisteme de urmărire poliţienească, intimidare şi şantaj în interiorul Germaniei.

Una din inovaţiile „regelui spionilor" — cum îl numea pe Stieber suveranul său Wilhelm I, încîntat de succesele lui — a fost crearea la Berlin a „casei verzi" sau, mai simplu, a unui bordel de lux sub conducerea nemijlocită a ministrului poliţiei. Oamenii politici

burghezi şi, în general, potentaţii (inclusiv rude de-ale împăratului), invitaţi cu amabilitate în această casă, erau antrenaţi la început în destrăbălări „obişnuite", care curînd erau completate cu tot felul de perversiuni. De aseme-

nea, erau larg utilizate şi stupefiantele. Stieber se îngrijea ca „nivelul" desfrîului în „casa verde" să fie mai ridicat decît oriunde în Europa. Ca urmare, faţă de victimele acestui şantan aristocratic se putea utiliza politica „biciului şi a turtei dulci". Turta dulce putea fi uşor transformată în bici : ameninţarea unei ruşinoase dări în vileag era completată adesea cu alta, nu mai puţin chinuitoare pentru victimă : aceea de a o priva de serviciile „casei verzi". Obţinînd astfel de mijloace suplimentare de a-şi exercita puterea, Stieber a devenit unul dintre cei mai influenţi oameni din ţară. Poate cea mai elocventă dovada a groazei pe care o inspira Stieber a fost veselia nedisimulată .şi aproape necuviincioasă a mulţimii cu prilejul înmormîntării lui : pentru mulţi, aceasta a fost realmente o sărbătoare a izbăvirii de ameninţări şi şantaje din partea umbrei poliţiste a „cancelarului de fier".

Secrete în paginile ziarelor

Deşi pamfletele tipărite sau gazetele (săptămînale şi — mult mai tîrziu — cotidiene) care le-au luat locul începuseră să fie răspîndite în Europa încă din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, multă vreme nu s-a considerat că ele ar avea vreo legătură cu posibilitatea de a trăda secrete de stat. Chiar şi ca mijloace de propagandă, aceste publicaţii aveau o însemnătate limitată, care creştea în timpul crizelor politice violente, cum au fost, bunăoară, revoluţia burgheză din Anglia de la jumătatea secolului al XVII-lea, Fronda din Franţa, războiul de independenţă al coloniilor engleze din America de Nord (1775—- 1783). Situaţia s-a schimbat radical în anii marii revoluţii franceze. După venirea la putere a lui Napoleon I, el a pus presa sub un strict control poliţienesc care includea şi cenzura militară. Pe de altă parte, presa, inclusiv „Monitorul" guvernamental, era larg utilizată pentru răspîndirea propagandei oficiale — care, printre altele, exagera succesele şi trecea sub tăcere eşecurile militare —, precum şi pentru inducerea în eroare a inamicului.

Aceasta se realiza nu atît prin tipărirea unor false numere de gazetă, ca acelea pe care, după cum ne amintim, Schulmeister le-a prezentat generalului austriac Mackâ

cît prin inserarea de informaţii false în cele mai veritabile publicaţii franceze.

în timpul războiului civil din S.U.A., guvernul preşedintelui Lincoln s-a izbit de situaţii cînd ziarele au trădat multe informaţii secrete cu privire la deplasarea trupelor. întrucît în majoritatea sectoarelor teatrului de operaţii militare nu exista o linie continuă a frontului, aceste ziare nimereau repede în mîinile sudiştilor. Divulgarea secretelor de stat se făcea uneori cu rea intenţie, fiind rezultatul ostilităţii unor influente cercuri din nord, care năzuiau spre o pace de compromis cu sclava- giştii. Ziarele „reptilelor" publicau adesea informaţii militare mincinoase, cu scopul de a induce în eroare nu inamicul, ci populaţia din statele din nord. în 1864 ziarele „New York World" şi „New York Journal of Commerce" au publicat o falsă proclamaţie a preşedintelui Lincoln în care se făcea o apreciere pesimistă a situaţiei militare şi se anunţa în mod provocator mobilizarea în armată a încă 4 000 de oameni. Cele două gazete au scăpat uşor — cu suspendarea pe trei zile. Cunoscutul general nordist Sherman, descoperind în armata sa un corespondent al ziarului „New York Herald", T. Knox, care nu obţinuse o aprobare specială în acest sens, a ordonat ca reporterul să fie trimis în judecată ca spion inamic. Instanţa l-a condamnat pe ziarist, dar preşedintele Lincoln a anulat sentinţa. înfuriat de amestecul forurilor superioare, Sherman a declarat : „Dacă americanii cer şi trebuie să capete informaţii — fie ele şi veridice, dar totuşi informaţii —, treaba lor, n-au decît să le capete. Dar această apucătură a lor îmi aminteşte de un beţiv la care înclinaţiile fireşti sînt atît de denaturate, încît el nu-şi mai găseşte satisfacţia decît în alcool".

Cazurile de divulgare prin presă a unor secrete militare sînt foarte numeroase. în vremea războiului franco-prusian, Armata a III-a germană, după bătălia de la Woerth, se deplasase spre apus, distanţîndu-se cu două-trei zile de marş de trupele franceze ale mareşalului Mac-Mahon, care înaintau spre răsărit. în mîinile germanilor a ajuns însă un ziar francez care anunţa că armata lui Mac-Mahon se află la Reims. Comandamentul german şi-a trimis trupele spre nord şi astfel a zădărnicit planurile francezilor.

Un exemplu de divulgare criminală a unor secrete

militare îl poate oferi „Curierul armatei din Manciuria", editat de comandamentul ţarist în timpul războiului ruso-japonez. El publica ştiri despre sosirea în Extremul Orient a diferitelor mari unităţi militare, dări de seamă cu privire la amplasarea unităţilor, ordine conţinînd date despre efectivul şi starea diferitelor

corpuri şi divizii. în „Curier" se publicau o mulţime de anunţuri ale unor militari care îşi căutau rudele sau prietenii. Aceste anunţuri erau date de ofiţeri care îşi indicau adresa, ceea ce dezvăluia şi mai mult situaţia dislocării trupelor ruse în Extremul Orient.

Cenzura militară, nu numai ca mijloc pentru combaterea dezvăluirii secretelor militare, ci şi pentru dezinformarea inamicului şi pentru propaganda de război, era larg utilizată de către prusieni în timpul războaielor împotriva Austriei şi Franţei. Cu aceasta se ocupa Stieber. Mai tîrziu, în timpul primului război mondial, cenzura militară a fost extinsă şi asupra scrisorilor de afaceri şi private, controlînd în special corespondenţa cu ţările neutre, şi a devenit unul din cele mai importante instrumente ale contraspionajului.

Piticul de sub masa iui Bismarck

Urmînd exemplul Parisului, la 28 martie 1871 muncitorii din Marsilia au pus mîna pe putere în principalul oraş portuar din sudul Franţei. Revoluţionarii au ocupat poşta şi telegraful şi au instituit controlul asupra corespondenţei.

Thiers, şeful guvernului de la Versailles, l-a însărcinat cu restabilirea „ordinii" burgheze în Marsilia pe generalul Espi- vent de la Villeboisnet. Acesta era un monarhist şi un clerical obtuz, care făcuse carieră prin slugărnicia manifestată în saloanele doamnelor nobile şi îşi dovedise totala incapacitate în războiul împotriva Prusiei. Acum, acest călău îngîmfat şi crud, încîntat de ordinul sîngerosului pitic de la Versailles, se pregătea să-şi ia revanşa în lupta cu comunarzii, care nu aveau nici cartuşe, nici provizii. Şi iată că la general se înfăţişă, ofe- rindu-şi serviciile, un alt pitic : un omuleţ mărunt, gras, îmbrăcat elegant, cu picioare strîmbe şi disproporţionat de scurte şi un cap enorm. Obrajii graşi ai piticului, încadraţi de o pereche de barbete „solide", erau împodobiţi cu nişte ochi bulbucaţi, iar buza inferioară ieşită înainte. Soţia piticului,

după cum explică el, închiriase o parte din locuinţa sa Companiei telegrafice de răsărit, care avea legătură prin cablu propriu cu oraşul Oran din Algeria. Compania îngăduise conectarea acestui fir la cablul Versailles-ului. Astfel a fost stabilită legă

tura cu guvernul lui Thiers, şi generalul de la Villeboisnet a primit instrucţiunile finale pentru reprimarea insurgenţilor.

Comuna din Marsilia fu înecată în sînge. Iar soţul proprie- tăresei, pentru serviciile aduse ca spion, a fost împuternicit să comunice aceasta personal la Versailles.

Piticul cu picioarele strîmbe se numea Heinrich Georg Ste- phan von Blowitz. S-a născut în anul 1825 în Cehia, într-o familie de nobili germani. Istoria anilor de tinereţe ai lui Blowitz n-o cunoaştem decît din propriile sale „memorii", iar acestea seamănă nu cu nişte amintiri, ci mai curînd cu un roman fantezist, presărat din abundenţă cu autoelogieri ale autorului şi eroului principal al naraţiunii. Dacă ar fi să-l credem pe Blowitz, pe cînd avea 16 ani, o ţigancă dintr-un cătun pierdut de lîngă graniţa croată îi prezisese viitorul.

„Cînd vrăjitoarea s-a apropiat de mine — istoriseşte Blo- witz —, ea s-a însufleţit pe dată şi ochii ei stinşi au scăpărat.

— N-am mai văzut niciodată o mînă ca a ta — a zise ea. — ÎTe-aşteaptă o soartă vrednică de invidiat.

— Anume ce ? — am întrebat-o eu.

— Ai să stai alături de regi şi vei mînca la masă laolaltă cu prinţi".

Şi într-adevăr, memoriile lui Blowitz abundă în povestiri despre nesfîrşitele sale succese în societatea înaltă, despre bunăvoinţa acordată de monarhi, despre prietenia sa cu miniştri şi despre întîlnirile sale cu alţi titulari ai unor ranguri înalte, se înţelege, de la conte şi prinţ în sus. Nu lipsesc nici aventurile galante, în care „făt-frumosul“ cu barbete de diplomat apare în rolul de prim-amorez. Odată, după cum povesteşte el, Bismarck şi serviciul de spionaj german au trimis-o la el pe frumoasa şi vicleana prinţesă Krahlta, ca să-i fure un important secret. Aflîndu-se într-o seară în salonul prinţesei, Blowitz a fost atît de captivat de frumuseţea şi farmecul ei inegalabil, încît era cît pe ce să vorbească mai mult decît trebuia. Dar în acel moment atenţia îi fu atrasă de un lucru neobişnuit: „Am observat că flacăra luminării din candelabrul care se afla în faţa oglinzii s-a aplecat şi a început deodată să pîlpîie. Acest lucru m-a uimit, deoarece uşile şi ferestrele erau închise. Nu-mi puteam da seama dincotro vine curentul de aer care făcuse să se încline flacăra luminării. Apropiindu-mă de

candelabru, am simţit un curent venind dinspre oglindă. Mi-am dat seama imediat că mi se întinsese o cursă. Cercetînd cu atenţie oglinda, am observat că era formată din două părţi, între care se vedea acum o fină deschizătură. Pe cît se pare, acolo se afla cineva care asculta. I-am arătat prinţesei luminarea ce pîlpîia şi des

chizătura din oglinda, spunîndu-i pe un ton cît mai calm eu putinţă :

— Doamnă, vicleniile dumneavoastră sînt inutile. Am înţeles totul.

Prinţesa mă privi şi apăsă pe un buton. Apăru un lacheu. Fără să se mai uite la mine, dînsa făcu semn să fiu condus afară".

Adesea Blowitz se înfăţişează şi în rolul de nobil salvator al unor misterioase şi frumoase tinere femei (care, fireşte, sînt invariabil prinţese sau ducese), amenințîndu-i, cu acest prilej, pe urmăritorii lor — în majoritatea cazurilor prinţi domnitori — cu declanşarea chiar a unor acţiuni armate din partea marilor puteri.

De fapt, influenţa lui Blowitz era asigurată de „a şasea mare putere europeană" : ziarul englez „Times". Adevărata carieră a lui Blowitz a început în zilele sîngeroase din mai 1871, cînd versaillezii, îmbătaţi de sînge, s-au răfuit în chip monstruos cu comunarzii prizonieri în aclamaţiile doamnelor burgheze. Sîn- geroasa orgie din Paris a provocat o oarecare indignare chiar şi în cele mai respectabile gazete conservatoare din străinătate. Thiers voia ca relatările despre atrocităţile săvîrşite de trupele versailleze să atenueze întrucîtva tabloul. De aceea a fost foarte mulţumit aflînd că vechiul său cunoscut Blowitz, care mai înainte fusese un ziarist obscur, a căpătat temporar funcţia de adjunct al corespondentului parizian al ziarului „Times".

Cei doi pitici căutau să se tragă pe sfoară unul pe altul. Thiers voia să-l transforme pe Blowitz într-un instrument pentru înfăptuirea ţelurilor sale, iar Blowitz — pe Thiers. Blowitz profită de cunoştinţa sa cu şeful guvernului francez, obţinînd informaţii din prima mînă, pe care alţi corespondenţi nu le căpătau. Odată, Blowitz observă de departe că Thiers stă de vorbă cu un ambasador străin (pe cît se pare, german). Cînd Blowitz se apropie, convorbirea încetase. Şeful guvernului, care părea oarecum jenat, îi explică corespondentului ad-interim al ziarului „Times" că ambasadorul îşi exprimase satisfacţia faţa de anumite acţiuni ale cabinetului său. Dar Blowitz era tot atît de viclean ca şi interlocutorul său. El citi pe chipul premierului că acesta minţea. Blowitz se feri să trimită redacţiei informaţiile primite de la Thiers şi, prin întrebări puse mai multor persoane cunoscute, reuşi să stabilească adevăratul conţinut al convorbirii : ambasadorul exprimase un protest

categoric împotriva acţiunilor guvernului francez. Cînd „Times" publică ştirea întrevederii abilului premier cu ambasadorul, toţi adversarii lui Thiers au fost îneîntaţi, în timp ce el spumega de

furie : „N-am spus nimănui ce am vorbit cu ambasadorul — îi strigă el lui Blowitz. — Ai tras cu urechea, asta n-ai îndrăznit să scrii !“ Dar Blowitz nu era omul care să poată fi impresionat de vorbe, iar pe de altă parte n-avea rost ca premierul să se certe cu corespondentul lui „Times" — fie el şi ad-inte- rim. în scurt timp, cei doi pitici găsiră din nou un limbaj comun.

în 1874, Blowitz reuşi, în sfîrşit, să fie numit corespondent permanent la Paris al ziarului „Times“, funcţie la care rîvneau multe persoane influente. De astă dată i-au venit în ajutor şi împrejurările — tocmai atunci a avut loc lovitura de stat monarhistă din Spania. Adulmecînd evenimentele senzaţionale, Blowitz alergă la ambasada Spaniei, încercînd să obţină confirmarea ştirii că la Madrid generalul Campos pusese mîna pe putere. Ambasadorul guvernului republican se străduia să-i convingă pe Blowitz şi pe ceilalţi corespondenţi că la Madrid nu avusese loc decît o nereuşită tentativă de rebeliune, care fusese repede înăbuşită. Blowitz, însă, trase o concluzie contrară, observînd starea de lucruri existentă chiar în ambasadă. Şeful acesteia trimitea la telegraf curier după curier, dar de la Madrid nu soseau nici un fel de ştiri. Cînd guvernul este învingător — raţiona Blowitz —, ambasada nu duce niciodată lipsă de ştiri triumfătoare. Atunci cînd, dimpotrivă, guvernul e răsturnat, este rîndul ambasadorilor să-şi bombardeze zadarnic şefii cu telegrame cerînd informaţii. Pe scurt, Blowitz nu dădu crezare ambasadorului, dar nu se putu decide nici sa scrie despre lovitură ca despre un fapt împlinit. Blowitz alergă la reşedinţa prinţului de Asturias, pretendentul la tron (ulterior, regele Alfons al XH-lea), care locuia pe atunci la Paris. Acolo însă nu se permitea nimănui accesul mai departe de poarta păzită de poliţie, în apropierea căreia se adunase o mulţime de curioşi şi reporteri. Totuşi, Blowitz reuşi să-şi amăgească concurenţii. El îl căută pe contele Banuelos, un vechi cunoscut de-al său, care făcea parte din anturajul prinţului de Asturias, şi contele îl aduse la pretendent în careta sa. Blowitz se ghemuise în cel mai întunecos ungher al caretei. Echipajul fu lăsat să intre. în ultima clipă să auziră strigătele concuren- ţilor păcăliţi : „Blowitz e în caretă !“ Răsunară înjurături şi blesteme,

dar era prea tîrziu. A doua zi „Times“ — singurul dintre toate ziarele engleze — publică amănunte despre lovitura de stat, iar trei săptămîni mai tîrziu Blowitz deveni co-respondentul permanent al lui „Times" la Paris.

în 1875 „micul om mare", cum începuse să fie supranumit Blowitz, reuşise să comunice în mod anticipat despre intenţiile

Cermaniei de a porni un nou război „preventiv" împotriva Franţei, care se refăcuse repede de pe urma dezastrului. Aceasta nu era de natură să-i atragă bunăvoinţa lui Bismarck. Or, în 1878, s-a întrunit la Berlin Congresul internaţional care trebuia să dezbată din nou „problema orientală" — problema soartei popoarelor şi teritoriilor situate în partea europeană a Imperiului otoman, sau, cu alte cuvinte, soarta Balcanilor şi regimul strîmtorilor Dardanele şi Bosfor.

Nu era cazul, firește, ca Blowitz să aştepte informaţii de la Bismarck. „Plenipotenţiarul francez — îşi amintea mai tîrziu Blowitz — era prudent; diplomaţii englezi, din principiu, nu declarau nimic ziariştilor ; diplomaţii ruşi n-aveau încredere în reprezentantul unui ziar englez ; austriecii, temîndu-se de Germania şi de Rusia, tăceau ca muţii. Cît despre diplomaţii turci, acestora le era frică pînă şi de umbra lor. Ţinînd seama de toate acestea, Blowitz şi-a creat serviciul său particular de informaţii. El a acţionat prin intermediul unui aventurier care, dîndu-se drept un tînăr bogat dintr-o familie onorabilă, trebuia să cîştige încrederea unuia dintre diplomaţi.

Aventurierul fu în curînd primit în serviciul acestui demnitar ca secretar onorific, sub cuvînt că vrea să înveţe comp'ii- cata profesiune de diplomat. Toţi funcţionarii erau supuşi unei stricte supravegheri, de aceea Blowitz şi agentul său se prefăceau că nu se cunosc. Atîta doar că luau prînzul la acelaşi restaurant, frecventat de mulţi diplomaţi şi ziarişti, şi că purtau jobene asemănătoare. La plecare Blowitz îşi punea jobenul agentului său, în a cărui căptuşeală de mătase găsea scurte consemnări ale şedinţelor congresului şi ale tratativelor dintre diferite state. Dar şi aceste consemnări, tocmai din cauză că erau prea scurte, erau insuficiente pentru a se alcătui pe baza lor lungile corespondenţe trimise de Blowitz Ia Londra. Pornind de la puţinul pe care reuşise să-l consemneze agentul său, Blowitz începu să-i viziteze pe toţi diplomaţii cunoscuţi şi din mici crîmpeie reconstituia toate verigile care îi lipseau pentru relatarea completă a şedinţelor

congresului.

Şiretenia, abilitatea în discuţii şi flerul său de copoi i-au venit în ajutor nu o dată corespondentului ziarului „Times". Ziarul publica expuneri amănunţite ale discursurilor premierului rus Gorceakov. Blowitz reuşi să afle înaintea altora că după lungi dispute delegaţii englezi şi ruşi ajunseseră, în sfîrşit, la un acord în principalele probleme şi că plecarea la Londra, cu care amenința premierul britanic Disraeli (a fost chiar comandat în mod demonstrativ un tren special), nu va avea loc. Te- 391 legramele lui Blowitz au preîntîmpinat panica la bursă, unde

se ştia că plecarea premierului ar fi fost echivalentă cu un război cu Rusia...

între timp, agentul care-i furniza informaţii lui Blowitz începu să stîrnească suspiciuni. Blowitz reuşi, fără a precupeţi cheltuielile, să-1 trimită în Australia ca emigrant, după ce acesta şi-a găsit un înlocuitor. Congresul se apropia de sfîrşit, şi noul agent a promis să obţină anticipat o copie exactă a tratatului ce avea să fie semnat în şedinţa de închidere. „Acum aveam de învins două obstacole — povestea mai tîrziu Blowitz în memoriile sale. — în primul rînd, congresul se încheia la 13 iulie, într-o sîmbătă. Aveam nevoie de tratat în ziua de 12, ca să apară în ziarul din 13, deoarece duminica ziarele nu apăreau. Luni ar fi fost prea tîrziu. în al doilea rînd, obţinerea textului nu era totul. Pentru mine era la fel de important ca ceilalţi ziarişti să nu-1 aibă. Ziarele germane erau supărate pe Bismarck pentru că acesta nu-i primea pe reprezentanţii lor. Mă gîndeam că Bismarck le va da tratatul, ca să le potolească. Dacă documentul apărea în gazetele germane sîmbătă, aş fi suferit o înfrîngere. Eram desperat. Cum să-1 împiedic pe Bismarck ? Cum să telegrafiez textul la Londra ? Din Berlin era imposibil. Din Paris ar fi fost prea tîrziu. M-am oprit la o a treia soluţie : Bruxelles".

Blowitz reuşi să-1 învîrtă pe degete pe ministrul plenipotenţiar al Belgiei la Londra şi obţinu de la acesta autorizaţia necesară pentru a transmite la orice oră din zi sau noapte o lungă telegramă. Cu ajutorul unor complicate manevre, Blowitz îşi împiedică confraţii să obţină preţiosul document, iar vineri agentul lui copie textul tratatului încă nesemnat. După ce intră în posesia acestuia, Blowitz, cu o mutră foarte abătută, se îndreptă spre gară, declarînd oricui dorea să-1 asculte că şi-a pierdut definitiv speranţa de a mai primi textul tratatului. La telegraful din Bruxelles mai întîi i s-a refuzat transmiterea telegramei, cînd funcţionarii s-au convins că ea conţine textul importantului acord diplomatic, dar hîrtia căpătată de la ministrul plenipotenţiar aranjă lucrurile.

în timp ce delegaţii la congres abia îşi puneau semnăturile pe tratat, la Londra maşinile tipăreau deja numărul de sîmbătă al ziarului „Times" cu textul complet al tratatului. Bismarck fu cuprins de furie, iar Stieber era cît pe ce să capete un atac de apoplexie.

Contemporanii afirmă că atunci cînd Bismarck intra în cabinetul său, el arunca o privire sub masă, ca să vadă dacă nu cumva se află acolo Blowitz. Dar corespondentul diplomatic al ziarului „Times", în spiritul diplomaţiei engleze, prefera să scoată castanele din foc cu mîinile altora.

Marele stat-major al falsurilor

Faimoasa afacere Dreyfus, cu ajutorul căreia monarhiştii şi clericalii voiau să lovească în Republică şi în forţele democratice, a avut o mare însemnătate în istoria Franţei. Rar s-a mai întîmplat ca acţiunile spionajului să se împletească atît de strîns cu destinele unei ţări. Cazul Dreyfus a intrat temeinic în cărţile de istorie. De aceea, în lucrarea de faţă ne vom mărgini să vorbim despre el numai ca despre unul din momentele dramatice ale războiului secret.

In acest caz s-au ciocnit, în mod bizar, adevăratele sentimente patriotice cu şovinismul feroce, interesele clicii nulităţilor militare cu interesele poporului francez, iezuiţii cu regimul republican. Măreţia umanitarismului a intrat în luptă împotriva josniciei demagogiei reacţionare. Larga publicitate se împletea cu secretul cel mai strict şi adevărata dramă cu opereta, în canavaua relaţiilor internaţionale se întreţesea strîns romanul poliţist. Ca într-un caleidoscop monstruos, apăreau, rînd pe rînd, documente falsificate, ofiţeri suspuşi care — deghizaţi cu bărbi false şi ochelari negri — se întîlneau cu un criminal inveterat pentru a-1 ajuta să scape de urmărire, un proxenet ridicat pentru falsurile făcute la rangul de erou naţional şi nişte judecători docili, gata să ia, în virtutea disciplinei militare, orice născociri drept purul adevăr. început ca un episod mărunt, particular, cazul Dreyfus s-a transformat într-o criză politică generală a Franţei.

...La 15 octombrie 1894, căpitanul Alfred Dreyfus, de origine evreu, a fost chemat, fără să bănuiască ceva, la marele stat-major. în camera unde a fost introdus se aflau cîţiva ofiţeri. Unul din ei, maiorul marchiz du Paty de Clam, îi propuse lui Dreyfus să-1 aştepte pe general, iar apoi, sub un pretext oarecare, îi ceru căpitanului să scrie cîteva cuvinte. Acestea reprezentau textul unui document anonim, numit ulterior „bor- deroul“, al cărui autor se oferea să trădeze Germaniei secrete militare franceze. Ofiţerii, care îşi aveau convingerea formată dinainte, au afirmat că Dreyfus ar fi început să tremure cînd **a** scris frazele din „borderou",

dar apoi şi-a recăpătat stăpî- nirea de sine şi a devenit absolut calm. Aceasta a fost unica **353** „dovadă", dar ea a părut suficientă pentru a-1 aresta pe Drey-

fus şi a-i propune imediat să se sinucidă. După o oarecare ezitare, căpitanul Dreyfus a refuzat să facă jocul duşmanilor săi : el a hotărît să lupte şi să-şi dovedească nevinovăţia. Ofiţerii au declarat că aceasta era o dovadă în plus a trădării lui.

„Borderoul" fusese adus maiorului Henry din serviciul de contrainformaţii de un oarecare Brucker, care îl urmărea pe ataşatul militar german, colonelul Schwartzkoppen. Adevăratul autor al acestui document era maiorul Esterhazy, un aventurier monden şi colaborator al serviciului de spionaj. Cerce- tînd hîrtia pe care era scris „borderoul“, Henry a înţeles foarte bine cine este autorul. Dar maiorul din serviciul de contra-informaţii ştia şi ce vor şefii săi din cercul generalilor cu sentimente antisemite şi clericale, astfel încît a preferat să tacă.

în decembrie 1894, tribunalul militar, în pofida lipsei totale de dovezi, l-a condamnat pe Dreyfus la recluziune pe viaţă într-o fortăreaţă. în prezenţa regimentelor din garnizoana Parisului, a avut loc ceremonia publică a degradării: condamnatului i-au fost smulşi epoleţii de ofiţer şi i-a fost frîntă sabia. Fireşte, puţini dintre cei prezenţi la acest penibil spectacol ştiau că experţii contestaseră identitatea dintre scrisul lui Dreyfus şi cel al autorului „borderoului", dar acest fapt nu a fost adus la cunoştinţa tribunalului. Iar apărătorilor le-au fost ascunse chiar şi copiile descifrate ale telegramelor lui Schwartz-koppen, dintre care una dovedea în mod incontestabil nevinovăţia lui Dreyfus. Acesta a fost deportat la Cayenne (în Guyana franceză), pe Insula Dracului, unde moartea trebuia în scurt timp să-1 „înlăture" pe acest om, care, deşi condamnat, mai era primejdios pentru clica militară reacţionară. Treptat, cercurile largi ale republicanilor din Franţa au început să vadă, dincolo de acuzaţia de spionaj adusă unui căpitan pînă atunci necunoscut şi dincolo de campania antisemită stîrnită pe această temă, tentativa unor aventurieri militari, a unor conspiratori clericali şi monarhişti de a submina Republica...

Colonelul Picquart, numit în 1895 şef al serviciului de spionaj francez, la prima vedere nu se deosebea prin nimic de colegii săi. El împărtăşea întru totul ideile

preconcepute şi simpatiile lor — altfel n-ar fi ajuns niciodată într-un asemenea post. Primind numirea, Picquart a fost chemat de şeful marelui stat-major, care i-a dat indicaţii lipsite de orice echivoc cu privire la cazul Dreyfus. Acest caz nu poate fi considerat încheiat — i s-a spus lui Picquart — şi, în consecinţă, ca măsură de prevedere, trebuie strînse probe suplimentare împotriva lui Dreyfus. Trebuie să se stabilească ce anume l-a determinat să trădeze : nu era cumva un cartofor inveterat, nu întreţinea

oare amante costisitoare şi, în general, nu avea niscaiva vicii ascunse care să-l fi împins la cheltuirea unor mari sume de bani ? Sau poate avusese pierderi financiare jucînd la bursă ? Pe scurt, de ce Dreyfus, un om destul de bogat, avusese deodată nevoie urgentă de bani ? Nu se urmărea să se procedeze la cercetări suplimentare, ci, pur şi simplu, pentru orice eventualitate, se cerea să se adune orice materiale care ar fi putut servi. De altfel, predecesorul lui Picquart, colonelul Sandherr, transmiţîndu-i acest caz, îşi sfătuise prieteneşte succesorul ca, în general, să nu se ocupe de problema lui Dreyfus. Picquart a remarcat cu uimire această evidentă contradicţie. Dar colonelul Sandherr fusese mult timp bolnav şi în absenţa lui toate treburile le condusese maiorul Henry.

Ataşatul militar german, colonelul Schwartzkoppen, şeful spionajului german în Franţa, fusese pus şi el sub observaţia unei reţele de agenţi francezi. Biroul II supraveghea orice mişcare a lui Schwartzkoppen din clipa cînd colonelul se ridica dimineaţa din pat şi pînă seara, cînd se culca. Pe lîngă toate celelalte, colonelul Picquart, despre care vom mai avea multe de spus în povestirea noastră, îşi închiriase un apartament în clădirea situată peste drum de ambasada germană. Cu un etaj mai jos, în aceeaşi casă, locuia maiorul Susskind, adjunctul lui Schwartzkoppen, iar agenţii contraspionajului francez, prin cămin, puteau să asculte sistematic discuţiile diplo- maţilor germani. în afară de aceasta, francezii fotografiau pe neobservate toate persoanele care vizitau clădirea ambasadei.

Mulţi teoreticieni militari francezi au afirmat că Franţa fusese înfrîntă în 1870—1871 în special din cauza superiorităţii sistemului de spionaj prusian. Se înţelege că s-au depus toate eforturile pentru a nu se repeta vechea greşeală şi pentru a se para activitatea spionilor germani. Ofiţerii francezi, şi îndeosebi maiorul Henry, au recurs pe scară largă chiar şi la serviciile unor criminali de drept comun. Dar poate cel mai

important dintre spionii Biroului II era madame Bastian, femeie de serviciu la ambasada germană, care îndeplinea şi obligaţiile de cameristă a contesei Munster, fiica ambasadorului.

Schwartzkoppen primise asigurări că poate fi fără grijă în privinţa d-nei Bastian şi că, aşa cum scria însuşi ambasadorul folosind cuvintele persoanelor care o recomandaseră, „era mult prea proastă ca să se ocupe cu spionajul". Dar diplomatul german se înşela amarnic.

Prin natura slujbei sale, franţuzoaica avea acces în toate încăperile ambasadei. în schimbul unei sume consistente ce-i era **395** transmisă din fondurile secrete ale marelui stat-major, ma

dame Bastian acceptase să îndeplinească în acelaşi timp o neînsemnată muncă suplimentară : ea strângea cu grijă conţinutul coşurilor de hîrtii din cabinetele de lucru, ca şi ceea ce se găsea prin căminuri. De două ori pe lună, prada adunată era transmisă Biroului II. Predarea hîrtiilor era foarte bine organizată, deoarece madame Bastian îndeplinea adesea şi rolul de portăreasă. în afară de aceasta, multilaterala doamnă avea cîţiva prieteni intimi, pe care îi primea în camera portăresei. De acolo, unul dintre prietenii d-nei Bastian, sus-menţionatul Brucker, de asemenea agent al Biroului II, i-a adus maiorului Henry fai-mosul „borderou" pe baza căruia a fost condamnat Dreyfus.

în martie 1896, madame Bastian, folosind calea obişnuită, şi-a anunţat şefii că le poate înmîna o nouă „recoltă". în momentul acela însă Henry era cu totul absorbit de treburi cu caracter familial, şi cum el evita să iniţieze pe alţii în activitatea d-nei Bastian, aceasta, spre marea ei mirare, nu primi invitaţia de a vizita biserica unde se întîlnea de obicei cu reprezentantul Biroului II. D-na Bastian se alarmă. Ea se temea că a fost descoperită şi, în plus, se pare că tocmai atunci nu i-ar fi stricat să primească o anumită sumă de bani din partea serviciului francez de informaţii, astfel încît se arătă stăruitoare. Colonelul Picquart ordonă maiorului Henry să se întîlnească cu madame Bastian şi să primească documentele obţinute de ea.Maiorul execută ordinul, dar aruncă numai o privire fugară asupra noului transport de hîrtii furate de madame Bastian. Mult ar fi dat Henry, mai tîrziu, să-şi poată repara această neglijenţă 1

Dar deocamdată maiorul Henry plecă într-un concediu pentru aranjarea unor afaceri de familie, iar hîrtiile ajunseră la căpitanul Lauth, care îi preluase vremelnic atribuţiile. Printre aceste hîrtii se aflau cîteva zeci de fragmente de hîrtie albastră. Pentru

colaboratorii Biroului II nu era o treabă prea grea să reconstituie din aceste fragmente scrisoarea ruptă. Peste puţin timp, în faţa colonelului Picquart se afla documentul reconstituit, pe care se distingea următorul text:

„Maiorul Esterhazy, Paris, str. Bienfaisance nr. 27.

Stimate domn. Mai întîi de toate, sper să primesc de la dv. informaţii mai amănunţite decît cele pe care mi le-aţi predat recent, în chestiunea despre care am vorbit. De aceea vă rog să mi le comunicaţi în scris, pentru a avea posibilitatea să-mi dau seama dacă pot menţine şi în viitor legătura cu firma R.

C...t“

De obicei, telegramele pneumatice se împăturesc şi se expediază adresantului fără a fi puse în plic. Dar această scrisoare nu purta ştampila poştei, prin urmare nu trecuse pe la poştă.

în privinţa autorului nu exista nici o îndoială — acesta nu putea fi decît colonelul Schwartzkoppen. E adevărat că nu era scrisă de el personal, ci de cineva dintre prietenii săi. Dar această persoană mai scrisese şi anterior pentru colonel scrisori analoge, semnate „C...t“, şi scrisul puţin modificat al acestui colaborator al lui Schwartzkoppen era bine cunoscut Biroului II, graţie oficiilor d-nei Bastian.

De ce scrisoarea nu fusese trimisă lui Esterhazy — a rămas o enigmă. Poate că Schwartzkoppen îşi schimbase hotărîrea — intenţionînd să întrerupă legătura cu Esterhazy, care încetase să-i mai transmită informaţii destul de valoroase — şi, rupînd pe neaşteptate scrisoarea, aruncase bucăţelele de hîrtie în căminul deja stins. După altă versiune, colonelul voia să ducă el însuşi scrisoarea la poştă, dar se luase cu treburile şi de aceea o predase pentru expediere d-nei Bastian, care a adus-o... la Biroul II. Dar această versiune nu prea explică de ce scrisoarea a fost mai întîi ruptă — nu este verosimil ca d-na Bastian întîi s-o fi rupt şi apoi să fi adus şefilor săi bucăţelele de hîrtie, adunate cu grijă. Un lucru este în afara oricărei îndoieli : autenticitatea documentului. Ea a fost recunoscută, după trecerea multor ani, chiar de către Schwartzkoppen. Dar în timpul afacerii Dreyfus, falsificatorii în uniforme de generali au încercat cu insistenţă să convingă toată lumea că scrisoarea e falsă, pentru a face să treacă drept autentice falsurile fabricate de ei.

Picquart era un om cinstit. în această privinţă, colonelul se deosebea de carieriştii din jurul său, care îşi camuflau lipsa de scrupule cu ajutorul frazelor sforăitoare despre patriotism şi despre măreţia Franţei. Picquart era convins de vinovăţia lui Dreyfus (doar acesta fusese condamnat de un tribunal militar I). Probabil că mai există încă un trădător — îşi spuse Picquart, hotarînd să se ocupe de cazul Esterhazy. Picquart nu a adus acest lucru la cunoştinţa superiorilor săi. Dar tocmai această omisiune, săvîrşită

cu sau fără voie de Picquart, şi pentru care ulterior el a fost aspru condamnat, a dat posibilitatea ca cercetările să nu fie blocate din capul locului.

Dar este timpul să facem cunoştinţă şi cu corespondentul colonelului Schwartzkoppen : Esterhazy, sau, cum se numea în mod oficial, contele Marie-Charles Ferdinand Walsin-Ester- hazy. Titlul de conte şi I-a atribuit singur. Născut la Paris, el **a** studiat la Academia militară din Viena, a participat la războiul austro-prusian, apoi a intrat în legiunea străină a Franţei. Cariera lui ulterioară în armata franceză pare a se prezenta **3$7** bine : Esterhazy ar fi dat, chipurile, dovadă de mult curaj în

timpul războiului franco-prusian. Am spus „pare“, deoarece aceste date sînt luate de prietenii lui Esterhazy dintr-un formular de serviciu, care fusese completat pe baza declaraţiilor lui. Este vădit şi faptul că Esterhazy lucra pentru serviciul francez de informaţii şi contrainformaţii, spionîndu-i pe ceilalţi ofiţeri. El avea mulţi cunoscuţi în cercurile militare. Printre cunoscuţii săi se număra şi un oarecare Henry, ofiţer care împrumutase de la Esterhazy o mare sumă de bani — 6 000 de franci — şi nu-şi mai putea plăti datoria. Era acelaşi maior Henry care a devenit unul dintre conducătorii Biroului II.

Dar activitatea lui Esterhazy nu se reducea la serviciul în armata şi spionajul francez. El era dispus să slujească oricui îl plătea. Dubiosul conte a devenit un spion internaţional în toată regula, care vindea informaţii secrete Angliei, Italiei, Austriei şi mai cu seamă Germaniei. Aceasta plătea mai bine decît toţi pentru secretele militare ale Franţei — pe atunci principala sa rivală. Potrivit memoriilor lui Schwartzkoppen, publicate după moartea acestuia, în 1930, Esterhazy a fost în serviciul lui de la mijlocul lunii iulie 1894, pînă în octombrie 1897, cînd colonelul a părăsit postul de ataşat militar german în Franţa. Esterhazy primea 2 000 de mărci lunar, iar adeseori şi sume în plus, pentru documente care prezentau un interes deosebit din punctul de vedere al marelui stat-major german. Acest strălucit aristocrat, ataşat pe lîngă marele stat-major, putea constitui o ilustrare a descompunerii cercurilor diriguitoare ale Franţei burgheze ; e de remarcat că el îl considera — şi nu fără temei — pe preşedintele Republicii, multimilionarul Casimir- Perier, drept un ambiţios politic fără talent şi fără principii, pe ministrul de război o nulitate absolută, pe şeful marelui stat- major, generalul Boisdeffre, o marionetă docilă a iezuiţilor, iar despre generalul Saussier, guvernatorul militar al Parisului, spunea că nu este decît un bătrîn prost şi libidinos.

Pentru Esterhazy orice metode de a obţine bani erau acceptabile : jocul la bursă şi exploatarea unei case de

toleranţă din apropierea gării St. Lazare, şantajarea fostelor sale amante şi a şefului casei bancare pariziene Rothschild. Iar atunci cînd veniturile de pe urma şantajului şi a casei de toleranţă au devenit insuficiente, iar jocul la bursă cu acţiuni ce nu-i aparţineau i-au adus pierderi serioase, Esterhazy a început, cu sînge rece, să vîndă secrete militare. Cu toate acestea, şi-a păstrat neatinsă reputaţia de gentleman, de ofiţer exemplar, rămînînd răsfăţatul bisericii şi al saloanelor aristocratice.

Fireşte, multe aspecte din viaţa „privată" a lui Esterhazy au ieşit la iveală abia mai tîrziu. Dar şi ceea ce a aflat colonelul

Picquart în primăvara anului 1896, în urma unei anchete discrete, era de ajuns.

Picquart a reuşit să stabilească că Esterhazy, avînd permanente dificultăţi pecuniare, se afla în posesia copiilor unor documente şi planuri secrete de cea mai mare importanţă. La început, colonelul Picquart a fost doar uimit de îndrăzneala lui Esterhazy, care, crezîndu-se în deplină securitate, vizita ambasada germană făţiş, îmbrăcat în uniformă militară. Picquart a dat ordin ca Esterhazy să fie supravegheat, dar adjunctul său, maiorul Henry, s-a grăbit să-şi anunţe prietenul şi creditorul că fusese pus sub supraveghere. După aceasta, Esterhazy, degajat, a adus la cunoştinţa Biroului II cauzele pentru care fusese la ambasadă : luase pur şi simplu o viză pentru soţia şefului său — comandantul Regimentului 74 —, care voia să facă o călătorie în Alsacia. Dar Picquart nu mai putea fi derutat. El studiase dosarul „cazului Dreyfus" şi fusese uluit de lipsa de dovezi convingătoare împotriva ofiţerului condamnat. Pe de altă parte, comparînd scrisul de pe hîrtiile personale ale lui Esterhazy cu cel de pe „borderoul“ pe care-1 cunoaştem, Picquart s-a convins că aparţineau uneia şi aceleiaşi persoane. Acum ştia cine era adevăratul spion german. După cîteva luni de ezitări, Picquart se încumetă să raporteze şefilor săi despre rezultatele preliminare ale anchetei.

După ce Boisdeffre, şeful marelui stat-major, a citit raportul lui Picquart, el l-a trimis pe colonel la generalul Gonse, unul dintre conducătorii Ministerului de Război. Uluit, acesta abia a putut bîigui : „Dar atunci s-a comis o eroare !“ El îşi recăpătă însă curînd calmul şi îi ordonă lui Picquart să desfăşoare cercetările asupra cazului Esterhazy fără a-1 lega de cazul Dreyfus ! Picquart a continuat să strîngă noi probe, apoi s-a prezentat iarăşi cu ele în faţa generalului Gonse. După cum sublinia Picquart, putea izbucni un scandal care ar fi întinat onoarea armatei şi a marelui stat-major. El ceru încuviinţarea pentru arestarea lui Esterhazy. Gonse refuză şi adăugă pe un ton iritat că nu înţelege din ce cauză Picquart manifestă atîta interes pentru afacerea Dreyfus ; dosarul lui nu putea fi revizuit, deoarece aceasta i-ar afecta pe generalii Mercier şi Saussier. Dar Dreyfus e nevinovat — încercă să obiecteze Picquart. Aceasta nu mai are azi nici o importanţă — fu răspunsul

generalului. Bine, dar în cazul că lucrurile ar fi descoperite, ruşinea va cădea asupra marelui stat-major — observă Picquart, făcînd o ultimă încercare.

— Dacă dv. nu veţi vorbi nimănui despre aceasta, nimeni nu va afla — declară Gonse.

— Este odios, domnule general ! — exclamă Picquart. — Nu vreau să iau acest secret cu mine în mormînt.

Clica militară simţi pericolul. Picquart la Paris devenea o adevărată ameninţare. Trebuia îndepărtat din capitală. Ministrul de război îi încredinţa o misiune urgentă şi secretă. Atît de urgentă, încît colonelul abia dacă avu la dispoziţie vreo două ore pentru a-şi pune în ordine locuinţa din Paris, şi atît de secretă, încît Picquart a trebuit să viziteze cîteva armate amplasate la frontiera cu Germania fără a se opri nicăieri mai mult decît era necesar pentru îndeplinirea rapidă a ordinelor primite. Iar din Paris, Picquart era mînat prin noi scrisori-or- dine, scrise pe un ton amical, dar categoric : Mai repede !... Mai repede ! Azi Picquart era la Marsilia, mîine la Lyon, poi- mîine la Grenoble. De îndată ce misiunea se apropia de sfîrşit, i se încredinţa alta la fel de urgentă : să organizeze serviciul de informaţii în coloniile franceze Algeria şi Tunisia. Nu după mult timp, Picquart fu numit comandant adjunct al Regimentului 4 infanterie din Algeria, care se ocupa cu urmărirea detaşamentelor de răsculaţi ce luptau împotriva coloniştilor francezi. în aceste condiţii, glontele unui răsculat (sau poate al unui asasin plătit) trebuia să scape clica generalilor de un martor incomod. Iar pînă una-alta, pentru a închide gura conştiinciosului Picquart, generalul Gonse şi alte somităţi ale marelui stat-major trimiteau colonelului scrisori în care-şi exprimau călduroasa lor afecţiune şi stimă.

Pentru orice eventualitate, a fost creată şi o a doua linie de apărare. Biroul II, pe care acum îl dirija Henry, plănuia cu febrilitate falsuri după falsuri ; scrisori anonime către ministrul de război, al căror conţinut trebuia să sugereze ideca că ele provin de la Picquart. Aceste scrisori erau menite să demonstreze că Picquart divulgă secrete militare şi este cumpărat de partizanii revizuirii cazului Dreyfus.

Picquart, cu tot respectul său faţă de conducătorii marelui stat-major, începu vag să-şi dea seama ce se petrece. El solicită un concediu de opt zile la Paris şi se sfătui cu un vechi prieten. întorcîndu-sc în Algeria, îşi făcu, pentru orice eventualitate, testamentul, declarînd că Esterhazy este spionul ce poartă răspunderea faptelor pentru care Dreyfus, deşi nevinovat, fusese condamnat, dispreţuindu-se complet legile.

Clica militară hotărî să nu mai ţină seama de nimic. Ea intenţiona nu numai să se răfuiască cu Picquart, ci şi să

închidă gura tuturor „dreyfusarzilor" (partizanii revizuirii procesului Dreyfus), al căror număr creştea. Scheurer-Kestner, vicepreşedintele senatului, îşi exprimă îndoiala cu privire la

vinovăţia lui Dreyfus. Arunci ministrul de război, Billot, considerat un vechi prieten al lui Scheurer-Kestner, trimise la el un ofiţer de la marele stat-major, care îi declară confidenţial : e mai bine ca senatorul să nu se ocupe de afacerea Dreyfus, altfel „poate cădea victimă unor groaznice insinuări". Dar Picquart. în timpul unei alte scurte călătorii la Paris, îi remise lui Scheurer-Kestner, prin intermediul avocatului Lcblois, co-respondenţa sa cu generalul Gonse.

La 14 iulie 1897 Scheurer-Kestner declară solemn în senat că s-a convins de nevinovăţia lui Dreyfus şi că va face totul pentru a o dovedi. Dar senatorul ştia încă foarte puţin. Deşi numele lui Picquart nu a fost rostit, pentru furnicarul alarmat de la marele stat-major era limpede de unde proveneau informaţiile de care dispunea Scheurer-Kestner.

Curînd urmă o noua lovitură. încă în 1896 ziarul de dreapta „Le Matin", pentru a demonstra vinovăţia lui Dreyfus, publicase un facsimil al „borderoului". Dar un cititor al ziarului, bancherul Castro, recunoscuse imediat scrisul clientului său Esterhazy. Dreyfusarzii, şi fără informaţiile lui Picquart, erau pe drumul cel bun. Acum, Mathieu Dreyfus, fratele căpitanului condamnat, într-o scrisoare deschisă adresată ministrului de război, îl acuză direct pe Esterhazy ca autor al „borderoului".

Alarmaţi, prietenii lui Esterhazy din Ministerul de Război îl chemară telegrafic pe maior la Paris. în capitala, Esterhazy, care trăsese la o amantă de a sa, fu căutat de un mesager de la marele stat-major. Acesta îi spuse că, deşi de partea lui se află persoane influente, situaţia sa este foarte gravă. împotriva lui există probe zdrobitoare, care acum sînt cunoscute de toată lumea. Fălosul ofiţer se schimbă la faţă într-un asemenea hal, încît cu greu mai putea fi recunoscut. Singurul om care-1 mai putea salva era ataşatul militar german. Esterhazy luă o trăsură şi, fără a-1 observa pe agentul de poliţie care-1 urmărea pas cu pas, alergă la ambasada germană. Esterhazy îl conjura pe colonelul Schwartzkoppen să-i salveze viaţa, declarînd familiei lui Dreyfus că acesta fusese trădătorul, autorul „borderoului". Schwartzkoppen, se înţelege, refuză să îndeplinească cererea fantastică a spionului său.

Colonelul german nu era cîtuşi de puţin călăuzit de

simţul dreptăţii, de o corectitudine elementară sau chiar pur şi simplu de dorinţa de a nu minţi în interesul lui Esterhazy. Conştiinţa lui Schwartzkoppen tăcuse ani îndelungaţi, cînd i se ceruse nu o dată să declare în mod public, pe cuvînt de onoare, cine este vinovatul. Dar colonelul ştia, de bună seamă, că la Berlin kaiserul Wilhelm al II-lea şi sfetnicii lui îşi freacă mîinile sa-

tîsfăcuţi cînd primesc informaţii despre criza politică crescîndă din Franţa. Cu cît Republica Franceză se va înfunda mai adînc în mocirla „afacerii Dreyfus", cu atît mai bine pentru noi — se spunea la Berlin. Chiar şi acest singur lucru ar fi fost de ajuns pentru a pecetlui buzele colonelului Schwartzkoppen, lăsînd la o parte faptul că dacă el l-ar fi declarat oficial pe Dreyfus (sau pe Esterhazy) spion german, aceasta ar fi provocat un scandal internaţional. Se înţelege că Esterhazy a întîmpinat un refuz categoric.

Melodrama se transformă repede în operetă. Esterhazy, care de frică îşi pierduse capul şi totodată turba de furie, începu să-l ameninţe pe Schwartzkoppen cu demascări avînd cu totul alt caracter. El, Esterhazy, cunoştea foarte bine o cocotă cu care ataşatul militar avea legături. Acum, colonelul german, nu mai puţin înfuriat, îi arătă maiorului francez uşa. Esterhazy scoase revolverul şi declară că îl va ucide pe Schwartzkoppen, iar apoi se va sinucide. Dar colonelul neamţ se dumirise cu cine are de-a face. El îl îmbrînci pur şi simplu afară pe laşul aventurier. Noul act al farsei ar fi rămas neterminat dacă, după cîteva ore, Esterhazy nu s-ar fi ivit din nou în cabinetul lui Schwartzkoppen. Dar ce schimbare se petrecuse cu el în aceste puţine ore ! în faţa lui Schwartzkoppen se afla un aristocrat politicos, cu o urmă de aroganţă, care venise să-şi ia rămas bun de la stimatul său prieten...

Ce se întîmplase ? Influenţii ofiţeri de stat-major urmăreau acţiunile lui Esterhazy cu o emoţie tot atît de mare ca şi a lui. Iar cînd Esterhazy, alungat de la ambasadă ca un cîine bătut, ajunse la ei, începură să-l liniştească prietenește pe maior. în- tîlnirea a avut loc în parcul Montsouris. înfăşuraţi în pardesie largi, caraghioase, cu bărbi false şi ochelari negri, ofiţerii de la marele stat-major îl consolară în cor pe spionul internaţional şi trădătorul învederat căruia i se zdruncinaseră nervii. Esterhazy află că marele stat-major deţine o dovadă incontestabilă a vinovăţiei căpitanului Dreyfus, care va astupa gura fratelui acestuia şi tuturor celor ce vor mai îndrăzni să arunce vreo umbră de suspiciune asupra maiorului. Datorită

acestor ştiri liniştitoare, Esterhazy îşi revenise cu totul cînd se prezentă la colonelul Schwartzkoppen în vizita de adio.

Dar „bărbile false" nu s-au limitat doar la consolări, ci l-au instruit cu de-amănuntul pe Esterhazy, arătîndu-i ce trebuie să facă, şi nemernicul, încurajat, începu să acţioneze, îmboldit de Henry şi de du Paty de Clam, el începu să scrie scrisoare după scrisoare.

Mai întîi ministrului de război, cerîndu-i să-l primească

pentru o convorbire care poate preîntîmpina izbucnirea unui mare scandal. Dar ministrul — care era civil şi om politic — nu riscă să urmeze sfatul generalilor şi să se compromită primin- du-1 pe maior. Esterhazy afirma că numai „dintr-o scrisoare anonimă" aflase despre „maşinaţiile" lui Picquart şi că nu-1 putea provoca pe acesta la duel, întrucît colonelul nu se afla la Paris. Cît despre asemănarea scrisului său cu scrisul persoanei care era autorul „borderoului", aceasta se explica foarte simplu. Dreyfus, prin prietenii săi bancheri, obţinuse, de bună seamă, textele unor recipise ale lui Esterhazy. Cînd Dreyfus scrisese „borderoul", el imitase pur şi simplu scrisul maiorului. Nu era greu de înţeles nici faptul că Esterhazy îl cunoştea pe Schwartzkoppen : cunoştinţa lor data încă de pe vremea cînd părinţii maiorului se întîlniseră la băile Karlsbad cu viitorul ataşat militar german. (Tatăl lui Esterhazy murise cu patruzeci de ani înainte de data acestei scrisori 1) Esterhazy încercă chiar să întoarcă în favoarea sa vizitele făcute la ambasada germană : dacă ar fi fost vinovat, s-ar fi arătat oare el acolo, ziua în amiaza mare, aşa cum făcuse adeseori, conştient de purtarea sa ireproşabilă ? Esterhazy declară că va obţine dreptate adre- sîndu-se kaiserului Germaniei, care, ca soldat, nu va putea refuza să confirme pe cuvînt de onoare că maiorul francez nu s-a făcut vinovat de nici un fel de legături condamnabile cu ataşatul militar german.

Declaraţiile de acest fel abundau în scrisorile lui Esterhazy adresate preşedintelui Republicii, Felix Faure (care în 1895 fusese ales în locul lui Casimir-Perier). în aceste scrisori, aventurierul ameninţa făţiş, arătînd că punerea lui sub acuzare ar putea duce la un război cu Germania. Ce e drept, preşedintele n-a răspuns la mesajele lui Esterhazy. Chiar şi acest politician de dreapta, care se gudura în faţa reacţionarilor extremişti în uniforme militare, s-a temut

să se angajeze printr-un răspuns, în schimb, Esterhazy fu despăgubit prin vizita unei misterioase „dame voalate", cum a fost numită ulterior în rapoartele judiciare. Cercetată mai de aproape, aceasta s-a dovedit a fi colonelul du Paty de Clam. Colonelul îi aduse un nou fals, fabricat în oficina Biroului II, şi pe care ulterior Esterhazy l-a prezentat triumfător la Ministerul de Război. Din ordinul ministrului, Esterhazy fu chemat la generalul Saussier, care îl dojeni amical pentru tonul lipsit de tact folosit în scrisorile adresate unor înalţi demnitari ai statului.

E adevărat că, pentru salvarea aparenţelor, nu se putea să nu se dea curs dosarului, dar Esterhazy a fost asigurat dinainte că 403 va fi achitat. Generalul Pellieux, comandantul trupelor din de-

partamentul Sena, a ordonat interogarea unor dreyfusarzi de vază, precum şi efectuarea unei percheziţii la domiciliul lui Picquart. Generalul a socotit însă de prisos percheziţionarea locuinţei lui Esterhazy ! Maiorul Ravary, numit procuror, în loc de rechizitoriu a redactat un panegiric al virtuţilor maiorului Esterhazy. Unic vinovat — în afară, desigur, de Dreyfus — a fost declarat colonelul Picquart. îndemnat de generalul Pellieux, Esterhazy a scris (sub redacţia atentă a generalului) o declaraţie plină de trufie, cerînd întrunirea neîntîrziată a tribunalului militar. Declaraţia lui Esterhazy a fost reluată cu entuziasm de ziarele reacţionare.

în ianuarie 1898 a avut loc procesul lui Esterhazy. „Exper- ţii“ au declarat cu încăpăţînare, în ciuda evidenţei, ca între scrisul autorului faimosului „borderou“ şi scrisul lui Esterhazy nu există nimic comun. Ei au mers mai departe chiar decît Esterhazy, care, aşa cum am văzut, recunoscuse existenţa unei asemănări.

Esterhazy primise instrucţiuni amănunţite de la colonelul du Paty de Clam cum să se poarte în instanţă, ce să recunoască şi ce să nege, care legături cu conducătorii Ministerului de Război să Ie treacă sub tăcere şi cu care, dimpotrivă, să se laude deschis.

Procesul s-a transformat într-o comedie. Militarii — înce- pînd cu generalii şi terminînd cu subofiţerii — au făcut „depoziţii unanime", evident învăţate pe de rost. Preşedintele tribunalului a încălcat în mod grosolan drepturile martorilor dreyfusarzi, chiar atunci cînd era vorba de persoane ca senatorul Scheurer-Kestner, fără a mai vorbi de Picquart, care a fost transformat de fapt în acuzat. Instanţei i-au fost de ajuns trei minute pentru elaborarea hotărîrii. Esterhazy fu declarat nevinovat şi, în strigătele de triumf ale partizanilor săi, părăsi sala de şedinţe. El deveni răsfăţatul şi idolul presei şovine şi al saloanelor pariziene.

în acest moment a răsunat ca un tunet în toată Franţa faimoasa scrisoare a lui Emile Zola intitulată „Acuz !“, care a fost publicată la 13 ianuarie 1898 în ziarul „L’Aurore". Marele scriitor acuza clica militară şi pe acoliţii ei de falsuri şi denaturări ale justiţiei. Au fost dezvăluite şi amănunte interesante privitoare la Esterhazy. în ziarul „Le Figaro" au fost reproduse

scrisori ale maiorului către una din amantele sale. în aceste scrisori el îşi bătea joc cu cinism de poporul francez, îşi exprima dorinţa de a-i sfîrteca pe francezi cu sabia în fruntea unui es- cadron de ulani germani şi de a lăsa Parisul pradă unei mulţimi

dezlănţuite de 100 000 de soldaţi străini beţi. „Iată sărbătoarea la care visez" — adăuga Esterhazy.

Cînd Esterhazy a anat că aceste scrisori urmează să fie publicate, el alergă la Henry, cerîndu-i să împiedice apariţia lor în presă. Altfel, el, Esterhazy, ar putea fi trimis la ghilotină ! Sau Henry va împiedica publicarea scrisorilor, adăugă amenințător şairtajistul, sau el va părăsi Franţa şi va povesti tot adevărul despre „borderou" (acesta era de fapt atu-ul escrocului, care spera să facă avere vînzînd ziarelor „istoria secreta" a cazului Dreyfus). Henry, la rîndul său, răspunse tot cu o amenințare, dînd ordin ca Esterhazy să fie arestat dacă va încerca să treacă graniţa. în acelaşi timp, s-au făcut încercări de a împiedica publicarea scrisorilor. O serie de ziare au refuzat să le publice. Ziarul bulevardier „Le Figaro" a acceptat, contînd pe mari încasări de pe urma materialului senzaţional. Dar, curînd, s-au făcut presiuni şi asupra acestui ziar, care s-a grăbit să „uite" de scrisorile pe care le adusese la cunoştinţa cititorilor.

Cît despre Esterhazy, acesta a continuat să-şi joace rolul de „erou naţional", luînd cuvîntul la procesul intentat lui Zola. Continuarea carierei lui Esterhazy pe acest tărîm a fost împiedicată numai de dezvăluirea unui fapt delicat : acest ofiţer „ireproşabil" reuşise, în treacăt, să fure pur şi simplu suma de 35 000 de franci, pe care o rudă de-a sa i-o încredinţase, rugîndu-1 s-o depună la bancă. Instanţa civilă, fără a ţine seama de intervenţia marelui stat-major, a privit cu toată rigoarea noua „poznă" a răsfăţatului cercurilor naţionaliste, dar lucrurile nu au evoluat chiar atît de repede.

Pînă una-alta, reacţiunea s-a răzbunat pe Zola, dîndu-1 pe scriitor în judecata şi desfăşurînd o campanie de calomnii împotriva lui în presa bulevardieră coruptă. Pentru a nu ajunge la închisoare. Zola fu nevoit să plece în Anglia, dar şi de acolo a continuat să lupte.

Acuma, declaraţiile lui Picquart făcute în instanţă cu privire la vinovăţia lui Esterhazy, scrisoarea lui Zola şi dovezile adunate de dreyfusarzi nu mai puteau să nu fie luate în consideraţie. Clica generalilor avea nevoie de noi „dovezi" cu greutate împotriva lui Dreyfus. Cererea generează ofertă. Maiorul Henry, care ştiuse din capul locului cine era în realitate spion german, hotărî să-şi ajute din nou şefii. în acest scop, el ticlui o falsă scrisoare a

ataşatului militar italian Panizzardi (Italia era aliata Germaniei). începutul şi sfîrşitul acestui document falsificat erau fragmente ale unor depeşe austriece expediate de ofiţerul italian şi ajunse în mîinile lui Henry, iar la mijloc fu

seseră „intercalate" fraze în care se spunea că Panizzardi şi Schwartzkoppen vor trece sub tăcere legăturile lor cu căpitanul Dreyfus. Fotocopii ale acestei opere artistice trebuiau să fie prezentate la noul proces intentat lui Picquart (clica militară socotea că înainte acesta scăpase prea uşor, fiind condamnat la detenţiune pe termen scurt).

în februarie 1898 Picquart a fost destituit din armată, iar în luna iulie a aceluiaşi an a fost trimis în judecată sub acuzaţia de fals. Dar procurorul militar, căpitanul Cuignet (care nu se număra nicidecum printre partizanii lui Dreyfus), studiind toate probele materiale, obţinu şi originalul falsului plăsmuit de Henry. Căpitanul înţelese imediat despre ce e vorba şi nu tăcu. Izbucni un scandal nemaipomenit. Henry încercă mai întîi să dea toată vina pentru acest fals... pe Picquart, dar apoi mărturisi totul şi fu arestat. A doua zi fu găsit mort în celulă. Beregata arestatului fusese tăiată cu un brici. Henry se sinucisese sau fusese asasinat ? Mulţi au considerat că cineva hotărîse să se debaraseze cu ajutorul unei false sinucideri de autorul falsurilor, care devenise un martor incomod. în orice caz, deţinutului n-ar fi trebut să i se lase un brici.

Sinuciderea — falsă sau reală — a lui Henry nu a fost unica în felul ei. în ziua de 3 martie 1898, la Paris, într-o cameră a hotelului „La Manche“, din strada Sevres nr. 141, şi-a pus capăt vieţii un oarecare Lucien Roberti. Sub acest nume se ascundea Lemercier-Picard, omul căruia Henry îi încredinţase sarcina fabricării documentelor. Ziarele au scris fără înconjur că în strada Sevres avusese loc nu o sinucidere, ci o crimă. Potrivit unei versiuni, Lemercier-Picard fusese mai întîi otrăvit şi după aceea cadavrul a fost spînzurat pentru a se înscena o sinucidere. Clica militară nu mai ţinea seama de nimic.

După un scurt moment de derută provocată de dezvăluirea acţiunilor lui Henry, presa reacţionară începu din nou să desfăşoare o campanie furibundă împotriva revizuirii procesului Dreyfus. Ziarul „L’Intransigeant“, bunăoară, scria că excepţia (falsul lui Henry) nu face decît să confirme regula ! Unele ziare de dreapta îşi asigurau cititorii că Henry pur şi simplu con-

semnase „rapoarte verbale de spionaj", care, chipurile, dovedeau vinovăţia lui Dreyfus. Altele pretindeau că Henry prezentase un document contrafăcut, întrucît natura serviciului nu-i permitea să arate originalul... Antidreyfusarzilor, care porniseră la atac, s-au grăbit să le vină în ajutor Vaticanul, iezuiţii.

Picquart a rămas în închisoare pînă în anul 1899 şi a decla

rat deschis că poate şi el va fi găsit în curînd în celulă cu beregata tăiată...

Esterhazy, cu toate că avea protectori atît de sus-puşi, după demascarea lui Henry a simţit că pămîntul începe să-i fugă de sub picioare. El se hotărî s-o şteargă în străinătate, şi acolo să vîndă ziarelor cît mai scump povestea activităţii lui de spion. Fără nici un bagaj, îmbrăcat uşor, maiorul se urcă pe neaşteptate într-un tren local, ca şi cînd ar fi vrut să facă o plimbare, apoi luă un alt tren, şi în scurtă vreme ajunse în Belgia, de unde plecă la Londra. Acolo recunoscu că el scrisese „borderou?'. După aceasta, ziarele reacţionare au început să scrie că dreyfusarzii l-au plătit pe „ticălosul Esterhazy" ca să ia vina asupra sa. Deşi Curtea de casaţie a Franţei exprimă opinia că acest aventurier venal era autorul „borderoului", înalţii săi protectori au continuat să meargă pe vechea linie, în august şi septembrie 1899 tribunalul militar examină din nou cazul Dreyfus... şi din nou acesta fu declarat vinovat, de data aceasta pe baza unui nou fals — un document pe care, chipurile, existau însemnări făcute de mîna lui Wilhelm ! Instanţa acordă doar „circumstanţe atenuante" şi îl condamnă pe Dreyfus la zece ani muncă silnică. Dar evenimentele ieşiseră de sub controlul militariştilor. în ţară, indignarea împotriva clicii militare reacţionare ajunsese la maximum.

încă înainte de cea de-a doua dezbatere a cazului Dreyfus murise subit preşedintele Faure. Acesta a fost găsit mort în patul unei persoane de moravuri nu prea austere. După cum comunica la Petersburg ambasadorul Rusiei, Urusov, dimineaţa Faure condusese şedinţa Consiliului de Miniştri, iar seara, către orele 10, s-a stins „în braţele fermecătoarei d-ne Stein- heil". Şoviniştii au început să strige că preşedintele căzuse victima unui complot al partizanilor revizuirii procesului Dreyfus, dar această afirmaţie era destul de greu de dovedit... Liderul radicalilor, Clemenceau, unul dintre dreyfusarzii de vază, dimpotrivă, declara a doua zi în modul cel mai categoric în ziarul său ,,L'Aurore" : „Nu se poate spune nici măcar că Franţa a rămas cu un bărbat mai puţin... Eu mă pronunţ pentru Loubet".

Noul preşedinte era un politician cu experienţă. în trecut, el fusese amestecat într-un răsunător scandal în legătură cu dezvăluirea maşinaţiilor financiare ale Companiei Canalului Panama. Preşedintele era salutat pe străzi cu exclamaţii ironice : „Trăiască Panama I !“ Maestru în arta compromisurilor, Loubet găsi că este rezonabil să-1 graţieze pe Dreyfus.

Acesta avea să mai aştepte însă încă şase ani şi mai bine

înainte de a fi reabilitat. Sentinţa dată împotriva lui a fost anulată formal abia în 1906. Iar criminalii în uniforme militare care puseseră la cale ruşinosul „caz Dreyfus" au rămas, bineînţeles, nepedepsiţi. Aceşti „patrioţi" au făcut mult rău chiar armatei franceze. Clemenceau scria despre „generalii ignoranţi şi lipsiţi de talent, care nu ştiau nimic altceva decît că săbiile lor erau stropite cu agheasmă". El îi caracteriza pe ministrul de război, Billot, drept un „nemernic fără scrupule", pe generalul Mercier îl numea „căpetenie de bandiţi", iar Ministerul de Război — „vizuină de tâlhari". Aceste caracterizări veneau din partea omului care mai tîrziu, în anii primului război mondial, avea să devină întruchiparea imperialismului francez !

Antidreyfusarzii nu au depus armele nici mai tîrziu, descriind „curajul", „credinţa faţă de datorie" arătată de Henry şi de alţi falsificatori. în această privinţă, s-au. distins în chip deosebit fasciştii francezi, precum şi hitleriştii, care s-au arătat întru totul de acord cu ei asupra acestui subiect.

în 1955 au fost editate o seamă de fragmente, nepublicate anterior, din jurnalul cunoscutului diplomat Maurice Paleo- logue, care, la sfîrşitul secolului al XÎX-lea, ocupase un post de seamă în Ministerul de Externe al Franţei şi era foarte bine informat despre multe lucruri care se întîmplau în culisele vieţii politice a Parisului. Manuscrisul jurnalului a fost temeinic prelucrat de către autor. Jurnalul poate fi considerat într-un fel drept un studiu consacrat „afacerii Dreyfus".

într-o însemnare făcută la începutul anului 1899, Paleo- logue afirmă că vina lui Esterhazy a fost împărtăşită de un ofiţer superior, care de la acea dată continua să fie comandant de trupe. Esterhazy era doar un agent al acestui „X", alături de un oarecare Weil, despre care vom vorbi mai jos.

După publicarea „Jurnalului" lui Paleologue, au apărut o serie de studii istorice în care se fac încercări de a se stabili adevărata identitate a misteriosului „X“. Majoritatea acestor lucrări au un conţinut vădit reacţionar. Autorii lor încearcă în fel şi chip să transforme relatarea lui Paleologue într-o mărturie

care... îi reabilitează pe generalii francezi ! Această concepţie este dezvoltată cel mai pe larg în cartea lui A. Giscard d'Estaing „De la Esterhazy la Dreyfus", publicată la Paris în 1960. Să admitem— se spune în această carte — că „procesul Dreyfus" a dovedit nevinovăţia căpitanului. El a dovedit numai aceasta şi nimic mai mult, în ciuda părerii unor dreyfusarzi. De fapt — pretinde autorul — a existat numai „cazul Esterhazy", de care, din cauza înlănţuirii unor întîmplări fatale, a

fost legat „cazul Dreyfus*. Mai mult, „cazul Esterhazy" a început sâ fie privit prin prisma „cazului Dreyfus", ceea ce a umbrit cu totul rolul şi scopurile urmărite de fiecare dintre cei implicaţi în aceste „cazuri".

Să ne întoarcem acum la punctul de plecare — la secţia de informaţii a marelui stat-major francez, în sînul căreia a luat naştere „cazul Dreyfus" şi care în 1894 era condusă de colonelul Sandherr. De fapt ne interesează sectorul de contrainformaţii al secţiei (de altfel, pe atunci încă nu exista o delimitare atît de precisă, cum a apărut mai tîrziu, între funcţiile acestui sector şi îndatoririle altor secţii ale serviciului secret). Colaboratori ai acestei secţii erau maiorul Henry şi căpitanul Lauth. Şeful secţiei, maiorul Henry, era o deşcă veche, fiind promovat din rîndurile subofiţerilor ; ei îşi însuşise bine îndatoririle pe care i le impunea serviciul în poliţia militară. Dar, în rest — după cum subliniază şi Paleologue —, maiorul nu se distingea nici prin cunoştinţe, nici prin inteligenţă. De aceea, adevăratul şef al secţiei era căpitanul Lauth.

Acesta fusese transferat la secţia de contraspionaj abia de puţin timp — din august 1893 —, şi în atribuţiile sale intra studierea documentelor în limba germană care ajungeau aici. Paleologue arată că Lauth se bucura de încrederea deplină a lui „X", care şi obţinuse numirea omului ce-i era necesar în serviciul de contraspionaj. Strălucitul căpitan de cavalerie a reuşit repede să-1 prindă în mreje pe şeful său, mult mai puţin instruit şi inteligent. Atent mereu la amănuntele de alcov, Paleologue precizează că Lauth, aplicîndu-şi talentele sale de seducător monden, nu numai că a obţinut cel mai deplin succes pe lîngă tînăra şi frumoasa soţie a lui Henry, dar a şi dobîndit printr-însa un mijloc în plus de a-1 influenţa pe maior. Astfel, cu ajutorul lui Lauth, „X“ putea să ţină sub control întreaga activitate a serviciului de contraspionaj.

Dar cine era „X“ ? El trebuie să fi fost un conducător al organizaţiei de spionaj din care făcea parte Esterhazy şi în acelaşi timp o persoană care avea liber acces — nemijlocit sau prin oameni aflaţi în legătură cu el — la cele mai secrete documente ale Ministerului de Război francez. Numai de la „X" putea Esterhazy să obţină documente de felul celor pe care le transmitea lui Schwartzkoppen şi a căror valoare a fost recunoscută de marele stat-major german. Paleologue scrie că „X" era „un ofiţer cu un rang dintre cele mai înalte, care, timp de cîţiva ani, a jucat un rol important în Ministerul

de Război, iar actualmente (adică în ianuarie 1899. — *E.C.) e comandant* de trupe".

Enigma poate fi dezlegată într-un singur fel : verificînd foile matricole ale tuturor gradelor superioare, fără excepţie, din armata franceză din vremea aceea şi reţinînd numele acelora dintre ei ale căror date coincid cu informaţiile sumare ale lui Paleologue despre „X“. Se poate presupune dinainte că problema comportă cîteva soluţii — căci nu sînt puţini generalii care au ocupat posturi de răspundere în minister, iar apoi au comandat diferite unităţi militare. Dar istoricii francezi care au efectuat aceste cercetări afirmă că indiciile referitoare la „X” se potrivesc numai cu biografiile a două persoane : generalii Mercier şi Raux.

Mercier fusese în 1885 şi din 1888 pînă în 1893 şef al secţiei administrative a Ministerului de Război, iar din aprilie 1893 pînă la 15 ianuarie 1895 a ocupat postul de ministru de război. Cu alte cuvinte, el a fost, în decurs de peste opt ani, un ofiţer cu un rang dintre cele mai înalte, care a jucat un rol important în Ministerul de Război. După aceea, Mercier a părăsit Parisul, fiind numit comandant al Corpului 4 de armată. în această funcţie generalul a rămas pînă în decembrie 1899 şi, prin urmare, în luna ianuarie a anului respectiv era încă „comandant de trupe".

Al doilea „candidat” poate fi considerat colonelul Raux, mai tîrziu general, fost succesiv şeful de cabinet a trei miniştri de război, între care şi generalul Mercier. Din 1896 pînă în 1907 Raux a comandat diferite unităţi militare.

Care dintre aceşti doi este „X“ ? Dacă trebuie să alegem între Raux şi Mercier, mai probabil este acesta din urmă. (Fără a face cercetări speciale în arhivele franceze, trebuie să acceptăm, ca o concluzie valabilă, că numai foile lor matricole „se potrivesc” cu datele lui ,,X“.) Dar şi în acest caz alegerea generalului Mercier este departe de a fi neîndoioasă. Ea se bazează pe presupunerea că Raux nu putea acţiona fără consim- ţămîntul lui Mercier, altfel acesta nu l-ar fi făcut pe Dreyfus ţap ispăşitor sau, aflînd numele adevăratului trădător, nu i-ar fi îngăduit acestuia să-şi continue ascensiunea în cariera militară. însuşi stilul afirmaţiilor lui Paleologue despre „X“ aminteşte de caracterizarea făcută tot de el lui Mercier. Dacă „X“ este Mercier, atunci Raux poate că a luat parte la întreaga afacere, dar într-un rol subordonat, ca simplu executant, ca şi căpitanul Lauth.

Un colaborator mult mai activ al lui „X“ era Weil, pe care contemporanii îl descriu ca pe un afacerist fără scrupule şi un petrecăreţ cinic, ceva în genul personajului balzacian

Rasti- gnac. în 1875, ministrul de război de atunci, generalul Cissey, **41**

despre care am mai vorbit, l-a numit pe ofiţerul de rezervă Weil în serviciul de spionaj. Noul căpitan din serviciul de spionaj a devenit un oaspete frecvent în salonul baronesei Kaulla, agenta lui Stieber... Ulterior, Weil a ocupat o serie de funcţii în Ministerul de Război, avînd numeroşi cunoscuţi în rîndurile generalilor, ca şi în cercurile bancare, parlamentare şi ziaristice. Weil era văzut adeseori şi la recepţiile organizate de diplomaţii străini — prea adeseori pentru ca acest lucru să poată fi explicat numai prin grija pentru afacerile soţiei sale, care era originară din Austro-Ungaria.

Viaţa pe care o ducea Weil era vădit în discordanţă cu mijloacele sale, dacă ţinem seama, desigur, numai de sursele cunoscute ale veniturilor sale. încă pe atunci — în deceniul al 8-lea — se vorbea că este spion străin. în 1881 el a fost dovedit ca escroc şi nevoit să demisioneze. Pierzîndu-şi veniturile oficiale, Weil a trebuit să se ocupe şi mai activ de căutarea altor mijloace de îmbogăţire. Timp de cîţiva ani a stat ascuns în Spania, dar apoi a reapărut în viaţa pariziană. Frumoasa doamnă Weil a devenit amanta lui Saussier, guvernatorul militar al Parisului, iar soţul ei a fost avansat şi primit în statul-major al bătrînului îndrăgostit, care era cel mai vechi în grad între generalii armatei franceze.

Unii istorici francezi înclină azi să creadă că vînzarea far* mecelor doamnei Weil nu era singura cauză a noii avansări a escrocului şi că la aceasta contribuise mult şi ajutorul activ al generalului Mercier, şeful secţiei administrative a Ministerului de Război. Pe scurt, Weil era agentul lui Mercier, care folosea legătura d-nei Weil cu generalul Saussier ca pretext pentru promovarea omului său în postul necesar. Weil trebuia să aibă acces la materialele secrete şi posibilitatea de a propune serviciului de spionaj german să cumpere de la el aceste materiale.

Declarînd că „X“ este Mercier, istoricii conservatori ar dori nu numai să înmormînteze întreaga versiune a lui Paleologue, ci şi s-o înlocuiască cu alta : o poveste „patriotică" despre încercarea unui general francez de a-i amăgi pe nemţi, încercare care a avut repercusiuni neaşteptate şi regretabile în interiorul Franţei. Căci, dacă ţinem seama de condiţiile din acea vreme, nu ar fi prea plauzibil să-1 bănuieşti pe generalul

Mercier, care a făcut o strălucită carieră, că ar fi fost un agent plătit al Germaniei. Pentru a-1 absolvi definitiv pe Mercier de această bănuială — repetăm, extrem de neverosimilă — se subliniază că generalul n-a trădat-o pe madame Bastian, deşi nu putea să nu ştie că ea procură Biroului II documente luate de la ambasada

germana. Argumentul e foarte îndoielnic : ar fi putut exista cele mai diferite motive de natură a-l determina pe „X“ să n-o trădeze pe madame Bastian.

Dacă „X“ este Mercier, atunci, firește, cea mai plauzibilă este presupunerea că acesta, cu ajutorul cîtorva oameni siguri, nu făcea decît să inducă în eroare serviciul de spionaj german. Altă problemă — de care cam uită, în general, cei ce se pronunță pentru candidatura lui Mercier — este aceea că nici germanii nu trebuiau să știe *de la cine* ajung la ei informațiile, căci altfel n-ar fi crezut în autenticitatea lor.

în 1893 și 1894 Mercier avea ce să ascundă de nemți, în afara obișnuitelor secrete ale Ministerului de Război (planu de mobilizare etc.). Este vorba despre secretul tunului de 75 mm care era cu mult superior modelelor germane analoge. Serviciul de spionaj german nu reușise să afle nimic despre el. Reichstagul aprobase credite pentru producția în serie a unor tunuri cu mult mai puțin perfecționate. Tocmai pentru a asigura păstrarea secretului tunului de 75 mm, Mercier — după părerea noilor săi apologeți — ar fi creat organizația sa secretă ,,personală", compusă din Lauth, Weil și apoi Esterhazy, care încă în 1881—1882 își făcuse stagiul în secția de informații a ministerului și, ca atare, era familiarizat cu tehnica spionajului. Weil și Esterhazy aveau o reputație destul de deocheată, iar serviciul de spionaj german nu trebuia să aibă vreo îndoială că amîndoi sînt gata să trădeze în schimbul unei remunerații substanțiale. în ceea ce-l privește pe căpitanul Lauth, acesta, după cum am mai spus, trebuia să asigure „acoperirea" întregii operații din partea serviciului de contrainformații, adică, în primul rînd, să aibă grijă să nu transpire în cercurile militare franceze ceva despre planul lui Mercier. (Aceasta ar fi putut stîrni discuții, care, la rîndul lor, ar fi ajuns și la Berlin.)

Care sînt dovezile în favoarea teoriei expuse mai sus, bazată pe identificarea lui „X" cu Mercier ?

în timpul tuturor proceselor care s-au succedat : ale lui Picquart, 2ola, Esterhazy, ca și în cursul dezbaterilor repetate ale procesului Dreyfus, a rămas neclarificată o problemă de o mare importanță, și anume : de unde putea să obțină Esterhazy informațiile secrete pe care le transmitea lui Schwartzkoppen ? Aceasta constituia o

mare lacună în argumentaţia dreyfusar- zilor. în plus, pînă în vara anului 1898, Esterhazy era absolut sigur ca va găsi totdeauna ocrotire la conducătorii Ministerului de Război (iar în prima perioadă nici nu-şi prea ascundea legăturile cu Schwartzkoppen). Să fi fost oare maiorul Henry complicele lui Esterhazy ? Dar nici acesta nu avea acces la

planurile franceze. Sarcina lui era descoperirea secretelor germanilor. Afară de aceasta, primind „borderoul", Henry, pe cît se pare, n-a făcut nici un fel de încercări de a-1 ascunde conducerii. Or, pentru complicele lui Esterhazy ar fi fost mai logic să nu lase „borderoul" să ajungă în faţa superiorilor. Ca atare, celor care consideră că Henry ar fi fost în legătură eu Esterhazy nu le-a rămas decît să formuleze ipoteza că maiorul a fost lipsit de posibilitatea de a ascunde „borderoul", întrucît fusese văzut citind acest document.

Paleologue scrie că Henry, dornic să acopere păcatele creditorului său Esterhazy, şi Lauth, interesat în păstrarea secretului lui „X", voiau să distrugă „borderoul", dar au fost surprinşi pe cînd citeau acest document de către căpitanul Matton, care lucra în altă secţie a serviciului de spionaj. Sosirea neaşteptată a lui Matton i-a silit pe cei doi ofiţeri din contraspionaj să renunţe la intenţia lor iniţială. Dar acest episod, dacă, fireşte, a avut loc într-adevăr, permite şi altă interpretare. Matton putea fi pur şi simplu prima persoană căreia Henry i-a arătat „lista" fatală. în general, nu se ştie bine cînd anume a fost primit „borderoul" şi cîtă vreme s-a aflat în mîinile maiorului înainte ca acesta să-1 prezinte conducerii.

Primind raportul cu privire la descoperirea „borderoului", Mercier a ordonat imediat să se deschidă o anchetă, care a şi dat Ia iveală „trădarea" lui Dreyfus. Deşi ulterior generalii au afirmat în depoziţiile lor că nu l-ar fi cunoscut pe vinovat şi că numai în cursul anchetei propriu-zise bănuiala ar fi căzut asupra lui Dreyfus, astăzi nimeni nu mai neagă părtinirea cu care a fost condusă ancheta.

Apărătorii lui Mercier încearcă să mizeze tocmai pe această părtinire, punînd pe un ton patetic întrebarea : se poate crede oare că ministrul de război şi colegii săi au acceptat de-a dreptul un fals, condamnarea cu bună ştiinţă a unui om nevinovat, numai pentru a acoperi adevărata trădare a unui oarecare Esterhazy şi a complicelui său — doi ofiţeri de rînd ? Dînd, fireşte, un răspuns negativ la această întrebare, istoricii conser-

vatori preferă să nu vadă că generalii puteau avea cu totul alte scopuri — de ordin politic —, că condamnarea lui Dreyfus a fost semnalul desfăşurării unei campanii în presă care corespundea dorinţelor şi planurilor cercurilor monarhiste şi clericale, legate cu mii de fire de clica generalilor reacţionari !

Oricum ar fi, pentru apărătorii lui Mercier răspunsul negativ constituie o bază pentru a trage concluzia : Dreyfus a fost sacrificat pentru acoperirea acţiunii lui „X" (care e, în modul **413** cel mai probabil, însuşi ministrul de război) şi, prin urmare,

în numele „intereselor naţionale". în plus, uitînd că ei înşişi au recunoscut caracterul tendenţios al anchetei, istoricii conservatori demonstrează că, afară de „X", ceilalţi generali, nefiind iniţiaţi în secret, au acţionat pornind de la convingerea sinceră că Dreyfus este vinovat.

Se invocă, printre altele, chiar şi mărturia lui Schwartzkop- pen, făcută în memoriile sale, potrivit căreia „borderoul" nici n-a ajuns în mîinile lui. Colonelul german n-a primit, probabil, „lista" documentelor, ci chiar documentele (fie ele şi false). în acest caz, „borderoul" a fost cu bună ştiinţă strecurat d-nei Bastian, pentru ca aceasta să-1 facă să ajungă la serviciul de contraspionaj pe calea obişnuită. Este posibil ca toate acestea să fi fost făcute cu scopul de a pune pe o pistă greşită contraspionajul francez, care nu bănuia nimic despre planul lui „X" şi care, totodată, aflase că un ofiţer francez propusese ataşatului militar german să-i vîndă informaţii secrete.

Aşadar, ancheta a fost efectuată. La 23 decembrie Dreyfus a fost condamnat, iar în luna ianuarie a anului următor deportat pe Insula Dracului, în timp ce Esterhazy şi-a continuat vizitele la ambasada germană. Dar iată că la 15 ianuarie 1895 a. izbucnit o nouă criză guvernamentală. Postul de ministru de război a fost ocupat de generalul Zurlinden. Mercier, timp de cîteva luni, a rămas la Paris ca membru al Consiliului militar superior, iar apoi, fiind numit comandant al unui corp de armată, a părăsit capitala. Şi tocmai în această perioadă Schwartzkoppen a început să se plîngă că informaţiile procurate de Esterhazy au devenit deodată de calitate mai proastă. Oare nu înseamnă aceasta că noul ministru nu era iniţiat în „jocul" dus de Mercier, pe care acum Esterhazy îl continua pe cont propriu, pentru a stoarce cît mai mulţi bani de la colonelul Schwartzkoppen ? Esterhazy, care fusese transferat într-o garnizoană de provincie, îşi făcea, totuşi, veacu! la Paris, cău- tînd cunoscuţi printre ofiţerii care lucrau la Ministerul de Război, în scopul vădit de a obţine o nouă sursă de informaţii. Dar acest lucru nu i-a reuşit, şi Schwartzkoppen hotărî să rupă legătura cu agentul care-şi pierduse valoarea. Astfel a apărut scrisoarea ataşatului german către Esterhazy, pe care Schwartz-

koppen a dictat-o amantei sale, doamna de Weede, soţia unui diplomat olandez. Acest document, poate nu fără concursul partizanilor lui Dreyfus (pe cît se pare, ei şi-au constituit un serviciu secret propriu care-l supraveghea pe Schwartzkoppen, pentru a stabili cine sînt adevăraţii lui agenţi), a căzut în mîinile lui Picquart, succesorul lui Sandherr în postul de conducător al serviciului de spionaj francez.

La început, probabil că Henry nu ştia nimic despre „jocul" lui Mercier. Dar acum trebuia să fie iniţiat în acest secret (poate prin intermediul lui Lauth). După aceea Henry a şi început să se ocupe de fabricarea falsurilor menite să confirme vinovăţia lui Dreyfus. Aceasta s-a făcut pentru acoperirea cu orice preţ a „jocului". Astfel încît atunci cînd antidreyfu- sarzii vorbeau despre „falsul patriotism" al lui Henry, ei nu erau departe de adevăr.

în sfîrşit, potrivit aceleiaşi versiuni, trebuie examinată încă o dată problema vinovăţiei lui Dreyfus. Nu este oare straniu că ostilitatea faţă de el s-a menţinut în cadrul armatei chiar după ce a fost reabilitat ? Respingînd răspunsul care se impune, că adevărata cauză era ura monarhiştilor şi a clericalilor, în- dîrjiţi de înfrîngerea suferită, istoricii reacţionari sînt gata să vadă cauza acestei atitudini în „caracterul dificil" al lui Dreyfus şi, mai cu seamă, în îndoiala care a mai dăinuit asupra nevinovăţiei lui. Da, desigur, reabilitarea judiciară, „Memoriile" lui Schwartzkoppen, „Jurnalul" lui Paleologue au stabilit definitiv că Dreyfus nu a fost spion german. Dar dacă era totuşi spion, fără a fi în favoarea Germaniei ? Sau, ceea ce este şi mai plauzibil, oare n-o fi jucat el acelaşi rol de „agent dublu" pe care „X" îl hărăzise lui Weil şi Esterhazy ? Oare nu din această cauză Dreyfus, la primul său proces, fusese atît de neconvingător, de reticent, fapt care îi montase şi mai mult pe judecători împotriva lui ?

In dimineaţa zilei de 5 ianuarie 1895, în aşteptarea umilitoarei proceduri a degradării, Dreyfus a făcut o stranie mărturisire căpitanului de jandarmi Lebrun-Renaud, care îl însoţea (precum şi căpitanului Attel, care era de faţă) : „Sînt nevinovat ; peste trei ani nevinovăţia mea va fi recunoscută. Ministrul ştie acest lucru ; a ordonat să fiu încunoştinţat prin maiorul du Paty de Clam ; el ştie că dacă am transmis nişte documente lipsite de importanţă, am făcut-o numai pentru a obţine altele, mai importante". Lebrun-Renaud a relatat colegilor săi cuvintele rostite de Dreyfus şi a făcut o însemnare în carnetul său despre convorbirea cu „criminalul" condamnat. Dar oficial el nu a comunicat nimănui această importantă mărturisire. Ulterior, Mercier a afirmat că adusese declaraţia lui Dreyfus la cunoştinţa lui Casimir-Perier, preşedintele Republicii, dar Casimir-Perier a negat cu hotărîre acest lucru.

Dreyfusarzii au remarcat pe drept cuvînt că dacă

mărturisirea ar fi fost într-adevăr făcută, marele stat-major s-ar fi grăbit s-o utilizeze, în loc să fabrice falsuri. De altfel, cum ar fi putut face o asemenea mărturisire omul care, o oră mai tîr-

ziu, striga cu glasul frînt că este nevinovat ? Noii admiratori ai lui Mercier găsesc însă şi aici o soluţie. Dreyfus, afirmă ei, în momentul degradării a protestat împotriva faptului că era considerat trădător, în vreme ce el nu făcuse decît să execute o misiune încredinţată de ministrul de război. Iar Mercier putea atunci să-i fi interzis lui Lebrun-Renaud să vorbească despre mărturisirea lui Dreyfus pentru a nu dăuna „jocului" său.

Joc faţă de cine ? Se insinuează că faţă de Rusia. Dreyfus, poate din ordinul lui Mercier, devenise spion ţarist ? Era în anii cînd se puneau bazele alianţei ruso-franceze. Ţarul Alexandru al lll-lea căuta să obţină informaţii veridice despre starea forţelor armate ale Franţei, mai exact să verifice informaţiile pe care i le prezenta guvernului francez. Mercier a hotărît să transmită într-un mod adecvat, cu ajutorul lui Dreyfus, informaţiile pregătite. Prin situaţia pe care o deţinea la marele stat- major, Dreyfus era tocmai persoana care putea satisface cel mai bine curiozitatea Petersburgului.

Desigur, nu sînt aduse nici un fel de dovezi în favoarea acestei ultime presupuneri. în orice caz, am cercetat hîrtiile ataşatului militar ţarist la Paris din anii aceia, baronul Fre- deriks, care s-au păstrat în arhive, şi n-am găsit, după cum era şi de aşteptat, nici cea mai mică indicaţie care să confirme într-o măsură oarecare această ipoteză fantezistă.

Ce se poate spune despre întreaga versiune menită să apere „onoarea" clericalilor şi monarhiştilor în uniforme de generali ? Lipsa unor dovezi directe este recunoscută şi de partizanii ei. Dar, mai cu seamă, versiunea menţionată se bazează pe totala „ignorare" a aspectului politic al cazului Dreyfus. Or, tocmai acesta este aspectul cel mai important, care a determinat întregul curs al evenimentelor. întreaga teorie se bizuia pe presupunerea că generalii (poate cu excepţia lui Raux) nu erau miţiaţi în „secretul" lui Mercier şi au crezut în vinovăţia lui Dreyfus. Dar tocmai această presupunere se spulberă atunci cînd este confruntată cu faptele.

Istoricul francez Guillemin, în cartea sa „Secretul lui Esterhazy" (Paris 1962), a dovedit că toţi principalii conducători ai Ministerului de Război — generalii

Saussier, Gonse, Boisdeffre şi ceilalţi — ştiau foarte bine că acuzaţiile aduse lui Dreyfus erau născocite şi că adevăratul spion era Esterhazy. Versiunea potrivit căreia Mercier l-ar fi sacrificat pe Dreyfus pentru ca „jocul" său să poată rămîne secret cade în faţa acestui simplu fapt. Ar fi fost de ajuns ca generalii să ordone lui Henry, Lauth, Matton şi încă cîtorva persoane să nu vorbească nimănui

despre „borderou", ş.i n-ar mai fi fost nicidecum nevoie să ss născocească ..cazul Dreyfus", dacă acesta n-ar fi fost necesar camarilei militare pentru cu totul alte motive, de ordin pur politic.

Trebuie spus că, deşi aceste motive erau deja întru totul clare contemporanilor, că, deşi, s-au spus şi s-au scris destule lucruri adevărate despre ţelurile politice ale marelui stat-major, rolul lui nemijlocit în organizarea „afacerii Dreyfus" este departe de a fi fost lămurit pînă la capăt. Şi nu întîmplător. Majoritatea dreyfusarzilor de seamă s-au temut să nu lezeze „onoarea armatei", şi de fapt nu i-au împiedicat, ba chiar i-au ajutat direct pe conducătorii marelui stat-major să evite atît răspunderea pentru crima săvîrşită, cît şi dezvăluirea amestecului lor în fabricarea „cazului".

Falsurile lui Henry şi ale lui Esterhazy au fost demascate. în schimb, marele stat-major a reuşit să strecoare o versiune falsă cu privire la felul cum au fost descoperite falsurile, iar această nouă contrafacere a fost reluată de mulţi dreyfusarzi, întrucît. ea îi scotea din cauză pe generali. De fapt, acest „fals cu privire la falsuri" era o expresie a noii tactici a generalilor, care înţeleseseră că trebuie să ia măsuri urgente pentru a nu fi prinşi în flagrant delict de complicitate cu Henry şi Esterhazy. De aceea au şi hotărît să-i sacrifice pe aceştia doi, precum şi pe du Paty de Clam, care peste puţin a fost pus în retragere. Ei au fost făcuşi ţapi ispăşitori pentru toate acţiunile criminale ale complotiştilor suspuşi. Acest lucru a fost declarat fără înconjur şi nu numai o dată de către Esterhazy, care din vara anului 1898 şi pînă. aproximativ în 1901 a făcut multe mărturisiri importante. De la Londra, unde se afla în siguranţă, furiosul maior îi împroşca cu epitete pe şefii şi complicii săi. „Laşi", „făţarnici", „măgari", „cretini" — acestea erau departe de a fi cele mai tari expresii. Fireşte că în „revelaţiile" sale în legătură cu „afacerea Dreyfus", Esterhazy minţea din plin, discul- pîndu-se şi dînd vina pe alţii. Dar nu întotdeauna acest lucru prezenta avantaje pentru el. De aceea nu minţea întotdeauna şi nici în toate privinţele. De altfel, nu trebuie să uităm că el a fo.ţţ un martor foarte important, care s-a aflat chiar în centrul evenimentelor şi care cunoştea foarte bine dedesubturile lor.

Desigur, pentru Mercier, Gonse şi complicii lor, era extrem de important ca Esterhazy să nu găsească acum

crezare în nici o privinţă şi, mai cu seamă, să nu fie crezute acele părţi din mărturiile lui care erau cele mai corespunzătoare adevărului, deoarece mărturiile autorului „borderoului" nu lăsau în picioare **417** nimic din versiunea potrivit căreia falsurile fuseseră fabricate^

fără ştirea generalilor, care, chipurile, ar fi căzut victimă înşelăciunii subalternilor lor necinstiţi. Şi tocmai pentru confirmarea acestei versiuni s-a hotărît sacrificarea nu numa: a bai Esterhazy, dar şi a lui Henry şi du Paty de Clam !

Generalii şi presa reacţionară au început să descrie cu multă osîrdie „păcatele" pur penale ale lui Esterhazy şi să demonstreze că fostul lor idol nu trebuia crezut în absolut nici o privinţă. Dar lucrul cel mai interesant este că conducătorii taberei dreyfusarzilor s-au lăsat amăgiţi de această manevră său, mai bine zis, s-au arătat gata să ofere generalilor o cale de retragere onorabilă. Dreyfusarzii au consimţit să ignoreze mărturiile lui Esterhazy şi au exagerat rolul lui, vorbind mai puţin despre adevăraţii organizatori şi inspiratori ai „cazului". Mai mult, unii dreyfusarzi, făcînd încă o concesie reacţionarilor, l-au prezentat pe maior ca pe un „venetic", originar din Ungaria. Acest procedeu se deosebea prea puţin de tactica folosită de antisemiţi în „cazul Dreyfus". Toate ca toate, dar Esterhazy nu putea fi considerat mai „străin" decît sute de alţi reprezentanţi ai marii nobilimi franceze, care aveau legături de rudenie cu aristocraţia de peste hotare. Neamul Esterhazy, încă de la începutul secolului al XVIII-lea, făcea parte din vîrfurile nobilimii franceze.

Unul din principalele argumente ale antidreyfusarzilor era aserţiunea că Esterhazy n-ar fi putut să fie autorul „borderoului", întrucît nu avea acces la materialele secrete ale marelui stat-major. Acum, însuşi Esterhazy recunoscuse că a scris „bor- deroul" la dictarea colonelului Sandherr. Astfel a ieşit la iveala sursa de informaţii utilizată de Esterhazy. Fostul maior nu ascundea că transmisese materiale lui Schwartzkoppen. El susţinea numai că făcuse aceasta din ordinul lui Sandherr, care încerca să strecoare informaţii false serviciului secret german. Astăzi nu mai avem motive să ne îndoim că, în cazul de faţă, Esterhazy nu minţea (deşi, desigur, în scopuri de îmbogăţire, maiorul a făcut şi un „joc" propriu cu Schwartzkoppen).

Dar, vorbind despre provenienţa „borderoului", Esterhazy nu a spus, în mod vădit, ceea ce era mai important, căci, după toate probabilităţile, Schwartzkoppen primise documentele enumerate în această listă încă mai înainte ca „borderoul" să ajungă la ambasada germană. Dar de ce a fost nevoie ca borderoul

să fie adus acolo ? Desigur, nu pentru ca el să ajungă în mîinile ataşatului militar german. Şi, de altfel, după cum ştim din mărturisirea ulterioară a colonelului german, într-ade- văr nu a ajuns la el. Trebuie să subliniem îndeosebi faptul că borderoul a fost adus la ambasadă de îndată ce Schwartzkop-

pen a plecat la Berlin (ataşatul german a plecat la 24 septembrie şi s-a înapoiat abia la 9 octombrie 1894). în momentul sosirii lui Schwartzkoppen înapoi la Paris, „borderoul“ se afla deja în miinile lui Henry. Spre deosebire de alte documente aduse de madame Bastian, „borderoul” nu era rupt în bucăţi, şi nici măcar mototolit. Este limpede că el nu fusese în coşul pentru hîrtii, de unde îşi strîngea „recolta” madame Bastian.

Se naşte inevitabil ideea că „borderoul” a fost dus de Esterhazy la ambasada germană nu pentru a induce în eroare serviciul de spionaj german, ci în cu totul alt scop : acela de **a** crea „afacerea Dreyfus”. Se poate pune întrebarea de ce au avut, în general, nevoie Henry şi şefii săi să trimită „bor- deroul” la ambasadă, pentru ca după aceea să-l primească înapoi prin madame Bastian ? Nu era mai bine să declare pur şi simplu că „borderoul” a fost obţinut de un agent francez de la ambasada germană — cu atît mai mult cu cît, invocîndu-se secretul de stat, nu era nevoie de loc să se prezinte dovezi judecătorilor militari. Dar pentru Henry era totuşi mai bine să primească „borderoul”, după ce acesta fusese întradevăr la ambasadă şi trecuse prin mîinile d-nei Bastian. Prin aceasta se creau garanţii temeinice în eventualitatea în care s-ar fi începui totuşi să se cerceteze efectiv de unde provine „borderoul”. Astfel apăreau noi martori „veritabili”, ale căror depoziţii puteau linişti temerile sau resturile de conştiinţă ale celor ce ezitau şi ale celor ce nu voiau să-i urmeze fără rezervă, nebuneşte, pe generalii complotişti.

Aşadar, Esterhazy, pe lîngă funcţiile lui de spion dublu, **a** început totodată să fie şi unul dintre organizatorii „afacerii Dreyfus”. în urma acestui cumul a şi apărut confuzia care **a** împiedicat pînă astăzi înţelegerea multor lucruri în ceea ce priveşte rădăcinile acestei „afaceri”. Antidreyfusarzii la începui au negat pur şi simplu rolul de spion al lui Esterhazy, iar apoi, disculpîndu-şi idolul, au început să sugereze că el fusese un dublu agent, dar că despre aceasta nu trebuia vorbit, în numele „intereselor naţionale”. Dreyfusarzii au văzut în toate acestea numai un truc, o încercare de a-1 apăra pe trădătorul ce săvîrşise crima pentru care Dreyfus fusese condamnat fără vină. Dreyfusarzii s-au pronunţat împotriva acestei versiuni şi pentru că acest lucru le permitea să nu se împotmolească încer- cînd să clarifice rolul jucat în organizarea „afacerii” de conducătorii

marelui stat-major.

Dteyfusarzii susţineau că Esterhazy nu putea fi spion dublu, căci altfel ar fi trebuit să ştie despre aceasta şi Picquart, care **419** în 1895 l-a înlocuit pe Sandherr în funcţia de conducător al,

Secţiei de informaţii din marele stat-major. Or, Picquart fără îndoială că nu ştia nimic despre însărcinarea care, chipurile, ar fi fost dată lui Esterhazy — de a furniza germanilor informaţii false. Dimpotrivă, primind cu ajutorul d-nei Bastian scrisoarea lui Schwartzkoppen către Esterhazy, Picquart şi-a început cercetările care i-au permis să clarifice cine anume era adevăratul autor al „borderoului*'. Dar tocmai pentru că Esterhazy era nu numai un agent dublu, ci şi un provocator care participase la fabricarea „afacerii Dreyfus", conspiratorii puteau să nu comunice nimic despre rolul maiorului unui om atît de puţin verificat ca Picquart. Mai mult, Henry şi Lauth au încercat în mod vădit să ascundă şefului lor rolul jucat de Esterhazy. în vara anului 1896, Picquart a primit de la unul dintre agenţii săi germani din Berlin ştirea că un ofiţer în vîrsta de 45—50 de ani are legături cu Schwartzkoppen (Esterhazy avea pe atunci 49 de ani). Picquart hotărî să organizeze o întîlnire a ofiţerilor săi cu agentul din Berlin. Din partea secţiei de informaţii franceze au fost trimişi la Basel în acest scop Henry şi Lauth. Se înţelege că Picquart nu a obţinut nici un fel de informaţii despre Esterhazy.

După fuga sa la Londra, Esterhazy a procedat în repetate rînduri la „demascări". Totuşi, probabil că „a pus bine" unele documente importante, gîndindu-se să le folosească mai tîrziu ca mijloc de şantaj împotriva demnilor săi complici. Maiorul chiar s-a lăudat în presă că posedă astfel de documente. Dar, din anumite cauze, nu le-a publicat. După mulţi ani de la moartea lui Esterhazy, în 1934, un cunoscut cercetător francez a promis că va publica o carte despre maior şi va cita în ea documentele care fuseseră ascunse. Dar această carte nu a văzut lumina tiparului...

Chiar şi după demascarea lui Henry şi Esterhazy, generalii 8J continuat să afirme că sînt convinşi, ca şi mai înainte, de vinovăţia lui Dreyfus, dar că, în numele „intereselor naţionale", nu pot divulga conţinutul documentelor ultrasecrete pe care se întemeiază convingerea lor. Cu acest prilej, argumentul principal al generalilor care pretindeau să fie crezuţi pe cuvînt era ac-ela că ei înşişi au descoperit falsurile ticluite în cadrul Ministerului de Război. Cu alte cuvinte, recunoaşterea abuzurilor devenite larg cunoscute şi care puteau fi supuse analizei s-a transformat în „dovada" autenticităţii

falsurilor pe care conspiratorii refuzau să le demonstreze, sub pretextul păstrării secretului de stat. Se poate stabili destul de exact cînd a început să fie aplicată această nouă tactică: în iulie 1898. încă la 7 iulie 1898, ministrul de război Cavaignac a susţinut în mod

oficial în parlament vechile falsuri, iar după o lună şi jumătate a urmat scena „dării în vileag" a lui Henry, jucată în cabinetul aceluiaşi Cavaignac.

Schimbarea tacticii generalilor a fost impusă de o întreagă serie de împrejurări ca, de pildă, faptul că falsurile pe care le deţinea Esterhazy au ajuns în faţa anchetatorului „civil", că guvernul italiatt a hotărît să demaşte oficial falsul atribuit lui Panizzardi şi că puteau urma lămuriri extrem de neplăcute din partea lui Schwartzkoppen. Lunile precedente abundaseră în încercări de a-i reduce la tăcere prin ameninţări pe martorii incomozi. încă în toamna anului 1897 Lemercier-l'icard (acelaşi falsificator de documente care, patru luni mai tîrziu, la 3 martie 1898, a fost găsit spînzurat în camera sa) începuse să-l şantajeze pe colonelul german Schwartzkoppen cu ajutorul unor scrisori false. Mai tîrziu s-a încercat să se obţină aceiaşi lucru ameninţîndu-l pe ataşatul german cu publicarea unor scrisori către amanta lui, care îi fuseseră furate din buzunarul paltonului. încercări asemănătoare au fost făcute şi cu Panizzardi, înainte de plecarea lui din Paris, dar tot fără rezultat. Este adevărat că Schwartzkoppen a rămas mut — guvernul german era vădit interesat ca în Franţa să continue lupta în- dîrjită în jurul „afacerii Dreyfus" — dar pericolul demascării plana în permanenţă asupra capetelor conspiratorilor. Şi generalii au preferat să se descotorosească de trei dintre cei mai compromiţători agenţi ai lor. Au hotărît să-i sacrifice pe Henry, Esterhazy şi du Paty de Clam.

Cavaignac, pe care Esterhazy, furios, nu-l mai numea altfel decît „măgar" şi „paiaţă", s-a ocupat personal de înfăptuirea noului plan. Ca executant nemijlocit a fost ales un oarecare căpitan Cuignet, care a dat dovadă cu acest prilej de multă abilitate şi neruşinare, camuflate sub masca sincerităţii şi a onestităţii. Merită să adăugăm că soarta ulterioară a lui Cuignet se deosebeşte prea puţin de aceea a predecesorilor săi — Esterhazy, Henry şi du Paty de Clam. El a avansat doar pînă la gradul de comandant de batalion, şi a şi fost pus în retragere. Cu alte cuvinte, „maurul îşi făcuse datoria". Dar în 1898, Cuignet se afla în culmea favorii conspiratorilor, şi tocmai lui i s-a încredinţat sarcina de a înscena „demascarea" lui Henry.

Potrivit versiunii oficiale, Cavaignac i-a dat lui Cuignet dispoziţia de a verifica încă o dată materialele referitoare la „afacerea Dreyfus", şi căpitanul, privind întîmplător la lumină documentul plăsmuit de Henry, s-a convins că era un fals 421 alcătuit din cîteva hîrtii diferite. Toată această poveste poartă

amprenta vădită a artificialului : ar fi naiv să presupui că un fals atît de grosolan a fost dat la iveală numai mulţumită unei întîmplări fericite, deşi înainte de aceasta se aflase mult timp în mîinile unor specialişti destul de experimentaţi şi calificaţi. Este limpede că falsul a fost „demascat" atunci cînd acest lucru a fost necesar conspiratorilor. Cuignet a făcut „descoperirea" sa la 13 august 1898, pe cînd Henry se afla în concediu. Din anumite motive au mai fost lăsate să treacă două săptă- mîni, pînă la 30 august — oficial pentru strîngerea de probe suplimentare. Numai după aceasta Henry a fost reţinut şi adus să fie interogat, dar nu la guvernatorul militar al Parisului, aşa cum cereau regulile, ci în cabinetul lui Cavaignac. (Poate pentru un mai mare efect teatral, pe care ministrul căuta să-1 folosească în vederea creşterii prestigiului său.) După „mărturisire", Henry a fost trimis la Mont-Valerien, şi nu la închisoarea militară — din nou o neînţeleasă abatere de la procedura obişnuită. Pînă şi relatarea interogării lui Henry a fost făcută în spiritul „beletristicii" de proastă calitate. Fără îndoială că acest interogatoriu a decurs cu totul altfel decît a fost relatat ulterior de Cavaignac şi complicii săi.

După toate probabilităţile, darea de seamă privind împrejurările legate de detenţiunea lui Flenry şi de sinuciderea care a urmat a fost de asemenea temeinic „prelucrată" de conspiratori. După cum s-a anunţat, Henry scrisese trei scrisori. Una — generalului Gonse, cu rugămintea de a-1 vizita la închisoare. Scrisoarea a fost terminată de faţă cu martori şi nu a putut fi ascunsă. Celelalte două — soţiei. Prima din ele, scrisă la scurt timp după sosirea la închisoare, conţine nişte cuvinte cam de neînţeles : „Văd că toţi, afară de tine, s-au dezis de mine, şi totuşi tu ştii în al cui interes am acţionat".

Mai tîrziu, d-na Henry, vădit inspirată de altcineva, a explicat că defunctul ei soţ avea în vedere „interesele Franţei", ceea ce nu sună prea convingător. Probabil că Henry ar fi scris de-a dreptul că a acţionat în numele „intereselor naţionale" dacă ar fi vrut să spună aceasta şi nu alt lucru, pe care văduva sa preferă să-1 treacă sub tăcere. Desigur, aceste cuvinte ale lui Henry (deşi permiteau o interpretare „convenabilă") nu puteau să placă conspiratorilor. Dar în aceeaşi scrisoare Flenry a susţinut că falsul era doar „copia" unui document autentic. De aceea păstrarea scrisorii a devenit, pînă la urmă, avantajoasă pentru organizatorii „afacerii".

Din cea de-a doua scrisoare către soţie, scrisă de

Henry a doua zi, cu puţin înaintea sinuciderii, s-a păstrat numai începutul. Acest fragment conţine cîteva fraze scrise de un om

aflat într-o stare de extremă surescitare, vecină cu nebunia. Fragmentul întărea versiunea oficială cu privire la sinucidere, şi păstrarea lui corespundea, fără doar şi poate, intereselor susţinătorilor acestei versiuni. Să nu fi rămas oare de la Henry şi alte hîrtii — mai puţin avantajoase pentru conspiratori ? Cu- noscînd „metodele de lucru" ale şefilor lui Henry, putem să nu ne îndoim că ei nu ar fi ezitat să distrugă materialele „incomode" dacă ar fi existat.

Este interesant că, după arestare, Henry era literalmente obsedat de gîndul că a fost sacrificat cu bună ştiinţă de complicii săi în vederea propriei lor salvări. în drum spre închisoare, el i-a spus colonelului Ferry, care îl însoţea : „Ce păcat că a trebuit să lucrez împreună cu oameni atît de nemernici ! Ei sînt cauza nenorocirii mele 1“ Cine sînt aceşti „oameni nemernici" ? Generalul Zurlinden s-a grăbit să explice cu amabilitate în declaraţiile sale că era vorba probabil de Picquart şi de avocatul său, Leblois. Generalul Roger, şeful de cabinet al lui Cavaignac, a susţinut că Henry, după toate probabilităţile, se gîndea la Picquart şi la du Paty de Clam sau, poate, şi la Esterhazy. Dar aceste explicaţii sînt cam trase de păr, mai cu seamă dacă confruntăm cuvintele lui Henry cu o frază scrisă de el curînd după aceea, în prima scrisoare către soţia sa : „Tu ştii în al cui interes am acţionat".

Antidrevfusarzii au reuşit s-o determine pe văduva lui Henry să facă declaraţii pe care i le-au compus ei. Poate că ea simpatiza cu conspiratorii. în afară de aceasta, să nu uităm că s-a organizat strîngerea de bani pentru ajutorarea familiei lui Henry, ceea ce constituie de asemenea un „argument" foarte serios. Patruzeci de ani mai tîrziu, un istoric s-a adresat d-nei Henry, cerîndu-i să dea anumite amănunte ce-i erau cunoscute cu privire la „afacerea Dreyfus". Ea a refuzat, dar a făcut şi o aluzie străvezie, spunînd că documentele de care dispun anchetatorii nu le îngăduie să reconstituie pe deplin istoria din culise a „afacerii".

Hotărîrea de a-1 „sacrifica" pe Henry era, probabil, departe de a fi unanimă. Unii dintre generali au început să se gîndească că în curînd s-ar putea să le vină şi lor rîndul. Generalul Pel- lieux, în scrisoarea sa de demisie, îşi acuza şefii, „care l-au silit să acţioneze pe baza unor falsuri". Cuignet, dimpotrivă, acţio- nînd ca purtător de cuvînt al principalilor conducători ai complotului, s-a încumetat ca,

nesocotind toate uzanţele în materie de respect faţă de gradele superioare, să-1 critice chiar pe generalul Gonse pentru tărăgănarea care l-a împiedicat să demaşte 423 falsul lui Henry. (Cercurile militare nu i-au putut ierta lui

Cuignet această critică, ceea ce a şi constituit, probabil, una din cauzele curmării carierei lui.)

Pe scurt, în istoria „afacerii Dreyfus", deşi esenţa ei politică este absolut limpede, rămîn multe puncte tenebroase. Rămîne deschisă problema identităţii lui „X" şi chiar a existenţei acestui „X". Mai sînt încă pagini enigmatice ale „afacerii Dreyfus" care aşteaptă să fie descifrate.

în Orientul Apropiat Şi îndepărtat

în decursul secolului al XlX-lea, ţările Orientului au devenit din ce în ce mai mult o arenă a războiului secret. Spionajul englez a început să acorde o atenţie neslăbită Orientului Mijlociu şi Apropiat. în cel de-al treilea deceniu al secolului al XlX-lea, în Afganistan, Fergana, Kokand, Hiva, Buhara au fost trimişi, rînd pe rînd, diferiţi agenţi ai Companiei Indiilor de Est. Unii dintre ei au pierit (Murkfort, apoi A. Connolly şi Stoddor la Buhara), dar alţii au conţinut cu stăruinţă activitatea de spionaj. Un rol însemnat în această privinţă l-a jucat călătoria locotenentului Alexander Burns în Afganistan, întreprinsă în 1836. Dar încercările lui de a stabili influenţa engleză au fost zădărnicite de activitatea ofiţerului rus Vitkevici, trimis în Afganistan în 1837 în scopul unirii feudalilor afgani pentru contracararea ofensivei englezilor.

Vitkevici călătorea îmbrăcat ca un negustor hivan. Agentul rus a reuşit să încheie un tratat cu o serie de mari conducători feudali afgani. După sosirea la Petersburg în mai 1839, Vitkevici a fost decorat. S-a emis ordinul prin care era trecut în rîn- durile gărzii. în faţa lui Vitkevici se deschideau perspectivele unei cariere rapide — cînd, deodată, la o săptămînă după sosirea în capitală, fără cauze aparente, şi-a pus capăt zilelor într-o cameră de hotel. într-un bileţel lăsat înainte de a muri, el menţiona că arsese toate hîrtiile diplomatice de valoare aflate asupra sa. S-a iscat încă de pe atunci bănuiala că „sinuciderea"

putea să fi fost înscenată de persoane care voiau să pună mîna pe hîrtiile lui Vitkevici. Tocmai în acea vreme

englezii începuseră războiul împotriva Afganistanului, şi aceste hârtii căpătaseră pentru ei o deosebită valoare.

înfrîngerea suferită de trupele engleze în Afganistan a dus **nu** la curmarea, ci, dimpotrivă, la o şi mai mare intensificare **a** activităţii agenturii engleze, care pregătea noi expediţii agresive împotriva afganilor ce luptau pentru independenţă. Spionii britanici au acţionat şi în Asia Centrală, în deceniile cînd aceasta a fost ocupată de trupele ţariste (în deceniile 7—9 ale secolului trecut). în timpul bătăliilor, ofiţerii englezi au acţionat în calitate de consilieri militari ai detaşamentelor care căutau să oprească înaintarea armatei ţariste.

De la sfîrşitul secolului al XlX-lea, serviciul de spionaj a devenit o armă activă în lupta pentru concesiuni, pentru surse de materii prime şi forţă de muncă ieftină în regiunile unde, din diferite cauze (în primul rînd din cauza rivalităţii dintre marile puteri capitaliste), nu se putea recurge la metodele de cotropire militară directă. Astfel, puţin cunoscutul agent englez D'Arcy, învingîndu-şi toţi concurenţii, inclusiv pe cei americani, a obţinut de la şahul Iranului dreptul de a extrage petrol în condiţii de monopol pe aproape întreg teritoriu] Iranului. Secretul succesului lui D'Arcy constă în faptul că acesta a acţionat ca agent al puternicelor forţe financiare din Anglia, precum şi al Amiralităţii britanice, care căuta să pună anticipat sub controlul său zăcămintele de petrol, combustibil care a început curînd să înlăture cărbunele pe vasele flotei militare maritime. Pe baza concesiunii lui D'Arcy a fost creată Compania petrolieră anglo-iraniană, care în decursul istoriei sale de mai bine de o jumătate de secol a adus venituri fabuloase capitaliştilor englezi.

în ultimul deceniu al secolului al XlX-lea, în războiul secret din Orient, la care participaseră pînă atunci principalele stare europene şi S.U.A., a intrat şi Japonia, a cărei putere crescuse rapid.

Pregătindu-se de luptă împotriva adversarilor săi virtuali şi în primul rînd împotriva Chinei şi a Rusiei, cercurile diriguitoare japoneze şi-au îndreptat atenţia îndeosebi asupra dezvoltării serviciului de spionaj. în interiorul Japoniei, sistemul spionajului poliţiei secrete se practica încă din evul mediu şi pe o scară inimaginabilă pentru ţările Europei.

La sfîrşitul celui de-al 9-lea deceniu al secolului al XlX-lea, Japonia se afla deja la două decenii după revoluţia

Meiji, care avusese loc în 1868 şi marcase începutul acţiunii de creare -a unei industrii proprii şi de reconstrucţie după modelul ţărilor burgheze înaintate ale Europei.

Păşind pe calea unei largi dezvoltări a serviciului de spionaj, japonezii au trimis o misiune specială pentru a primi îndrumări de la Stieber, după cum în calitate de instructori militari au luat ofiţeri din armata prusiană, considerată ca neîntrecută după succesele obţinute de ea în războiul din 1870—1871. în selecţionarea cadrelor pentru organizaţiile lor de spionaj, autorităţile japoneze mizau pe sentimentul patriotismului, al cărui criteriu era considerat a fi supunerea oarbă şi hotărîrea de a-şi da viaţa pentru „divinul mikado".

O trăsătură interesantă a spionajului japonez de la sfîrşitul secolului al XlX-lea şi începutul secolului al XX-lea era faptul că de el se ocupau nu numai organele de stat — departamentul armatei şi cel al marinei — ci şi „societăţi patriotice" particulare, create şi finanţate de moşieri şi de burghezi bogaţi. Un rol deosebit de important l-a jucat „Asociaţia oceanului negru", creată la sfîrşitul deceniului al 9-lea. Agenţii acestei asociaţii, sub înfăţişarea unor negustori de mărunţişuri, frizeri, meşteşugari sau servitori, erau strecuraţi în China de nord, în Coreea, în Manciuria şi mai cu seamă în regiunile ocupate de trupele Rusiei ţariste — în fortăreaţa Port-Arthur, în oraşul Dairen, în sate şi oraşe unde se construiau puncte fortificate sau unde erau încartiruite unităţi militare. Rezidenţii — ofiţeri ai marelui stat-ma- jor japonez — apăreau adesea în postura de patroni ai unor case de toleranţă sau taverne de opiu, de fotografi, prăvăliaşi şi, adesea, de vînzători, bucătari, fochişti sau stewarzi pe vapoare. Rezidenţii erau conducătorii unor mici grupuri de spioni, din care făceau parte chinezi şi coreeni — aceştia erau recrutaţi dintre oamenii săraci, gata să facă orice muncă grea şi primejdioasă în schimbul unei remuneraţii derizorii, dar care adesea le salva familiile de ameninţarea morţii prin foame. Serviciul de spionaj japonez stimula iniţiativa şi independenţa de acţiune a reziden- ţilor săi, care formau coloana vertebrală a întregii organizaţii. Agenţii angajaţi de rezidenţi le erau întru totul subordonaţi.

Japonezii profitau pe scară largă de neglijenţa, de incompetenţa sau pur şi simplu de corupţia care îi caracteriza pe mulţi ofiţeri ţarişti.

Cînd, în ianuarie 1904, Japonia, fără declaraţie de război, a atacat escadra rusă care staţiona la Port-Arthur, întreaga arenă a viitoarelor operaţii militare era împînzită de japonezi cu o reţea deasă de spionaj. Peste

tot unde înaintau trupele japoneze, ele găseau oameni de-ai lor, care cunoşteau topografia şi condiţiile locale. Dar o însemnătate şi mai mare aveau, fireşte, grupurile de spioni plasate în spatele liniilor ruseşti.

Fiecare spion permanent era deservit de trei sau patru

curieri, prin care acesta trimitea sistematic informaţii comandamentului japonez. Curierii erau negustori ambulanţi şi culi, de regulă analfabeţi şi adeseori în totală necunoştinţă a semnificaţiei activităţii lor. Ar fi fost foarte greu să-i descopere cineva pe aceşti curieri în mulţimea fără număr a hamalilor, argaţilor, cerşetorilor şi vagabonzilor de care erau pline oraşele şi drumurile Manciuriei.

Pentru transmiterea rapoartelor se utilizau numeroase tertipuri şi şiretlicuri. Rapoartele erau ascunse în tălpile încălţărilor, strecurate în tivurile veşmintelor sau împletite în cozile chinezilor ; uneori erau vîrîte în interiorul dinţilor de aur, alteori băgate în căruţe încărcate cu obiecte casnice.

încă la jumătatea secolului al XlX-lea, guvernul ţarist încercase să introducă ortodoxismul în Japonia, sperînd ca astfel să-şi creeze un sprijin. Autorităţile japoneze nu numai că n-au împiedicat activitatea misiunii ortodoxe ruse, ci, dimpotrivă, au încurajat-o în fel şi chip. Explicaţia era foarte simplă : un mare număr din cei convertiţi erau spioni japonezi care hotărîseră să înveţe astfel limba rusă şi să-şi creeze legături cu Rusia. Pînă şi ghidul de conversaţii ruso-japonez, editat de misiunea ortodoxă, era plin de întrebări cu cel mai vădit caracter de spionaj : „Unde sînt trupele ruse ?“, „Ce efective au ?“, „Există cavalerie ?“ Era un adevărat manual pentru spioni. Cît despre dicţionarele ja- pono-ruse apărute în Rusia, nu fără participarea serviciului de spionaj japonez, acestea dădeau, dimpotrivă, traduceri greşite ale multor noţiuni avînd legătură cu problemele militare.

Spionajul japonez a luat o mare amploare la Port-Arthur atunci cînd oraşul a fost asediat de armata japoneză. Generalul Stessel, comandantul sectorului fortificat Port-Arthur, adjutantul său, generalul-locotenent Fok şi alţi înalţi funcţionari ţarişti au devenit de fapt agenţi japonezi. Ei au sabotat în fel şi chip apărarea fortăreţei Port-Arthur, asediată de japonezi, au interzis trimiterea de întăriri unităţilor aflate în luptă, i-au expus pe soldaţi focului artileriei japoneze. Stessel şi Fok provocau deliberat fricţiuni între unităţile terestre şi flotă, susţineau făţiş că predarea fortăreţei în mîinile japonezilor este inevitabilă, lucru care, în ultimă instanţă, le-a şi reuşit. Din cauza trădării lor, miile de soldaţi şi matrozi, precum şi comandanţi atît de talen- taţi şi cinstiţi ca amiralul Makarov şi generalul Kondratenko au fost lipsiţi de posibilitatea de a salva Port-Arthur-ul, pe care l-au apărat

de duşmani cu un eroism fără precedent.

Dar spionajul japonez nu se limita la regiunea Extremului Orient. Spionii japonezi desfăşurau o vie activitate şi în Rusia europeană. Astfel, de pildă, ofiţerul japonez de marină Yasu-

Hosuke Yamomoto a lucrat multa vremu ca bucătar la Odesa, sf.ingînid informaţii despre flota rusa din Marea Neagra. Colonelul Akashi, ataşat militar japonez (din 1900) în Franţa,. în Rusia şi în alte ţari, a încheiat o înţelegere cu naţionaliştii burghezi polonezi (Pilsudski ş. a.) şi a căutat să-şi recruteze agenţi printre fruntaşii naţionalişti din Kazan, Caucaz şi Asia Centrală ; de asemenea, a dus tratative cu Azef, conducătorul ,.Organizaţiei de luptă[1]* a partidului socialist-revoluţionar, şi cu faimosul popă Gapon, care, de altfel, era în acelaşi timp şi în serviciul ohranei ţariste.

în septembrie 1904 au fost arestaţi la Petersburg japonezii Konzo Kamakura şi Seiko Akioshi, slujbaşi mărunţi ai unei companii navale ruseşti. Cei doi japonezi trecuseră la religia ortodoxă, iar unul din ei, Kamakura, chiar în ziua cînd. a fost arestat, trebuia să se cunune cu logodnica sa, o rusoaică. Abia după arestare a ieşit la iveală că sub masca de mici slujbaşi se ascundeau ofiţeri de marină japonezi care strîngeau informaţii despre flota rusă din Marea Baltică.

După cum se ştie, în timpul războiului escadra baltică, comandată de amiralul Rojdes-tvenski, a fost trimisă de către guvernul ţarist în Extremul Orient pentru a lupta împotriva flotei japoneze. Aceasta a fost o aventură criminală a autocraţiei, care încerca să găsească o scăpare din dificultăţile în care se afla, după ce ieşise la iveală totala lipsă de pregătire a Rusiei ţariste pentru războiul din Extremul Orient. Marinarii ruşi au fost trimişi la moarte sigură. în dezastrul escadrei amiralului Rojdestvenski, un rol important l-a jucat serviciul secret japonez. De-a lungul întregului drum, de multe mii de kilometri, care se întindea de la Kronstadt pînă în Extremul Orient, de la ţărmurile nordice ale Danemarcei pînă în Marea Chinei de Sud, escadra a fost urmărită cu atenţie de agenţi japonezi, care transmiteau regulat la Tokio toate informaţiile necesare.

Succesele spionajului japonez se explică în primul rînd prin totala nepăsare şi incapacitate a autorităţilor ţariste. Dar, deşi spionii japonezi au cheltuit pentru strîngerea de informaţii, numai în anii propriu-zişi ai războiului, uriaşa sumă de 120 000 000 de yeni-aur, acţionînd în condiţii excepţional de favorabile, ei au suferit totuşi o serie de eşecuri serioase. Astfel, în primele luni ale războiului, japonezii au apreciat în permanenţă la dublu efectivele trupelor ruse aflate în

Extremul Orient. în ianuarie 1904, după calculele japonezilor, ruşii aveau 120 000 de oameni, dar în realitate erau numai 60 000 ; în luna iulie a aceluiaşi an cifra raportată era de 300 000, faţă de

efectivul real de 150 000. Această enormă eroare a împiedicat armata japoneză să-şi folosească în mod eficient superioritatea numerică şi a redus ritmul ofensivei ei.__

Război
înainte de război

Primul război mondial a fost precedat de o îndelungată pregătire, inclusiv sub forma războiului secret.

Serviciul de spionaj german a căutat să plaseze o agentură de masă în sectoarele de frontieră ale viitorilor săi adversari şi probabil că era singurul dintre serviciile similare ale statelor europene care a făcut acest lucru. Departamentele răsăritene ale Franţei şi guberniile vestice ale Rusiei au fost împînzite cu rezi- denţi germani. De asemenea, serviciul d& spionaj german •— unicul se pare şi în această privinţă — a alcătuit o vastă car- totecă („cartea neagră"), cuprinzînd zeci de mii de nume ale unor locuitori din alte ţări care puteau fi recrutaţi în reţea. Fiecare persoană inclusă în „cartea neagră" avea cîte o fişă, în care se menţionau : averea, situaţia în serviciu şi cea familială a persoanei în cauză, înclinaţiile, slăbiciunile şi viciile sale ascunse. Pe baza acestor informaţii, cu prilejul recrutării se putea recurge în unele cazuri la ameninţări, în altele la corupţie, iar în altele la mistificări.

Marele stat-major al Austro-Ungariei, aliata Germaniei, acţiona pe o scară mai redusă, dar şi el a trimis în regiunile sud-vestice ale Rusiei un mare număr de agenţi. Una din formele activităţii sale era, bunăoară, alcătuirea unor bărţi amănunţite ale presupusului teatru de operaţii militare de pe teritoriul rus. Agenţii se dădeau drept practicanţi ai şcolilor austriece de silvicultură şi întocmeau, de fapt în mod gratuit, planurile domeniilor moşierilor ruşi. Numai arestarea întîmplă- toare, în 1907, a unuia dintre aceşti „practicanţi" a deschis ochii autorităţilor ruseşti asupra activităţii spionajului austriac. Iar trimiterea de spioni în calitate de şoferi la maşinile firmelor austriece a fost dată la iveală abia după izbucnirea războiului.

Profitînd de înapoierea tehnică a Rusiei ţariste şi de predominarea capitalului străin, serviciul de spionaj german a

reuşit să-şi plaseze mulţi oameni în uzinele şi pe şantierele navale

ruseşti care aveau o importanţă deosebit de mare pentru apărare. Astfel, şantierul naval „Putilov" din Petersburg se afla sub controlul firmei germane „Blohm & Voss“. în Belgia, firmele germane Krupp, Meissel ş.a., încheind contracte de antrepriză la preţuri scăzute, au efectuat o mare parte a lucrărilor rutiere din sectoarele Liege şi Namur. Faptul explică în mare măsură relativa uşurinţă cu care trupele germane au reuşit în 1914 să cucerească aceste fortăreţe belgiene. Armata germană înainta cu o viteză de 25 km pe zi. în douăzeci de zile de deplasare prin Belgia^ germanii au trimis 3 120 000 de oameni ; pentru transportul lor a fost nevoie de 11 000 de trenuri. Fără îndelungata activitate de pregătire a serviciului de spionaj german, organizarea unui astfel de transport ar fi fost cu neputinţă.

Agenţii germani se împărţeau în două categorii principale. Prima o constituiau conducătorii, selecţionaţi cu grijă din cercurile superioare ale iuncherilor şi burgheziei germane ; unii dintre ei erau numiţi personal de către kaiser. Ceilalţi formau masa principală a agenturii germane, despre care am vorbit. Comparativ cu sistemul lui Stieber, inovaţia consta în larga utilizare a firmelor comerciale în scopuri de spionaj. O parte a acestor firme erau pur şi simplu filiale camuflate ale serviciului de spionaj german, fiind subvenţionate anume din fondurile secrete. Erau chiar cîteva firme de spionaj astfel camuflate, care aveau reprezentanţe în multe ţări. Dintre ele făcea parte, bunăoară, „Asociaţia funcţionarilor de hoteluri", care număra 20 000 de membri, două treimi dintre aceştia fiind germani. Organizaţia putea funcţiona în condiţii bune, deoarece membrii „Asociaţiei" de obicei primeau o retribuţie dublă — ca funcţionari ai hotelurilor şi ca spioni. Sarcina lor era să tragă cu urechea la discuţiile din hoteluri, acestea fiind, firește, locuri unde se comentau ştirile. Ei strîngeau informaţii atît despre situaţia internă a ţării respective cît şi despre problemele internaţionale.

Un alt mare grup al spionilor germani îl alcătuiau bonele şî guvernantele germane, care pe atunci erau „la modă" în casele bogate dintr-o serie de ţări europene. Este interesant, după cum au arătat cercetările, că numărul guvernantelor germane creştea rapid pe măsură ce se apropiau locurile de amplasare a principalelor baze, tabere şi a altor obiective avînd o însemnătate militară.

în secolul al XX-lea serviciul de spionaj german continua să fie considerat fără egal în Europa. Dar conducătorii săi nu mai erau de aceeaşi talie cu Stieber, după cum nici politicienii

mediocri care s-au succedat în funcţia de cancelar al Germaniei n-au fost decît nişte epigoni ai lui Bismarck. Noilor căpetenii ale spionajului german le lipsea abilitatea şi supleţea, calităţi în care excelase bătrînul copoi. Regulile stabilite de Stieber au degenerat în şabloane, aplicate fără imaginaţie, fără pic de inventivitate şi — ceea ce era mai grav — adesea fără a se ţine seama de condiţiile existente. Pînă şi cel mai important „principiu" al lui Stieber — proporţia de masă a spionajului — a devenit în unele cazuri o sursă de eşecuri. La Stieber, ştirile mărunte comunicate de agenţii lui — care se aflau, fiecare din ei, departe de sursa principală de informaţii — îşi găseau locul ca nişte elemente mici, dar necesare, dintr-un mozaic, ca nişte particule al căror ansamblu crea un tablou general de o mare precizie.

Acum însă aceste ştiri mărunte se adunau într-un noian de informaţii fără valoare, care adesea nu puteau fi verificate şi din care puteau să lipsească tocmai cele mai importante verigi. Toate acestea creau numai o iluzie a informării, paralizînd implicit tendinţele de a îmbunătăţi activitatea respectivă. Eforturile şi mijloacele cheltuite pentru obţinerea unei mase de informaţii nu tocmai necesare abăteau atenţia de la încercările de a obţine date în problemele principale şi hotărîtoare. Ulterior, Basil Thompson, şeful serviciului de contraspionaj englez, a socotit că germanii ar fi putut, cu jumătate din fondurile cheltuite, să cumpere în fiecare ţară cîteva persoane care să aibă acces la documentele cu adevărat importante. Şabloanele predominau şi în tehnica propriu-zisă, în organizarea şi în metodele de lucru ale reţelei de spionaj, care deveniseră cunoscute de toată lumea încă de pe vremea lui Stieber. Pentru toate acestea, serviciul de spionaj german a trebuit să plătească printr-un crunt eşec, suferit în momentul cel mai hotărîtor — la începutul primului război mondial.

Creîndu-şi agentura de masă, serviciul de spionaj german s-a călăuzit, probabil, după regula pe care unii glumeţi o atribuiau marelui stat-major german : „Nu există deşeuri, ci doar rezerve". Dar nemţii au încercat, totodată, să folosească un mic număr de spioni de mîna întîi, instruiţi în mod special, care erau capabili să obţină accesul la cele mai importante secrete de stat.

Dintre aceşti agenţi făcea parte spionul care se ascundea sub pseudonimul Karl Graves (fără a mai vorbi de alte nume false ale sale). El este autorul unor cunoscute memorii,

publicate la începutul primului război mondial. Din păcate, nu ştim în ce măsură se poate da crezare acestor memorii. Graves afirma că

provenea dintr-o familie nobilă şi că, în urma unor intrigi, a fost deposedat de drepturile sale la avere şi la o situaţie înaltă în societate. K. Graves nu era german, dar a ajuns în reţeaua serviciului secret german în Transvaal. După absolvirea universităţii a dus o viaţă aventuroasă şi a locuit în Transvaal, unde era medic militar. în timpul războiului anglo-bur, la spital a fost adus unul dintre numeroşii ofiţeri străini care luptaseră de partea burilor : maiorul Von Reitzenstein. Acesta îi propuse lui Graves să devină agent secret al serviciului de spionaj german.

După războiul anglo-bur, sosind la Berlin, Graves a fost primit în serviciul de informaţii al marinei. El a urmat un curs de cinci luni, unde se predau topografia, trigonometria, construcţiile navale, desenul şi alte materii. Sub îndrumarea căpitanului Steffens, Graves a studiat toate tipurile de nave de război, submarine, armament naval, proiectile, torpile şi mine. El putea distinge de la mare distanţă, după siluetă, navele de război ale diferitelor state.

Graves află că spionajul german se împărţea în trei sectoare principale : serviciile de informaţii ale armatei, flotei şi Ministerului Afacerilor Externe. Berlinul nu făcea economie Ia cheltuieli atunci cînd se efectuau misiuni extraordinare. în timpul unei misiuni de spionaj care a durat paisprezece zile, Graves a cheltuit 20 000 de mărci. Pentru fiecare sarcină îndeplinită cu succes, el primea cîte 30 000 de mărci peste retribuţia obişnuită, care era şi ea destul de însemnată. A treia parte din bani însă nu era achitată în numerar, ci se depunea în contul agentului. în felul acesta se urmărea să i se asigure „loialitatea" în caz de arestare.

Gama misiunilor încredinţate lui Graves în răstimp de mai bine de zece ani, cît a făcut parte din serviciul de spionaj, a fost foarte largă. Corupînd un rajah indian care locuia la Sin- gapore, a obţinut, prin intermediul lui, informaţii de la funcţionari despre această mare bază militară engleză din Extremul Orient şi a sosit la Port-Arthur cu şase săptămîni înainte de izbucnirea războiului ruso-japonez (germanii voiau să afle posibilităţile fortăreţei de a rezista iminentului atac din partea Japoniei, care nu era un secret pentru Berlin).

După îndeplinirea unui număr de misiuni, Graves a fost pus la dispoziţia Ministerului Afacerilor Externe. El a primit însărcinarea de a stabili care dintre oamenii politici turci se aflau în slujba Franţei şi a Rusiei. Graves

a îndeplinit această misiune împrietenindu-se cu o dansatoare de cabaret, franţuzoaica Ce- cile Coursan. Ea era prietenă cu domnişoara Balniaux, amanta

unui influent consilier pe lingă marele vizir. Cecile Coursan dădu curînd cărţile pe faţa, propunîndu-i lui Graves să intre in serviciul de spionaj francez. Dansatoarea îl transformă chiar pe noul său amic într-o „cutie de scrisori" pentru corespondenţi ei de spionaj. Se înţelege că Graves transmitea scrisorile la Berlin, în Wilhelmstrasse, unde se afla Ministerul Afacerilor Externe al Germaniei.

Lui Graves i s-au încredinţat cele mai diferite însărcinări — de la transmiterea unui ordin secret al lui Wilhelm al II-lea către căpitanul crucişătorului „Pantera" aflat în Maroc (pe vremea faimosului salt al „Panterei" din 1911, care era cît pe ce să provoace izbucnirea războiului mondial), şi pînă la organizarea întâlnirii secrete a oamenilor de stat ai Germaniei, Austro-Ungariei şi Marii Britanii pentru a duce tratative privitoare la posibilitatea neutralităţii britanice în războiul european ce urma să aibă loc.

Graves fu prins în flagrant delict şi arestat în Anglia. Dar tribunalul îl condamnă numai la un an şi jumătate închisoare în loc de şapte ani cum s-ar fi cuvenit după lege. Serviciul de spionaj englez hotărîse să-1 atragă de partea lui pe Graves, care nu avea nimic împotriva schimbării stăpînului. S-a înscenat evadarea lui Graves din închisoare, şi, după puţin timp, el a început să lucreze ca spion englez. Graves reuşi să-l cumpere pe paznicul compartimentului de bagaje al vasului german „Kaiser Wilhelm II", care se îndrepta spre New York şi, deschizând cufărul curierului guvernamental german Schmidt, copie importante documente diplomatice — instrucţiunile către delegaţii germani care urmau să se întîlnească în secret cu reprezentanţii japonezi la hotelul „Astor" din New York.

în Anglia acţiona unul din conducătorii spionajului german, căpitanul Steinhauer. Acest fost agent de poliţie, autor al unei cărţi publicate după război sub titlul „Spionul nr. 1 al kaise- rului", era, într-adevăr, favoritul lui Wilhelm al II-lea. în 1913, la Dover, a fost arestat un străin care fotografia instalaţiile militare din acest important oraş portuar. Arestatul îşi exprima cu atîta vehemenţă indignarea şi demonstră atît de convingător că el făcuse fotografii ca simplu turist, neavînd idee de importanţa lor, încît în cele din urmă fu pus în libertate. Abia ulterior a ieşit la iveală că

adresa lui din Londra, pe care o declarase autorităţilor, era falsă. Printr-un dublu agent din Londra, serviciul de spionaj englez a aflat că omul arestat la Dover fusese spionul german Steinhauer („Otto Gratz"). Ceva 433 mai tîrziu, Steinhauer, deghizat, se întîlni întîmplător pe o

stradă cu Woodhall, agentul serviciului de contraspionaj, care îl urmărea. Englezul a ezitat : nu-i venea să creadă că necunoscutul bărbos este tocmai spionul german pe care-1 căuta. Steinhauer reuşi să se urce într-un tren şi să scape definitiv din plasa pe care i-o întinseseră englezii.

în ajunul primului război mondial spionajul maritim german nu a dat rezultate eficiente în Anglia. Graves a fost arestat fără a fi reuşit să afle nimic substanţial. Germanii reuşiră să-1 recruteze pe subofiţerul englez George Charles Parrot, dar acesta se dovedi un spion lipsit de valoare. Parrot ştia, de bună seamă, multe lucruri despre înzestrarea tehnică a flotei şi ar fi putut furniza informaţii importante, dar a fost pus sub supraveghere şi urmărit pas cu pas în timpul călătoriei sale la Ostende, în Belgia, unde s-a întîlnit cu patronii săi germani. în august 1912 Parrot a fost îndepărtat din flotă, dar a continuat să lucreze pentru germani. în luna noiembrie a aceluiaşi an spionul a fost arestat. La percheziţie s-a găsit un chestionar ce-i fusese trimis din Germania. Acest chestionar nu dovedea că şefii spionajului german ar fi fost inteligenţi sau cel puţin bine informaţi. Majoritatea informaţiilor cerute s-ar fi putut obţine din publicaţiile oficiale britanice, ca „Naval and Mili- tary Record", în care se comunica despre deplasările vaselor flotei militare engleze în apele teritoriale.

Despre spionajul britanic din aceşti ani, deocamdată nu se ştiu prea multe. Serviciul de spionaj englez folosea în generai în Europa sisteme opuse celui utilizat de germani. în locul spionajului „de masă" preconizat de Stieber, englezii, pe lîngă activitatea de spionaj desfăşurată de corpul lor diplomatic — ambasadori, ataşaţi militari şi navali, „consilieri politici" în ţările dependente —, întreţineau un efectiv de spioni relativ puţin numeros, dar care în schimb avea mari posibilităţi de acces la materiale secrete. La acţiuni de spionaj au participat chiar şi reprezentanţi ai cercurilor diriguitoare, ca Winston Churchill sau viitorul feldmareşal Wilson. Potrivit propriei sale mărturisiri, Wilson, în ajunul războiului, a cutreierat cu bicicleta întreaga Belgie. Baden-Powell, fondatorul organizaţiei de cercetaşi a introdus o inovaţie : întocmirea de schiţe ale fortificaţiilor militare sub forma unor fluturi sau altor insecte.

Serviciul de spionaj englez nu punea accentul pe

cantitate, ci pe calitatea informaţiilor, căutînd să afle ceea ce era principal, esenţial, fără a-şi dispersa atenţia asupra unor lucruri mărunte. Această linie, firește, nu avea un caracter întîmplător. Cercurile diriguitoare din Marea Britanie mai nutreau speranţa că, la fel

ca în războaiele anterioare, vor reuşi să determine alte ţări să scoată castanele din foc pentru ele. Pe vremea aceea, guvernului englez încă nu-i trecea prin minte că va fi nevoit să creeze în grabă o armată de masă spre a o trimite pe frontul de vest împotriva germanilor, precum şi pe alte fronturi. De aceea, pînă la un timp, „mărunţişurile" pe care le puteau comunica mulţi spioni păreau necesare mai curînd pentru aliaţii Marii Britanii decît pentru ea. Iar grija exagerată pentru interesele aliaţilor nu intra de loc în tradiţiile politicii engleze.

Au fost prinse făcînd spionaj făţiş chiar şi persoane oficiale. Odată, ataşatul militar englez care asista la manevre în Franţa a luat pe neobservate şi a ascuns în buzunar o schijă dintr-un nou proiectil folosit, dar schija era încinsă. Puţin după aceea, toţi cei prezenţi au observat cu uimire fumul gros ce ieşea din uniforma de paradă a ataşatului militar, care încerca să-şi păstreze mult lăudatul sînge rece britanic.

Spionul englez D. Aston povesteşte cum a făcut schiţa fortificaţiilor Bosforului. El a fost zărit de departe de o patrulă turcă. Dar pînă să ajungă soldaţii turci la locul unde se afla Aston, acesta... îşi găsise un înlocuitor în persoana tovarăşului său de călătorie prin Turcia, care nu bănuia nimic. Sub un pretext oarecare, Aston se grăbi să dispară, iar „locţiitorul" său fu înconjurat de turci şi percheziţionat. Fireşte, asupra lui nu s-a găsit nimic. După puţin timp, Aston, împreună cu alţi cîţiva ofiţeri, s-au apropiat de locul întîmplării şi i-au arătat şefului patrulei că avusese loc o neînţelegere. Totuşi, soldaţii turci au scotocit cu grijă locurile, în căutarea hîrtiilor pe care, gîndeau ei, englezul arestat reuşise să le arunce. Influenţa britanică în Turcia era pe atunci atît de mare, încît sultanul, aflînd despre incidentul petrecut, a poruncit ca englezii să nu fie împiedicaţi în nici un fel să viziteze fortificaţiile. De altfel, serviciul da spionaj britanic nu dispreţuia nici metodele lui Stieber, bunăoară trimiterea de spioane ca guvernante în familiile militarilor germani sus-puşi.

în Germania a făcut multă vîlvă prinderea căpitanului englez Stewart în flagrant delict de spionaj. El a fost trădat de un alt spion al Angliei, un comis-voiajor german. Acesta făcuse o căsătorie avantajoasă şi apoi, cuprins subit de patriotism, şi-a dat în vileag patronii englezi. Kaiserul, care cocheta pe atunci cu Anglia, l-a

graţiat pe Stewart. (Căpitanul a fost ucis în primele luni ale războiului.)

în decembrie 1910, la Friedrichşhafen — centrul construc- 435 ţiilor de dirijabile — a fost arestat, sub acuzaţia de spionaj,

căpitanul Lux, inginer militar francez. După proces, Lux a fost întemniţat în fortăreaţa Gratz din Silezia, de unde a evadat. El se strecură pe neobservate din celulă, reuşi să taie cu ferăstrăul gratiile unei ferestre de pe coridor şi prin această fereastră coborî pe o frînghie împletită din cearşafurile aflate în celulă. Lux a lăsat chiar şi o scrisoare amabilă adresată comandantului fortăreţei, în care îşi exprima recunoştinţa pentru ospitalitatea acordată. Francezul reuşi să-i amăgească pe cei ce-1 urmăreau şi, în ciuda unei hăituieli înverşunate, să ajungă în Italia. Două zile mai tîrziu. Lux îşi făcu apariţia la Paris în audienţă oficială la ministrul de război.

Anii care au premers nemijlocit primului război mondial au constituit perioada unor grave crize internaţionale care s-au succedat una după alta şi care, nu o dată, au adus lumea în pragul unei catastrofe militare. în această atmosferă s-a intensificat foarte mult războiul serviciilor de spionaj. Activitatea cea mai intensă a desfăşurat-o şi aici imperialismul german, care socotea că ar fi avantajos pentru el să dezlănţuie războiul înainte de a se încheia reînarmarea armatei ruse. Dar nici serviciile de spionaj ale adversarilor Germaniei nu se lăsau cu mult mai prejos. Cercurile diriguitoare germane, încercînd să atragă populaţia în lupta împotriva agenţilor străini, au creat în ţară o atmosferă de adevărată spionomanie. Exagerînd fiecare caz (real sau fals) de spionaj descoperit de contraspionajul german, presa şovină îl folosea pentru a învenina şi mai mult relaţiile internaţionale. (O spionomanie asemănătoare, care de fapt împiedica prinderea adevăraţilor spioni, a cuprins în primele luni ale războiului şi ţările Antantei.) Procesele zgomotoase intentate unor spioni au servit şi ca mijloc de a determina Reichstagul să aprobe mereu noi credite de război.

Poliţia secretă germană reuşea, de cele mai multe ori, să-i prindă pe germanii recrutaţi de serviciile de spionaj străine. Un agent militar rus a corupt un copist de la statul-major al fortăreţei Thorn, anume Welkerling, dar acesta nu avea acces la materialele secrete păstrate în seiful şefului statului-major. L-a ajutat o întîmplare. Şeful statului-major... distrat, uită într-o sîmbătă cheia pe masa de lucru. Luni, cînd ofiţerul intră în cabinetul său, cheia se afla în acelaşi loc unde o lăsase. Dar şeful statului-major al fortăreţei nu ştia că în timpul zilei de duminică această cheie făcuse o lungă călătorie. Ea fusese la Varşovia (care pe atunci, ca şi cea mai

mare parte a Poloniei, făcea parte din Imperiul rus). La Varşovia, un meşter specialist

în broaşte de seifuri făcuse repede o copie a acestei chei şi, curînd, copistul putu să deschidă seiful în absenţa ofiţerului statu- lui-major. Welkerling îl deschidea sîmbăta seara şi trimitea documentele secrete pentru a fi fotografiate la Varşovia. Luni dimineaţa, cînd ofiţerii germani apăreau în clădirea statului- major, toate se aflau din nou la locul lor. După cum se vede, spionul nu trebuia nici măcar să-şi sacrifice odihna duminicală, în schimb, spionii ruşi de la Varşovia aveau de lucru duminica pînă peste cap. într-o singură duminică au făcut 10 000 de fotografii.

Welkerling a fost prins abia după un an, observîndu-se că duce o viaţă care îi depăşeşte veniturile. Toaletele scumpe purtate de d-na Welkerling au stîrnit suspiciuni, care au şi dus la demascarea spionului, condamnat apoi la muncă silnică.

Serviciul de spionaj rus a reuşit, încă în 1904, să obţină faimosul plan Schlieffen. Acesta a fost transmis francezilor, care însă îl considerară un fals. Planul prevedea încălcarea neutralităţii Belgiei, ceea ce ar fi provocat intervenţia Angliei, iar la Berlin se ţinea cu orice preţ să se evite o alăturare a Angliei de Franţa şi Rusia.

Ulterior, serviciul de spionaj rus a reuşit să obţină un document existent pe atunci numai în trei exemplare : „ordinele în caz de război", semnate personal de kaiser. Germanii au aflat despre reuşita spionilor ruşi şi au hotărît să modifice „ordinele". Dar ei n-au reuşit să facă acest lucru pînă la război. Iar francezii nici de data aceasta nu au crezut!

Selecţionînd agenţi pentru Austria, serviciul de spionaj rus şi-a îndreptat atenţia în mod deosebit asupra... agenţilor austrieci. La ce bun să se depună eforturi pentru a trimite oameni proprii în armata austriacă, de vreme ce era posibil, după cum s-a dovedit, să fie cumpăraţi fără prea multă dificultate ofiţeri austrieci dintre cei destinaţi să desfăşoare ulterior activitate de spionaj împotriva Rusiei ?

în decurs de mai mulţi ani, statul-major austriac a trimis ofiţeri anume selecţionaţi pentru a efectua un stagiu în Rusia. Ei trebuiau să studieze ţara şi limba rusă. Serviciul de spionaj rus n-a ridicat nici o obiecţie împotriva acestei trimiteri în Rusia a viitorilor conducători ai spionajului

austriac. Acestora li s-a îngăduit, bunăoară, să locuiască la Kazan. Dar la Viena nu se ştia cît de bine au reuşit spionii ruşi să-i deprindă pe austrieci cu beţia, să-i înglodeze în datorii şi apoi să-i cum- 437 pere cu anticipaţie...

Un toc de briceag rătăcit

Această întîmplare poate constitui subiectul unui roman poliţist. E o poveste despre o scrisoare post-restant neridicată de destinatar, un toc de briceag rătăcit şi pierderea unui meci de fotbal care au dus la descoperirea şi darea în vileag a unei taine...

La 26 mai 1913, ziarele care apăreau în Imperiul austro- ungar au publicat două ştiri neavînd nici o legătură una cu alta. Prima era un comunicat al agenţiei telegrafice vieneze, reprodus de toate ziarele, care anunţa neaşteptata sinucidere a colonelului Aifred Redl, şeful statului-major al Corpului 8 de armată austro-ungar. „Talentatul ofiţer, pe care-1 aştepta o strălucită carieră — se spunea în comunicat —, aflîndu-se la Viena în interes de serviciu, într-un acces de demenţă..." Mai departe se relata despre apropiatele funeralii ale acestui ofiţer, victimă a epuizării nervoase la care ajunsese după multe săptă- mîni de nesomn.

A doua ştire era clin domeniul sportului şi se referea la întrecerea a două echipe de fotbal neprofesioniste din oraşul Praga. Neaşteptata înfrîngere suferită de echipa „Storm 1" în meciul susţinut în acea duminică a atras atenţia numai ziarului „Prager Tageblatt", care şi-a exprimat mirarea şi amărăciunea în legătură cu meciul pierdut. Dar notiţa despre meciul de fotbal era sortită nu numai să provoace contramandarea funeraliilor deja stabilite, ci şi să dezvăluie un secret de stat pe care agenţia oficială de presă căuta cu desperare să-1 păstreze.

Amărăciunea cu care ziarul din Praga a scris despre înfrîn- gerea echipei „Storm 1“ nu era cîtuşi de puţin ipocrită. Autorul notei — unu! dintre redactorii ziarului — era totodată căpitanul acestei echipe. El socotea că meciul fusese pierdut din cauza absenţei a doi jucători foarte buni şi, după ce-şi vărsă focul prin nota publicată, se duse după-amiază la unul din ei, Wagner, de profesie lăcătuş.

La reproşurile căpitanului echipei, Wagner n-a putut răspunde decît că el lipsise dintr-un motiv cît se poate de întemeiat. Veniseră la el acasă nişte ofiţeri superiori şi-l duseseră într-o casă dintre cele mai bogate din Praga,

aparţinînd unui militar care murise la Viena în ziua aceea. în casă se aflau deja comandantul corpului de armată din Praga şi alte per

soane sus-puse, dintre care unele sosiseră, pe cît se părea, de la Viena. Toţi aceştia căutau probabil un testament. întrucît Wagner primi ordinul să spargă încuietorile tuturor sertarelor, dulapurilor şi seifurilor. A fost o treabă grea, deoarece răposatului îi plăcea să-şi ţină hîrtiile încuiate cu broaşte sigure. După spargerea broaştelor, au fost ridicate numeroase hîrtii, planuri militare, fotografii, precum şi o mare sumă de bani. O parte din aceste hîrtii erau scrise în ruseşte. Conţinutul materialelor găsite i-a uluit pe ofiţeri, care nici n-au încercat să-şi ascundă spaima.

Mai mult Wagner nu ştia, dar şi cele povestite fuseseră de ajuns pentru ca în căpitanul echipei de fotbal să se trezească gazetarul. încă nedumerit, el se întoarse la redacţie, unde ochii îi căzură pe comunicatul agenţiei telegrafice vieneze despre sinuciderea lui Redl. Totul începea să se lămurească. Hîrtiile scrise în ruseşte, documentele militare, percheziţia urgentă efectuată în prezenţa comandantului corpului de armată si a ofiţerilor sosiţi din capitală... explicaţia putea fi una singură : Redl se dovedise a fi un spion al Rusiei ţariste.

Desigur, nici vorbă nu putea fi să se publice toate acestea în ziar. Poliţia ar fi confiscat întregul tiraj chiar mai înainte ca el să fi ieşit din tipografie, iar direcţia ziarului ar fi fost expusă la amenzi şi urmăriri judiciare. Dar ziariştii austrieci aveau o vastă experienţă în folosirea limbajului esopic şi erau neîntre- cuţi în a spune într-o formă alegorică tot ceea ce era interzis să apară în presă. Ei se pricepeau de minune să publice o ştire prefăcîndu-se că o dezmint.

A doua zi, în „Prager Tageblatt" a apărut o mică notă care a produs îndată o uriaşă senzaţie : „O persoană sus-pusă — se spunea în notă — ne roagă să combatem zvonurile, răspîndite în special în cercurile militare, cu privire la colonelul Redl, şeful statului-major al corpului de armată din Praga, care, după cum s-a şi anunţat, s-a sinucis la Viena în zorii zilei de duminică. Potrivit acestor zvonuri, colonelul ar fi fost învinuit că a trădat unui stat străin, şi anume Rusiei, secrete militare, în realitate însă, comisia de ofiţeri superiori sosită la Praga pentru a efectua o percheziţie în casa colonelului decedat urmărea cu totul alt scop“.

Pînă la publicarea notei, în Austro-Ungaria fuseseră iniţiaţi în această taină numai zece ofiţeri superiori. Nu

fusese pus la curent nici măcar împăratul Franz-Joseph. După apariţia numărului de marţi al ziarului „Prager Tageblatt“ secretul a fost cunoscut de întreaga lume, dar multe amănunte importante au

ieşit la lumină abia după prăbuşirea, în 1918, a „imperiului de petice" austro-ungar.

După cît se pare, demascarea lui Redl s-a datorat unei în- tîmplări. La începutul anului 1913, la poşta centrală din Viena sosise o scrisoare post-restant, expediată din orăşelul Eidkunen, situat în Prusia Orientală, în apropiere de graniţa rusă. Cum vreme îndelungată nu s-a prezentat nimeni să ridice această scrisoare, ea a fost returnată în Germania. Deoarece expeditorul era necunoscut, scrisoarea a fost deschisă şi poliţia germană s-a grăbit să încunoştinţeze serviciul de spionaj al Austro- Ungariei despre conţinutul ei. Cel puţin aşa istoriseşte lucrurile, în memoriile sale, Maximilian Ronge, şeful serviciului de spionaj şi contraspionaj austro-ungar. Dar, după toate probabilităţile, scrisoarea nici n-a mai fost trimisă în Germania, şi întreagă aceasta poveste a fost născocită de Ronge pentru a ascunde existenţa „cabinetului negru" din Austro-Ungaria.

Indiferent pe ce cale, scrisoarea din Eidkunen a ajuns la dispoziţia serviciului de contraspionaj austriac. Ea avea un conţinut cu totul neaşteptat : bancnote în valoare de 6 000 de coroane austriece şi două adrese — una din Geneva, alta din Paris. Cele două adrese erau bine cunoscute contraspionajului austriac drept „cutii poştale" pentru spionii din diferite ţări. Fără îndoială că cele 6 000 de coroane reprezentau plata pentru o activitate de spionaj. Acest lucru era atestat nu numai de cele două adrese, ci şi de faptul trimiterii unei sume atît de importante printr-o scrisoare. Era limpede că banii nu puteau fi trimişi făţiş, prin procedeul obişnuit. Dar cum să fie prins spionul, care locuia probabil în Austria şi care, din cine ştie ce cauză (poate fiind bolnav), nu putuse intra în posesia sumei trimise ca plată pentru serviciile sale ? Scrisoarea era adresată unui oarecare Nikon Nitzetas. După cum s-a dovedit, acesta era un nume inventat. Singurul mijloc posibil era supraveghe-rea oficiului poştal, în speranţa că spionul străin va cădea singur în cursa întinsă.

între timp a sosit încă o scrisoare post-restant adresată, ca şi prima, lui Nikon Nitzetas. în ea erau 7 000 de coroane. Apoi sosi o a treia scrisoare, dar a trecut luna aprilie, jumătatea lunii mai, şi enigmaticul Nitzetas tot nu s-a prezentat să se intereseze de suma frumuşică ce zăcea în cele trei scrisori post- restant (serviciul de contraspionaj înapoiase oficiului poştal şi

prima scrisoare). încordarea creştea. Ghişeul poştal a fost legat printr-un fir direct cu secţia de poliţie aflată în apropiere. Era de ajuns ca funcţionarul de la poştă să apese pe butonul unei sonerii şi într-un minut sau două, care s-ar fi scurs cu îndepli-

nirea formalităţilor de predare a scrisorilor, agenţii poliţiei vieneze cărora li se încredinţase urmărirea acestei afaceri ar fi şi ajuns lîngă ghişeu. Dar zilele treceau şi scrisorile continuau să zacă la poşta.

Sîmbătă 24 mai, seara tîrziu, căpitanul Ronge, şeful serviciului de contraspionaj, se îndrepta spre casă. Abia intră în casă cînd, deodată, se auzi soneria telefonului — era consilierul de stat Heyer de la direcţia poliţiei vieneze : „Vă rog să veniţi la mine la birou. S-a întâmplat ceva îngrozitor !“

Sîmbătă, în a doua jumătate a zilei, la ghişeul poştei se prezentase, în sfîrşit, un om care ceruse scrisorile ce-l aşteptau de atîta vreme. Funcţionarul de la poştă apăsă imediat pe butonul soneriei şi încercă să-l reţină puţin pe necunoscut. Dar agenţii n-au apărut — tocmai în momentul acela la poliţie nu se afla nimeni în cameră. Clientul, primindu-şi scrisorile, părăsi clădirea poştei. Trei agenţi, sosiţi cu un minut mai tîrziu, alergară în urmărirea lui. Ghinion ! Nu văzură decît cum omul care ridicase scrisorile luă un taxi şi plecă. Altă maşină în apropiere nu era, astfel încît au trebuit să renunţe la urmărire. Poliţiştii reuşiseră doar să observe numărul maşinii. Era unicul fir rămas în mîinile lor. Au mai stat vreo 20 de minute, analizînd situaţia creată, cînd deodată văzură un taxi care le venea în întîmpi- nare. Era aceeaşi maşină cu care plecase necunoscutul !

Agenţii se urcară în taxi şi-l întrebară pe şofer încotro îl dusese pe prietenul lor, care se urcase nu de mult din acelaşi loc. „La cafeneaua «Kaiserhof»", răspunse şoferul. Noii pasageri cerură să fie duşi tot acolo. Pe drum, ei au avut timp să cerceteze cu atenţie interiorul taxiului. Cu acest prilej, agenţii au găsit un toc cenuşiu de briceag. Nu părea o urmă prea sigură, cu atît mai mult cu cît tocul putea să fi fost uitat de oricare dintre pasagerii care luaseră taxiul înainte de persoana cu scrisorile.

La cafeneaua „Kaiserhof" era lume multă. Deşi mai înainte agenţii nu putuseră vedea decît spatele necunoscutului, s-au convins de îndată că acesta nu se afla printre consumatori. Dar poate că nici nu avusese intenţia să intre la „Kaiserhof", ci pur şi simplu se hotărîse, observînd că e urmărit, să schimbe taxiul. La cea mai apropiată staţie de taxiuri detectivii aflară că aproximativ cu jumătate de ceas mai înainte un om ale cărui semnalmente coincideau cu aspectul general al

necunoscutului luase o maşină şi plecase la hotelul „Klomser". Detectivii se îndreptară în grabă spre hotelul „Klomser". întrebat cine sosise la hotel cu taxiul în ultima oră, portarul n-a putut da un răspuns precis. Sosiseră mai multe persoane, cel puţin patru, prin

tre care şi colonelul Redl, care locuia în hotel. Detectivii îl rugată pe portar să întrebe cine dintre locatari pierduse tocul de briceag. Convorbirea lor fu întreruptă de apariţia unui om îmbrăcat într-un costum civil de o croială elegantă. Desigur, agenţii l-au recunoscut îndată pe colonel — strălucitoarea stea a marelui stat-major —, care se aflase multă vreme în fruntea serviciului de spionaj al monarhiei austro-ungare.

— Scuzaţi, domnule colonel, nu dumneavoastră aţi pierdut acest toc de briceag ? — întrebă portarul.

— Ba da, — este al meu, mulţumesc — răspunse colonelul uitîndu-se la toc. Dar în aceeaşi clipă chipul său căpătă o paloare cadaverică — îşi adusese aminte unde pierduse tocul, încet, Redl aruncă o privire celor trei martori prezenţi la această autodemascare, apoi ieşi repede în stradă. Doi agenţi îl urmară, iar a! treilea alergă să telefoneze la direcţia poliţiei, consilierului de stat Heyer. Acesta aduse lucrurile la cunoştinţa lui Ronge, care scrie în memoriile sale : „Aflînd că omul care mulţi ani de zile făcuse parte din serviciul nostru de spionaj şi care participase ca expert militar la numeroase procese aie spionilor a fost demascat ca trădător, am încremenit".

Curînd, detectivii au adus fragmentele unor notiţe rupte în grabă şi aruncate de Redl. Cînd acestea au fost puse cap ia cap şi textul reconstituit, a dispărut şi ultima îndoială. în scrisori erau indicate o serie de „cutii poştale", care dovedeau legătura lui Redl nu numai cu Rusia, ci şi cu Franţa şi Italia.

Aşa cum scria Ronge, aflînd despre trădarea lui Redl, el şi colaboratorii săi înmărmuriseră. Redl se număra printre ofiţerii care făcuseră o carieră rapidă în armata austro-ungară, şi întreaga sa activitate fusese legată de spionaj. El a lucrat în serviciul de informaţii începînd din 1900 şi a introdus o serie de „inovaţii", ca, bunăoară, fotografierea pe neobservate a tuturor vizitatorilor pe care-i primea în cabinetul său de lucru, şi chiar imprimarea convorbirii pe un disc de fonograf. Braţele fotoliului şi ţigările pe care le oferea vizitatorilor erau presărate cu o pulbere specială, astfel îneît orice persoană care intra în cabinetul lui Redl îşi lăsa — fără să-şi dea seama — amprentele digitale. Generalul von Giesl, şeful lui Redl, îşi preţuia foarte mult subalternul. Cînd Giesl a fost transferat de la Viena la Praga, unde se afla unul din principalele centre ale armatei austro-ungare, el îl luă cu sine şi pe experimentatul său ofiţer de informaţii. Pe atunci Redl ajunsese colonel. La Viena a fost

înlocuit de căpitanul Ronge. La rîndul său, acesta adăugă la „inovaţiile" lui Redl o metodă foarte veche — cenzura strictă a corespondenţei, care pînă atunci nu fusese 4

erectuată sistematic. Scopul era contraspionajul, dar chiar şi cenzorilor li se spunea că sarcina lor constă în combaterea contrabandei.

Lucrătorii serviciului de spionaj austriac îl considerau pe colonelul Redl un învăţător şi un model. Instrucţiunile secrete denumite „sfaturi pentru descoperirea spionajului", alcătuite de el, erau o adevărată carte de căpătîi pentru succesorii-săi. Marele stat-major austriac nu avea secrete faţă de Redl. Dar aceasta însemna că nu avea secrete nici faţă de serviciile de spionaj inamice ! Consternat, Ronge plecă să raporteze şefilor săi despre nemaipomenita descoperire.

...în această vreme, Redl rătăcea pe străzile V.ienei gîndin- du-se probabil la situaţia sa şi încercînd să-şi dea seama dacă este sau nu urmărit. Curînd, el nu mai avu nici o îndoială în această privinţă : agenţii îl urmăreau pas cu pas. Redl coti brusc şi se întoarse la hotelul „Klomser". E greu de spus ce-1 călăuzea pe Redl în acţiunile sale. Poate că nu pierduse speranţa că va scăpa, deşi, pentru un spion atît de experimentat cum era el, nu putea exista îndoială că o asemenea încercare era irealizabilă — cercul se închisese. Cel mai probabil este că Redl, cu psihologia sa de jucător monden şi de om deprins cu viaţa de petreceri, înţelegînd că jocul e pierdut, se hotârîse să-şi petreacă în modul cel mai plăcut posibil puţinele ore ce-i mai rămăseseră.

în timp ce Ronge raporta conducerii şi obţinea de la comandantul oraşului încuviinţarea pentru arestarea lui Redl, acesta se întîlni la hotel cu prietenul său Victor Pollack, procuror la înalta Curte de Casaţie, care participase împreună cu colonelul la procesele spionilor străini. Redl şi Pollack plecară împreună la restaurantul „Ridthof", unde, într-un separeu, li se servi un supeu copios. Pentru a asculta convorbirea lor, unul dintre agenţi îşi prezentă împuternicirile directorului restaurantului şi, punîndu-şi un frac de chelner, începu să-i servească pe cei doi clienţi de seamă. Dar Redl prefera să-şi facă mărturisirile către Pollack cînd chelnerul ieşea din încăpere.

în spovedania sa, el mărturisi că, pentru a-şi satisface înclinările vicioase, avea mereu nevoie de mulţi bani. Redl se referi la nişte tulburări psihice, arătînd că-şi ieşise din minţi şi că nu mai răspundea- de faptele sale. Dar colonelul nu pomeni nimic despre activitatea sa de spion. Pollack îi telefonă imediat lui Heyer, încunoştinţîndu-1 despre această

convorbire şi despre faptul că Redl suferă probabil de o gravă boală psihică. Pe la orele 11 şi jumătate, Redl, luîndu-şi rămas bun de la Pol- 43 lack, se întoarse la hotelul „Klomser", înconjurat din toate

părţile de poliţie. în uşa camerei sale răsunară bătăi. Intrară patru ofiţeri în uniforma... Redl refuză să răspundă la întrebări — toate materialele vor putea fi găsite in locuinţa sa de la Praga. El ceru — sau poate i se oferi — un revolver. Ofiţerii plecară.

La orele cinci dimineaţa, unul dintre agenţi veni la hotel de'!arîr.d că trebuie să-i predea urgent o scrisoare lui Redl. In- trîtid în cameră, el descoperi cadavrul colonelului, care-şi trăsese un glonţ în tîmplă. Agentul se strecură repede pe lingă portar, care, la această oră matinală, moţăia în post. Autorităţile au căutat să ascundă cauzele sinuciderii, pe care au prezentat-o ca fiind cu totul neaşteptată. La cîteva minute după plecarea agentului, soneria telefonului îl deşteptă pe portar. Glasul poruncitor al unei persoane care refuza să-şi spună numele ceru ca colonelul Redl să fie chemat imediat la telefon în vestibul. Portarul intră în cameră, văzu trupul neînsufleţit al colonelului şi dădu alarma. Sosi poliţia. Lîngă mort se afla un bilet prin care Redl îşi exprima hotarîrea de a-şi pune capăt zilelor pentru a-şi ispăşi păcatele.

S-a trimis presei un comunicat menit să mascheze cele petrecute şi au început pregătirile pentru funeralii, care fură zădărnicite atît de neaşteptat din cauza meciului de fotbal pierdut de echipa „Storm 1“ din Praga.

O comisie specială începu să lucreze febril pentru a determina proporţiile prejudiciilor aduse de Redl şi pentru a stabili ce secrete militare căzuseră prin intermediul lui în mîinile ser- viciilor de spionaj străine. Pînă la urmă, aceasta nici nu s-a putut preciza, cu atît mai mult cu cît au intervenit şi calcule politice. Mai întîi s-a căutat să se diminueze cu orice chip importanţa activităţii lui Redl. Această linie a urmat-o şi Ronge în memoriile sale, căutînd să salveze postum prestigiul contraspionajului austro-ungar. A existat şi o altă extremă — tendinţa de a-1 prezenta pe Redl drept groparul Austro-Ungariei. El, chipurile, pe de o parte dezinformase guvernul austriac în privinţa stării armatei ruse, căreia îi minimalizase puterea, şi prin aceasta împinsese Viena la o politică aventuristă care a provocat izbucnirea războiului ; pe de altă parte, trădînd toate planurile militare ale monarhiei habsburgice, Redl ar fi slăbit în mod serios forţa ei armată şi ar fi determinat dinainte înfrîngerea armatei austriece în războiul

mondial.

Fireşte, toate acestea sînt exagerări : războiul mondial nu a izbucnit din cauză că Redl a dezinformat guvernul de la Viena ; de asemenea nici starea armatei austriece n-a fost principalul factor care a determinat soarta conflictului mondial. Dar, fără

îndoială, faptul că sîrbii au cunoscut (prin intermediul Rusiei) planul de mobilizare austriac, care fusese transmis de Redl, le-a ajutat să reziste multă vreme forţelor superioare ale inamicului. Aflînd despre trădarea lui Redl, marele stat-major de la Viena a luat ample măsuri, încercînd să schimbe planul de mobilizare, dar în linii mari acesta a trebuit să rămînă acelaşi. Cunoscînd vechiul plan, nu era greu de ghicit ce schimbări fuseseră făcute.

Activitatea de spionaj a lui Redl a durat mai bine de zece ani — începînd din 1902. El a încasat sute de mii de coroane, dar secretele transmise nu valorau mai puţin. Pe baza datelor comunicate de el, ruşii îşi puteau face o idee completă despre efectivul şi situaţia materială a armatei austriece, ca şi despre planurile comandamentului.. O importanţă la fel de mare a avut .şi faptul că, fiind şeful serviciilor de spionaj şi contraspionaj, Redl i-a trădat pe cei mai periculoşi spioni austrieci trimişi în Rusia şi în alte ţări. La un moment dat, un colonel rus îi propusese ataşatului militar austriac, aflat în trecere prin Varşovia, să-i vîndă planul ofensivei ruseşti proiectate împotriva Austro-Ungariei şi Germaniei în caz de război. Documentul a nimerit mai îmîi la Redl. El a trimis adevăratul plan la Petersburg, şi în locul acestuia a pus în dosar un plan fals. Totodată, a înştiinţat serviciul de spionaj ţarist despre oferta colonelului trădător. înţelegînd că a fost demascat, acesta îşi curmă firul vieţii. Ataşatul militar austriac, care, chipurile, cumpărase un plan fals, a fost rechemat la Viena, iar Redl a primit din partea spionajului ţarist un „onorariu" colosal pentru serviciile aduse.

Ce-i drept, situaţia lui nu era dintre cele mai uşoare. Pentru consolidarea prestigiului său, el trebuia să prindă spioni, dar, totodată, nu putea nici să-şi supere patronii. Era nevoit să recurgă la diferite manevre. în 1903 Redl s-a străduit să captureze pe unul dintre spionii serviciului secret ţarist, care devenise nefolositor pentru stăpînii săi. Este vorba de fostul procuror militar Zygmund Hekailo. Acesta fusese arestat mai întîi sub cu totul altă acuzaţie — delapidare de fonduri publice —, dar probele erau insuficiente şi Hekailo, pus în libertate, reuşi să emigreze în Brazilia, unde luă numele de Rari Weber. Redl declară autorităţilor judiciare că are dovezi că Hekailo a trădat spionajului rus planul operaţiilor militare comune ale Germaniei şi Austro-Ungariei împotriva Rusiei. Au fost prezentate probe materiale incontestabile, pentru obţinerea

cărora Redl pretindea că ar fi cheltuit 30 000 de coroane.

Diplomaţia austriacă reuşi să obţină extrădarea lui Hekailo

ca delincvent de drept comun (activitatea de spionaj a fost trecută sub tăcere), şi fugarul fu trimis în faţa tribunalului. Anchetatorii reuşiră să-i stoarcă lui Hekailo o importantă mărturisire despre legătura sa cu maiorul Wencikovski, care fu arestat. Hîrtiile găsite asupra acestuia au dus ia arestarea căpitanului Acht, aghiotantul guvernatorului oraşului Lvov. Afacerea a făcut multă vîlvă. Dar comportarea expertului principal Redl, care pe atunci era încă maior, era greu de explicat. El a început subit să depună eforturi desperate pentru a-i scoate din cauză pe Wencikovski şi Acht. Aceste eforturi treziră chiar suspiciuni juristului austriac Haberdietz. care luase parte la strîngerea materialului acuzării. Acesta, deşi la început avusese o atitudine foarte amicală faţă de Redl. ceru acum pur şi simplu ca în locul maiorului să fie numit un alt expert, mai puţin părtinitor. Dar aluziile şi incriminările lui Haberdietz n-au provocat decit hazul şefilor lui Redl. iată însă că pe neaşteptate acesta îşi schimbă din nou atitudinea şi deveni cel mai zelos ajutor al procurorului. Toţi acuzaţii au fost condamnaţi la munca silnica pe termene îndelungate.

Schimbările de atitudine ale lui Redl fuseseră determinate de cauze serioase. Serviciul de spionaj ţarist îi oferise bucuros el însuşi materialul contra lui Hekailo, şi Redl putuse să bage în buzunar cele 30 000 de coroane cheltuite, chipurile, cu anchetarea acestui caz. Dar spionajul ţarist fusese alarmat de arestarea lui Wencikovski şi Acht şi îi ceruse lui Redl, într-o formă ultimativă, să depună toate eforturile pentru salvarea celor doi agenţi. El fu nevoit să încerce, şi se convinse că îşi asumase o sarcină irealizabilă. Atunci Redl ajunse la o nouă înţelegere cu patronii săi — aceştia consimţiră să-i sacrifice pe Wencikovski şi Acht, iar Redl le trăda în schimb un maior austriac trimis cu scopuri de spionaj în districtul militar al Varşoviei.

Este interesant de remarcat că serviciul de spionaj austriac s-a făcut de rîs nu numai încercînd zadarnic să ascundă cauzele sinuciderii lui Redl. Cu prilejul percheziţiei efectuate la domiciliul acestuia, colonelul Urbanski, şeful direcţiei de spionaj, şi anchetatorul militar Vorlitschek nu au dat atenţie la două aparate de fotografiat aflate acolo. Aparatele, împreună cu alte bunuri aparţinînd lui Redl, au fost vîndute la licitaţie. Un elev de liceu, în mîinile căruia a ajuns unul dintre aceste aparate, developă clişeele găsite înăuntru. Pe clişee erau imaginile unor documente militare secrete. E drept că un profesor a confiscat aceste clişee de la elevul său şi le-a

predat autorităţilor militare. Dar ziarele au făcut o largă publicitate în jurul

acestui incident, în urma căruia cariera lui Urbanski în cadrul serviciului de informaţii a luat sfîrşit.

în „afacerea Redl“ au rămas multe puncte neclare, începînd cu neglijenţa greu de explicat la un spion c,u atîta experienţă : ridicarea cu întîrziere a plicului cu bani, ca şi cum aceştia n-ar fi fost trimişi la timpul stabilit. Dar posibilitatea oferită colonelului de a se sinucide înainte de a face declaraţii amănunţite (care, fireşte, nu puteau fi înlocuite de nici un fel de hîrtii găsite în locuinţa lui) ? Numărul problemelor rămase în suspensie este mult mai mare. A acţionat Redl singur, fără complici influenţi ? Probabil că în această privinţă arhivele au de spus ultimul cuvînt.

O tunsoare după funeralii

Organizarea reţelei de spionaj germane în Anglia suferea de un viciu care s-a dovedit a-i fi fatal. Toţi agenţii germani comunicau cu Berlinul prin una şi aceeaşi „cutie poştală".

Zdrobirea spionajului german în Anglia nu a început o dată cu izbucnirea primului război mondial, ci în momentul... mor- ţii — sau mai bine zis al înmormîntării — regelui Eduard al VII-lea al Angliei, care a avut loc cu patru ani înainte de conflagraţia mondială. La funeraliile regelui sosiseră delegaţii din numeroase ţări, inclusiv o serie de capete încoronate. Printre acestea, fireşte, se remarca Wilhelm al II-lea, kaiserul Germaniei, care venise însoţit de o numeroasă suită. Un aristocrat german atrase imediat atenţia secţiei speciale de contraspionaj a Scotland Yardului : baronul Rostock, cunoscut ca unul dintre organizatorii spionajului german. Fusese chiar prins în flagrant delict pe cînd era ataşat naval într-o republică sud-americană.

Supravegherea lui Rostock, camuflată cu grijă, dar cu atît mai strictă, a arătat că oaspetele manifestă un interes deosebit pentru arsenalul din Woolwich şi pentru cazărmile din capitală.

Afară de aceasta, spionul german se întîlni, ca din întîmplare, în centrul Londrei, pe strada Charing Cross, şi avu o convorbire cu un om suspectat de multă vreme de

autorităţile engleze de spionaj. Seara, Rostock şi partenerul său se revă-

zură într-o cafenea, după care oaspetele străin se întoarse la hotel. Trei dintre cei mai versaţi agenţi ai serviciului de con- trainformaţii englez, care îl urmăreau pas cu pas, vrînd să se convingă dacă Rostock va ieşi din nou, mai tîrziu, din hotel, se postară în jurul hotelului, ţinând sub observaţie toate ieşirile.

După ceasuri de aşteptare, către miezul nopţii germanul se strecură prin ieşirea de serviciu a hotelului şi luă îndată un taxi. Pînă să găsească agenţii contraspionajului un alt taxi, maşina dispăru. Agenţii englezi au fost favorizaţi totuşi de o întâmplare fericită : pe una din străzi se produse o aglomeraţie de maşini, în mijlocul căreia zăriră şi taxiul urmărit. Curînd, germanul coborî din maşină şi intră într-o mică frizerie, pe care o părăsi abia după o oră. Era destul de ciudat că i-a venit să se tundă şi să se radă la o oră atît de târzie. După ce străbătu pe jos o bună porţiune din lunga Caledonia Street, spionul german luă din nou un taxi şi, după cum s-au convins agenţii Scot- land Yardului care îl urmăreau, se întoarse la hotel.

Motivele pentru care baronul din suita kaiserului Germaniei vizitase în miez de noapte mica frizerie situată atît de departe de hotelul aristocratic unde locuia erau prea evidente pentru a mai lăsa loc la vreo îndoială. Totuşi, a doua zi, germanul fu lăsat să plece liniştit în patrie. în parte acest lucru a fost, desigur, determinat de hotărîrea autorităţilor engleze de a nu opera atunci o arestare care, în mod inevitabil, ar fi provocat un mare scandal internaţional.

Au existat însă şi alte considerente : era evident că baronul vizitase un centru al spionajului german din Anglia, deşi nu se putea încă spune ce importanţă avea mica frizerie în reţeaua de spionaj întinsă în Anglia de succesorii lui Stieber.

După oarecare eforturi a fost clarificat rolul jucat de patronul frizeriei, un german naturalizat în Anglia. Formal, se ocupa cu importul de scule pentru frizerii. Pe adresa lui soseau zilnic cîteva zeci de scrisori în plicuri comerciale cu anteturile a diverse firme străine. Patronul frizeriei deschidea aceste plicuri, în care se aflau altele (purtînd adrese din diferite părţi ale Angliei, în special din principalele porturi şi locuri de staţionare a flotei de război), le lipea timbre englezeşti şi le punea la cutia de scrisori. Astfel erau trimise instrucţiuni

tuturor agenţilor germani din Anglia.

Constatând toate acestea, Scotland Yardul nu se grăbi să-l aresteze pe patronul frizeriei. Puse însă să fie fotografiată cu grijă toată corespondenţa adresată acestuia. Astfel, contraspionajul englez a aflat numele şi adresele tuturor spionilor germani

din Anglia. Dar şi după aceasta Scoţian d Yardul a rezistat tentaţiei de a proceda la arestări : în locul reţelei de spionaj distruse, germanii, în condiţii de pace, ar fi reuşit de bună seamă să creeze una nouă. Serviciul de contraspionaj englez a hotărît, dînd dovadă de perspicacitate, să aştepte declanşarea războiului pentru a da în mod metodic lovitura pe care o pregătise de multă vreme.

După declararea războiului au fost arestaţi imediat toţi spionii germani (după diverse izvoare, între 20 şi peste 50 de persoane). în clipa hotărîtoare, Berlinul se pomeni complet lipsit de surse de informaţii privitoare la forţele armate engleze, informaţii care aveau pentru el o importanţă vitală. în timpul războiului serviciul secret german n-a mai reuşit să creeze în Anglia o reţea de spionaj ca cea distrusă în primele zile ale conflictului. Acest fapt a avut cele mai serioase urmări. Desigur, spionajul german a depus eforturi desperate pentru a-şi trimite din nou agenţi în Anglia. El a recurs atît la serviciile unor germani, cît şi la cele ale cetăţenilor unor ţări neutre, în cîteva cazuri Berlinul a obţinut succese. (Despre aventurile lui Silber, unul dintre cei mai norocoşi spioni germani, vom mai vorbi cu alt prilej.) Dar eşecurile înregistrate de germani au fost mult mai numeroase.

Una din consecinţele nemijlocite ale defecţiunii spionajului german în Anglia, care „orbise" la începutul războiului, a fost faptul că statul-major german n-a aflat nimic despre trecerea în Franţa (în cea mai mare parte în decurs de patru zile, între 10 şi 13 august) a unui corp expediţionar britanic cu un efectiv de 90 000 de oameni. Ce-i drept, unii agenţi germani rămăseseră totuşi nedescoperiţi şi au încercat să informeze Berlinul despre trimiterea diviziilor britanice pe frontul din Franţa de nord şi din Belgia.

în primele zile ale războiului cenzura militară franceză a atras atenţia Biroului II asupra telegramelor pe care le trimitea de cîteva ori pe zi firma londoneză Strooker asociaţilor săi din Paris. în aceste telegrame se comunicau multe amănunte tehnice cu privire la cantităţile de cărbune şi bumbac trimise de la Cardiff şi Manchester în porturile nordice ale Franţei. Căpitanul Ladoux, şeful serviciului de contraspionaj francez, a cerut ajutorul unui cunoscut de-al său care se ocupa cu importul a diferite mărfuri în Franţa,

dar acesta îi declară că telegramele par cu totul plauzibile. S-au cerut discret informaţii despre reprezentanţa firmei Strooker la Paris, înfiinţată în 449 martie 1914. Dar în comportarea celor trei conducători ai ei,

printre care se afla şi un olandez, nu era nimic de natură să trezească suspiciuni.

La 11 august Ladoux stătea de vorbă cu un prieten de-al său, căpitanul Hilaire. Veni vorba, firește, despre ofensiva masivă a germanilor. Ladoux îşi exprimă părerea că armata franceză va fi nevoită să ţină singură piept năvalei, întrucît nu se va putea conta pe sosirea întăririlor engleze înainte de octombrie. Hilaire, mai bine informat, îi răspunse că englezii vor putea arunca în curînd pe cîmpul de luptă 100 000 de oameni şi că în Franţa sosiseră deja 15 000 de militari. Hilaire arătă prietenului său un document în care erau notate zi cu zi efectivele unităţilor engleze debarcate în porturile franceze şi belgiene. Lui Ladoux aceste cifre i s-au părut cunoscute : ele corespundeau cifrelor pe care le conţineau telegramele firmei Strooker din Londra către firma pariziană cu acelaşi nume, telegrame cu care de cîteva zile îşi bătea capul căpitanul Ladoux şi colaboratorii săi !

Se dovedi însă că nu era atît de simplu ca Londra să fie informată despre toate acestea. Parcurgerea tuturor verigilor maşinii birocratice franceze, care trebuiau să-şi dea avizul pentru transmiterea ştirilor, cerea timp. La început, Ladoux a mers pe calea oficială, dar undeva pe parcurs rapoartele lui s-au împotmolit în cancelarii şi n-au mai ajuns la destinaţie. S-a văzut nevoit să recurgă la canale particulare. Un american recomandat lui Ladoux plecă ducînd în Anglia informaţiile necesare.

Fluxul de telegrame al firmei Strooker din Londra încetă brusc la 25 august. Serviciul de contraspionaj a continuat să ţină sub supraveghere filiala franceză a „firmei". Pînă să fie gata formalităţile pentru emiterea ordinelor de arestare, toţi trei funcţionarii sucursalei pariziene reuşiseră să dispară. Ulterior s-a stabilit că acest rol fusese jucat de nişte ofiţeri germani. Dar încă de la 14 august 1914, ei nu mai primiseră adevăratele telegrame din Londra, ci „telegrame" plăsmuite la Biroul II. în aceste telegrame se comunica despre trimiterea unor contingente britanice foarte mici. De aceea, atunci cînd Armata I germană, de sub comanda generalului von Kluck, care înainta spre Paris, s-a întîlnit şi a intrat în luptă cu corpul expcdiţionar englez, acest lucru a constituit pentru germani o totală surpriză. Apariţia neaşteptată pe front a unei mici ar-

mate engleze a influenţat mersul operaţiilor militare. De fapt însă victoria francezilor la Marna a devenit posibilă datorită unui alt factor : transferarea unor importante efective germane din vest pe frontul de est pentru a ţine piept ofensivei ruse.

Germanii luaseră din timp măsuri pentru a obţine informaţii amănunţite despre armata rusă. Dezvoltarea spionajului german şi, în parte, austriac în Rusia ţaristă a iost favorizată de unele condiţii prielnice. Este vorba, în primul rînd, de starea de înapoiere a economiei ruse, de masiva pătrundere a capitalului german. Multe firme germane ramificate în Rusia erau, după cum s-a mai arătat, filiale ale serviciului de spionaj. în al doilea rînd, aparatul de stat ţarist era alcătuit din elemente descompuse, corupte, în posturile de conducere erau promovaţi oameni depravaţi şi fără scrupule, care făcuseră carieră parti- cipînd la reprimarea sîngeroasă a mişcării revoluţionare, la „pacificarea" ţării cu ajutorul spînzurătorilor, al nagaicelor căzăceşti şi al pogromurilor organizate de cercurile ultrare- acţionare. în al treilea rînd, se făcea simţit puternicul curent germanofil de la curte. Acesta se concentra în jurul ţarinei, care era germană şi putea să-l joace după plac pe Nicolaie al II-lea, despot crud şi obtuz, ajuns ţarul tuturor ruşilor. în al patrulea rînd, nobilimea de origine germană, care predomina în guberniile baltice — gubernii aflate la graniţele Rusiei —, se bucura de o mare influenţă : aceşti baroni de „Livlanda", „Kurlanda" şi „Estlanda", erau consideraţi în cercurile birocratice şi aristocratice ale Petersburgului drept cel mai credincios sprijin al tronului. în al cincilea rînd, în imperiul ţarist, în special în sud-vestul lui, existau un mare număr de colonişti germani, în rîndurile cărora fuseseră create cuiburi de spioni aproape încă din vremea colonizării (în a doua jumătate a secolului al XlX-lea). O parte dintre colonişti făcuseră chiar, înainte de război, serviciul militar în armata germană. Pentru a eluda legea care interzicea străinilor să achiziţioneze pămîn- turi în zona de graniţă, mulţi germani aveau supuşenie dublă (germană şi rusă).

în primul deceniu al secolului al XX-lea, în Rusia ţaristă acţionau vreo treisprezece organizaţii mari, create de serviciile de spionaj german şi austriac. Ele au reuşit să cunoască întregul plan de pregătire a armatei Rusiei ţariste în vederea războiului mondial. în alcătuirea reţelei de spionaj, germanii au folosit aceeaşi metodă de grupare care la începutul războiului a provocat eşecul reţelei lor de agenţi din Anglia. Serviciul

de contraspionaj rus poseda date despre majoritatea grupurilor de spioni germani. Totuşi, în Rusia factorii despre care am vorbit mai sus au ajutat agenturii germane să evite dezastrul.

Activitatea de fapt nestînjenită a unui mare număr de spioni

sus-puşi i-a pricinuit Rusiei nenumărate jertfe omeneşti şi pierderea unor mari teritorii.

în afară de centrul de spionaj creat chiar în inima armatei ruse — în Ministerul de Război, condus de generalul Suhom- linov —, serviciul de spionaj german a dispus de numeroşi agenţi în spatele frontului rusesc. Paralel cu reţeaua de spionaj, o mare importanţă a avut-o descifrarea codului militar rusesc de către austrieci şi germani, ceea ce le-a permis ca în decursul unei lungi perioade a războiului să ia cunoştinţă de rapoartele şi ordinele statelor-majore ţariste transmise prin radio. Aceasta a fost încă o cauză a pierderilor nejustificat de grele şi de sîngeroase pe care le-a suferit armata rusă.

Mobilizarea porumbeilor

Războiul avea un caracter imperialist. Dar, pentru a putea influenţa masele, clasele diriguitoare îşi ascundeau adevăratele ţeluri, făcînd mare caz de „apărarea patriei". Imperialiştii Antantei susţineau că duc „un război care va pune capăt războaielor", pretinzînd că vor să salveze cultura europeană de militarismul german. Imperialiştii germani, la rîndul lor, pretindeau că apără „libertatea" Europei de ţarism şi că luptă pentru ca europenii să nu se transforme în sclavi coloniali ai Angliei. Burghezia, în scopurile sale reacţionare, reînvia ideologia mişcărilor naţionale din trecut. Astfel, imperialiştii francezi cereau cu înfocare „eliberarea" Alsaciei şi Lorenei, iar burghezia italiană „eliberarea" minorităţii italiene din Austria, justificîndu-şi în felul acesta participarea la un război care urmărea intensificarea asupririi naţionale, înrobirea altor ţări şi popoare.

în cursul războiului, Germania şi aliaţii ei au cotropit mari teritorii străine. Imperialiştii Antantei, care asupreau şi jefuiau milioane de oameni în colonii, se erijau în eliberatori ai popoarelor ale căror ţări erau ocupate de germani. Serviciile de spionaj imperialiste au exploatat cu cinism, pe scară largă, faptul că mulţi oameni au căzut în mrejele acestei rafinate propagande. Serviciul secret al Antantei îşi datoreşte succesele, într-o

măsură mare şi adesea hotărîtoare, faptului că a reuşit să exploateze în interesul său ura popoarelor din ţările mici faţă de ocupanţii germani.

în anii primului război mondial au fost puse la dispoziţia serviciilor de spionaj resurse uriaşe — de la inovaţiile tehnice pînă la cîinii poliţişti. Pentru activitatea de spionaj au fost mobilizate şi catedrele de matematici ale universităţilor, şi armate întregi de porumbei călători.

Războiul a determinat o creştere fără precedent a forţelor armate. Zeci de milioane de soldaţi luptau unii împotriva altora în armatele Antantei şi ale Puterilor Centrale. Efectivele armatelor angajate în războiul secret au crescut într-un ritm şi mai rapid : de zeci şi, uneori, de sute de ori. Potrivit unor date (probabil, exagerate), Antanta avea peste 500 de birouri de spionaj numai în Olanda. în Belgia acţionau peste 2 000 de agenţi englezi. Nu a existat un centru unic care să fi putut furniza date despre numărul agenţilor ce lucrau pentru fiecare din blocurile beligerante. La un moment dat, germanii au crezut că se află undeva o hartă pe care sînt însemnate cîmpu- rile de acţiune ale tuturor spionilor Antantei. Serviciul de spionaj german a şi încercat, printr-un agent englez, să obţină această hartă, care n-a existat niciodată. în linii mari, raportul de forţe între serviciile de spionaj corespundea raportului general de forţe dintre coaliţiile aflate în luptă. Către sfîrşitul războiului, cînd s-a profilat înfrîngerea Germaniei, a ieşit în evidenţă şi superioritatea serviciilor de spionaj ale principalelor state ale Antantei.

Pe măsura extinderii diferitelor servicii de spionaj, diferitele lor nuclee mărunte se transformau în organizaţii ramificate, care aveau agenţi în mii de oraşe, sate şi gări. Prin structura lor, aceste organizaţii, dacă nu ne referim la serviciile de cercetare ale armatei sau marinei, erau adesea foarte asemănătoare unele cu altele. în fruntea unui mic nucleu se afla un rezident (al cărui sediu era şi „cutie de scrisori"). Către această persoană, cu grijă conspirată (de obicei un locuitor al ţării în cauză sau — mai rar — al unui stat neutru), se îndreptau informaţiile. Rezidentul le transmitea într-un fel sau altul unor curieri speciali. Adesea rezidentul avea el însuşi sarcina recrutării agenţilor : era în interesul lui să verifice minuţios pe fiecare dintre oamenii săi. Agenţii nu se cunoşteau între ei ; toţi îl ştiau numai pe rezident, care era deci expus primejdiei de a fi prins în urma arestării oricăruia dintre

subordonaţii săi. Fiecare agent avea un număr sau un nume conspirativ, care la răstimpuri se schimba, pentru derutarea adversarilor.

Uneori o astfel de organizaţie avea două sau trei trepte. Rezidentul principal ţinea legătura cu cîţiva spioni, care, la rîndul lor, serveau ca rezidenţi şi „cutii poştale" pentru agenţii

din a doua verigă şi aşa mai departe. Dar un mare număr de spioni lucrau independent, transmiţînd informaţii unui agent itinerant, trimis special la ei în acest scop. Cîteodată, dacă profesia lor oficială o permitea, aceşti spioni independenţi duceau ei înşişi informaţiile „clientului", de obicei într-o ţară neutră.

In timpul primului război mondial s-a extins foarte mult sfera problemelor în care serviciile de spionaj ar fi vrut să capete informaţii. La problemele pur militare s-a adăugat un mare număr de probleme politice, social-psihologice, tehnice şi altele, a căror rezolvare avea importanţă pentru succesul operaţiilor. Interesau, printre altele, relaţiile dintre diferitele departamente ale statului inamic şi ritmul de înlocuire a materialului rulant uzat, codul maritim şi raţiile de ulei produse care se distribuiau pe cartele, planurile de creare a unui nou tip de proiectile şi starea de spirit a populaţiei dintr-o regiune oarecare, adesea foarte îndepărtată de teatrul operaţiilor militare. Uneori, informaţiile obţinute de spioni erau necesare doar ca „material" pentru activitatea altor spioni (date despre o uzină oarecare, pe baza cărora un agent se putea da drept un maistru de la această întreprindere, ultimele instrucţiuni ale poliţiei militare, în scopul evitării periculoaselor capcane în care ar fi putut cădea agenţii ce nu cunoşteau aceste instrucţiuni etc.).

Marea diversitate a obiectivelor în privinţa cărora trebuiau culese informaţii a făcut să crească şi varietatea identităţilor sub care trebuiau să acţioneze spionii. Agentul se putea ascunde sub masca unui om de orice profesie sau naţionalitate. Erau oameni de vîrstele cele mai diferite. Un distins aristocrat sau un bătrîn cerşetor, o artistă cunoscută sau un contabil de întreprindere, un medic de ţară sau un comis-voiajor puteau fi, în realitate, spioni.

Printre agenţi erau mulţi care încercau să vîndă informaţii false în speranţa că vor fi plătite înainte de a se ivi posibilitatea de a fi verificate. Existau şi mulţi spioni dubli, care furnizau materiale ambelor părţi beligerante. Uneori şi aceasta era o mască : agenţii respectivi furnizau informaţii reale numai uneia dintre

părţi, dezinformînd-o pe cealaltă. Adesea, aceasta din urmă ghicea jocul şi continua să recepţioneze informaţiile false numai pentru a putea înţelege ce încearcă inamicul s-o facă să creadă. Unii spioni dubli lucrau „cinstit" pentru ambele tabere. Alţii încercau să vîndă ştiri false ambelor părţi; iar una din „părţi" fiind Antanta, ei îşi vindeau „marfa" cu acest prilej mai multor servicii de spionaj în acelaşi timp (de pildă, francezilor, englezilor şi americanilor). în ţările neutre exista

chiar şi o „bursă" sui-generis a spionajului. Un agent francez, în loc să-şi rişte pielea pentru a obţine informaţiile de care avea nevoie, specula pur şi simplu informaţiile despre Franţa de care dispunea. El le oferea unui spion german, în schimbul informaţiilor despre Germania.

Motivele care îi determinau pe oameni să intre în slujba spionajului burghez erau diferite : uneori îi împingeau sentimentele naţionaliste şi ura faţă de ocupanţi, alteori dorinţa de a face carieră sau spiritul de aventură, dar de cele mai multe ori banii, speranţa unei îmbogăţiri rapide de pe urma unei ocupaţii rentabile, cum era considerată meseria de spion.

Desigur, serviciile secrete trebuiau să verifice cu grijă informaţiile, obţinute de obicei din surse mai mult decît dubioase. Verificarea se făcea mai cu seamă prin confruntarea cu informaţiile primite anterior în problema respectivă şi în altele adiacente. Informaţii se primeau pe căile cele mai diferite (de la serviciile de cercetare ale unităţilor terestre, aeriene şi maritime ; din surse diplomatice ; prin interogarea prizonierilor şi dezertorilor ; din cercetarea hîrtiilor găsite la soldaţii inamici căzuţi pe cîmpul de luptă ; din materialele adunate prin cenzurarea corespondenţei ; din studierea presei periodice a ţării inamice, mai cu seamă a presei de provincie ; prin ascultarea convorbirilor telefonice ; prin interceptarea şi descifrarea mesajelor transmise prin radio ş.a.m.d.). Uneori, o ştire aparent lipsită de importanţă, un amănunt neînsemnat, plasat în contextul altor informaţii, căpăta o importanţă deosebită.

în multe cazuri, verificarea era îngreuiată de faptul că o ştire falsă, provenită de la un agent (care a transmis-o intenţionat sau de bună-credinţă), putea să facă parte din sistemul general de dezinformare într-o anumită problemă elaborat de spionajul inamic. De pildă, se înregistrau „pregătiri pentru ofensivă" într-un sector al frontului, în timp ce în realitate ofensiva urma să aibă loc în cu totul alt sector. Pe frontul de vest, germanii obişnuiau adesea, pentru camuflaj, să trimită spre locul pretinsei ofensive în pregătire trenuri militare şi de marfă goale. Comandamentul german presupunea că spionii Antantei care supravegheau

transporturile feroviare vor observa intensificarea mişcării trenurilor militare şi chiar vor calcula efectivul aproximativ al trupelor, transportate în aparenţă. (în calculul brut, unui tren militar îi corespunde un batalion.) Se sconta pe faptul că agenţii inamicului nu-şi vor da seama că trenurile circulă goale. în unele cazuri acest şiretlic reuşea, în altele era dibuit din capul locului.

455 Uneori dezinformarea era atît de reuşită, încît inducea în

eroare nu numai inamicul, ci şi... propriul comandament. Aceasta se întîmpla din cauză că aproape fiecare ţară avea mai multe organizaţii de spionaj, care rivalizau între ele.

Tipurile de legături utilizate de spioni au devenit foarte variate : scrisori cifrate şi baloane din cele cu care se joacă copiii ; aripile morilor de vînt situate în zona frontului, a căror mişcare constituia un cod sui-generis ; transmiterea informaţiilor cu avionul (care pe atunci era încă o noutate tehnică) ; sectoare de ogor arate într-un anume fel ; proiectile în interiorul cărora, în loc de materii explozive, se aflau comunicări secrete ; anunţuri aparent inofensive inserate în ziarele din ţările neutre şi mii de alte procedee, care nu semănau unele cu altele. Cu cît un asemenea procedeu era mai original şi mai nou, cu atît mai mic era riscul de a fi descoperit. Reţeaua de spionaj germană trimitea agenţilor săi din Anglia noi tipuri de cerneală simpatică îmbibînd cu ele diferite obiecte de îmbrăcăminte, pe care le transporta în geamantan un curier special angajat — cetăţean al unei ţări neutre. Informaţiile erau trimise sub formă de clişee microscopice ascunse sub timbrul lipit pe o carte poştală.

Se utiliza şi radioul — o altă inovaţie tehnică. Au început să funcţioneze radioemiţătoare secrete. Ripostînd, contraspionajul a creat o întreagă reţea de staţii gonio pentru detectarea emiţătoarelor clandestine. în timpul războiului s-a bucurat de o faimă deosebită staţia de radio construită de englezi la Bar-le-Duc. Acesta era un mic petic de pămînt belgian înconjurat din toate părţile de posesiuni olandeze. Germanii nu-1 puteau ocupa fără să încalce neutralitatea Olandei. Dar, iritaţi de valul de mesaje cifrate răspîndite în eter de această staţie de radio care putea fi văzută cu ochiul liber de pe teritoriul belgian ocupat de germani, ei au reuşit să dea o lovitură adversarului. La cererea germanilor, autorităţile olandeze au interzis transportarea la Bar-le-Duc a benzinei necesare pentru funcţionarea staţiei de radio. Atunci englezii au organizat transportarea benzinei prin contrabandă. Femei olandeze şi belgiene aduceau bidoane cu combustibil, pe care le ascundeau sub fuste. în cele din urmă germanii au izbutit să corupă pe unii

dintre colaboratorii staţiei de radio, care au început să transmită informaţii false. Cu.rînd informaţiile de la Bar-le-Duc au încetat să mai găsească crezare.

Aliaţii, care puseseră mîna pe o serie de coduri germane, transmiteau prin radio ordine false submarinelor germane. Comandanţii acestora, neştiind că acţionează după indicaţiile inamicului, mergeau la pieire sigură. în acelaşi timp, schim

bul de mesaje radiofonice între vasele comerciale pe care se aflau radiotelegrafiei transbordaţi de pe cuirasatele engleze îi inducea în eroare pe germani. Interceptînd aceste convorbiri din eter, ei îşi făceau o idee falsă cu privire la locul unde se aflau escadrele britanice.

Uriaşa extindere a reţelei de spionaj a provocat o creştere la fel de mare a contraspionajului. întreaga corespondenţă poştală şi telegrafică, îndeosebi cea destinată străinătăţii, era supusă unei minuţioase cenzuri militare. Astfel, la Londra erau cercetate scrisori scrise în 60 de limbi. Cenzorii au descoperit comunicări cifrate în 31 de limbi. Scrisorile şi ziarele suspecte erau supuse unor tratamente chimice pentru a se stabili dacă nu conţin mesaje secrete. Experţii examinau scrisorile care trezeau suspiciuni şi sub alt aspect, căutînd să depisteze textele în aparenţă inofensive, dar care în realitate erau mesaje cifrate. Frontierele cu ţările neutre au fost puse sub un control sever. Zona din apropierea frontului a fost împărţită în mici sectoare, fiecare din acestea fiind supravegheat de un grup special de ofiţeri din serviciul de contraspionaj. Acolo unde se putea conta pe loialitatea populaţiei civile, erau recrutaţi din rîndurile ei oameni care trebuiau să atragă atenţia acestui serviciu asupra tuturor persoanelor suspecte sau pur şi simplu necunoscute. în regiunile unde autorităţile militare nu puteau conta pe concursul populaţiei locale — în spacial în teritoriile ocupate — se instituiau îngrădiri severe asupra deplasărilor. Pentru a-şi putea părăsi localitatea de reşedinţă, chiar pentru scurt timp, locuitorii Belgiei ocupate trebuiau să obţină autorizaţii speciale de la poliţie. Modelele acestor autorizaţii erau schimbate la răstimpuri, pentru a îngreuia contrafacerea lor.

în toate ţările beligerante a fost creat un sistem vast şi masiv de supraveghere poliţienească.

Serviciile de spionaj încercau să-şi introducă oamenii în aparatul de contraspionaj al inamicului, deşi aceste încercări reuşeau destul de rar.

Spionajul în sensul strict al cuvîntului era completat de cercetarea militară (date obţinute prin observarea din tranşee, cercetarea prin luptă, trimiterea de patrule, observarea de artilerie, cercetarea de aviaţie, interogarea

prizonierilor, a dezertorilor şi a populaţiei locale, interceptarea corespondenţei inamicului etc.), de materialele furnizate de cenzură, de informaţiile obţinute pe căi diplomatice şi altele. în serviciile de spionaj lucrau specialişti în probleme de presă, cenzură, transmisiuni secrete, traducători, descifratori, chimişti şi experţi în diferite alte probleme.

Pentru trimiterea mesajelor, serviciile de spionaj ale Antantei au recurs în permanenţă la porumbei călători. Pînă în 1914 Belgia era renumită pentru porumbeii săi călători. înainte de retragere, serviciul de contraspionaj belgian a ordonat uciderea a peste 30 000 de porumbei de cele mai bune rase, pentru a evita căderea lor în mîinile germanilor. Porumbeii s-au dovedit nişte mesageri nu numai rapizi, ci şi deosebit de siguri. Au fost cazuri cînd aceşti curieri înaripaţi, răniţi mortal de inamic, s-au tîrît pe pămînt ceasuri de-a rîndul reuşind să ajungă în cele din urmă pînă la porumbarul lor. Nu o dată, vase comerciale şi de război, torpilate de submarine sau avariate din alte cauze, au trimis semnale S.O.S. prin porumbei călători şi au primit la timp ajutorul solicitat. Comandantul fortului Vaux, încercuit de germani, a trimis cu ultimul porumbel pe care-1 mai avea un mesaj cerînd ajutor. Adesea, cercetaşii trimişi în spatele frontului inamic sau lansaţi cu paraşuta se îngrijeau în primul rînd de găsirea unei ascunzători sigure pentru porumbeii lor. Colivia cu porumbei era fixată de obicei în vîrlul unui copac stufos. în aceste cazuri, cercetaşul trebuia să se caţere noaptea neobservat în arborele respectiv pentru a duce hrană porumbeilor. Către sfîrşitul războiului, numai englezii aveau pe frontul de vest un efectiv de 6 000 de porumbei. în Franţa s-a ridicat chiar un monument eroicilor porumbei, care au făcut servicii armatei, mulţi dintre ei fiind decoraţi !

întrucît porumbeii erau urmăriţi, s-a încercat... deghizarea lor, dîndu-li-se înfăţişarea altor păsări. Englezii au împuşcat pe frontul de vest un porumbel vopsit ca un papagal.

Pentru transmiterea mesajelor erau folosiţi pe scară largă şi cîini dresaţi. Câinele ciobănesc german „Fritz“, care a transportat în repetate rînduri comunicări ale agenţilor peste linia frontului, a dat mult de lucru spionajului aliat. „Fritz“ trebuia prins viu. Acest lucru s-a putut face numai datorită serviciilor unei căţeluşe cu numele de „Rozi“, care a fost plasată în calea curierului patruped.

Pentru trimiterea spionilor au început să fie utilizate pe o scară tot mai largă submarinele (în special în Marea Medite- rană) şi avioanele.

Arsenalul mijloacelor de transmisie se lărgea din an în an. Serviciile de contrainformaţii descopereau sute

de procedee, dar în locul lor se inventau altele. Un spion german făcea o tăietură în pântecele unui peşte viu, introducea o scrisoare şi apoi arunca peştele în rîu. Peştele era prins în apropierea poziţiilor germane. Un alt spion german, care se afla în oraşul

francez Belfort, folosea următorul procedeu. Spionul se urca într-un tren care pleca în Elveţia neutră şi ocupa o anumita măsuţă din vagonul-restaurant. După ce lua dejunul, cobora din trenul ce se apropia de graniţă. La prima staţie din Elveţia, locul spionului la măsuţă era ocupat de un alt spion. în timpul dejunului, acesta vărsa, ca din întîmplare, puţin vin pe iaţg. de masă şi, acoperind locul cu un şerveţel, continua să manînce. Primul spion lăsa pe faţa de masă un mesaj scris cu cerneală simpatică. Al doilea spion făcea să apară acest mesaj cu ajutorul vinului vărsat, iar după ce îl citea repede, aştepta pînă cînd literele apărute pe faţa de masă dispăreau. în alte cazuri mesajele erau ascunse în pansamentele aplicate pe răni, sub peruci, în scutecele sugarilor, în creioane, în şireturile ghetelor.

o cîntăreaţă de operă a fost arestată la trecerea frontierei franco-elveţiene pentru că... se abătuse de la cerinţele modei. Fusta ei foarte scrobită a părut suspectă vameşilor. într-adevăr, pe această fustă fusese scrisă cu cerneală simpatică o comunicare de spionaj. S-au semnalat şi unele cazuri cu un deznodă- mînt comic. Cenzura franceză a reţinut o scrisoare trimisă din Olanda pe adresa unei demimondene — blonda actriţă Eva M. — la vila „Alcibiade", proprietatea acesteia. Scrisoarea părea să fie un text cifrat, cu atît mai mult cu cît începea cu formula : „Sfinţia-voastră..." în realitate, era **o** scrisoare rafinată, scrisă de elevul unui abate, care participase la nişte orgii foarte libertine în sus pomenita vilă „Alcibiade". Acestea nu priveau contraspionajul...

Transmiterea informaţiilor prin radio n-a căpătat o prea mare dezvoltare. în condiţiile nivelului de atunci al tehnicii radio, era foarte greu de menţinut un emiţător secret pe teritoriul inamic. Totuşi, pe frontul de vest a fost amplasat un astfel de post emiţător în spatele trupelor germane, în casa abatelui belgian Pynthe. Uneori, drumul parcurs de o informaţie era destul de complicat. Serviciul de contraspionaj francez îşi storcea creierii încercînd să

stabilească în ce fel primea comandamentul german informaţii despre ieşirea vaselor de transport din portul Marsilia. Deşi ofiţerii aflau data plecării în cursă abia în ajunul ridicării ancorei, în mai puţin de 24 de ore germanii transmiteau prin radio dispoziţiile corespunzătoare submarinelor lor care operau în Marea Mediterană. S-a presupus mai întîi că informaţiile erau trimise prin scrisori cifrate, dar cercetările au dovedit că această presupunere era prea puţin plauzibilă. Rămîneau telegramele cifrate, pe care aveau dreptul să le trimită guvernelor respective numai diplomaţii

Străini. S-au dat dispoziţii să se reţină timp de cîteva zile la telegraf toate depeşele ambasadelor şi consulatelor străine.

în acelaşi timp, a fost pus sub supraveghere unul dintre consulii suspecţi din Marsilia. Astfel s-a aflat că el se întîlnea regulat la cafenea cu un necunoscut. Urmărirea acestuia a dus la arestarea unei străine. După cum a ieşit curînd la iveală, aceasta era o spioană germană. După arestare, ea a recunoscut că primise informaţii de la un ofiţer de pe vasul „Sevastopol“, care era amantul ei. Chiar cu puţin înainte de arestarea spioanei, „Sevastopol” ridicase ancora. S-a transmis vasului prin radio ordinul de schimbare a rutei, dar furtuna a împiedicat recepţionarea acestui ordin de către postul de radio de pe vas. „Sevastopol“ fu scufundat ; nici unul din cei 500 de oameni aflaţi la bord n-a scăpat cu viaţă.

Procedeele activităţii de spionaj se schimbau într-una în cursul războiului. Ţările beligerante n-au reuşit să blocheze dintr-o dată nici măcar canalele care permiteau scurgerea unui număr deosebit de mare de informaţii. Spionul francez La- caze, care în toamna anului 1914 a acţionat pe teritoriul unde se întîlneau frontierele Franţei, Germaniei şi Elveţiei neutre, a dat pe neaşteptate de un adevărat „filon de aur“. După cum a aflat Lacaze, pietrarul italian Vittorio Cavagnetto îşi completa venitul într-un mod original. El cutreiera satele franceze de la graniţă, locuite de numeroşi alsacieni ale căror rude serveau în armata germană, şi aduna scrisori pentru a le trimite în Germania. Apoi, italianul trecea graniţa elveţiană şi preda corespondenţa patronului unui bar, iar acesta o trimitea adre- santţilor. Pe aceeaşi cale, în sens invers, soseau şi scrisorile sol- daţilor din armata germană.

Autorităţile franceze locale, acţionînd pe baza ordinului care interzicea orice contact cu inamicul, intenţionau să pună capăt activităţii întreprinzătorului poştaş. Dar Lacaze hotărî să încalce ordinul : autorii scrisorilor din Franţa, fiind persoane civile, nu puteau comunica ştiri prea importante, în timp ce traista cu primele 250 de scrisori de la soldaţii germani conţinea informaţii deosebit de preţioase. Toate aceste scrisori purtau ştampile şi mărci de înregistrare ale poştei

militare, care indicau numărul diviziei, corpului şi armatei. Conştiincioşii expeditori ai scrisorilor, dîndu-şi adresa de retur, comunicau în plus amănunte de mare însemnătate. Acest sistem avea şi un neajuns : majoritatea alsacienilor serveau în Corpul 14 al armatei germane, iar spionajul francez avea nevoie de informaţii cu privire şi la alte mari unităţi. Treptat, situaţia a început să

se îmbunătăţească, întrucît mulţi soldaţi alsacieni, după ce fuseseră răniţi, au ajuns în diferite alte unităţi combatante.

Cenzura germană s-a gîndit să ia măsuri de securitate abia în vara anului 1915. Numerele diviziilor şi ale regimentelor, precum şi adresele de retur au început să apară tot mai rar, iar apoi au dispărut cu totul. Dar, între timp, Lacaze alcătuise cîte o fişă specială pentru fiecare soldat care coresponda cu rudele sale. Pe fişă erau notate toate datele obţinute despre el — unitatea în care servea, numele rudelor şi cunoscuţilor etc. în consecinţă, adesea pînă şi o carte poştală semnată doar cu numele de botez, dar adresată unei familii care figura deja în cartotecă, era de ajuns pentru a se stabili unde se află în momentul respectiv cutare sau cutare unitate combatantă germană. Pînă la urmă, secretul „prelucrării" corespondenţei soldaţilor a fost ghicit chiar de populaţia locală ; sosirea scrisorilor din Germania a încetat cu totul cu puţin timp înainte de începerea bătăliei de la Verdun din 1916.

O dată cu schimbarea metodelor, în funcţie de împrejurări, se schimba şi structura organizaţiilor de spionaj. Astfel, acelaşi Lacaze, care după o serie de conflicte cu autorităţile elveţiene a preferat să se afle permanent în deplasare, a stabilit un sistem original de legături cu rezidenţii săi. Locul şi ora întîlnirii erau stabilite dinainte. Cît priveşte ziua întîlnirii, rezidentul o afla printr-o carte poştală pe care o primea cu puţin înainte de momentul respectiv şi care avea aspectul unei inofensive scrisori trimise de rude. Dacă însă agentul, dintr-un motiv sau altul, avea nevoie să transmită urgent ştiri importante, el dădea un anunţ dinainte convenit într-unul din ziarele locale. A doua zi, Lacaze putea să citească anunţul şi să trimită cartea poştală care stabilea o întîlnire suplimentară. Lacaze se întîlnea cu diferiţi agenţi, folosind, bineînţeles, pseudonime diferite, ceea ce, de asemenea, micşora riscul de a fi descoperit.

în Belgia ocupată

După cum am mai arătat, serviciile secrete ale ţărilor

beligerante exploatau cu pricepere faptul că primul război mondial, care a avut un caracter imperialist, includea şi un aspect naţional. Desigur, Serbia sau Belgia nu erau decît nişte pioni în lupta

desfăşurată înainte de război de marile puteri imperialiste. Totuşi guvernele Serbiei şi Belgiei erau angajate în această luptă şi au participat la ea în mod activ, chiar dacă nu au jucat decît roluri subordonate. Cînd a izbucnit războiul şi armatele inamice au ocupat teritoriile acestor ţări mici, populaţia, ridicîndu-se împotriva ocupanţilor, a fost însufleţită de convingerea că-şi apără ţara, căminul. Poate că această convingere era lipsită de înţelegerea adevăratului caracter al războiului, poate că era total greşită părerea că ţările imperialiste inamice ale puterilor ocupante erau adevăraţii prieteni ai ţărilor mici cotropite. Dar această convingere era răspîndită, şi tocmai pe ea au căutat să mizeze serviciile de spionaj imperialiste.

Această tactică au utilizat-o pe o scară deosebit de largă spionajul englez, cel francez şi mai tîrziu cel american în Belgia, care fusese cotropită la începutul războiului de trupele germane. Despre aceasta povesteşte, bunăoară, în memoriile sale Martha Knockaert. Din însărcinarea serviciului secret englez, ea a deschis o cafenea, frecventată de militarii germani, a lucrat ca infirmieră într-un spital militar german şi a mai îndeplinit şi alte misiuni cu scopul de a strînge informaţii de spionaj.

Una dintre cele mai importante spioane ale aliaţilor a fost Louise de Bettignies. Născută într-o familie de aristocraţi francezi scăpătaţi, ea şi-a făcut studiile la Universitatea Oxford, iar apoi a servit ca guvernantă în familii germane şi belgiene bogate. Louise vorbea impecabil cîteva limbi. în timpul ofensivei armatei germane în Belgia din august 1914, Louise de Bettignies a fugit în Anglia, unde a fost repede convinsă să intre în slujba spionajului aliaţilor. Căpătînd acte false pe numele Alice Dubois, dantelăreasă, Louise s-a întors pe teritoriul belgian, ocupat de trupele germane. „Dantela“ lucrată de ea n-ar fi putut să fie pe placul germanilor. în organizaţia

de spionaj creată de Louise au intrat chimistul De Geyter, care prepara cernelurile pentru mesaje secrete, cartograful Paul Bernard, care s-a dovedit un specialist capabil în domeniul cifrurilor, şi alte persoane. Curînd numărul membrilor noii organizaţii a trecut de treizeci. Marie-Leonie van Houtten („Charlotte"), din oraşul Roubaix, a devenit cea mai apropiată colaboratoare a Louisei de Bettignies. Ele reuşeau să trimită mesaje în Olanda maiorului Cameron, spion englez. Louise schimba mereu sistemul de transmitere a informaţiilor : astăzi mesajul era introdus într-o tabletă de ciocolată, mîine în proteza unui bătrîn invalid, pentru ca poimîine o hîrtie transpa

rentă cu semnele microscopice ale cifrului să fie plasată sub fotografia lipită pe paşaportul lui „Alice Dubois“.

Louise de Bettignies nu-şi pierdea niciodată stăpînirea da sine cu prilejul frecventelor arestări. Odată Louise şi Marie-Leonie se aflau într-un tren ai cărui pasageri au fost controlaţi cu minuţiozitate de contraspionajul german. Cele două fete s-au strecurat pe sub garnitură pînă la vagonul unde controlul se terminase şi au scăpat cu bine de primejdie. Altă dată, Louise a fost interogată de o poliţistă germană, care nu s-a mulţumit să o oblige pe arestată să se dezbrace pînă la piele, ci i-a uns epiderma cu o soluţie specială, în speranţa că va apărea vreo inscripţie secretă. Dar mesajul era ascuns într-o caşetă mică pe care Louise o ţinea sub limbă. Dîndu-şi seama că dacă percheziţia continuă nu va reuşi să păstreze ascuns mesajul, spioana înghiţi în grabă caşeta, dar germana observă gestul. Sub pretextul grijii pentru arestată, poliţista îi dădu să bea un pahar cu lapte în care fusese dizolvat un vomitiv. Louise simulă un acces de tuse... şi răsturnă paharul ce-i fusese oferit. Pînă să fie pregătit un alt pahar cu vomitiv, caşeta s-a dizolvat. Nimicind astfel unica probă acuzatoare, Louise de Bettignies a fost pusă în libertate.

De multe ori, fiind avertizată la timp, ea a reuşit să evite arestarea. La un moment dat, un provocator a trădat-o pe Marie-Leonie. Louise se afla în Olanda, dar avertismentul de a nu se înapoia în Belgia i-a sosit prea tîrziu. Cîtăva vreme contraspionajul german a ţinut-o sub observaţie, încercînd să-i afle legăturile, apoi a arestat-o. Louise de Bettignies şi Marie- Leonie van Houtten au fost condamnate la moarte, pedeapsa fiindu-le comutată apoi în detenţiune pe termen lung. Louise de Bettignies a murit într-o închisoare germană cu puţin înainte de sfîrşitul războiului. Marie-Leonie a fost eliberată după înfrîngerea Germaniei.

O spioană nu mai puţin renumită a fost..., dar să ne întoarcem cu gîndul în Bruxelles-ul ocupat de germani. Acolo, pe strada Teatrului nr. 68, locuia pe atunci tînărul locotenent german Henning. El ocupa două camere — una pentru el personal, cealaltă pentru iubita sa. Aspectul camerei locotenentului arăta că e locuită de un militar — peste tot erau împrăştiate hărţi topografice, iar pe masă se aflau înrămate fotografiile celor mai renumiţi generali şi feldmareşali ai armatei germane. O singură fotografie contrasta în mod izbitor cu fotografiile bătrînilor masivi în

uniforme pompoase, pline de decoraţii. Era fotografia frumoasei iubite a lui Henning. Unii dintre locuitorii capitalei belgiene ar fi putut spune că frumoasa femeie din

fotografie se numeşte Gabrielle Petit. Dar e puţin probabil ca vreunul dintre ei să fi ghicit că Gabrielle juca în acelaşi timp două roluri — atît pe cel al amantei ofiţerului german cît şi... pe cel al locotenentului Henning însuşi !

Gabrielle Petit se născuse la Tournay în 1893, astfel încît la începutul războiului avea 21 de ani. Rămăsese curînd orfană de mamă şi a fost crescută într-o mănăstire, unde a învăţat să vorbească curent germana. Ulterior a plecat la o mătuşă din Bruxelles, lucrînd ca vînzătoare intr-unui din magazinele universale la modă din capitală. Războiul a zădărnicit planurile Gabriellei, care intenţiona să se mărite curînd. Logodnicul Gabriellei a trecut, împreună cu ea, frontiera olandeză şi s-a înrolat în armata belgiană din Franţa. Dar Gabrielle s-a înapoiat în Belgia.

Chiar mai înainte, fata intrase într-o organizaţie care se ocupa cu trecerea în Olanda neutră a prizonierilor de război francezi şi englezi, precum şi a belgienilor doritori să se înroleze în armata belgiană care lupta în Franţa împotriva germanilor. Printre conducătorii acestei organizaţii era şi infirmiera engleză Edith Cavell, care mai tîrziu a fost executată de germani sub acuzaţia de spionaj. Curînd Gabrielle avu prilejul să-şi dovedească talentele de actriţă. Ea se tunse scurt şi începu să se îmbrace în haine bărbăteşti, adesea chiar în uniformă de ofiţer german. Există informaţii că ea a ajuns chiar pe front, în uniformă militară. Se crede că Gabrielle ar fi fost acel misterios locotenent din Arras care a fost reperat pe cînd transmitea semnale trupelor engleze şi franceze, dar a reuşit să dispară.

Gabrielle Petit lucra în strînsă legătură cu Alice Dubois. împreună cu alţi membri ai organizaţiilor secrete belgiene, Gabrielle avea legătură cu serviciul de spionaj englez. Ea a trecut clandestin frontiera de cîteva ori şi a plecat în Anglia. O întreagă armată de agenţi germani a început s-o urmărească după ce contraspionajul german primise informaţii despre activitatea ei. Nu o dată a scăpat datorită unui fericit concurs de împrejurări. Astfel, cînd, după un îndelungat antrenament în faţa oglinzii, a plecat pentru prima oară în uniformă de ofiţer cu trenul de la Lille la Gând, ea a stîrnit imediat bănuieli unui căpitan german aflat în acelaşi compartiment. Gabrielle sosi la hotel însoţită de noul său cunoscut,

căpitanul. Ea reuşi repede să iasă printr-o uşă laterală, lăsîndu-şi mantaua în cuier, întoreîndu-se acasă, Gabrielle observă că e filată şi distruse în grabă toate lucrurile compromiţătoare, inclusiv uniforma militară. Reuşi să scape de agenţi şi chiar să se întoarcă la hotel, de data aceasta sub înfăţişarea unei vînzătoare de ziare. Gabrielle

auzi cum căpitanul şi un reprezentant al poliţiei secrete întrebau dacă locotenentul nu s-a întors să-şi ia mantaua.

Contraspionajul german adunase numeroase informaţii despre Gabrielle. Totuşi nu izbutea s-o prindă. Ea a trecut frontiera în repetate rînduri, sub nasul santinelelor germane, cu misiuni de mare importanţă. Cu ajutorul ei s-au transmis din Olanda informaţii despre un belgian care trădase poliţiei germane o seamă de concetăţeni de-ai săi. Trădătorul a fost ucis.

Una din principalele misiuni ale Gabriellei a continuat să fie trecerea peste graniţa bclgiano-olandeză a prizonierilor şi spionilor aliaţi aflaţi în Belgia. Odată ea a însoţit un grup de patru persoane — doi ofiţeri belgieni, un soldat englez şi un spion britanic — care se înapoia în Olanda. Toţi aveau acte false, care însă nu le-ar fi ajutat prea mult în cazul unui control atent. Bunăoară, soldatul englez, care nu ştia decît limba sa maternă, avea acte pe numele unui olandez.

Prima parte a drumului după plecarea din Bruxelles s-a desfăşurat relativ bine, dar în zona de graniţă primejdiile pîn- deau micul grup la fiecare pas. Gabrielle purta toate discuţiile cu patrulele, reuşind să-i înşele pe soldaţii germani. La postul de grăniceri procedura controlului a durat foarte mult, dar în cele din urmă şi aceasta s-a terminat cu bine. Gabrielle şi tovarăşii săi mergeau pe drumul care ducea spre graniţa propriu- zisă. Deodată, dintr-o pădurice apăru un poliţist german şi îi spuse Gabriellei, fără a-şi ascunde triumful :

— Iată-te, în sfîrşit, mademoiselle, te aştept de luni de zile ! El ceru ca întregul grup să-1 urmeze şi, cu o mişcare rapidă, duse la gură un fluier, vrînd să cheme garda. Dar ofiţerul belgian se năpusti asupra lui d intr-un salt şi îi împlîntă cuţitul în piept. Gabrielle îşi reveni prima după momentul de confuzie generală. Ea ieşi în întîmpinarea celor două santinele germane care se apropiau încet, pe cînd ceilalţi fugari ascundeau cadavrul într-un şanţ, acoperindu-1 cu nişte crengi, şi presărau nisip peste urmele de sînge rămase pe pămînt. Gabrielle reuşi s-o „vrăjească" şi pe această nouă patrulă. La graniţă, un ofiţer german îi puse Gabriellei cîteva întrebări şi, pe cît se părea, era

nehotărît.

— N-aţi întîlnit cumva pe drum un ofiţer german de poliţie ? — întrebă el, în sfîrşit.

Gabrielle răspunse afirmativ şi descrise îndată semnalmentele celui ucis.

— El mi-a vorbit despre o fată suspectă şi a comunicat la telefon că are în vedere o tînără franţuzoaică — continuă 465 germanul.

Gabrielle avea răspunsul pregătit : ea şi însoţitorii ei se întâlniseră cu acel ofiţer de poliţie, care se convinsese singur de lipsa de temei a bănuielilor sale ! După puţin timp, Gabrielle şi ceilalţi membri ai grupului ei se aflau deja pe teritoriul olandez.

Altă dată, în drum spre Olanda, Gabrielle sosi la un hotel din apropierea frontierei. Hotelul era plin de soldaţi germani. Gabrielle se retrase repede în camera sa, unde veni imediat, cuprins de îngrijorare, şi patronul, care era membru al organizaţiei secrete.

La hotel apăruse, după cum spunea el, o pereche suspectă. Potrivit paşaportului, erau un anume Henri Durier şi soţia sa, dar bărbatul, deşi îmbrăcat civil, semăna de la o poştă a militai german. Privind pe fereastra camerei sale, Gabrielle recunoscu în „madame Durier" pe o oarecare Flora, o persoană de moravuri uşoare, care intrase de multă vreme în serviciul poliţiei germane. Ea era însoţită, după cum a reieşit mai tîrziu, de un subofiţer german care, înainte de război, lucrase în Belgia în calitate de director al sucursalei unei fabrici germane de piane. Ca om ce cunoştea locurile, fusese trimis de poliţia germană pe urmele spioanei care dăduse atît de mult de furcă comandamentului german. Dar germanul nu o cunoştea, şi de aceea i-a fost dată ca însoţitoare Flora, care o văzuse pe Gabrielle în repetate rînduri. De altfel, „soţii Durier" erau o pereche prea puţin potrivită. El abia reuşea să-şi ascundă dispreţul pe care i-1 inspira această consoartă de ocazie, iar Flora nu-şi ascundea nici ea simţământul de uşurare cînd încruntatul ei soţ se îndepărta pentru un timp şi ea putea să bea cîteva pahare de vin tare în tovărăşia unor adoratori din rîndul soldaţilor germani ; în această privinţă excela un lungan serviabil din trupele de rezervă ale armatei teritoriale (agent al poliţiei secrete, trimis să-i ţină sub observaţie pe „soţii Durier"). înapoindu-se la şefii săi, agentul n-a putut să raporteze altceva decît că el, cu ajutorul unui alt soldat, a dus-o şi a culcat-o pe madame Durier, beată moartă, în camera unuia dintre locatari. Pretinsul ei soţ a reuşit s-o trezească abia spre seară, şi numai a doua zi onorabila pereche a plecat în Olanda.

Gabrielle trecu graniţa împreună cu cîţiva belgieni chiar în aceeaşi noapte în care o văzuse pe Flora.

Se înţelege că în Olanda soţii Durier n-au reuşit să dea de urma Gabriellei şi nici să stabilească în ce fel reuşea

aceasta să treacă graniţa. în schimb, cei doi „soţi" s-au aflat ei înşişi sub supravegherea spionilor Antantei. Negăsind-o pe Gabrielle, Flora încerca să obţină un succes oricît de mic, care i-ar fi

ajutat să se justifice în faţa şefilor ei. Ea se întîlni cu Jean Bordin, membru al unei organizaţii clandestine belgiene, care nu ştia că Flora este în slujba poliţiei germane. Ea spera să obţină cu ajutorul lui informaţii despre Gabrielle şi despre alţi spioni ai aliaţilor. Dar Bordin fu curînd avertizat tot de Gabrielle şi de tovarăşii ei. Flora a dus nemţilor informaţii false. De altfel, germanii nu s-au lăsat amăgiţi, dîndu-şi seama repede că se încearcă o mistificare. Florei nu i s-au mai încredinţat misiuni peste graniţă, iar „soţul" ei a fost mutat în altă unitate.

Intre timp, Gabrielle îşi continua primejdiosul joc cu contraspionajul german. Fata se întoarse din nou în Belgia şi fu cît pe ce să fie reţinută cu prilejul unei percheziţii efectuate într-o casă conspirativă din apropierea frontierei. Gabrielle îi zărise de departe pe poliţiştii care se apropiau. împreună cu stăpîna casei, ea reuşi să distrugă toate hîrtiile compromiţătoare. Percheziţia n-a dat nici un rezultat, iar poliţiştii, lipsiţi de experienţă, care au efectuat-o au dat crezare declaraţiei Gabriellei că nimerise acolo întîmplător, fiind în căutarea unei camere pentru o noapte. Dar aceasta a fost ultima întîmplare fericită... Gabrielle fu arestată pe stradă de o patrulă germana de poliţie, care o pîndea. Asupra ei s-au găsit hîrtii care o dădeau de gol. Fata refuză să-şi răscumpere viaţa cu preţul trădării a tot ce ştia despre organizaţiile belgiene care duceau un război secret împotriva ocupanţilor germani. Un tribunal militar a condamnat-o pe Gabrielle la moarte prin împuşcare. Ea a fost executată la 1 aprilie 1916.

Aventurile „Doamnei în alb“

Activitatea reţelei de spionaj din Belgia era organizată de obicei pe teritoriul olandez. în Olanda, locul principal printre serviciile de spionaj rivale ale ţărilor Antantei l-a ocupat •— deşi nu de la început — serviciul secret englez (mai exact una din secţiile acestuia, deoarece şi în cadrul organelor de informaţii ale Angliei, subordonate iniţial diferitelor departamente, domneau invidia şi concurenţa). Şeful de fapt al acestui serviciu era Henry Landau, care ulterior a relatat în memoriile 4t7 sale despre această activitate.

Englezii au ţinut seamă de experienţa prăbuşirii, în 1916, a reţelei de spionaj organizate de ei pentru supravegherea transporturilor germane din Belgia şi din Franţa de nord-est, ocupate de trupele germane. Agentul englez Frankignul o organizase într-un mod strict centralizat. Toate informaţiile erau concentrate într-un singur loc şi erau transmise pe aceeaşi cale : ele erau strecurate într-un tramvai care pleca zilnic din Belgia în oraşul olandez Maestricht. Multă vreme sistemul a funcţionat bine, dar în cele din urmă poliţia germană i-a dat de urmă. Agenţii lui Frankignul se cunoşteau între ei, iar el nu avea cum să-şi avertizeze subalternii de primejdia ce-i ameninţa. Rezultatul a fost că germanii au reuşit să distrugă cu o singură lovitură această organizaţie, lichidînd peste 40 de posturi de observaţie care urmăreau transporturile feroviare şi arestîndu-i aproape pe toţi oamenii lui Frankignul. încercările acestuia de a reface organizaţia pe aceleaşi baze n-au fost încununate de succes. H. Fandau a creat noua reţea de spionaj cu totul în alt chip.

Cu ajutorul unor belgieni refugiaţi în Olanda, s-a reuşit să se creeze pe teritoriul belgian un mare număr de nuclee de spionaj. Şeful fiecăruia dintre aceste nuclee trimitea informaţiile culese la „cutiile de scrisori" din Anvers, Liege şi Bruxelles. De acolo ele erau trimise la punctele de trecere a frontierei. Fiecare nucleu îşi avea „cutia de scrisori" şi punctul de trecere propriu, independent de celelalte. Curierul care transporta informaţiile la frontieră nu cunoştea pe nici unul dintre membrii nucleului de spionaj, în afara de persoana ce îndeplinea funcţia de „cutie de scrisori". La rîndul său, această persoană nu-i cunoştea nici chiar pe curierii care îi aduceau sau preluau informaţiile. Pentru supravegherea fiecărui obiectiv sau sector important erau create adesea cîte două grupuri care acţionau paralel, fără a-şi bănui reciproc existenţa.

...în Germania răsăriteană şi centrală căpătase răspîndire, încă din evul mediu, legenda „Doamnei în alb". în Prusia se povestea că o oarecare Dorothea, rămasă văduvă la vîrsta de patruzeci de ani, se retrăsese într-o chilie situată nu departe de catedrala din Marienwerder şi poruncise ca intrarea să fie zidită. Ea a murit după 14 ani de sihăstrie voluntară. Doro- theei i-au fost atribuite numeroase minuni. După moartea ei, în 1414, s-a trimis papei cererea ca Dorothea să fie

canonizată printre sfinţii catolici. împrejurările erau însă nefavorabile : era în vremea marii schisme a bisericii din Apus. Au existat în acelaşi timp doi papi sau chiar mai mulţi. Fiecare papă îşi blestema concurenţii — antipapi — şi îi excomunica din sînul

bisericii. Nici unul dintre ei n-a găsit răgaz să examineze cererea sosită din îndepărtata Prusie. După aceasta, în rîndurile populaţiei s-a ivit convingerea că sfînta schimnică, jignită de ingratitudinea oamenilor, li se arată în veşmînt alb numai pentru a le prezice nenorociri.

Unii istorici germani resping această versiune. După părerea lor, „Doamna în alb" ar fi fost soţia marelui principe elector al Brandenburgului. într-o veche gravură ea este înfăţişată în veşmînt alb, urmînd sicriul soţului său, decedat în anul 1688. După alte izvoare, prima apariţie a „Doamnei în alb" ar fi avut loc în 1486, la Plassenburg, în apropiere de Bayreuth. în sfîrşit, există şi adepţi ai unei alte versiuni, potrivit căreia legenda „Doamnei în alb“ este legată de persoana unei oarecare contese d’Orlamunde, care a trăit în secolul al XlV-lea undeva în apropiere de Bayreuth. Ea şi-a ucis cei doi copii, apoi şi-a pus capăt zilelor, pentru că amantul ei — o rudă a monarhului — refuzase s-o ia în căsătorie.

„Doamna în alb“, după cum se spune, a reapărut la Berlin în 1799. Ea s-ar fi arătat — în veşminte albe, cu un colan de perle la gît şi un toiag de fildeş în mînă — unui soldat care făcea de santinelă la palatul regal. Soldatul a înţeles că văzuse o fantomă şi, foarte impresionat, a povestit camarazilor săi despre această întîmplare. Pe baza povestirii lui, a fost publicată chiar o cărticică, în care se dădea şi un „portret" al „Doamnei în alb“. în zadar ar fi întrebat cineva de unde luaseră editorii acest portret.

Un amănunt cu totul straniu : „Doamna în alb“ — această fantomă, pare-se, strict germană — s-a arătat lui Napoleon atunci cînd împăratul s-a oprit la Bayreuth înainte de a porni în campania împotriva Rusiei. Dar, dacă facem abstracţie de această extindere ocazională a atribuţiilor „Doamnei în alb“, ea s-a arătat invariabil în palat cu puţin înainte de moartea fiecărui rege din dinastia Hohenzollernilor. Ea a fost văzută în 1840, în ajunul morţii lui Friedrich-Wilhelm al III-lca, în 1861, cu puţin înainte de sfîrşitul lui Friedrich-Wilhelm al IV-lea... în timpul lui Wilhelm al II-lea a început să se spună că următoarea apariţie a „Doamnei în alb“ va trebui să prevestească sfîrşitul dinastiei Hohenzollern. Ce-i drept, politica ultimului kaiser — trufaş, crezînd cu

fanatism în originea divină a puterii sale, insolent şi totodată laş — crease destule temeiuri pentru o astfel de modificare a străvechii legende.

Cea mai mare organizaţie de spionaj care a acţionat în Belgia ocupată şi-a luat numele de „Doamna în alb". Ea a luat naş- **469** tere în vara anului 1916 şi la început a avut altă denumire

(„Serviciul Michelin“ — probabil după numele firmei producătoare de anvelope „B—149“). Unul din întemeietorii organizaţiei era inginerul Devet, văr primar al lui Dieudonne Lambrecht, care lucrase pentru serviciul de spionaj englez şi care, trădat de un agent dublu, fusese executat de germani. Devet a vorbit despre planurile sale mai întîi profesorului de fizică Chauvin, care a condus împreună cu el organizaţia. Aceasta cuprindea la început un mic grup de prieteni ai lui Devet şi Chauvin. Cu ajutorul preotului Daise O’Neil, ei au reuşit să-i verifice pe foştii colaboratori ai lui Lambrecht şi să-i atragă în organizaţia „Doamna în alb“.

Devet şi Chauvin s-au dovedit nişte buni conducători. Ei au selecţionat cu pricepere oamenii necesari şi au construit organizaţia în aşa fel, încît arestarea diferitelor persoane să-i cauzeze daune minime. Curierii, care erau cei mai expuşi pericolului unei arestări, nu cunoşteau pe nici unul dintre ceilalţi membri ai organizaţiei, în afară de intermediarul („cutia de scrisori") de la care primeau materialele. Organizaţia şi-a creat chiar propriul ei serviciu de contraspionaj ! în fruntea acestuia se afla Neugens, şeful poliţiei belgiene din Liege, o rudă a lui Chauvin. Mulţumită situaţiei sale oficiale, Neugens putea urmări în modul cel mai eficient activitatea poliţiei secrete germane din Belgia, principalul adversar al „Doamnei în alb“.

Mai rămînea să fie stabilită legătura cu serviciile de informaţii ale Antantei care acţionau în Olanda. Spionul francez Faichy a aflat înaintea altora despre intenţiile lui Devet şi Chauvin şi le-a trimis propuneri în vederea organizării unei colaborări. Dar printre oamenii lui Faichy se strecuraseră spioni germani. Aceştia au denunţat autorităţilor de ocupaţie pe trei importanţi agenţi francezi : Fauquenot, Creusin şi Mărie Birkel, despre care vom vorbi mai departe. în cele din urmă, după o serie de eşecuri, de care erau vinovate în primul

rînd serviciile de spionaj ale Antantei, „Doamna în alb“ a intrat în legătură cu englezii. în parte, aceasta se datoreşte faptului că numai spionajul militar englez reuşise să pună la punct trimiterea de agenţi peste frontiera belgiano-olandeză, pe care germanii o închiseseră cu un baraj de sîrmă ghimpată racordat la o sursă de curent de înaltă tensiune. Henry Landau a reuşit această performanţă tot cu ajutorul unui belgian : Moreau (fiul unui funcţionar superior de la direcţia căilor ferate belgiene, care aveau un larg cerc de cunoscuţi printre funcţionarii feroviari). Moreau (,,Oram“) şi colaboratorii aleşi de el au organizat un serviciu de trecere clandestină peste graniţă, care a funcţionat pînă la sfîrşitul războiului.

Englezii şi-au asumat finanţarea „Doamnei în alb", iar H. Landau, fără a avea nici un fel de împuterniciri, a promis că toţi membrii organizaţiei vor fi consideraţi militari englezi. „Doamna în alb" a fost militarizată — au luat naştere batalioane, companii, plutoane. Totuşi organizaţia era, ca şi mai înainte, alcătuită în aşa fel, încît să fie uşor de „izolat" acea verigă în care ar fi pătruns un trădător sau care ar fi fost descoperită în vreun fel oarecare de poliţia secretă germană.

îndeletnicirea de căpetenie a „Doamnei în alb" era supravegherea cotidiană a mişcării eşaloanelor militare. Modestul slujbaş de cale ferată care număra de la fereastra odăiţei sale trenurile ce treceau (ajutat adesea de soţia sa şi de copiii săi), era principalul furnizor al celor mai importante informaţii, însumînd datele primite de la numeroşi agenţi de acest fel, „Doamna în alb" şi serviciul de spionaj englez puteau să-şi facă o idee despre dislocarea trupelor germane, transportul de muniţii şi, implicit, despre planurile comandamentului inamic. Lucrul cel mai complicat era transportarea informaţiilor primite, mai întîi prin Belgia, iar apoi peste graniţă. Germanii introduseseră un sistem de permise foarte strict, fără de care le era interzis belgienilor să-şi părăsească oraşul de reşedinţă. Adesea o cursă începută cu succes era întreruptă de un strigăt neaşteptat : „Stai !“, după care urma percheziţia la secţia de poliţie. Dacă se descopereau la curier informaţii secrete, îl ameninţa judecarea sumară şi împuşcarea. De aceea, în caz de arestare, curierul trebuia, în primul rînd, să se debaraseze de probele acuzatoare — corespondenţa secretă. în acest scop, foiţele subţiri de hîrtie erau introduse într-un mic tub metalic, pe care curierii încercau să-1 arunce pe neobservate din mînecă. O curieră — tînăra Juliette — fusese reţinută şi nu reuşise, sub privirea atentă a poliţistului german, să se descotorosească de pacheţelul învelit în postav negru. El cuprindea mesaje care, dacă ar fi fost descoperite de germani, ar fi dus desigur la condamnarea fetei la moarte. Dar Juliette nu-şi pierdu cumpătul. La secţia de poliţie ea reuşi, cu o mişcare nebăgată în seamă, să ascundă pacheţelul după radiatorul caloriferului. Percheziţia, deşi minuţioasă, n-a dat nici un rezultat, şi Juliettei i s-a declarat că este liberă. La plecare, rămînînd o clipă singură, Juliette scoase preţiosul

pacheţel, pe care-1 duse la destinaţie.

Aceste mesaje, prin intermediul cartierului general al „Doamnei în alb", aflat la Liege, ca şi pe alte căi, ajungeau la „cutiile de scrisori" de la frontieră.

Momentul cel mai greu şi mai primejdios era trecerea peste 471 graniţă, împînzită cu sîrmă ghimpată şi păzită de santinele

germane care dispuneau de cîini poliţişti. Agenţii îşi puneau mănuşi şi cizme de cauciuc ceea ce îi ferea de electrocutare. Pentru a-i înşela pe soldaţii germani, erau folosite diferite vicleşuguri, mereu altele. Adesea mesajele, ascunse în bulgări de pămînt, erau aruncate de ţărani de prin partea locului peste reţeaua de sîrmă ghimpată ; pînă atunci, ele erau păstrate îngropate în cîmpul de cartofi. Uneori se introducea sub sîrma ghimpată un butoiaş fără fund, prin care un om se putea strecura fără a se expune electrocutării. De altfel, germanii nu ţineau tot timpul reţeaua sub tensiune din lipsă de energie electrică. Pe sîrma ghimpată puteau fi văzute adesea cadavrele unor oameni ucişi de curent pe cînd încercaseră să treacă graniţa. Germanii interziseră îndepărtarea leşurilor, pentru a intimida astfel populaţia. Cînd cadavrele trosneau, era un indiciu că se dăduse din nou drumul în reţea curentului de înaltă tensiune.

Odată poliţia germană fu cît pe ce să aresteze conducerea „Doamnei în alb“. Poliţiştii fuseseră sesizaţi printr-o scrisoare anonimă, trimisă din gelozie de o femeie care habar n-avea de existenţa organizaţiei ilegale. Primind denunţul, poliţia germană hotărî să-1 controleze pe un oarecare Reimann, a cărui slujnică, franţuzoaica Marcelle, stîrnise gelozia autoarei scrisorii anonime. Reimann nu fu găsit acasă, iar vecinii au spus că el se află probabil la „Vila lăstunilor", pe care o închiriase unor necunoscuţi. Acolo se afla secretariatul „Doamnei în alb“. Porţile de stejar puteau rezista unui îndelungat asediu şi mai cu seamă ar fi dat timp pentru distrugerea hîrtiilor compromiţătoare. Dar de data aceasta membrii organizaţiei clandestine n-au avut noroc. Agenţii germani întîlniră la poarta vilei nişte curieri care le-au părut suspecţi. Punînd unuia dintre ei pistolul la tîmplă, germanii îl siliră să ceară să se deschidă poarta... Poliţia captură toate persoanele aflate în vilă, hîrtiile şi armele. Arestaţii n-au trădat organizaţia. Curierul Franchimond declară că era amantul doamnei Gessels, stăpîna vilei, iar celălalt

curier s-a jurat că el, ca prieten al lui Franchimond, îl însoţise întîmplător într-o plimbare. Ceilalţi arestaţi au afirmat că nu făceau decît să ajute fugarilor să treacă graniţa. Fraţii Louis şi Antoine Collard, care fuseseră prinşi pe cînd transcriau nişte mesaje, afirmară că strîngeau informaţii pentru a încerca apoi să le vîndă în Olanda spionajului englez sau francez. Tribunalul militar condamnă la moarte pe patru dintre cei arestaţi, inclusiv pe doamna Gessels, dar acesteia şi unui alt spion pe-deapsa le fu comutată în detenţiune pe viaţă. Fraţii Collard au fost împuşcaţi în luna iulie 1918. Germanii nu şi-au dat însă

seama că puseseră mina prin surprindere pe secretariatul unei ramificate organizaţii de spionaj.

Unul dintre cele mai impresionante, dacă nu şi dintre cele mai importante succese ale „Doamnei în alb“ a fost crearea unui nucleu de spionaj... la Saint-Leonard, închisoarea principală din Liege. Acesta a fost organizat de doi spioni, Fauquenot şi Creusin.

Cei doi erau agenţi ai serviciului de spionaj francez şi, după o serie de misiuni îndeplinite cu succes, au fugit în Olanda, unde s-au apucat să creeze o nouă reţea de spionaj. La un moment dat, ei au trimis-o în Belgia, însoţită de un contrabandist olandez, pe tînăra învăţătoare Mărie Birkel. După aceea, tînăra fată n-a mai dat multă vreme nici un semn de viaţă (fusese arestată de poliţia germană). Pe neaşteptate apăru un oarecare Bertram, care anunţă că Birkel îi cheamă pe Fauquenot şi Creusin la o întîlnire chiar ia frontieră, lîngă împrejmuirea de sîrmă ghimpată. Bertram nu inspiră încredere. Totuşi, Fauquenot şi Creusin hotărîră să se ducă la întîlnire şi căzură în cursa întinsă de Bertram din însărcinarea serviciului de contraspionaj german. în noaptea de 30 iunie 1915, la graniţă, belgienii au fost atacaţi prin surprindere de agenţi germani, care i-au lovit în cap, ameninţîndu-i, şi i-au tîrît pe teritoriul belgian. Un tribunal german i-a condamnat pe amîndoi la moarte. Unica şansă de salvare a celor doi condamnaţi era să dea de veste despre răpirea lor, săvîrşită prin încălcarea neutralităţii olandeze. Ei au reuşit s-o facă, trimiţînd o scrisoare cu ajutorul bucătarului închisorii — un deţinut de drept comun ; bucătarul a predat această scrisoare călugăriţei Melanie, care avea acces în închisoare ; ea a transmis-o consulului general olandez din Bruxelles. A urmat un protest al guvernului olandez, şi sentinţa de condamnare la moarte fu anulată cu şase ore înainte de execuţie.

Printr-un soldat german de origine poloneză, Fauquenot şi Creusin au stabilit o legătură permanentă cu „Doamna în alb“. Au fost ajutaţi de Mărie Birkel, care se afla în aceeaşi închisoare, precum şi de alţi deţinuţi. Ei reuşeau să transmită în afară mesaje despre împrejurările arestării diferiţilor agenţi ai „Doamnei în alb“, — agenţi pe care, după arestare, germanii îi trimiteau, de regulă, la închisoarea Saint-Leonard —, despre capturarea unor

documente compromiţătoare etc. Aceste mesaje au împiedicat nu o dată descoperirea organizaţiei de către poliţia germană. „Doamna în alb“ avea astfel posibilitatea să-şi instruiască oamenii, comunicîndu-le tactica pe care tre

buiau s-o folosească după arestare. Aceasta a salvat viaţa multora din ei.

în 1918 Creusin şi Fauquenot au reuşit să evadeze din închisoare. Soldatul polonez le-a deschis uşa celulei, după ce le adusese un cîrlig şi un ciocan. Fugarii au luat dintr-o magazie nişte cearşafuri răsucind din ele o frânghie, pe care au coborît de-a lungul zidului înalt al închisorii pînă în stradă. Acolo erau aşteptaţi de prieteni. Schimbînd tramvai după tramvai, ca să li se piardă urma, Creusin şi Fauquenot ajunseră curînd în relativă securitate, într-o casă conspirativă. La Saint-Leo- nard dispariţia lor a fost observată abia după o oră. în zadar au fost interogaţi deţinuţii care ar fi putut să ştie ceva despre evadare. Fauquenot încercă să treacă graniţa în veşminte preoţeşti. El a fost reţinut întâmplător în tramvai de un agent de poliţie, care declară că „foarte mulţi spioni se deghizează în preoţi". A scăpat însă şi a fugit la Liege, unde a stat ascuns pînă la sfîrşitul războiului. Creusin a fost arestat chiar la frontieră. El declară că-1 cheamă Desemey şi că voise să fugă în Olanda. Barba şi mustăţile pe care şi le lăsase după evadare îl făceau de nerecunoscut. Fugarul fu trimis la închisoarea din Hasselt. Autorităţile germane nici nu bănuiau că noul deţinut este unul şi acelaşi cu Creusin, pentru a cărui căutare fusese mobilizată toată poliţia.

în ultimul an al războiului, „Doamna în alb" a suferit o serie de eşecuri. încă înainte de descinderea poliţiei la „Vila lăstunilor" fusese arestat Neugens, şeful serviciului de contraspionaj al „Doamnei în alb". Germanii aflaseră că îl vizita adesea o belgiană care la începutul războiului ajutase cîtorva prizonieri francezi să fugă din lagăr. Fu arestat pe neaşteptate un curier care ducea importante instrucţiuni de la Bruxelles la Gând. O şi mai mare însemnătate a avut descoperirea făcută de germani la unul dintre punctele de trecere a frontierei. Transmiterea informaţiilor se făcea cu ajutorul contrabandiştilor care aduceau, în acelaşi timp, ilegal alimente din Olanda în Belgia. Această contrabandă era trecută cu vederea chiar şi de comandantul local al grănicerilor germani, care primea în schimb alimente olandeze. De aceea, spionii se simţeau acolo în siguranţă, şi prin acest punct a început să fie trecută cea mai mare parte a

informaţiilor. Cu atît mai neaşteptată a fost arestarea contrabandiştilor de către agenţii poliţiei secrete germane.

Germanii au fost îngroziţi constatînd numărul imens de îm- formaţii descoperit cu prilejul arestării. Ei au înţeles, în sfîrşit, că acolo acţiona o mare organizaţie de spionaj. în închisoare,

în urma unui interogatoriu de „gradul trei", contrabandiştii arestaţi au divulgat numele celor opt membri ai nucleului din Hasselt al „Doamnei în alb“ pe care-i cunoşteau. Toţi au fost arestaţi. Dar cu acest prilej s-a văzut cît de bine chibzuită era structura organizatorică a „Doamnei în alb“. Grupul de agenţi din Hasselt ţinuse legătura cu centrul printr-un singur om — inspectorul de poliţie belgian Surlemont. Dar acesta trecuse graniţa cu 24 de ore mai înainte, ascuns în cala unui şlep. Poliţiştii germani sosiţi a doua zi la locuinţa lui Surlemont n-au putut aresta decît pe soţia şi fiica acestuia, care nu bănuiau nimic despre activitatea lui de spionaj.

Pînă la sfîrşitul războiului, „Doamna în alb“ s-a transformat într-o vastă organizaţie. Ea număra în total 1 084 de membri şi stabilise 51 de posturi de observaţie pe caile ferate. Germanii au arestat pînă la sfîrşitul războiului, în total, 45 de membri ai organizaţiei, din care au fost executaţi doi.

„Doamna în alb“ nu era unica organizaţie a Antantei în Belgia, deşi către sfîrşitul războiului a jucat rolul principal. Conducătorii ei aveau principiul de a nu stabili, în interesul securităţii, nici un fel de contacte cu alte organizaţii. Rareori acest principiu a fost încălcat, fapt care s-a soldat uneori cu eşecuri, cu pătrunderea unor provocatori şi cu descoperirea unor nuclee.

Succesele serviciului de spionaj englez în Belgia se datorau în primul rînd sprijinului populaţiei, care îi ura pe ocupanţi. Este interesant ca englezii n-au reuşit să organizeze nici un post de observaţie a transporturilor feroviare pe teritoriul pro- priu-zis al Germaniei, unde acest factor, simpatia populaţiei locale, lipsea.

La Olanda, pe lîngă serviciul de spionaj propriu-zis, o importantă sursă de informaţii pentru aliaţi a constituit-o interogarea acelor dezertori germani care, în schimbul unor sume de bani, erau gata să dea informaţii despre unităţile militare din care făcuseră parte. Desigur, sub masca unor dezertori, serviciul de spionaj german a strecurat în repetate rînduri agenţi de-ai săi, care comunicau date false. Dar englezii cu greu mai puteau fi traşi pe sfoară. Pe baza

interogării a sute de mii de prizonieri germani şi a datelor culese de serviciul de spionaj în cursul primilor ani de război, fusese alcătuită şi era completată necontenit o „carte brună*, care cuprindea numerele tuturor regimentelor şi diviziilor, date despre corpul de comandă al fiecărei unităţi şi multe alte informaţii. Controlînd informaţiile cu ajutorul „cărţii brune", se putea stabili rapid în ce măsură corespundeau realităţii.

Odată a venit la Landau un dezertor german care i-a propus să-i vîndă ultima ediţie a îndreptarului secret al poştei militare germane. Germanul lucra la poşta din Diisseldorf, de unde şi furase îndreptarul. Această carte era de o valoare cu adevărat excepţională pentru comandamentul aliat. Ea era incomparabil mai amănunţită decît „cartea brună", alcătuită cu atîta trudă. Soldatul german primi docil suma derizorie de 100 de lire ce i s-a oferit în schimbul cărţii, deşi, după cum recunoştea Landau, serviciul de spionaj ar fi fost literalmente gata să plătească oricît pentru ea. Ulterior, acest german, pe nume Flei- scher, fu primit în slujba serviciului de spionaj englez, care a reuşit să exploateze ura lui faţă de kaiser şi de clica militară germană. Fleischer plecă cu acte false în Germania, de unde se întoarse cu informaţii importante despre formarea unor noi regimente şi despre situaţia economică a ţării. Atunci i se încre- dinţă o nouă misiune primejdioasă — organizarea unui post de observaţie la Trier. Din această nouă călătorie, Fleischer nu s-a mai întors : poate că a fost prins, dar şi mai probabil este că **a** hotărît să nu-şi mai rişte viaţa pentru noii săi stăpîni.

Lupta pentru informaţii secrete

în ziua de 22 aprilie 1915, trupele germane au folosit pentru prima oară substanţe otrăvitoare la Ypres, în Flandra. Germanii dădeau drumul gazului din baloane în momentul cînd un vînt prielnic trebuia să împingă norul otrăvitor spre tranşeele inamice. La început, folosirea gazelor le-a prilejuit mari succese. Dar o dată vîntul şi-a schimbat brusc direcţia, şi gazele i-au otrăvit pe soldaţii germani. Germanii au început să caute febril alte forme de utilizare a gazelor toxice. Spionul francez Charles Lousitot s-a convins de acest lucru, cînd **a** constatat că fabrica de anilină din Mannheim (Baden), care producea gaze, începuse să lucreze din plin. Dar cum se puteau ghici intenţiile inamicului ? Lousitot a remarcat că cisternele cu gaz sînt trimise la uzinele de armament ale firmei Krupp din Essen. Fără a ţine seama de riscuri, spionul începu să frecventeze

berăriile unde veneau muncitori de la aceste uzine şi să tragă cu urechea la convorbirile lor. Stînd de vorbă cu un poliţist din paza uzinei, spionul făcu nişte aprecieri pesimiste cu privire la şansele Germaniei de a cîştiga războiul. Ca răspuns, paznicul spuse că se pregăteşte o armă nouă, care va

schimba mersul războiului în favoarea Germaniei — un proiectil umplut cu gaze.

Neîncrederea vădită manifestată de Lousitot l-a întărîtat pe poliţist. Au făcut un pariu pe o sumă importantă. După puţin timp germanul şi-a introdus prietenul într-un ascunziş din apropierea poligonului unde trebuia să aibă loc experimentarea noilor proiectile. Din acest adăpost, Lousitot a putut asista la experimentările efectuate chiar în prezenţa kaiserului. Proiectilele cu gaz au fost lansate asupra unei turme de oi care păşteau pe cîmp. Rezultatele s-au văzut imediat. Gazul nu numai că a provocat sufocarea animalelor, dar a şi ars literalmente întreaga vegetaţie.

Personal, Lousitot fusese convins de tot ceea ce văzuse. Dar cum să învingă neîncrederea şefilor săi de la Paris ? Spionul ceru prietenului său poliţistul să-i lase în amintirea pariului lor o schijă de obuz. Poliţistul triumfător, care dovedise că are dreptate şi băgase în buzunar un cîştig însemnat, de îndată ce kaiserul şi însoţitorii săi au părăsit poligonul, îi dărui cu generozitate lui Lousitot suvenirul dorit. Trei zile mai tîrziu această schijă se afla la Paris şi, înainte ca nemţii să apuce să-şi formeze un stoc mare de obuze din noul tip, francezii şi englezii îşi înzestraseră trupele cu măşti antigaz şi începuseră să producă şi ei proiectile de acest tip.

Cît despre englezi, ei au reuşit să păstreze secretul tancurilor — concepute încă în 1914, dar intrate în fabricaţie cu o mare întîrziere. Pentru a explica în mod cît mai plauzibil destinaţia ciudatelor maşini, care erau transportate pe calea ferată acoperite cu foi de cort, au fost propuse diferite denumiri cu caracter de camuflaj — cisterne, rezervoare, tancuri. A fost preferată aceasta din urmă, şi astfel cuvîntul „tanc“, care în limba engleză are înţeles de cisternă, a devenit denumirea unei noi şi înspăimîntătoare arme de luptă.

Prima utilizare a tancurilor, care a avut loc la 15 septembrie 1916, a provocat o mare panică în rîndurile germanilor. Cînd un soldat fugit din tranşee a fost adus în faţa generalului său şi a raportat că „monstrul" se deplasează fără roţi, generalul crezu că omul îşi pierduse minţile de spaimă. Ce prostie mai era şi asta — o maşină care se mişcă fără roţi ? Atacul masiv cu tancurile întreprins în august 1918 a produs o mare spărtură în liniile de fortificaţii germane.

Un mare succes al serviciilor de spionaj austriac şi german a fost asigurarea surprizei în timpul bătăliei de la

Caporetto din octombrie 1917. Serviciile de spionaj aliate primiseră, ce-i drept, destule ştiri, direct sau indirect, cu privire la intenţia

germanilor şi austriecilor de a începe ofensiva într-un sector al frontului din Italia. într-una din zile, în „ţara nimănui" dintre tranşeele germane şi cele britanice de pe frontul din Franţa, un sergent englez a găsit o carte poştală pierdută de un soldat german. în ea, un oarecare Heinrich scria că unitatea lui se află la odihnă în Austria. După numărul oficiului poştal militar indicat pe cartea poştală, englezii au stabilit că este vorba de corpul alpin, una din unităţile de şoc ale armatei germane. Ştiri transmise de serviciul american de informaţii din Elveţia confirmau că germanii pregătesc o lovitură pe frontul italian.

Cu toate acestea, comandamentul italian a fost luat prin surprindere de ofensiva germano-austriacă declanşată la 24 octombrie. înaintea începerii acesteia, în tranşeele italiene fuseseră aruncate teancuri de numere false, tipărite în Austria, ale celor mai răspîndite ziare din Italia de nord. în aceste ziare se relata despre ciocniri între populaţie şi poliţie, cu deschiderea focului împotriva demonstranţilor ; nu lipseau nici listele celor ucişi şi răniţi cu prilejul înăbuşirii manifestaţiilor. Pentru a face mai plauzibile toate aceste ştiri, serviciul de spionaj austriac adunase o mulţime de date mărunte (numele unor locuitori reali din anumite oraşe italiene, funcţiile ocupate de aceştia etc.). De aceea nimeni n-a avut nici cea mai mică îndoială asupra autenticităţii ziarelor, fapt care a subminat în mod serios moralul armatei italiene, în special al soldaţilor originari din Italia de nord — piemontezii —, din care erau formate unităţile cele mai combative. Pierderile italienilor în bătălia de la Caporetto s-au ridicat la 800 000 de oameni, din care jumătate au fost luaţi prizonieri. Antanta a reuşit să pre- întîmpine prăbuşirea totală a frontului italian numai transfe- rînd de urgenţă în Italia de nord un număr de divizii franceze şi engleze.

Spionajul şi diversiunea acţionau mînă în mînă.

Printre cele mai importante acte de sabotaj din timpul războiului — dacă este vorba în adevăr de un act de sabotaj —, trebuie considerată incendierea zepelinelor pe aerodromul din Alhorn. Zepeline avea

numai Germania. Faţă de gradul de dezvoltare la care se afla pe atunci aviaţia, ele păreau o armă primejdioasă. Zepelinele puteau să se ridice mult mai sus decît avioanele şi, ajungînd la înălţimea maximă, să devină în mod practic invulnerabile la tirul artileriei antiaeriene.

Aerodromul din Alhorn, construit la începutul anului 1917, era utilat după ultimul cuvînt al tehnicii. Hangarele, în care încăpeau cîte două zepeline, erau înzestrate cu toate mijloacele imaginabile de asigurare împotriva incendiului. Totuşi perico-

lul de incendiu nu putea fi înlăturat cu desăvîrşire, întrucît zepelinele erau umplute cu hidrogen, gaz uşor inflamabil, şi nu se putea evita o mică scurgere de gaz.

La începutul lunii ianuarie 1918, pe aerodromul din Alhorn aveau loc ultimele pregătiri în vederea unei importante operaţii. Zepelinele trebuiau să acţioneze împreună cu principalele forţe ale flotei germane, care urma să facă o nouă încercare de a rupe lanţul blocadei engleze. în zorii zilei de 5 ianuarie, în hangarul nr. 1 a izbucnit un incendiu care a cuprins întreaga clădire. Aproape concomitent au izbucnit explozii şi incendii în alte hangare. în mai puţin de un minut au fost distruse patru hangare şi cinci dirijabile de cea mai nouă construcţie, care se aflau în ele. în urma catastrofei a fost zădărnicită operaţia flotei germane din largul mării, construcţia germană de dirijabile căpătînd o puternică lovitură — nu numai materială, ci şi morală. Deşi s-au întreprins cele mai amănunţite cercetări, cei ce purtau răspunderea pentru catastrofă n-au fost descope- riţi. în orice caz, este în afară de orice îndoială că agenţii Antantei au reuşit să pătrundă în bazele pentru dirijabile.

Raidurile aeriene încununate de succes care au avut loc ulterior asupra acestor baze au fost rezultatul informaţiilor obţinute de serviciul de spionaj. Astfel, în iulie 1918, în urma unui puternic bombardament, au fost distruse hangarele cu dirijabile din Tondern. în octombrie 1918 s-a făcut o încercare de a arunca în aer baza de dirijabile din Wittmiindhafen, dar bombele amplasate în hangare au fost descoperite de paza aerodromului.

în unele cazuri, spionii reuşeau să creeze pe teritoriul inamic baze secrete, unde, prin viclenie sau forţă, atrăgeau oamenii de care aveau nevoie pentru a-i interoga. La sfîrşitul anului 1915, un versat colaborator al contraspionajului englez, căpitanul Barry, a fost numit în tabăra militară Bassens de lîngă Bordeaux. La cîteva zile după sosirea în tabără, Barry a plecat cu nişte treburi în interes de serviciu şi a dispărut în chip misterios. Căpitanul avea asupra sa importante documente secrete şi o mare sumă de bani. Au început imediat cercetări pe toate drumurile din regiunea Bordeaux, au fost interogaţi căpitanii şi echipajele vaselor aflate în port, dar fără nici un rezultat. Prietenii lui Barry declarară că acesta, cînd venea la Bordeaux, trăgea la o casă din strada Lafayette nr. 25. La această adresă locuia

împreună cu familia sa tînăra Jeanne, cu care căpitanul intenţiona să se însoare. Dar Jeanne nu ştia nimic despre locul unde se afla logodnicul ei.

Timp de două săptămîni serviciul de contraspionaj englez

a răscolit întregul Bordeaux şi împrejurimile oraşului, intero- gînd pe toată lumea, dar n-a fost găsită nici o urmă a căpitanului dispărut. Au fost chemate în ajutor două fete colaboratoare ale serviciului de contraspionaj, Dolly şi Louisette, prima englezoaică, cealaltă belgiană. Stînd de vorbă cu nişte soldaţi într-o cafenea din oraş, ele aflară că puţin timp înainte de dispariţia lui Barry dăduseră tîrcoale taberei doi oameni care, din cînd în cînd, erau văzuţi prin împrejurimi. Curînd, cele două agente ale contraspionajului reuşiră nu numai să descopere aceste persoane, dar şi să facă cunoştinţă cu ele. După ce vinul le-a mai dezlegat limbile, unul dintre bărbaţi se lăudă imprudent că el nu duce grija banilor. Este la Limoges un om care îi plăteşte scump tăcerea, deoarece el a luat parte la o treabă cercetată acum de poliţie. în aceeaşi seară, Dolly şi Louisette au plecat la Limoges împreună cu noii lor cunoscuţi. Desigur, întregul grup era urmat pe neobservate de agenţi travestiţi. Cei doi bărbaţi au condus fetele într-o casă. Le-a deschis uşa o persoană', care a fost imediat arestată împreună cu însoţitorii lui Dolly şi Louisette. în casă, pe spătarul unui scaun atîrna vestonul lui Barry.

Dar omul din Limoges care fusese arestat declară că el nu-1 ucisese pe căpitan, ci că luase parte la atacul împotriva ofiţerului numai pentru a pune mîna pe banii acestuia :

— Sînt poate hoţ, dar nu-s asasin.

— Dar unde se află Barry ?

— Pot să vă spun doar că este viu. Mai mult nu mă întrebaţi nimic...

Altceva nu s-a putut obţine de la arestat nici cînd acesta a fost interogat la prefectura poliţiei din Limoges. Nereuşind cu ajutorul forţei, poliţiştii recurseră la un şiretlic. Puseră la dispoziţia arestatului cantităţi nelimitate de alcool, fapt în urma căruia limba i se mai dezlegă. Din vorbele scăpate de el s-a aflat că Barry fusese atacat între Bassens şi Bordeaux. Ofiţerul

călătorea în automobil, cînd nişte oameni care se aflau pe şosea îi făcură semne, rugîndu-1 să oprească. De îndată ce maşina a stopat, căpitanul a fost înşfăcat de aceşti oameni, care îi astupară gura cu un căluş, îl legară şi îl duseră într-o direcţie necunoscută. Omul din Limoges primise pentru participarea sa suma de 5 000 de franci, care-i fusese făgăduită şi cu care intenţiona să deschidă o bodegă. După alte cîteva ore de interogatoriu, arestatul mărturisi că Barry este sechestrat în peşterile de lîngă fortul Medoc şi că în urmă cu o săptămînă mai era viu. Fortul Medoc, construit în vremurile vechi pentru apărarea oraşului Bordeaux de atacurile dinspre mare, era un

loc frecventat în timpul verii de amatorii de plimbări, dar toamna devenea cu desăvîrşire pustiu, fapt de care profitaseră spionii.

S-a pus la cale o adevărată expediţie militară la Medoc. în acest scop a fost aleasă o noapte întunecoasă. Peştera a fost atacată prin surprindere. S-a încins o adevărată bătălie. Trei din cei care se aflau în peşteră au fost ucişi, patru capturaţi, iar ceilalţi au fugit. Au căzut morţi şi răniţi şi din rîndul sol- daţilor, şi al poliţiştilor. Barry fu eliberat, dar, din pricina privaţiunilor şi torturilor îndurate în decurs de trei săptămâni, englezul îşi pierduse minţile. Hîrtiile secrete care se aflaseră la Barry, desigur, n-au mai fost găsite — ele luaseră drumul centrului de spionaj german din Barcelona. Bandiţii tocmiţi de serviciul de spionaj german ca să-l răpească pe Barry intenţionau să plece în Brazilia.

Pe lîngă bandiţi, serviciul de spionaj german căuta să angajeze traficanţi de stupefiante, cu ajutorul cărora recruta adesea noi spioni.

Lupta pentru informaţii secrete era mereu plină de neprevăzut. în istoria războiului secret se întîlnesc destul de frecvent chiar şi episoade cu oameni de o asemănare perfectă, pe care mulţi le socotesc apanajul exclusiv al romanelor de aventuri. Unele dintre aceste episoade au început absolut întîmplător.

în toamna anului 1914, la restaurantul hotelului dintr-un orăşel francez de la graniţa franco-elveţiană şedeau la masă doi bărbaţi. Unul din ei era Lacaze, vechea noastră cunoştinţă, celălalt inginerul Grossman, un prieten al său din Ziirich, care se bucura şi el de încrederea serviciului de spionaj francez. Pe neaşteptate a intrat în restaurant proprietarul unei ceasornicării din localitate. Zărindu-1 pe Grossman, veni la el şi îl salută cu multă bucurie, numindu-I vărul Jules. Doar cu multă greutate şi numai după ce se uită la el cu mare atenţie, ceasornicarul îşi dădu seama că greşise. Lacaze şi Grossman acceptară invitaţia ceasornicarului de a veni la el la o ceaşcă de cafea. Tinerele fete ale amfitrionului remarcară şi ele uimitoarea asemănare a lui Grossman cu unchiul lor Jules, fabricant de ceasuri care locuia în Elveţia. Lui Lacaze îi veni ideea unui plan de acţiune. Serviciul de spionaj francez trebuia să stabilească legătura cu un cunoscut al lui Lacaze, un medic care locuia la Mulhouse (în Alsacia). Acesta putea fi util pentru crearea unui nucleu de spionaj în spatele apropiat al liniilor

germane. Nu era cu putinţă să-l trimită în Germania pe Grossman, deşi avea paşaport elveţian, deoarece inginerul se afla **481** pe lista neagră a germanilor, care erau informaţi că nutrea

simpatie pentru Franţa. Dar poate că Grossman ar fi reuşit să facă această călătorie sub identitatea lui Jules, care nu era cu nimic compromis în ochii autorităţilor germane...

Lacaze plecă în Elveţia şi îl convinse destul de uşor pe Jules să-şi scoată un paşaport pentru străinătate şi să obţină viza germană, iar apoi să predea documentul lui Grossman. Pentru orice eventualitate, la biroul de paşapoarte au fost date fotografii de-ale lui Grossman, iar cînd Jules s-a prezentat cu ele la consulatul german, şi-a pieptănat părul la fel cu alter-ego-ul său. Lui Grossman i s-au dat informaţii amănunţite despre toate rudele, cunoscuţii şi clienţii lui Jules, apoi a primit o valiză cu ceasuri de vînzare, care trebuia să-i servească drept pretext pentru această călătorie. Jules fu rugat să dispară pentru un timp de acasă şi să locuiască sub o identitate falsă într-o localitate climaterică, fireşte, pe cheltuiala serviciului de spionaj francez. Partea grea era că Grossman nu se pricepea de loc în ceasornicărie, şi în convorbirile cu clienţii n-ar fi putut să treacă drept fabricantul de ceasuri pe care aceştia îl cunoşteau bine din corespondenţă. Grossman a fost nevoit să se dea drept Jules numai în faţa autorităţilor, iar cu ocazia vizitelor la clienţi a jucat rolul unui frate al acestuia.

Cu toată lipsa sa de experienţă, Grossman, care nu trezi nici un fel de bănuieli, îl găsi pe doctorul din Mulhouse şi căzu de acord cu el în privinţa acţiunilor ulterioare şi a mijloacelor de menţinere a legăturii. Grossman trecu prin momente de spaimă la întoarcere. Comisarului de la frontieră i-a dat de bănuit faptul că fabricantul elveţian se şi întorcea acasă, deşi nu trecuse decît ceva mai mult de o săptămînă de la sosirea lui în Germania. Elveţianul declară că mulţi clienţi refuzaseră să aibă de-a face cu o firmă dintr-o ţară neutră. Răspunsul nu-1 satisfăcu pe comisar. Acesta ordonă să fie percheziţionate cu mare atenţie hainele şi valiza călătorului. Şi — ceea ce era mai periculos — el se apucă să telefoneze reprezentanţilor firmelor pe care le vizitase Grossman, întrebîndu-i dacă într-adevăr purtaseră negocieri cu fabricantul elveţian. Dacă vreunul din ei ar fi spus că nu se întîlnise cu fabricantul personal, ci cu fratele acestuia, soarta lui Grossman ar fi fost pecetluită. Dar în cursul convorbirilor telefonice, acest unic amănunt compromiţător n-a fost menţionat. Grossman, care trăsese o spaimă zdravănă, s-a întors cu bine în Elveţia.

Legătura cu doctorul n-a putut fi pusă la punct multă vreme, în schimb, în februarie 1916 sosi în Elveţia chiar doctorul, care-şi făcuse rost în acest scop de un concediu şi îşi schimbase uniforma de ofiţer german cu un costum civil. Doctorul tre

cuse graniţa cu multă greutate, pentru a transmite o hartă de stat-major ce-i căzuse în mînă. Pe hartă era însemnată amplasarea artileriei germane într-un important sector al frontului. Gradul de concentrare a artileriei denota că se pregătea o ofensivă împotriva Verdunului (acest semnal, ca şi multe altele, nu s-a bucurat de atenţia comandamentului francez). Cît despre unchiul Jules, prima experienţă i-a fost pe plac : a început să întreprindă personal călătorii în Germania din însărcinarea lui Lacaze.

Serviciul de spionaj francez recurgea adesea la serviciile unor elveţieni care aveau rude în Germania sau în Luxemburgul ocupat de germani. O chelneriţă de cafenea, care mergea în repetate rînduri în Luxemburg ca să-şi viziteze mama, aducea de fiecare dată, cusute în rufăria de corp, scrisori cu date despre amplasarea a numeroase unităţi germane. Nepoata unui hotelier din Basel era logodită cu un subofiţer german demobilizat din armată care ocupa postul de şef al pazei la una din uzinele Zeppelin din Frîedrichshafen. Fata se apucase să-şi convingă logodnicul ca, în schimbul unei remuneraţii substanţiale, să arunce în aer uzina. Dar, fiind trădată de cineva, ea fu arestată de autorităţile germane.

Uneori se putea afla cîte ceva chiar şi direct de la frontieră. Un spion înarmat cu un binoclu, observînd cu atenţie teritoriul german din apropierea frontierei, pe baza unor observaţii fragmentare, a reuşit să stabilească un fapt important : dislocarea într-o anumită direcţie a corpului alpin al armatei germane.

în anumite cazuri, pentru înlesnirea activităţii unui agent, spionajul aliat încălca el însuşi blocada împotriva Germaniei, în vederea creării unui pretext pentru vizitele unui elveţian în Germania, i s-a permis acestuia să cumpere anvelope franţuzeşti şi să le vîndă inamicului.

Adesea funcţiile spionajului şi contraspionajului fiecăreia dintre ţările beligerante se întretăiau. Aceasta se întîmpla mai ales atunci cînd agenţii acţionau de pe teritoriile unor ţări neutre, în special în Elveţia, Olanda şi Spania. Fiecare dintre părţi încerca să-şi introducă agenţii în reţeaua de spionaj a inamicului, care, fireşte, căuta să demaşte spionii duşmanului şi „agenţii dubli". Cei însărcinaţi cu recrutarea se temeau întotdeauna să nu dea de un agent al adversarului (fără a mai vorbi de faptul că serviciile de

spionaj ale Antantei, care se concurau între ele, încercau adesea să-i cumpere pe agenţii recrutaţi de rivalii lor). Uneori se creau situaţii ciudate. O agentă de recru- **483** tare germană, care îşi zicea baroneasa Martha Makovska a

încercat să-l atragă în serviciul Germaniei pe francezul Louis Thibaut, comis-voiajor al firmei Rhumonet, care făcea comerţ cu vinuri de Burgundia. Sigură de sine, tînăra şi frumoasa femeie a reuşit, fără prea multă trudă, să producă impresie asupra modestului funcţionar pe care l-a cunoscut întîmplător într-un tren ce-i ducea spre Lausanne. Proaspeţii cunoscuţi s-au înţeles să se întîlnească peste puţin timp la Geneva. După o romantică plimbare cu barca pe lac, Louis Thibaut şi baroneasa au ajuns, ca din întîmplare, într-un cazino. Tînărul francez pierdu repede la ruletă 200 de franci şi îi mărturisi amicei sale că îi rămăsese o sumă de două ori mai mică pentru toate cheltuielile.

Seara, la hotel, în faţa unei sticle de şampanie, baroneasa dădu cărţile pe faţă, propunîndu-i lui Thibaut o slujbă mult mai bine plătită decît avea la firma Rhumonet. A doua zi dimineaţa Thibaut consimţi, şi baroneasa îl prezentă unui domn de vîrstă mijlocie. Acesta îi ceru francezului să plece la Paris, să predea o scrisoare inofensivă şi să aducă confirmarea despre primirea ei. Era vorba pur şi simplu de achitarea unei datorii contractate înainte de război de către un bancher parizian, şi pentru serviciul făcut Thibaut urma să primească un comision substanţial. Francezul îşi îndeplini rapid şi ireproşabil prima însărcinare. Domnul de vîrstă mijlocie, căpitanul de cavalerie von Schneidt, fu mulţumit şi încetă să-şi mai ascundă adevărata ocupaţie faţă de noul său agent. N-avea de unde să ştie că Makovska i-1 recrutase pe Lacaze, unul dintre conducătorii serviciului de spionaj francez din Elveţia ! Nu e greu de înţeles că acesta, cu ajutorul Biroului II, îndeplinise atît de strălucit prima însărcinare a căpitanului, ca şi pe cele următoare. Se ivi o singură dificultate : numeroasele obligaţii de serviciu îl împiedicau pe Lacaze să continue a juca rolul de agent al lui von Schneidt. Atunci Lacaze, prin intermediul baronesei, îi prezentă germanului pe unul dintre subalternii săi, anume Miiller. După oarecare ezitări, von Schneidt muşcă şi din această momeală. Miiller îi declară lui von Schneidt că este hotărît ca, împreună cu cîţiva oameni de nădejde, să execute acţiuni de diversiune. E drept că grupul lui Miiller n-a reuşit să arunce în aer nici unul din obiectivele indicate de germani, dar în schimb s-a distins în multe alte locuri, în Franţa şi chiar în coloniile franceze din Africa. Secretul era foarte simplu : cenzura franceză făcea să întîrzie cu

24 de ore ştirile despre toate accidentele (prăbuşiri de tuneluri, catastrofe de cale ferată etc.). Miiller, înştiinţat la vreme, putea prezenta aceste fapte drept rezultate ale diversiunilor săvîrşite de grupul său. Iar von Schneidt, primind curînd din ziare confirmarea celor comunicate de agen

tul său, îi plătea bucuros sume importante, care completau fondurile serviciului de spionaj francez.

Comedia a durat multă vreme. Pînă la urmă, Miiller se îndrăgosti de baroneasă (pe numele ei adevărat Louise Neume- yer), care îi împărtăşi aceleaşi sentimente. Tîrziu, von Schneidt înţelese că e tras pe sfoară şi că Miiller primeşte bani pentru „acte de sabotaj" cu care nu avea nimic comun. Dar căpitanul ştia să-i pedepsească pe agenţii care-1 înşelaseră. El adună chitanţele de primire a banilor care-i fuseseră date de către „Thibaut" şi Miiller şi le trimise autorităţilor militare franceze. După aceasta, într-adevăr nu i-a mai văzut niciodată pe nici unul din ei. El era ferm convins că serviciul de contraspionaj francez îl răzbunase. Fireşte, nimeni n-a socotit necesar să-1 convingă de contrarul.

Din păcate pentru serviciile de spionaj ale Antantei, nu toţi spionii germani făceau parte din categoria lui „Thibaut" şi Miiller.

Printre persoanele căutate cu asiduitate de serviciul de contraspionaj francez era spioana germană care acţiona sub numele de Irma Staub. în delirul urmăririi, era semnalată în Franţa cînd într-un loc, cînd în altul. Astfel, într-o singură zi s-au primit la Paris cinci rapoarte din diferite părţi ale ţării: potrivit acestor rapoarte, Irma Staub fusese văzută în acelaşi timp la Nancy în compania unui pilot militar, într-un automobil la graniţa cu Spania, într-un vagon al trenului Caiais-Nisa, în centrul Parisului, precum şi într-o îndepărtată staţie de cale ferată. Aceasta nu i-a împiedicat pe agenţii serviciului de contraspionaj francez să se întîlnească realmente, şi nu o dată, faţă în faţă cu ea în Elveţia. Iată ce relatează cunoscutul spion francez Lousitot:

împreună cu un colaborator de-al său, se afla în restaurantul „Bellevue" din Berna. în sală intră Irma Staub, însoţită de un căpitan german, unul dintre conducătorii serviciului de spionaj german. Ea veni direct la masa pe care o ocupau francezii şi spuse pe tonul cel mai amabil :

— La masa dumneavoastră sînt două locuri libere. Ne permiteţi, domnilor agenţi secreţi francezi, să ocupăm aceste locuri ?

— Ce n-am face — răspunse Lousitot — ca să fim pe placul domnişoarei Irma Staub !

Lovitura nimerise drept la ţintă. Totuşi, în jurul mesei, această convorbire pe un ton caustic continuă. A urmat o poveste ameţitoare cu urmăriri, travestiri, răpiri şi regăsiri — ce mai, ca într-un roman de aventuri : Irmei Staub i-au fost sus- 485 trase schiţele unui nou tip de avion francez pe care le furase.

Dacă acestea s-ar fi petrecut pe teritoriul ţărilor beligerante, totul s-ar fi terminat printr-o execuţie în zori — fie în Turnul Londrei, fie în curtea cine ştie cărei închisori obscure din Franţa.

Criticii literari acuză adesea pe cîte un autor de lipsă de măiestrie atunci cînd el încearcă să soluţioneze cu ajutorul unei întîmplări fericite înfruntări complicate ale unor destine omeneşti. Dar, cel puţin în războiul secret, întîmplarea — fericită sau nefericită — în forma ei cea mai pură a jucat foarte adesea un rol hotărîtor.

Spionul englez Woodhall a relatat următorul episod. Serviciul de contraspionaj francez din Le Havre a primit o scrisoare anonimă. Aceasta se referea la o tînără şi frumoasă refugiată din Belgia, chelneriţă într-o ceainărie frecventată adesea de soldaţi englezi şi americani. După cum se arăta în scrisoare, chelneriţă vorbea bine englezeşte şi punea soldaţilor întrebări suspecte. Woodhall, ataşat pe lîngă serviciul de spionaj francez, a început să cerceteze acest caz. Vizitînd de mai multe ori ceainăria, el făcu cunoştinţă curînd cu cocheta chelneriţă. Ea ştia într-adevăr engleza, dar niciodată, cel puţin în prezenţa lui Woodhall, n-a încercat să obţină informaţii cu caracter militar.

în schimb, atenţia lui Woodhall fu atrasă de un client taciturn, care venea adesea la ceainărie şi, pe cît se părea, trăgea cu urechea la discuţii. Chelneriţă îl evita în mod vădit pe acest necunoscut şi parcă se temea de el. Woodhall întreprinse cercetări care nu făcură decît să-i întărească bănuielile. Necunoscutul era un elveţian care, după cum pretindea, nu înţelegea engleza. Dar, în acest caz, de ce alesese tocmai această ceainărie, cînd existau atît de multe altele ? Nu era oare ciudat că fusese atras de un local vizitat în special de soldaţi care vorbeau englezeşte, mai cu seamă dacă ne gîndirn că în Elveţia băutorii de ceai sînt rari ? Chelneriţă fu chemată pentru a i se lua un interogatoriu. Ea mărturisi, în primul rînd, că scrisoarea anonimă... fusese scrisă chiar de ea ! în felul acesta voise să atragă atenţia asupra necunoscutului, care, potrivit spuselor lui, sosise cu două luni în urmă din Elveţia. Acesta îi spusese că ştie unde se află în Belgia fratele ei, pe care îl ascundeau socrii chelneri- ţei. Toţi erau ameninţaţi cu împuşcarea. Elveţianul i-a cerut chelneriţei să-i comunice tot ce aude la soldaţii care frecventează ceainăria dacă nu vrea să-şi

nenorocească rudele. El a amenințat-o că o va ucide și pe dînsa dacă nu-i va îndeplini ordinele.

Serviciul de contraspionaj a întîrziat. Probabil că ceva îl alarmase pe spion. Luase în grabă primul tren de dimineaţă spre Paris şi dispăruse fără urmă în furnicarul marelui oraş. Trei luni mai tîrziu, Woodhall, care se ocupa de o altă problemă, îl întîlni pe „elveţian" într-o renumită cafenea internaţională ! Şedea la masă cu o femeie tînăra şi frumoasă. Woodhall reuşi să se înţeleagă rapid cu agenţii contraspionajului francez aflaţi în cafenea. Necunoscutul şi însoţitoarea lui au fost arestaţi la ieşirea din local. Omul era vestitul spion german Andre Potin, care, de altfel, avea numeroase alte nume, iar femeia s-a dovedit a fi Margarethe Francillard, una dintre cele mai periculoase spioane germane.

în condiţiile „contactelor" permanente dintre serviciile secrete ale ţărilor beligerante, fiecare dintre aceste servicii, cău- tînd să-şi asigure „fidelitatea" foarte şubredă a agenţilor săi, recurgea adesea la intimidare şi teroare.

încă cu mult înainte de primul război mondial, serviciul de spionaj german obişnuia să se „debaraseze" fără scrupule de agenţii deveniţi, dintr-un motiv sau altul, incomozi. în acest scop erau utilizate diferite mijloace — de la otravă pînă la uciderea în duel. (Asemenea exemple citează, printre altele, şi Karl Graves în memoriile sale.)

în timpul războiului, locuia la Paris actriţa de comedie Ma- rusia Destrelle. Nimeni nu ştia de unde era de fel ; mulţi o considerau poloneză, dar foarte puţini ştiau că ea lucrează pentru spionajul german. Odată actriţa primi vizita unui ziarist francez care scria cronici teatrale la un ziar. Actriţa îl rugă s-o ajute în următoarea chestiune. Ea trebuia să plece pentru nişte treburi personale în Elveţia. Cum însă nu era supusă franceză, avea prea puţine speranţe de a mai căpăta viza de intrare în Franţa. De aceea îl rugă pe ziarist să-i trimită o telegramă în sensul că ar fi solicitată pentru rolul principal într-un spectacol. Telegrama i-ar fi servit ca motivare pentru cererea vizei.

Ziaristul era dispus să îndeplinească rugămintea, atît de simplă, a frumoasei femei. Dar cînd părăsi locuinţa actriţei, servitorul acesteia, care-1 conducea, îi şopti : „Dacă vă întîl- niţi pe scară cu un cărbunar sau cu un băiat de băcănie, să nu vă neliniştiţi, e unul din oamenii noştri". Uimit, ziaristul căzu pe gînduri, apoi se adresă poliţiei.

Poliţiştii au rîs de el, dar Biroul II luă lucrurile în serios. Marusia Destrelle era deja suspectată că s-ar ocupa cu spionajul, deşi împotriva ei nu existau nici un fel de dovezi directe. Se înţelege că ea n-a 487 mai primit telegrama aşteptată de la Paris. Atunci, serviciul

de spionaj german i-a cerut să treacă clandestin frontiera franceză şi să se stabilească la Paris sub o identitate falsă. Tot atunci, Destrelle fu vizitată de un reprezentant al serviciului de spionaj francez care îi propuse fără ocol să-şi schimbe stă- pînii. Actriţa îşi dădu seama că francezii îi cunoşteau activitatea de spionaj în favoarea Germaniei. De aceea s-a eschivat în fel şi chip de la plecarea clandestină în Franţa.

Chiar din punctul de vedere al patronilor ei germani, temerile actriţei erau îndreptăţite. Dar neîndeplinirea ordinului nu putea rămîne nepedepsită. Marusia fu invitată la o recepţie organizată la ambasada germană. A doua zi, ea a fost găsită moartă în camera sa. Expertiza medico-legală stabili că fusese otrăvită. Autorităţile elveţiene se prefăcură că îl caută pe asasin, dar cercetările n-au dat nici un rezultat şi au fost cu- rînd abandonate.

începuturile înregistrărilor fonografice

Spionii care nu ţineau seama de progresele tehnicii au trebuit adesea să plătească scump această atitudine.

Contraspionajul englez a introdus folosirea microfoanelor pentru a asculta convorbirile prizonierilor germani. Cei mai mulţi dintre germani nu ştiau nimic despre posibilităţile şi chiar despre existenţa acestor aparate. S-a reuşit pe această cale să se obţină nu numai informaţii suplimentare despre armata germană, pe care prizonierii refuzau să le divulge la interogatorii, dar uneori chiar şi informaţii despre acţiunile spionajului german. Acesta căuta să intre în legătură cu prizonierii utilizaţi la construcţia de drumuri, de cantonamente militare şi la alte asemenea lucrări.

Căpitanul Walton din serviciul de contraspionaj englez a primit misiunea de a-i prinde pe spionii germani din Romoran- tin, unde se aflau amplasate trupe americane. în primul rînd, el a pus sub observaţie lagărul de prizonieri din apropiere. Ascultarea convorbirilor a dat curînd roade : s-a stabilit că punctul de scurgere a

informaţiilor secrete era clubul ofiţerilor americani, unde acţiona un francez numit Pricard, care făcea spionaj în favoarea germanilor. Acest Pricard pusese la dis

poziţia comandamentului american o clădire veche, nelocuită de multă vreme, şi procura pe cont propriu provizii pentru popota ofiţerilor.

Walton nu putea să conteze pe sprijinul ofiţerilor americani, care nu-i prea aveau la inimă pe englezi şi erau cu atît mai puţin binevoitori faţă de reprezentanţii contraspionajului britanic. Totodată, trebuia să găsească dovezi incontestabile înainte de a-1 aresta pe Pricard, care devenise un om indispensabil la club. în primul rînd, trebuia stabilit pe ce cale transmite Pricard informaţiile obţinute. Au fost puse sub supraveghere întreaga corespondenţă a clubului ofiţerilor, ca şi toate persoanele care soseau în acest sector fără scopuri bine definite, în cele din urmă, au fost chestionaţi nişte ofiţeri care-1 cunoşteau pe Pricard (aceasta a stîrnit o indignare atît de mare, încît, pentru aplanarea incidentului, a fost necesară intervenţia generalului Pershing, comandantul suprem american).

Spionîndu-1 de departe pe Pricard prin fereastra zăbrelită a camerei lui, Walton a constatat că în fiecare noapte acesta scrie nişte misive. Dar cine i le ducea la destinaţie ? Bănuiala căzu asupra tinerei Marcelle, în vîrstă de 18 ani, nepoata lui Pricard. Fata aceasta drăguţă, cu o înfăţişare naivă avea mult succes printre ofiţeri, fapt care făcuse să crească şi numărul apărătorilor unchiului ei. Marcelle pleca adesea la Paris ca să-şi vadă părinţii, după cum spunea ea, şi să facă diferite cumpărături. Walton a încredinţat unei agente a spionajului englez, anume Yvonne, sarcina de a lămuri adevăratul rost al acestor drumuri la Paris. Yvonne a fost plasată în serviciu la clubul american şi, după cum era foarte firesc, făcu repede cunoştinţă cu Marcelle, unica femeie care locuia prin apropiere. Odată Yvonne o rugă pe Marcelle s-o ia cu dînsa la Paris. Fata acceptă cu dragă inimă, dar, cu toate strădaniile depuse, Yvonne nu reuşi să afle conţinutul voluminoasei genţi pe care o purta însoţitoarea ei. Marcelle i-a explicat că-şi păstrează acolo scrisorile de dragoste. Atunci spioana engleză recurse la un mijloc extrem. Ea turnă pe neobservate în paharul Marcellei un vomitiv. Praful îşi făcu efectul, şi însoţitoarea Yvonnei fu nevoită să se ridice repede de la masă, lăsînd din mînă, în mod imprudent, geanta de care pînă atunci nu se despărţise nici o clipă. Mesajele lui Pricard ajunseră în mîi- nile agentei contraspionajului englez. Ele erau destinate unei doamne cu numele de Brouchard, care

locuia pe calea Mon- taigne. Doamna Brouchard le expedia la Barcelona. în toamna anului 1918, Pricard, nepoata lui şi madame Brouchard au fost împuşcaţi pe baza unei sentinţe a tribunalului militar.

în a doua parte a războiului, aparatele de înregistrare, care pe atunci erau denumite dictografe, au căpătat o largă răspîndire în activitatea serviciilor secrete ale ţărilor beligerante.

în septembrie 1918 o pretinsă baroneasă, care avea o reputaţie foarte dubioasă, solicită o audienţă la şeful serviciului secret american din Elveţia. Ea îi comunică acestuia că preşedintele Consiliului de Miniştri al Bulgariei, după înfrîngerea din Macedonia, hotărîse să ceară încheierea unei păci separate şi voia să afle dacă ţările Antantei sînt de acord să-l lase pe tron pe ţarul Ferdinand. Guvernul bulgar trimise un diplomat pentru sondarea terenului. Baroneasa îi propuse americanului să organizeze o întîlnire secretă cu emisarul guvernului bulgar. Ea adăugă că spionul american nu era obligat să facă nici un fel de declaraţii care să angajeze cît de cît, ci că trebuia doar să asculte în tăcere ceea ce i se va spune. Baroneasa îl avertiză că ea va plasa pe ascuns în cameră un dictograf. Americanul, primind instrucţiunile corespunzătoare de la Washington, veni la întîlnire şi ascultă propunerile guvernului de la Sofia. Iar baroneasa reuşi să vîndă foarte scump germanilor placa cu înregistrarea convorbirii, dovadă a faptului că Ferdinand intenţiona să-şi părăsească aliaţii germani şi să încheie pace separată. Dar aceasta încă nu era totul. înregistrarea a fost vîn- dută şi autorităţilor elveţiene, care au cumpărat-o ca o dovadă a faptului că serviciile de spionaj ale Antantei încalcă neutralitatea ţării !

Ciociriia căpitanului Ladoux

Printre cei mai norocoşi spioni dubli care au lucrat pentru Franţa se număra şi Marthe Richer, o femeie frumoasă în vîrstă de 20 de ani, al cărei soţ pierise pe front în primul an al războiului şi care încercase zadarnic să se înroleze în aviaţia militară. Făcînd cunoştinţă cu căpitanul Ladoux, şeful serviciului de contraspionaj militar francez, acesta o convinse să intre

în slujba lui. Pe cît se pare, la început Ladoux nu a acordat prea multă încredere noii sale colaboratoare : în atmosfera de spionomanie care domnea pe atunci în Franţa, Marthe stîr-

nise suspiciunea unuia din prietenii săi. Acesta ştia că ea cunoaşte nişte ziarişti aflaţi sub supraveghere.

Prima acţiune de spionaj a Marthei Richer s-a terminat cu un eşec total. Ea fusese trimisă în Suedia în speranţa că acolo va reuşi să fie recrutată de germani, dar serviciul de spionaj german a bănuit de la bun început că tînăra franţuzoaică este o agentă a Biroului II şi, după o serie de peripeţii pline de primejdii, Marthe fu nevoită să părăsească în grabă Suedia şi să se înapoieze la Paris.

Primul eşec al Marthei nu l-a demobilizat pe căpitanul Ladoux. în vara anului 1916 Marthe Richer fu trimisă în Spania, la San Sebastian, localitate climaterică la modă, unde turiştii bogaţi din ţările beligerante duceau o viaţă foarte veselă. Ea îşi luă numele ei de fată, Betenfdd, care avea rezonanţă germană. în Spania se afla pe atunci un mare centru al spionajului german, pe care îl conduceau, în afară de ambasador, ataşatul militar von Kalle şi ataşatul naval von Krohn.

Germanii stabiliseră o strictă ierarhie a agenţilor lor secreţi. După conducătorii centrului urmau numai germani — atît civili cît şi ofiţeri din armată sau flotă, din serviciul activ sau din rezervă — pe care războiul îi surprinsese în Spania. Următoarea treaptă a ierarhiei o constituiau agenţii recrutori („secretarii"). Majoritatea agenţilor erau „informatori", recrutaţi, de regulă, dintre spanioli. Germanii nu prea aveau încredere în ei, ba, mai mult, considerau că majoritatea „informatorilor" lucrau pentru ambele tabere. în afara acestei ierarhii a agenţilor, existau şi spioni neincluşi în ea, care primeau din cînd în cînd misiuni speciale. Trebuie adăugat că, pe măsură ce situaţia militară a Germaniei se înrăutăţea, ştirile furnizate de „informatori" deveneau tot mai tendenţioase, prezentînd evenimentele într-un spirit convenabil pentru patronii lor. într-o informare cu privire la rezultatele unui raid aerian întreprins asupra Parisului în primăvara anului 1918, se spunea că în oraş au fost 600 de morţi şi un milion (!) de răniţi. Pe lîngă spionaj, centrul de informaţii german se ocupa şi cu organizarea a diferite ac-te de diversiune, printre care otrăvirea proviziilor, contaminarea vitelor, distrugerea centralelor hidroelectrice, aruncarea în aer a uzinelor militare din Franţa.

Agentura engleză ducea o luptă acerbă împotriva centrului de spionaj german. Iahturile engleze erau adesea puncte de observaţie de unde spionii englezi urmăreau sosirea submarinelor germane în Spania pentru aprovizionarea cu combustibil. Englezii îl cumpăraseră pe

şeful contrabandiştilor din sudul Spa

niei, pentru ca oamenii acestuia să supravegheze sosirea şi plecarea submarinelor. Germanii au căutat şi ei să-1 cumpere pe acest om, necesar lor, în care scop a fost adusă special o fetişcană fermecătoare din Hamburg. Colonelul englez Thornton era foarte indispus urmărind evoluţia rapidă a relaţiilor dintre contrabandist şi seducătoarea nemţoaică. în cele din urmă, totul se sfîrşi cu bine pentru englezi. Fetişcana încurcă toate socotelile autorităţilor germane, deoarece i s-a părut prea mică suma de 10 000 de pesetas pe care i-o oferise contrabandistul îndrăgostit. Spaniolul se întoarse la Madrid cu nasul zgîriat şi anglofil convins...

Totuşi englezii nu reuşiseră să pătrundă în centrul de spionaj german. Această misiune fu încredinţată Marthei Richer.

La cazinoul din San Sebastian, Marthe începu să fie curtată de un german, care, cu prilejul unei întîlniri întîmplătoare, i-a făcut cunoştinţă cu un ofiţer german de marină pe nume Steffan. Aflînd că franţuzoaica are nevoie de bani, Steffan, la întîlnirea următoare, îi propuse să lucreze pentru germani. Marthe acceptă, dînd limpede de înţeles că aşteaptă să fie bine plătită, şi ceru să se întîlnească cu şeful lui Steffan.

întîlnirea a avut loc în zorii zilei pe plajă ; germanul, un bărbat înalt şi slab, cu ochelari fumurii, o invită pe Marthe într-un „Mercedes“ luxos, care porni în goană pe străzi necunoscute. El îi înmîna Marthei un plic cu 3 000 de pesetas şi un chestionar privitor la apărarea antiaeriană a Parisului, precum şi la starea de spirit a locuitorilor capitalei franceze. Marthe primi totodată şi un stilou special conţinînd nişte bobiţe negre- argintii. Prin dizolvarea lor în apă se obţinea o cerneală simpatică : collargol — o invenţie recentă a chimiştilor germani. După ce i s-a dat şi o adresă din Madrid unde trebuia să trimită informaţiile obţinute, Marthe se despărţi de însoţitorul ei.

Căpitanul Ladoux putea fi mulţumit. Germanul înalt şi slab era baronul von Krohn, ataşat naval la Madrid şi nepot al generalului Ludendorff — una din somităţile marelui stat-major german. întorcîndu-se de la Paris în Spania, Marthe fu întîmpinată de von Krohn chiar în localitatea de frontieră Irun. După cum a reieşit, dintr-o cauză sau alta, o scrisoare pe care ar fi trebuit s-o trimită Ladoux în numele Marthei nu ajunsese la destinaţie — una din scăpările de neînţeles ale serviciului de spionaj francez. Dar von Krohn nu acordă

prea mare însemnătate acestui fapt. Deşi cu întîrziere, el primise de la Marthe, după cum i s-a părut lui, informaţii utile. Pe lîngă aceasta, baronul, care mergea pe 50 de ani, se simţi atras de tînăra sa colaboratoare, şi aceasta deveni amanta lui.

Din însărcinarea lui Krohn, Marthe plecă din nou la Paris. Căpitanul Ladoux nu fu în măsură să-i dea nici o explicaţie logică cu privire la scrisoarea ce se pierduse (sau poate nici nu fusese trimisă).

în apartamentul confortabil închiriat de către von Krohn pentru Marthe Richer la Madrid, pe strada Barquillo, ataşatul naval începu chiar să-şi primească agenţii. împreună cu baronul, Marthe plecă în sudul Spaniei, la Cadiz. Germanii încercau să intre în legătură cu şefii triburilor marocane, spe- culînd ura acestora împotriva colonialiştilor francezi. Marthe reuşi să asculte din camera vecină, printr-o fereastră întredeschisă, frînturi ale convorbirii lui von Krohn cu un necunoscut. Ea îl auzi menţionînd în limba germană locul precis din apele teritoriale spaniole unde şase submarine trebuiau să aş- tepte un anumit transport. Mai mult n-a izbutit să audă, deoarece von Krohn închise fereastra. Marthe trimise imediat la Paris o carte poştală, comunicînd importantele ştiri pe care le aflase. în continuare ea a avut şi mai mult noroc. Von Krohn hotărî s-o trimită la Tanger cu instrucţiuni pentru agentura germană de acolo. El i-a predat o cutie cu hîrtie de scrisori, la prima vedere încă nedesfăcută. Dar jumătate din hîrtiile aflate în cutie, după cum o preveni baronul pe Marthe, conţineau texte scrise cu cerneală simpatică. Pentru călătoria la Tanger erau necesare viza franceză şi cea engleză. Obţinînd relativ uşor viza de la ambasada franceză, Marthe se hotărî să rişte şi se prezentă direct consulului englez din Madrid, căruia îi spuse cine este şi în ce scopuri pleacă la Tanger. Totodată, îi comunică cele aflate despre submarine. Consulul îi acordă viza. La Tanger, hamalul care a adus bagajele Marthei în camera de la hotel îi şopti parola convenită : „C-32“ (sub acest număr figura Marthe Richer pe lista agenţilor lui von Krohn). Primind cutia cu hîrtie de scrisori, falsul hamal îi fixă Marthei o întîl- nire pentru a doua zi la vama portului. Dar el n-a mai venit la întîlnire. Măsurile luate de englezi n-au dat germanilor posibilitatea să trimită arme în Maroc.

Pe vremea aceea von Krohn nu numai că se afla sub influenţa frumoasei sale subalterne, dar şi cheltuia pentru dînsa mari sume din banii serviciului secret german, acordîndu-i fără nici un temei „prime" şi recompense. La Paris soseau informaţii preţioase.

După un timp oarecare, von Krohn îi încredinţă Marthei o misiune importantă : să plece peste ocean, în Argentina,

cu instrucţiuni către agenţii germani de acolo şi mai cu seamă cu două termosuri în care se aflau dăunători agricoli — gărgăriţe.

Serviciul de spionaj german voia să contamineze c« gărgăriţe griul trimis din Argentina în ţările Antantei. Pe vapor, în sfîrşit, Marthe îşi întîlni ajutorul trimis de la Paris : locotenentul Mary. Spionii francezi au acţionat cu hotărîre : mai întîi au înecat gărgăriţele, apoi le-au pus la uscat şi le-au amestecat cu grîul adus de Marthe pentru hrănirea lacomilor dăunători. Foile cu instrucţiuni către agenţii germani au fost trimise la Paris. în locul lor, Marthe scrise cu collargol un text fără nici un înţeles, apoi muie hîrtia în apă de mare. Ajungînd la Buenos-Aires, ea înmînă ataşatului naval german Miiller termosurile cu gărgăriţele făcute inofensive şi hîrtiile, care, după cum îl preveni ea, se udaseră cînd apa mării, pătrunzînd prin hublou, îi inundase cabina. Germanii, fireşte n-au putut citi textul şters de apă şi n-au ştiut ce să facă cu termosurile primite.

Multe dintre propunerile Marthei Richer n-au fost aprobate de Biroul II, care s-a situat pe o poziţie inexplicabil de pasivă în toată această poveste. în continuare planurile Marthei au fost zădărnicite de un accident de automobil. Marthe se alese cu un picior fracturat şi cu o rană la cap provocată de cioburi, iar von Krohn, care o însoţea, s-a ales cu mai multe tăieturi pe obraz.

între timp, Marthe Richer a conceput un plan care trebuia să pună capăt activităţii ei de agent dublu. Odată ea îl deranjă pe Krohn la ora siestei, pe care el o respecta cu sfinţenie, cerîn- du-i bani. Nevoind să se scoale, el îi dădu cheia şi îi spuse şi combinaţia cu ajutorul căreia putea fi descuiat seiful. Marthe spera că va reuşi să fure lista agenţilor germani din Spania. La San Sebastian, unde sosi împreună cu von Krohn, a făcut cunoştinţă cu un dezertor francez, pe care voia să-1 folosească în scopurile ei. Marthe îi spuse baronului că intenţionează să-1 atragă pe acest francez în slujba Germaniei. Dar lucrurile s-au petrecut altfel. „Prietenii" acestui francez, cărora el le-a pre- zentat-o pe Marthe şi care au invitat-o la o plimbare cu barca, erau de fapt agenţi ai ambasadorului german sau ai lui von Kalle. Numai stăpînirea de sine o salvă de la pieire pe agenta Biroului II. înţelegînd ce primejdie o ameninţă, ea răsturnă barca şi, deşi nu era pe deplin restabilită de pe urma accidentului, reuşi să ajungă la ţărm. Un medic local îi acordă primul ajutor, iar Marthe, la cererea ei, fu transportată la hotelul „Continental", care aparţinea unei franţuzoaice. Germanilor le era interzis accesul în

acest hotel. Marthe îl chemă la telefon pe baron, comunicîndu-i că e nevoită să mai rămînă cîteva zile la hotel deoarece, înotînd, se rănise la umăr. Baronul o anunţă că trebuie să lipsească un timp din oraş. Marthe îi răspunse că va

profita de absenţa lui ca să-şi viziteze nişte prieteni şi plecă la Paris.

Marthe îi expuse în amănunţime căpitanului Ladoux planul său de devalizare a seifului lui von Krohn. Pentru aceasta ar fi avut nevoie doar de un somnifer şi de un ajutor care să aştepte la momentul convenit sub fereastra baronului pentru a prelua conţinutul seifului. Dar Ladoux a respins acest plan, considerîndu-1 prea primejdios. Căpitanul se lăsă înduplecat, pe cît se pare, numai după multe insistenţe şi a doua zi îi dădu Marthei cîteva pacheţele cu somnifer. Despre prafurile căpătate, Marthe îi povesti unui prieten de-al ei, care lucra tot în cadrul serviciului de spionaj. Acesta turnă liniştit conţinutul a două pachete într-un pahar cu bere şi îl bău. Pacheţelele conţineau un amestec absolut inofensiv.

Dejucînd încercările agenţilor lui von Kalle de a o fila, Marthe sosi din nou la San Sebastian, iar de acolo, după o serie de întîrzieri — provocate, oricît de ciudat ar părea, de consulatul francez — ajunse la Madrid. Curînd, Richer avu o întîl- nire cu noul şef al serviciului de spionaj francez sosit în capitala Spaniei. Acesta nici măcar nu-i ştia numele conspirativ — „Ciocîrlia“ !

Marthe hotărî să pună capăt jocului început. Ea îi declară deschis lui von Krohn, care o asculta uluit, că este în slujba spionajului francez. Baronul se mărgini doar la o încercare nereuşită de a o aresta cu ajutorul unui poliţist spaniol, acuzînd-o de spionaj. Dar era prea tîrziu. Marthe luase legătura cu prinţul Ratibor, ambasadorul Germaniei. Luîndu-şi o înfăţişare de femeie jignită şi punîndu-i dinainte un pachet cu scrisori de dragoste ce-i fuseseră adresate de baronul von Krohn, franţuzoaica îi dovedi că ştie şi combinaţia seifului ataşatului naval ! Ambasadorul fu convins că francezii cunosc toată reţeaua de spionaj creată de von Krohn. Curînd, acesta a fost rechemat din Spania.

La Paris, Marthe fu primită de colonelul Goubet, care încercă s-o mustre pentru că părăsise postul fără a primi ordin. Ea nu l-a mai găsit acolo pe căpitanul Ladoux, care fusese arestat pe baza denunţului unui subaltern de-al său, Lenoir, acesta din urmă fiind un agent german. Abia mult mai tîrziu Lenoir a fost demascat şi executat, iar Ladoux a fost achitat de un tribunal după sfîrşitul războiului. El a istorisit într-o carte povestea Marthei Richer, care, după ce a fost decorată în 1933, a publicat, la rîndul ei, în presă cunoscutele ei memorii. Dar anumite momente din

aventurile „Ciocîrliei" Biroului II şi ale agentei germane „C-32“ au rămas neclarificate.

Cu serviciul de spionaj francez se petreceau pe atunci (în anii 1916—1917) lucruri cu adevărat ciudate.

în toamna anului 1917, cînd a venit la putere guvernul Clemenceau, el a anunţat că, pentru ca războiul să fie dus pînă la victoria finală, este necesară o epurare radicală a Franţei de „trădători". Dar în această categorie erau incluşi în primul rînd muncitorii şi soldaţii cu stare de spirit revoluţionară, precum şi unii politicieni burghezi de nuanţă pacifistă. S-au intensificat măsurile de cenzură şi de poliţie, controlul la frontierele cu ţările neutre. Dar, pe cît se pare, această epurare nu a atins influentele forţe care au zădărnicit atît de des acţiunile multor spioni francezi.

...Alsacianul Dominique Schutter, care servise ca ordonanţă lui Reining, şeful poliţiei germane din Lorrach, Bavaria, dezertase în Elveţia. La cererea lui Reining, un comisar de poliţie elveţian încercase prin toate mijloacele — permise şi ne- permise — să-l silească să se întoarcă în Germania, dar fără succes. Schutter n-a putut fi convins nici cu ajutorul carcerei — primul lucru cu care a făcut cunoştinţă în „libera Elveţie". Agentul german în uniformă de poliţist elveţian a fost nevoit, în cele din urmă, să-l pună în libertate pe soldat, obligîndu-1 să se prezinte de trei ori pe zi la poliţie.

Persoana lui Schutter a atras imediat şi atenţia serviciului de spionaj francez, cu atît mai mult cu cît un văr primar de-al său era şi el agent al Biroului II. Schutter comunică semnalmentele a peste douăzeci de spioni germani. Dar, stînd de vorbă cu el, Lacaze, reprezentantul serviciului de spionaj francez, află un amănunt şi mai important : un prieten al lui Schutter, care lucra ca şofer, era gata să dezerteze şi, în schimbul a 30 000 de mărci, să aducă fotografiile şi fişele personale a aproximativ 200 de agenţi germani aflaţi în Franţa şi în Germania. Propunerea era mai mult decît ispititoare, totuşi şefii de la Paris, după ce au primit-o, o bucată de vreme n-au dat nici un răspuns. După insistenţe repetate a urmat un răspuns ciudat: agenţilor francezi li se propunea să se înţeleagă cu şoferul să nu fure cartoteca, dar... să arunce în aer vila unde se afla aceasta. S-a trimis chiar — de data aceasta foarte repede — o maşină infernală care trebuia predată şoferului neamţ. Acesta mai întîi a respins propunerea, iar apoi a acceptat-o, dar nu cu prea mult entuziasm.

Pînă la urmă întreaga acţiune a eşuat ; se pare că

şoferul a preferat pur şi simplu să arunce maşina infernală în Rin (în orice caz, după terminarea războiului, nu departe de locul acestor întîmplări au fost pescuite nişte cutii cu explozivi).

Cu toate acestea cineva de la Paris s-a declarat, probabil, satisfăcut... Mai mult. Dominique Schutter, îmbrăcat în uniformă de infanterist francez, a primit misiunea de a-i semnala pe agenţii germani care treceau frontiera franco-elveţiană. El a recunoscut cîteva persoane, dar nici una dintre acestea n-a fost arestată de autorităţile franceze. în schimb, s-au luat măsuri urgente ca Dominique Schutter să fie izolat de agenţii francezi care-1 cunoşteau şi internat într-un lagăr pentru persoane civile. Cauzele tuturor acestor acţiuni au rămas o enigmă.

Nu este lipsită de interes nici soarta ulterioară a căpitanului Ladoux, care a fost complet reabilitat, decorat şi avansat la gradul de maior. Pus în retragere, Ladoux a scris cîteva cărţi despre lupta dintre serviciile secrete în anii primului război mondial. în aceste cărţi, pe cît se pare, nu era nimic de natură să lezeze cine ştie ce persoane influente. Ladoux a murit în 1933, mai înainte de aplicarea „politicii muncheneze" de „pacificare" a hitlerismului, însă chiar oameni din cei mai conservatori, dar care îşi păstrau tradiţionala ostilitate faţă de Germania, nu erau văzuţi cu ochi buni de „groparii Franţei", viitorii colaboraţionişti. Şi nu putem să nu remarcăm că moartea lui Ladoux s-a produs în împrejurări care trezesc puternice suspiciuni. Iată ce povesteşte soţia maiorului.

în februarie 1933, adică la puţină vreme după venirea hitle- riştilor la putere în Germania, Ladoux a primit o scrisoare din partea corespondentului din Berlin al unui ziar francez. Ziaristul francez stătuse de vorbă cu faimoasa spioană germană cunoscută sub numele de „Frâu Doktor" (despre care vom mai vorbi). Pe atunci aceasta devenise o figură aproape legendară. Ladoux scrisese adesea despre ea, şi germana îşi exprimă dorinţa de a se întîlni cu „vechiul ei adversar", pentru a-i spune care din informaţiile primite de el erau adevărate şi care născocite. Acum, chipurile, toate acestea erau de domeniul trecutului, între ei nu existase niciodată o duşmănie personală şi nu mai avea nici un sens să se ascundă adevărul. Ladoux ştia multe lucruri despre „Frâu Doktor" şi, fireşte, se arăta rezervat faţă de numeroase născociri. El a avut o atitudine prudentă în privinţa propunerii spioanei germane de a se întîlni la Ziirich în timpul apropiatei vacanţe de paşti şi de a depăna amintiri din trecut.

Ladoux luă legătura cu unul dintre foştii săi şefi, care

continua să joace un rol de seamă în spionajul francez.. Acesta consideră şi el că invitaţia era o capcană şi ordonă unui agent de-al său din Germania să afle ce se ascunde în spatele interesului manifestat de „Frâu Doktor" faţă de Ladoux.

<97 Agentul se întîlni cu ziaristul francez prin care fusese trans

misă invitaţia, şi acesta îşi exprimă pe dată părerea de rău că, din imprudenţă, se amestecase în această afacere. După cum aflase, „Frâu Doktor“ nu rupsese nicidecum legăturile cu serviciul secret. După informaţiile sale, „Frâu Doktor“ — persoană de încredere a lui Ludendorff — era nazistă încă de pe vremea „puciului de berărie" din 1923, iar dizgraţia în care ar fi căzut, chipurile, în vremea regimului nazist nu era decît o comedie menită să acopere revenirea ei în cadrele active ale serviciului de spionaj german. (De altfel, acest corespondent francez, un tînăr ziarist şi scriitor, a murit curînd în împrejurări care au rămas nelămurite). Fireşte, Ladoux s-a ferit să accepte invitaţia.

Două săptămîni mai tîrziu, la începutul lunii martie 1933, Ladoux, care se afla la Nisa, a primit un pachet cu două fotografii reprezentînd-o pe „Frâu Doktor", una din vremea primului război mondial, cealaltă făcută foarte recent. Arătînd soţiei sale fotografiile, maiorul îi spuse că găsise acest pachet în cutia de scrisori, pe la ora 3 după-amiază, deşi de obicei nu se aducea corespondenţa la ora aceea. în afară de aceasta, coletul nu avea ştampila poştei. Pe fotografii se aflau nişte inscripţii, pe care Ladoux a încercat să le examineze şi să le descifreze cu ajutorul lupei.

După cîteva zile el se îmbolnăvi. Mai întîi s-a crezut că e o simplă gripă, dar boala se agrava. Stînd de vorbă cu medicul, un vechi prieten al familiei, Ladoux îi mărturisi bănuiala că fusese otrăvit din ordinul spioanei germane „Frâu Doktor", bănuială pe care a repetat-o într-o scrisoare adresată unui alt prieten de-al său. Maiorul fu transportat la spital. Se constată că suferă de o gravă boală infecţioasă. Se impunea o operaţie, iar el era prea slăbit pentru a o suporta. La 20 aprilie Ladoux încetă din viaţă. Văduva lui a predat fotografiile unui cunoscut care ocupa un post important la prefectura poliţiei din Paris. Acesta a făgăduit să trimită fotografiile pentru a fi cercetate de specialişti, dar, pe cît se pare, pe atunci în poliţia pariziană (care, adăugăm noi, mişuna de fascişti şi profascişti) se făcea simţit un alt curent. După stăruitoarele intervenţii ale doamnei Ladoux i s-au trimis doar nişte copii ale fotografiilor cu pricina, cu menţiunea că originalele au fost depuse la arhivă.

Doamna Ladoux a încercat să publice memoriile soţului ei, dar această încercare a fost primită şi ea cu răceală de editori, de obicei avizi de materiale

senzaţionale. Un publicist ce-i fusese recomandat pentru a redacta memoriile pe care nu reuşise să le prelucreze maiorul, mai întîi s-a apucat de lucru cu multă rîvnă, însă curînd după aceea a restituit doamnei Ladoux materialele primite. Dar nu pe toate. Lipsea un ra

port foarte important trimis din Olanda de un colaborator de-ai lui Ladoux. Publicistul a declarat că pur şi simplu nu înţelege cum de s-a putut pierde acest document.

Ce se poate spune despre toate acestea ? Ţinînd seama de cele ştiute de noi, apar evidente unele inexactităţi. „Frâu Dok- tor“, după cum ne vom convinge, n-a revenit în slujba spionajului german, şi „dizgraţia" în care căzuse, pe cît se pare, n-a fost simulată de autorităţile naziste. Dar această dizgraţie a survenit mai tîrziu, după „noaptea cuţitelor lungi" din iunie 1934. Serviciul de spionaj german, începînd-şi jocul cu Ladoux, putea să folosească numele faimoasei „Frâu Doktor". Dar aveau oare naziştii temeiuri serioase pentru aceasta ? E puţin probabil ca aici să fi fost vorba de o simplă răzbunare — serviciul de spionaj german putea să se răzbune pe personaje mai importante decît acest ofiţer în retragere al Biroului II.

Putea exista un temei doar într-un singur caz — dacă Ladoux ştia ceva important despre agenţii germani rămaşi nedemascaţi în anii primului război mondial şi pe care serviciul de spionaj hitlerist voia să-i pună din nou la lucru. Furtul documentului ne sugerează, pare-se, această concluzie. Dar oare nu este ea în mare măsură rodul închipuirii sau, mai bine zis, al unor încercări ale editorilor „memoriilor" de a face cît mai mult zgomot în jurul cărţii ? Nu e plauzibil ca Ladoux să fi avut anumite materiale pe care să nu le cunoască alţi conducători ai Biroului II şi ca germanii să fi ştiut despre existenţa acestor documente aflate în posesia lui Ladoux. De altfel însă în anii din ajunul celui de-al doilea război mondial s-au petrecut multe lucruri suspecte în cadrul Biroului II, şi istorii care păreau vădite născociri s-au dovedit, din nefericire, a fi adevărate. Oricum, împrejurările morţii maiorului Ladoux au rămas printre numeroasele enigme încă nedezlegate ale războiului secret.

în tot timpul războiului, serviciul de spionaj german a depus eforturi desperate pentru a-şi reface organizaţia distrusă de 499 englezi dintr-o singură lovitură în august 1914. Dar s-a do

vedit că nu e o treabă uşoară să pătrunzi la secretele militare ale „perfidului Albion".

în primele luni ale anului 1915, cenzura engleză a corespondenţei a interceptat cîteva scrisori adresate firmei „Dirks & Co“ din oraşul olandez Rotterdam. Contraspionajul englez stabilise încă mai demult că această firmă olandeză camufla o „cutie de scrisori" prin care se expediau rapoarte de spionaj în Germania. Aparent, scrisorile aveau un conţinut inofensiv, dar în ele se comunicau cu o cerneală invizibilă informaţii care lăsau să se presupună că autorul lor este pe cale de a intra în posesiunea unor importante secrete militare. Scrisorile fuseseră depuse în diferite cutii poştale, astfel încît nu exista posibilitatea de a se stabili unde locuieşte expeditorul lor.

Serviciul de spionaj englez hotărî să substituie scrisorile trimise pe adresa firmei „Dirks & Co“, furnizînd germanilor informaţii false. Dar cum putea fi descoperit însuşi spionul ? în scrisori, el cerea mereu bani. Astfel a apărut speranţa că va putea fi descoperit atunci cînd i se va plăti pentru informaţiile furnizate. Dar el a fost demascat mai repede. într-o nouă scrisoare, pe al cărei plic se afla ştampila oficiului poştal din oraşul Deptford, se anunţa că „Z“ plecase la Newcastle şi că se oferea să comunice despre „201". Ce însemna acest număr ? Cineva a presupus că ar putea fi numărul casei unde se afla „cutia de scrisori" a spionului. Cercetările întreprinse la Deptford au arătat că o casă cu numărul 201 există numai pe High-Street. în clădire se afla o brutărie, al cărei proprietar era Peter Hahn, un german naturalizat în Anglia. La percheziţia făcută, s-a găsit într-un cuptor stins o cutie conţinînd toate materialele necesare pentru scrierea de mesaje secrete şi nişte plicuri asemănătoare cu cele în care se expediau scrisorile adresate firmei „Dirks & Co“.

Hahn refuză să explice proveniența acestei cutii şi declară că nu ştie nimic despre „Z“ şi despre „201". N-a putut spune mai mult poliţiei nici soţia lui Hahn, care în mod vădit nu era iniţiată în secretele soţului său. în schimb, chestionarea vecinilor a dat imediat rezultate importante. A ieşit la iveală că Hahn, care se ruinase în 1913, redeschisese repede brutăria, deşi nimeni n-a reuşit să afle de unde făcuse rost de bani. Aceasta a confirmat participarea lui Hahn la activitatea de

spionaj, fapt care era şi aşa destul de limpede. Mai importantă era mărturia unei femei locuind în apropiere şi care a declarat că Hahn era vizitat adesea de un străin înalt, bine îmbrăcat, cu numele de Miller, după cîte i se părea. A început căutarea acestui străin prin diferite hoteluri. într-o pensiune, după cum

s-a aflat, locuia supusul rus Karl Friedrich Miller. Stăpîna pensiunii declară că locatarul ei plecase la Newcastle. Aceasta coincidea întru totul cu cele comunicate în scrisoare cu privire la călătoria în acel oraş a misteriosului „Z“. Poliţia din Newcastle l-a găsit repede pe Miller şi l-a arestat, trimiţîndu-1 la Londra. în bagajele lui a fost descoperită o scrisoare către „Dirks & Co“ neexpediată încă.

Miller a negat mai întîi că l-ar cunoaşte pe Hahn, dar curînd recunoscu totul. Acest german din Letonia, în vîrstă de cincizeci de ani, culegea informaţii prin intermediul femeilor cărora le făcea curte şi al bărbaţilor cărora le promitea participarea la afaceri avantajoase. Miller a fost Împuşcat, iar Hahn s-a ales cu şapte ani de muncă silnică. Dar ştirea executării lui Miller în Turnul Londrei nu apăru în ziarele engleze. După împuşcarea spionului serviciul de contraspionaj englez a continuat timp de trei luni să furnizeze germanilor, în numele lui, informaţii false şi să primească în schimb remuneraţii substanţiale din partea firmei „Dirks & Co“. Abia după ce sora lui Miller, care locuia în Belgia, a aflat despre moartea fratelui ei, această ştire a ajuns şi la serviciul de spionaj german.

O altă încercare de a compensa dezastrul reţelei germane de spionaj la începutul războiului a fost trimiterea în Anglia a ofiţerului de rezervă Karl Lody. El lucra ca ghid la o linie de vapoare care lega Germania cu porturile din Atlantic ale S.U.A. şi vorbea curent engleza. Dar Lody nu era un spion cu experienţă. Sosind în Anglia cu paşaport american, el începu să acţioneze aproape fără să se ascundă. Chiar prima telegramă în limba germană pe care a trimis-o în Suedia a stîrnit suspiciuni. Din acel moment n-a mai fost scăpat din ochi în timpul vizitelor făcute în oraşele portuare şi în punctele de concentrare a trupelor. După ce intenţiile lui Lody au ieşit limpede la iveală, el a fost arestat în Irlanda, trimis la Londra şi, în noiembrie 1915, executat în Turn. în primii ani ai războiului, guvernul englez ţinea ca spionii prinşi să fie judecaţi în procese publice şi anunţa sentinţele de condamnare la moarte, precum şi executarea lor. Astfel, sub pretextul respectării „procedurii legale", se urmărea intimidarea agenţilor inamicului. Dar mai tîrziu, la stăruinţele serviciului de contraspionaj, comunicatele despre prinderea spionilor inamicului au dispărut, pentru a se crea posibilitatea

trimiterii de rapoarte Ia Berlin în numele lor.

în afară de Lody, autorităţile engleze au prins fără prea **501** multă trudă alţi cîţiva agenţi germani, la fel de slab pregătiţi

sau de nepotriviţi pentru activitatea de spionaj. Parte din ei fuseseră recrutaţi dintre emigranţii germani din America de Sud. Unul dintre aceştia, Fernando Buschman, s-a adresat aceleiaşi firme „Dirks & Co“ cerînd să i se trimită bani la o adresă indicată de el. Dar în loc de bani, la această adresă a venit poliţia, şi în septembrie 1915 spionul a fost condamnat la moarte.

Un alt spion german, Robert Rosenthal, a fost arestat în urma... greşelii unui funcţionar danez de la poştă. Din Copenhaga se expediase la Berlin un raport. Reieşea din el că fusese trimis în Anglia un agent german camuflat ca reprezentant al unei firme comerciale daneze care vindea becuri de gaz. Poşta daneză a trimis raportul la Londra. De altfel, pînă să ajungă scrisoarea la serviciul de contraspionaj englez trecuseră cîteva săptămîni, şi despre spion nu se ştia altceva decît că vinde becuri de gaz. Totuşi, el a fost prins destul de repede. A fost instituit un control special asupra listei persoanelor ce doreau să plece din Anglia, şi după cîtăva vreme s-a comunicat din Newcastle că un oarecare Robert Rosenthal, comerciant de becuri de gaz, care făcuse o călătorie prin Scoţia, urma să plece la Copenhaga. Rosenthal încercă să nege totul. Anchetatorii îi cerură să scrie cîteva rînduri, şi s-a constatat că scrisul său era absolut identic cu cel din raportul trimis din Copenhaga la Berlin, care nu ajunsese la destinaţie.

începînd din 1916, germanii au încercat să recruteze în serviciul lor corespondenţi din străinătate ai ziarelor americane şi să-i trimită în S.U.A. cu misiuni de spionaj. Englezii au aflat despre aceasta cu de-amănuntul de la americanul George Box Bacon, arestat de ei. Dar, de regulă, germanii nu reuşeau să-şi camufleze destul de bine agenţii. Aceştia erau trădaţi atît de adresele „cutiilor de scrisori" din Olanda, cunoscute de contra-spionajul englez, cît şi de faptul că nu puteau explica în mod plauzibil provenienţa sumelor de bani pe care le primeau. Uneori chiar şi sumele primite prin mandate telegrafice îi dădeau de gol : în pedantismul lor, şefii germani trimiteau de obicei agen- ţilor mereu aceeaşi sumă de bani pentru cheltuieli preliminare, şi însuşi faptul primirii unui asemenea avans, bine cunoscut englezilor, constituia o serioasă dovadă. Se pare însă că

principala sursă a succesului serviciului de contraspionaj englez era cunoaşterea adreselor din ţările neutre la care spionii îşi trimiteau rapoartele.

Un agent german de o factură mai puţin obişnuită, deşi la fel de nenorocos ca şi alţii, a fost olandezul Leo Packard. El era şeful unei trupe de pitici care, în preajma războiului, dădea

reprezentaţii de circ în diferite regiuni ale Angliei. încă de pe atunci se remarcase faptul că trupa, neluînd în seamă marile oraşe, acorda o atenţie deosebită porturilor militare şi localităţilor aflate în apropierea unor tabere militare. Călătoriile frecvente ale lui Packard în Olanda s-ar mai fi putut expiica prin considerente de ordin profesional — bunăoară, necesitatea de a-şi completa originala sa trupă. Dar era puţin probabil ca proprietarul unui circ ambulant să aibă neapărat nevoie sa se întîlnească cu Steinhauer, unul din capii spionajului german. Aceste întîlniri erau fixate fără o prea strictă păstrare a secretului, şi una din ele, care a avut loc la Rotterdam, a fost observată de agenţii englezi. Cu cîteva săptămâni înainte de război, circul lui Packard a dat o reprezentaţie într-o tabără militară. Curînd după reprezentaţie s-a descoperit dispariţia unor documente secrete, şi bănuielile au căzut asupra piticei Maria, asistenta abilului olandez. Dar împotriva acesteia n-au existat probe evidente.

La începutul războiului, Packard şi-a lichidat trupa de circ, devenind directorul unui teatru din Londra. Apoi şi-a schimbat iarăşi meseria. A început să se ocupe cu exportul şi importul de filme. Packard a încercat să trimită o însemnată cantitate de peliculă la o adresă suspectă din Olanda, dar, fireşte, n-a obţinut licenţa de export. Olandezul fu pus sub observaţie. Cineva l-a auzit lăudîndu-se cu sumele mari de bani pe care le cîştiga, cu toate încercările făcute de a împiedica comerţul lui cu Olanda. Poliţiştii interceptară corespondenţa lui cu „cutia de scrisori" germană din Olanda. Deşi Packard nu comunicase nimic ilegal, într-o scrisoare de răspuns i se recomanda să-şi încerce norocul în oraşele de pe litoralul Angliei. Packard fu arestat ; chiar de la primul interogatoriu, el se declară dispus să-şi trădeze patronii germani şi să lucreze în viitor pentru Anglia. După ce a scos informaţii destul de utile din oceanul de minciuni conţinut în mărturisirile lui Packard, serviciul de contraspionaj englez l-a trimis pe olandez în faţa tribunalului. Spionul a fost condamnat la muncă silnică pe viaţă, dar după război a fost pus în libertate, şi multă vreme s-a ocupat cu publicarea unor articole despre isprăvile sale, bineînţeles, născocite.

Germanii trimiteau rar în Anglia femei, în primul rînd

din cauză că era greu de scornit un pretext plauzibil pentru voiajul lor pe timp de război în insulele britanice. Dar şi acele spioane care au fost totuşi trimise în Anglia s-au dovedit absolut necorespunzătoare pentru rolul ce le fusese destinat.

so În toamna anului 1915 a sosit în Anglia Eva Bournoville, o

supusă suedeză în vîrstă de 40 de ani. Strămoşii ei fuseseră originari din Franţa, ceea ce explica şi rezonanţa franceză a numelui ei. Eva Bournoville era agentă a serviciului de spionaj german. Pînă atunci încercase multe profesiuni — fusese actriţă, guvernantă în familii aristocrate, infirmieră şi, într-un timp, chiar secretară de ambasadă. Ea vorbea curent şase limbi.

Sosise în Anglia sub pretextul unui tratament medical. O cunoscută de a ei, scoţiană, a recomandat-o unor prieteni care locuiau la Hackney, în nordul Londrei. Eva intră în legături cu această familie, dar curiozitatea ei exagerată a stîrnit bănuieli. Bunăoară, suedeza îşi sîcîia cunoscuţii londonezi cu întrebări despre numărul şi amplasarea armelor de apărare antiaeriană, despre rezultatele raidurilor efectuate de dirijabile etc. De asemenea, ea îşi rugă cunoscuţii s-o ajute să se angajeze în secţia „suedeză" a cenzurii corespondenţei, dar nimeni nu s-a putut hotărî să-i dea o recomandaţie. Schimbînd mereu hotelul, Eva Bournoville continua să pună cu insistenţă tot felul de întrebări servitorilor, ba chiar şi ofiţerilor pe care îi întîlnea prin hoteluri. Un alt spion german, Silber, care lucra la cenzura engleză (despre el vom mai vorbi), i-a pus în vedere cu multe precauţiuni Evei Bournoville că în felul acesta nu face decît să atragă atenţia contraspionajului englez.

Eva Bournoville îşi trimitea rapoartele pe adresa unei oarecare „doamne Volstream". Cenzura engleză descoperi repede că pe lîngă textul „vizibil", inofensiv, erau şi rînduri scrise cu cerneală simpatică. Se înţelege că nici una dintre aceste scrisori — deşi informaţiile comunicate prin ele nu erau deosebit de importante — n-a părăsit ţărmurile britanice. După depistarea lor, serviciul de contraspionaj englez începu să-1 caute pe expeditor. într-una din scrisori era indicată o adresă de retur : Londra, hotelul din piaţa Bedford. în acest hotel locuiau peste treizeci de persoane. Pentru a stabili care din ei este agentul german, a fost trimis la hotel un agent al serviciului de contraspionaj. Prezentîndu-se drept ofiţer de artilerie, el începu să şoptească locatarilor care i se păreau suspecţi istorii de necrezut despre noul armament al trupelor britanice. A doua zi cenzura corespondenţei a găsit o reproducere fidelă a uneia dintre aceste poveşti într-o scrisoare trimisă la Copenhaga. Agentul contraspionajului ştia cui îi spusese această poveste. La 15 noiembrie 1915 spioana germană

fu arestată. Tribunalul a condamnat-o la moarte, pedeapsa fiindu-i apoi comutată în muncă silnică pe viaţă. În 1922 Eva Bournoville fu expulzată în Suedia.

O agentă şi mai puţin valoroasă s-a dovedit a fi germana Elisabeth Wertheim. Ea fusese căsătorită cu un german naturalizat în Anglia şi astfel devenise supusă engleză. După ce se despărţi de soţul ei, Elisabeth avu totuşi destule mijloace pentru a duce o viaţă îndestulată. Era o persoană vulgară, guralivă şi se îmbrăca în culori ţipătoare. Dar tocmai asupra acestei femei şi-a fixat alegerea bogătaşul american Reginald Roland, care se afla într-o călătorie. Neobişnuita pereche voiaja prin ţară, cheltuia mulţi bani şi... trimitea scrisori suspecte în Olanda, care n-au întîrziat să atragă atenţia serviciului de contraspionaj asupra ei.

Elisabeth se ţinea de capul ofiţerilor, căutînd să obţină de la ei informaţii cu caracter militar. întrebările ei erau atît de importune, încît Scotland Yardul fu în curînd sesizat despre această curiozitate excesivă. Elisabeth Wertheim şi însoţitorul ei fură arestaţi. Roland prezentă un paşaport american, care se dovedi fals. Secretarul ambasadei americane convocat pentru expertiză stabili că vulturul înfăţişat pe paşaport era reprodus foarte stîngaci: regele păsărilor avea labele răsucite şi îi lipsea o pană din coadă. Ştampila de pe fotografie avea altă compoziţie chimică decît aceea folosită în instituţiile americane care eliberează paşapoarte. După o scurtă tăgadă, „Reginald Roland" a recunoscut că adevăratul său nume este George Breckow şi că e născut la Stettin. De ce Breckow, fiu al unui fabricant de piane şi muzician, fusese socotit o persoană potrivită pentru a se ocupa cu spionajul militar, aceasta a rămas o taină a serviciului de spionaj german. Hotărîtor fusese, probabil, faptul că din 1908 Breckow locuise în America şi poseda la perfecţie limba engleză. Din America, Breckow fusese chemat la Anvers, iar de acolo, după instruirea sa la o şcoală de spionaj, fusese trimis în Anglia, via Olanda. El fu executat în Turnul Londrei. Elisabeth Wertheim, condamnată la 10 ani muncă silnică, a murit la doi ani după război într-un spital de alienaţi unde fusese transferată de la închisoare.

Bumerangul cenzurii

în majoritatea cazurilor, serviciul de contraspionaj englez izbutea să-i prindă pe spionii germani. El a suferit însă un

eşec total cînd a avut de-a face cu cel mai versat şi primejdios din

tre ei. Mai exact, Scotland Yardul, în tot cursul războiului, nici n-a bănuit existenţa acestui spion german foarte important care pătrunsese în serviciul de contraspionaj britanic, şi anume la cenzura corespondenţei. Povestea acestui spion, J. C. Silber, este un interesant exemplu al felului cum utilizau spionii organele de contraspionaj ale adversarului.

Emigrînd încă în copilărie din Germania în America de Sud, Silber a luat parte la războiul anglo-bur din 1899—1902 în calitate de ofiţer în armata engleză, a stat un timp în India, iar ulterior a plecat în S.U.A. După cum a afirmat Silber, abia izbucnirea războiului mondial l-a decis să devină spion german în Anglia. Dar acţiunile sale îl arată ca pe un spion experimentat şi abil. Pentru a nu primi un paşaport în care să i se menţioneze naţionalitatea, Silber plecă în Canada. Sosind apoi în Anglia, Silber îşi păstră adevăratul nume, declarînd însă că era născut în provincia Quebec din Canada. El a procedat astfel cu intenţia de a se sluji de actele din care rezulta că prestase serviciu în armata engleză. în aceste acte se menţiona numele lui Silber, dar nicăieri nu se pomenea despre naţionalitatea lui. în afară de documentele menţionate, lui Silber i-au folosit mult nişte fotografii care îl reprezentau în anturajul unor ofiţeri englezi dintr-o garnizoană din India. Toate acestea l-au ajutat să învingă anumite suspiciuni pe care le trezise canadianul sosit în Anglia fără paşaport.

La Londra Silber îşi oferi de îndată serviciile la cenzura militară. Cu acest prilej, el făcu uz din nou de documentele şi fotografiile menţionate. Un rol important l-a jucat şi faptul că el lucrase în organismele cenzurii militare încă în anii războiului anglo-bur. Silber fu angajat şi i se ceru să completeze nişte fişe foarte amănunţite. Trecură cîteva săptămîni într-o aşteptare plină de încordare. Ar fi fost de ajuns ca serviciul de contraspionaj englez să ceară relaţii în Canada sau prin locurile unde servise Silber în armata engleză pentru ca înşelătoria să fie descoperită.

De obicei, funcţionarii Scotland Yardului verificau în amănunţime toate datele înscrise în fişe. Dar de data aceasta mult lăudatul serviciu secret englez a dat greş. Silber fu chemat la Salisbury House, o clădire enormă unde se instalase pentru un timp cenzura militară. Colonelul care l-a angajat servise multă vreme în armata engleză din India. Cei doi îşi găsiră cunoştinţe

comune şi ultimele urme de neîncredere se spulberară. E drept că serviciul de contraspionaj englez nu încetase cu totul verificarea. La cîteva luni după intrarea lui Silber în serviciu, în-

tr-un apartament vecin cu al lui s-a mutat o tînără femeie care a făcut cunoştinţă cu el într-un chip destul de abil, dar spionul era în gardă. Tînăra dispăru curînd fără veste, iar Silber îşi găsi lucrurile cercetate cu de-amănuntul. Fireşte, în ele nu fusese descoperit nimic suspect. Probabil că serviciul de contraspionaj englez n-avea nici un fel de temeiuri serioase ca să-1 bănuiască. Dădea de gîndit doar numele său cu rezonanţă germană ; aceasta îi făcuse nu o dată pe funcţionarii cenzurii militare ca, sub formă de convorbiri prieteneşti, să-1 supună unor examene deghizate. Dar spionul ştiuse să iasă mereu basma curată.

Silber a reuşit să stoarcă numeroase informaţii utile din corespondenţa ce-i trecea prin mîini. Dar nu mai puţin important era pentru serviciul de spionaj german faptul că Silber, în calitate de cenzor, căpătase posibilitatea de a afla ce adrese din ţările neutre atrăseseră atenţia englezilor. Ca urmare, Berlinul putea să schimbe adresele urmărite, îngreuind demascarea agenturii germane din Anglia.

Silber elaborase un sistem destul de simplu de a-şi trimite rapoartele în Germania. închiriind trei locuinţe în Londra, el îşi trimitea acolo scrisori în plicuri comerciale cu chenar transparent pentru adresă. Acestea conţineau de obicei tăieturi din ziare, iar timbrele aveau o valoare suficientă pentru expedierea scrisorii în străinătate. Astfel, Silber obţinea pe marcă ştampila poştală de care avea nevoie cu o anumita dată. La birou el punea în plic noul său raport, scria o adresă sigură dintr-o ţară neutră şi aplica ştampila de control — scrisoarea nu se mai deosebea acum întru nimic ca înfăţişare de alte scrisori ce trecuseră prin cenzura militară.

După un timp, Silber fu avansat şi trimis la Liverpool, în secţia de cenzură militară înfiinţată acolo, avînd ca sarcină să controleze toată corespondenţa cu America de Nord şi de Sud. La Liverpool, Silber a avut o situaţie independentă, care i-a permis să furnizeze într-o măsură şi mai mare informaţii spionajului german. încă de pe cînd era la Londra, el nu mai dispunea de timp suficient ca să transcrie ştirile interesante, şi începuse să recurgă la fotocopierea documentelor importante pe microfilme. Este interesant că, printre alte materiale, Sil'oer trimitea serviciului german de spionaj şi rapoartele... unei spioane americane din Anglia. Aceasta era o irlandeză care avea legături vaste în cercurile funcţionarilor englezi sus-puşi. Cenzura atrăsese de mult

atenţia asupra scrisorilor acestei „Molly“ (cum îşi semna ea corespondenţa), făcuse copii după

ele, dar nu se atingea de autoarea lor. Probabil că englezii nu socoteau că transmiterea unor atare informaţii în S.U.A. ar prezenta vreun pericol. Desigur, poziţia serviciului de contra-spionaj englez s-ar fi schimbat imediat dacă ar fi ştiut că alte copii ale rapoartelor lui „Molly“ erau expediate sistematic şi la Berlin.

Activitatea la Liverpool avea pentru Silber un neajuns esenţial : îl împiedica să păstreze legătura cu statele neutre din Europa, întrucît această corespondenţă trecea prin Londra. De aceea spionul pleca destul de des în capitală, intra ca şi mai înainte în localul cenzurii militare şi, în timp ce purta diferite discuţii prieteneşti, îşi strecura cu abilitate plicurile în teancul de scrisori trecute deja prin cenzură.

Un alt mijloc de trimitere a informaţiilor utilizat de Silber se baza pe faptul că cenzorii controlau doar în fugă sau nu controlau de loc numeroasele anunţuri mortuare — armata engleză suferea mari pierderi pe frontul de vest. Tehnica de lucru era simplă. Pe o foaie de hîrtie fotografică de mărimea unei cărţi poştale, Silber expunea — fără a developa — mesaje de spionaj. Apoi, pe aceeaşi hîrtie scria un anunţ cu privire la decesul unei persoane oarecare, de obicei născocită. Hîrtia era închisă cu grijă într-un plic gros cu chenar de doliu şi adresat cu un diminutiv care sublinia caracterul confidenţial, particular, al scrisorii (să zicem, Polly). După aceea plicul, împreună cu o mică scrisoare conţinînd rugămintea de a o pregăti pe „Polly“ pentru tragica veste, era introdus într-un alt plic de format mare. Cenzorul, de obicei, deschidea plicul mare, dar nu se atingea de cel dinăuntru. Dar, chiar în cazul că cenzorul ar fi avut vreo bănuială şi ar fi deschis plicul din interior, hîrtia fotografică s-ar fi voalat şi astfel orice urmă a mesajului de spionaj ar fi fost nimicită.

In afară de numeroase şi importante rapoarte cu caracter politic, Silber a reuşit să transmită un mare număr de informaţii pur militare referitoare la formarea de unităţi militare, la deplasarea trupelor etc. El a transmis şi noua ediţie, strict secretă, a îndreptarului Lloyd, care prezenta o deosebită importanţă pentru submarinele germane. Spionul german a reuşit să informeze Berlinul şi despre faptul că englezii construiau vase-capcană (nave de război camuflate sub înfăţişarea unor vase comerciale).

După intrarea S.U.A. în război, dificultăţile în transmiterea informaţiilor la Berlin au crescut simţitor. Silber a încercat să trimită scrisori prin curieri, care-i erau puşi la dispoziţie de

serviciul de spionaj german, dar aproape toţi aceştia au căzut în mîinile englezilor. Un caz reuşit a fost transmiterea, încă în 1915, a unor mesaje cu ajutorul unei germane internate la începutul războiului în Anglia şi ulterior expulzate în Germania. La punctul de frontieră, un ofiţer german i-a cerut să declare dacă nu aduce cumva ştiri secrete. Curiera primise însă instrucţiuni stricte să predea informaţiile numai la biroul de informaţii din Berlin. Răspunse, aşadar, negativ. Acest fapt l-a salvat pe Silber, deoarece ofiţerul care o interogase pe mesageră era în realitate spion englez.

Oricît de preţioase ar fi fost în sine informaţiile procurate de Silber, el nu putea — de altfel nici nu-şi asumase o asemenea sarcină — să împiedice activitatea cenzurii engleze. Or, în anii războiului, aceasta a reuşit, după cum stabilise şi Silber, nu numai să culeagă informaţii de o extraordinară importanţă, care erau folosite pentru a se exercita presiuni economice asupra ţărilor neutre şi a se strînge şi mai mult laţul blocadei în jurul Germaniei, ci şi să îndeplinească o serie de alte sarcini, inclusiv să ducă lupta împotriva spionajului german. în acest domeniu, Silber a putut para numai unele dintre lovituri. în plus, informaţiile lui erau adesea transmise la Berlin cu întîr- ziere, şi astfel îşi pierdeau o bună parte din valoare.

Din prudenţă, Silber cumpăra filme şi hîrtie fotografică de la diferite magazine. Pentru a adormi bănuielile proprietărese- lor locuinţelor sale, el lăsa dinadins pe masă bilete de teatru şi de concert, căutînd astfel să furnizeze o explicaţie a frecventelor sale absenţe nocturne. Un vecin totuşi îl suspectă, dar cînd îşi exprimă bănuielile la poliţie, fu dat, în mod politicos, pe uşă afară.

Lui Silber i s-a părut de cîteva ori că este descoperit, dar de fiecare dată nu era decît o falsă alarmă. Cînd spionul credea că este chemat la forurile superioare pentru a fi demascat şi arestat, i se anunţa o nouă avansare în grad. Cele mai mari complicaţii i-a prilejuit înregistrarea întreprinsă în legătură cu introducerea serviciului militar obligatoriu. La înregistrare se cerea actul de naştere, iar Silber nu putea să prezinte un astfel de document şi nici să obţină o copie din pretinsa lui patrie — Canada. Situaţia devenise atît de serioasă, încît spionul a vrut de mai multe ori să părăsească Anglia, lucru care s-a dovedit a fi şi mai dificil. El a reuşit totuşi să tărăgăneze prezentarea actelor,

desfăşurîndu-şi cu bine activitatea la cenzura militară pînă la sfîrşitul războiului.

Una din principalele sarcini pe care a încercat să le rezolve comandamentul german a fost aceea de a curma aprovizionarea armatelor Antantei de către Statele Unite — care pînă în primăvara anului 1917 îşi menţinuseră neutralitatea. Au fost utilizate toate mijloacele posibile, de la campaniile de presă împotriva încălcării neutralităţii (presa americană a ripostat prompt printr-o contracampanie, declarînd că livrările sînt un comerţ absolut legal) pînă la propunerea de a li se permite Statelor Unite exportul nelimitat de alimente în Belgia în schimbul sistării livrărilor de armament către statele Antantei. Dar „filantropii" americani, care făcuseră mare tapaj pe tema cruzimilor săvîrşite de germani în Belgia, au bătut imediat în retragere cînd li s-a propus o tranzacţie care prejudicia profiturile monopolurilor din industria de armament. Nici submarinele n-au reuşit în vremea aceea să împiedice afluxul de livrări militare. Mai rămînea un mijloc — organizarea de acţiuni diversioniste în porturile americane. La Berlin se spera că desfăşurînd pe scară largă o „activitate" diversionistă, s-ar putea, dacă nu curma, cel puţin îngreuia foarte mult transportul armamentului american peste ocean.

In martie 1915, la bordul unui vapor norvegian ce plecase de la Oslo spre New York, s-a urcat un călător care, potrivit paşaportului său, era elveţian şi se numea Emile Gachet. Sub acest nume se ascundea ofiţerul german de marină Franz Rien- telen, căruia i se încredinţase o misiune „delicată" în S.U.A. Numele de Gachet nu fusese ales la întîmplare. Era numele de fată al unei elveţiene căsătorite cu un ofiţer german. Aceasta îi comunicase lui Rientelen toate datele necesare despre familia ei, pentru ca spionul să-şi poată juca rolul cu succes. într-adevăr, comerciantul elveţian n-a trezit nici un fel de bănuieli ofiţerilor englezi care controlau vasele navigînd sub pavilion neutru şi a sosit cu bine la New York. Rientelen a adus cu sine un cifru strict secret, pe care l-a predat ataşatului militar german von Papen (ulterior cancelar al Germaniei şi diplomat- spion hitlerist) şi ataşatului naval Boj-Ad.

Spionului nu i-a fost greu să prindă rădăcini la New

York, unde a obţinut un sprijin direct din partea armatorilor şi industriaşilor originari din Germania. El a avut la dispoziţie şi un mare număr de marinari din flota comercială germană, pe care războiul îi surprinsese în S.U.A., fiind izolaţi de Germania

datorită blocadei engleze. Cu ajutorul unui oarecare Max Wei- ser, Rientelen a înfiinţat repede firma comercială „E. V. Gib- bons & Co.“ Sub paravanul acestei firme de import-export, ei a început să acţioneze. Un chimist german, dr. Schale, i-a propus să utilizeze noua sa invenţie. Era vorba de un tub de plumb avînd la mijloc un disc de cupru. Cele două părţi ale tubului, despărţite prin disc, erau umplute una cu acid picric şi cealaltă cu acid sulfuric, care, puse în contact, se aprind. Reglînd grosimea discului de cupru — aprinderea se producea numai după ce discul era dizolvat de acizi —, se putea calcula cu anticipaţie momentul izbucnirii incendiului. Cu ajutorul marinarilor pe care-i cunoştea, Rientelen a început să plaseze „havanele" de plumb pe vasele care transportau armament. „Havanele", arzînd, nu lăsau urme şi multă vreme a fost greu să se precizeze cauzele incendiilor izbucnite din ce în ce mai frecvent pe vasele de transport americane care plecau în Europa.

Rientelen trebuia acum să organizeze producţia masivă de „havane", avînd grija, totodată, să nu atragă atenţia poliţiei americane şi să nu ajungă la închisoare, fie şi numai pentru încălcarea neutralităţii S.U.A. Diversionistului i-a venit în ajutor bătrînul avocat newyorkez Boniface, care ştia întotdeauna

— se înţelege, în schimbul unei remuneraţii substanţiale — să găsească portiţe în jungla legislaţiei americane. Boniface l-a sfătuit să organizeze producţia de „havane" la bordul unuia din vasele germane internate. Alegerea a căzut asupra vasului „Frederic cel Mare".

Succesul l-a determinat pe Rientelen să facă pasul următor

— să încerce să pună la cale diversiuni chiar în docuri, ceea ce ar fi putut dezorganiza pentru multă vreme navigaţia. în schimbul unui onorariu de 300 de dolari, Boniface a ţinut lui Rientelen şi ajutoarelor sale o scurtă conferinţă despre articolele din codul penal conform cărora se pedepseşte săvîrşirea diversiunilor plănuite de ei, precum şi despre căile care trebuiau folosite pentru a abate sabia justiţiei americane. După aproximativ un an, agenţii lui Rientelen au obţinut un important succes : ei au reuşit să arunce în aer cheiul principal unde se încărcau vasele de transport cu muniţii

Pericolul s-a ivit dintr-o direcţie neaşteptată. într-o zi, dr.

Schale se prezentă la Rientelen şi îi ceru să-i dea imediat 10 000 de dolari peste sumele importante pe care le primise.

1 La 30 iulie 1916 agenţii germani au distrus în portul New York
2 COC C00 de livre de pulbere. Explozia a fost auzită pînă la o distanţă de 1CC de mile.

în caz contrar, inventatorul „havanelor* ameninţa că va dezvălui totul poliţiei. Rientelen fu nevoit să-i înmîneze şanta- jistului cecul pretins. Dar era deja tîrziu, după ora de închidere a băncilor. Pînă a doua zi dimineaţa Rientelen spera să poată întreprinde ceva, şi nu numai în scopul salvării banilor. Era evident că, după ce îşi va primi banii, Schăle va începe să stoarcă sume şi mai mari sau va divulga totul poliţiei.

Spionul se prefăcu că, în pofida celor întîmplate, vrea să rămînă în bune relaţii cu Schăle şi îl invită să cineze împreună la un restaurant. Plecînd de la restaurant, într-un loc pustiu şi slab luminat, Schăle fu acostat de doi inşi. Unul dintre ei îi ceru să înapoieze cecul dacă nu vrea să ajungă în fundul mării cu ţeasta sfărîmată. De asemenea, i s-a explicat fără nici un echivoc că dacă-i va da prin minte să se adreseze poliţiei, o lovitură în cap cu un drug de fier îl va lipsi pe mult stimatul doctor de posibilitatea de a-şi mai arăta vreodată frumoşii săi dinţi de aur. Schăle a înţeles foarte bine acest limbaj. Totodată, i s-a adus la cunoştinţă că, în orice caz, firma „Gibbons“ îl va plăti pentru serviciile sale mai generos decît oricare alta.

Schăle fu destul de înspăimîntat, dar nu se putea şti pentru cîtă vreme. Spionilor le veni în ajutor, ca şi în alte ocazii, slujitorul justiţiei, d-1 Boniface. Cîteva zile mai tîrziu, Schăle, care era un mare crai, avea o întîlnire — de cu totul altă natură — cu o tînără fată. O cunoscuse în timp ce traversa cu vaporaşul lacul Hudson şi fata acceptase cu plăcere invitaţia lui de a face o plimbare cu automobilul afară din oraş. Dar abia părăsiseră străzile centrale, cînd fata începu deodată să ţipe. Schăle opri maşina şi imediat se apropie un om care se prezentă drept agent de poliţie. Afectînd o mare indignare, însoţitoarea lui Schăle îl acuză pe doctor că încercase s-o violeze. Cu ajutorul unui şperţ substanţial, Schăle reuşi să scape de poliţistul ivit atît de inoportun. Dar cînd chimistul se prezentă la biroul firmei „Gibbons", acolo îl aştepta o nouă lovitură. D-1 Boniface îi explică, cu multă amabilitate, că îl aşteaptă mari neplăceri, deoarece victima solicitase serviciile unui cunoscut avocat din New York pentru a-i intenta un proces doctorului. Perspectiva unei îndelungate şederi îndărătul gratiilor i-a scos gărgăunii din cap nenorocosului crai. înţelegătorul domn Boniface îi

făgădui să muşamalizeze totul, iar Schăle se apucă din nou să fabrice „havane".

Mult mai greu a fost să se abată atenţia poliţiei din New York, asupra căreia diplomaţia engleză exercita presiuni pe diferite căi. Şi în acest caz, Boniface se dovedi un om de neîn-

locuit: prietenii săi de la direcţia poliţiei îl anunţau la timp în privinţa măsurilor pe care intenţionau să le ia.

Un vapor plecat spre Arhanghelsk primi ordin să se îndrepte spre o altă destinaţie — Marsilia, unde a şi fost descărcat. Proiectilul incendiar amplasat în cala acestui vas fusese calculat în vederea unui drum mai lung şi n-a apucat să explodeze. El fu descoperit cu prilejul descărcării vasului, şi astfel enigma „havanelor*[1] a fost dezlegată. Băgînd de seamă că este urmărit, Rientelen se grăbi să lichideze firma „Gibbons" şi dispăru pentru un timp din New York.

Sub identitatea englezului Brennon, spionul german se instală într-o localitate climaterică din apropiere de Stamford, în statul Connecticut. Acolo Rientelen primi ştirea că poliţia fusese pusă pe urmele diversioniştilor germani de însuşi ataşatul militar englez, care, în plus, făgăduise să-i trimită pe colaboratorii Scotland-Yardului în ajutorul detectivilor americani. O întîm- plare îl ajută pe Rientelen să-1 păcălească pe ataşatul englez. El se întîlni cu două doamne din New York pe care le cu-noscuse cîndva la o serată şi care nici nu ştiau cum îl cheamă. Aceasta nu le-a împiedicat să-i facă cunoştinţă lui Rientelen cu un amic de-al lor — ataşatul militar englez. Rientelen se prezentă drept ofiţerul de marină Brennon, trimis în S.U.A. pentru a studia la faţa locului un nou tip de torpilă americană. Brennon se grăbi să istorisească o poveste ciudată, pe care, chipurile, o auzise de la căpitanul Johnson, comandantul unui vas comercial englez. Cu cîteva zile mai înainte, căpitanul observase nişte oameni care urcau cîteva lăzi la bordul unui vas încărcat cu muniţii. Din păcate, Johnson nu-i văzuse la faţă pe oamenii care aduseseră aceste lăzi, conţinînd, evident, maşini infernale. Ataşatul, pe care această poveste îl interesă, istorisi la rîndul său că este de multă vreme cu ochii pe banda lui Rientelen, al cărui nume era adesea pomenit în telegramele ambasadei germane. Din păcate, Rientelen nu fusese prins în flagrant delict, deşi dădea tîrcoale în permanenţă docurilor, trecînd adesea pe acolo într-o barcă cu motor. Ba odată, îmbă- tîndu-se într-o tavernă din port, îşi dezvăluise chiar numele. Fără îndoială că în curînd avea să fie adunat suficient material pentru a se putea cere arestarea acestui diversionist german.

Dar ataşatul nu s-a mărginit doar să povestească toate acestea simpaticului său interlocutor. Chiar acolo, în

sala de bal, diplomatul englez fu căutat de un om care îi aducea o ştire pe care tocmai o primise. Rientelen a aflat că această ştire se referea la locul unde se găsea un vas de război german — cruci- 513 şătorul „Karlsruhe[11] — care provocase mari pagube marinei

engleze. Englezul voia să anunţe telegrafic Amiralitatea despre informaţiile primite, cînd Rientelen îl opri, comunicîndu-i o veste extraordinară. în porturile americane fuseseră internate cîteva zeci de vase germane de mare tonaj. Unele din ele erau înarmate în secret cu tunuri. în cazul că America ar fi declarat război Germaniei, lucru destul de probabil, germanii intenţionau să plece cu forţa din porturile americane. (Acest plan fusese într-adevăr examinat de germani, dar ulterior se renunţase la el.) Ataşatul trebuia să se gîndească bine : oare trimiterea telegramei sale n-ar fi determinat rechemarea escadrei engleze care îşi avea baza în insulele Bermude, înlesnind astfel germanilor placarea prin surprindere din porturile americane ? în cele din urmă ataşatul englez luă o hotărîre : o telegramă care, după cum i-a declarat lui Rientelen, a şi fost trimisă la Londra trebuia să pregătească o „surpriză" vaselor germane cînd aveau să încerce să iasă în largul mării. Rientelen reuşise să abată pentru un timp pericolul care ameninţa crucişătorul german.

Aşa, cel puţin, relatează toată această istorie Rientelen în memoriile sale. Autorii englezi o consideră drept o născocire de la început pînă Ia sfîrşit, afirmînd că nici un ataşat militar britanic n-a dispus vreodată de împuternicirile care i s-au atribuit în povestirea diversionistului german...

Plasarea „havanelor" pe bordul vaselor a continuat. în cîteva cazuri diversioniştii au folosit şi o altă „invenţie" — o maşină infernală fixată de cîrma vasului care, după explozie, survenită în largul mării, nu mai putea fi condus. Dar numărul transporturilor de muniţii creştea, şi Rientelen încercă un procedeu cu totul nou. Cu ajutorul banilor daţi de diversionist a fost creat un „sindicat" galben care încerca să organizeze greve. Acest sindicat îi atrăgea pe docheri, plătindu-le mari ajutoare de grevă. Succesul lui Rientelen în această acţiune i-a fost asigurat în primul rînd de faptul că i se

opuneau sindicate reacţionare, aflate sub egida liderilor Federaţiei americane a muncii. Docherii ştiau foarte bine că mulţi dintre liderii sindicali susţineau interesele armatorilor. Nu este, aşadar, de mirare că unii muncitori au putut fi la început induşi în eroare, intrînd în „sindicate" care îndemnau la organizarea de greve şi care, pe lîngă aceasta, dispuneau de fonduri pentru a-i întreţine pe grevişti în timpul luptei. Desigur, acest succes al spionajului german n-a putut fi decît de scurtă durată — pînă cînd a ieşit la iveală adevăratul chip al organizaţiei pseudosindicale create de Rientelen.

Odată, Boniface, ca întotdeauna foarte bine informat şi dispus — desigur, nu în mod dezinteresat — să-şi împărtăşească

informaţiile, îi comunică lui Rienteien că cel mai secret cifru german fusese furat de serviciul de spionaj englez, care reuşise să-1 corupă pe un mărunt funcţionar al ataşatului naval ger- man. Căpitanul Boj-Ad, aflînd neplăcuta ştire de la Rienteien, declară că cifrul se află tot timpul la el în seif şi că este de neconceput ca cineva să fi reuşit să-1 copieze. Ce-i drept, cu acest prilej a reieşit că în afară de căpitan mai avea dreptul de a închide seiful şi unul dintre secretarii acestuia. Dar Boj-Ad respinse temerile exprimate de Rienteien, declarîndu-i tăios în încheierea discuţiei că felul cum trebuia păzit seiful era o chestiune care-1 privea numai pe ataşatul naval şi pe nimeni altcineva. Curînd după aceea, Rienteien primi prin Boj-Ad ordin de la Berlin să se înapoieze în Germania. Ce anume provocase acest ordin a rămas o enigmă. în memoriile sale, Rienteien formulează presupunerea că n-ar fi fost străină de toate acestea o cunoştinţă a lui din Berlin, baroana von Schroeder, în salonul căreia se întîlneau mulţi demnitari de vază ai Imperiului german. Baroana s-a sinucis doi ani mai tîrziu, fiind bănuită de spionaj în favoarea S.U.A.

Pentru „a da în primire" centrul său de diversiune, Rienteien avea nevoie de oarecare timp şi de aceea s-a conformat cu întîrziere ordinului de revenire în patrie. O lună mai tîrziu, elveţianul E. V. Gachet se îndrepta spre Europa la bordul vasului „Nordham", aparţinînd unei companii americano-olan- deze. Pe drum era cît pe ce să fie demascat de un olandez cu care Rienteien avusese prilejul să se întîlnească la Berlin. Dar acest conte olandez uitase cum îl cheamă pe Rienteien şi, cu toate că la început fusese mirat, l-a crezut totuşi că fusese funcţionar la ambasada elveţiană din Berlin.

Cînd vasul a ajuns în apropierea coastelor Angliei, ofiţerii englezi, cu toate protestele lui Rienteien, l-au invitat să debarce. Jocul a continuat cîteva zile.

Rienteien interpreta cu atîta naturaleţe rolul elveţianului indignat de această arestare, încît i-a făcut să şovăie nu numai pe ofiţerii care-1 arestaseră, ci şi pe amiralul Reginald Hali, şeful serviciului naval de spionaj englez.

Abia cînd s-a trimis la Berna o telegramă cerîndu-se relaţii despre E. V. Gachet, diversionistul german n-a mai aşteptat răspunsul şi s-a grăbit să declare că el, căpitanul Rienteien, se predă ca prizonier de război. Acestea se petreceau în august 1915.

Rienteien fu trimis într-un lagăr de prizonieri, dar între timp din S.U.A. au început să sosească cereri insistente de 515 extrădare pentru a fi tradus în faţa unui tribunal american.

Aceste cereri s-au înteţit după un episod petrecut cu ataşatul militar german von Papen. S.U.A. îl declaraseră pe acesta, „persona non grata" şi, în conformitate cu prevederile dreptului internaţional, englezii au acceptat să-i permită trecerea spre Germania. Dar, cînd a obţinut permisul de trecere pentru persoana sa, Papen nu s-a gîndit să solicite un permis asemănător şi pentru bagajul său. Profitînd de această scăpare, vameşii englezi din Falmouth au confiscat bagajul lui von Papen şi l-au trimis la Londra. în bagajul confiscat nu era nimic deosebit de important — afară de un carnet de cecuri pe ale căror cotoare erau indicate persoanele care primiseră banii şi pentru ce se făcuse plata... Astfel au fost descoperite dovezi ale activităţii diversioniste desfăşurate în S.U.A. de către căpitanul Rientelen. Acesta fu extrădat autorităţilor americane şi în vara anului 1917 condamnat la 4 ani muncă silnică. în acelaşi timp au fost arestaţi circa 30 de agenţi ai lui, dintre care o parte continuaseră să plaseze „havane" pe vase şi după plecarea lui Rientelen în Europa.

După cum i-a declarat fără ocol lui Rientelen, cu prilejul arestării sale în Anglia, amiralul Hali, unul dintre conducătorii contraspionajului britanic, englezii îl aşteptau de mult, deoarece interceptaseră şi descifraseră telegrama care îl rechema în Germania. Atunci de ce au şovăit totuşi englezii cînd au trebuit să decidă dacă cel reţinut de ei este Rientelen sau altă persoană ? Singura explicaţie este că spionul german tărăgănase puţin plecarea, cu scopul de a preda „treburile" sale în mîini sigure.

Berlinul n-a dat ascultare avertismentului lui Rientelen, care transmisese cele aflate de la Boniface despre furtul cifrului, şi a continuat să-1 utilizeze. Englezii puteau acum să citească fără nici o greutate toate telegramele germanilor. Episodul cel mai dramatic în legătură cu această situaţie a fost descifrarea telegramei ministrului de externe german Zimmerman către

ministrul plenipotenţiar german în Mexic. în telegramă i se dădea acestuia indicaţia să propună preşedintelui Mexicului să intre în război de partea Germaniei împotriva Statelor Unite şi să îndemne Japonia să trădeze Antanta, trecînd de partea puterilor Triplei Alianţe. Ar fi fost greu de imaginat o propunere mai absurdă în situaţia concretă din anii aceia. La fel de nesă-i buită era şi ideea de a trimite o asemenea indicaţie prin telegraf, fie chiar şi într-o formă cifrată. La început, preşedintele .Wilson şi guvernul american nici n-au crezut în autenticitatea telegramei, pe care le-o transmisese de la Londra ambasadorul american W. H. Page. Telegrama însă fusese expediată via

Washington : ambasadorul Germaniei în Statele Unite, Bern- storf, îi telegrafiase textul lui von Eckardt, ministru plenipotenţiar al Germaniei în Mexic. La poşta din Washington se păstrase o copie a acestui document. Specialiştii englezi au descifrat în prezenţa ambasadorului american textul care fusese transmis din Washington la Londra. în plus, serviciul de spionaj englez a descifrat în curînd şi a predat guvernului american o serie de alte instrucţiuni trimise de Berlin, care dezvoltau şi precizau depeşa ministrului. Nu mai putea exista nici o îndoială.

Desigur, hotărîrea preşedintelui Wilson de a declara război Germaniei nu a fost determinată de telegrama trimisă în Mexic, aşa cum afirmă numeroşi istorici şi diplomaţi burghezi. Imperialismul american a fost atras să participe la primul război mondial de propriile sale planuri de cotropire, care ţinteau departe. Dar pentru a justifica în ochii opiniei publice intrarea S.U.A. în război, gafa lui Zimmerman a jucat un rol important.

Serviciul de spionaj englez a reuşit totuşi să facă în aşa fel, încît germanii să utilizeze în continuare vechiul cifru. Pentru aceasta el trebuia să convingă Germania că conţinutul telegramelor devenise cunoscut nu ca urmare a descoperirii cifrului de către contraspionajul englez, ci ca urmare a unei fisuri existente în S.U.A. prin care se scurgeau informaţiile. în faimoasele sale „Memorii", Rientelen afirmă că amiralul Hali a pus la cale publicarea unui articol în ziarul „Daily Mail“. Articolul critica serviciul secret englez, care nu fusese în stare să descifreze telegrame importante al căror text a fost interceptat de americani. La Berlin această momeală a prins — autorităţile de acolo nici nu s-au gîndit că publicarea unui asemenea articol în „Daily Mail“ n-ar fi fost niciodată admisă de cenzura militară dacă nu s-ar fi amestecat amiralul Hali. Aşa prezintă lucrurile Rientelen, şi după el şi alţi autori.

în realitate, articolul din „Daily Mail“ nici n-a văzut lumina tiparului. Amiralul Hali a intenţionat doar să-l publice, dar, în ultimul moment, s-a temut să facă acest lucru, din cauza prejudiciului pe care l-ar fi adus

prestigiului Amiralităţii engleze. Rientelen a aflat despre această intenţie fie în timp ce era arestat în Anglia, fie după război, cînd a întreţinut legături cu amiralul Hali.

în orice caz, fapt este că diplomaţia germană a continuat să utilizeze cifrul. încercările germanilor de a transmite ordine prin ţări neutre — Suedia, Olanda, Spania — erau, de aseme- 517 nea, contracarate de contraspionajul englez, care îşi avea agen-

tura sa în ţările respective. Amiralul Hali continua să primească copii ale telegramelor cifrate după acelaşi cod, cunoscut de englezi.

Au existat trei versiuni (în afară de cele vădit născocite) cu privire la modul în care serviciul de spionaj englez pusese mîna pe codul diplomatic german. Germanii afirmau că acest cod fusese predat englezilor de tînărul inginer radiofonist austriac Alexander Szek. Inginerul avea acces în clădirea din Bruxelles de unde se făceau emisiunile radio. Din această clădire, în care locuia şi generalul german care îndeplinea funcţia de guvernator, erau trimise radiogramele guvernului german diplomaţilor săi din străinătate. Mama lui Szek era englezoaică. Potrivit versiunii germane, Szek, căruia i se făgăduise o importantă sumă de bani, a fugit în Anglia cu cifrul. Apoi i s-a pierdut orice urmă. După război tatăl său a încercat să întreprindă cercetări, dar serviciul de spionaj englez a refuzat categoric să dea vreo informaţie de natură să facă lumină în privinţa soar- tei lui Szek. Nu este exclus ca acesta să fi fost „eliminat" pentru a se putea garanta păstrarea secretului : prea multe lucruri depindeau de aceasta — era necesar ca nemţii să nu primească nici cea mai mică ştire care să-i fi determinat să bănuiască adevărul*.

W. Churchill, în cartea sa „Criza mondială", expune versiunea oficială britanică. Potrivit acesteia, cărţile conţinînd cifrurile au fost găsite de scafandrii ruşi care au cercetat epava crucişătorului german „Magdeburg", care a naufragiat în Marea Baltică la 25 august 1914. Izbindu-se de stîncile submarine, crucişătorul, aflat sub focul navelor ruseşti, n-a reuşit să se despotmolească şi a fost sabordat de echipajul său. Cărţile cu cifruri se aflau la un subofiţer german, ascunse în sîn. El încercase să se salveze în timpul catastrofei, dar în zadar.

Comandamentul rus a luat toate măsurile pentru ca germanii să nu afle despre preţioasa pradă scoasă din mare. Scafandrilor germani care cercetaseră epava crucişătorului „Magdeburg" li s-a dat o mustrare pentru că lucraseră neglijent. Nici măcar căpitanul crucişătorului „Magdeburg" şi cei cîţiva membri ai echipajului care au devenit prizonieri n-au bănuit că cifrurile ajunseseră în mîinile ruşilor. Amiralitatea britanică, anunţată de ataşatul naval rus, a trimis imediat un vas de război la Arhanghelsk pentru a prelua cifrurile. Acestea au fost aduse la Londra în luna octombrie. Ce e drept, codul era doar unul

[1] Spionul englez H. Landau afirmă că Szek a fost arestat de germani la

graniţa olandeză şi împuşcat ca dezertor. Un agent englez care îl însoţea a ajuns în Olanda cu fotocopiile codului pe care le făcuse Szek.

dintre mijloacele utilizate pentru păstrarea secretului radiogramelor. Totuşi, la începutul lunii noiembrie 1914, experţii englezi reuşeau deja să descifreze radiogramele trimise de guvernul şi de comandamentul militar german.

în sfîrşit, spionul englez, E. Woodhall relatează o a treia versiune, afirmând că el l-a cunoscut personal pe cel care a adus codul. Acesta era un soldat din legiunea străină a Franţei, pe care Woodhall îl numeşte în mod convenţional Smith. La sfîrşitul anului 1915, Smith, care vorbea în mod curent franceza, germana şi flamanda, a intrat în serviciul de spionaj. El a fost trimis în capitala Belgiei cu misiunea de a pune mîna pe cifrul german. Lansat cu paraşuta în apropiere de Bruxelles, Smith, îmbrăcat ca un ţăran belgian, a reuşit să pătrundă cu bine în oraş şi să ia legătura cu cîţiva belgieni care erau dispuşi să-i dea ajutor. Un rol deosebit de important l-a jucat Yvonne, o tînără belgiană. Aceasta era angajată la o cafenea vizitată adesea de un subofiţer german care era îndrăgostit de dînsa. Germanul lucra ca operator la staţia de radio. Yvonne îşi convinse admiratorul că ea şi fratele ei (adică Smith) sînt mari iubitori de radio, care pe atunci era încă foarte puţin răspîndit. Subofiţerul a acceptat bucuros să-i înveţe radiofonia şi, răspunzînd unui număr de întrebări pregătite dinainte de Smith, a trădat, fără să-şi dea seama, toate elementele principale ale codului. Timp de cîteva săptămîni, Smith a transcris cu grijă, după fiecare lecţie, informaţiile primite. Apoi spionul s-a travestit cu ajutorul unei uniforme germane procurate de prietenii săi belgieni şi a trecut cu bine linia frontului.

îndată după plecarea lui Smith, germanii au năvălit în cafeneaua unde lucra Yvonne. După cum a reieşit, serviciul de contraspionaj german urmărea încă de mult vizitele suspecte ale tînărului radiooperator. Dar Yvonne, dîndu-şi seama că germanul nu explicase — şi nici nu putea să explice — rostul lecţiilor lor de radiofonie, a recunoscut doar că îl ascunsese pe Smith, despre care a spus că era un dezertor german. Yvonne a fost condamnată la închisoare pe un termen îndelungat, iat o prietenă a ei, care de asemenea acordase un ajutor activ lui Smith, a fost condamnată şi ea, dar pe un termen mai scurt.

Aceste versiuni nu sînt neapărat contradictorii, deoarece cifrul putea să fie obţinut în acelaşi timp pe căi diferite L Dar

* Un alt cod german a fost găsit la bordul unui dirijabil avariat după un zbor efectuat asupra Angliei. Zepelinul a fost doborît pînă la urmă pe teritoriul francez. Niște ofițeri americani aflați în apropiere de locul căderii aparatului a'u reușit să pună mîna pe prețioasele cărți, obținîndu-le **519** cu multă trudă de la amatorii de suveniruri. Englezii au afectat chiar,

secretul care continuă să învăluie această afacere ne determină să presupunem că, poate, adevărata istorie a procurării codului a rămas necunoscută. Mai important este, desigur, faptul ca serviciul de spionaj englez a reuşit nu numai să pună mîna pe cifrurile germane, ci şi să trimită telegrame în numele comandamentului german. Una din aceste telegrame a determinat o mare victorie navală engleză.

Amiralitatea engleză era foarte îngrijorată din cauza acţiunilor escadrei germane comandate de amiralul von Spee, care se afla în toamna anului 1914 în apropierea coastelor Americii de Sud, ameninţînd serios navigaţia ţărilor Antantei. Din această escadră făceau parte crucişătoarele „Scharnhorst" şi „Gneisenau“, echipate cu tunuri cu bătaie lungă de cel mai nou tip. Pentru a putea lupta cu succes împotriva lor, trebuiau afectate cel puţin două cuirasate de escadră de un tip foarte nou, înarmate cu tunuri de calibru mai mare. în acest scop, potrivit indicaţiilor lui Hali, la şantierele engleze au fost construite în cîteva săptămîni... două machete din lemn ale vaselor de linie „Invincible" şi „Inflexible“. Aceste machete au fost remorcate din Anglia pînă în Marea Egee, unde se aflau cele două cuirasate, pentru a împiedica crucişătorul german „Heben“ să ajungă din Dardanele la baza navală de război austriacă Pola. Noaptea, la adăpostul întunericului, cele două cuirasate care ridicaseră ancora au fost înlocuite cu machetele din lemn. Ele se aflau la o distanţă destul de mare de ţărm şi au fost înconjurate de torpiloare şi de alte nave de război care nu lăsau curioşii să se apropie. Numeroşi agenţi germani şi austrieci n-au observat nici ei substituirea. Astfel, cele două puternice vase de linie au părăsit fără ştirea germanilor Marea Mediterană şi au pornit în urmărirea escadrei lui Spee. Mai rămînea un lucru : să se afle la timp unde va fi escadra germană într-o anumită zi.

La 1 noiembrie 1914, navele lui Spee au distrus într-o luptă navală escadra engleză a amiralului Credock, care era mai slabă, şi apoi au intrat în portul chilian Valparaiso. Aici i-a sosit lui Spee o telegramă din Berlin prin care i se ordona să plece spre insulele Falkland pentru a distruge o staţie de radio aflată acolo. Dar acest ordin nu i-1 trimisese comandamentul german, ci un agent englez care i l-a expediat de la telegraful din Berlin. Acesta a reuşit să-şi procure blanchete pe care a

după aceasta, o escadrilă specială de avioane, gata în orice moment să zboare în punctele unde cădeau zepelinele. Această escadrilă a izbutit să găsească încă o carte cu cifruri, pe jumătate arsă. De asemenea, serviciul secret al marinei se ocupa cu căutarea codurilor în epavele submarinelor scufundate.

aplicat tot el ştampilele expediţiei de la Ministerul Marinei şi de la secţia de cenzură, pe care le furase. Prevăzută cu aceste ştampile, depeşa a fost primită la telegraf fără nici o bănuială şi expediată la destinaţie. La 7 decembrie 1914, executînd or* dinul, Spee a apărut în locul care-i fusese indicat în realitate de serviciul de spionaj englez. A doua zi, în zori, tunurile mai puternice ale cuirasatelor engleze au distrus crucişătoarele germane care pricinuiseră atîtea necazuri Amiralităţii britanice.

Cifrurile germane furate au servit Antantei în cele mai diferite situaţii. Astfel, în mai 1917, ministrul plenipotenţiar german în Argentina, contele Luxburg, a trimis un mesaj prin care recomanda să fie scufundate, fără a lăsa urme, două vapoare argentiniene — „Oran“ şi „Gauza“ — care transportau grîu în Franţa. în telegrama cifrată plenipotenţiarul german făcea o apreciere lipsită de politeţe diplomatică la adresa ministrului de externe al Argentinei, arătînd că acesta era, „după cum ştie toată lumea, măgar şi anglofil". Această telegramă, pe care germanii au trimis-o prin cablu cu ajutorul plenipotenţiarului suedez, fu descifrată de englezi. Ca urmare, nu numai că au fost salvate cele două transporturi, puse sub o puternică escortă, dar i s-a dat paşaportul şi diplomatului german de la Buenos Aires.

Amiralul Hali şi colaboratorii săi deţineau şi multe alte informaţii despre acte de diversiune pregătite de germani în ţările neutre. Dar serviciul de contraspionaj englez a hotărît să păstreze pentru sine aceste informaţii, pentru a nu trăda nemţilor sursa de care dispuneau. Agenţii contraspionajului englez au făcut uz de toată inventivitatea lor, născocind mereu alte trucuri pentru ca comandamentul german să nu afle despre descifrarea codurilor. Cu ajutorul serviciului secret francez, amiralul Hali a trimis la germani doi oameni siguri. Unul era un ataşat francez dintr-o ţară neutră, iar al doilea acţiona în altă ţară neutră. Amîndoi, intrînd în serviciul germanilor, cu scopul de a le cîştiga încrederea, au comunicat informaţii destul de importante (francezii, se înţelege, transmiteau aceste informaţii cu oarecare întîrziere, pentru ca autorităţile germane să nu aibă timp să ia contramăsuri). Noii agenţi au informat serviciul de spionaj german că englezii obţin date cu privire la codurile inamice de la anumite persoane sus-puse de la Berlin.

Serviciul de spionaj german a ţinut seama de ştirile primite de la cei doi agenţi — ştiri aparent independente unele de altele şi care, prin urmare, se confirmau reciproc. Au început minuţioase cercetări pentru a se da de urma trădătorului de la Ber

lin ; aceste cercetări, fireşte, au rămas zadarnice, în ciuda marii recompense făgăduite pentru prinderea lui.

Concomitent cu eforturile depuse pentru dezinformarea adversarului, Hali nu considera de prisos nici o precauţie pentru a păstra secretul „camerei nr. 40“ din vechea clădire a Amiralităţii, unde erau descifrate telegramele germane. Numai cîteva persoane, verificate cu multă grijă, puteau intra în „camera nr. 40“. Abia după semnarea armistiţiului, în noiembrie 1918, amiralul Hali a permis femeilor de serviciu să pătrundă, în sfîrşit, în camera interzisă şi, pentru prima dată după război, să şteargă praful care se adunase acolo...

„Să nu furi..."

Despre descoperirea cifrurilor germane de către englezi **s-a** aflat la mulţi ani după terminarea primului război mondial. Mult mai tîrziu, abia în zilele noastre, a ieşit la iveală şi un alţ lucru interesant. Englezii au reuşit să profite de faptul că şi unul din cifrurile lor căzuse în mîinile duşmanului. Spre deosebire de nemţi, englezii au aflat repede despre pierderea cifrului. Era vorba de un cod cu ajutorul căruia se transmiteau comunicări despre curăţirea cîmpurilor de minele instalate de submarinele germane. Un submarin german pusese un mare număr de mine la ieşirea din portul Waterford (în Irlanda). Serviciul de contraspionaj englez, folosind codul cunoscut de germani, **a** transmis ştirea că aceste mine fuseseră pescuite. Submarinul a reapărut curînd ca să pună altele... şi a sărit în aer, lovindu-se de una din minele puse anterior.

Dar şi mai multă însemnătate a avut o altă acţiune despre care s-a aflat, de asemenea, relativ recent: transmiterea în mîinile germanilor de către agenţii contraspionajului englez a unui cod fals, utilizat, chipurile, pentru cifrarea unor mesaje deosebit de importante şi urgente. S-a luat hotărîrea ca acest cod să

fie strecurat germanilor şi, din cînd în cînd, să se transmită prin radio diferite „ordine" cifrate cu acest cod. Căpitanii vaselor engleze, fireşte, nu puteau citi aceste ordine, deoarece nu posedau codul cel fals, destinat numai comandamentului german.

Calculul era simplu, dar s-a ivit o problemă care nu era de

loc simplă : cum să fie „strecurat" germanilor acest cod pentru ca ei să nu aibă nici cea mai mică îndoială în privinţa autenticităţii lui ?

în oraşul olandez Rotterdam se afla un hotel unde trăgeau adesea englezi şi care, din această cauză, era sub atenta observaţie a spionilor germani. Serviciul de contraspionaj englez ştia că portarul se afla în slujba nemţilor. Dacă din Anglia sosea cineva care, după părerea portarului, merita atenţia spionilor germani, a doua zi sosea la hotel o doamnă blondă care lua o cameră situată de obicei în vecinătatea camerei noului locatar. Această blondină fusese de multă vreme „reperată" de englezi. £ra căsătorită cu un belgian. Mai tîrziu, spioana a fost împuşcată de francezi. Capacităţile doamnei blonde erau foarte mult apreciate la Londra şi englezii au hotărît să le exploateze împotriva patronilor ei.

Rolul principal a fost rezervat lui Guy Locock, care ulterior a devenit mare industriaş, dar care pe atunci era secretar al unuia din membrii parlamentului. Anterior, Locock lucrase ■cîţiva ani în cadrul Foreign Office-ului şi era familiarizat cu manierele pe care străinii le considerau tipice pentru comportarea diplomaţilor britanici. De altfel, rolul care i-a fost încredinţat nu era prea complicat.

La 22 mai 1915 după-amiază a sosit la Rotterdam o persoană oficială britanică, avînd un paşaport special, de serviciu. Se putea presupune că englezul era un curier diplomatic cu o misiune confidenţială. Printre lucrurile sale se număra şi o servietă de voiaj, destinată, evident, transportării hîrtiilor oficiale şi de care el nu se despărţea niciodată. Vom adăuga — deşi acest lucru nu-1 puteau şti dinainte persoanele care-1 pîndeau cu atenţie pe oaspetele de la Londra — că în servietă se afla o copie a noului cod ultrasecret.

Ziua de 22 mai nu fusese aleasă la întîmplare. Era într-o sîmbătă, şi consulatul britanic, spre care se îndreptase englezul, îşi închisese deja porţile pînă luni. De altfel, nu era exclus ca el să fi fost închis şi pînă marţi, deoarece luni, 24 mai, era <0 sărbătoare religioasă — Sfînta Treime —, ţinută de obicei cu multă stricteţe în Anglia. Aşadar, timp de o zi şi jumătate — sau poate chiar două zile şi jumătate — servieta trebuia să rămînă în camera noului sosit!

Locock, după ce s-a instalat în camera sa de la etaj, a încuiat uşa şi a ieşit în grădină. De acolo se vedea uşor că fereastra camerei sale era a treia din colţ. în apropiere se

afla ţărmul mării, de unde se putea observa de asemenea această fereastră. Pe ţărm erau îngrămădite nişte butoaie. Locock căută repede un

loc de unde, strecurîndu-se după butoaie, să aibă posibilitatea să-şi ţină sub observaţie fereastra. Era timpul să se întoarcă în cameră. Mai rămăsese doar să agaţe servieta de voiaj în cuierul unde pusese hainele. Cu aceasta, treburile pe care le avea de făcut Locock sîmbătă se terminaseră.

Duminică după-amiază sosi la hotel doamna cea blondă. Ea nu acordă nici o atenţie englezului care, instalat comod într-un fotoliu din hol, citea ziarele proaspăt venite, fără a manifesta nici el vreun interes faţă de noua sosită.

Englezul se plictisea în mod vădit, neştiind cum să-şi omoare vremea într-un oraş străin. Portarul socoti că e de datoria lui să vină în ajutorul pasagerului. Nu cumva se plictiseşte ? Ba da, desigur, răspunse acesta. Atunci portarul îi indică confidenţial un loc unde se putea petrece seara într-un mod foarte agreabil şi îi explică în amănunţime cum să ajungă pînă la acest local plăcut. Oaspetele se grăbi să urmeze amabilul sfat. Urcă repede în cameră şi cîteva minute mai tîrziu părăsi hotelul. Servieta rămăsese agăţată pe cuier în cameră.

Ce-i drept, englezul nu s-a dus pînă la locul indicat de portar. Cotind după colţ, Locock făcu un ocol şi se înapoie la butoaiele îngrămădite pe ţărm, lîngă hotel. (E interesant de remarcat că germanii nici n-au încercat să mai verifice dacă curierul englez se afla în localul unde fusese trimis de portar.)

Blondina şi prietenii ei nu-şi pierdură timpul. La o jumătate de oră după plecarea lui Locock, în camera lui se aprinse lumina şi pe perdea se profilară nişte umbre. Curînd lumina se stinse : germanii găsiseră ceea ce căutau — registrul cu cifruri. Se punea întrebarea : oare blondina va fura pur şi simplu re- Î;istrul — aceasta ar fi fost o treabă grosolană, care ar fi deva- orizat cu totul prada obţinută. în acest caz, englezii ar fi aflat imediat despre furtul codului şi ar fi luat de îndată măsuri pentru a-1 schimba. Dar spioana germană socotise probabil că curierul englez va petrece în afara hotelului cel puţin vreo trei ore — timp mai mult decît suficient pentru a obţine fotocopia tuturor paginilor registrului de cifruri şi a-1 pune înapoi la locul său. Lui Locock nu-i rămînea decît să aştepte pînă cînd în camera lui avea să se aprindă iarăşi lumina.

Englezul aşteptă pînă la ora unu noaptea şi răbdarea îi

fu răsplătită : lumina se aprinse din nou pentru vreo două minute. Aşadar, servieta fusese atîrnată la loc. Pe la unu şi jumătate diplomatul, beat turtă, se împleticea în vestibulul hotelului. El încercă să explice amabilului portar cît de plăcut îşi petrecuse seara, dar limba refuza să i se supună. Mai greu i-a fost să urce pînă la etaj. Serviabil, portarul îl ajută pe oaspe-

cele cherchelit să rezolve şi această problemă. Ambele părţi rămaseră extrem de mulţumite una de alta...

Un an mai tîrziu, acelaşi Locock a fost trimis cu „completări" la codul secret, menite să-i convingă pe germani că englezii nici nu bănuiesc că inamicul le cunoaşte cifrul. De data aceasta Locock reuşi să vîndă suplimentul codului fals pentru frumoasa sumă de 500 de lire sterline. Era puţin probabil ca el să fi valorat mai mult.

Cu ajutorul acestui cifru fals, serviciul de contraspionaj englez a păcălit de multe ori comandamentul german. Bunăoară, în septembrie 1916 a fost cifrat cu acest cod un „ordin" către vasele engleze, din care reieşea că acestea trebuiau să participe în curînd la nişte operaţii de debarcare. în acelaşi timp, cîţiva agenţi versaţi ai serviciului de spionaj, care ocupau diferite posturi diplomatice şi de altă natură şi care adesea frecventau saloanele londoneze, au primit dispoziţia de a „trăncăni" despre pregătirea debarcării unui corp expediţionar englez în Germania. Se afirma că expediţia va părăsi Anglia în trei grupuri — din Harwich, Dover şi de pe Tamisa, unde se concentra deja un mare număr de vase de desant.

Pentru a-i convinge definitiv pe nemţi că au loc pregătiri de debarcare, a fost tipărit un număr special al ziarului londonez „Daily Mail", datat 12 septembrie 1916. El n-avea nimic comun cu numărul lui „Daily Mail" apărut la aceeaşi dată care se vindea la chioşcurile de ziare. Ediţia specială a fost tipărită numai în 24 de exemplare şi în ea, firește, nu se menţiona nicăieri că s-ar deosebi cu ceva de ediţia „obişnuită", destinată cititorilor englezi. în 6 din aceste 24 de exemplare un paragraf a fost şters cu o linie groasă de cerneală neagră. Aceste 6 exemplare, ca şi cîteva dintre celelalte, au fost trimise în Olanda la adresele unde era expediat de obicei ziarul „Daily Mail". în acelaşi timp, comunicaţiile cu Olanda au fost întrerupte pentru o zi.

Englezii erau siguri că germanii vor remarca pasajul şters cu cerneală din acest ziar englezesc pe care-1 citeau cu multă atenţie şi că vor compara exemplarul modificat cu cel „nemodificat". Serviciul german de spionaj trebuia să tragă concluzia că exemplarele „nemodificate" fuseseră trimise în Olanda înainte ca cenzura engleză să se sesizeze şi să ordone să fie acoperit cu cerneală pasajul „periculos". în alineatul cu pricina se relata despre pregătirea unei mari flote de debarcare pe ţărmul de est al Angliei.

Corespondentul — care, chipurile, transmitea ştirea de la Dover — adăuga că acolo nu se puteau pune întrebări şi că el nu cunoaşte destinaţia vaselor de desant.

Pe atunci încă nu exista recunoaştere aeriană... şi germanii începură să retragă în grabă forţe de pe front pentru a se pregăti să respingă debarcarea.

Serviciul de spionaj englez îşi anunţă curînd comandamentul — care nu bănuia complicatele manevre ale amiralului Hali şi ale subalternilor săi — despre aceste deplasări de trupe germane. S-a iscat o adevărată panică. Soldaţii au primit ordin să ocupe poziţii în tranşee de-a lungul ţărmului, pentru a întîm- pina invazia germană şi au început pregătiri febrile pentru evacuarea populaţiei civile.

Nici chiar amiralul Hali nu avea deplina convingere că în- tr-adevăr germanii nu intenţionează să debarce în Anglia şi că regruparea trupelor germane fusese provocată numai de informaţiile false „strecurate" Berlinului de contraspionajul englez. Cu atît mai mult cu cît englezii mai convinseseră o dată comandamentul german — în primăvara anului 1915 — că se pregăteşte o debarcare în Germania (simulînd această pregătire, autorităţile britanice chiar au întrerupt, de la 21 aprilie pînă la 3 mai, toate comunicaţiile cu Olanda). Se punea întrebarea dacă nu cumva germanii se prefăceau doar că ar fi căzut din nou în cursă, pentru a concentra trupe şi a executa pe neaşteptate un salt peste Canalul Mînecii ! Nu era uşor de dezlegat această enigmă, dar pînă la urmă s-a văzut că alarma fusese falsă — nu era vorba de nici o debarcare a germanilor în Anglia.

Destine pe mare

Războiul secret pe mare nu se limita nicidecum la „havanele" lui Rientelen şi la obţinerea de cifruri.

...în ciuda superiorităţii forţelor inamice, flota rusă din Marea Baltică respingea cu succes atacurile germanilor. Un număr mare de vase germane au fost scufundate de minele ruseşti, printre altele, în cursul unei bătălii navale precedate de întîmplări interesante.

Subofiţerul Kurt Bremerman servea pe un crucişător german a cărui bază se afla în portul Liepaja (Libava), ocupat în timpul războiului de trupele germane.

Bremerman avea succes la femei şi printre camarazii săi se bucura de o binestabilită faimă de crai. în Libava el făcuse cunoştinţă cu o frumoasă

chelneriţă numită Anna. Aceasta era o fată instruită, care nu-şi ascundea simpatiile faţă de Germania şi ostilitatea faţă de ruşi. Deşi Anna era amabilă cu Bremerman, ea continua să păstreze relaţii bune şi cu alţi militari germani. Anna nu manifesta interes pentru declaraţiile amoroase de care făcea mare risipă subofiţerul îndrăgostit pînă peste urechi şi chinuit de gelozie. Pe ea o interesa mai curînd politica, şi Kurt se văzu nevoit să povestească noii sale prietene multe lucruri despre războiul împotriva Rusiei.

într-o bună zi chelneriţă, impresionată probabil de dragostea sinceră a lui Bremerman, îi mărturisi că are motive personale să-i urască pe ruşi. Iubise cu pasiune un ofiţer rus. Acesta era marinar şi servea probabil în artileria de coastă — Anna socotise că nu are dreptul să-1 întrebe ceva despre slujba lui. Rusul îi făgăduise s-o ia în căsătorie, dar cînd Anna fu pe cale de a deveni mamă, el o părăsi cu cinism, spunîndu-i că este o femeie uşoară. Anna a aflat că ofiţerul era căsătorit şi avea doi copii. Ea a descoperit chiar şi o fotografie în care iubitul ei era înconjurat de întreaga familie. Această fotografie se afla în servieta pe care o uitase la ea în graba plecării, deoarece despărţirea lor coincisese cu momentul părăsirii portului Libava de către trupele ruseşti.

Chinuit de gelozie, Bremerman n-a dat atenţie la început aluziei privitoare la servieta lăsată Annei de amantul infidel. Dar curînd instinctul militarului învinse. O servietă lăsată de un ofiţer rus care servea în artileria de coastă ! Deşi era doar un simplu subofiţer, Bremerman ştia foarte bine cîtă nevoie are comandamentul german de informaţii despre apărarea de coastă a ruşilor, tocmai acum cînd se pregătea o ofensivă asupra Rigăi. El o întrebă pe Anna, ca din întîmplare, unde se afla acum servieta. Femeia rupsese furioasă fotografia, iar servieta o aruncase pe undeva, printre alte vechituri. Acum, germanul fu cuprins de un arzător zel profesional. Manifestîndu-şi compătimirea faţă de Anna, el aduse iarăşi vorba, în mod diplomatic, despre servietă. Anna, fără prea mult entuziasm, se lăsă

convinsă s-o caute. Cînd Bremerman scoase hîrtiile aflate în servietă, nu mai avu nici o îndoială. Servieta era plină cu documente de serviciu. Despărţindu-se cu duioşie de prietena sa, subofiţerul alergă în grabă la bord. Curînd preţiosul conţinut al servietei se afla pe masa amiralului german. Exa- minînd documentele, germanii aflară întregul sistem al bateriilor de coastă ruseşti, al cîmpurilor lor de mine şi al culoarelor dintre ele utilizate de vasele flotei ruse.

527 Acum, ofensiva germană nu mai trebuia să fie precedată de

o lungă şi periculoasă operaţie de curăţire a minelor. Drumul spre Riga era deschis. în orice caz, trebuia mai întîi să se cerceteze cu băgare de seamă dacă nu cumva datele din documentele găsite în servietă se învechiseră, iar apoi se putea acţiona. Dacă pînă atunci escadra germană din Marea Baltică nu se putuse lăuda cu cine ştie ce succese, acum i se oferea, în sfîrşit. un prilej fericit de a recupera cu prisosinţă timpul pierdut. O recunoaştere efectuată în timpul nopţii prilejui o veste îmbucurătoare : culoarele dintre cîmpurile de mine rămăseseră neschimbate, întocmai aşa cum se indica în documentele aduse de Bremerman. Dispăruseră astfel şi ultimele îndoieli cu privire la aceste documente.

La început, evenimentele s-au desfăşurat întocmai cum se aşteptau germanii. Mai este oare nevoie să spunem că după aceea ele au început să se desfăşoare cu totul altfel ? Una cîte una, navele de război germane au sărit în aer, izbindu-se de minele apărute pe neaşteptate în culoarele „sigure". Iar bateriile ruseşti, amplasate în cu totul alte puncte decît socotea comandamentul german, au deschis un foc aproape direct asupra duşmanului căzut în capcană. După ce au pierdut patru contratorpiloare şi două vase port-mine, germanii abia au mai avut posibilitatea să riposteze, deschizînd focul asupra punctelor unde, potrivit documentelor lui Bremerman, trebuiau să fie amplasate bateriile ruseşti. De fapt, a fost un tir în gol. Trupele ruseşti au pricinuit o înfrîngere flotei germane fără a pierde un singur om. Escadra germană a recurs la fugă, singurul lucru care o mai putea salva de nimicirea totală.

Amiralul german, care se şi vedea încununat cu laurii victoriei, a trebuit să-şi ia rămas bun de la postul de comandant al escadrei, iar timonierul Kurt Bremerman a scăpat cu mare greutate de curtea marţială. Cît despre Anna, fireşte, cînd a sosit ordinul de arestare a frumoasei spioane, ea era de mult departe. Kurt Bremerman păstrase o fotografie a Annei. Pe baza acestei fotografii, la Berlin s-a stabilit că Anna nu era alta decît Ekaterina Iselman, originară din Riga, pe care

serviciul de contraspionaj german o căuta zadarnic de multă vreme...

întîmplări dintre cele mai neaşteptate şi greşeli neprevăzute au avut, în războiul secret, consecinţe catastrofale. La 19 iulie 1918, în apropierea coastelor Marii Britanii, vasele de război engleze au scufundat unul din submarinele germane intrate de puţină vreme în funcţiune. întrucît submarinul scufundat zăcea pe fundul mării la o mică adîncime, scafandrii englezi, lucrînd cu mult zel, au reuşit curînd să scoată la suprafaţă epava

submarinului şi să o aducă în port. în cabina căpitanului a fost descoperită o pradă preţioasă. Acolo se afla jurnalul de bord, pe baza căruia se puteau stabili calităţile şi deficienţele tacticii vînătorilor de submarine englezi ; planuri de amplasare a cîm- purilor de mine, avînd o mare importanţă ; siluetele tuturor vaselor din flota germană, ale căror tachelaje fuseseră schimbate pentru a-1 induce în eroare pe inamic ; o mare hartă a sectorului de operaţii militare maritime, pe care erau trasate nişte linii roşii, al căror sens nu s-a putut stabili dintr-o dată.

Enigma a putut fi dezlegată datorită unor scurte însemnări făcute pe marginile hărţii. A reieşit că liniile roşii reprezentau rutele a cinci dintre cele mai periculoase submarine, conduse de cei mai buni comandanţi din flota germană. Aceştia hotă- rîseră să împărtăşească secretul succeselor obţinute de ei prie- tenului lor — căpitanul submarinului recent construit. Aşilor germani, desigur, nu le trecuse prin minte că sfaturile date de ei vor deveni sursa propriei lor pieiri. Pe toate rutele indicate au apărut vase de război şi au fost amplasate mine. în mai puţin de trei luni toate cele cinci submarine, atît de primejdioase, au pierit, căzînd în capcana la a cărei pregătire ajutaseră chiar faimoşii lor căpitani. Aceşti marinari şi-au dus vasele la pieire încălcînd secretul militar, deşi lor li se păruse că fac un lucru util.

Au fost cazuri cînd unii spioni şi-au semnat sentinţa de condamnare la moarte chiar prin succesele dobîndite de ei. Un alsacian care servea în flota de război germană a furnizat multă vreme spionajului englez informaţii foarte preţioase despre submarinele germane. Odată, alsacianul a comunicat la timp despre raidurile proiectate a două submarine puitoare de mine. Cînd acestea au sosit la locul unde trebuiau puse minele, erau aşteptate de englezi. Unul dintre puitoarele de mine a fost nimicit pe loc. Abia după multe luni serviciul de spionaj englez a reuşit să afle că la bordul acestui submarin pierise şi agentul său secret. Alsacianul fusese transferat pe acest submarin cu puţin

înainte de ieşirea lui în larg şi nu mai avusese timp să trimită cuvenita ştire în Anglia.

în cursul războiului, în majoritatea ţărilor beligerante s-au produs explozii pe vasele de război. Unele dintre aceste explozii puteau fi consecinţe ale unor accidente : asemenea explozii s-au înregistrat şi înainte de război, printre altele în Japonia şi în Franţa. S-a considerat că ele ar fi fost provocate de un anu- nit sort de pulbere, care, alterîndu-se din cauza conservării îndelungate, lua foc de la sine. Dar cele mai multe dintre miste- 529 rioasele explozii produse după izbucnirea războiului erau

rezultatul unor diversiuni. O deosebită amploare au luat acţiunile diversioniştilor austrieci, care căutau să scoată din circulaţie cele mai puternice vase ale flotei maritime de război italiene. Principalul diversionist era un anume Luigi Fiedler. Atît el, cît şi oamenii săi trăiseră multă vreme în regiunile locuite de italieni ale Imperiului austro-ungar şi vorbeau la perfecţie limba italiană. în arsenalul bazei militare de la Pola se construiau maşini infernale, camuflate sub forma unor butoiaşe de benzină sau de vopsea, a unor cutii de conserve etc.

Strecurîndu-se pe neobservate, în grupuri mici, pe litoralul italian al Adriaticii, care era slab populat, diversioniştii pătrundeau în centrele portuare angajîndu-se ca marinari în flotă. Ei au aruncat în aer vasul de linie „Benedetto Brin“, cu un deplasament de 13 500 de tone. Cu acest prilej a pierit jumătate din echipajul navei, care număra 800 de oameni. La 2 august 1916 a sărit în aer cuirasatul „Leonardo da Vinci", cu un deplasament de 22 000 de tone, unul din cele mai noi vase rapide şi de mare forţă ale flotei de război italiene. Au fost executate şi multe alte operaţii reuşite, dar încercarea lui Fiedler de a arunca în aer baza italiană de submarine din apropiere de Taranto a eşuat. Diversioniştii austrieci debarcaţi în apropiere au fost prinşi de o patrulă italiană.

N-a fost scutită de diversiuni nici flota engleză, cu toate că Anglia dispunea de un contraspionaj atît de bine pus la punct. La 26 noiembrie 1914, în zorii zilei, a sărit în aer la Scheerness cuirasatul „Bulwork". Din cei 800 de membri ai echipajului au fost salvaţi numai 14, doi dintre aceştia sucombînd ulterior din cauza rănilor căpătate. în diferite momente, au pierit de pe urma exploziilor cîteva vase mici. în mai 1917 a fost aruncat în aer noul cuirasat de escadră „Vanguard", cu un deplasament de 19 250 de tone. A pierit întregul echipaj, alcătuit din 800 de oameni. în toate cazurile, vinovăţii n-au fost găsiţi, deşi s-au operat arestări în rîndurile persoanelor suspecte. Nu s-a dovedit nici măcar că aceste cazuri ar fi fost rezultatul unor diversiuni, deşi lucrul era extrem de probabil. Flota germană a suferit o mare pierdere în urma exploziei unui crucişător greu, în noiembrie 1914. Oficial s-a considerat

că pierderea acestui crucişător a fost determinată de un incendiu izbucnit în cala cu muniţii. La 7 octombrie 1916 agenţii germani au aruncat în aer cuirasatul rus „împărăteasa Maria", care se afla în Marea Neagră. Scufundarea acestui vas a avut consecinţe importante, schimbînd raportul de forţe în Marea Neagră în favoarea flotei germano-turceşti.

Serviciile de spionaj au încercat de asemenea să organizeze

diversiuni urmărind lichidarea celor mai bine pregătite cadre de comandă ale inamicului. La începutul verii anului 1917, trebuia să aibă loc la Brugge un banchet al ofiţerilor de pe submarinele germane ale flotilei din Flandra. Banchetul se dădea în cinstea succeselor obţinute în războiul submarin şi la el urmau să fie invitaţi toţi ofiţerii flotilei. Făceau excepţie doar cîţiva ofiţeri inferiori, care aveau serioase sancţiuni disciplinare. Militarii care nu fuseseră invitaţi au hotărît, în mod demonstrativ, să organizeze un chef. Dar s-a ivit o piedică : cele mai bune vinuri fuseseră trimise la cazinou, unde trebuia să aibă loc banchetul. „Eroii" noştri nu s-au descurajat: la război ca la război ! în timp ce unul din ei distrăgea atenţia chelnerilor de la cazinou, ceilalţi au şterpelit o duzină de sticle de şampanie din lotul rezervat pentru faimosul banchet. în cîrciuma unde aveau de gînd să petreacă, cheflii au adus chiar şi două sticle cu şampanie deosebit de scumpă — dintre acelea care trebuiau puse la masa amiralului Schroeder, comandantul flotilei. Cînd s-au apucat să destupe aceste sticle, a izbucnit o explozie care a îngropat sub ruinele casei pe toţi participanţii la vesela reuniune. Un supravieţuitor, venindu-şi în fire a doua zi, a povestit cu mare greutate despre sticlele funeste, din care cea mai mare parte se afla încă la cazinou. Sticlele examinate conţineau un puternic exploziv. Ar fi fost de ajuns să fie deschisă una singură pentru ca flota germană să piardă pe aproape toţi ofiţerii de pe submarinele flotilei din Flandra.

Puterile imperialiste şi serviciile lor de spionaj nu se dădeau înapoi de la nici o crimă, călcînd în picioare cu o totală lipsă de scrupule drepturile şi interesele ţărilor mici. Deosebit de „impresionante" erau isprăvile serviciilor de spionaj imperialiste în Grecia. Antanta căuta prin orice mijloace să determine Grecia — care nu voia să intre în război — să renunţe la politica de neutralitate. La rîndul lor, germanii acţionau sprijinindu-se pe cercurile germanofile de la curte, în frunte cu regina Sofia, sora lui Wilhelm al II-lea. Ei căutau să-l împingă pe regele Constantin al Greciei să ceară ajutor kaiserului.

Personajele principale ale acestei lupte erau baronul german

von Schenk (oficial — comis-voiajor al firmei Krupp) şi ataşatul naval francez, amiralul Roquefeuille. Fiecare conducea cîte o vastă agentură, avîndu-şi oamenii săi printre politicienii corupţi, precum şi ziarele „sale". Tragedia poporului grec, care a fost tîrît într-un măcel sîngeros, debarcarea trupelor Antantei la Salonic, blocada Atenei instituită de flota anglo-franceză — toate acestea serveau doar ca un fundal sinistru pentru o infamă farsă de operetă : lupta dintre Roquefeuille şi Schenk.

Nici unuia, nici celuilalt, pe cît se pare, nu-i păsa că mulţi agenţi de-ai lor figurau pe ambele liste. (Pînă la sosirea lui Roquefeuille, Schenk lua parte la orgii nocturne împreună cu şeful poliţiei secrete franceze şi, în timpul acestor orgii, făceau schimb de informaţii şi de date privitoare la agenţii lor.) Agentura germană şi cea franceză mişunau de spioni dubli, care lucrau „onest" pentru ambele părţi. Cînd, în vara anului 1916, grănicerii greci au arestat 10 persoane suspecte, acestea au prezentat imediat insigne de colaboratori ai serviciului de spionaj francez, pe care le purtau prinse sub reverul hainei. La o cercetare mai atentă, s-a văzut că pe reversul acestor insigne se afla emblema serviciului de spionaj german. Fiecare dintre cei arestaţi avea cîte două paşapoarte (francez şi german), iar unii din ei aveau asupra lor şi cîte două rapoarte : unul pentru Roquefeuille şi altul pentru Schenk. Roquefeuille recrutase un mare număr de prostituate, care trebuiau să obţină informaţii de la vizitatorii lor. Dar transferul de informaţii de la o categorie de „clienţi" la alta nu era lipsit de dificultăţi. De obicei, proaspetele spioane, neposedînd nici un fel de date reale, născoceau pur şi simplu informaţii care, presupuneau ele, aveau şanse să fie pe placul patronilor lor.

O vizitatoare curioasă îl întrebă o dată pe paznicul unei grădini zoologice :

— De ce sex este acest hipopotam ?

— Doamnă, asta nu-1 poate interesa decît pe un alt hipopotam — răspunse isteţul paznic.

Serviciul de spionaj francez, tot cotrobăind prin rufele murdare ale altora, transformase această goană după

informaţi» într-un scop în sine.

Roquefeuille organiza cu mult zel tot felul de provocări — bunăoară, aruncarea în aer a unor vase ale aliaţilor sperînd că astfel va crea un pretext pentru ca Antanta să exercite presiuni asupra Greciei. Cînd nici această acţiune nu a dat rezultate, un grup de mercenari a organizat un „atac" împotriva ambasadei franceze (după care făptaşii au fost ascunşi într-o tabără militară franceză). Au mai existat şi multe alte situaţii

de operetă, mergînd pînă la apariţia „dublurilor" grimate ale unor politicieni greci cumpăraţi de una dintre părţi.

O luptă înverşunată între serviciile secrete avea loc în colonii şi în ţările dependente.

în relatarea noastră nu vom vorbi în amănunt despre faimosul colonel englez Lawrence — s-a scris şi aşa prea mult despre el. Lawrence a lucrat mai întîi ca spion, pătrunzînd adesea în dispozitivul armatei turceşti. El se deghiza atît de bine ca localnic, încît odată turcii, luîndu-l drept un dezertor arab, erau cît pe ce să-l împuşte. Dar principalul rol al lui Lawrence a constat în felul abil în care a reuşit să se înţeleagă cu şeicii arabi şi să-şi asigure cu ajutorul lor controlul asupra mişcării de eliberare a arabilor împotriva dominaţiei turceşti. Fireşte, după sfîrşitul primului război mondial, făgăduielile făcute cu generozitate de Lawrence n-au fost respectate, şi majoritatea teritoriilor locuite de arabi, care se desprinseseră de Turcia, au fost împărţite între imperialiştii englezi şi francezi.

în Iran, o vie activitate diversionistă a desfăşurat consulul german Wassmuss, care dispunea de importante fonduri băneşti. Sarcina lui principală era de a instiga triburile din sudul Iranului împotriva trupelor engleze debarcate acolo. Nu era o sarcină prea grea, întrucît populaţia din Iran îi ura pe colonialiştii englezi. Pentru a ilustra alianţa dintre Germania şi Iran, Wassmuss s-a căsătorit cu fiica unui influent şef de trib, în timpul Ospăţului, organizat cu prilejul nunţii — pe spezele serviciului secret —, colaboratorii lui Wassmuss s-au ocupat cu recrutarea de noi agenţi. Wassmuss a creat o vastă reţea de spionaj şi a provocat atît de multe neplăceri englezilor, încît comandamentul britanic anunţase că va plăti 3 000 de lire sterline recompensă aceluia care îl va aduce pe consul viu sau mort. Ulterior, această sumă a fost majorată la 14 000 de lire.

Wassmuss încerca să-şi consolideze situaţia răspîndind ştiri fanteziste despre succesele germanilor — de pildă, despre ocuparea Londrei şi executarea regelui George al V-lea al Angliei. Dar curînd falsitatea acestor ştiri a devenit evidentă chiar şi în îndepărtatele coclauri ale Iranului. Pe lîngă aceasta, fondurile lui Wassmuss, care era izolat de Germania, au început să se epuizeze şi în scurt timp nu a mai avut cu ce să-i cumpere pe şefii de triburi. Totuşi,

Wassmuss a reuşit să se menţină pînă la sfîrşitul războiului. După aceea, s-a grăbit să se ascundă de partizanii săi înfuriaţi, care înţeleseseră că germanul nu este în stare să-şi îndeplinească ispititoarele făgăduieli. Partizanii lui Wassmuss au mărturisit mai tîrziu că nu-1 predaseră din 53J simplul motiv că recompensa făgăduită de englezi era prea

mare şi nu puteau crede că va fi plătită pentru prinderea unui singur om !

Printre altele, fără să vrea, Wassmuss i-a ajutat pe englezi să pună mina pe încă o carte conţinînd codul diplomatic german. El voia să arunce în aer conducta de petrol engleză de la Aba- dan. Serviciul de spionaj englez a reuşit să primească la timp informaţii despre acest plan al abilului consul german şi trupele engleze au atacat prin surprindere detaşamentul lui Wassmuss, în timp ce era în repaus. Trezit din somn, consulul a încălecat, doar în pijama, pe un cal şi a fugit. Din pricina grabei, n-a mai avut timp să-şi ia bagajele, iar printre ofiţerii englezi nu s-a găsit nici unul destul de isteţ să-şi dea seama de însemnătatea trofeelor cucerite. Lucrurile care-i aparţinuseră lui Wassmuss au fost trimise la Londra şi depozitate în subsolul Ministerului pentru Afacerile Indiei. Abia mai tîrziu, cu prilejul unei convorbiri întîmplătoare cu un ofiţer sosit din Iran, amiralul Hali a aflat că lucrurile lui Wassmuss căzuseră în mîinile englezilor. El a ordonat să-i fie aduse, şi printre ele a găsit registrul cu cifruri germane. Germanii îl foloseau pentru transmiterea de rapoarte pe liniile Berlin-Constantinopol şi Berlin-Madrid (iar de acolo în America de Nord şi de Sud). Apest registru a ajutat la descifrarea unui mare număr de telegrame secrete germane, care se adunaseră în „camera nr. 40“ de la Ministerul englez al Marinei.

Să trecem acum în Africa de Est, unde Anglia avea, ca şi în Iran, forţe cu mult superioare adversarului său. Timp de cîţiva ani, trupele engleze n-au putut obţine nici un succes împotriva detaşamentului colonelului german Vorbeck, deşi acesta era cu totul izolat de Germania. Vorbeck, ce-i drept, avea în rezervă un zepelin, pe care îl ţinea camuflat îndărătul unui baraj de pe cursul unui rîu. Serviciul de spionaj englez a reuşit să stabilească amplasarea exactă a aparatului de zbor. La 6 iulie 1915, monitorul „Severn“, apropiindu-se pe furiş de baraj, a nimicit dirijabilul cu salve de artilerie trase de la mică distanţă. Vorbeck, care menţinea prin radio legătura cu Berlinul, a cerut străuitor să i se trimită muniţii şi medicamente pentru a-şi putea continua lupta în condiţii de semipartizanat, luptă prin care imobiliza în Africa de Est 300 000 de soldaţi ai Antantei. E adevărat că englezii interceptau regulat şi descifrau radiogramele schimbate între Vorbeck şi şefii săi de la Berlin. Dar ei aveau prea

puţine şanse de a distruge zepelinul pe care germanii îl puteau trimite pe neaşteptate în Africa de Est, încărcat cu echipament de război.

Un agent aliat din Bulgaria a comunicat ofiţerului englez

Mortimer, care fusese trimis la Viena (acesta a fost lansat cu paraşuta, îmbrăcat civil, în spatele trupelor austriece), că nemţii au transportat în piese separate un superzepelin care urmează să fie asamblat în Bulgaria. Cu ajutorul aceluiaşi agent, care era o persoană influentă, Mortimer a plecat fără dificultate în Elveţia, de unde a trimis la Londra ştirile primite.

La 16 noiembrie 1917 zepelinul a decolat din Bulgaria. El a luat direcţia Africa de Est, avînd la bord 50 de mitraliere, puşti, cartuşe şi alte muniţii, precum şi medicamente. Dar, ajungînd deasupra coloniei germane din Africa de Est, zepelinul n-a primit de jos semnalul convenit pentru aterizare. Zadarnic s-a învîrtit dirijabilul ore întregi deasupra sectorului unde se presupunea că se află Vorbeck (colonelul german tocmai efectua în acel moment un raid în Africa de Est „portugheză"). între timp, de la Berlin s-a comunicat că Vorbeck este încercuit şi că zepelinul trebuie să se înapoieze la bază. El a făcut calea-întoarsă, reuşind să ajungă cu bine la punctul de plecare. Abia mai tîrziu a ieşit la iveală că telegrama din Berlin recepţionată de comandantul zepelinului fusese urmarea unei depeşe de la Vorbeck transmise prin radio. Mai bine zis, aşa se credea în capitala germană. în realitate însă, radiograma cifrată fusese trimisă la Berlin de serviciul de spionaj englez, care cunoştea şi locul unde se afla atunci Vorbeck şi codul folosit de el în comunicaţiile cu comandamentul german.

Serviciile de spionaj imperialiste se pricepeau să nu observe în mod voit lucrurile pe care n-aveau voie să le vadă şi să le ştie. Contraspionajul englez, în mod ciudat, ignora faptul că anumite firme engleze aprovizionau inamicul prin ţările neutre. După cum a declarat făţiş în 1927 amiralul Concett, care ocupase în timpul războiului postul de ataşat militar englez în ţările scandinave, germanii primeau din coloniile britanice mari cantităţi de grăsimi, folosite pentru producţia de explozivi, fără a mai vorbi despre livrările de nutreţ pentru vite etc. Fără acest „sprijin", Germania ar fi fost probabil înfrîntă mult mai repede de blocada aliaţilor.

Englezii foloseau serviciul de spionaj şi pentru a

răspîndi zvonuri false care puteau fi utilizate cu succes în jocul la bursă. După faimoasa bătălie navală de lîngă coastele Iutlan- dei, cercurile diriguitoare engleze, folosind toate canalele neoficiale de informaţii la care aveau acces, au anunţat mai întîi înfrîngerea, apoi victoria flotei lor, jucînd mai întîi „ă la baisse" şi pe urmă „ă la hausse" la bursa de valori din New **535** York. Se crede că organizatorul acestei „nevinovate operaţii",

care a adus profituri de milioane, era sir Ernest Cassel, unul dintre magnaţii City-ului şi un intim al cercurilor guvernamentale britanice.

Fantomele la vînătoare de secrete

în primăvara anului 1918, în Occident lupta serviciilor secrete era deosebit de îndîrjită. Nimeni nu se îndoia că germanii vor încerca să-şi folosească ultima şansă : o ofensivă cu toate forţele pe frontul de vest mai înainte ca în ajutorul trupelor Antantei să sosească milioanele de americani care începuseră să fie instruiţi într-un ritm accelerat. Dar unde urma să se desfăşoare ofensiva germană, în care sector al frontului ? De cunoaşterea răspunsului la această întrebare depindeau atît de multe, încît sînt de înţeles eforturile febrile ale serviciilor de spionaj aliate de a pune mîna cu orice preţ pe informaţiile de care aveau nevoie. Informaţiile se obţineau din diferite surse, dar ele erau fragmentare şi adeseori contradictorii. în aceste condiţii, ştirile (în parte adevărate) care indicau direct locul şi momentul viitoarei ofensive cereau prudenţă şi spirit critic. Iar marile state-majore aliate adesea conchideau în calculele lor că germanii vor ataca tocmai acolo unde în realitate nici nu le trecea prin minte.

între altele, un efect nefast a avut un grav eşec suferit de spionajul francez. Rapoartele a vreo douăzeci de agenţi francezi trimişi în Germania prin Elveţia spuneau unul şi acelaşi lucru : ofensiva germană de primăvară va începe împotriva francezilor în Champagne şi împotriva diviziilor americane în Lorena. Aceste ştiri erau în contradicţie cu informaţiile primite din alte surse. Totuşi, întrucît proveneau de la agenţi verificaţi, serviciul de spionaj francez le-a considerat, în linii mari, autentice. Cu atît mai mare a fost surpriza cînd ofensiva germană a început împotriva englezilor pe Somme, cu 150 de kilometri mai la nord decît se indicase în rapoartele spionilor francezi. Aceasta a pricinuit enorme pierderi forţelor Antantei. Un timp s-a părut chiar că întregul front de vest ameninţa să

se prăbuşească.

Au fost cercetate din nou rapoartele agenţilor francezi din Germania. Analiza lor minuţioasă a permis să se constate că

ele conţineau un oarecare număr de fapte adevărate, dar, pe lîngă acestea, şi un mare număr de informaţii false, care nu prea puteau fi rezultatul unei simple greşeli. Ştirile ce corespundeau realităţii, aproape fără excepţie, fuseseră cunoscute şi mai înainte de către francezi şi — lucru foarte important — Biroul II era informat că şi germanii ştiau că serviciul secret francez le cunoaşte.

Cu alte cuvinte, ştirile adevărate, după toate probabilităţile, fuseseră adăugate altor informaţii, fabricate anume pentru a-i înşela pe francezi. Dar toate acestea nu erau decît presupuneri care trebuiau verificate. Biroul II a făcut atunci o experienţă, trimiţînd agenţilor săi ordinul de a obţine planurile unei fabrici de anilină din Ludwigshafen (Bavaria). Agenţii nu aveau de unde să ştie că serviciul secret francez dispunea deja de planurile amănunţite ale acestei uzine. Şi iată că din Germania sosesc planurile cerute. Ele nu erau decît nişte falsuri abil executate. Nu mai putea fi nici o îndoială : agenţii francezi fie că erau trădători, fie că fuseseră arestaţi şi în numele lor trimitea rapoarte serviciul secret german. întrucît era vorba de oameni verificaţi, mai plauzibilă părea cea de a doua ipoteză, care, într-adevăr, fu repede confirmată. întregul grup de spioni francezi — peste 20 de persoane — fusese capturat de poliţia germană. După cum a ieşit la iveală, ei nu fuseseră arestaţi cu toţii deodată, deşi au fost urmăriţi din primul moment al apariţiei lor pe teritoriul german. Contraspionajul german a descoperit pe îndelete toate legăturile şi ramificaţiile acestui grup al serviciului secret francez din Germania, adresele conspirative, cifrurile folosite şi alte informaţii, ceea ce a permis, după arestarea spionilor, să fie înşelat Parisul în numele lor.

Serviciul secret francez din Elveţia începu acum să caute veriga prin care se ajunsese la descoperirea activităţii agenţilor săi. Treptat, urmele au dus la un spion german — după toate indiciile o figură importantă — pe care francezii îl numeau convenţional „maestrul". La început se părea că nici n-ar fi vorba de un om în carne şi oase, ci de nişte fantome insesizabile, dar nişte fantome care vînau cu multă tenacitate secrete militare. Ulterior, fantomele s-au contopit în figura la fel de fantomatică a

„maestrului". La un moment dat s-a emis părerea că poate că nu e vorba totuşi de o singură persoană. Adevărul este că urmele duceau formal la diferite persoane şi se putea numai presupune că toţi aceşti oameni, atît de puţin asemănători între ei, erau doar măştile unui singur spion.

Cu puţin timp înainte de faptele relatate mai sus, la un vice-

consulat francez îşi făcuse apariţia un vizitator. Era un bărbat înalt, de vîrstă mijlocie şi cu o înfăţişare severă. Vizitatorul avea o figură arogantă şi un profil de medalie. îndărătul ochelarilor străluceau nişte ochi negri, iar gura era ascunsă de o pereche de mustăţi stufoase. Necunoscutul declară că e reprezentantul guvernului elveţian şi că a sosit ca să verifice dacă nu cumva viceconsulatul încalcă neutralitatea Elveţiei. Prezentînd o insignă a poliţiei elveţiene, el ceru să-i fie deschis seiful cu documente. Funcţionarul consulatului încercă să protesteze, dar apoi cedă, gîndindu-se că în seif nu există hîrtii compromiţătoare şi că un scandal făţiş ar fi putut duce la descoperirea altor acţiuni ale consulatului, mult mai puţin inofensive. Arogantul vizitator aruncă o privire fugară asupra hîrtiilor şi puse o mare parte din ele într-o valijoară. Francezul încercă din nou să protesteze, dar funcţionarul elveţian spuse categoric că el trebuie să studieze cu atenţie şi în linişte toate hîrtiiie. Diplomatul declară energic că nimeni nu are dreptul să ia hîrtiiie consulatului. în clipa aceea necunoscutul vîrî mîna în buzunar şi scoase un pistol. „Nici o mişcare !“ — strigă elveţianul. El ieşi repede de-a-ndaratelea, fără a coborî arma. Uşa fu trîntită şi îndată se auzi zgomotul unui automobil care se îndepărta.

E lesne de imaginat ce zarvă a stîrnit această vizită, sau, mai exact, acest atac înarmat asupra unui viceconsulat. în plus, s-a aflat din Zurich că, potrivit explicaţiei unui înalt funcţionar de poliţie, omul care „vizitase" viceconsulatul era într-a- devăr un reprezentant al guvernului. Dar acest poliţist din Zurich, la rîndul său, suscita puternice suspiciuni : el figura de multă vreme pe „lista neagră" a Antantei ca agent german. în afară de aceasta, potrivit unei informaţii, necunoscutul care s-a dat drept funcţionar al poliţiei

elveţiene fusese văzut în compania unui aviator englez aflat în Elveţia pentru îngrijirea sănătăţii. Din Anglia s-a comunicat însă că în flota aeriană engleză nu există un pilot cu numele respectiv. în acelaşi timp a ieşit la iveală că germanii cunoşteau secretul semnalizărilor de noapte de pe aerodroamele engleze. Piloţii germani, zburînd deasupra aerodroamelor britanice, transmiteau prin codul secret englez cererea de a se aprinde luminile de semnalizare. Cînd luminile se aprindeau, avioanele germane bombardau aerodromul. Tocmai atunci sosi şi vestea că reţeaua de spionaj franceză din Germania începuse să transmită informaţii false şi că, prin urmare, spionii francezi fuseseră arestaţi de germani...

Serviciul secret francez îi mobiliză pe toţi funcţionarii vice-

consulatului care-l văzuseră pe banditul venit în inspecţie „în numele" guvernului elveţian. Curînd, unul din ei sosi cu ştirea că îl văzuse pe necunoscut la poliţia din Berna. Nu exista nici o îndoială, acesta era omul care furase hîrtiile viceconsula- tului. Francezul putuse observa cum necunoscutul şedea de vorbă amical şi schimba glume cu un înalt funcţionar de poliţie. Funcţionarul viceconsulatului, profitînd de un moment favorabil, întrebase o dactilografă cine este acest necunoscut. Dactilografa nu i-a putut răspunde decît că e un bun prieten al poliţistului cu care tocmai stătea de vorbă şi că cei doi se întîlnesc adesea la sediul poliţiei. Francezul îl urmări pe necunoscut, care, ieşind din clădirea poliţiei, luă un taxi şi rătăci mult timp prin oraş, probabil pentru a încurca urmele.

Pe neaşteptate, maşina se opri în faţa unei case în interiorul căreia necunoscutul dispăru. Portarul casei avea o înfăţişare de subofiţer prusac. Nici vorbă nu putea fi de a-i pune vreo întrebare. Francezului nu-i rămase decît să aştepte.

De altfel, aşteptarea nu a durat prea mult. După cîteva minute necunoscutul ieşi din clădire şi plecă pe jos. Curînd îl pierdu din vedere. Francezul hotărî să cerceteze misterioasa casă. El cumpără un teanc de ziare de la o bătrînă vînzătoare şi, sub înfăţişarea unui distribuitor de ziare, bătu la uşă. îi deschise un bărbat în uniformă de căpitan german. Ofiţerul era de aceeaşi statură cu necunoscutul, dar ceva mai lat în umeri şi cu trăsături mai aspre. Altcineva nu se mai afla în micul apartament. Căpitanul aruncă o privire scrutătoare pretinsului vînzător care îi oferise un ziar, dar se întoarse să caute mărunţiş, pe care-l scoase din buzunarul paltonului. Era paltonul omului care furase hîrtiile de la viceconsulat, care fusese urmărit de francez şi tocmai ieşise din casă...

Cînd funcţionarul viceconsulatului îşi relată aventura şefului serviciului de spionaj francez, acesta îi arătă fotografiile unui număr de persoane suspecte. Printre ele funcţionarul îl recunoscu imediat pe căpitanul german. Era căpitanul von Eimen, care obţinuse autorizaţia să

efectueze călătorii din Germania în Elveţia în chestiuni referitoare la soldaţii germani internaţi.

Căpitanul fu pus sub supraveghere permanentă. Un agent al contraspionajului francez îl urmări cînd plecă de la Berna la Zurich. în gară la Ziirich, căpitanul se urcă într-o maşină cu perdelele trase. Maşina înainta destul de încet. I-a trebuit o jumătate de oră pentru a ajunge pînă într-o stradă liniştită. Uşa limuzinei se deschise şi din ea coborî un om. Dar acesta, în mod evident, nu era căpitanul von Eimen. în bătrînul mărunţel şi gîrbovit, al cărui chip agentul francez reuşi să-l exa

mineze cu atenţie, ar fi fost cu neputinţă să-l recunoască cineva pe bravul ofiţer german. între timp, omul care coborîse din maşină dispăru într-o casă. Agentul francez cumpără de alături un coş cu legume şi bătu la uşa casei unde intrase necunoscutul. Portarul era german, aşa că francezul preferă să se adreseze femeii care făcea curăţenie în curte.

— Am fost trimis cu legumele comandate de domul Glau- ber, care tocmai a coborît din maşină.

— Aici nu stă nici un domn Glauber — răspunse femeia. — Din maşină a coborît domnul Michaelsohn, care locuieşte în această casă de multă vreme. Ai greşit adresa.

Agentul urma acum să ceară informaţii despre Michaelsohn la secţia din Zurich a serviciului secret francez. Aici află că şi Michaelsohn figura pe lista persoanelor suspecte. Se ştia că este delegat pe lîngă viceconsulatul german şi că lucra în mod oficial la biroul pentru livrările de cărbune.

Pe lîngă limba sa maternă, germana, Michaelsohn vorbea la perfecţie franceza şi engleza. Dar era puţin probabil ca el să fi fost un spion priceput. Ducea o viaţă uşuratică, schimba mereu amantele şi îşi petrecea vremea în localuri de noapte. La Zurich nimeni nu auzise de căpitanul von Eimen.

Aşadar, serviciul de contraspionaj francez cunoştea deja trei măşti pe care le purta necunoscutul : poliţist elveţian, ofiţer german ocupat cu soarta soldaţilor internaţi şi, în sfîrşit, funcţionar al viceconsulatului german, vizitator nelipsit al tuturor localurilor rău famate din Zurich. Dar adevăratul rol al „maestrului" a putut fi stabilit de către francezi numai în urma unor cercetări meticuloase în lumea interlopă. A ieşit la iveală că el dispunea în acest mediu de numeroşi agenţi, pe care-i menţinea prin ameninţări, făgăduieli sau oferindu-le bani. „Maestrul" avea agenţi şi printre funcţionarii elveţieni, îndeosebi la poliţie şi la vamă. El îşi avea oamenii săi în cele mai diferite cercuri ale societăţii.

Francezii bănuiau că „maestrul" reuşise să corupă cîţiva oameni de-ai lor şi astfel să pătrundă în secretele Biroului II.

Multă vreme serviciile de spionaj aliate n-au reuşit să dezlege enigma „maestrului". Le-a ajutat o întîmplare. Un agent al contraspionajului american se întîlni cu un tînăr german pe care îl cunoscuse cu prilejul unei călătorii făcute în Germania înainte de război. Acest german, deşi provenea dintr-o familie conservatoare aparţinînd marii burghezii, ajunsese să urască guvernul german, învinovăţindu-1 de nenorocirile pe care războiul le adusese rudelor şi prietenilor săi. Americanul a ştiut să

profite de speranţele pe care mulţi europeni, sătui de război, şi le legau pe atunci de numele preşedintelui Wilson. Preşedintele american era considerat pacifist, duşman al agresiunii imperialiste, partizan al dezarmării şi al păcii. Tocmai aceste iluzii au fost exploatate de spionul american, care îi ceru noului său prieten să-1 ajute în lupta pentru zdrobirea imperialismului german. După o scurtă ezitare, tînărul se declară de acord. Americanul află curînd, spre marea sa bucurie, că amicul său lucra sub ordinele „maestrului". După cîteva întîlniri, americanului îi fu înmînat, într-o cutie de vioară, un maldăr de documente secrete care demascau activitatea „maestrului".

Acesta era un mare afacerist german de profesie inginer. în Elveţia reuşise să eludeze deciziile guvernului ţării care interziceau exportul de produse deficitare. El izbutise să achiziţioneze prin Elveţia şi multe mărfuri din alte ţări, ocolind astfel blocada aliată. în acelaşi timp, „maestrul" conducea un grup însemnat de spioni germani, pe care îi trimitea în Franţa. El înfiinţase chiar la Berna o mică şcoală secretă în care erau instruiţi viitorii săi agenţi. Tot „maestrul" fusese acela care îi informase pe nemţi despre cei 21 de spioni francezi care au fost prinşi şi executaţi de germani. El fusese ajutat în această acţiune de nişte agenţi dubli. Avîndu-şi oamenii săi în cadrul poliţiei elveţiene, „maestrul" putea da lovituri eficiente serviciilor de spionaj ale inamicului. La instigaţia lui, numeroşi agenţi ai aliaţilor fuseseră acuzaţi de încălcarea legilor elveţiene cu privire la neutralitate.

„Maestrul" săvîrşise însă două greşeli. în primul rînd, nu descoperise că unul dintre colaboratorii săi apropiaţi a devenit agent al serviciului de spionaj american, iar în al doilea rînd nu-şi refuza nici o plăcere, şi sub numele de Michaelsohn ducea la Ziirich o viaţă desfrînată, care nu putea să nu atragă atenţia asupra lui.

După pierderea documentelor predate spionului american în cutia de vioară, zilele „maestrului" ca şef al agenturii de spionaj germane erau numărate. Diplomaţii Antantei au prezentat autorităţilor elveţiene toate datele referitoare la adevăratele ocupaţii ale „maestrului". Guvernul de la Berna

fu adînc tulburat : documentele compromiteau un mare număr de funcţionari de vază, precum şi alţi cetăţeni ai Elveţiei neutre. în orice caz, agentul german trebuia arestat imediat. Neîncrezîndu-se în poliţia elveţiană, agenţii francezi au împresurat din toate părţile locuinţa „maestrului". Cînd, în sfîrşit, şi-au făcut apariţia, şefii poliţiei elveţiene trebuiră să aştepte mult în faţa uşii încuiate. Nimeni nu răspundea la bătăile lor.

Uşa fu spartă, şi poliţiştii se năpustiră în apartament. în faţa lor se afla un chip straniu, monstruos. Jumătatea lui stîngă nu semăna de loc cu cea dreaptă. Un obraz era neted şi bronzat de soare, celălalt palid şi zbîrcit. Acest chip avea o singură sprinceană, peruca era deplasată într-o parte. D-l Michael- sohn era pe cale de a se transforma în căpitanul von Eimen.

„Maestrul" a găsit destui prieteni influenţi care — mulţi în propriul lor interes — au căutat în fel şi chip să-1 smulgă din mîinile justiţiei elveţiene, iar acestea se dovediră a nu fi prea tenace. Acuzatul fu declarat nebun şi internat într-un spital izolat, de unde fugi curînd în Germania. Mecanismul de spionaj creat de el s-a dizolvat în scurt timp. După război „maestrul" şi-a reluat activitatea de mare om de afaceri.

Evadarea unei alteţe imperiale

Una din marile mistificări ale războiului secret a fost pusă la cale de serviciul de spionaj american cu scopul de a obţine planurile ofensivei germane — „hotărîtoare", cum sperau germanii — proiectate pentru primăvara anului 1918. Americanii s-au gîndit să strecoare în sînul serviciului de informaţii german un spion care să cîştige încrederea nemţilor. Spionul american (în relatarea sa cu privire la cele întîmplate, E. Woodhali îl numeşte convenţional „colonelul") a plecat în Spania, unde s-a dat drept dezertor din armata S.U.A. — un criminal periculos care reuşise să evadeze. Despre această evadare (desigur, înscenată) au aflat grănicerii spanioli şi, prin ei, serviciul german de spionaj. Dar acesta nu era decît prologul celor ce aveau să urmeze.

„Colonelul" s-a instalat la un hotel din staţiunea climaterică San Sebastian. în lipsa lui, agenţii spionajului american au pătruns în camera sa, răvăşindu-i toate lucrurile. Şi despre această percheziţie s-a aflat în hotel. înapoindu-se din oraş, „colonelul" îşi manifestă în mod vehement indignarea. în acel moment se apropie de el un necunoscut care,

foarte amabil, se oferi să-i spună cine anume îi percheziţionase camera. Necunoscutul locuia în acelaşi hotel. După ce se prefăcu că ezită, „colonelul" acceptă. Se duse în camera necunoscutului, unde fu prezentat

cîtorva persoane. în timpul convorbirii ce a urmat, ..colonelul" pretinse că nu cunoaşte limba germană, pe care în realitate o vorbea în mod curent. Interlocutorii săi avură un scurt conciliabul în germană, după care îi propuseră direct americanului să lucreze pentru spionajul german, făgăduindu-i bani mulţi şi protecţie împotriva poliţiei americane. A urmat din nou comedia ezitărilor, apoi „colonelul" declară că e de acord, întrucît voia să se răzbune pentru persecuţiile la care fusese supus.

Principala misiune încredinţată „colonelului" a fost să favorizeze evadarea unui agent german, pe nume Miiller, capturat nu de mult de francezi. Organizarea acestei evadări fusese ordonată personal de către kaiser. în afară de aceasta, „colonelul" primi misiunea de „a procura" planurile unei importante invenţii franceze.

înarmat cu bani şi cu un paşaport spaniol „valabil", „colonelul" plecă în Franţa. La început fu urmărit pas cu pas, astfel încît abia reuşi să strecoare unui coleg care-1 aştepta un bileţel foarte scurt. Dar la Paris şefii „colonelului" rămaseră muţi de uimire aflînd în ce consta misiunea pe care i-o încredinţaseră germanii. Sub identitatea lui Miiller se ascundea prinţul Joachim, fiul îndrăgit al lui Wilhelm al II-lea, pentru a cărui salvare diplomaţia germană făcuse deja eforturi febrile, acţio- nînd prin intermediul unor ţări neutre. Pînă la urmă s-a luat hotărîrea de a se consimţi la evadarea lui Miiller. Americanul fu arestat ca spaniol suspect şi introdus în aceeaşi celulă cu prinţul Joachim. Acolo „colonelul" îi declară fără ocol pretinsului Miiller că este agent al serviciului de spionaj german şi că primise misiunea să-i organizeze evadarea cu ajutorul unui alt spion. Planul de evadare fu expus în amănunt lui Joachim, care făgădui să-l urmeze cu exactitate. Evadarea — cu ajutorul contraspionajului francez — a decurs fără nici un incident. în timp ce prinţul îşi făcea plimbarea reglementară, „colonelul" şi prietenul său, un „maior", atraseră asupra lor atenţia santinelelor. Un minut mai tîrziu, o maşină îi ducea pe toţi trei spre sud, spre graniţa cu Spania. Apoi, pe poteci ocolite, „colonelul" şi prinţul au ajuns pe teritoriul spaniol.

„Colonelul" mai făcu o călătorie în Franţa — de data aceasta pentru a obţine planurile invenţiei —, deşi la început Joachim refuzase categoric să se despartă de salvatorul său.

Proaspătul agent german aduse şi planurile cerute. împreună cu el sosi încă un spion, un „inginer". Acesta era un om bine pregătit, care a reuşit să-i ameţească pe germani vorbindu-le despre detalii tehnice din care ei nu pricepeau nimic.

în pofida ordinelor foarte stricte, prinţul Joachim stărui ca

cei doi străini — „colonelul" şi „inginerul" — să fie aduşi în Germania împreună cu el, la bordul unui submarin german. Sosind la Kiel, cei doi au fost trimişi la Koblenz, unde se pomeniră puşi sub o atentă supraveghere. Era evident că sînt suspectaţi. într-o cafenea au fost acostaţi de o tînără femeie care vorbea spaniola. Făcură cunoştinţă. Nu încăpea nici o îndoială că Grete — cum se prezentase tînăra nemţoaică — fusese trimisă la ei de serviciul secret. Pe „inginer" îl aşteptau convorbiri neplăcute cu experţii germani. Chiar în cazul cînd germanii n-ar fi descoperit imediat înşelătoria, exista temerea că, după ce vor primi de la „inginer" toate informaţiile despre pretinsa invenţie, vor căuta să se descotorosească de el. Cei doi spioni hotărîră să dispară de îndată ce se va ivi prilejul.

Intre timp, „colonelul" fu chemat la feldmareşalul Hinden- burg, comandantul suprem al armatei germane. Răspunzînd la întrebările ce i-au fost puse, „colonelul" zugrăvi un tablou vădit exagerat al forţei armatelor americane din Franţa. Situaţia spionilor devenea critică, însă ei nu se apropiaseră de ţintă — precizarea locului şi datei ofensivei germane. Succesul veni într-un chip cu totul neaşteptat. Grete, agenta serviciului de contraspionaj german, se îndrăgosti de „colonel" şi trădă jocul şefilor săi. Mai mult, ea îi puse pe americani în legătură cu doi colonei de stat-major care, socotind inevitabilă înfrîngerea Germaniei, erau gata să fugă la americani cu planurile germane secrete şi să le predea Antantei în schimbul unei sume de bani şi al garantării deplinei lor securităţi. Spionii americani, se înţelege, au primit bucuroşi această propunere.

Cu concursul celor doi ofiţeri germani sus-puşi, „colonelul", „inginerul" şi Grete au reuşit să părăsească Germania. Curînd au dezertat la americani şi cei doi colonei germani.

Vorbind despre succesele serviciilor de spionaj ale Antantei, îndeosebi în etapa finală a războiului, nu trebuie să le exagerăm. Deşi în memoriile multor spioni ai aliaţilor figurează, bunăoară, afirmaţia că ei

prevăzuseră apropiata prăbuşire a Germaniei, faptele arată contrarul. înaltul comandament al Antantei, iar după el guvernele Angliei, Franţei şi S.U.A. aveau cea mai confuză idee despre posibilităţile Germaniei de a continua războiul. Generalii Antantei încercaseră zadarnic ani de-a rîndul să înfrîngă apărarea germană prin lovituri frontale (care s-au soldat cu milioane de morţi şi răniţi). Ei se izbiseră dureros de atîtea ori de puternicele fortificaţii germane, încît li se formase un reflex condiţionat care îi împiedica să se apropie de frontul german, chiar şi atunci cînd acesta nu mai păstra decît o umbră a forţei sale de altădată. Guvernele şi statele-

majore ale Antantei, chiar, şi în ajunul prăbuşirii militare a Germaniei, după grelele infrîngerî ale germanilor (jdin august 1918). se ocupau «de zor cu pregătirea unor planari, amănunţite de desfăşurare a războiului în anii 1919 şi 1920. Ce să «nai vorbim despre informarea exactă tu care se laudă spionă -englezi, francezi şi americani îa memoriile lor !

Omul potrivit la locul potrivit

Indivizi dubioşi, escroci şi aventurieri de toate soiurile nu numai că erau recrutaţi de către oficinele de spionaj, dar se simţeau ei înşişi atraşi de serviciul secret ca muştele de miere.

Un exemplu elocvent în acest sens îl poate constitui povestea vieţii lui Ignatius Timothy Trebish-Lincoln, onorabil membru a! Camerei comunelor din parlamentul englez. Ziarist, predicator creştin, spion dublu, politician liberal, călugăr budist, mandarin chinez — iată doar cîteva din avatarurile acestui încercat maestru al blufului.

Născut într-o familie burgheză dintr-un orăşel unguresc de pe Dunăre, Ignatius îşi schimbase de mai multe ori religia încă în anii tinereţii, apărînd de fiecare dată, nu fără profituri substanţiale, în postura de misionar al noii sale „credinţe". 'Escrocul îşi alesese, desigur, drept cîmp al activităţii sale de predicator Statele Unite, iar confesiunea şi-o schimba în funcţie de cererea şi oferta de pe piaţa „spirituală". Oscilaţiile acestei conjuncturi de piaţă l-au adus pe Ignatius în Anglia, unde, nemulţumit de succesele (şi mai cu seamă de veniturile) obţinute din propovăduirea cuvântului Domnului, a devenit ziarist, în 19G6, fostul pastor sufletesc a devenit membru activ al partidului liberal, apărînd în rolul de secretar al lui Seebo'hm Rountrie, un destul de cunoscut fruntaş al vieţii publice. în timp ce îşi îndeplinea îndatoririle de secretar, Ignatius a falsificat semnătura şefului său pe un cec pentru frumuşica sumă de 700 de lire sterline. Falsul nu

a fost descoperit imediat, înainte de aceasta, Trebish-Lincoln a reuşit, în 1910, să devină membru al Camerei comunelor din partea partidului liberal.

Dar la noile alegeri, care au urmat după scurt timp, nu a mai fost ales.

Cînd a izbucnit războiul, Trebish-Lincoln, ca originar din- tr-o ţară inamică, s-a pomenit într-o situaţie extrem de echivocă şi mai cu seamă fără nici un ban. Ce-i drept, prietenii săi l-au ajutat să capete o slujbă la cenzură, unde controla corespondenţa maghiară şi română. Dar el stîrni curînd suspiciuni şi fu nevoit să părăsească serviciul. Rămas din nou fără bani, îl ameninţa primejdia de a fi exclus din clubul aristocratic din care făcea parte. Perspectiva îl îngrijora, întrucît calitatea de membru al acestui club era considerată ca un criteriu al respectabilităţii şi oferea posibilităţi de a obţine avantaje.

Tocmai în acea vreme Trebish a bătut la uşa serviciului de spionaj englez. Escrocul îşi propunea să tragă profit din propriile sale eşecuri : avea să istorisească în amănunţime germanilor necazurile sale, spunea el, şi să le declare că doreşte să se răzbune împotriva Angliei. Germanii aveau să-l ia cu siguranţă în slujba lor, iar el va deveni un om deosebit de util serviciului de spionaj englez. Deşi propunerile lui Trebish-Lincoln miroseau de la o poştă a şarlatanie şi aventură, cartea de vizită a fostului membru al parlamentului şi intervenţiile amicilor săi influenţi şi-au făcut efectul. După oarecare ezitări, el fu primit în slujba serviciului de spionaj. Dar planul ce a luat naştere imediat în mintea noului agent era cu totul fantastic. El ceru să i se pună la dispoziţie informaţii despre ieşirea în larg a unor mici escadre engleze. Folosind informaţiile primite de la Igna- tius, arăta el, germanii vor scufunda aceste vase britanice şi vor sfîrşi prin a da crezare datelor furnizate de un agent atît de preţios. Atunci Trebish le va transmite ştirea ieşirii în larg a unei alte mici escadre, dar în realitate întreaga flotă engleză îşi va părăsi locurile de ancorare şi va nimici navele germane trimise în vederea luptei cu un adversar mai slab. Pentru început, Trebish cerea date despre locurile de ancorare şi distribuţia forţelor flotei engleze.

Fireşte, Intelligence Service-ul nu s-a lăsat prins într-o cursă care era vădit destinată englezilor, şi nu comandamentului flotei germane. Era prea evident că unicul ţel al lui Trebish, indiferent cum s-ar fi desfăşurat

ingeniosul său plan, era să stoarcă sume cît mai mari de la ambele părţi beligerante. în consecinţă, i s-a comunicat lui Ignatius că informaţiile cerute nu-i pot fi puse la dispoziţie. Atunci, fără să-şi piardă cumpătul, a propus să plece ca agent englez la Rotterdam, să devină spion german şi să transmită la Londra tot ce va reuşi să afle

fiind în serviciul germanilor. Acest plan a fost încuviinţat, ircuish plecă neintirziat în Olanda ţi îşi oferi serviciile consulului general german din Rotterdam, care îi primi bucuros oterta. Se înţelege că serviciul de spionaj englez nu-1 scăpa din ocln pe acest agent al său, excesiv de descurcăreţ. După cîtva timp, Trebish transmise nişte informaţii care însă n-au fost bune de nimic. S-au iscat serioase bănuieli : nu cumva Trebish dezvăluise germanilor faptul că se afla în slujba Intelligence Service-ului şi intenţiona ca în acelaşi timp să slujească (sau, mai bine zis, să înşele) ambele servicii de spionaj ? La Intelli- gence Service fu acuzat făţiş că este un agent duolu şi i se ceru să pună capăt acestui joc periculos. Trebish pricepu că lucrurile luaseră o întorsătură serioasă. Nu era de glumit : putea uşor să ajungă pe banca acuzaţilor şi chiar în ştreang în Turnul Londrei.

A doua zi după discuţia de la serviciul de spionaj, vaporul american „Philadelphia" îl ducea pe fiul rătăcitor al cîtorva biserici înapoi în Statele Unite. Intorcîndu-se pe pămîntul american, Trebish se grăbi să rupă orice relaţii cu perfidul Albion şi începu pe dată să ispitească ambasada germană cu propuneri dintre cele mai seducătoare. Aceasta, pe bună dreptate, respinse propunerile aventurierului. Neobositul Trebish începu să scrie articole împotriva Antantei în ziarele tipărite în S.U.A. în limba germană pentru emigranţii din Germania.

Toate ar fi fost bune, dacă n-ar fi izbucnit scandalul în legătură cu cecul falsificat. Trebish deveni pur şi simplu un infractor de drept comun, pe care, în august 1915, autorităţile americane l-au extrădat englezilor. Ignatius ieşi din închisoare în 1919 şi... începu o nouă etapă a agitatei sale cariere. El îşi oferi serviciile fostului kaiser Wilhelm al II-lea, apoi lui Kapp, căpetenia complotiştilor reacţionari germani, după aceea plecă în China, unde, după cîtăva vreme, trecu la religia budistă. Perioadele de ascensiune alternau cu perioadele de declin. Trebish ba se îmbogăţea, ba rămînea fără un ban, se vîra în orice aventuri, nu se dădea în lături de la nici un fel de expediente. Această poveste a continuat timp de un sfert de secol, pînă la moartea lui, survenită în 1943.

Mai puţin norocoasă decît Trebish a fost aventuriera Despina Davidovici, un personaj de aceeaşi teapă. Născută la Constantinopol, ea învăţase încă din copilărie să vorbească

curent cîteva limbi. La 17 ani s-a căsătorit cu un francez, dar curînd s-a despărţit de el şi a început să ducă viaţa unei turiste bogate. La Paris „frumoasa turcoaică" era cunoscută sub numele de

M4zie, la Londra.şi Madnid sub cel de Hesketh, la Roma sub numele său de fată — Davidbvici, la New York se numea mrs. Despina, la Washington — baroneasa de Belleville. Pretutindeni reuşise să-şi creeze legături ân cercurile înakei -societăţi şi să numere printre adoratorii-ei oameni influenţi care aveau acces la secretele de stat.

La începutul -anului 1918, Despina Davidovici, care se afla pe atunci în Spania, apărea pretutindeni întovărăşită de doi germani. Cel mai în vîrstă dintre ei era numit „-baronul". Aceasta a atras atenţia Intelligence Service-ului, ai cărui agenţi au reuşit la un moment dat, într-un restaurant din Madrid, să asculte o convorbire total lipsită de echivoc între „frumoasa turcoaică" şi un important conducător al spionajului german. După aceasta, Despina Davidovici a fost pusă sub o supraveghere permanentă, deşi discretă. Dar supravegherea n-a dat nici un rezultat. Curînd femeia dispăru pentru a reapărea mai tîrziu la New York împreună cu „baronul". Acolo, agenţii englezi au dat de urma unei valize sigilate, pe care Despina o păstra în seif la o bancă. Cercetînd conţinutul valizei, contraspionajul englez a avut posibilitatea să predea poliţiei americane materiale suficiente pentru arestarea spioanei şi a „baronului". Despina Davidovici refuză să facă mărturisiri şi după cîtva timp îşi puse capăt zilelor în celula închisorii. Nu este exclus ca sinuciderea să fi fost înscenată, şi în realitate să fi fost ia mijloc mîna serviciului de spionaj german.

Trebuie să remarcăm că „femeile fatale" se întîlneau incomparabil mai rar printre agenţii serviciilor secrete decît în paginile nenumăratelor romane bulevardiere pe teme de spionaj. Totuşi astfel de femei au existat. Erau nişte agente anume alese şi instruite cu minuţiozitate, cărora li se încredinţa misiunea de a pătrunde în sferele înalte ale societăţii, în cercurile guvernamentale ale cutărei sau cutărei ţări, pentru ca, profitând de decăderea morală şi de corupţia vîrfurilor burgheze şi aristocratice, să obţină informaţii deosebit de importante.

Intr-un asemenea rol de „femeie fatală" a apărut timp de mai mulţi ani o spioană engleză cunoscută sub numele de Flora. Despre originea ei nu se ştia nimic precis — unii o considerau irlandeză, alţii austriacă. Era evident că primise o educaţie aleasă şi vorbea curent

vreo douăsprezece limbi. Cînd era trimisă cu o misiune secretă într-o ţară oarecare, sarcina de a o introduce pe Flora în societatea înaltă era dată unui diplomat sau unui mare om de afaceri care avea legături cu serviciul de spionaj. Avînd la dispoziţie bani din belşug şi atribuindu-şi

■jdrfente-nume aristocratice, -Flora-a acţionat cu -succes în -Italia, *Austro-Ungaria, Turcia -şi ân -alte ţări.

în iunie 191a, ia Montreux, a făcut cunoştinţă cu „profesorul" Erhardt, unui dintre conducătorii -serviciului de spionai german în Elveţia, .devenind amanta lui. Odată, dej unind în casaprofesorului", Flora îl trimise pe acesta să cumpere ceva Profitînd.de absenţa llui, spioana iîncercă să pătrundă în camera unde Erhardt păstra listele agenturii sale. Dar uşa se deschise pe neaşteptate .şi ititră secretarul lui Erhardt, căruia frumoasa prietenă a .şefului său i se păruse de mult suspectă. înapoin- du-se, Erhardt, .în culmea mîniei, .hotărî s-o predea imediat poliţiei elveţiene pe Tiara, acuzînd-o de furt. Dar spioana, .pîîngînd în .hohote, 11 conjură s-o scutească de scandal, făgăduind în schimb să-i destăinuie secretele spionajului englez Momeala părea foarte atrăgătoare, şi cei doi germani — şeful ş.i .secretarul — se lăsară amăgiţi. Ei îi dădură drumul florei numai după un interogatoriu.care a durat ore întregi, obţinînd, credeau ci, o mulţime -de informaţii importante. Toate aceste informaţii însă nu erau decît nişte născociri, pregătite probabil dinainte, şi n-a trebuit să treacă mult timp pentru ca „profesorul". în loc de mulţumiri, să primească de la Berlin aspre mustrări pentru datele false pe care le trimisese.

In 1916 Flora a acţionat şi în Belgia, culegînd informaţii despre deplasările trupelor germane. înarmată cu un paşaport olandez pe numele de Flora Vanpoland, ea a călătorit în plin război prin Germania, vizitând Berlinul, Hamburgul, Miinche- nul şi alte oraşe germane. întreţinînd legături amoroase cu ofiţeri de marină, printre care şi cu căpitanul crucişătorului currasat „Kronprinzessin Cecilia", Flora a subtilizat un cod german secret, despre al cărui furt nefericitul ei amant s-a temut să raporteze superiorilor săi. Cifrul furat a făcut englezilor mari servicii în timpul bătăliei navale de lîngă coastele IutlandeL Pentru acest cifru, Intelligence Service-ul i-a plătit Florei 800 de lire sterline. Remuneraţia ei săptămînală se ridica la 25 de lire — cu mult mai mult decît cea pe care o primeau alţi agenţi. Flora a desfăşurat o vastă activitate şi după război. Din păcate, nu se poate stabili cu precizie cît anume din povestirile cu privire la activitatea ei ţine de domeniul fanteziei (foarte dubioasă este, bunăoară, povestea cu cifrul, al cărui furt a fost atribuit

mai multor spioni). Acelaşi lucru, de altfel, trebuie spus şi cu privire la alte spioane care au evoluat în 549 roluri de „femei fatale".

Mata Hari — o legendă?

De data aceasta relatarea noastră ar trebui să înceapă cu descrierea unei serate în cursul căreia o dansatoare nudă a executat dansuri erotice ale tuturor epocilor şi popoarelor. Cititorul să nu se grăbească să tragă concluzia că este vorba de o repetare a unei povestiri pe care o cunoaşte — despre Teodora, împărăteasa Bizanţului. Recitalul de dans a avut loc cu aproape 14 secole după ce viitoarea soţie a lui Justinian desfătase tineretul nobil din Constantinopol, avid de spectacole picante. Iar serata s-a desfăşurat la mii de kilometri de Bosfor, pe veselele maluri ale Senei. Numai încîntarea stîrnită la Paris de noua apariţie la modă era la fel de mare ca cea provocată odinioară în străvechea capitală bizantină. Gusturile societăţii înalte, după cît se pare, nu s-au schimbat prea mult în decurs de 1 400 de ani. E drept că o jumătate de secol mai tîrziu cu greu s-ar mai fi putut găsi la Paris cineva pe care strip-tease-ul să-l uimească, dar în martie 1905 aceasta era ceva cu adevărat senzaţional, cu atît mai mult cu cît sensul nu prea complicat al reprezentaţiei era înfăţişat drept o interpretare ritmică a anticelor mituri, ca o reproducere a ceremoniilor religioase în cinstea lui Buda, Şiva şi a altor zei orientali. Recitalul era acompaniat de muzică „asiatică" şi chiar de şerpi dresaţi, care, încolăcindu-se pe trupul dansatoarei, alcătuiau singura ei îmbrăcăminte...

în legătură cu viaţa acestei femei s-au creat legende din care uneori e greu să desluşeşti realitatea. începutul acestor legende a fost făcut chiar de ea, în scopuri de reclamă, dar apoi ele au fost înflorite din belşug de fantezia furnizorilor de literatură poliţistă, atît de numeroşi în Occident. Aceste legende sînt atît de înrădăcinate, încît ele se repetă pînă şi în cărţile privitoare la războiul secret datorate condeielor unor autori serioşi. Chiar şi acum, aşa cum propunea pe drept cuvînt un scriitor englez, B. Newman, trebuie relatate separat două versiuni diferite : istoria legendară şi cea adevărată a vieţii faimoasei spioane Mata Hari. Vom urma sfatul lui Newman, autorul unui studiu special despre Mata Hari, şi vom începe cu legenda.

Potrivit legendei, Mata Hari s-a născut în familia unui

brahman din sudul Indiei şi a primit o educaţie religioasă. Ea a fost scoasă din obscuritatea sumbrelor temple de un tînăr ofiţer englez care peste puţin timp s-a căsătorit cu tînăra fată indiană răpită de el. Din această căsătorie s-a născut un băiat, care a fost însă otrăvit de un slujitor — un hindus fanatic care

se considera răzbunătorul zeilor jigniţi. Mata Hari l-a sugrumat pe asasin cu propriile sale mîini. Curînd soţul ei a murit de friguri şi ea a rămas singură, fără mijloace de trai. Revenirea la traiul dinainte nu mai era cu putinţă. Atunci Mata Hari a hotărit să-şi facă o profesie din interpretarea dansurilor exotice, necunoscute în Europa, pe care le învăţase de la brahmani.

Succesul recitalurilor de dans date de Mata Hari depăşi toate aşteptările. înalta şi frumoasa brunetă dobîndi curînd o faimă mondială, sfidînd glasurile timide ale moraliştilor, care condamnau dansurile din ce în ce mai „descoperite" ale artistei. O primire deosebit de entuziastă i s-a făcut dansatoarei la Berlin. Acolo, ca de altfel şi în alte capitale europene, i-au solicitat dragostea prinţi moştenitori şi miniştri care jucau un rol determinant în politica ţărilor lor. Numărul adoratorilor ei creştea, şi interpreta dansurilor erotice deveni una din curtezanele mondene cele mai la modă şi mai scump plătite.

Devenind prostituată, Mata Hari ajunse şi spioană. Ea fu recrutată de serviciul de spionaj german, care o transformă în una dintre cele mai valoroase agente ale sale. Numeroşii amanţi pe care Mata Hari îi avea în toate ţările constituiau o sursă ideală de informaţii. Nu este prea clar de ce a avut nevoie dansatoarea să intre în slujba spionajului german. Ea nu putea fi călăuzită de un devotament patriotic faţă de „Vaterland", iar meseria de spioană nu putea să ofere prea mulţi bani unei femei obişnuite să primească daruri foarte scumpe de la adoratorii ei. E drept că Mata Hari risipea mai mulţi bani decît primea. Unii au fost de părere că Mata Hari, intrînd în serviciul spionajului, voia poate să se răzbune pe parizieni, care se cam săturaseră de dansurile ei.

Serviciul de spionaj german avea două şcoli pentru spioni : una la Lorrach, în Bavaria, alta la Freiburg, în Breisgau. în 1910 Mata Hari urmă cursurile de la Lorrach. Ea învăţă toate procedeele necesare în noua ei profesie : folosirea cifru- rilor, metodele de transmitere a informaţiilor etc. Dar o celebritate ca Mata Hari nu putea trece neobservată, ca alţi elevi ai şcolii de spionaj. Dansatoarea a fost văzută acolo în timpul instruirii sale. Circulau zvonuri potrivit cărora, în chip de „practică", ea l-ar fi sedus chiar pe directorul şcolii. în 1914, kronprinţul Germaniei a luat-o pe strălucitoarea curtezană la manevrele din Silezia. Scandalul a devenit

şi mai mare cînd Mata Hari a utilizat drept estradă de dans masa ofiţerilor de la popota cartierului general german.

55 Apoi şi-a reluat turneele — de data aceasta din însărcinarea

serviciului secret.- german. în acea perioadă, experţii au atras .atenţia că numerele executate de'Mata'Hari amintesc .măi curînd de .dansurile indoneziene decît de cele indiene. De aceea, 'Mata Hari începu treptat să modifice povestea vieţii sale. Potrivit moli versiuni, ea era fiica unui fermier olandez şi a .unei băştinaşe-din Jawa. Cînd fata împlinise 15 ani, .părinţii au trimis-o la o mănăstire pentru a fi educată. Acolo ea a fost sedusă de un preot francez, cu care Mata Hari a fugit. Preotul fu «excomunicat şi îşi părăsi amanta. Mata Hari fu nevoită să se întoarcă în casa părintească. Mama se purta foarte rău cu fiica sa,.adesea o bătea. MataHari a fost trimisă într-un tempilu indonezian, de unde a fost răpită de un ofiţer englez, începînd de 'la acest punct, a doua versiune se contopea cu prima.

Turneele dansatoarei au făcut să-i reînvie faima, care pălise întrucâtva în timpul cît Mata Hari n-a apărut pe scenă. Au avut un succes deosebit de mare nu atît spectacolele publice, cît cele date în saloanele aristocratice. S-a vorbit mult despre casa artistei din Berlin. Existau acolo şi încăperi secrete, şi ascunzători în pereţi, şi microfoane ascunse. Agentul „H-‘21’“ (sub acest număr figura Mata Hari în listele serviciului secret german) ţinea în mîinile sale reputaţia unui mare număr de personalităţi ale vremii. Temîndu-se să nu fie demascaţi, aceşti oameni, la cererea spioanei, trădau cele mai importante secrete de stat. S-a afirmat că de la Mata Hari a primit spionajul german planul de desfăşurare a armatei franceze în caz de război: (faimosul „plan XVII"). Dansatoarea a obţinut şi materiale secrete ale marelui stat-major rus. Ea cumpărase într-o suburbie a capitalei Franţei o vilă înconjurată de ziduri înalte. Poate că Mata Hari venise din nou la Paris pentru a încerca să-i prindă în mreje pe editorii marilor ziare, care dirijau „opinia publică".

Se părea chiar că Mata Hari reuşise să paralizeze activitatea Biroului II. Acesta alcătuise o lungă listă de suspecţi, în care, după cum s-a aflat, figurau mulţi spioni germani dintr.e cei mai activi. Dar, spre deosebire de Anglia, unde agenţii germani .au fost arestaţi îndată după începerea războiului, autorităţile franceze se abţineau să aresteze persoanele incluse în această listă. Poate că timiditatea manifestată faţă de rezidenţii serviciului de spionaj german, care nu aşteptau decît un semnal pentru a intra în acţiune, era rezultatul intervenţiei „prietenilor" dansatoarei Mata Hari. Tot ea

avea şi posibilitatea de a transmite informaţiile culese de agenţi germani de mare încredere.

Formal, Mata Hari rămăsese la Paris în vederea vînzării vilei şi bijuteriilor sale. Colecţia ei de porţelanuri de Dresda a fost cumpărată de Muzeul naţional în urma unei prealabile indicaţii neoficiale din partea unei persoane sus-puse. Cînd şi-a terminat aceste treburi, Mata Hari a intrat în nndurile Crucii Roşii şi a obţinut încuviinţarea de a pleca în zona militară, chipurile, pentru a-1 îngriji, în spitalul unde se afla, pe iubitul ei — un căpitan rus ce fusese grav rănit (autorii occidentali care au scris despre Mata Hari redau în mod diferit numele acestui căpitan, numindu-1 de obicei „Marov“. în memoriile sale, intitulate „50 de ani în armată", generalul A. A. Ignatiev precizează că era vorba de căpitanul Maslov). în realitate, scopul dansatoarei era să culeagă informaţii despre vasta ofensivă proiectată pentru anul 1915 pe frontul de vest — în Artois şi Chemin-des-Dames. Deşi Biroul II începuse s-o suspecteze pe Mata Hari, bănuielile aveau un caracter vag, supravegherea la care era supusă era slabă şi, ca urmare, germanii au primit toate informaţiile de care aveau nevoie. Ofensiva francezilor a fost înecată în sînge. Pierderile franceze s-au ridicat la 250 000 de morţi, faţă de cei 140 000 căzuţi din rîndurile germanilor.

în anul următor, Mata Hari începu să abată atenţia comandamentului francez de la atacul iminent al germanilor asupra Verdunului, despre care spionii Antantei comunicaseră la timp. Comandamentul francez, după cum se ştie, nu şi-a plecat urechea la rapoartele propriului său serviciu de spionaj. în ajunul ofensivei, germanii au zdrobit reţeaua de spionaj franceză din regiunea franceză ocupată de trupele germane. într-o singură zi au fost arestaţi 66 de spioni francezi. Cine îi trădase ? Nu cumva tot Mata Hari ? Pe atunci dansatoarea reuşise să facă cunoştinţă cu pilotul Bert Hali, un cunoscut aventurier american înrolat în legiunea străină a Franţei. Hali îi trecea pe agenţii francezi peste linia frontului. La început el acţionase cu succes, dar după ce a cunoscut-o pe Mata Hari, eşecurile începură să se ţină lanţ. în aviaţia franceză s-a înrolat şi un alt amant al dansatoarei Mata Hari, care îşi spunea Pierre de Montessac, un chefliu şi un cartofor monden, care deveni şi el spion german. El transmitea informaţii importante prin Mata Hari, care le trimitea germanilor, adesea prin Olanda neutră.

Un alt colaborator activ al spioanei era grecul Constantin Condoiannis, care îşi spunea contele de Smirna. Acest afacerist abil, care vorbea mai multe limbi, se ocupa cu traficul ilicit de stupefiante. De altfel, această veche ocupaţie a sa nu era, în timpul războiului, decît un paravan al activităţii sale de spion 553 german. Pretinsul conte socotea, pe drept cuvînt, că ar fi mai

bine să fie prins ocupîndu-se cu această negustorie ilicită decît să fie demascat ca spion. Condoiannis hotărîse să se apuce şi de o activitate cu totul legală, devenind negustor de fructe. Dar în timp de război se importau cantităţi mici de fructe, şi veniturile de pe urma acestui negoţ nu puteau fi prea mari Atunci negustorul se transformă în ziarist. Un editor de ziare din Salonic a publicat cîteva articole ale lui Condoiannis. Din păcate, acest editor era el însuşi o persoană suspectă, căci tocmai el îi trimitea corespondentului său din Paris cerneală simpatică şi instrucţiuni. Povestea lui Condoiannis nu e lipsită şi de detalii picante : „Contele de Smirna" era un afemeiat, şi şefii săi, dîndu-şi seama că încercările de a-1 îngrădi în această privinţă erau lipsite de orice şanse atîta timp cît voiau să-1 menţină într-o stare de bună dispoziţie şi în deplinătatea capacităţii sale de muncă, i-au îngăduit „contelui" unele libertăţi, dar i-au interzis categoric să întreţină legături de durată. La început acest lucru i-a convenit foarte mult lui Condoiannis, dar fructul oprit e mai dulce. Condoiannis făcu cunoştinţă cu o demimondenă numită Regine. Aceasta reuşi repede să-l subjuge pe falsul conte. Pentru un timp, grecul renunţă la celelalte plăceri şi se instală cu noua sa amantă într-un apartament de pe bulevardul Haussmann. Lui Condoiannis nici nu-i trecea prin minte că iubita lui este o agentă a Biroului II.

La un moment dat, Mata Hari îi transmise lui Condoiannis nişte ordine noi. Cu acest prilej dansatoarea observă că în apartamentul grecului locuia o femeie. Spionul ascundea cu grijă această legătură. Şi întrucît prudentul Condoiannis, încă înainte de această vizită, o îndepărtase pe Regine pentru cîteva zile din Paris, Mata Hari, neavînd nici o dovadă, a tăcut. Constatind însă că este urmărită, Mata Hari începu să-1 bănuiască pe Condoiannis de trădare. Dansatoarea hotărî să-1 pună pe grec sub observaţie, şi în acest scop căută să se întîlnească cu Regine. îmbrăcîndu-se ca o femeie de stradă, Mata Hari a dar uşor de Regine într-o casă rău famată din Paris. Femeile făcură repede cunoştinţă şi intrară în vorbă. Mata Hari o întrebă pe Regine unde se află acum „drăguţul" ei grec. Regine răspunse că e plecat la Reims. Mata Hari stabili astfel că grecul îi spune multe Reginei, dar aceasta nu era încă o dovadă de trădare, ci mai curînd de prostie. într-adevăr, Condoiannis plecase pe atunci la Reims o dată cu alţi corespondenţi străini.

într-o zi Regine, venind acasă, îl surprinse pe

Condoiannis ocupîndu-se cu o treabă nu tocmai obişnuită : grecul îşi spăla nişte ciorapi. Regine era convinsă că nici unui bărbat nu-i vine să se ocupe cu o asemenea treabă cînd există în casă o femeie.

Prin urmare, conchise Regine, Condoiannis face acest lucru pentru a spăla urmele de cerneală simpatică. Acest lucru fu adus imediat la cunoştinţa serviciului de contraspionaj francez. Mata Hari, care aflase de la Regine această poveste, fu cuprinsă de o mare agitaţie. Dar temerile se dovediră premature. Biroul II, cu ajutorul Reginei, încerca să găsească la Paris urmele misterioasei „Frâu Doktor". După cum îi mărturisi Regine noii sale amice, serviciul de contraspionaj îi făgăduise o sumă importantă dacă-1 va face pe Condoiannis s-o trădeze pe „Frâu Doktor".

— Dar cum ai de gînd să-l determini la aceasta ? — întrebă Mata Hari.

— Mai întîi am să-l ruinez — răspunse Regine.

Şi într-adevăr, ea începu să-şi sîcîie amantul împingîndu-1 la cheltuieli nesăbuite şi pregătind terenul pentru propunerea ca în schimbul unei mari remuneraţii să treacă în slujba Biroului II. Mata Hari înţelese că trebuie să acţioneze. Grecul încă nu trădase, dar putea face uşor acest lucru. Condoiannis, hotărî ea, trebuie să moară. Peste puţin timp, „contele" primi o scrisoare secretă de la Mata Hari. în această scrisoare i ss ordona să asiste, în calitate de ziarist, la înmormîntarea unui senator. în plic se mai afla o scrisoare. Grecul trebuia s-o predea unui om în veston şi cu joben care i se va adresa cu o anumită întrebare convenţională.

Grecul — care între timp se hotărîse s-o trădeze pe „Frâu Doktor" — apăru la înmormîntare. în cimitir se apropiară de el trei bărbaţi în vestoane şi cu jobene ! Aceştia formară îndată în jurul lui un cerc strîns şi nu-1 mai slăbiră nici o clipă. Condoiannis îşi dădu seama că a căzut într-o cursă şi că scrisoarea din buzunarul său va constitui o dovadă incontestabilă a activităţii sale de spion. El nu mai putea scăpa, cu toate încercările sale desperate. Condoiannis nu înţelegea încă limpede că fusese trădat de Mata Hari, dar lucrurile se prezentau întocmai aşa. Printr-un agent dublu, dansatoarea anunţase Biroul II că Condoiannis va veni cu un mesaj de spionaj pe care trebuia să-l predea unui om în veston şi cu joben.

„Contele" urzea cu febrilitate soluţii. Se afla în faţa mor- mîntului încă deschis. Iată rezolvarea ! Profitînd de un moment cînd mulţimea îi împinsese într-o parte pe cei trei bărbaţi cu jobene, Condoiannis aruncă hîrtia ce-i ardea mîinile în groapa deschisă. Dar el n-a reuşit să-i tragă pe

sfoară pe agenţii contraspionajului care-1 urmăreau. Aceştia observară mişcarea suspectă a lui Condoiannis, care nu putea fi luată drept un 555 semn de deosebită veneraţie faţă de răposat. Cînd grecul, în

sfîrşit, plecă din cimitir, îl urmăreau numai doi inşi. Nu era nevoie să i se explice lui Condoiannis de ce rămăsese al treilea în cimitir. După cum era de aşteptat, hîrtia a fost găsită, Condoiannis arestat şi tribunalul l-a condamnat la moarte.

Dar serviciul de spionaj francez voia să obţină de la Condoiannis informaţii despre Mata Hari. Grecul fu supus unui interogatoriu de „gradul III“, cum e denumită de obicei în Occident folosirea torturii. Condoiannis fu hrănit cu mîncare sărată fără a i se da de băut. în faţa lui se aflau pahare cu apă şi vin, dar nu era lăsat să se atingă de ele, pentru ca vederea lichidului dătător de viaţă să-1 determine pe arestat să divulge secretele. Dar tratamentul s-a dovedit prea tare — Condoiannis îşi pierdu minţile. încercările făcute de a-i reda raţiunea, fie chiar temporar, cu ajutorul cocainei şi al altor stupefiante, n-au dat nici un rezultat. Biroul II n-a obţinut dovezi împotriva spioanei Mata Hari.

Aceasta continua să comunice germanilor date de cea mai mare importanţă. Mulţumită acestor informaţii, submarinele germane au reuşit să torpileze 17 (dacă nu mai multe) transporturi ale aliaţilor. Mata Hari aflase dinainte despre noua armă — tancurile — seducînd un ofiţer englez iniţiat în secretul acestora. Ea era răspunzătoare de moartea lordului Kitche- ner, comandantul suprem englez care a pierit pe crucişătorul „Hampshire“, scufundat de o torpilă lansată de un submarin. Cu ajutorul „diplomaţiei de alcov" Mata Hari aflase principalul — intenţia lui Kitchener de a se îmbarca pe „Hamp- shire" —, iar restul detaliilor au fost clarificate de alţi agenţi germani. Un submarin îl şi aştepta pe „Hampshire" mai înainte ca nava să se fi îndepărtat cu 10 mile de port. Mata Hari i-a informat pe germani despre ofensiva generalului Nivelle proiectată pentru 1917, care, în consecinţă, a eşuat. Se considera că, potrivit aprecierilor celor mai moderate, Mata Hari ar fi fost vinovată de pieirea a zeci de mii de soldaţi. Ea a fost cea mai mare figură din istoria spionajului din timpul primului război mondial.

Dar ce făcea în această vreme Biroul II ? Suspiciuni vagi în privinţa dansatoarei, aşa cum am mai spus, existaseră şi anterior. Mata Hari îşi continua călătoriile prin oraşele Europei, fără a ocoli Berlinul. La un moment dat plecase din Copenhaga spre Anglia. Cînd vasul a ajuns la Dover, s-a ivit la bord un om care îi şopti ceva dansatoarei. Ca urmare, aceasta nu coborî pe pămîntul Angliei. Aceeaşi scenă se repetă într-un port francez. Mata Hari plecă în Spania.

între timp, serviciul de contraspionaj culegea într-una date

5r

împotriva dansatoarei. în august 1914 un agent britanic o văzuse pe Mata Hari luînd dejunul cu şeful poliţiei berlineze ; ea fusese remarcată şi în loja Operei din Koln împreună cu unui dintre conducătorii serviciului de spionaj german. Dar amîn- două aceste episoade puteau avea şi altă explicaţie : Mata Hari ducea o viaţă de curtezană mondenă. Şi apoi, conducătorii serviciilor secrete nu prea obişnuiesc să apară împreună cu agenţii lor prin lojile teatrelor !

în acest timp s-au primit informaţii despre activitatea de spioană a dansatoarei dintr-o sursă cu totul neaşteptată. Contele de Chilly, ofiţer francez rănit şi luat prizonier de germani, fu ulterior schimbat cu un alt prizonier şi se întoarse în Franţa. După însănătoşire, Chilly a început să lucreze în serviciul de spionaj. în Elveţia el făcu cunoştinţă cu Hanna Witting, o soră de caritate de origine germană. Hanna povesti prietenului său că odată, într-un restaurant, auzise doi germani vorbind despre nişte rapoarte primite de la „H-21“. Pe cît se părea, era vorba de o agentă. Colaboratorii contraspionajului au urmat la început raţionamentul cunoscut: nu cumva o fi vorba despre misterioasa „Frâu Doktor" ? Dar căpitanul Ladoux, care sosise în Elveţia pentru a cerceta acest caz, se gîndea adesea la vastele posibilităţi pe care le-ar fi avut Mata Han dacă s-ar fi ocupat cu spionajul.

Ladoux o aduse pe Hanna Witting la Paris. Aceasta făcu cunoştinţă cu Mata Hari, care reapăruse în capitala Franţei. Potrivit indicaţiilor primite, Hanna ceru noii sale prietene sfaturi privitoare la anumite chestiuni amoroase. Cum ar putea ea, o burgheză, să-şi păstreze dragostea unui aristocrat cum era contele de Chilly ? Ea, Hanna, auzise cu cîtă încîntare vorbea contele despre Mata Hari. Măgulită, dansatoarea dădu prietenei sale atît de multe sfaturi profesionale, încît Hanna ajunse la concluzia că Mata Hari nu e spioană. Dar Ladoux se dovedi mai puţin încrezător. Urmîndu-i sfatul, Hanna, într-un moment de mare sinceritate prietenească, o întrebă pe Mata Hari dacă e adevărat că primea bani de la amanţii ei. Dansatoarea, poate din vanitate, răspunse că banii îi vin din alte surse, şi anume din străinătate.

Acum Ladoux o putea chema pe dansatoare la interogatoriu. Căpitanul avea destul material compromiţător pentru a ordona expulzarea ei din ţară. Dar Mata Hari, înţelegînd despre ce e vorba, declară pe neaşteptate la

interogatoriu că este gata să facă, de bunăvoie, spionaj împotriva Germaniei. De ce ? — a întrebat-o Ladoux, doar nu e franţuzoaică. Mata Hari răspunse 557 că nu intenţionează să facă aceasta din patriotism. Dar nici

n-ar putea fi considerată trădătoare, căci nu e nemţoaică. Ea simpatizează Franţa, ţară unde arta ei este atît de preţuită şi, în plus, în clipa de faţă are mare nevoie de bani.

Dar Ladoux nu se lăsă convins — el ştia despre numeroasele daruri ale „prietenilor" dansatoarei, despre vilă şi despre colecţiile ei de mare preţ. Era puţin probabil ca această femeie să aibă chiar atîta nevoie de bani. Dar, cine ştie, poate că se hotărîse să-şi ofere serviciile Biroului II din extravaganţă sau dintr-un spirit de aventură înnăscut. „Puneţi-mă la încercare" — le propuse Mata Hari. Ladoux şi un colaborator de-ai său i-au pus diferite întrebări despre Germania, dar Mata Han nu le-a comunicat nimic important. La sfîrşitul unei convorbiri însă ea spuse pe neaşteptate că germanii transportă arme în Maroc cu un submarin. La început nu-şi putu aminti unde şi cînd anume, dar apoi îşi aduse aminte : în portul Mehedia, în martie, vor sosi submarine cu armament. Ladoux făgădui să se gîndească la propunerea artistei. După ce aceasta plecă, ofiţerii de la Biroul II şi-au pus, firește, întrebarea : de unde putea primi Mata Hari informaţii atît de importante ? Lucrul cel mai interesant este că informaţia s-a dovedit absolut exactă. Două submarine germane s-au apropiat într-adevăr de port la data indicată şi au fost scufundate de distrugătoarele franceze care le aşteptau acolo.

Cînd Mata Hari fu întrebată cum dobîndise informaţia despre submarine, ea răspunse fără ezitare : la o recepţie diplomatică, la Berlin. Răspunsul nu părea prea plauzibil. Ofiţerii de la Biroul II şi-au pus întrebarea : nu cumva germanii se hotărîseră s-o păstreze pe Mata Hari ca spioană germană în Franţa chiar cu un preţ atît de mare ca pieirea celor două submarine ?

Biroul II socoti atunci posibil s-o pună la încercare. I s-a comunicat că a fost admisă în cadrul serviciului secret francez. Mata Hari propuse chiar ea să transporte instrucţiuni unor agenţi la Bruxelles şi să se înapoieze cu rapoarte primite de la aceşti agenţi. Colaboratorii Biroului II se prefăcură că primesc cu bucurie această propunere. Dansatoarei i s-a înmînat o listă conţinînd numele a şase belgieni. Cinci dintre ei erau formal în serviciul francezilor, dar Biroul II ştia că aceşti oameni fuseseră trimişi de germani. Al şaselea belgian era bănuit că ar fi spion dublu ; de aceea n-aveau încredere în el şi erau gata să-l sacrifice, chiar dacă bănuielile în privinţa lui nu s-ar fi

adeverit. Ladoux socotea că dacă Mata Hari este spioană germană, ea va preda germanilor lista primită. Aceştia, desigur, îşi vor da seama că cei cinci spioni germani aflaţi în slujba serviciului

de spionaj francez au fost „descoperiţi“ de Biroul II şi vor înceta să-i mai folosească. Tocmai aceasta ar fi fost dovada că Mata Hari a predat germanilor lista. Cît despre al şaselea belgian, soarta lui încă nu putea fi prezisă.

După cîteva săptămîni serviciul secret englez a comunicat la Paris că unul dintre agenţii săi a fost împuşcat de germani şi că acest agent fusese trădat de cineva de la Paris. Belgianul părea să fie nu agent dublu, ci triplu. Englezii ştiau că el lucra, paralel, şi pentru francezi, dar nu bănuiau că belgianul este şi în slujba serviciului de spionaj german. S-a stabilit că belgianul fusese trădat de o femeie care figura în lista agenturii germane cu indicativul „H-21“. Desigur, prin aceasta dovezile împotriva dansatoarei Mata Hari s-au întărit. De altfel, ea nici nu apucase să sosească în Belgia cînd belgianul a şi fost împuşcat. Părăsind Parisul, dansatoarea zăbovise în Spania. Aşadar, ea trimisese germanilor raportul printr-un curier diplomatic. Nu era o treabă grea. La Madrid, Mata Hari locuise în vecinătatea ataşatului naval german, von Krohn, căruia îi adusese un raport despre tulburările izbucnite în rîndurile soldaţilor din armata franceză. (Unii autori consideră că această persoană n-ar fi fost von Krohn, ci amiralul Canaris, viitorul şef al serviciului de spionaj hitlerist, dar în documentele germane nu s-a putut găsi o confirmare a acestei versiuni.) Von Krohn îi ceru să se înapoieze în Franţa. Era un ordin categoric, şi „H-21“ ştia foarte bine ce pedeapsă îi aşteaptă pe agenţii care încalcă o asemenea dispoziţie. Ea fu nevoită, împotriva dorinţei sale, să se întoarcă la Paris. Au condus-o la gară doi ofiţeri germani din serviciul de spionaj, foarte bine cunoscuţi.

Curînd, la unul dintre cele mai bune hoteluri din Paris sosiră bagajele celebrei artiste. Ea însă dispăruse pe drum, spre marea surprindere a agenţilor Biroului II. După cum a ieşit repede la iveală, Mata Hari nici nu se gîndea să se ascundă, ci fusese pur şi simplu „luată“ din tren de unul dintre amanţii ei, un funcţionar de vază de la Ministerul de Externe. Cîteva zile mai tîrziu, Mata Hari se şi afla la Paris. Prin ambasada unei ţări neutre ea primi 15 000 de franci, pe care începu să-i cheltuiască în dreapta şi în stînga, dînd recepţii fastuoase şi recitaluri de dans pentru adoratorii ei...

între timp, postul de radio din turnul Eiffel interceptă o telegramă germană din Spania adresată cuiva din

Anvers. Telegrama n-a fost numai interceptată, ci şi descifrată. Cum anume fusese obţinută cheia cifrului — aceasta este o altă poveste, de altfel de loc lipsită de interes.

în oraşul San Sebastian un agent francez închiriase o casă

peste drum de clădirea serviciului secret german şi, cu ajutorul unei tehniciene, fotografiase toate persoanele care intrau în acest cuib al spionajului german. Ca urmare în Franţa fuseseră arestaţi numeroşi spioni. Odată, un funcţionar german din clădirea pomenită mai sus a plecat acasă după încetarea lucrului. Germanul luase cu el cîteva documente de serviciu şi un volum cu cifruri, deşi regulile interziceau acest lucru. Pe drum funcţionarul se întîlni cu un bun prieten, care-i propuse să meargă împreună în vizită la o cunoscută de-a lor. Cei doi prieteni luară un taxi şi, după ce pe drum au intrat într-o florărie pentru a cumpăra un buchet amfitrioanei, s-au dus în vizită.

Noaptea tîrziu, cînd germanul se întoarse acasă, descoperi cu groază că servieta era plină cu nişte hîrtii necunoscute. Funcţionarul alergă la telefon şi sună la birou. Acolo se afla întotdeauna un funcţionar de serviciu. Acesta îl linişti îndată, comunicîndu-i că servieta se afla pe masă în cabinetul său. Funcţionarul conchise că luase din greşeală o servietă străină. Cînd sosi la birou, constată că aşa şi era, convingîndu-se, cu un oftat de uşurare, că documentele secrete şi volumul cu cifruri se aflau neatinse în servietă. De fapt, cu aceasta s-a şi încheiat episodul pentru funcţionarul german, care nu bănuia că între timp conţinutul servietei sale trecuse prin mîini străine.

Iată însă cum se petrecuseră lucrurile. Şoferul taxiului era un agent francez care de săptămîni de zile aştepta un prilej favorabil. Pe cînd germanul şi prietenul său se aflau în florărie, şoferul a reuşit să substituie servieta. Tehniciană a fotografiat rapid materialele, în timp ce stăpînul servietei îşi petrecea seara în modul cel mai plăcut. După aceasta, un curier al serviciului secret german, care fusese cumpărat de francezi, s-a strecurat în cabinet şi a pus servieta pe birou, unde a doua zi a putut-o găsi, răsuflînd uşurat, funcţionarul german care nu bănuia nimic. Iată de ce germanilor nici nu le trecea prin minte că cifrul se află în mîinile francezilor, şi continuau să utilizeze acelaşi cod. Astfel au reuşit francezii să descifreze telegrama trimisă din Madrid la Anvers. în această telegramă se anunţa că se remisese pe calea obişnuită agentului „H-21“ suma de 15 000 de franci pentru a-şi desfăşura activitatea la Paris.

Ladoux decise că acum îşi poate formula acuzaţia împotriva dansatoarei Mata Hari, oricît ar fi vrut s-o apere influenţii ei prieteni. Comisarul de poliţie Priolet primi

ordin s-o aresteze pe artistă, recomandîndu-i-se totodată să ia toate măsurile ca ea să nu se sinucidă. într-un asemenea caz, se gîndeau cei de la Biroul II, prietenii şi ocrotitorii dansatoarei ar fi intervenit şi

ar fi avut loc mari neplăceri. Dar ei nici prin minte nu-i trecea să-şi pună capăt zilelor. Relatările cu privire la arestarea dansatoarei conţin amănunte de natură să satisfacă la maximum gustul pentru senzaţional al cititorilor presei bulevardiere. Mata Hari îi primi pe poliţişti în camera ei, stînd tolănită goală pe sofa, în una din pozele cunoscute din interpretările ei „ritmice". Priolet îi comunică dansatoarei că este invitată la Biroul II.

— A, da — răspunse dînsa —, probabil în legătură cu călătoria mea în Belgia. N-am fost încă acolo, dar intenţionez să mă duc. închipuiţi-vă, nu ştiu ce idioţi m-au îmbarcat greşit şi, în loc să ajung în Belgia, m-am pomenit în Spania !

Şi după ce se îmbrăcă, fără grabă, Mata Hari coborî şi luă loc în maşina poliţiei care o aştepta.

între timp avusese loc o scenă dramatică. în faţa clădirii stopase un automobil luxos. Omul de la volan dădu năvală în vestibul şi ceru să fie introdus la stăpîna casei. Dar, în aceeaşi clipă, el îi zări pe poliţiştii care urcau scara spre camera dansatoarei. Cu o expresie de desperare, vizitatorul ieşi în fugă din casă, urcă în maşină şi porni în mare viteză. Era marchizul de Montessac, care aflase despre arestarea iminentă şi voise s-o ducă de acolo pe iubita sa. Montessac întîrziase doar cu cîteva minute...

La Biroul II, Mata Hari fu întrebată de ce nu plecase în Belgia. De asemenea a trebuit să răspundă la întrebările despre soarta „celui de-al şaselea" belgian, împuşcat de nemţi, şi despre cei 15 000 de franci. Ladoux o întrebă privind-o în ochi : „Spune, doamnă «H-21», cînd ai intrat pentru prima dată în slujba spionajului german ?“

Dansatoarea, îngrozită, fu trimisă la închisoarea St. Lazare. în faţa tribunalului ea negă totul. Banii, a explicat ea, erau plata pentru desfătările oferite. „H-21“ era o simplă poreclă prietenească cu care i se adresau prietenii ei germani. Ea ceru membrilor tribunalului militar, ca ofiţeri francezi, să dea dovadă de tradiţionala galanterie şi să nu-i pună întrebări inutile sau lipsite de delicateţe. Dar Mata Hari fu uluită aflînd că francezii cunoşteau cifrul secret german.

Tribunalul procedă la interogarea martorilor. Un fost ministru şi un înalt funcţionar au declarat în cor că, deşi fuseseră amanţii dansatoarei, nu discutaseră niciodată cu ea despre treburi de stat şi că n-o interesau nici un fel de informaţii cu caracter militar. în timpul procesului, acuzarea a vrut să dea citire unei scrisori de dragoste, pe cît se pare de la un ministru, care fusese găsită la Mata Hari cu prilejul

arestării ei. Acuzata

protestă, declarînd că autorul scrisorii e un bărbat însurat şi nu se cuvine să se semene discordie în familia lui. Cu toate că şedinţele tribunalului aveau loc în cel mai strict secret, s-a aflat totuşi că scrisoarea era semnată cu un nume care începea cu litera „M“ şi se termina cu „y“. Ziarele au tras repede concluzia că este vorba de Louis-Jean Malvy, ministrul de interne.

Această concluzie nu fusese trasă la întîmplare. Deşi Malvy era un politician burghez şi un duşman hotărît al socialismului, în cercurile celor mai înverşunaţi imperialişti trecea drept „defetist" şi se afla în relaţii proaste cu Clemenceau. Pe baza unei hotărîri a senatului, Malvy a fost chiar exilat din Franţa pe timp de 5 ani pentru neglijenţă în serviciu. Cînd, mult mai tîrziu, într-un cabinet radical, el a primit din nou portofoliul afacerilor interne, deputăţii de dreapta l-au întîmpinat cu strigăte asurzitoare : „Mata Hari ! Mata Hari !“ Malvy n-a fost lăsat să vorbească şi a trebuit să-şi prezinte demisia.

Totuşi scrisoarea în cauză nu fusese scrisă nicidecum de Malvy, ci de generalul Messimy, care ocupa în 1914 postul de ministru de război. Acest afemeiat încrezut, care a adus mari prejudicii armatei franceze prin incapacitatea sa şi prin atitudinea neglijentă faţă de îndatoririle serviciului, a fost pus totuşi la adăpost de orice critică. în jurul lui a făcut zid clica militară reacţionară, care şi-a confirmat şi cu acest prilej reputaţia căpătată pe vremea „afacerii Dreyfus".

Tribunalul a condamnat-o pe Mata Hari la moarte. Dar ea nu şi-a pierdut speranţa, fiind convinsă că numeroşii ei adoratori o vor ajuta. Pentru Mata Hari au intervenit — direct sau pe căi diplomatice — doi regi, kronprinţul Germaniei, primul ministru al Olandei şi mulţi alţii. (Regina Wilhelmina a Olandei, ce e drept, a refuzat să trimită o telegramă solicitînd graţierea, probabil pentru că ştia prea multe despre Mata Hari.) Condamnata a propus să fie schimbată pentru 10 ofiţeri francezi de vază aflaţi prizonieri la germani. Autorităţile franceze au răspuns printr-un refuz categoric.

în închisoare, dansatoarei i s-a permis să beneficieze de serviciile cameristei sale. Ea a continuat să acorde o mare grijă toaletei sale, dar treptat speranţele i se spulberau. Călugăriţele care o vizitau şi-au exprimat chiar îndoieli cu privire la deplinătatea facultăţilor ei mintale : a fost văzută dansînd în celula condamnaţilor

la moarte dansuri exotice care altădată stîrniseră încîntarea spectatorilor din înalta societate. Au circulat zvonuri potrivit cărora amanţii dansatoarei ar fi reuşit să-i corupă pe soldaţii care trebuiau să execute sentinţa de condamnare la moarte şi că aceştia urmau să tragă cu cartuşe

oarbe. în ultimul moment, avocatul ei, bătrînul Clunet, a declarat că Mata Hari e însărcinată — potrivit legilor franceze aceasta trebuia să ducă la o amânare a execuţiei. Dar dansa- -oarea era în închisoare de opt luni, cine ar fi putut deci să fie ratăl copilului ei ? Clunet s-a indicat pe sine — afirmaţie ne- ridică —, denotând prea puţină abilitate avocăţească. Mata Lari însăşi a respins această versiune. în ultimele sale clipe, xnsatoarea s-a purtat cu demnitate. La 15 octombrie 1917, a revărsatul zorilor, îmbrăcată după ultima modă, ea înfruntă .alva fatală. După execuţie, aşa cum prevedea legea, un ofiţer, pentru mai multă siguranţă, a tras încă un foc în ceafa celei ucise.

Dar s-au petrecut oare toate acestea în realitate ? O mulţime de curioşi au năvălit în micul cimitir unde fusese săpată groapa pentru Mata Hari. Mormîntul a rămas gol. Poate chiar guvernul, nefiind convins de vinovăţia dansatoarei, a hotărît, pentru satisfacerea publicului, să anunţe executarea ei, permi- ţîndu-i în acelaşi timp să părăsească Franţa. Au existat oameni care pretindeau că, mult mai tîrziu, ar fi văzut-o pe Mata Hari într-un castel singuratic din Austria. în 1929, în apropiere de Bordeaux, a fost găsită pe ţărm în nesimţire o femeie. Venin- du-şi în fire, ea declară că se numeşte Gloria McAlister. După aceea şi-a schimbat declaraţia afirmînd că se numeşte Benita Adamson şi că e originară din Riga. A circulat cu insistenţă zvonul că aceasta ar fi fost Mata Hari salvată cu o barcă de prietenii ei dintr-o fortăreaţă situată în apropiere. Autorităţile franceze au dezminţit oficial această poveste, declarînd că este o inepţie. Dar legenda a continuat să circule.

Mata Hari a devenit eroina unui mare număr de cărţi apărute în Occident, în care se istorisea viaţa ei. S-a turnat de asemenea un film la Hollywood, în care rolul titular era interpretat de celebra Greta Garbo. Cu alte cuvinte legenda a fost elaborată potrivit celor mai caracteristice standarde ale lumii occidentale. Dar ce este adevărat în această legendă ?

Adevăratul nume al dansatoarei Mata Hari era Margaretha Geertuida Zelle. Era olandeză get-beget, iar informaţiile care, pînă nu de mult, se mai întîlneau în literatură cum că Mata Hari s-ar fi născut din căsătoria unui olandez cu o indoneziana nu sînt decît o reflectare a imaginarei ei autobiografii. Margaretha Zelle s-a născut într-o familie burgheză la 7 august 1876. Aşadar, în timpul primului război mondial ea avea vreo 40 de ani. Căsătorindu-se de tînără cu ofiţerul colonial Mac- leod, originar din Scoţia, Margaretha a plecat cu soţul său în Indonezia. Din această căsătorie au rezultat un băiat şi o fată.

Viaţa de familie a Margarethei n-a fost prea fericită. în 1902 ea a divorţat şi s-a înapoiat în Europa, unde nu i-a fost de loc uşor. Margaretha cîştiga extrem de puţin, ca model, şi în curînd ea alunecă pînă pe treptele cele mai de jos ale societăţii. Despre aceşti ani istoriseşte jurnalul ei intim, care s-a păstrat, deşi n-a fost publicat. Dar iată că s-au ivit şi primele succese. Margaretha Macleod s-a dovedit a fi dansatoare destul de bună, abstracţie făcînd de metodele dubioase cu ajutorul cărora căuta să atragă publicul la recitalurile sale de dans. Arta ei a fost apreciată pozitiv de compozitorii Massenet şi Puccini, ca şi de Dia- ghilev, cunoscutul maestru de balet rus. Fără a fi frumoasă, Mata Hari a avut realmente un succes răsunător printre admiratorii sexului frumos din înalta societate. De altfel, informaţiile despre amanţii ei sus-puşi sînt mult exagerate. Şeful poliţiei ber- lineze von Jagow i-a dat circa 30 000 de mărci (fapt dovedit la proces). Dar nu s-a dovedit că aceasta ar fi reprezentat retribuţia pentru o activitate de spionaj şi nu bani primiţi de Mata Hari în postura de curtezană mondenă.

în 1915, Mata Hari a plecat din Spania în Olanda. Autorităţile militare engleze au escortat vasul pe care se afla dansatoarea într-un port britanic, pentru control. Mata Hari a fost invitată la sir Basil Thompson, conducătorul serviciului de contraspionaj englez. Dar englezii nu aveau nici un fel de dovezi împotriva ei. De aceea, Thompson a preferat să-i dea un sfat interlocutoarei sale, adăugind că are dreptul s-o facă fiind aproape de două ori mai bătrîn (exagerare galantă faţă de Mata Hari, care avea aproape 40 de ani !). El o sfătui să pună capăt îndeletnicirii sale de pînă atunci. Din prudenţă, englezii au trimis-o pe Mata Hari înapoi în Spania — probabil pur şi simplu pentru că, după părerea lor, serviciul de spionaj german, dintr-un motiv sau altul, voia s-o trimită în Olanda.

Mata Hari, indiscutabil, avea legături cu ofiţeri germani, de la care primea şi bani. întrebarea este — pentru ce ? Incontestabil este doar faptul că adevăraţii

şi pretinşii ei amanţi nici nu s-au gîndit să-i vină în ajutor. în privinţa prinţului moştenitor al Germaniei, nu este dovedit nici măcar faptul că o cunoscuse. Primul ministru olandez Van der Linden — un alt pretins apărător — nu se întîlnise niciodată cu ea. Malvy n-o văzuse nici el vreodată. Generalul Messimy, ce-i drept, a fost nevoit să recunoască în 1926 că o cunoscuse pe Mata Hari, dar a negat că ea ar fi fost amanta lui. în timp ce era arestată, dansatoarei i-au purtat într-adevăr de grijă numai creditorii. După execuţie, cadavrul ei n-a dispărut nicidecum. E fapt dovedit că a fost predat Facultăţii de medicină pentru disecţie.

Fără doar şi poate, succesele dansatoarei Mata Hari ca spioană au fost mult exagerate. Bunăoară, despre „planul XVII“ al francezilor, germanii ştiuseră cu mult înainte de a fi auzit despre Mata Hari. Este o născocire şi afirmaţia despre transmiterea secretului tancurilor. Acest secret a fost trădat doar din neîndemînarea Ministerului de Război englez, care a hotărît să arunce în luptă chiar primele cîteva exemplare ale noii maşini de război ieşite pe poarta uzinei. Trebuie menţionat, de asemenea, că la încercările tancului a asistat multă lume, inclusiv funcţionarii firmei împreună cu soţiile lor şi alte persoane. A trebuit chiar, invocîndu-se unele imperfecţiuni ieşite la iveală cu prilejul primei încercări, să se declare că ideea n-a dat rezultate. Mata Hari era cu desăvîrşire ignorantă în chestiunile militare ; fie şi numai din această cauză, ea nu putea fi o spioană atît de valoroasă cum o înfăţişează legenda.

Să ne referim acum la marchizul de Montessac. Legenda învăluie chiar şi viaţa lui ulterioară. După moartea dansatoarei Mata Hari, el ar fi intrat într-o mănăstire spaniolă. în timpul războiului civil din Spania, Montessac ar fi apărat mănăstirea de „roşii" şi, ca urmare, ar fi fost împuşcat cînd trupele republicane au ocupat totuşi sfîntul locaş. Povestea, nimic de zis, este cît se poate de „captivantă" ! Ea are doar un neajuns esenţial : la Paris nimeni n-a cunoscut nici un Pierre de Montessac, şi aceasta pentru motivul foarte simplu că o astfel de persoană, pe cît se pare, nici nu a existat. Nu cumva imaginarul Montessac a fost trimis în mănăstirea spaniolă în locul căpitanului rus „Marov" (în realitate — Maslov), pe care l-ar fi iubit Mata Hari ? Este incontestabil că Mata Hari l-a cunoscut într-adevăr pe Maslov. Dar el n-a sosit în Franţa în 1915, ci în anul următor, 1916. Aşadar, Mata Hari nu putea să-1 îngrijească pe Maslov într-un spital militar în 1915. Pa- re-se că el a cunoscut-o la Paris (şi nu a întîlnit-o numai o dată, cum înclină să afirme unii biografi ai spioanei Mata Hari).

In orice caz, generalul A. A. Ignatiev, care pe atunci era ataşat militar rus în Franţa, istoriseşte că Mata Hari a fost la o recepţie dată de el şi, după ce a declarat demonstrativ că este „îndrăgostită la nebunie" de Maslov, a început să pună întrebări indiscrete despre locul unde se afla regimentul acestuia. Maslov a fost rănit în vremea cînd Mata Hari se şi afla în închisoare. A. A. Ignatiev scrie în memoriile sale că Maslov s-a călugărit. Dar autori occidentali afirmă altceva : la 7 iunie 1918 (există, prin urmare, şi data exactă!) Maslov s-a căsătorit cu o franţuzoaică şi s-a înapoiat în Rusia.

Celelalte elemente ale legendei se spulberă şi mai uşor cînd

sînt confruntate cu faptele. Astfel, codul german n-a fost nicidecum furat în Spania, ci a fost descifrat la Paris. Submarinele germane nu puteau fi scufundate în apropierea portului Mehe- dia pentru că acest port se află alături de o mare bază militară franceză. Aşadar, nu putea fi folosit pentru descărcarea clandestină de armament german. Şi apoi, desigur, nimeni n-ar fi permis serviciului de spionaj să sacrifice cu bună ştiinţă submarine, de care Germania avea atîta nevoie. Nu era nevoie ca Mata Hari să transmită multe dintre secretele aflate, chipurile, de ea. Germanii aveau cunoştinţă de ele şi fără aportul lui Mata Hari (despre ofensiva generalului Nivelle, bunăoară, serviciul de spionaj german a aflat nu de la dansatoare, ci din documentele descoperite asupra unui ofiţer francez ucis în luptă). Şi invers, despre alte secrete germanii n-au fost nicidecum informaţi, în ciuda ştirilor primite, zice-se, de la Mata Hari (de pildă, despre tulburările din rîndurile soldaţilor armatei franceze). Dezastrul crucişătorului „Hampshire“ n-a avut nici o legătură cu Mata Hari. Crucişătorul pe care se afla Kitchener se deplasa pe o linie care nu fusese prevăzută şi s-a scufundat ciocnindu-se întîmplător de o mină germană. Afirmaţia că în faţa tribunalului ar fi fost prezentate dovezi absolute ale vinovăţiei acuzatei, conţinute în copiile unor documente diplomatice, nu este confirmată faptic.

Se ridică şi o serie de alte probleme, la care legenda nu dă nici un răspuns logic. De ce dansatoarei Mata Hari, „amanta kronprinţului Germaniei", i s-a permis să intre în Franţa şi de ce nu a fost ea arestată, deşi existau şi alte dovezi ale vinovăţiei ei ? De ce n-a fost internată, expulzată ?

Cînd Mata Hari a propus să intre în slujba Biroului II, a afirmat că nu are bani. Serviciul de contraspionaj francez ar fi dovedit că aceasta era o minciună, că dansatoarea avea în cont curent la o bancă o mare sumă de bani. Dar nici această afirmaţie nu este confirmată de nici un fel de date precise. Şi, se înţelege, nimeni n-a socotit suma datoriilor artistei, căreia îi plăcea să trăiască pe picior mare. E greu să ne îndoim de faptul că în timpul războiului ea avea nevoie într-adevăr de bani (Mata Hari încetase reprezentaţiile publice după o serată nereuşită la Haga în iama anului 1914). Dacă Mata Hari ar fi fost agentă a germanilor, aceştia ar fi avut grijă, desigur, să-i trimită bani.

Dar „al şaselea" belgian ? Acesta putea foarte bine să fie prins şi fără să fi fost trădat de Mata Hari. De altfel,

de ce ar fi riscat germanii un spion atît de preţios ca Mata Hari, aducînd direct la cunoştinţa Biroului II că ea le-a predat agen-

ţilor inamici lista ce-i fusese încredinţată ? Să rişte acest lucru numai pentru a aresta mai repede un spion dublu ? Nici la această întrebare nu există răspuns. Nu este limpede ce nevoie avea Mata Hari să-şi afişeze legătura cu ataşatul militar german von Kalle şi cu ataşatul naval von Krohn, cînd francezii oricum o bănuiau, iar ea ştia acest lucru. Nu e clar de ce s-a reîntors în Franţa, cînd ar fi trebuit să înţeleagă cît de periculos era acest lucru după transmiterea listei către germani şt după refuzul de a pleca în Belgia. Nu e clar nici de ce Mata Hari a primit în văzul tuturor cecul de 15 000 de franci ce-i fusese trimis — să fi fost o simplă prostie ? De altfel, în instanţă serviciul de contraspionaj francez n-a prezentat textul telegramei germane din care să fi rezultat că s-au transmis 15 000 de franci lui „H-21“. A fost prezentată doar o copie descifrată a textului telegramei, ceea ce nu putea constitui o probă. Nu există literalmente nici o dovadă că informaţiile comunicate de Mata Hari ar fi ajutat germanilor să scufunde fie chiar şi un singur transport, lată tot atîtea chestiuni care nu-şi găsesc un răspuns logic !

în rezumat, după toate probabilităţile, Mata Hari a fost spioană, dar faptul n-a fost dovedit la proces. Toate acestea au dat naştere la noi ipoteze. Poate, afirmă unii, serviciul de spionaj german hotărîse pur şi simplu să se debaraseze de o agentă atît de costisitoare ca Mata Hari şi refuzase s-o mai plătească (de aici şi încercarea ei de a intra în slujba Biroului II), iar mai tîrziu a trădat-o pur şi simplu francezilor. în favoarea acestei versiuni pare să pledeze şi faptul că germanii ştiau, incontestabil, că francezii descifraseră codul prin care se transmisese mesajul cu privire la cei 15 000 de franci destinaţi lui „H-21“. Dar Mata Hari ştia prea multe — dacă nu fapte, cel puţin zvonuri — şi este puţin probabil ca germanii să fi vrut ca, trădînd-o, s-o *determine* astfel să relateze Biroului II tot ce ştia (despre kronprinţ şi despre alte persoane sus-puse). Unii autori consideră că Mata Hari a fost trădată de Messimy, care se săturase de amanta sa. în celula condamnaţilor la moarte, Mata Hari a reuşit să-şi scrie memoriile, dar ele n-au văzut nici pînă azi lumina tiparului.

Chiar şi detaliile mărunte ale legendei s-au dovedit a fi, în majoritatea lor, plăsmuite după şablonul ziarelor bulevar-

diere. Versiunea potrivit căreia Mata Hari i-ar fi primit pe poliţişti tolănită goală pe divan este o născocire. Dansatoarea i-a primit într-un mod cît se poate de decent, în timp ce lua dejunul. Episodul cu pretinsa sarcină este de asemenea o inven

ţie. La proces acuzatei i-a fost pusă pur şi simplu o întrebare formală în acest sens, aşa cum prevede legea.

Este curios un alt fapt. Serviciile de spionaj imperialiste, deşi se dezic de spionii prinşi, arareori rezistă tentaţiei de a se lăuda ulterior cu succesele lor. După primul război mondial, germanii nu aveau nici un motiv să ascundă că Mata Hari ar fi lucrat pentru spionajul german. Or, încă în 1929 generalul Hempp, fost şef al serviciului de contraspionaj şi o importantă figură în Reichswehr, a negat categoric că Mata Hari ar fi avut legături, indiferent sub ce formă, cu serviciul secret german. în privinţa lui Mata Hari păstrează tăcere şi colonelul Walter Nikolaj, şeful serviciului de spionaj german, care în memoriile sale nu pierde niciodată ocazia de a se lăuda cu succesele obţinute şi relatează acţiunile unui număr de agenţi germani.

Este interesant de remarcat că Marthe Richer nu credea în activitatea de spionaj a lui Mata Hari. Marthe văzuse în Spania un album secret cu fotografiile tuturor spionilor germani. Printre acestea nu se afla fotografia artistei. Unul dintre documentele de a căror transmitere a fost acuzată Mata Hari, după cum era informată Marthe Richer, ajunsese în mîinile germanilor pe altă cale. După părerea Marthei Richer, nu este justificată nici afirmaţia că Mata Hari ar fi fost o dată în Scoţia pentru a culege informaţii despre flota britanică ; în realitate ea a vizitat Scoţia pentru a-şi vedea fiul. Dar tocmai acest ultim argument al Marthei Richer nu corespunde realităţii (fiul dansatoarei murise la vîrsta de 3 ani), iar falsitatea lui incontestabilă pune sub semnul întrebării şi celelalte două argumente, care, în fond, nu pot fi controlate.

îndoieli cu privire la vinovăţia lui Mata Hari au început să fie exprimate şi în Franţa — legenda a fost susţinută fără rezervă numai de presa bulevardieră reacţionară. S-au exprimat păreri care explicau sosirea ei în Franţa prin simplul fapt că ea ura Berlinul. De altfel, înainte de aceasta, Mata Hari părăsise Berlinul plecînd pentru un an întreg în Olanda, unde în mod sigur a dus lipsă de bani, astfel încît este cu totul explicabilă şi venirea ei la Paris cu scopul de a-şi vinde vila şi colecţiile.

Şi dimpotrivă, anterior, cînd Mata Hari, după cum se afirmă, ar fi intrat în slujba spionajului german, ea dădea încă recitaluri de dans, care îi aduceau mari

venituri. (în ianuarie 1912, de pildă, căpătase cîte 2 000 de franci de reprezentaţie.) Nu există dovezi că Mata Hari ar fi urmat într-adevăr şcoala de spionaj din Bavaria. Germanii au negat întotdeauna acest lucru. E adevărat, după cum s-a mai arătat, că Mata Hari a

primit mulţi bani de la Jagow, şeful poliţiei berlineze. Acesta însă se ocupa numai de afaceri interne (inclusiv poliţia secretă), nu şi de spionaj. Iar faptul că unele persoane oficiale germane, cînd se ivea prilejul, erau gata să cheltuiască banii statului cu amantele lor a fost demonstrat pe deplin în legătură cu cazul Marthei Richer.

în 1964 a apărut un articol al istoricului francez A. Cas- telot, menţionat deja în lucrarea de faţă, care a avut posibilitatea să ia cunoştinţă de o parte a dosarului Mata Hari, păstrat în arhiva Ministerului de Război. Articolul confirmă multe' bănuieli exprimate anterior şi, totodată, lasă fără răspuns unele chestiuni nelămurite.

Dansatoarea a venit în Franţa de două ori : în 1915 şi în 1916. în timpul celei de-a doua şederi în Franţa, căpitanul Ladoux, care o chemase la el, i-a propus să lucreze pentru Biroul II. (în „Memoriile" sale, Ladoux a afirmat că iniţiativa a avut-o interlocutoarea sa.) Ladoux însă nu i-a ascuns că o consideră spioană germană. După cîtva timp, Mata Hari a acceptat propunerea Biroului II. Ea s-a declarat dispusă să plece la Bruxelles, unde fusese invitată mai înainte de un bancher cu numele de Warflein, şi să intre în legătură cu ofiţeri germani de vază. Pentru serviciile sale, dansatoarea a cerut nici mai mult, nici mai puţin decît un milion de franci. O asemenea cifră enormă vădea fie naivitate, fie o mare artă în a simula naivitatea. Biroul II ar fi plătit unui agent de-al său, în cel mai bun caz, o sumă de zeci de ori mai mică. Dar Ladoux, care evident nu luase acest joc în serios, a declarat:

— Este o sumă mare, dar dacă ne vei face serviciul pe care ţi-1 cerem, ţi-o vom plăti.

Căpitanul i-a ordonat dansatoarei să plece la Haga şi să aştepte acolo instrucţiunile ce-i vor fi aduse de o persoană de încredere a Biroului II.

— Cum o voi recunoaşte ?

Ladoux zîmbi şi scrise ceva pe un petic de hîrtie pe care îl dădu dansatoarei. Aceasta citi : „A.F.-44“.

— Nu cunoşti acest număr ? — întrebă el şi, primind un răspuns negativ, adăugă liniştit : — Este numărul dumitale pe care ţi l-a dat serviciul secret german.

Mata Hari declară cu indignare că s-a săturat de aceste bănuieli jignitoare şi lipsite de temei.

Curînd ea plecă în Spania, pentru ca de acolo, pe un drum ocolit, la bordul unui vas neutru, să se îndrepte spre

Olanda. La 9 noiembrie, în portul spaniol Vigo, Mata Hari s-a îmbar- **569** cat pe vasul de pasageri „Hollanda".

Dar Mata Hari n-a reuşit să ajungă la destinaţie. Pe drum, vasul a fost reţinut de nave militare engleze şi adus la Falmoutli pentru control. Autorităţile engleze au verificat cu de-amănun - tul conţinutul geamantanelor dansatoarei, declarînd că ea ar fi spioana germană Klara Benedikt, şi au refuzat să-i permită trecerea. Mata Hari fu nevoită să se întoarcă în Spania. La Madrid, în aşteptarea instrucţiunilor de la căpitanul Ladoux, ea a început, potrivit afirmaţiei sale, să acţioneze singură. Făcînd în scurt timp cunoştinţă cu ataşatul militar german von Kalle, a aflat de la el o serie de informaţii care nu erau lipsite de importanţă (de pildă, că germanii intenţionează să transporte arme în Maroc şi că serviciul de spionaj german cunoştea cifrul francez). Ea a trimis aceste informaţii Biroului II.

Revenind la Paris, Mata Hari a fost întîmpinată cu şi mai mare neîncredere de către Ladoux. A fost pusă de îndată sub supraveghere şi după puţin timp, la 13 februarie 1917, a urmat ordinul de arestare. La percheziţie, printre cosmetice şi farduri, a fost descoperită cerneală simpatică.

Timp de două luni nu i s-a formulat nici o acuzaţie. în cele din urmă, căpitanul anchetator Bouchardon a primit încuviinţarea de a folosi telegramele germane interceptate. în ele se vorbea despre agentul „H-21“, despre banii plătiţi acestui agent, despre faptul că el intrase în slujba spionajului francez, dar că francezii nu aveau încredere în el. într-o telegramă se arăta că „H-21“ a fost trimis din însărcinarea francezilor în Belgia şi intenţionează să ajungă acolo prin teritoriul olandez, călătorind pe vasul „Hollanda“, că acest agent are asupra sa cerneală pentru scriere secretă. în telegrame se transmitea de asemenea că englezii nu i-au permis trecerea lui „H-21“, care a trebuit să se întoarcă în Spania şi apoi a plecat la Paris. O dovadă deosebit de importantă în sensul că era vorba de Mata Hari a fost cererea — transmisă prin una din telegrame — de a se trimite bani din Olanda agentului „H-21“ prin servitoarea sa, Anna Lintiens. Era numele servitoarei artistei Mata Hari.

Dansatoarea a respins cu hotărîre toate acuzaţiile aduse, afirmînd că este vorba de o persoană cu totul necunoscută ei. Mata Hari a scris următoarele : „Nu cumva germanii pun serviciul de spionaj francez pe o urmă falsă sau poate că e vorba de o răzbunare din partea lor ? în ceea ce priveşte depeşele interceptate, sînteţi oare convinşi că ei (germanii) nu ştiau că aceste depeşe vor fi citite de dumneavoastră ? Nu cumva ei telegrafiază tocmai ceea ce ar vrea să ajungă la cunoştinţa dumneavoastră ?“

Telegramele conţineau două inadvertenţe. Astfel, se arăta că

„H-21“ fusese la Falmouth în ziua de 11 noiembrie, în timp ce Mata Hari fusese acolo ceva mai tîrziu. La 26 decembrie 1916, von Kalle raporta că „H-21“ a plecat la Paris, pe cînd Mata Hari a părăsit Madridul abia la 2 ianuarie 1917.

Cînd Mata Hari a înţeles că obiecţiile ei nu convingeau pe nimeni, a făcut, la 19 (sau 21) mai 1917, o mărturisire neaşteptată. în mai 1916, Krămer, consulul german din Amsterdam, aflînd că ea intenţionează să plece în Franţa, i-a propus să se ocupe cu strîngerea de informaţii de spionaj. Ea a acceptat şi Krămer i-a dat 20 000 de franci. Mata Hari, potrivit afirmaţiilor sale, a luat banii, dar n-a trimis la Amsterdam nici un fel de informaţii în afară de cele citite în ziare, cu alte cuvinte nimic important.

— Oare cu adevărat nimic important ? — a insistat anchetatorul. — Dar atunci Krămer, aflînd că aţi intrat în serviciul lui von Kalle, l-ar fi încunoştinţat neapărat de acest lucru !

Mata Hari a încercat să explice totul. Von Kalle a plătit-o din propriul său buzunar. Alte sume remise din Olanda prin intermediul lui Krămer, erau daruri din partea unui bancher olandez, un vechi adorator al ei. Mata Hari a reuşit să dovedească în instanţă că nu încercase niciodată să obţină de la un „prieten" de-al ei francez — o persoană foarte sus-pusă — informaţii importante, de care acesta dispunea în mod indiscutabil.

Dosarul Mata Hari — sau cel puţin acea parte a lui care a devenit cunoscută — nu dovedeşte o activitate cît de cît amplă şi eficientă a lui „H-21" în Franţa. Nu este exclus să fie ceva adevărat în relatarea dansatoarei cu privire la felul cum a intrat în serviciul nemţilor. Poate că, oferindu-şi serviciile căpitanului Ladoux, ea intenţionase într-adevăr să-şi schimbe patronul. Nu este de mirare că autorii unor lucrări mai noi (bunăoară S. Vaagenaar în „Asasinarea dansatoarei Mata Hari", Londra, 1964) înclină să considere întregul material acuzator împotriva dansatoarei drept falsuri ale autorităţilor militare franceze, în special ale anchetatorului Bouchardon. Dacă Mata Hari a fost într-adevăr spioană — socotesc aceşti cercetători —, ea a fost numai spioană franceză, altfel este inexplicabilă întoarcerea ei la Paris. De fapt, era absolut inaptă pentru o activitate în cadrul serviciului de spionaj, fiind o femeie mărginită, deprinsă să se laude cu legăturile şi posibilităţile sale. Mata

Hari se sfătuia făţiş cu mulţi cunoscuţi de-ai săi dacă să intre sau nu în serviciul Biroului II. Se pare că „cerneala secretă" descoperită cu prilejul arestării ei nu era decît un medi- cament. La fel de uşor pot fi respinse şi alte dovezi adunate îm-

potriva dansatoarei Mata Hari... Astfel se prezintă ultima versiune, care începe să predomine în literatura referitoare la „regina spionajului". în orice caz, legenda despre Mata Hari este foarte departe de realitate.

„Frâu Doktor"

Povestea imaginară a vieţii spioanei Mata Hari se împleteşte într-o seamă de puncte cu legenda despre „Frâu Doktor". Şi această legendă a apărut tot în anii primului război mondial. Nici înfrîngerea Germaniei şi nici cercetările stăruitoare întreprinse de ziarişti în anii postbelici nu au dus la infirmarea ei. Iar cînd în Germania au venit la putere hitleriştii, mitul a înflorit din nou, şi mai amplu, în paginile presei occidentale. în lipsa unor informaţii reale au început să se brodeze poveşti fantastice despre multe din cele ce se petreceau în „Reichul cămăşilor brune". Unii atribuiau o mare parte din nenumăratele crime ale serviciului secret hitlerist faimoasei „Frâu Doktor".

O particularitate a acestui mit este, în primul rînd, faptul că în rolul lui „Frâu Doktor" apar o serie întreagă de adevărate sau pretinse spioane germane. Femeia cu „ochi de tigroaică" este numită de diferiţi autori „Frâu Kbr", „Frăulein Janssen", „Bertha Heinrichsen", „Anna-Maria Lesser", „Martha Schrag- muller". „Frâu Doktor" a fost înfăţişată ca o „femeie fatală", fiind declarată amanta mai tuturor principilor moştenitori din Europa şi atribuindu-i-se diferite poveşti romantice. De asemenea, a fost considerată organizatoarea multor acţiuni ale serviciului de spionaj german. Chiar şi versiunile privitoare la moartea acestei „Frâu Doktor" se deosebeau cu totul una de cealaltă. Potrivit unor afirmaţii, ea ar fi fost împuşcată în 1914 de către ruşi, care o cunoscuseră înainte de război la Viena, ca spioană germană. Dacă ar fi adevărat, atunci ar cădea toate datele privitoare la acţiunile întreprinse de „Frâu Doktor" după 1914 în Belgia, Elveţia, la Paris etc. Alţii au susţinut că ea a murit abia după război — punîndu-şi capăt zilelor, fiind internată într-un ospiciu sau intoxicîndu-se cu stupefiante. Şi aici există, după cum se vede, o gamă bogată de versiuni.

Numeroase povestiri relevă cruzimea şi perspicacitatea legendarei „Frâu Doktor". Se insistă adesea asupra felului cum i-a ordo-

nat ea unui expert să se sinucidă, după ce a ieşit la iveală eficienţa tancurilor, armă a cărei creare fusese declarată de acest expert drept o absurditate.

„Frâu Doktor" îşi urmărea cu atenţie agenţii. Cînd unul din ei, la Paris, a început să se distreze în tovărăşia unei dansatoare, fu acostat pe bulevard de un necunoscut care îi şopti: „Ai uitat ce sfaturi ţi-a dat Frâu ?“ Pe agenţii deveniţi nefolositori „Frâu Doktor" îi trimitea la moarte sigură, trădîndu-i contraspionajului Antantei. Aceşti spioni deveniţi un balast trebuiau, pe lîngă altele, să abată atenţia de la adevăraţii agenţi. (De altfel, şi serviciile de spionaj ale Antantei foloseau aceeaşi tactică.)

în 1954, Bernard Newman a reuşit să obţină la Miinchen date despre „Frâu Doktor" de la propria ei soră.

Elisabeth Schragmuller (acesta era adevăratul ei nume) s-a născut în 1886, într-un sat de lîngă Dortmund. Tatăl ei era primarul satului. Elisabeth a absolvit Universitatea de Frei- burg, obţinînd diploma de doctor în filozofie. în 1914 ea a fost primită — cu destulă dificultate — să lucreze la cenzura militară din Belgia. Elisabeth Schragmuller a excelat în această muncă, şi generalul von Besseler, şeful administraţiei germane de ocupaţie din Belgia, a recomandat-o secţiei serviciului de spionaj german din Anvers. Schragmuller a început să-i interogheze pe spionii Antantei care erau arestaţi. Succesele ei în acest domeniu au fost de asemenea remarcate şi, la stăruinţa colonelului Nikolaj, i s-a acordat gradul de locotenent.

Astfel, Elisabeth Schragmuller a devenit unica femeie-ofiţer din armata kaiserului. Absolvind o şcoală de spionaj, a ajuns să se numere şi ea printre profesorii şi conducătorii cunoscutei şcoli germane de spioni din Anvers. Dar Elisabeth nu era trimisă cu misiuni de spionaj în străinătate, şi nu ea a fost acea [>erfidă seducătoare despre care povesteşte, cu atîtea înfloriturі, egenda. Anumite episoade ale legendei, ce e drept, nu sînt cu totul lipsite de temei. Englezii reuşiseră să fotografieze multe persoane ce intrau în clădirea unde se afla şcoala din Anvers, şi astfel a putut lua naştere versiunea potrivit căreia „Frâu Doktor" îi trimitea cu bună ştiinţă la moarte pe unii agenţi, comunicînd într-un fel sau altul date despre ei

serviciilor de spionaj ale Antantei. Unele eleve ale ei au fost confundate cu ea. Dar această greşeală au făcut-o numai ziariştii, nu şi spionii Antantei.

După terminarea războiului, Frâu Schragmuller, care, firește, părăsise Belgia împreună cu trupele germane, ţinea pre- 573 legeri de economie politică la Freiburg, iar cînd se ivea prilejul

conferinţe despre „experienţa războiului". în anii aceia, Elisabeth Schragmiiller era deja grav bolnavă. Fratele ei Johann deveni un nazist activ, iar după venirea hitleriştilor la putere fu numit în postul de şef al poliţiei din Magdeburg. El ştia multe despre pregătirea faimoasei provocări hitleriste — incendierea Reichstagului — şi, intrînd în conflict cu Himmler, l-a amenințat că-1 va demasca. Ca urmare, în „noaptea cuţitelor lungi", la 30 iunie 1934, Johann Schragmiiller a fost ucis de oamenii lui Himmler, o dată cu alte sute de naziști consideraţi insuficient de devotaţi fiihrerului. După aceasta, fireşte, Elisabeth Schragmiiller n-a mai avut nici o speranță că va face carieră în cadrul departamentului lui Heinrich Himmler. Locuinţa i-a fost chiar percheziţionată de Gestapo. „Frâu Dok tor" a murit în februarie 1940 şi îndată după moartea ei autorităţile hitleriste i-au confiscat hîrtiile, printre care se afla, după cît se pare, şi un interesant jurnal.

Elisabeth Schragmiiller era specialistă în contraspionaj, profesoară la şcoala de spioni. în afara graniţelor Germaniei, ea a fost în timpul războiului numai în Belgia. Nu era de loc o „frumuseţe fatală" şi nici nu a putut săvîrşi isprăvile de spioană ce i s-au atribuit, era însă o autoritate în materie de spionaj. Sfaturile pe care le dădea elevilor şcolii din Anvers sînt repetate şi azi de numeroşi experţi în problemele activităţii de spionaj. Astfel, „Frâu Doktor" recomanda viitorilor spion» să-şi antreneze permanent memoria, să acţioneze pe cît posibil singuri, fără a se încrede în „localnici", să evite legăturile în- tîmplătoare, în urma cărora agenţii puteau cădea în plasa contraspionajului duşman.

Printre recomandările date de „Frâu Doktor" erau şi următoarele : „Niciodată să nu intri în vorbă cu un viitor agent în altă parte decît în locul ales de tine ; este preferabil să stai de vorbă cu un om obosit în urma unui drum lung, cu un om emoţionat şi care se teme de tine, în timp ce tu însuţi trebuie să fii odihnit şi vigilent. Nu e bine să te interesezi numai de o anumită «informaţie» : în felul acesta te poţi trăda uşor ; trebuie să aduni orice informaţii utile, chiar şi despre lucruri mărunte, fără a manifesta aparent vreun interes pentru ele. Dacă trebuie să consemnezi anumite cifre, cel mai bine este s-o faci sub forma unei liste de cheltuieli personale : dacă ai văzut 10 tunuri marine, notează că ai cheltuit 10 şilingi. Cînd arzi scrisori, este

necesar să împrăştii scrumul, altfel un criminalist poate descoperi multe. E bine să se evite o prea mare originalitate în modalităţile de transmitere a informaţiilor ; dacă nu eşti absolut sigur de o metodă nouă, mai bine foloseşte procedeele pe

care le-ai mai încercat. Niciodată nu trebuie să-ţi iei un aer misterios, în afara cazurilor cînd acest lucru poate să placă agentului tău şi să exercite o înrîurire psihologică asupra lui. E recomandabil să-ţi ascunzi cunoştinţele lingvistice : astfel ceilalţi vor vorbi fără grijă în prezenţa ta“.

„Frâu Doktor“ recomanda şi citirea Bibliei (mai exact a povestirilor despre faptele lui Moise). Dar, remarcă pe drept cuvînt un cercetător, „Frâu Doktor“ personal — deşi, poate, nu din vina ei — n-a urmat aşa cum s-ar fi cuvenit sfaturile profetului biblic. Acesta alegea ca iscoade oamenii cei mai de încredere, pe cînd Frâu Schragmiiller a lucrat cu oameni foarte dubioşi. Şi — trebuie s-o spunem — a obţinut rezultate cu totul mediocre.

încă în anii primului război mondial circulau zvonuri despre legătura dintre „Frâu Doktor" şi Mata Hari. Sora Elisabe- thei Schragmiiller, în convorbirea cu Newman, a confirmat aceste zvonuri. Potrivit spuselor ei, maiorul Kafer, unul dintre şefii serviciului de spionaj german, şi Elisabeth Schragmiiller au plecat anume de la Anvers la Kdln pentru a se întîlni cu Mata Hari şi a-i da instrucţiuni. „Frâu Doktor“ vorbea despre Mata Hari ca despre un „proiectil neexplodat" şi socotea că Ladoux făcuse germanilor un serviciu scăpîndu-i de o agentă inutilă.

Această relatare însă suscită serioase îndoieli. Ea cuprinde, de asemenea, multe elemente neclare. Pentru ce trebuia Mata Hari să vină să ia instrucţiuni de la „Frâu Doktor“, care fusese primită abia recent în serviciul de spionaj ? De altfel, în general, acest episod n-a putut avea loc înainte de 1915, cînd Elisabeth Schragmiiller a început să lucreze la secţia din Anvers a serviciului secret german, în timp ce, potrivit legendei, Mata Hari devenise spioană încă cu mult timp înainte de război.

Trebuie totuşi să avem în vedere că, deşi legenda despre „Frâu Doktor“ are la bază viaţa Elisabethei Schragmiiller, unele episoade sînt luate din biografiile altor spioane germane, şi în special a lui „Frăulein Doktor“, cum era numită Anna-Maria Lesser. Aceasta a fost antrenată în activitatea serviciului secret datorită legăturii ei cu ofiţerul de husari Karl von Winanski. Amantul ei s-a înglodat repede în datorii şi, pentru a o scoate la capăt, a consimţit să intre în serviciul de spionaj. Ceva mai tîrziu, Winanski a atras-o în

această activitate şi pe Anna. Tandra pereche a acţionat cu cîţiva ani înainte de război în Belgia, făcînd schiţe ale fortificaţiilor 575 Namurului. Winanski a murit pe neaşteptate de o apendicită

purulentă, iar Anna, după ce i s-a făcut o pregătire minuţioasă, a continuat să lucreze singură. Ei i se atribuie ideea infiltrării de trupe prin forturile Liege-ului în oraş, pentru a paraliza apărarea forturilor propriu-zise. în 1914 armata germană a realizat cu succes acest plan.

Anna-Maria Lesser a devenit repede o spioană de prima mînă : vorbea foarte bine franceza şi engleza şi ştia cum să obţină informaţii importante. Un timp a fost amanta unui ofiţer francez din Lorena, culegînd informaţii despre manevrele militare ce aveau loc acolo. Ea a fost trimisă cu o misiune de spionaj şi în Anglia, unde a sosit în 1911 sub înfăţişarea unei guvernante elveţiene. Dar întrebările ei privitoare la deplasările flotei au atras atenţia şi au stîrnit bănuieli. Anna-Maria Lesser s-a grăbit să părăsească teritoriul Angliei.

Nu mult după aceea ea a reapărut în Belgia, unde a devenit amanta lui Rene Austin, ofiţer de geniu. Odată, pe cînd cei doi călătoreau cu automobilul, Ânnei i se deschise întîmplător poşeta, din care căzură cîteva hîrtii. Ajutînd-o să le adune, privirea ofiţerului căzu pe o foaie cu însemnări.

După cîtva timp, Austin, sub un pretext oarecare, coborî din maşină pentru cîteva minute. Fiind sigură că el voia s-o dea pe mîna poliţiei, spioana se aşează la volan şi porni în mare viteză.

într-o relatare din sursă germană a acestui episod se dau în plus următoarele amănunte : pe drum, automobilul condus de Anna strivi o scroafă care tocmai traversa şoseaua împreună cu vreo duzină de purcei. Accidentul s-a petrecut într-un loc pustiu. într-o clipită, spioana luă o hotărîre. Ea tîrî în maşină animalul ucis şi mai merse cîteva mile. Apoi îşi in- stală victima pe bancheta şoferului şi dădu foc maşinii. în urechea scroafei menite să devină pentru un timp dublura „femeii fatale", Anna înfipsese un ac de pălărie. Alături de maşina în flăcări, a lăsat una dintre mănuşile sale.

Toată această mascaradă nu era chiar atît de stupidă cum ar putea părea la prima vedere. Pînă să sosească experţii pentru cercetarea cadavrului carbonizat avea să treacă destul de mult timp, iar pînă atunci era puţin probabil să se găsească amatori care să cerceteze cu atenţie urmele catastrofei. în orice caz, spioana a reuşit să cîştige timp şi să dispară.

Una din măştile purtate de Anna-Maria Lesser era aceea a unei persoane foarte instruite, a unei distinse „intelectuale", şi chiar serviciul de spionaj francez a confundat-o un timp cu

Eiisabeth Schragmuller. Spre deosebire de aceasta, Anna a activat realmente în Franţa în anii războiului (înainte de 1914,

ea reuşise să acţioneze şi Ia Varşovia, dar acolo a strîns informaţii mărunte şi nu a sustras planuri militare aşa cum afirmă legenda).

Episodul cu grecul Condoiannis, judecind după sursele germane, era în legătură cu Anna-Maria Lesser.

Odată, cu prilejul unei vizite într-un spital militar, Anna-Maria Lesser însoţea, în calitate de ghid-translator, un grup de femei sud-americane ce se interesau de activitatea Crucii Roşii. Cînd vizitatoarele intrară într-unul din saloane, un genist belgian grav rănit aflat acolo a scos un strigăt de uimire şi, arătînd spre Anna, a declarat medicului că aceasta este o spioană germană. Rănitul era Rene Austin.

Medicul ordonă să se administreze pacientului cloroform, dar „translatoarea", pentru orice eventualitate, se urcă în maşină şi dispăru, lăsînd delegaţia în voia soartei.

în povestirile despre aventurile Annei-Maria Lesser nu se poate preciza în toate cazurile ce este adevărat şi ce este născocit. Incontestabil este doar faptul că, încă înainte de război, ea începuse să recurgă la stupefiante. în a doua jumătate a războiului a lucrat în cadrul contraspionajului german din Belgia, reuşind să descopere unele verigi ale reţelei de spionaj a Antantei. Pe cît se pare, tocmai în acea vreme ziariştii au sfîrşit prin a o confunda cu „Frâu Doktor".

Mulţi ani mai tîrziu, la 23 august 1934, în ziarul englez „Daily Express" a apărut ştirea că într-un sanatoriu de lîngă Zurich încetase din viaţă bolnava Anna-Maria Lesser. înainte de a muri, ea mărturisise că adevăratul său nume este Elisabeth Schragmiiller şi că ea este aceea care a trădat-o pe Mata Hari, întrucît serviciul de spionaj german hotărîse să se debaraseze de această agentă, devenită o povară.

La această acţiune ar fi luat parte, chipurile, Canaris, pe atunci tînăr ofiţer din serviciul de informaţii şi unul dintre amanţii faimoasei dansatoare. în ultima spovedanie a Annei-Maria Lesser se repetă multe dintre legendele despre Mat. Hari (pînă şi povestea „execuţiei" cu cartuşe oarbe).

în 1934, aproape tot ceea ce privea partea germană dit. această poveste nu se mai putea verifica. Mai mult. Există şi o versiune potrivit căreia Canaris ar fi luat măsuri hotărîte pentru ca ştirea sus-pomenitei „spovedanii" să nu capete o mare răspîndire în presa vest-europeană.

Este însă evident că „spovedania" nu e decît o reflectare a legendelor despre Mata Hari şi despre „Frâu Doktor", mergînd pînă la confundarea celor două spioane germane — Schrag- miiller şi Lesser. Aceasta pune sub semnul întrebării întreaga

poveste cu „spovedania" sau atestă cel puţin că Lesser nu mai era în deplinătatea facultăţilor sale mintale, dacă nu cumva „spovedania" a fost complet denaturată înainte de a ajunge în paginile ziarului „Daily Express".

*

♦ ★

A fost întoarsă ultima filă a volumului. E momentul să tragem concluziile. Se pune însă întrebarea : este oare cazul s-o facem ? Căci nu am scris ceea ce se cheamă un studiu ştiinţific. Şi apoi, printre eroii povestirilor adevărate din această carte este greu să găseşti nu numai vreun exemplu demn de urmat — desigur, nu despre aşa ceva este vorba —, dar nici măcar un chip omenesc normal, pe care să nu întrevezi rînjetul fioros al şacalului sau surîsul viclean al vulpii.

Aceasta nu e o simplă întîmplare. Capitalul, chiar de la apariţia lui, potrivit cunoscutei expresii a lui Marx, vine pe lume mînjit de sînge şi pătat pe tot trupul din cap pînă-n picioare. Serviciile secrete ale ţărilor burgheze au oglindit limpede însuşirile înnăscute ale capitalului.

Fireşte, istoria spionajului a cunoscut, în decurs de cinci secole, şi exemple de slujire dezinteresată a unui ideal, pilde de eroism şi sacrificiu de sine în numele progresului. Dar aceste cazuri au fost înecate într-un ocean de trădare, perfidie şi crimă. Orînduirea capitalistă şi conflictele internaţionale generate de ea au dus la o teribilă amploare a războiului secret, la transformarea serviciului de spionaj într-o parte tot mai importantă a aparatului de stat burghez, mai cu seamă în stadiul imperialist al dezvoltării capitalismului şi în epoca prăbuşirii lui, inaugurată prin victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie din Rusia.

În această epocă, serviciilor secrete ale ţărilor imperialiste le-a revenit sarcina de a lupta nu atît împotriva statelor concurente, cît pentru salvarea orînduirii exploatatoare condamnate de istorie, pentru slăbirea sistemului socialist ce se dezvoltă şi se întăreşte. Tocmai pe acest teren au luat naştere teoriile care atribuiau spionajului capacităţi miraculoase, ajungînd aproape pînă la determinarea mersului dezvoltării

sociale. Totala inconsistenţă a acestor teorii e demonstrată pînă la evidenţă nu numai de toate cele istorisite aici. Ea este scoasă la iveală cu o deosebită pregnanţă de istoria cea mai recentă. Dar de aceasta va trebui să ne ocupăm într-o altă carte, consacrată istoriei spionajului contemporan.

Cuprins

SPIONAJUL ÎNAINTE ŞI DUPĂ FACEREA LUMII 6
POVESTESC CRONICILE MEDIEVALE . . , 11
RENAŞTEREA SPIONAJULUI.....15
INTIMA „COMPANIE A LUI IISUS" . . , 22 MEDITAŢII ÎN NOAPTEA SFÎNTULUI BA.RTO-
LOMEU..... 27
PUMNALUL ASASINULUI.....35
REGINELE RIVALE..... 39
FLAMANDUL BAILLIE ŞI MARII MUCENICI , 41
COPOII LUI WALSINGHAM.....52
„PROBLEMA ENGLEZĂ" A IEZUIŢILOR . . . 55
AVENTURILE CAMELEONULUI.....58
COMPLOTUL LUI BABINGTON.....&
„JUMĂTATE DE REGAT PENTRU UN CAL', SAU UN PAPĂ CU SIMŢUL UMORULUI . . , , 70
„MISTERELE CURŢII DIN MADRID' . , , 74
HAREMUL DIN ANFEELD CHASE 81
TOIUL A PORNIT DE LA O TRĂDARE . , , 86
TUNELUL..... . 89
CINA DE LA CASTELUL HOXTON , 102
CEI DOI PĂRINŢI GERARD.....107
DIN NOU APARE FELIPPEZ HI
ENIGMA DEPOZIŢIILOR LUI THOMAS WINTER 114 DACĂ AR FI SĂ NU DĂM CREZARE „CONFE
SIUNII" H7

SFÎRŞITUL ŞEFULUI IEZUIŢILOR DIN ANGLIA 123
RĂZBOIUL SECRET ŞI WILLIAM SHAKESPEARE 127
CARDINALUL ŞI „EMINENŢA CENUŞIE" . . 1+7
ÎN BRAŢELE SATANEI.....158
„NODUL SIGILAT" ŞI „CARTEA NEAGRA" A LUI JOHN THURLOE.....163
SENZUALITATEA ÎMPOTRIVA PURITANISMU LUI 170
MARLBOROUGH ŞI IACOBIŢII.....176
CELE O SUTĂ DE NUME ALE AUTORULUI LUI „ROBINSON CRUSOE".....183
MASCA DE FIER.....187
INOVAŢIILE SECOLULUI GALANT 212
INSPIRATORUL DAMEI DE PICA 218
FIGARO LA LONDRA.....223
FALSUL TESTAMENT AL LUI PETRU CEL MARE 227
1NTÎLN1REA DIN GROTA LUI VENUS ... 241
„BANI ! BANI — ŞI FĂRĂ PIERDERE DE TIMP" 253
TRADARE LA WEST-POINT.....258
PATRIOTISMUL DE DOUĂ ORI RETRIBUIT AL DOCTORULUI BANCROFT.....264
FALSUL PAŞAPORT AL BARONESEI KORF . . 266
UN SPION ÎN COMITETUL SALVĂRII PUBLICE 268
DAR DANTON ?.....276
AURUL LUI PITT.....279
SERVIETA CONTELUI D'ANTRAIGUES... 285
O ÎNCĂIERARE ÎN ZORI.....288
IDILA DE LA PIRAMIDE ŞI EXPLOZIA DIN STRADA SAINT-NICAISE.....292
DRAKE ESTE PĂCĂLIT.....298
„BIROUL SECRET" AL LUI BONAPARTE . . 308
CAPCANA DIN ULM.....313
UN JOC TRIPLU.....316

NESĂŢIOASA „ANNA IVANOVNA* 319
RENAŞTERE DIN CENUŞĂ.....,323
CÎND SE DAU DOSARE LA LEGAT 327
ASEMĂNARE ZADARNICĂ.....335
INIMA Şl PRINCIPIILE LUI LEONARD MAC NELLY.....354
UN FOUCHE AMERICAN.....357
PINKERTON ŞI VĂDUVA VESELĂ 362
„MĂRITUL LORD ANGLO-SAXON“ 365
SLUGĂ LA ŞASE STĂPÎNI.....369
ÎN BÎRLOGUL SCLAVAGIŞTILOR 375
ICOANELE ŞI POZELE CONSILIERULUI STIE BER ...».....377
SECRETE ÎN PAGINILE ZIARELOR 385
PITICUL DE SUB MASA LUI BISMARCK . . .387
MARELE STAT-MAJOR AL FALSURILOR . . 393
ÎN ORIENTUL APROPIAT ŞI ÎNDEPĂRTAT . . 424
RĂZBOI ÎNAINTE DE RĂZBOI.....429
UN TOC DE BRICEAG RĂTĂCIT.....438
O TUNSOARE DUPĂ FUNERALII 447
MOBILIZAREA PORUMBEILOR.....452
ÎN BELGIA OCUPATĂ.....461
AVENTURILE „DOAMNEI ÎN ALB* 467
LUPTA PENTRU INFORMAŢII SECRETE . . 476
ÎNCEPUTURILE ÎNREGISTRĂRILOR FONOGRĂFICE 488
CIOCÎRLIA CĂPITANULUI LADOUX . . . 490
MORŢII NU ÎNVIE.....499
BUMERANGUL CENZURII.....505
„HAVANELE* ŞI CODUL.....•510
„SĂ NU FURI...* 522
DESTINE PE MARE 526

FĂRĂ SCRUPULE..... 631
FANTOMELE LA VÎNATOARE DE SECRETE . 536
EVADAREA UNEI ALTEŢE IMPERIALE ... 642
OMUL POTRIVIT LA LOCUL POTRIVIT . . . 545
MATA HARI — O LEGENDA?.....550
„FRÂU DOK.TOR".....572

Redactori de carte :
VERA VAIDA şi SANDA MIHAESCU-BOROIANU
Coperta : VALENTINA BOROŞ
Tehnoredactor : FRANCISC RAD

Dat la cules 01.04.1068. Bun de tipar 01.06.1968. Apărut 1968. Hlrtie scris I A sul de 70 glm'. Format 161540 X 840. Coli editoriale 39,36. Coli de tipar 36.50. C.Z. pentru biblioteci 327.8=59

Tiparul executat sub comanda nr. 6 709/80 268 ta Combinatul Poligrafic „Casa Scînteli", Piaţa Scîntell nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România.